

STALIN

Lev Trotski

Versió catalana feta per Alejo Martínez des de: *Stalin*, León Trotsky, Plaza & Janés S.A., Barcelona, 1963 i *Staline*,
 Léon Trotski, Éditions Bernard Grasset, Paris, 1948.

L'apèndix *Tres concepcions de la revolució russa* està pres de la secció catalana del MIA

<http://www.marxists.org/catala/trotsky/1939/concepcions/concepcions.htm>

Nota del traductor

Pregue al lector pare atenció a la nota del traductor francès, J. van Heijenoort, sobre la història d'aquesta obra de Trotski inacabada i publicada pòstumament per primera vegada en 1941. La versió castellana de l'Editorial Plaza & Janés reproduïx la versió anglesa a què al·ludeix Heijenoort en la seua nota. M'he servit, també, de la primera edició francesa, a la que al·ludeix el seu traductor en la nota avall reproduïda. Ens trobem amb què hi ha paràgrafs que, estant en l'edició francesa, no estan en la castellana (edició de Malamuth), mentre que hi ha paràgrafs en la castellana que no estan en la francesa. Després de dubtar sobre si oferir únicament l'obra fins al capítol VII o 'completa' m'he decidit per l'última opció. He senyalant clarament amb doble barra inclinada (//) els passatges que, estant en l'edició de Malamuth, no estan en la de Heijenoort-Rosmer. He senyalat amb clau ({}) els passatges que, estant en l'edició de Heijenoort, no estan en la de Malamuth. Els claudàtors ([]) o bé corresponen a alguna de les dues edicions o bé els he fet servir en la seua funció de signes de puntuació.

El lector podrà optar per llegir únicament fins al capítol set o l'obra completa. De totes formes crec que, malgrat els signes, l'obra completa és llegívola. Si no, no hauria pres aquesta opció en la versió catalana.

Índex

Índex	2
NOTA DEL TRADUCTOR A L'EDICIÓ FRANCESA DE 1979	3
INTRODUCCIÓ	4
Capítol I: FAMÍLIA I ESCOLA	8
Capítol II: "REVOLUCIONARI PROFESSIONAL"	25
Capítol III: LA PRIMERA REVOLUCIÓ	50
Capítol IV: EL PERÍODE DE REACCIÓ	73
Capítol V: EL NOU ASCENS	105
Capítol VI: GUERRA I DEPORTACIÓ	134
Capítol VII: L'ANY 1917	152
Capítol VIII: COMISSARI DEL POBLE	194
Capítol IX: LA GUERRA CIVIL.....	218
Capítol IX: LA GUERRA CIVIL (continuació)	246
Capítol XI: DE LA FOSCOR AL TRIUMVIRAT	268
Capítol XII: EL CAMÍ AL PODER	286
SUPLEMENT 1: LA REACCIÓ DEL TERMIDOR	301
SUPLEMENT 2: "KINTO" AL PODER	323
APÈNDIX: <i>Tres concepcions de la revolució russa</i>	331

NOTA DEL TRADUCTOR A L'EDICIÓ FRANCESA DE 1979

Quan l'1 de novembre de 1933, Lev Trotski s'instal·là en Barbizon, decidí escriure una biografia de Lenin, treball que (segons informava en una lletra) hauria de prendre-li un any. Però des d'aleshores es multiplicaren els entrebancs de tota mena. A les acaballes de 1935, instal·lat en Noruega, havia enllestit quinze capítols, però quinze capítols que no anaven més enllà de 1893 i que foren publicats en 1936 per les Editions Rieder sota el títol *La joventut de Lenin*. En d'altres països els editors preferiren esperar per tal de publicar l'obra completa.

A principis de 1936, Trotski treballava sobre el seu *Lenin* però problemes de salut, preocupacions a causa de l'actualitat política i, aviat, el procés Zinòviev-Kàmenev el forçaren a interrompre el seu treball. La primera meitat de l'any 1937 es veia ocupada pel procés Radek-Piatakov, després pels treballs de la Comissió Dewey. En juliol de 1937, Trotski retornà sobre el seu *Lenin* però el seu treball es veié interromput prompte per la sortida de la seua dactilògrafa russa.

Davant aquests retards, l'editor nord-americà (Doubleday Duran) perdé la paciència i, a principis de 1938, transferí el contracte a una altra editorial nord-americana (Harper and Brothers) el representant de la qual suggerí que Trotski escrigués primer un llibre sobre Stalin. Trotski acceptà, se signà un contracte pels dos llibres, un sobre Stalin i un altre sobre Lenin, havent d'ésser lliurat primer el de Stalin. Trotski consentí amb més facilitat a aquest canvi doncs que tots els materials que havia reunit, sobre el moviment socialista en Rússia fins el 1917, podien ésser utilitzats tant per al llibre sobre Stalin como per al llibre sobre Lenin.

Quan Trotski fou assassinat en agost de 1940 deixà el Stalin inacabat, però força avançat. El traductor nord-americà, Charles Malamuth, ja s'havia posat al treball en vida de Trotski i, a finals de 1941, l'edició nord-americana del llibre fou impresa per Harper and Brothers. Però en el moment en què el llibre estava a punt d'ésser posat a la venda sobrevingué Pearl Harbor. Sota la pressió del govern soviètic, el govern nord-americà aconsellà Harper and Brothers diferir la difusió del llibre, i l'editor hi consentí. Era l'època en què hom cercava el bon grat de l'oncle Jo. Tanmateix, un exemplar del llibre amb la tinta encara fresca, tot just acabat d'imprimir, fou dipositat en la Biblioteca del Congrés dels Estats Units, en Washington. Així fou que durant nombrosos anys el llibre visqué als llimbs de la Library of Congress una existència incerta. Estava publicat o no? En març de 1946, finida la guerra, Harper and Brothers posà el llibre a la venda.

En 1941 la situació s'havia complicat pel fet que Malamuth s'havia permès d'introduir, en la traducció del capítols inacabats del llibre, consideracions personals que estaven més d'acord amb els seus propis punts de vista polítics que no amb els de Trotski. Natalia Sedova-Trotski, ajudada pel seu advocat nord-americà, Albert Goldman, havia assajat en octubre de 1941 una acció judicial contra Harper and Brothers per tal d'obligar aquesta editorial a no publicar el llibre sota la forma que li havia donat el traductor. El 8 de novembre el tribunal declarà que es reservava la seua decisió. L'acció judicial fou extingida per la decisió de Harper and Brothers de no

difondre el llibre. Quan el llibre fou, al final, posat a la venda en 1946, contenia el text de Malamuth sense esmenes.

L'edició francesa del llibre també té la seua història. Les Editions Bernard-Grasset, publicarien el llibre en 1948. Jo havia traduït del rus els capítols acabats per Trotski, és a dir: els set primer així com també l'apèndix sobre les tres concepcions de la revolució russa. La introducció i els capítols inacabats foren traduïts per mi en part del rus (jo estava als Estats Units), en part del text anglès de Malamuth per Alfred Rosmer o sota el seu control (Rosmer es trobava en París). Fou Rosmer qui donà al manuscrit francès la seua forma definitiva i tractà amb l'editor. En els capítols inacabats, les interpolacions més reprovables de Malamuth havien estat eliminades.

Per a la present edició he revisat la meua traducció, feta fa més de trenta anys, i hi he fet alguns retocs. També he revisat les pàgines traduïdes de l'anglès per Rosmer, sense haver tingut, no obstant això, la possibilitat de confrontar-les amb el manuscrit rus. En aquest aspecte no he fet més que alguns retocs, pensat que no era oportú fer un canvi més profund del text.

La simple enumeració dels dossiers que contenen els materials i manuscrits acumulats per Trotski quan treballava en el seu *Stalin* omple dèsset pàgines del catàleg de la Biblioteca Houghton, on se serven els arxius de Trotski. És a dir: hi ha una enorme massa d'escrits (que van des de capítols acabats fins a curtes notes d'algunes línies, passant per trossos de diverses pàgines). És aquí on Malamuth i jo treballàrem per tal d'establir el text que serviria de base a l'edició nord-americana i, una vegada fetes a una banda determinades interpolacions introduïdes per Malamuth, a l'edició francesa. La publicació integral d'aquests manuscrits seria, evidentment, desitjable, planteja però, com hom pot suposar, grans problemes. No podria ésser una altra cosa més que un treball d'erudició, poc susceptible d'ésser rentable en el pla comercial. No podria ésser fet si no fos disposant de mitjans força considerables. Sota una forma còmoda, la present edició ofereix al lector francès l'essencial del treball de Trotski.

El text de Trotski sobre Stalin exigiria moltes consideracions, anàlisis i discussions però no vull sortir-me ací del meu paper de traductor.

Maig de 1979

J. van Heijenoort

INTRODUCCIÓ

El lector notarà que he tractat amb infinitament més detall el desenvolupament de Stalin durant el període preparatori que no les seues activitats polítiques més recents. Els fets d'aquest darrer període són coneguts per qualsevol persona informada; a més a més, hom pot trobar les meues crítiques de la conducta política de Stalin des de 1923 en nombroses de les meues obres. L'objectiu que me he proposat en escriure aquesta biografia política és mostrar com una personalitat d'aquesta mena s'ha format i com ha arribat al poder mitjançant la usurpació del dret a exercir un paper tan excepcional. És per això que, en descriure la vida i el desenvolupament de Stalin durant aquest temps en el que res, o gairebé res, d'ell es coneix, l'autor s'ha dedicat a una anàlisi minuciosa del fets aïllats, de detalls, de testimonis; mentre que, en apreciar el darrer període, m'he

limitat a un exposició sintètica, suposant que els fet (almenys els principals) ja són suficientment coneguts.

Crítics al servei del Kremlin no deixaran de dir, una altra vegada, al igual que ho feren a propòsit de la meua *Història de la Revolució Russa*¹, que la manca de referències bibliogràfiques fa impossible la verificació d'allò que l'autor afirma. De fet, referències a centenars i milers de diaris, revistes, memòries i antologies russes, no fornirien molta cosa al crític estranger i farien força pesant el text. Quant als crítics russos, tenen al seu abast tot allò que hom pot consultar als arxius i biblioteques soviètics; si en les meues obres anteriors hagués comès errors de fet, mutilat o deformat citacions, o hagués fet qualsevol altre ús deshonest dels documents, faria ja molt de temps que aquest crítics ho haurien assenyalat sorollosament. Però no he vist mai en els innombrables escrits antitrotskistes una sola referència a un ús incorrecte de les fonts que he utilitzat. Gose pensar que aquest sol fet és, per al lector estranger, una garantia suficient d'autenticitat.

En escriure la meua *Història de la Revolució Russa* he negligit sistemàticament els records personals, i m'he basat principalment en les dades ja publicades, subjectes, doncs, a verificació afegint-hi únicament aquells testimonis propis fets ja públics i que han quedat incontestats. Per a aquesta biografia, m'he allunyat d'aquest mètode massa rigorós; ací, no obstant això, la trama del meu relat també està feta de documents, memòries i d'altres fonts objectives. Però sota les circumstàncies en què res pot reemplaçar el testimoni dels propis records de l'autor, he considerat tenir dret a intercalar tal o tal altre episodi dels meus records personals (fins al moment, en la majoria dels casos, no publicats encara) indicant cada vegada clarament que, en el cas donat, no hi aparec únicament com a autor sinó, també, com a testimoni. Excepte excepcions, he seguit ací el mateix mètode que en la meua *Història de la Revolució Russa*.

La majoria dels meus adversaris polítics han concedit que la meua *Història de la Revolució Russa* és una obra científica la composició de la qual respon a les exigències dels mètodes científics. Un d'ells, certament, en una crítica publicada pel *New York Times*, la rebutja en bloc en qualitat de tacada per la parcialitat. Però cada línia del seu assaig revela la seua fonda hostilitat mental envers la mateixa revolució russa i mostra que el seu autor, simplement, ha transferit la seua indignació a l'historiador. Tal és l'aberració de tota mena de subjectivistes liberals que menen una perpètua querella contra el curs de la lluita de classes. Irritats pels resultats d'algun procés històric, fan caure el seu mal humor sobre l'anàlisi científica que revela la inevitabilitat de tals resultats. Al capdavant, el judici que es fa de l'autor és molt més pertinent que si tota o una part de les seues conclusions són considerades com responent al desig d'objectivitat. Sobre aquest punt, no tinc res a témer de la crítica. Aquest treball ha estat construït sobre fets i es recolza sòlidament en documents. És evident que hom podrà revelar ençà i enllà minúsculs o parcials errors en la importància donada a un fet o en la seua interpretació. Però allò que ningú trobarà és una manca de consciència envers els fets, un deliberat menyspreu envers les proves documentals o conclusions arbitràries basades únicament sobre partits presos personals. L'autor no ha deixat escapar un sol fet, document o testimoni que pugui ésser usat a favor del crèdit de l'heroi d'aquest llibre. Si un minucios, complet i conscient aplec de fets (fins i tot d'episodis secundaris), si la verificació de les declaracions dels testimonis mitjançant mètodes de la crítica històrica i biogràfica, i, finalment, la inserció d'actes de la vida personal en la

---

¹ Veure l'edició catalana del MIA: <http://www.marxists.org/catala/trotsky/1932/histrevrus/index.htm>, NdT

seua relació amb el paper del nostre heroi en el procés històric, si tot açò no es la mateixa objectivitat, llavors em pregunte: què és l'objectivitat?

Una altra vegada, una nova època ens ha portat una nova moralitat política. I, força estranyament, [l'abalançament del pèndol] ens ha portat, sobre molts punts, a l'època del Renaixement, depassant-la fins i tot en l'extensió i el refinament de les seues crueltats i bestialitats. De nou, tenim *condottieri* polítics, de nou la lluita pel poder revesteix un caràcter ambiciós, fixant-se com a tasca realitzar el màxim d'allò que és factible en els temps presents, investint un individu del poder governamental, d'un poder alliberat en un grau increïble [de totes les restriccions anteriorment admeses i considerades fins al moment necessàries]. Havia un temps en què les lleis de la mecànica política minuciosament elaborades per Maquiavel era considerades com el *súmmum* del cinisme. Per a Maquiavel, la lluita pel poder era un teorema de joc d'escacs. Les qüestions de moralitat no existien per a ell, al igual que tampoc existeixen per a un jugador d'escacs o per a un comptable. La seua tasca consistia en determinar la política més pràctica que convenia seguir en una situació donada, i en explicar com calia aplicar-la, d'una manera implacablement brutal, sobre la base d'experiències fetes en els cresols del dos continents. Aquesta manera d'abordar el problema s'explica no únicament per la naturalesa del mateix problema sinó, també, pel caràcter de l'època en què estava plantejat. Es deduia essencialment de l'estat de desenvolupament del feudalisme i s'afirmava d'acord amb la lluita decisiva pel poder entre els amos de dos èpoques (el feudalisme agonitzant i la societat burgesa naixent).

Però a través de tot el segle dinou, que fou l'època del parlamentarisme, del liberalisme i de les reformes socials (si hom decideix negligir algunes guerres entre nacions i algunes guerres civils), Maquiavel era considerat com absurdament desmodat. L'ambició política estava circumscrita al marc parlamentari, i per això mateix les seues tendències massa aventureres eren refrenades. No es tractava tant de la presa del poder per un individu i els seus ajudants sinó de conquerir escons en la màxima quantitat possible de circumscripcions electorals. En aquesta època de lluita per les carteres ministerials, Maquiavel feia la impressió d'un ideòleg original d'un passat llunyà i boirós. La vinguda d'una nova època havia portat una nova i més alta moralitat política. Però, cosa sorprenent, el segle vint (aquest somni descomptat com a nova era per la qual havia lluitat amb tanta esperança el segle dinou) ens ha tornat a les pràctiques i mètodes del Renaixement!

Aquest retrocés vers el maquiavelisme més cruel sembla incompreensible a aquells que, fins ahir, vivien en la confiança confortable que la història humana es mou segons una línia regularment ascendent de progrés material i cultural. Però pense el que pense hom d'aquesta concepció, tots ens podem dir ara: cap època del passat fou tan cruel, tan implacable, tan cínica, como la nostra. Políticament, la moralitat no ha progressat en comparació amb el models del Renaixement o amb els d'èpoques encara més allunyades... L'època del Renaixement fou una època de lluites entre dos mons; els antagonismes socials atenyien una extrema intensitat; d'aquí l'agudesesa de les lluites polítiques.

En la segona meitat del segle dinou, la moralitat política reemplaçà el materialisme (almenys en la imaginació de determinats polítics) únicament perquè els antagonismes socials s'havien atenuat durant un temps i perquè les lluites polítiques havien esdevingut mesquines. Aquesta manera de veure es basava en l'existència d'un creixement general en el benestar de la nació i sobre certes millores en las condicions de vida de les capes superiors de la classe obrera. Però el nostre període, la nostra època, se sembla a la del Renaixement en el sentit que vivim en la frontera de dos mons: el món

burgès-capitalista que entra en agonia i aquest món nou que l'ha de reemplaçar. Les contradiccions socials han arribat una altra vegada a un grau extrem de violència.

El poder política, al igual que la moralitat, no es desenvolupa de cap manera ininterrompudament vers un estat de perfecció, com hom podia pensar a finals del darrer segle i durant la primera dècada del present. Política i moral han de passar per un cicle extremadament complex i paradoxal; són directament dependents de la lluita de classes. Hom pot dir, en general, que: com més violenta i intensa siga la lluita de classes, més profunda serà la crisi social, més acarnissat el paper de la política (més concentrat i implacable esdevindrà el poder de l'estat i més obertament [ha d'eliminar els endreços de la moralitat]).

Nombrosos amics m'han fet l'observació que una part massa gran d'aquest llibre està reservada a les referències, a les fonts i a una crítica d'aquestes fonts. M'adone completament de l'inconvenient de semblant mètode d'exposició. Però no tinc elecció. Ningú està obligat a creure sota paraula un autor tan estretament interessat i tan directament compromès como ho he estat jo en la lluita amb l'home sobre el qual estic obligat a escriure la biografia. La nostra època és primer que res l'època de la mentida. No vull dir amb açò que d'altres èpoques de la humanitat s'hagen distingit per un gran respecte envers la veritat; la mentida és fruit de les contradiccions, de la lluita, del xoc de les classes, de la supressió de la personalitat, de l'ordre social. En aquest sentit és un tribut de tota la història humana. Hi ha períodes durant els quals les contradiccions socials esdevenen excepcionalment vives, quan la mentida s'eleva llavors per dalt de la mitjana, quan la mentida esdevé una característica de la mateixa intensitat de les contradiccions socials. Tal és la nostra època. No crec que en tota la història de la humanitat pugua trobar hom res de semblant, fins i tot de lluny, a la gegantina fàbrica de mentides organitzada pel Kremlin sota la direcció de Stalin. I un dels principals objectes d'aquesta institució és la fabricació d'una nova biografia de Stalin... Algunes de les seues fonts foren imaginades pel mateix Stalin... Sense sotmetre a crítica els detalls de les falsificacions progressivament acumulades, serà impossible preparar el lector a un fenomen semblant, com és ara, al dels "processos de Moscou"...

Hitler repeteix amb una particular insistència que únicament la paraula viva marca el dirigent. Segons ell, mai un escrit pot influir les masses com ho fa un discurs. En qualsevol cas, l'escrit no pot fer nàixer el lligam ferm i viu entre el dirigent i els seus milions de seguidors. Aquest judici de Hitler està determinat, sens dubte, en gran part pel fet que no sap escriure. Marx i Engels guanyaren milers de deixebles sense recórrer mai a l'art oratori; és cert que els calgué molts anys per tal d'adquirir aquesta influència. L'art de l'escriptor es classifica més alt, comptat i debatut, perquè permet unir la profunditat del pensament i l'elevació de la forma. Els caps polítics que no són més que oradors invariablement són superficials. L'orador no pot ajudar a formar escriptors. Un gran escriptor, per contra, pot inspirar milers d'oradors. No obstant això, és exacte que per al contacte directe amb les masses la paraula viva és indispensable. Lenin esdevingué el dirigent d'un partit potent i influent abans de tenir l'oportunitat de dirigir-se a les masses amb la paraula. Les seues intervencions públiques en 1905 foren rares i passaren desapercubudes. Com orador de masses, Lenin no apareix en escena fins al 1917, i aleshores durant un molt breu període, en abril, maig i juliol. Arribà al poder no com a orador sinó primer que res com a escriptor, un instructor de propagandistes que havia educat els seus quadres, incloent-hi els quadres d'oradors.

Davall aquest aspecte, Stalin representa un fenomen absolutament excepcional. No és ni un pensador, ni un escriptor, ni un orador. S'apoderà del poder fins i tot abans que les masses aprengueren a distingir el seu rostre entre els altres quan desfilaven davant els líders de la revolució en les processons tradicionals de la Plaça Roja. Prengué

el poder no gràcies a qualitats personals sinó servint-se d'una màquina impersonal. I no fou ell qui havia creat la màquina sinó que la màquina el crea a ell; amb la seua potència i autoritat, la màquina era el producte de la lluita, llarga i històrica, del partit bolxevic, que ell mateix era el producte d'idees; era la portadora de la idea abans d'esdevenir un fi en si mateix. Stalin la dirigia des del dia en què havia tallat el cordó umbilical que la lligava a la idea i havia esdevingut una cosa per si mateixa. Lenin l'havia creada en una constant associació amb les masses, si no mitjançant la paraula almenys sí per escrit, si no directament sí tanmateix amb l'ajuda dels seus deixebles. Stalin es limità a apoderar-se'n. Per a això, eren necessàries qualitats especials i excepcionals. Però no eren les del pensador, ni les del escriptor ni de l'orador. Mentre que l'aparell del partit s'havia desenvolupat sobre idees, la primera qualificació de Stalin fou una actitud de menyspreu envers les idees. La idea havia...

[El 20 d'agost de 1940, Trotski fou colpejat mortalment, per un colp etzibat al darrer del cap amb un piolet, mentre que llegia un manuscrit que acabava de sotmetre a la seua consideració l'assassí. Es per això que aquesta introducció i d'altres paraules d'aquesta obra quedaren inacabades.]

Capítol I: FAMÍLIA I ESCOLA

El difunt Leònides Krassin, vell revolucionari, eminent enginyer, brillant diplomàtic soviètic i, sobretot, criatura intel·ligent, fou, si no m'equivoque, qui primer anomenà Stalin "asiàtic". En dir açò no pensava en atributs racials problemàtics, sinó més bé en aqueix aliatge d'enteresa, sagacitat, astúcia i crueltat que s'ha considerat característica dels homes d'estat d'Àsia. Bukharin simplificà tot seguit l'apel·latiu, anomenant Stalin "Gengis Khan", sens dubte a fi de cridar l'atenció sobre la seua crueltat, que s'ha transformat en brutalitat. El mateix Stalin, conversant amb un periodista japonès, es denominà "asiàtic", no sols en el sentit antic del vocable, sinó també en el modern; amb aquella al·lusió personal es proposava al·ludir a l'existència d'interessos comuns entre l'URSS i el Japó enfront de l'Oest imperialista. Examinant el terme "asiàtic" des d'un punt de vista científic, hem d'admetre que en aquest cas només és correcte en part. Geogràficament, el Caucas, especialment Transcaucàsia, és sens dubte una continuació d'Àsia. Els georgians, no obstant això, a diferència dels azerbaidjanesos, pertanyen a la raça anomenada mediterrani-europea. De manera que Stalin no estava en el cert en qualificar-se d'"asiàtic". Però la geografia, l'etnografia i l'antropologia no són tot el que compta; la història predomina.

Unes quantes esguitades de la sang humana que ha abocat durant segles Àsia en Europa s'han quedat adherides a les valls i muntanyes del Caucas. Tribus i grups desconnectats semblen haver-s'hi congelat en el curs del seu desenvolupament, transformant el Caucas en un immens museu etnogràfic. Durant moltes centúries, el destí d'aqueix poble romangué estretament soldat al de Pèrsia i Turquia, romanent així retingut en l'esfera de la vella cultura asiàtica, que ha sabut conservar-se estàtica tanmateix els continus trontolls de guerres i aixecaments.

En qualsevol altre lloc, més freqüentat, aquella petita branca georgiana d'humanitat (uns 2,5 milions en l'actualitat) s'hauria dissolt indubtablement en el cresol de la història sense deixar rastre. Protegits per la serralada caucàsica, els georgians han mantingut de forma relativament pura la seua fisonomia ètnica i la seua llengua, que la filologia no ha aconseguit classificar fins ara amb seguretat. L'idioma escrit aparegué en

Geòrgia alhora que hi penetrà el cristianisme, ja en el segle IV, sis-cents anys abans que en la Rússia de Kiev. Els segles X a XIII es consideren com l'època en què floriren el poder militar, l'art i la literatura georgians; seguiren després centúries d'estancament i decadència. Les freqüents i sagnants expedicions de Gengis Khan i Tamerlan a l'interior del Caucas deixaren empremtes en la parla nacional de Geòrgia. Si hem de creure l'infortunat Bukharin, també les deixaren en el caràcter de Stalin.

A principis del segle XVII, el tsar de Geòrgia reconegué la sobirania de Moscou, cercant la protecció contra els seus enemics tradicionals, Turquia i Pèrsia. Assolí el seu propòsit immediat de veure més assegurada la seua vida. El govern tsarista construí les necessàries carreteres estratègiques, reformà ciutats i muntà una xarxa rudimentària d'escoles, amb la finalitat primordial de russificar aquells súbdits d'una altra estirp. Naturalment, en dos segles la burocràcia de Sant Petersburg no pogué reemplaçar el vell barbarisme asiàtic per una cultura europea de què tan necessitada estava fins i tot en el seu mateix país.

Malgrat les seues riqueses naturals i el seu magnífic clima, Geòrgia continuà essent una comarca pobra i endarrerida. La seua estructura social semifeudal es basava en un baix nivell de desenvolupament econòmic i es distingia, en conseqüència, pels trets del patriarcat asiàtic sense excloure la crueltat asiàtica. La indústria a penes existia. L'agricultura i la construcció de cases continuava virtualment amb les mateixes normes de vint segles enrere. El vi s'extreia aixafant el raïm, i s'emmagatzemava en grans atuells d'argila. Les ciutats del Caucas, que comprenien no més d'una sisena part de la població, continuaren essent, com totes les ciutats d'Àsia, burocràtiques, militars, comercials, i, únicament en petita proporció, industrials. Per damunt de la massa fonamental camperola s'hi destacava un estrat de burgesia pobra en la seua major part i poc culta, fins al punt de distingir-se en alguns casos dels pobletans més desperts únicament pels seus pomposos títols i melindros. No sense motiu s'ha anomenat a Geòrgia (amb el seu fugaç esplendor passat, el seu present estancament econòmic, el seu sol benèfic, les seues vinyes, la seua irresponsabilitat i la seua abundància de gentilhomes provincians de butxaques exhaustes) l'Espanya del Caucas.

La jove generació de la noblesa cridà a les portes de les universitats russes i, trencant amb la gastada tradició de la seua casta, que mai es prengué massa seriosament en la Rússia central, s'uní a diversos grups radicals d'estudiants russos. Els camperols i ciutadans més pròspers, desitjosos de convertir els seus fills en funcionaris del govern, oficials de l'exèrcit, advocats o clergues, seguiren la pauta de les famílies nobles. D'on resultà que Geòrgia obtingué una collita exclusiva d'intel·lectuals, que, disseminats per unes quantes regions de Rússia, exerciren un prominent paper en tots els moviments polítics progressius i en les tres revolucions.

L'escriptor alemany Bodenstedt, que era director d'una Escola Normal de Tbilisi en 1844, arribà a la conclusió que els georgians eren no sols deixats i ganduls, sinó menys intel·ligents que els altres habitants del Caucas; a l'escola no podien competir amb els armenis i els tàrtars en l'estudi de les ciències, l'adquisició de llengües estrangeres i la capacitat d'expressar-se. Citant aquesta opinió, massa sumària, Eliseu Reclus expressava la sospita, ben justificada, que la diferència pogués no ésser deguda a la nacionalitat, sinó a causes socials, al fet que els estudiants georgians procedien d'allunyades aldees, mentre que els armenis eren fills de la burgesia urbana. El fet és que el desenvolupament ulterior aviat superarà aquell endarreriment educatiu. Per 1892, quan Iossif Djugaixvili era alumne de segon curs de l'escola parroquial, els georgians, que componien aproximadament una vuitena part de la població del Caucas, contribuïen virtualment amb un cinquè del total d'estudiants (els russos amb més de la meitat, els armenis amb un 14% i els tàrtars amb menys de 3%...). No obstant això, sembla que les

peculiaritats del llenguatge georgià, un dels instruments de cultura més antics, són un obstacle seriós per a l'aprenentatge d'altres llengües, perquè deixa un segell indeleble en la pronúncia. Açò no vol dir que els georgians estiguen desproveïts d'eloqüència. Com les altres nacions de l'imperi, sota el tsarisme estaven condemnats al silenci. Però, en "europeïtzar-se" Rússia, els intel·lectuals de Geòrgia produïren nombrosos oradors (si no de primer ordre, almenys notables) de la varietat judicial i més tard de la parlamentària. El més eloqüent dels adalids de la Revolució de Febrer fou, tal vegada, el georgià Heracli Tseretelli. Per tant, seria injust atribuir la manca d'aptituds oratòries en Stalin al seu origen nacional. Fins i tot en el seu tipus físic a penes representa una mostra encertada del seu poble, que és tingut per un dels més agraciats del Caucas.

El caràcter nacional dels georgians se sol representar com a confiat, impressionable, de geni viu, però al mateix temps faltat d'energia i iniciativa. Per damunt de tot, Reclus feia notar el seu bon humor, la seua sociabilitat i la seua honradesa. El caràcter de Stalin té pocs d'aquests atributs, que, en realitat, són els que s'adverteixen abans que res en freqüentar el tracte de georgians. Els emigrats de Geòrgia a París asseguraren a Suvarin, l'autor de la biografia de Stalin en francès, que la mare de Iossif Djugaixvili no era georgiana, sinó osetiana, i que hi ha mescla de sang mongola a les seues venes. Però un cert Iremaixvili, a qui tindrem ocasió de tornar a trobar més endavant, assegura que la mare de Stalin era georgiana de pura raça, i osetià son pare, "persona ruda i vulgar, com tots els osetians, que viuen en les altes muntanyes caucàsiques". És difícil, si no impossible, comprovar tals afirmacions. No obstant això, no són molt necessàries per al nostre propòsit d'explicar la talla moral de Stalin. A les comarques del Mar Mediterrani, als Balcans, a Itàlia, a Espanya, a més del tipus anomenat meridional, que es caracteritza per una associació de peresosa indolència i irascibilitat explosiva, es troben naturaleses fredes, en les quals es combina la flegma amb una certa tossuderia i malícia. El primer tipus preval; però el segon l'incrementa com a excepció. Sembla com si a cada grup nacional li hagués tocat una part legítima d'elements bàsics de caràcter, i que aquests s'haguessen distribuït amb menys encert sota el sol de Migdia que davall el de Septentrió. Però ens aventurem massa a la regió infecunda de la metafísica nacional.

La ciutat provinciana de Gori està pintorescament situada als marges del riu Kura, a 75 quilòmetres de Tbilisi, sobre el ferrocarril transcaucàsic. És una de les ciutats més antigues de Geòrgia, i la seua història és intensament dramàtica. La tradició pretén que fou fundada en el segle XIII per armenis que cercaven refugi fugint dels turcs. Després, la petita ciutat estigué subjecta a diverses incursions, perquè per aquell temps els armenis eren ja una classe comercial i urbana als que s'atribuïen grans riqueses i per això constituïen una presa temptadora. Com totes les ciutats asiàtiques, Gori cresqué molt gradualment, acollint per graus dins dels seus murs pobladors d'aldees georgianes i tàrtars. Per l'època en què el sabater Vissarion Djugaixvili hi acudí des del seu llogaret natal de Didi-Lilo, la petita ciutat tenia una població bigarrada d'unes sis mil ànimes, unes quantes esglésies, moltes botigues i més fondes per al paisanatge de les comarques adjacents, una Escola Normal amb un departament tàrtar, una Escola Secundària Elemental.

La servitud fou abolida en el Govern de Tbilisi només catorze anys abans del naixement de Iossif, el futur secretari general del comitè central del Partit Comunista. Les relacions socials i els costums encara es ressentien en els seus defectes. És dubtós que els seus progenitors saberen llegir i escriure. Cert és que a Transcaucàsia es publicaven cinc periòdics en llengua georgiana, però la seua circulació total no passava de quatre mil exemplars. La vida dels camperols continuava encara al marge de la història.

Carrers informes, cases molt diverses, horts, tot això donava a Gori l'aspecte d'un llogarró. En rigor, les cases pobres de la ciutat a penes es distingien dels recers camperols. Els Djugaixvili ocupaven una vella cabanya d'atovó, amb angles de rajola i teulada coberta d'arena, que calaven fàcilment el vent i la pluja. D. Gogokhia, antic condeixeble de Iossif, descrivint el domicili familiar, escriu: "La seua habitació no tenia més de vuit vares quadrades, i estava a la vora de la cuina. S'hi entrava directament des del corral, sense pujar un sol esgraó. El sòl estava enrajolat. La finestreta a penes donava pas a la llum. Els mobles consistien en una taula, un tamboret i un ample jaç, espècie de tarima, coberta amb una *txilopya* o estora de palla." A açò vingué a unir-se la vella i sorollosa màquina de cosir de sa mare.

No s'han publicat fins ara documents autèntics referents a la família Djugaixvili i a la infància de Iossif, ni tampoc podrien ésser nombrosos. El nivell cultural del seu medi era tan primitiu, que la vida no era registrada i fluïa sense deixar cap traça. Només després de passar el mateix Stalin de la cinquantena començaren a aparèixer reminiscències de la família de son pare. Solien ésser de segona mà, escrites bé per enemics furibunds i no sempre escrupolosos, bé per amics obligats, a iniciativa (millor seria dir per ordre) de comissions encarregades de la història del partit, i, per consegüent, majoritàriament no són sinó exercicis sobre un tema assenyalat. Naturalment, seria fàcil cercar la veritat en la diagonal entre les dues deformacions. No obstant això, juxtaposant ambdues, pesant en una mà les reticències i en l'altra les exageracions, avaluant amb sentit crític el fil del simple relat a la llum dels episodis futurs, és possible apropar-se a la veritat. Sense tractar de pintar artificialment quadros perfectes com em propose, tractaré d'oferir al lector els elements d'aquests materials d'origen en què descansen les meues hipòtesis i les meues conclusions.

Més profusos de detalls són els records del més amunt anomenat (Iossif) Iremaixvili, publicats en 1932, en alemany, a Berlín, amb el títol de *Stalin i la tragèdia de Geòrgia*. Com el seu autor és un antic menxevic, convertit després en quelcom semblat a un nacionalsocialista, el seu historial polític en si no ofereix gran crèdit. No obstant això, és impossible fer a una banda el seu treball. Moltes de les seues pàgines són tan terminants i convincents que no deixen lloc a dubte. Fins i tot incidents que semblen qüestionables a primera vista, troben confirmació directa o indirecta en memòries oficials publicades diversos anys després. No estarà de més afegir-hi que algunes de les conjectures que jo havia fet basant-me en silencis intencionats o expressions equívokes apareguts en publicacions soviètiques trobaven confirmació en el llibre d'Iremaixvili, que tinguí ocasió de llegir justament a última hora. Seria un error suposar que en concepte d'exiliat i enemic polític, Iremaixvili tractés d'empetitir la figura de Stalin o de pintar-la amb negres colors. Ben al contrari, passa revista a les aptituds de Stalin quasi de forma triomfal i amb exageració notòria; reconeix que Stalin és home disposat sempre a realitzar sacrificis d'ordre personal per les seues idees, reiteradament pondera l'afecte de Stalin vers sa mare, i pinta el seu primer matrimoni amb traços commovedors. Un examen més detingut d'aquestes memòries de l'antic professor de l'institut de Tbilisi produeix la impressió d'un document compost d'unes quantes capes. El fonament es compon sens dubte dels remots records de la infància. Però aqueixa capa fonamental ha estat sotmesa a la inevitable elaboració retrospectiva per la memòria i la fantasia, davall la influència de l'actual destí de Stalin i de les opinions polítiques del mateix autor. S'hi ha d'agregar la presència en les memòries de detalls dubtosos, encara que en la seua essència insignificants, que han d'adscriure's a un defecte prou freqüent entre un cert poliment i retoc "artístic". I feta aquesta advertència, crec el millor recolzar-me, a partir d'ací, en les memòries d'Iremaixvili.

Les referències biogràfiques més antigues parlen invariablement de Stalin com a fill d'un camperol de l'aldea de Didi-Lilo. Stalin, per primera vegada, es referí a si mateix com a fill d'un treballador en 1926. Però aquesta contradicció és més aparent que real: com molts treballadors russos, Djugaixvili pare, continuava essent qualificat de camperol en el seu passaport. No obstant això, açò no esgota les dificultats. El pare es designa sempre com a treballador de la fàbrica de calçat d'Alikhanov, en Tbilisi. Però la família vivia en Gori, no a la capital del Caucas. Significa açò, potser, que el pare visqués separat de la família? Tal supòsit podria justificar-se si la família i el seu sustentador visqueren en diferents ciutats. A més, Gogokhiva, company de Iossif al Seminari, i que vivia en el mateix corral que ell, així com Iremaixvili, que el visitava ben sovint, coincideixen a afirmar rotundament que Vissarion hi treballava a prop, al carrer Sobornava, en un casot d'atovó amb la teulada plena de goteres. En conseqüència, suposem que l'ocupació de son pare en Tbilisi fou provisional, probablement de l'època en què la seua família habitava encara al poble. Però en Gori, Vissarion Djugaixvili ja no treballava en una fàbrica de calçat (no hi havia fàbriques a la capital de província), sinó com a modest artesà independent. La falta deliberada de claredat sobre aquest punt obeeix sens dubte al desig de no afeblir la impressió de l'origen "proletari" de Stalin.

Com moltes georgianes, Ekaterina Djugaixvili fou mare força joveneta. Els primers tres xiquets moriren molt joves. El 21 de desembre de 1879, quan nasqué el seu quart fill, a penes tenia vint anys. Iossif comptava set quan caigué malalt de pigota, les marques de la qual servà per la resta de la seua vida com a testimoni de la seua procedència i ambient plebeus. Als seus senyals de pigota, el biògraf de Stalin en francès, Suvarin, afegeix caquèxia del braç esquerre, la qual cosa, afegit a tenir soldats dos dits d'un peu, segons la seua informació, sembla provar l'ascendència alcohòlica pel costat patern. Parlant en general, els sabaters, almenys a Rússia central, tenien tal fama de bevedors que era un proverbi molt comú el de "borratxo com un sabater". És difícil dir fins a quin punt són verídiques les especulacions sobre herència comunicades a Suvarin per "diverses persones", la majoria probablement emigrats menxevics. En enumerar els guàrdies tsaristes els "trets distintius" de Iossif Djugaixvili, no esmenten un braç lesionat, però els dits adherits sí que estan ressenyats en 1903 pel coronel Xabelski. No és impossible que, abans de publicar-los, aquests documents policíacs, com tots els altres, hagen estat objecte d'una garbella defectuosa pel censor. No ha de deixar-se de fer constar, no obstant això, que en anys posteriors Stalin solia portar un guant d'abric a la mà esquerra, fins i tot en les sessions del Politburó. Llavors s'acceptà com a causa el reumatisme. Però, al capdavant, aquestes característiques físiques secundàries, imaginàries o reals, manquen en si mateixes d'interès apreciable. Molt més important és tractar d'analitzar el vertader caràcter dels seus pares i l'atmosfera de la seua família.

La primera cosa que crida l'atenció és el fet que els records oficialment recopilats a penes esmenten Vissarion, a qui fan a una banda quasi per complet, mentre que dediquen passatges plens de simpatia a la dura i afanyosa vida d'Ekaterina. "La mare de Iossif guanyava molt poc [relata Gogokhia] treballant com a bugadera o coent pa a les cases dels veïns acomodats de Gori. Havia de pagar ruble i mig pel lloguer mensual del seu habitatge: però no sempre assolía reservar aqueixa quantitat." Així ens assabentem que el pagament del lloguer corria de compte de la mare i no del pare. Diu a més: "La pobresa i la vida de fatigues de sa mare deixaren empremta en el caràcter de Iossif...", com si el pare no formés part de la família. Només més tard, de passada, l'autor insereix la frase següent: "El pare de Iossif, Vissarion, es passava el dia treballant, cosint i reparant calçat." De totes maneres, l'ocupació del pare no s'esmenta

a propòsit de la vida domèstica de la família o els seus problemes de subsistència. Açò dóna motiu per a suposar que si es fa esment del pare és només per cobrir les aparences.

Glurxidse, un altre condeixible seu del seminari, no diu cap cosa del pare quan escriu que la mare de Iossif “es guanyava la vida tallant, cosint o rentant roba interior”. Aquestes reticències, que no són casuals, mereixen més atenció doncs que els costums populars no atribuïen la missió directora de la família a la dona. Al contrari, d’acord amb les velles tradicions georgianes, persistents en grau superlatiu entre els muntanyesos conservadors, la dona estava relegada a la condició d’esclavitud domèstica, i a penes era admesa a l’augusta presència del seu senyor i amo, no tenia veu en assumptes de la família i ni tan sols s’atrevia a castigar el seu propi fill. Fins i tot a l’església, mares, dones i germanes s’havien de col·locar darrere dels pares, marits i germans. El fet que els autors de les memòries col·loquen la mare al lloc que normalment corresponia al pare, no es pot interpretar més que com a desig d’evitar tota descripció de Vissarion Djugaixvili. La vella Enciclopèdia russa, comentant l’extrema sobrietat dels georgians en matèria d’aliment, diu a títol complementari: “A penes hi ha un altre poble al món que bega tant de vi com els georgians.” Veritat és que, després de traslladar-se a Gori, difícilment hauria pogut Vissarion servir la seua pròpia vinya. Però, en compensació, la ciutat tenia *dukhans* en tots els racons, i en ells el vodka competia amb el vi i fins i tot li portava avantatge.

En aquest aspecte, les al·legacions d’Iremaixvili són molt convincents. Com els altres autors de memòries, però anticipant-se’ls en cinc anys, s’expressa amb càlida simpatia en descriure Ekaterina, qui demostrà gran afecte envers el seu fill i sentiments amistosos cap als seus companys de jocs i d’escola. Georgiana autèntica, Keke, com generalment l’anomenaven, era profundament religiosa. La seua vida de tràfec fou un servei ininterromput: a Déu, a l’espòs i al fill. Se li cansà la vista a força de cosir en un habitatge mal il·luminat, i força aviat començà a portar ulleres. Però en aquella època, tota comare de Geòrgia, passats els trenta anys, era considerada quasi com una vella. Els seus veïns la tractaven amb gran afecte, moguts per la vida de continus afanys que la veïen portar. Segons Iremaixvili, el cap de família, Bezo (Vissarion) era persona d’aspre geni, al mateix temps que dipsòman empedreït. Es bevia la major part dels seus escassos guanys. Per això queia sobre la mare, com una doble càrrega, la responsabilitat de pagar el lloguer del míser habitatge i de sostenir la família. Amb desesperada angoixa, Keke advertí Bezo, en ocasió d’estar maltractant el seu fill: “Li traus del cor l’amor de Déu i del proïsme, i l’omplés d’odi al seu propi pare.” “Pallisses horribles, immerescudes, feren al xicot tan esquerp i cruel com era son pare.” Amargat, Iossif començà a cavil·lar sobre els misteris eternals de la vida. No l’afligí la prematura mort de son pare; únicament se sentí més lliure. Iremaixvili infereix que, essent encara molt jove, el xic començà a estendre la seua latent hostilitat i set de venjança contra son pare a tots aquells que tenien o podien tenir un vestigi d’autoritat sobre ell. “Des de la seua joventut, la maquinació de venjatives trames esdevingué per a ell un objectiu que dominava tots els seus esforços.” Fins i tot admetent que aquestes paraules es basen en judicis retrospectius, serveixen encara la plena força de la seua significació.

En 1930, ja amb setanta-un anys, Ekaterina, que aleshores vivia en les modestes habitacions d’un criat, en el que fou abans el palau de virrei en Tbilisi, contestant a les preguntes d’uns periodistes, digué per mediació d’un intèrpret: “Sosso (Iossif) fou sempre un excel·lent xic [...] Mai em donà motiu per a castigar-lo. Estudiava amb afany, sempre estava llegint o discutint, amb l’afany d’entendre-ho tot [...] Sosso fou el meu únic fill. Naturalment, el volia moltíssim [...] Son pare, Vissarion, volia fer d’ell un bon sabater. Però son pare morí quan Sosso tenia onze anys [...] Jo no volia que fos sabater. Només desitjava una cosa: que es fera popa.” En veritat, Suvarin recollí una informació

molt distinta entre els georgians de París: “Sabien de Sosso que era molt dur, insensible, que tractava sa mare sense respecte, i en suport dels seus records citaven “penosos casos”.” El biògraf mateix adverteix, no obstant això, que els seus informes procedien dels enemics polítics de Stalin. En aquell grup, a més, circulaven també no poques llegendes, encara que en sentit invers. Iremaixvili, per la seua banda, insisteix molt sobre la fervorosa devoció de Sosso envers sa mare. En realitat, el xicot no podria haver tingut altres sentiments cap a la benefactora de la família i protectora seua contra les violències de son pare.

L'escriptor alemany Emil Ludwing, retratista de grans personatges de la nostra època, trobà en el Kremlin una ocasió més d'aplicar el seu mètode de fer preguntes capcioses en què s'associa una moderada perspicàcia a la sagacitat política. “Li agrada la Naturalesa, signor Mussolini?” “Què opina vostè de Schopenhauer, doctor Masaryk?” “Creu vostè en un futur millor, Mr. Roosevelt?” Durant una d'aquestes inquisicions verbals, Stalin, desassossegat en presència del famós estranger, dibuixa assíduament floretes i vaixellets amb un llapis de color. Almenys així ho refereix Ludwig. Sobre el braç lesionat de Wilhelm Hohenzollern, aquest escriptor ha construït una biografia psicoanalítica de l'exkàiser, que el vell Freud contemplà amb irònica perplexitat. Ludwig no es fixà en el braç impedit de Stalin, i no cal dir que també els dits soldats li passaren inadvertits. No obstant això, tractà de deduir la carrera revolucionària del senyor del Kremlin a base de les pallisses que durant la infància li administrà son pare. Després de familiaritzar-se amb les memòries d'Iremaixvili, no és difícil comprendre d'on extragué Ludwig la seua idea. “Què el féu a vostè rebel? Es degué al fet que els seus pares el tractaren malament?” Seria més bé imprudent assignar a aquestes paraules cap valor documental, i no sols perquè les afirmacions i negacions de Stalin, com tindrem freqüent ocasió de veure, tendeixen a variar amb la màxima facilitat. En circumstàncies anàlogues, qualsevol hauria pogut procedir de la mateixa manera. En tot cas, no és possible retreure a Stalin que haja refusat queixar-se en públic de son pare, mort ja feia molts anys. Allò que sorprèn és semblant falta de tacte en un escriptor tan respectuós.

Les afliccions familiars no són, però, l'únic factor que modelà la personalitat del xicot, ruda, voluntariosa i venjativa. Les influències, molt més àmplies, de la por social fomentaren tals qualitats. Un dels biògrafs de Stalin relata com, de tant en tant, el molt il·lustre príncep Amilakhviri cavalcava en coratjós corser fins al pobre casot del sabater perquè li reparés les botes, esgarrades en la caça, i com el fill del sabater, amb un gran floc de cabell sobre l'estret front, mirava fixament el príncep amb ulls d'avorriment, estrenyent els seus punys infantils. Intrínsecament, aquesta pintoresca escena pertany, a judici nostre, al domini de la fantasia. No obstant això, el contrast entre la pobresa que el rodejava i la relativa sumptuositat de l'últim dels senyors feudals de Geòrgia no podien menys de causar una punxant i pertinaç impressió en la consciència del xicot.

{Els contrastos no eren sensiblement menors en la ciutat. Les autoritats locals governaven des de dalt en nom del tsar i del virrei, príncep Galitsin, sàtrapa malfactor, objecte d'un odi general i meritat. Els propietaris feudals i els comerciants armenis estaven lligats a les autoritats. La mateixa massa plebea, malgrat la seua indignència, i a vegades a causa d'aquesta indignència, estava dividida en castes. Qualsevol que s'elevés tot i que no fos un poc per damunt dels altres, defensava gelosament el seu rang. La desconfiança del camperol de Didi-Lilo envers la ciutat havia d'esdevenir en Gori sòrdida hostilitat envers les famílies riques o ben situades a casa de les quals Keke anava a cosir i rentar roba. Les gradacions socials es feien sentir brutalment fins i tot en l'escola, on els infants dels rectors, dels petits gentilhomes i dels funcionaris feren sentir a manta vegades a Sosso que no era dels seus. Segons Gogokhia, el fill del sabater fou

força aviat sensible a la humiliant desigualtat social. “No li agradava d’anar a ca la gent rica. Jo anava moltes vegades a sa casa durant el dia però ell pujava rarament a ma casa doncs que el meu oncle era ric...” Tals són els primers orígens d’una protesta social encara instintiva que, en la fermentació política del país, havia de fer més tard del seminarista un revolucionari. }

La capa inferior de la petita burgesia no coneixia més que dues carreres per als seus fills únics o intel·ligents: empleat públic o clergue. La mare de Hitler somiava amb la carrera eclesiàstica del seu fill. La mateixa grata esperança acariciava Ekaterina Djugaixvili deu anys abans, i fins i tot dins d’un mitjà més humil. El somni mateix (veure el seu fill envoltat en robes talars) mostra casualment com de poc impregnada d’“esperit proletari” estava la família del sabater Bezo. Es concebia un futur millor, no a conseqüència de la lluita de classes, sinó com a resultat de trencar amb la pròpia classe.

El clero ortodox, tanmateix la seua modesta categoria social i el seu baix nivell cultural, pertanyia a la jerarquia dels privilegiats per estar lliure del servei militar obligatori, de l’impost capital i... del fuet. Només l’abolició de la servitud donà accés als camperols a les files del clero, privilegi condicionat, no obstant això, per una limitació governativa: per a ésser promogut a una ocupació eclesiàstica, un fill de camperol necessitava l’especial dispensa del governador.

Els futurs papes s’educaven en vintenes de seminaris, l’antesala dels quals eren les escoles teològiques. Per la seua categoria en el sistema estatal d’educació, els seminaris s’aproximaven a les escoles secundàries o instituts, amb la diferència que en ells els estudiants laics, se suposaven ésser simplement febles pilars per a la Teologia! En la vella Rússia, els famosos *bursi* eren proverbials pel salvatgisme horrible dels seus costums, la seua pedagogia medieval i la llei del puny, per a no citar la brutícia, el fred i la fam. Tots els vicis censurats per les Sagrades Escripures florien en aquells planters de pietat. L’escriptor Pomialovski es guanyà un lloc permanent en la literatura russa com autor veraç i despietat d’*Esbossos de l’Escola Teològica (Otxerki Bursi, 1862)*. No pot hom deixar de citar ací les paraules que a propòsit del mateix Pomialovski escrivia el seu biògraf: “Aquell període de la seua vida escolar alimentà en ell la confiança, la dissimulació, l’animositat i l’odi als qui el rodejaven.” Veritat és que les reformes del regnat d’Alexandre II aportaren certes millores fins i tot a la zona més rànica de l’ensenyament eclesiàstic. No obstant això, no més lluny que en l’última dècada del passat segle, les escoles teològiques, especialment en la remota Transcaucàsia, continuaven essent els punts més negres del mapa “cultural” de Rússia.

El govern tsarista trencà fa molt de temps, no sense vessament de sang, la independència de l’església georgiana, sotmetent-la al Sínode de Sant Petersburg. Però l’hostilitat envers els russificadors continuà latent entre els graus inferiors del clero georgià. El vassallatge de la seua església commogué la tradicional religiositat dels georgians i preparà el terreny per a la influència de la socialdemocràcia, no sols a les ciutats, sinó també al camp, a les aldees. L’atmosfera culterana de les escoles teològiques ressaltava més encara, perquè no sols tenien per missió russificar els seus pupils, sinó preparar-los per al paper de directors o policies espirituals. Un alè d’enverinada hostilitat impregnava les relacions entre professors i alumnes. L’ensenyament es feia en llengua russa: el georgià quedava relegat a una vegada per setmana, i no poques vegades es desdenyava com a llengua d’una raça inferior.

En 1890, segurament poc després de morir son pare, Sosso, que llavors tenia onze anys, entrà amb una cartera de percalina sota el braç a l’escola teològica. Segons els seus condeixebles, el xiquet posà gran interès a aprendre el seu catecisme i les seues oracions. Gogokhia fa observar que gràcies a “la seua extraordinària memòria”, Sosso recordava les lliçons literalment d’escoltar-les al mestre, sense necessitat de repassar-

les. En realitat, la memòria de Stalin (almenys la seua memòria per a retenir teories) és francament mediocre. Però, de totes maneres, per a recordar en classe no calia prestar excessiva atenció. L'ordre sacerdotal era aleshores, sens dubte, l'ambició suprema del mateix Sosso. La resolució estimulava les seues aptituds i la seua memòria. Un altre condeixeble, Kapanadze, testifica que durant els tretze anys d'internat i en els trenta-cinc de la seua activitat pedagògica, mai tingué ocasió de trobar “un deixeble tan capaç i ben dotat” com Iossif Djugaixvili. I el mateix Iremaixvili, que escrigué el seu llibre no en Tbilisi, sinó a Berlín, afirma que Sosso era el millor alumne de l'escola teològica. En altres testimonis hi ha, no obstant això, importants zones fosques. “Durant els primers anys, en els graus preparatoris [diu Glurxidse], Iossif estudià superbament, i amb el temps, en revelar aptituds brillants cada vegada majors, arribà a ésser un dels millors alumnes.” En aquest article, que presenta tots els senyals d'un panegíric escrit per ordre superior, la circumspèctia frase “un dels millors”, indica clarament que Iossif no era el millor, ni superior a la resta de la classe, ni extraordinari. D'idèntica naturalesa són els records d'un altre condeixeble, Elissabedaixvili. “Iossif [diu] era un dels més intel·ligents i un dels més llestos.” En una paraula, no era el més llest. Així ens veiem inclinats a sospitar que, o bé varià la seua posició escolar en els diversos graus o cursos, o bé alguns dels autors de memòries, pertanyents per la seua banda a la reraguarda de la instrucció, no eren experts en seleccionar els millors alumnes.

Sense pronunciar-se definitivament quant a la seua classificació exacta a la seua classe, Gogokhia manifesta que en desenrotllament i coneixements ratllava “molt per damunt dels seus condeixebles”. Sosso llegia tot allò que trobava a la biblioteca de l'escola, fins i tot els clàssics georgians i russos, que, naturalment, eren atentament cernuts per les autoritats. Després dels exàmens de grau, Iossif fou recompensat amb un diploma de mèrit, “cosa que en aquells dies era una proesa extraordinària, perquè el seu pare no era clergue i exercia l'ofici de sabater”. Un tret notable!

En conjunt, les memòries escrites en Tbilisi sobre “la joventut del Mestre” són més bé dessaborides. “Sosso ens portava al cor, i amb la seua veu vibrant i harmoniosa ens dirigia en cantar les benvolgudes cançons nacionals.” Jugant a la pilota, “Iossif sabia escollir els millors, i per això guanyava sempre el nostre grup”. “Iossif aprengué a dibuixar esplèndidament.” Però cap d'aquestes qualitats arribà a esdevenir vertader talent: Iossif no assolí ésser cantant, ni artista, ni brillar en l'esport. Menys convincents resulten encara mencions com les següents: “Iossif Djugaixvili era notable per la seua gran modèstia, i era un camarada afectuós i sensible.” “Mai feia sentir ningú la seua superioritat”, i d'altres per l'estil. Si tot això és cert, cal convenir que, amb els anys, Iossif es transformà en el contrari.

Els records d'Iremaixvili són incomparablement més vigorosos i versemblants. Pinta el seu homònim com un xicot primet, musculós, ple de pigues, summament resolt, reservat i voluntariós, capaç d'assolir sempre allò que es proposava, ja es tractés de dominar els seus companys de joc, ja de tirar pedres o escalar roques. Encara que Sosso era decididament un fervorós amant de la naturalesa, els éssers vius no despertaven les seues simpaties. La compassió envers la gent o els animals li era estranya. “Mai el viu plorar.” “Sosso només tenia un sarcàstic somriure per a les alegries i els pesars dels seus camarades.” Tot això es pot haver polit lleugerament en la memòria, com una pedra al torrent; però no és invenció.

Iremaixvili comet un error indubtable en atribuir a Iossif una conducta ja rebel a l'escola de Gori. Sosso patia gairebé diàriament, segons ell, càstig com a capitost de les protestes dels escolars, i particularment per cridar contra “l'odiós inspector Butyrski”. Però els autors de les memòries oficials, aquesta vegada sense propòsit premeditat, retraten Iossif com un alumne exemplar, fins i tot en conducta, durant tots aqueixos

anys. “Habitualment era seriós, perseverant [escriu Gogokhia], i li disgustaven les jugades i les diableries. Acabada l’escola, anava corrent a sa casa, i sempre se’l veia capficat en la lectura d’un llibre.” Segons el mateix Gogokhia, l’escola pagava a Iossif un estipendi mensual, el que hauria estat completament impossible en el cas d’haver faltat alguna vegada el respecte als seus superiors i, sobretot, a l’“odiat inspector Butyrski”. Tots els altres autors de memòries situen el començament dels modals rebels de Iossif en l’època dels seus dies de Seminari en Tbilisi. Però, així i tot, cap d’ells consigna res al·lusiú a què participés en protestes sorolloses. L’explicació de les fallades de memòria d’Iremaixvili i els d’alguns altres, amb referència al lloc i al temps de determinades peripècies, rau sens dubte en el fet que tots els participants consideraven el Seminari de Tbilisi com a continuació directa de l’escola teològica. Més difícil de comprendre és el fet que cap d’ells, excepte Iremaixvili, esmente xiulades dirigides per Iossif. És una simple aberració de la memòria? O és que Iossif exercia en alguns “concerts” un paper encobert, del que només uns pocs en tenien notícia? Això no estaria, ni de bon tros, en desacord amb el caràcter del futur conspirador.

No es té seguretat en allò que fa al moment en què Iossif trencà amb la fe dels seus pares. Segons el mateix Iremaixvili, Sosso, en unió d’altres dos xics de l’escola, cantava gustós a l’església del poble durant les vacances estivals, encara que ja aleshores (açò és, en els últims cursos de l’escola) la religió era per a ell cosa pretèrita. Glurxidse recorda al seu torn que Iossif, quan tenia tretze anys, li digué un dia: “Saps, ens estan enganyant. No hi ha Déu...” En resposta al crit de sorpresa del seu interlocutor, Iossif li insinuà haver llegit un llibre en què es demostrava que “parlar de Déu és vana xerrameca”. Quin llibre era aquell? “Darwin. Has de llegir-lo.” La referència a Darwin afegeix un matís d’incredulitat a l’episodi. Un xiquet de tretze anys, en una ciutat remota, difícilment podia haver llegit Darwin i tret de la seua obra conclusions atees. Segons manifestacions del mateix Stalin, emprengué el camí de les idees revolucionàries als quinze anys; és a dir, quan ja estava en Tbilisi. Veritat és que pogué haver trencat amb la religió abans; però, així mateix, és possible que Glurxidse, traslladat també de l’escola teològica al seminari, confonga les dates, anticipant-se en uns anys. Repudiar Déu, en el nom del qual es perpetraven les crueltats de què eren objecte els alumnes, no fou segurament molt difícil. En qualsevol cas, l’energia interna necessària per a això es veié recompensada quan els instructors i les autoritats sentiren enfonsar-se davall els seus peus el fonament moral. D’allí en avant ja no pogueren exercir violència només pel fet d’ésser els més forts. L’expressiva fórmula de Sosso, “ens estan enganyant”, fa una llum clara sobre el seu món interior, independentment de la data en què la conversió es produís, i que fos en Gori o en Tbilisi, un o dos anys més tard.

Quant a l’època de l’ingrés de Iossif al seminari, diverses publicacions oficials donen a escollir entre tres dates: 1892, 1893 i 1894. Quant de temps romangué al seminari? Sis anys, contesta *El Calendari Comunista*. Cinc, diu l’esbós biogràfic escrit pel secretari de Stalin. Quatre anys, assegura el seu antic condeixeble Gogokhia. El llistó commemoratiu de l’edifici en què estigué instal·lat l’antic Seminari consigna, en quant és possible desxifrar-ho d’una fotografia, que el “Gran Stalin” estudià dins d’aquelles parets des de l’1 de setembre de 1894 fins al 21 de juliol de 1899; per consegüent, cinc anys. ¿És possible que la biografia oficial silenciï l’última data per considerar que presenta el seminarista Djugaixvili massa grandàs? En tot cas, preferim fiar-nos del llistó commemoratiu, perquè les seues dates es basen molt probablement en els documents del mateix seminari.

Amb el certificat de bona conducta a l’escola de Gori a la seua cartera, Iossif es trobà als quinze anys per primera vegada, a la tardor de 1894, en la gran ciutat, que no

podia menys de confondre la seua imaginació, Tbilisi, l'antiga capital dels reis de Geòrgia. No és exagerat dir que la ciutat, entre asiàtica i europea, deixà en el jove Iossif una empremta que perdurà la resta de la seua vida. En el curs de la seua història de quasi mil cinc-cents anys, Tbilisi caigué diverses vegades en mans dels seus enemics, fou demolida quinze vegades, i en diverses ocasions arrasada fins als seus mateixos fonaments. Els àrabs, els turcs i els perses, que hi penetraren a pura força, deixaren profunda impressió en l'arquitectura i els costums del poble, i les traces d'aquella influència han persistit fins avui. S'alçaren barris europeus després de conquerir Geòrgia els russos, convertint-se l'antiga capital en seu provincial i centre administratiu de la regió transcaucàsica. Tbilisi comptava amb més de 150.000 habitants l'any en què Iossif ingressà al Seminari. Els russos, la quarta part d'aqueixa xifra, eren dissidents religiosos desterrats, molt nombrosos a Transcaucàsia, o funcionaris militars i civils. El comerç i la indústria estaven concentrats en mans dels armenis, que des de molt de temps constituïen el sector més nombrós (38%) i el més pròsper de la població. Els georgians, relacionats amb les aldees, i que, com els russos, sumaven la quarta part del veïnat aproximadament, formaven la capa inferior d'artesans, petits comerciants i funcionaris civils i militars subalterns. "Junt amb carrers que ofereixen un caràcter europeu contemporani... [consigna una descripció de la ciutat publicada en 1901], s'alberga un laberint de carrerons angostos, tortuosos i bruts, purament asiàtics, com les placetes i basars, enquadrats per parades obertes de tipus occidental, comerços, cafès, barberies i replets d'una bulliciosa multitud de macips, aiguaders, ordinaris, genets, rècules de mules i ases de càrrega, caravanes de camells, etcètera." La falta de clavegueram, la insuficiència d'aigua, els estius tòrrids, la càustica i porfidiosa pols dels carrers, l'enllumenat de petroli al centre de la ciutat i l'absència de fanals en tots els carrers perifèrics..., tals eren les característiques del centre administratiu i cultural de Transcaucàsia en canviar el segle.

"Fórem introduïts en una casa de quatre pisos [refereix Gogokhia, que arribà en unió de Iossif al seminari], i en les enormes habitacions del nostre dormitori, que albergaven de vint a trenta persones. L'edifici era el Seminari Teològic de Tbilisi." Gràcies als seus afortunats estudis de l'escola teològica de Gori, Iossif Djugaixvili fou admès al seminari proveït de tot, fins i tot robes, calçat i llibres de text, la qual cosa, insistim, hauria estat totalment impossible si s'hagués revelat com a rebel. Qui sap si les autoritats arribaren a confiar que pogués convertir-se en ornament de l'església georgiana! Com a l'escola preparatòria, l'ensenyament s'hi feia en llengua russa. La majoria dels professors eren russos de naixement i russificadors per deure. S'admetia georgians com a instructors en el cas que demostraren un gelosia redoblada. El rector era rus, fra Hermògenes; l'inspector, georgià, fra Abaixdse, la persona més sinistra i detestable del seminari. Iremaixvili, que ha fornit la informació més completa de l'establiment, recorda:

"La vida a l'escola era trista i monòtona. Tancats dia i nit entre murs de quarter, ens sentíem presoners obligats a romandre-hi anys sencers sense haver-hi comès cap delicte. Tots estàvem descoratjats i de mal tremp. Ofegats per les habitacions i corredors que ens aïllaven del món exterior, l'alegria juvenil mai assolía afermar-se. Quan, de tard en tard, el temperament de la joventut es palesava, era immediatament sufocat pels monjos i monitors. La inspecció escolar tsarista prohibia llegir literatura i periòdics georgians. Temien que arribés a inspirar-nos idees de llibertat i independència envers la nostra terra, i que infectaren les nostres tendres ànimes amb les noves doctrines del socialisme. Fins i tot les poques obres literàries que les autoritats seglars permetien arribar a nosaltres ens eren prohibides per les eclesiàstiques sota pretext que érem futurs

popes. Les obres de Tolstoi, Dostoievski, Turguènev i d'altres clàssics, romanien inaccessible per a nosaltres.”

Els dies de seminari passaren com en una presó o en un quarter. La vida escolar començava a les set del matí. Resos, te, classes. Més resos. Classes, amb pauses, fins a les dues de la vesprada. Resos. Menjar, pobre i insuficient. Permís per a sortir de les parets del Seminari només es concedia en l'interval de les tres i les cinc. Després d'aqueixa hora es tancaven les portes. Passar llista. A les vuit, te. Preparació de lliçons. A les deu (després de resar de nou), cadascú anava al seu catre. “Era com si estiguérem atrapats en una presó de pedra”, confirma Gogokhia. Durant els oficis de diumenges i festius, els estudiants es passaven tres i quatre hores seguides dempeus, sempre plantats en la mateixa llosa del paviment de l'església, carregant el cos sobre un peu quan l'altre ja estava enramat, sota la severa mirada dels monjos, que no els perdien de vista. “Fins i tot el més piadós s'hauria oblidat de resar a influxos de la interminable cerimònia. Darrere dels gestos devots ocultàvem els nostres pensaments als monjos de guàrdia.”

{La pietat s'acompanyava, com sempre, d'un esperit policíac. L'inspector Abaixdse observava amb ulls hostils i sospitosos els quefers dels alumnes. Aquests notaven sovint, en tornar al dormitori a la sortida del refectori, les empremtes fresques dels escorcolls fets durant la seua absència. Els monjos els escorcollaven ells mateixos, per altra banda, freqüentment. Els càstigs eren brutals reprimendes, l'obscur calabós (rarament buit), les notes de conducta que posaven en perill qualsevol esperança i, a la fi, l'exclusió. Els més febles passaven del seminari al cementiri. Ardu n'és el camí de la salvació!}

Els mètodes pedagògics del seminari tenien tot quant els jesuïtes han inventat per a doblegar les ànimes infantils, però d'una forma més primitiva, crua i, per consegüent, menys eficaç. Allò més notable era que la situació del país mal podia estimular l'esperit d'humilitat. En quasi tots els seixanta seminaris de Rússia hi havia estudiants que, generalment per influència dels universitaris, penjaven els seus hàbits fins i tot abans d'haver tingut temps de vestir-se'ls, i sentien profund menyspreu envers l'escolasticisme teològic, llegien novel·les didàctiques, periòdics radicals russos i popularitzacions de Darwin i Marx. Al Seminari de Tbilisi, el ferment revolucionari, alimentat per fonts nacionalistes i de política general, gaudia ja d'una certa tradició. En temps pretèrits s'havia traduït en acres conflictes amb els professors, expressions descarades d'indignació, i fins i tot en la mort violenta d'un rector. Deu anys abans de matricular-se Stalin al seminari, Silvestre Dxibladse havia matat el seu professor, per al·ludir amb menyspreu a l'idioma georgià. Posteriorment, Dxibladse fou un dels fundadors del moviment socialdemòcrata en el Caucas, i es comptà entre els mestres de Iossif Djugaixvili.

En 1885, Tbilisi veié sorgir els seus primers cercles socialistes, on els graduats del seminari ocuparen immediatament els primers llocs. Al costat de Silvestre Dxibladse hi trobem Noé Jordània, el futur dirigent dels menxevics de Geòrgia; a Nicolau Txeidse, futur diputat de la Duma i president del Soviet de Petrograd durant el mes de la Revolució de Febrer de 1917, i a diversos altres que estaven destinats a exercir un notable paper en el moviment polític del Caucas i del país sencer. El marxisme a Rússia encara passava aleshores per la seua fase d'intel·lectualitat. En el Caucas, el Seminari Teològic esdevingué el focus principal de la infecció marxista, simplement perquè en Tbilisi no hi havia Universitat. En districtes retirats i no industrials, com ara Geòrgia, el marxisme s'acceptà d'una forma particularment abstracta, per no dir escolàstica. Els seminaristes tenien almenys certa pràctica en l'ús de deduccions lògiques. Però en la base de la conversió al marxisme estava,

naturalment, el profund descontentament social i nacional del poble, que impedia als joves bohemis cercar la sortida per la ruta revolucionària.

Iossif no tingué ocasió d'obrir nous camins en Tbilisi, tot i els intents dels Plutarc soviètics per a presentar l'assumpte sota aquest aspecte. El colp assestat per Dxibladse, reverberava encara dins dels murs del seminari. Els antics seminaristes estaven ja al capdavant de l'opinió pública, sense perdre contacte per això amb la seua madrastra, el Seminari. Bastava una ocasió, unencontre personal, una simple empenta, perquè els joves descontents, irritats, altius, que només necessitaven un pretext, una fórmula per a trobar-se a si mateixos, derivaren naturalment cap a la senda revolucionària. La primera etapa per aquesta ruta havia d'ésser una ruptura amb la religió. Si és possible que de Gori portés el xicot amb si residus de fe, ben segur és que es dissiparen al seminari. A partir d'aleshores, Iossif perdé decididament tota la seua afició a la teologia.

“La seua ambició [escriu Iremaixvili] assolía tals altures que se'ns avançava molt en les seues realitzacions.” Si açò és veritat, es refereix només a un lapse molt breu. Glurxidse adverteix que dels estudis del programa del Seminari, “Iossif preferia la història civil i la lògica”, ocupant-se en els altres temes només en la proporció suficient per a sortir airós dels exàmens. En haver-se refredat respecte a la Història Sagrada, s'interessà per la literatura profana, les ciències naturals i els problemes socials. L'ajudaven estudiants de les classes avançades. “En descobrir en Iossif Djugaixvili capacitat i esperit investigador, començaren a conversar amb ell i a fornir-li revistes i llibres”, relata Gogokhia. “El llibre era el company inseparable de Iossif, el qual no se'n separava ni durant els menjars”, assevera Glurxidse. En general, l'avidesa per la lectura era la seua característica principal durant aquells anys de germinació. Després de la retirada final a la nit, i d'haver apagat els monjos totes les llums, els joves conspiradors treien les espelmes dels seus amagatalls i a la seua llum vacil·lant s'embevien en els seus llibres. Iossif, que havia passat moltes nits sense dormir lliurat a la lectura, començà a tenir mal aspecte i a semblar somnolent. “Quan començava a tossir [refereix Iremaixvili], jo solia llevar-li els llibres i apagar-li l'espelma.” Glurxidse recorda que els estudiants devoraven d'amagatall obres de Tolstoi, Dostoievski, Shakespeare, Shelley, la *Història de la Cultura*, de Lippert, els escrits del publicista radical rus Pissarev... “A vegades llegíem a l'església durant la missa, ocultant-nos en els bancs.”

Per aquell temps, els articles sobre literatura nacional de Geòrgia causaren sobre Sosso la més profunda impressió. Iremaixvili descriu les primeres explosions del temperament revolucionari, en les que un idealisme encara fresc s'associava al sobtat despertar de l'ambició. “Sosso i jo [evoca Iremaixvili] parlàvem sovint del malaurat destí de Geòrgia. Ens sentíem captivats per les obres del poeta Shota Rustaveli...” Arribà a ésser model per a Sosso el personatge Koba, heroi de la novel·la *Nunu*, de l'autor georgià Kazbek. En la seua lluita contra les autoritats tsaristes, els muntanyesos oprimits són derrotats a causa d'una traïció, i perden les seues últimes restes de llibertat, mentre que el cabdill de la rebel·lió ho sacrifica tot, fins i tot la seua vida, a fi del seu país i de la seua dona, Nunu. Des d'aleshores, Koba “es transformà en divinitat per a Sosso [...] Desitjava convertir-se en un altre Koba, lluitador i heroi, tan famós com el mateix Koba...” Iossif s'anomenà amb el nom de l'adalil dels muntanyesos, i no volia que se l'anomenés per un altre. “La seua faç resplendia d'orgull i alegria quan li deien Koba. Sosso servà aquell sobrenom durant molts anys, i fou també el seu primer pseudònim quan començà a escriure i a fer propaganda per al partit [...] Encara avui, en Geòrgia tothom l'anomena *Koba*, o *Koba-Stalin*.” Respecte a l'entusiasme del jove Iossif pel problema nacional de Geòrgia, els biògrafs oficials res en diuen. En els seus escrits, Stalin apareix de seguida com un consumat marxista. No obstant això, no és

diffícil comprendre que en l'ingenu "marxisme" d'aquell període inicial, convivia en pau nebuloses idees de socialisme amb el romanticisme nacionalista de "Koba".

En el curs d'aquell any, segons Gogokhia, Iossif es mogué i madurà tant, que en el seu segon any començà a capitanejar un grup de camarades al Seminari. Si Bèria, el més oficial dels historiadors, diu veritat, "en 1896-1897, Stalin dirigia dos cercles marxistes al Seminari Teològic de Tbilisi". Stalin mateix mai fou dirigit per ningú. Molt més probable és la referència d'Iremaixvili. Deu seminaristes, entre ells Sosso Djugaixvili, organitzaren, segons ell, un cercle socialista clandestí. "L'estudiant més vell, Devdariiani, a qui s'encomanà la direcció, es lliurà a la seua tasca amb tota serietat." Redactà, o més bé rebé dels seus inspiradors de fora del seminari, un programa conforme al qual els membres del cercle es comprometien a transformar-se, al cap de sis anys, en consumats dirigents socialdemòcrates. El programa començava per cosmogonia i acabava amb una societat comunista. En les reunions secretes del cercle es llegien documents, acompanyats d'un acalorat canvi d'opinions. No tot es limitava, segons diu Gogokhia, a la propaganda oral. Iossif "fundà i edità" en llengua georgiana un periòdic manuscrit que apareixia dues vegades al mes i circulava de mà en mà. El vigilant inspector Abaixdse, trobà una vegada, en registrar Iossif, "una llibreta amb un article per a la nostra revista manuscrita". Tals publicacions estaven estrictament prohibides, qualssevol que fossen els temes tractats, no sols als instituts d'ensenyament teològic, sinó també en els seglars. Ja que el resultat del descobriment d'Abaixdse es reduí a una "admonició" i a una mala nota en conducta, hem de pensar que la revista aquella havia d'ésser prou innòcua. És digne de tenir-se en compte que Iremaixvili, tan meticulós, res en diu, sobre la revista.

Al seminari, Iossif hagué de ressentir-se de la seua pobresa més sensiblement que a l'escola preparatòria. "...No tenia diners [diu a aquest propòsit Gogokhia], mentre que nosaltres rebíem dels nostres pares paquets i alguns fons per a petites despeses. Durant les hores en què es podia sortir del recinte de l'escola, Iossif no es podia proporcionar cap de les coses accessibles als fills de famílies més acomodades que la seua. Més desenfrenats eren, doncs, els seus somnis i plans per al futur, i més notori l'efecte produït sobre els seus instints en el seu tracte amb els seus companys de seminari."

"De xicot i en la seua joventut [testifica Iremaixvili] era bon amic d'aquells que se sotmetien a la seua dominant voluntat." Però només d'aquests. Com més imperatiu era contenir-se en presència dels seus preceptors, més s'afermava el seu despotisme al cercle dels seus camarades. El cercle secret, tancat al món exterior, esdevingué l'escenari natural en què Iossif provà les seues forces i la resistència dels altres. "Li semblava quelcom inconcebible [escriu Iremaixvili] que qualsevol dels altres estudiants pogués ésser director i organitzador de grup [...], ja que ell llegia la majoria dels documents." Qualsevol que s'atrevís a refutar-lo o a intentar explicar-li quelcom, despertava a l'instant la seua "enemistat inclement". Iossif sabia com perseguir i com prendre venjança. Sabia assestar el colp en els punts febles. Sota tals circumstàncies, la solidaritat inicial del cercle no podia durar molt. En la seua lluita per dominar, Koba, "amb el seu cinisme altiu i verinós, injectava querelles personals en la societat dels seus amics". Aquestes queixes relatives al seu "cinisme verinós", la seua insolència i el seu caràcter venjatiu, es repeteixen moltes, moltíssimes vegades durant la vida de Koba.

En la biografia, més bé fantàstica, escrita per Essad-Bei, es diu que, segons sembla, abans dels seus dies de seminari, Iossif portà una vida errant en Tbilisi en companyia de *kintos* (herois del carrer, xarlatans, coblejadors i atracadors), i que d'aqueixa època li quedaren les seues maneres rudes i la seua habilitat per a saltar renecs. Tot açò és enterament fals. Des de l'escola teològica, Iossif fou directament al

Seminari, de manera que no hi hagué interval possible per a la vagabunderia. Però allò curiós és que l'epítet *kinto* no ocupa l'últim lloc en el diccionari caucàsic. Significa tant com arbitrista hàbil, cínic, persona capaç de les més baixes connivències. A la tardor de 1923 escoltí per primera vegada tal apel·latiu amb referència a Stalin de llavis de l'antic bolxevic georgià Felip Makharadze. ¿No és possible que aquest malnom se li apliqués en la seua època juvenil, donant origen així a la llegenda relativa al capítol rodair de la seua vida?

El mateix biògraf parla de la “mà dura” amb què segons sembla Iossif Djugaixvili s'assegurà el triomf en les ocasions en què els mitjans pacífics no resultaven adequats. Això és difícil de creure. L'arriscada “acció directa” no fou mai condició del caràcter de Stalin, molt probablement tampoc en aquells remots anys. Preferia i sabia fer que altres lluitaren seriosament, mentre ell s'ocultava en l'ombra o darrere la cortina. “Allò que li valgué prosèlits [exposa Iremaixvili] era la por a la seua còlera brutal i a les seues malignes burles. Els seus partidaris sucumbien al seu cabdillatge perquè se sentien segurs davall el seu domini... Només aqueixos tipus humans realment pobres d'esperit i inclinats a les conteses podien ésser amics seus...” Les conseqüències inevitables sobrevingueren de seguida. Alguns membres del cercle es retiraren, i d'altres foren perdent gradualment interès en les discussions. “En el curs d'uns anys es formaren dos grups, a favor i en contra de Koba; la lluita per una causa es transformà en una repugnant querella personal...” aquesta fou la primera gran “querella” en la senda de la vida de Iossif, però no l'última. Li esperaven encara moltes altres.

No és possible deixar de dir ací, fins i tot anticipant-nos considerablement, que Stalin, essent ja secretari general del partit comunista, després de pintar en una de les sessions del comitè central amb negres colors les intrigues i querelles personals que s'estaven desenrotllant en els diversos comitès locals del partit, hi afegí de manera inopinada: “Però aquestes querelles tenen també el seu costat positiu, perquè porten a la direcció monolítica.” Els seus oients es miraren els uns als altres, sorpresos; l'orador continuà el seu informe sense immutar-se. L'essència de tal “monolitisme”, fins i tot en els seus anys juvenils, no sempre estigué identificada amb la idea. Diu Iremaixvili: “No li preocupava trobar i determinar la veritat; solia atacar o defensar el que anteriorment havia sostingut o condemnat. La victòria i el triomf eren per a ell molt més preciosos.”

No és possible posar en clar l'índole de les opinions de Iossif en aquells dies, perquè no deixà empremtes escrites. Segons manifesta Iremaixvili, el seu homònim era partidari de les accions més violentes i de “la dictadura de la minoria”. La participació d'una imaginació intencionada en l'esforç de la memòria és ací innegable: a les acaballes del passat segle, no existia ni tan sols la qüestió de “dictadura”. “Els extremismes de Koba no prengueren forma [continua Iremaixvili] en virtut d'un estudi objectiu, sinó com a producte natural de la seua ànsia personal de poder i la seua ambició desprietada, que el dominava físicament i espiritual.” Darrere de l'indubtable prejudici en les afirmacions de l'antic menxevic hom ha de saber trobar el moll de la veritat. En la vida espiritual de Stalin, l'objectiu personal, pràctic, sempre estigué per damunt de la veritat teòrica, i la seua voluntat ha intervingut sempre amb predomini sobre l'intel·lecte.

{Iremaixvili fa una consideració psicològica que, tot i contenint un element d'apreciació retrospectiu, no és per això menys justa: Iossif “únicament veia en tot i en tots el costat roí; no creia en general en els impulsos generosos o en les qualitats humanes”. Aquest tret essencial, que es manifesta des de l'adolescència, en un moment de la vida en què el vel de l'idealisme cobreix normalment l'univers, serà el leitmotiv de la biografia de Stalin. Precisament per això és que Stalin, malgrat d'altres aspectes remarcables del seu caràcter, roman en segon pla en els períodes de puixança històrica,

quan es desperten en les masses les millors qualitats, l'esperit de sacrifici i l'heroisme; el seu cinisme, la seua manca de confiança en els homes, la seua habilitat per a explotar els seus pitjors instints trobaran, per contra, la forma d'aplicar-se àmpliament en les èpoques de reacció, èpoques en que cristal·litza l'egoisme i la perfídia.)

Iossif Djugaixvili no sols no es féu popa, com sa mare havia somiat, sinó que ni tan sols obtingué el certificat que li hauria pogut obrir les portes de certes universitats provincials. Com succeí açò, i per què, és objecte de diverses versions no fàcils de conciliar. En unes memòries escrites en 1929, que ostensiblement tracten d'esborrar la desfavorable impressió de les que escrigué en 1923, Abel Ienukidze manifesta que al seminari, Iossif començà a llegir llibres secrets de tendències perniciosos. No escapà tal crim a l'atenció de l'inspector i, en conseqüència, el perillós alumne "sortí disparat del seminari". L'historiador oficial caucàsic, Bèria, ens diu que Stalin "fou expulsat per no inspirar confiança". Naturalment, res hi ha d'estrany; tals expulsions eren cosa freqüent. El que sembla estrany és que fins ara no s'hagen publicat documents del seminari relatius al cas. Que no han estat destruïts pel foc ni captivats pel remolí dels anys revolucionaris resulta evident almenys pel llistó commemoratiu abans mencionat i més encara pel silenci absolut que s'ha servat sobre la seua sort. ¿És que no es deixen publicar per contenir dades poc propícies o perquè refuten certes llegendes d'origen més recent?

El més freqüent és trobar l'afirmació que Djugaixvili fou expulsat per dirigir un cercle socialdemòcrata. El seu antic condeixeble del seminari, Elissabedaixvili, que no és testimoni molt de fiar, ens informa que als cercles socialdemòcrates "organitzats segons instruccions i sota la direcció de Stalin" hi havia "de cent a cent vint seminaristes". Si açò es refereix als anys 1905-1906, en què totes les aigües s'havien desbordat i totes les autoritats es trobaven sota extrem desconcert, pugués prestar-se-li crèdit. Però tractant-se de l'any 1899, semblant xifra es pot titllar de fantàstica. Si l'organització hagués comptat amb tants membres, el desenllaç no s'hauria limitat a la mera expulsió; la intervenció dels guàrdies hauria estat totalment inevitable. Lluny d'això, Iossif no fou arrestat immediatament, sinó que estigué en llibertat gairebé tres anys després de sortir del seminari. Per tant, la versió que assegura que els cercles socialdemòcrates foren la causa de la seua expulsió, s'ha de rebutjar definitivament.

Gogokhia exposa aquest desenllaç amb molta més cautela, sense apartar-se molt, segons el seu costum, del fonament dels fets. "Iossif deixà de prestar atenció a les seues lliçons [escriu], estudiava només per a obtenir notes suficients i per a aprovar a final de curs. El feroç monjo Abaixdse s'estranyava que el talentós i ben preparat Djugaixvili, dotat d'una memòria privilegiada, només assolís notes mediocres [...] i aconseguí obtenir una decisió per la qual se l'expulsava del seminari." Quant al que féu recelar al monjo, pot hom "recelar" també altres coses. De les paraules de Gogokhia es dedueix, per descomptat, que Iossif fou expulsat del seminari per haver descuidat els seus estudis, resultat d'haver-hi trencat amb la superciència teològica. La mateixa conclusió es pot traure del relat de Kapanadze sobre el que havia passat quan estudiava al Seminari de Tbilisi: "ja no era l'assidu estudiant que havia estat fins llavors". S'ha d'advertir que Kapanadze, Glurxidse i Elissabedaixvili esquiven completament l'assumpte de l'expulsió de Iossif del seminari.

Però el més sorprenent és la circumstància que la mare de Stalin, en l'última etapa de la seua vida, quan els historiadors oficials i els periodistes començaren a interessar-se per ella, negà categòricament que hi hagués hagut semblant expulsió. Quan entrà al seminari el xicot de quinze anys, era notable, segons diu la mare, per la seua excel·lent salut; però l'afany amb què estudiava arribà a exhaurir-lo fins a l'extrem que els metges temeren que emmalaltís de tuberculosi. Ekaterina hi afegia que el seu fill no

desitjava deixar el seminari, i que ella “se’l portà” contra la seua voluntat. Açò no és molt versemblant. Per mala salut pogué interrompre els seus estudis una temporada, sense abandonar definitivament l’escola ni renunciar a una carrera que omplia les esperances de sa mare. A més, en 1899, Iossif tenia ja vint anys, no es distingia per la seua docilitat, i és difícil que sa mare pogués intervenir en el seu destí d’una manera tan senzilla. Finalment, després de sortir del seminari, Iossif no tornà a Gori a arrecerar-se davall les ales protectores de sa mare, el que hauria estat natural d’haver estat realment malalt, sinó que es quedà en Tbilisi, sense treball ni recursos. La vella Keke no digué tota la veritat quan parlà amb els periodistes. Pot hom suposar que aleshores la mare considerava l’expulsió del seu fill com una gran desgràcia per a ella mateixa, i com el succés havia ocorregut en Tbilisi, ella havia assegurat als seus veïns de Gori que el seu fill no fou expulsat, sinó que sortí voluntàriament del seminari a causa del seu estat de salut. A més, l’anciana hagué de pensar que no era decorós per a “el director” de l’estat el fet que l’expulsaren d’una escola en la seua joventut. Quasi no cal cercar altres raons més recòndites per a la persistència amb què Keke repetia: “No l’expulsaren; me’l portí jo mateixa.”

Però potser tampoc fou Iossif expulsat en l’estricta sentit de la paraula. Tal versió, potser la més versemblant, procedeix de Iremaixvili. Segons ell, les autoritats del seminari, veient-se defraudades en les seues esperances, començaren a tractar Iossif amb creixent indiferència i a censurar-lo constantment. “Així succeí que Koba, convençut de l’esterilitat de tot estudi seriós, es convertí gradualment en el pitjor alumne del seminari. Solia replicar als reprotxes dels seus professors amb la seua rialleta enverinada i desdenyosa.” El certificat que les autoritats del seminari li lliuraren per a passar del sisè curs a l’últim era tan roí, que el mateix Koba decidí anar-se’n l’any anterior al de l’examen final. Acceptant aquesta explicació, es comprèn en l’acte per què Ienukidze escrigué “sortí disparat del seminari”, evitant les expressions, més precises, de “fou expulsat” o “deixà el seminari”; per què la majoria dels seus condeixebles res diuen amb relació a un episodi tan important de la vida escolar de Iossif; per què no s’han publicat documents; per què, finalment, sa mare cregué tenir dret a dir que el seu fill no havia estat expulsat, encara que ella donés a l’assumpte un cert matís distint, transferint la responsabilitat del seu fill a ella mateixa. Des del punt de vista de la caracterització personal de Stalin o de la seua biografia política, els detalls de la seua ruptura amb el seminari a penes tenen interès. Però no són mal exemple de les dificultats que la historiografia totalitària oposa a la investigació fins i tot de detalls tan secundaris.

Iossif entrà a l’escola teològica preparatòria a l’edat d’onze anys, en 1890, passà després al seminari, quatre anys després, i en sortí en 1899, de manera que estigué nou anys en escoles eclesiàstiques. Els georgians aviat es fan adults. Iossif ja era un home fet en deixar el seminari, “sense diploma [escriu Gogokhia], però amb opinions definides i fermes sobre la vida”. Aquest llarg període d’estudis teològics no pogué deixar d’exercir una influència profunda en el seu caràcter, en el seu mode de pensar i en el seu estil, que constitueix una part essencial de la seua personalitat.

{El georgià havia estat la llengua parlada en la seua família i el medi que l’envoltava. Sa mare, fins i tot a les acaballes dels seus dies, no sabia rus. És dubtós que fos altrament amb son pare. El jove xicot no aprengué el rus més que en l’escola, on la majoria dels alumnes eren, ells també, georgians. Iossif no assimilaria mai l’esperit de la llengua russa, la seua lliure naturalesa, el seu ritme intern. Però aquest no és més que un aspecte de la qüestió. Aquesta llengua estrangera, destinada a reemplaçar la seua, l’aprengué Iossif en l’enrarit aire d’una escola de teologia. Assimilà la parla russa amb les fórmules de l’escolàstica clerical. La mateixa paraula no fou per a ell l’expressió

natural, inherent a l'home, del pensament i els sentiments personals sinó l'expressió artificial, exterior, d'una mística estranya al principi i, després, execrada. Però, per això mateix havia d'assimilar menys la paraula, fer-la més íntima, precisar-la i ennoblir-la, en la mesura en què li havia de servir més per a dissimular o disfressar els seus pensaments i sentiments que no per a expressar-los. Així, la llengua russa fou sempre per a ell una llengua semiestrangera, aproximativa i, allò que és més greu per a la consciència, convencional i forçada. }

No costa molt creure que des del moment en què Iossif trencà interiorment amb la religió, l'estudi de la teologia i la litúrgia se li feren insuportables. El que és difícil comprendre és com pogué portar una vida doble durant tant de temps. Si hem de donar crèdit al relat que a la primerenca edat de tretze anys Sosso havia enfrontat Darwin amb la *Bíblia*, hem de convenir que, a partir d'aleshores, durant set llargs anys, estudià pacientment teologia, encara que cada vegada amb menys fruïció. Stalin mateix situava la iniciació de la seua ideologia revolucionària en els quinze a setze anys, en plena adolescència. És molt possible que s'apartés de la religió dos o tres anys abans de girar-se vers el socialisme. Però fins i tot admetent que ambdós canvis ocorregueren simultàniament, veurem que el jove ateu continuà, durant cinc anys, explorant els arcs de l'ortodòxia.

Certament, en les institucions d'ensenyament tsarista molts joves lliurepensadors es veieren obligats a portar una doble vida. Però açò es refereix principalment a universitats, on el règim es distingia, malgrat tot, per una llibertat considerable, i la hipocresia oficial estava reduïda a un mínim ritual. A les escoles secundàries, aquesta divergència era més difícil de sostenir, però no solia durar més d'un any o dos, i després el jove veia davant seu les portes de la universitat, amb la seua relativa llibertat acadèmica. La situació del jove Djugaixvili era extraordinària. No estava en una institució docent seglar, on els alumnes estan subjectes a vigilància només una part del dia, i l'anomenada "religió" era tan sols una de les assignatures secundàries, sinó en una institució religiosa tancada, on tot en la seua vida es trobava sotmès a les exigències de l'església i on no feia un pas a esquenes dels monjos. Per a suportar aquest règim durant set, o tan sols cinc anys, es necessitava una cautela extraordinària i excepcionals aptituds de dissimulació. Durant els anys de la seua permanència al seminari, ningú advertí el menor signe de protesta expressa, cap atrevit acte d'insubordinació per la seua banda. Iossif es reia dels seus professors d'amagatall, però mai es mostrà imprudent davant la seua mateixa cara. No agredí cap pedagog patrioter, com havia fet Dxibladse; com a màxim allò que féu fou contestar de més "amb una rialleta desdenyosa". La seua hostilitat era reservada, solapada, vigilant. El seminarista Pomialovski, durant la seua vida d'intern, fou infectat, segons escoltem, de "recel, reserva, enemistat i odi cap al medi circumdant". Quasi la mateixa actitud, però encara més pronunciada, diu Iremaixvili, era característica de Koba. En 1899 deixà el seminari, portant amb ell "una hostilitat rancorosa i feroç contra l'administració docent, contra la burgesia, contra tot quant existia al país i encarnava el tsarisme. Odi contra tota autoritat".

Capítol II: "REVOLUCIONARI PROFESSIONAL"

En 1883, Bakú, la capital petrolífera del Caucas, estava unida per ferrocarril amb el port de Batum, al Mar Negre. A la seua espinada de serralades associava la regió una altra de ferrocarrils. Després de la indústria del petroli començà a desenvolupar-se la del manganès. En 1896, quan Sosso començava a somiar amb el sobrenom de Koba, sorgí la primera vaga als tallers ferroviaris de Tbilisi.

En el desenvolupament de les idees, com en el de la indústria, el Caucas anava a la saga de Rússia central. Durant la segona meitat de l'últim decenni del segle, i començant a Sant Petersburg, la tendència dominant de la intel·lectualitat radical assenyalava cap al marxisme. Mentre Koba encara llanguia en la florida atmosfera de la teologia seminarista, el moviment socialdemòcrata havia assolit grans dimensions. Una onada tempestuosa de vagues s'estenia de cap a cap de tot el país. Al principi, els primers cents, i després milers d'intel·lectuals i treballadors patiren presó i deportació. S'havia obert un nou capítol en el moviment revolucionari.

En 1901, quan Koba fou elegit membre del comitè de Tbilisi, hi havia, aproximadament, quaranta mil obrers industrials a Transcaucàsia ocupats en nou mil empreses, sense comptar els tallers artesans. Un nombre insignificant, si es té en compte la superfície i les riqueses d'aquesta regió, banyada per dos mars; de totes maneres, ja estaven assentades les pedres angulars de la propaganda socialdemòcrata. Els pous de petroli de Bakú, les primeres extraccions de manganès de Txitaurian, les activitats vivificants dels ferrocarrils, tot això donà ímpetu, no sols al moviment vaguístic dels obrers, sinó també al pensament teòric de la intel·lectualitat georgiana. El periòdic liberal *Kvali* (El Solc) registrà, amb sorpresa més que amb hostilitat, l'aparició a l'escenari polític de representants del nou moviment: "Des de 1893, alguns joves que simbolitzen una singular tendència i propugnen un programa únic han col·laborat en publicacions georgianes; defensen la teoria del materialisme econòmic." Per a distingir-los de la noblesa progressista i de la burgesia liberal, que havien dominat durant la dècada anterior, hom donà als marxistes el malnom de Messame-Dassi, que significa "el tercer estat". Al capdavant del mateix figurava Noé Jordània, el futur cap dels menxevics ucraïnesos i també de l'efímera democràcia georgiana.

Els intel·lectuals petit burgesos de Rússia, que aspiraven a alliberar-se de l'opressió del règim policíac i de la malaptesa d'aquell formigueig impersonal que era la vella societat, hagueren de saltar les etapes intermèdies a causa de l'endarreriment extrem en què estava sumit el país. El protestantisme i la democràcia, sota la bandera de la qual s'havien produït les revolucions dels segles XVII i XVIII a l'occident, portaven molt de temps transformades en doctrines conservadores. Els bohemis semiindigents del Caucas no podien ésser ja suggestionats per abstraccions liberals. La seua hostilitat envers les classes privilegiades exigia una teoria nova, que no hagués incorregut encara en concessions. La trobaren en el socialisme occidental, en la seua expressió científica més sublim, el marxisme. Ja no es litigava sobre la igualtat davant Déu o davant la llei, sinó sobre la igualtat econòmica. En realitat, recurrent a la remota perspectiva socialista, els intel·lectuals asseguraven la seua lluita antitsarista contra l'escepticisme dels experiments descoratjadors de la democràcia occidental. Aquestes condicions i circumstàncies determinaren el caràcter del marxisme rus i més encara del caucàsic, que era summament limitat i primitiu, per haver-lo adaptat a les necessitats polítiques d'intel·lectuals endarrerits de província. Mancat de realisme teòric, aquell marxisme prestà, no obstant això, un assenyalat servei als intel·lectuals, en inspirar-los en la seua lluita contra el tsarisme.

El costat crític del marxisme de l'última dècada del segle XIX estava orientat en primer lloc contra l'estèril populisme, que mostrava una supersticiosa por al desenvolupament capitalista, esperant trobar a Rússia rumbos històrics privilegiats, "excepcionals". La defensa de la missió progressiva del capitalisme passà a ésser aleshores el tema principal del marxisme i dels intel·lectuals, els qui no poques vegades posaven en segon terme el programa de la lluita de classes proletària. En la premsa legal, Noé Jordània predicava assíduament la unitat dels interessos "de la nació"; en relació amb açò pensava en la necessitat d'unir el proletariat i la burgesia contra

l'autocràcia. La idea de tal unió havia d'esdevenir més tard la pedra angular de la política menxevic i, a la fi, fou causa de la seua ruïna. Els historiadors soviètics oficials continuen encara prenent nota de la idea de Jordània, presentant-la de múltiples maneres, encara que s'haja perdut fa molt de temps en el curs de la contesa. Al mateix temps, tanquen els seus ulls al fet que tres dècades més tard Stalin aplicava aqueixa mateixa política menxevic no sols en Xina, sinó també en Espanya, i fins i tot a França, i sota circumstàncies incomparablement menys propícies que les regnants quan la Geòrgia feudal jeia sota les botes del tsarisme.

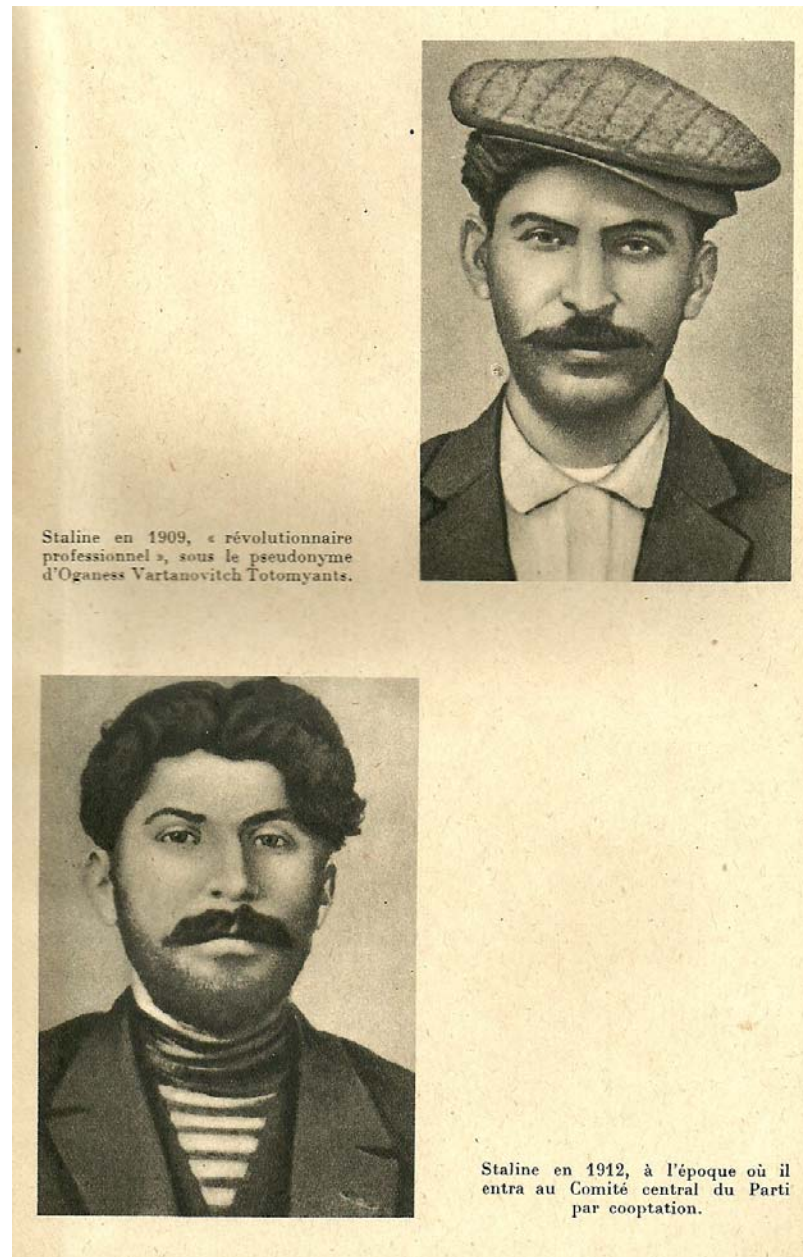
Però fins i tot en aquells dies, les idees de Jordània no foren universalment acceptades. En 1895, Sasxa Tsulukidze que fou més tard un dels més destacats propagandistes de l'ala esquerra, ingressà en el Messame-Dassi. Morí tuberculós als vint-i-nou anys, deixant al seu darrere multitud de treballs periodístics que provenen la seua gran preparació marxista i el seu talent literari. En 1897, les files de Messame-Dassi foren engrossides per Lalo Ketskhoveli, qui, com Koba, havia estat alumne de l'escola teològica de Gori i del Seminari de Tbilisi. Però era alguns anys major que Koba, a qui havia servit de guia durant les primeres etapes de la seua carrera revolucionària. Ienukidze recordava en 1923, quan els autors de memòries encara gaudien de la llibertat suficient, que Stalin "exalçà moltes vegades amb admiració els extraordinaris talents del difunt camarada Ketskhoveli, que fins i tot en aquells dies sabia plantejar qüestions correctament conforme a l'esperit del marxisme revolucionari". Aqueix testimoni, especialment la referència a l'"admiració", refuta els relats posteriors de què ja aleshores Koba era el dirigent i Tsulukidze i Ketskhoveli tan sols els seus "auxiliars". Pot també hom afegir-hi que els articles del jove Tsulukidze, en el seu contingut i forma, són molt superiors per complet a tot allò que escrigué Koba dos o tres anys després.

Havent ocupat el seu lloc a l'ala esquerra del Messame-Dassi, Ketskhoveli atragué al seu si el jove Djugaixvili en el curs de l'any següent. En aquella època no era una organització revolucionària, sinó un cercle de persones d'opinions coincidents agrupades al voltant del periòdic legal *Kvali*, que en 1898 passà de mans dels liberals a les dels marxistes joves, conduïts per Jordània.

"Ben sovint visitàvem en secret les oficines del *Kvali* [relata Iremaixvili]. Koba fou amb nosaltres diverses vegades, però després es burlà dels membres del consell editorial." Les diferències d'opinió al camp marxista aleshores, encara que elementals, no per això deixaven de tenir importància. L'ala moderada no creia realment en la revolució, i menys que estigués pròxima, i comptava amb el persistent "progrés", desitjant unir-se als liberals burgesos. L'ala esquerra, per contra, sincerament confiava en un aixecament revolucionari, de les masses, i era partidària, per tant, d'una política més independent. En essència, l'ala esquerra estava integrada per demòcrates revolucionaris que es lliuraven a una natural oposició enfront dels semiliberals "marxistes". En virtut del seu anterior ambient i del seu caràcter personal, era natural que Sosso s'inclinés instintivament cap a l'ala esquerra. Un demòcrata plebeu, de tipus provincià, armat d'una doctrina "marxista" prou primitiva; així fou com s'incorporà al moviment revolucionari, i així continuà en l'essencial fins al final, tanmateix l'òrbita fantàstica del seu fat personal.

{Els desacords entre dos grups encara imprecisos se centraven momentàniament en les qüestions de propaganda i agitació. Uns volien una propaganda cultural, feta amb prudència dins de petits cercles; els altres volien prendre la direcció de les vagues i repartir pamflets d'agitació. Quan guanyaren els partidaris del treball entre les masses, l'objecte dels desacords fou des d'aleshores el text dels pamflets. El més prudents volien limitar l'agitació a la defensa de les reivindicacions exclusivament econòmiques,

per por d'“espantar les masses”; reberen per part dels seus adversaris el malnom d'“economistes”. L'ala esquerra, per contra, creia necessari passar a una agitació revolucionària contra el tsarisme. Aquest era, des de l'estranger, el punt de vista de Plekhànov. Aquest era en Rússia el de Valdimir Ulinianov i els seus amics.}

{“El primers grups socialdemòcrates aparegueren en Tbilisi [conta un dels pioners del moviment]; des de 1896-1897, existien en aquesta ciutat cercles en els que els obrers formaven l'element preponderant. Al principi foren només simplement cercles de formació [...] El seu nombre cresqué contínuament. En 1900, ja hi havia nombroses desenes. Cada cercle comptava de deu a quinze membres”. Aquests cercles en multiplicar-se guanyaren en atreviment.}

En 1898, essent encara seminarista, Koba es posà en contacte amb treballadors i entrà en l'organització socialdemòcrata. “Una nit, Koba i jo [recorda Iremaixvili] anàrem en secret des del seminari de Mtatsminda a una caseta reclinada sobre una roca, i que pertanyia a un obrer dels ferrocarrils de Tbilisi. Després de nosaltres hi arribaren

ocultament altres del seminari que compartien les nostres opinions. També acudiren amb nosaltres a una organització obrera socialdemòcrata de ferroviaris.” Stalin mateix en parlà en 1926, en un míting celebrat en Tbilisi:

“Recorde l’any 1898, quan se’m confià el primer cercle de treballadors dels tallers ferroviaris. Recorde com, a casa del camarada Sturua, en presència de Silvestre Dxibladse (que en aleshores era un dels meus mestres...) i d’altres avantatjats treballadors de Tbilisi, rebí lliçons de treball pràctic [...] Ací, al cercle d’aquests camarades, rebí el meu primer baptisme de foc revolucionari; ací, al cercle d’aquests camarades, em convertí en deixeble de la revolució...”

En els anys 1898-1900, als tallers ferroviaris i en diverses fàbriques de Tbilisi esclataren vagues amb l’activa participació i, a vegades, sota la direcció dels joves socialdemòcrates. Entre els obrers es distribuïen proclames impreses a mà amb raspalls d’enllustrador en una impremta subterrània. El moviment seguia encara desenrotllant-se dins de l’esperit de l’“economicisme”. Part del treball il·legal recaigué sobre Koba; no és fàcil determinar quina fos aquella part. Però, pel que s’ha vist, ja havia aconseguit convertir-se en un iniciat en el món del subsòl revolucionari.

En 1900, Lenin, que acabava de tornar del seu desterrament de Sibèria, marxà a l’estranger amb l’expres designi de fundar un periòdic revolucionari, per tal de convocar amb la seua ajuda el partit dispers i encarrilar-lo definitivament cap a l’esforç revolucionari. Simultàniament, un vell agitador, l’enginyer Víctor Kurnatovski, confidencialment iniciat en aqueixos plans, es traslladà de Sibèria a Tbilisi. Ell fou, i no Koba, com asseguren els historiadors bizantins, qui tragué a la socialdemocràcia de Tbilisi de les seues limitacions “economistes” i impulsà les seues activitats per una senda més revolucionària.

Kurnatovski havia iniciat la seua activitat revolucionària amb el partit terrorista *Narodnaia Volia* (Voluntat Popular). En l’època de la seua tercera deportació, cap a fins del segle, ell, que ja era marxista, estretí relacions amb Lenin i el seu cercle. El periòdic *Iskra* (L’Espurna), fundat per Lenin en l’estranger, i els addictes del qual començaren a ésser coneguts pel qualificatiu d’iskristes, tingué en la persona de Kurnatovski el seu principal representant en el Caucas. Els treballadors vells de Tbilisi ho recorden: “En totes les controvèrsies i discussions, els camarades acudien a Kurnatovski. Les seues conclusions i decisions s’acceptaven sempre sense debat.” D’aqueix testimoni extrau hom la importància que en el Caucas tenia aquell incansable i inflexible revolucionari, el fat personal del qual era una combinació de dos elements: l’heroic i el tràgic.

En 1900, indubtablement per iniciativa de Kurnatovski, es constituí el comitè del partit socialdemòcrata de Tbilisi. Estava compost exclusivament d’intel·lectuals. Koba, que evidentment sucumbí poc després, com molts altres, al prestigi de Kurnatovski, no fou encara membre d’aquell comitè, el qual, dit siga de passada, no sobrevisqué molt de temps. Des de maig fins agost, una onada de vagues afectà els establiments comercials de Tbilisi; entre els vaguistes dels tallers ferroviaris figuraven el manyà Kalinin, futur president de la República Soviètica, i un altre treballador rus, Al·liluiev, futur sogre de Stalin.

Mentre, al nord, per iniciativa d’uns estudiants universitaris, començà un cicle de manifestacions al carrer. Una gran manifestació de l’1 de maig mobilitzà en 1900, en Kharkov, la majoria dels obrers de la ciutat, i alçà un ressò de sorpresa i alegria per tot el país. Altres ciutats seguiren l’exemple. “La socialdemocràcia compregué [escrigué el general Spiridovix, de la gendarmeria] la tremenda significació agitadora de sortir al carrer. A partir d’aleshores prengué per a si la iniciativa de les manifestacions atraient-hi un nombre cada vegada major de treballadors. No poques vegades, les manifestacions dels carrers tingueren el seu origen en vagues.” Tbilisi no romangué en calma molt de

temps. La festa de l'1 de maig (no oblidem que encara regia a Rússia el calendari antic) estava fixada per al 22 d'abril de 1901, en què es produí una manifestació de carrer en el cor de la ciutat, amb la participació d'unes dues mil persones. En un encontre amb la policia i els cosacs, resultaren ferits catorze manifestants i detinguts més de cinquanta. *Iskra* no deixà d'assenyalar la gran importància simptomàtica de la manifestació de Tbilisi: "A partir d'aquell dia començà en el Caucas un obert moviment revolucionari."

Kurnatovski, que tenia a càrrec seu la tasca de preparació, havia estat detingut la nit del 22 de març, un mes abans de la manifestació. Aquella nit es féu un escorcoll a l'observatori on Koba estava empleat; però no l'agafaren perquè pogué escapar a temps. L'administració policíaca resolgué "...localitzar el citat Iossif Djugaixvili i interrogar l'acusat". D'aquesta manera passà Koba a l'"estat d'il·legalitat" i arribà a ésser un "agitador professional" per llarg temps. Tenia llavors vint-i-un anys. Encara quedaven setze anys fins que la victòria es pogué aconseguir.

En haver-se alliberat de la detenció, Koba passà les primeres setmanes següents amagat en Tbilisi, i així pogué arreglar-se-les per a participar a la manifestació de l'1 de maig. Bèria ho consigna així categòricament, i afegeix, com sempre, que Stalin la dirigí "en persona". Malauradament, Bèria no inspira crèdi. Però en aquest cas existeix també el testimoni de Iremaixvili, encara que aquest no estava aleshores en Tbilisi, sinó en Gori, exercint la professió de mestre. "Koba, que era un dels dirigents als qui se cercava [diu], pogué amagar-se escapant de la plaça del mercat quan estaven a punt de detenir-lo [...] Se n'anà a la seua ciutat casolana de Gori. No podia viure amb sa mare, perquè allí era on primer acudirien en la seua cerca; de manera que hagué d'estar ocult en el mateix Gori. Secretament, durant les hores de la nit, vingué ben sovint a visitar-me.

{La manifestació de Tbilisi havia produït sobre Koba una forta impressió. Iremaixvili constata, "no sense inquietud" que eren els encontres sagnants que entusiasmassen al seu amic. "Una lluita a mort havia de reforçar, segons Koba, el moviment; una sagnant batalla havia d'accelerar la decisió." Iremaixvili no endevinava que el seu amic no feia més que repetir els texts d'*Iskra*. }

Des de Gori, Koba tornà evidentment de forma clandestina a Tbilisi, perquè, segons informes de l'administració de policia armada (gendarmeria), "a la tardor de 1901, Djugaixvili fou elegit membre del comitè de Tbilisi [...], participà en dues sessions del mateix, i cap a fins de l'any fou destinat a fer propaganda en Batum...". Com els gendarmes no tenien un altre nord que el d'atrapar revolucionaris, i, gràcies als confidents solien estar ben informats, podem considerar demostrat que en 1898-1901 no exercí Koba el paper dirigent en Tbilisi tal com se li ha atribuït en anys recents; fins a la tardor de 1901, ni tan sols fou membre del seu comitè local, sinó un dels propagandistes, açò és, un dirigent de cercles.

Cap a finals de 1901, Koba es traslladà de Tbilisi a Batum, a la vora del Mar Negre, prop de la frontera turca. Aquest trasllat pot explicar-se per una doble necessitat: la d'ocultar-se als ulls de la policia de Tbilisi i la d'introduir propaganda revolucionària a les províncies. Les publicacions menxevics donen, no obstant això, una altra raó. Segons elles, des dels primers temps de les seues activitats en cercles d'obrers, Djugaixvili atragué l'atenció vers la seua persona per les seues intrigues contra Dxibladse, principalment de l'organització en Tbilisi. Tanmateix haver estat advertit, continuà propagant calúmnies "a fi de minar els autèntics i reconeguts representants del moviment i d'aconseguir una posició preeminent". Jutjat davant un tribunal del partit, Koba fou considerat culpable d'una calúmia impròpia d'un camarada i expulsat de l'organització per unanimitat. A penes hi ha possibilitat de confirmar aquest relat, que procedeix, no cal oblidar-ho, dels adversaris més enverinats de Stalin. Els documents de la gendarmeria de Tbilisi (en tot cas, els publicats fins avui) no diuen res sobre que

Iossif Djugaixvili fos expulsat del partit, abans més bé esmenten la seua designació “per a fer propaganda” en Batum. Per consegüent, podríem fer a una banda la versió menxevic, sense més inconvenients si un altre testimoni no indiqués que el seu trasllat a Batum fou conseqüència de cert desagradable incident.

Un dels primers i més conscients historiadors del moviment obrer en el Caucas fou T. Arkomed, l'obra del qual es publicà en Ginebra en 1910. En ella es refereix a l'enutjós conflicte que sorgí en l'organització de Tbilisi per la tardor de 1901 sobre la qüestió d'incloure en el comitè representants elegits dels obrers: “Contra això es pronuncià cert jove, que en tot intervenia i de tot sabia, qui, adduint consideracions de conspiració, falta de preparació i de consciència de classe entre els treballadors, es mostrà oposat a què entraren obrers a formar part del comitè. Girant-se als obrers, acabà la seua intervenció amb aquestes paraules: “Ací s'adula als obrers; i jo vos pregunte: hi ha entre vosaltres ni tan sols un o dos treballadors aptes per al comitè? Digueu la veritat, amb la mà sobre el cor!”” Però els treballadors, sense fer cas de l'orador, votaren incloent-hi els seus representants en el comitè. Arkomed no esmentava el nom del “jove manífester”, perquè en aquells dies les circumstàncies no permetien revelar noms. En 1923, en reimprimir el llibre l'editorial soviètica, el nom continuà callat, i ens inclinem a creure que no per inadvertència. Però el mateix llibre conté una valuosa clau indirecta. “El jove camarada a qui em referisc [continua Arkomed] traslladà les seues activitats de Tbilisi a Batum, d'on els treballadors de Tbilisi reberen informes a propòsit de la seua indecorosa conducta, la seua agitació hostil pertorbadora contra l'organització de Tbilisi i els seus treballadors.” Tot això és semblant al que ens deia Iremaixvili respecte a les querelles al cercle del seminari. El “jove” se sembla molt a Koba. No hi ha dubte que s'al·ludeix a ell, perquè moltes reminiscències proven que fou l'únic membre del comitè de Tbilisi traslladat a Batum al novembre de 1901. Per tant, és probable que el canvi en la seua esfera d'activitat obeís a què Tbilisi se li féu intolerable. Si no efectivament “expulsat”, pogué haver estat traslladat simplement per a sanejar l'atmosfera en Tbilisi. Això explica, al seu torn, l'“actitud incorrecta” de Koba envers l'organització de Tbilisi, i els rumors subsegüents sobre la seua expulsió. Anotem al mateix temps la causa del conflicte: Koba tractava de protegir “l'aparell” (la màquina política) contra la pressió de baix.

Batum, que al començament del segle tenia una població aproximada de trenta mil habitants, era un important centre industrial del Caucas, d'acord amb les normes d'aquells dies. El nombre d'obrers empleats a les fàbriques s'aproximava a onze mil. La jornada de treball, com era costum llavors, passava de catorze hores, i els salaris eren mesquins. No és res estrany, doncs, que el proletari respongués fàcilment a la propaganda revolucionària. Com en Tbilisi, Koba no necessità començar des del no-res: ja des de 1896 existien cercles il·legals en Batum. En cooperació amb el treballador Kandeliaki, Koba estengué la xarxa d'aquests cercles. En una reunió celebrada en vigílies de Cap d'Any, tots s'uniren en una sola organització, a la que, no obstant això, no es donà prerrogatives de comitè, i romangué dependent de Tbilisi. Açò, evidentment, fou una de les causes de les noves friccions a què al·ludia Arkomed. Koba, per regla general, no podia suportar sobre ell l'autoritat de ningú.

A principis de 1902, l'organització de Batum assolí muntar una impremta clandestina, molt primitiva, instal·lada en l'habitatge de Koba. Aquesta violació directa de les regles de conspiració es degué sens dubte a l'escassetat de recursos materials. “Un cau atapeït, enllumenat a mitges per un quinqué. En una taula redona està assegut Koba, escrivint. A un costat seu està la premsa, en la que s'afanyen els tipògrafs. Els tipus es distribueixen en caixes de mistos i de cigarrets i en trossos de paper. Stalin allarga ben sovint als caixistes el que acaba d'escriure.” Així és com evoca l'escena un

dels membres de l'organització. S'ha d'afegir-hi que el text de la proclama estava aproximadament al mateix nivell que la tècnica amb què s'imprimia. Poc després, amb la cooperació de l'agitador armeni Kamo, es portaren de Tbilisi quelcom semblant a una premsa d'imprimir, una caixa registradora i tipus d'impremta. El taller s'amplià i es féu més eficaç. El nivell de les proclames el mateix. Però això en res els restava influència.

El 25 de febrer de 1902, la gerència de la instal·lació petrolífera de Rotschild fixà un avís anunciant l'acomiadament de 389 obrers. En resposta, es declarà una vaga el 27. El trastorn afectà també altres fàbriques. Es produïren xocs amb esquirols. El cap de policia demanà al governador que l'ajudés enviant tropes. El 7 de març, la policia detingué 32 obrers. Al matí següent, uns 400 obrers de l'empresa Rotschild es reuniren davant la presó, demanant la llibertat dels detinguts o la detenció de tots. La policia traslladà els reunits a quarters de deportació. Llavors, el sentiment de solidaritat anava soldant cada vegada més íntimament les masses treballadores de Rússia, i aquesta nova unitat s'afirmava de diversos modes cada vegada més en els més desolats racons del país; la revolució estava ja a tres anys de distància... L'endemà, 9 de març, es produí una manifestació més important. Als quarters s'apropà, segons el sumari, "una gran multitud de treballadors, amb els seus dirigents al capdavant, avançant en ordenats rengles, cantant, escarotant i xiulant". Aquella multitud es componia d'un parell de milers de persones. Els obrers Khimiriants i Gogoberidze, com a parlamentaris, demanaren que les autoritats militars alliberassen els detinguts o els arrestés tots. La multitud, com el tribunal reconegué més tard, "marxava en actitud pacífica i sense armes". Però les autoritats saberen acabar amb aquella actitud. Els obrers contestaren a l'intent dels soldats d'aclarir la plaça a cops d'encep, llançant pedres. La tropa començà a disparar, ocasionant catorze morts i cinquanta-quatre ferits. El succés commogué tot el país; al començament del segle, els nervis humans reaccionaven amb molta més sensibilitat que avui a la matança en massa.

Quin fou el paper de Koba en aquesta manifestació? No és fàcil de dir. Els compiladors soviètics estan agafats entre dos tasques contradictòries: atribuir a Stalin el màxim de participació en el màxim nombre possible d'esdeveniments revolucionaris i, alhora, perllongar tant com siga possible els seus períodes d'empresonament i deportació. Els artistes de la cort reproduïxen en pintura dos series d'esdeveniments que no s'acoblen cronològicament, ens representen al mateix temps l'heroisme de Stalin en el carrer i el seu estoïcisme sota els torturadors. El 27 d'abril de 1937, *Izvestia* de Moscou publicava la reproducció d'un quadre de l'artista K. Khustsixvili que mostra a Stalin organitzant la vaga de ferroviaris de Tbilisi en 1902. L'endemà, la redacció es veié obligada a excusar-se per haver comès un error. "El biògraf del camarada Stalin, diu una declaració, ens renya perquè des de febrer de 1902 a finals de 1903, ell es trobava a les presons de Batum i després de Kutais. Stalin no podia, doncs, organitzar la vaga de Tbilisi en 1902. Preguntat al respecte, el camarada Stalin ha declarat que, des del punt de vista de la veritat històrica, és completament erroni representar-lo com a organitzador de la vaga de Tbilisi en 1902 doncs que es trobava aleshores a la presó de Batum". Però si es cert que Stalin estava a la presó en febrer "des del punt de vista de la veritat històrica" no podia dirigir la manifestació que es produí en març. Tanmateix, aquesta vegada no és únicament l'artista que s'equivoca per excés de zel. La redacció d'*Izvestia* també s'equivoca, tot i que aquesta s'ha informat a prop de l'interessat. Koba no fou arrestat en febrer sinó en abril. No pogué dirigir la vaga de Tbilisi no perquè estigués a la presó sinó perquè es trobava a la vora del Mar Negre. Pel contrari, li fou possible participar en els esdeveniments de Batum. Assagem de veure quina hi fou la seua part.

El lector observa sens dubte amb reprensió que la nostra exposició dels fets s'acompanya de consideracions crítiques sobre les fonts. L'autor bé que veu els inconvenients de semblant mètode, però no té altre remei. Els documents ja no existeixen o estan amagats. Els records posteriors són tendenciosos quan no són mentides. Oferir al lector conclusions acabes, en contradicció amb la versió oficial, seria exposar-se a l'acusació de parcialitat. No es queda més remei que sotmetre al lector l'examen crític de les fonts mateixes.

Quin fou el paper de Koba en la manifestació? No és fàcil dir-ho. El biògraf de Stalin en llengua francesa, Barbuse, que escrigué al dictat del Kremlin, assegura que Koba ocupà el seu lloc al capdavant de la manifestació de Batum "com a blanc de tir". Aquesta frase adolorada contradiu no sols el testimoni dels arxius policíacs, sinó el caràcter mateix de Stalin, el qual mai i en cap banda ha ocupat el seu lloc "com a blanc de tir" (cosa innecessària per complet, dit siga de passada). L'editorial del comitè central, que està a les ordres directes de Stalin, dedicà en 1937 un volum íntegre a la manifestació de Batum, o més bé a la part que Stalin hi tingué. No obstant això, les 240 aprimorades pàgines compliquen la qüestió encara més, perquè els "records" dictats difereixen completament dels relats parcials publicats amb anterioritat. "El camarada Sosso estigué sempre amb nosaltres", afirma Gogoberidze. El vell treballador de Batum, Darakhvelidze, diu que "Sosso marxava enmig del tempestuós mar de treballadors, encapçalant directament el moviment; ell personalment retirà d'entre la multitud l'obrer G. Kalandadze, que resultà ferit en un braç durant el tiroteig, i se'l portà a sa casa". No és admissible que qui dirigeix una manifestació abandone el seu lloc per a salvar un home ferit; la missió d'un portalliteres es pot confiar a qualsevol dels manifestants menys responsables. Cap dels altres autors, i són vint-i-sis en total, esmenta aquest dubtós episodi. Però, comptat i debatut, açò és un simple detall. Els relats que assenyalen Koba com a cap directe de la manifestació queden refutats d'una manera més concloent per la circumstància que la manifestació esmentada, segons es posà ben clar durant el judici, es produí sense direcció de cap mena. Malgrat la insistència del fiscal, el tribunal tsarista reconegué que fins i tot els obrers Gogoberidze i Khimirians, que marxaven efectivament al capdavant de la multitud, només eren simples manifestants, com els altres. El nom de Djugaixvili, tanmateix el gran nombre dels seus defensors i testimonis propicis, ni tan sols fou esmentat una sola vegada en el curs de la vista. La llegenda s'enfonsa així ella sola. La participació de Koba en els esdeveniments de Batum fou aparentment d'índole fosca.

Després de la manifestació, Koba, segons diu Bèria, desenrotllà un "intensíssim" treball, escrivint proclames, organitzant la seua impressió i distribució, transformant el seguici mortuori en honor de les víctimes del 9 de març en una "grandiosa demostració política", i d'altres feines per l'estil. Aquestes exageracions prescrites no compten, malauradament, amb ningú que les sostinga. En aquells dies, Koba era cercat per la policia i difícilment pogué haver desplegat una "intensíssima" activitat en una petita ciutat, on, segons el mateix escriptor, havia exercit un paper prominent davant els ulls de la multitud manifestant, la policia, les tropes i els curiosos del carrer. A la nit del 5 d'abril, durant una reunió del grup dirigent del partit, Koba fou detingut amb altres col·laboradors i sotmès a presó. Allò fou el principi d'una llarga sèrie de tediosos dies.

Uns documents publicats revelen al respecte un episodi summament interessant. Tres dies després de la detenció de Koba, durant l'entrevista regular entre els presos i els seus visitants, algú llençà per una finestra al pati de la presó dues notes, comptant que un dels visitants pogués recollir-les i portar-les al seu destí. Una d'elles contenia la petició de cercar el mestre d'escola Sosso Iremaixvili, en Gori, i dir-li que "Sosso Djugaixvili havia estat arrestat i li pregue que immediatament n'informe sa mare, de

manera que si el gendarme li preguntés: “Quan se n’anà el seu fill de Gori?”, conteste que havia estat allí “tot l’estiu i l’hivern fins al 15 de març”. La segona nota, dirigida al mestre Elissabedaixvili, es referia a la necessitat de continuar les activitats revolucionaries. Els dos trossos de paper foren interceptats pels guardians de la presó, i el capità de gendarmeria a cavall Djakeli, sense gran dificultat, s’adonà que l’autor era Djugaixvili i que havia “participat prominentment a les revoltes obreres de Batum”. Djakeli envià immediatament al cap de la gendarmeria de Tbilisi una demanda d’escorcoll de la casa d’Iremaixvili, d’interrogatori de la mare de Djugaixvili i la recerca i arrest d’Elissabedaixvili. Res diuen els documents de les conseqüències d’aquestes operacions.

Ens serveix d’alleugeriment saludar en les pàgines d’una publicació oficial un nom que ja ens és familiar: Sosso Iremaixvili. Certament, Bèria l’havia esmentat ja entre els noms del cercle del seminari, però dient molt poc sobre les relacions entre ambdós Sosso. No obstant això, l’índole d’una de les notes interceptades per la policia és una prova incontestable que l’autor de les memòries a què ens hem referit més d’una vegada tenia intimitat amb Koba. És a aquest homònim seu i company de la infància a qui el pres confia l’encàrrec d’advertir sa mare. Així mateix, confirma el fet que Iremaixvili gaudia també de la confiança de Keke, la qual, segons ell ens diu, l’anomenava de xiquet “el seu segon Sosso”. La nota dissipa els últims dubtes relatius a la veracitat de les seues memòries, tan valuoses, a les que per a res es refereixen els historiadors soviètics. Les instruccions que Koba, segons confirmen les seues pròpies declaracions durant l’interrogatori, tractava de transmetre a sa mare, tenien com a finalitat burlar els gendarmes respecte al moment de la seua arribada a Batum, sostraiant-se així de l’imminent judici. No hi ha per què veure gens perjudicial en aquest sentit, com és lògic. Enganyar els gendarmes era norma obligada en aqueix joc tan seriós que s’anomena conspiració revolucionària. No obstant això, no és possible passar per alt sense estranyesa la inconsciència amb què Koba exposà al perill dos dels seus companys. L’aspecte purament polític de la seua acció mereix atenció no menor. Seria natural esperar d’un agitador que acaba de contribuir a preparar una manifestació de tan tràgic desenllaç, el desig de compartir la banqueta dels acusats amb els treballadors rasos. No per consideracions sentimentals, sinó per fer llum política sobre els successos i condemnar el procediment de les autoritats, és a dir, per utilitzar la tribuna de la sala de vistes per a fins de propaganda revolucionària. Tals ocasions no eren massa freqüents. La falta de tal desig en Koba pot explicar-se només per la seua estretor de mires. És evident que no encertà a comprendre la significació política de la manifestació, i que el seu mòbil principal fou sostreure’s a les conseqüències.

I fins i tot la intriga ideada per a enganyar els gendarmes no hauria servit de res, si, en efecte, Koba hagués encapçalat la manifestació dirigint-la i oferint-se com a “blanc de tir”. En aquest cas, vintenes de testimonis l’haurien reconegut inevitablement. Koba només hauria escapat sa i estalvi del judici si la seua participació en l’acte hagués romàs secreta, anònima. En realitat, només un agent de policia, Tsiknadze, testificà en la investigació preliminar que havia vist Djugaixvili “entre la multitud” estacionada davant la presó. Però el testimoni d’un sol policia no significa gran pes com a prova. En tot cas, tot i aqueix testimoni i haver estat interceptades les dues notes de Koba, no fou processat en virtut de la manifestació. El judici se celebrà un any més tard i durà nou dies. La direcció política dels debats jurídics fou relegada íntegrament al tindre arbitri d’advocats liberals. Cert és que sortiren del pas amb penes mínimes per als vint-i-un encartats, però només a costa de disminuir la importància revolucionària dels esdeveniments de Batum.

L'agent de policia que detingué els dirigents de l'organització de Batum caracteritzava Koba en el seu informe com un "que havia estat expulsat del Seminari Teològic, vivia en Batum sense documents escrits ni ocupació definida, i sense residència pròpia, el veí de Gori, Iossif Djugaixvili". La referència a l'expulsió del seminari no és d'índole documental, perquè un simple agent no podia tenir arxius a la seua disposició, i probablement no feia més que repetir rumors en el seu informe escrit; molt més important és l'al·lusió al fet que Koba no tenia passaport, ocupació definida ni residència fixa; les tres típiques característiques del troglodita revolucionari.

En les velles i abandonades presons provincials de Batum, Kutais i novament Batum, Koba passà més d'un any i mig. En aquells dies, tal era el lapse obligat de tancament en espera de la investigació i l'exili. El règim de les presons, com el del país en conjunt, era una barreja entre bàrbar i paternal. Unes relacions plàcides i fins i tot familiars amb l'administració de la presó desembocaven a vegades en sobtades protestes tempestuoses, durant les quals els presos colpejaven amb les botes les parets de les seues cel·les, vociferaven, xiulaven, trencaven les escudelles i tots els efectes. Quan es calmava la tempestat, tornava una temporada d'assossec. Lolua es refereix concisament a una d'aquestes explosions a la presó de Kutais "per iniciativa i sota la direcció de Stalin". No hi ha raó per a dubtar que Koba prengué part prominent en conflictes carceraris, i que en els seus contactes amb el personal de la presó sabés defensar-se i defensar els altres.

"Metoditzà la seua vida a la presó [escrivia Kalandadze trenta-cinc anys més tard]. S'alçava de bon mantí, feia gimnàstica, i després es lliurava a l'estudi de l'idioma alemany i de la literatura sobre economia..." No és difícil, ni de bon tros, imaginar-se una llista d'aqueixos llibres: composicions populars, açò és, vulgaritzacions sobre ciències naturals; quelcom de Darwin; la *Història de la Cultura*, de Lippert; potser Buckle i Draper en traduccions del setanta i escaig; les *Biografies de Grans Homes* en l'edició de Pavlenkov; les doctrines econòmiques de Marx, explicades pel professor rus Sieber; quelcom d'història russa, el famós llibre de Beltov sobre materialisme històric (davall aquest pseudònim apareixia l'emigrat Plekhànov en la literatura legal); finalment, la ponderada investigació del desenvolupament del capitalisme rus, publicat l'any 1899, i escrita pel deportat V. Ulianov, el futur N. Lenin, sota el seu pseudònim legal de V. Ilin. Allí estaven tots aquests llibres, si fa o no fa. En els coneixements teòrics del jove agitador hi havia, naturalment, grans clars. Però no semblava estar mal proveït contra els ensenyaments de l'església, els arguments del liberalisme i, especialment, els prejudicis del populisme.

En el curs de l'última dècada del segle passat, les teories del marxisme triomfaren sobre les del populisme, i aquesta victòria tingué el seu suport en els èxits capitalistes i en el desenvolupament del moviment obrer. No obstant això, les vagues i manifestacions dels obrers estimularen el despertar de l'aldea, la qual cosa, al seu torn, portà com a conseqüència un ressorgir de la idea populista entre la intel·lectualitat de les ciutats. Així, en començar el segle començà a desenrotllar-se amb prou rapidesa aquella híbrida tendència revolucionària que constava d'unes molles de marxisme, repudiava les expressions romàntiques *Zemlia i Svoboda* (Terra i Llibertat) i *Narodnaia Volia* (La Voluntat del Poble), adjudicant-se el títol més europeu de Partit Socialista Revolucionari. La lluita contra l'"economicisme" havia acabat fonamentalment en l'hivern de 1902-1903. Les idees d'*Iskra* trobaren una confirmació massa convincent en els èxits de l'agitació política i de les manifestacions de carrer. A partir de 1902, *Iskra* dedicà cada vegada més espai a atacar el programa eclèctic dels socialistes revolucionaris i els mètodes de terrorisme individual que predicaven. L'apassionada polèmica entre els "s-d" i els "s-r" arribà a tots els racons del país, fins i tot a les

presons, naturalment. En més d'una ocasió, Koba es veié obligat a discutir amb els seus nous adversaris; és de creure que ho fes amb èxit suficient; *Iskra* li proporcionava per a això excel·lents arguments.

Com Koba no fou processat ni sotmès a judici en virtut de la manifestació, el seu interrogatori estigué a càrrec dels gendarmes. Els mètodes d'investigació secreta, com els del règim carcerari, diferien molt d'un a un altre lloc del país. A la capital, els gendarmes eren més cultes i circumspectes; a les províncies s'accentuava la seua rudesia. En el Caucas, amb els seus costums arcaics i les seues relacions socials de tipus colonial, els gendarmes recorrien a les formes de violència més brutals, sobretot quan tractaven amb víctimes desvalgudes, inexpertes i pobres d'esperit.

“Pressions, amenaces, turments, falsificació de declaracions de testimonis, suborn de testimonis falsos, forja i inflació de casos, donant decisiva i absoluta importància als informes dels agents secrets [...], tals eren les característiques especials del mètode a què s'atenien els gendarmes en els casos a ells encomanats.”

Arkomed, que escrigué les anteriors línies, diu que el gendarme Larrov solia recórrer a mètodes inquisitorials per a obtenir “confessions” que sabia per endavant ésser falses. Aquests procediments policíacs deixaren segurament una impressió duradora en Stalin, perquè trenta anys després havia d'aplicar els mètodes del capità Larrov en una escala colossal. Dels records de la presó de Lolua traiem en conseqüència, en un altre aspecte, que “el camarada Sosso no era partidari de parlar de *vi* (vós) als seus camarades”, al·legant que els servidors del tsar es dirigien així als agitadors quan els enviaven al patíbul. En realitat, l'ús del *ti* (tu) era corrent als cercles revolucionaris, especialment en el Caucas. Poques dècades més tard, Koba hauria d'enviar al patíbul no pocs dels seus antics camarades, amb els que, a diferència dels “servidors dels tsars”, s'havia estat tutejant des dels seus anys joves. Però ja en parlarem detingudament molt més endavant.

És sorprenent que encara no s'hagen publicat els registres dels interrogatoris a què la policia sotmeté Koba en ocasió d'aquell primer empresonament, com tampoc els referents a les seues detencions successives. Generalment, l'organització d'*Iskra* ordenava els seus membres que es negaren a declarar. Els agitadors solien escriure: “Sóc des de fa temps socialdemòcrata per convicció; refuse i negue els càrrecs de què se m'acusa; renuncie a declarar ni a participar en cap investigació secreta.” Només tractant-se d'una vista pública, a la qual només acudien les autoritats en casos excepcionals, apareixien els iskristes amb banderes desplegadas. La negativa a declarar, perfectament justificada des del punt de vista dels interessos del partit en conjunt, en certs casos feia prou difícil la situació del detingut. A l'abril de 1902, Koba, segons hem vist, tractà de provar la coartada fent ús d'una estratagema que posava en risc la seguretat d'altres. Pot hom suposar que altres vegades, pensés també en l'èxit de la seua pròpia subtileza més que en les normes de conducta obligatòries per a tots. En conseqüència, és probable que tota la sèrie de les seues declaracions davant la policia no constituïsquen un historial molt falaguer, ni tampoc molt heroic. Aquesta és l'única explicació possible del fet que no s'hagen publicat els informes de les declaracions de Stalin davant la policia.

La immensa majoria dels agitadors eren sotmesos a penes del que anomenaven “ordre administratiu”. Sobre la base dels informes de la gendarmeria, la “Conferència Especial” de Sant Petersburg, composta de quatre funcionaris d'alta categoria dels ministeris de l'interior i de justícia, pronunciava veredictes en absència dels acusats, i el Ministeri de l'Interior els confirmava. El 25 de juliol de 1903, el governador de Tbilisi rebé de la capital una decisió d'aquest gènere, ordenant-li desterrar setze presoners polítics a la Sibèria oriental, davall la vigilància directa de la policia. Els noms

s'ordenaven, com era costum, segons la gravetat del delictes o la culpabilitat del delinqüent, i el lloc específic de deportació a Sibèria era proporcionalment millor o pitjor. Els primers dos llocs d'aquella llista correspongueren a Kurnatovski i Frantxeski, que foren sentenciats a quatre anys; altres catorze persones foren deportades per tres anys, figurant en primer lloc Silvestre Dxibladse, a qui ja coneixem, i Iossif Djugaixvili en onzè lloc. Els caps de la gendarmeria no el consideraven, pel que es veu, molt important entre els agitadors.

Al novembre, Koba, amb altres deportats, fou traslladat des de Batum al Govern d'Irkutsk. Transportat d'etapa en etapa, estigué gairebé tres mesos de camí. Mentre, la revolució bullia, i cadascú tractava de fugir el més aviat possible. Al començament de 1904, el sistema de deportació s'havia convertit en una garbella. En la majoria dels casos no era molt difícil escapar; cada província tenia els seus propis "centres" secrets, que subministraven passaports falsos, diners i adreces. Koba romangué a l'aldea de Novaia Uda no més d'un mes, és a dir, justament el temps necessari per a fer una ullada, trobar els indispensables contactes i traçar un pla d'acció. Al·liluiev, pare de la segona dona de Stalin, manifesta que durant la seua primera temptativa de fuga, Koba sortí amb la cara i les orelles congelades i hagué de tornar a la cerca de robes de més abric. Una sòlida troika siberiana, guiada per un auriga de confiança, el menà molt de pressa per la carretera nevada a la pròxima estació de ferrocarril. El viatge de tornada a través dels Urals no durà tres mesos, sinó al voltant d'una setmana.

És el moment de contar ací, en unes poques paraules, el destí ulterior de l'enginyer Kurnatovski, que fou el vertader inspirador del moviment revolucionari de Tbilisi a principis del segle. Després de passar dos anys en una presó militar, fou deportat a la regió de Iakutsk, les evasions des d'allí eren infinitament més difícils que al Govern d'Irkutsk. Després de passar per Iakutsk, Kurnatovski participà a la resistència armada dels deportats contra les autoritats locals i fou a causa d'això condemnat a dotze anys de treballs forçats. Amnariat a la tardor de 1905, arribà a Txita en el moment en què els soldats de la guerra rusojaponesa omplien la vila i esdevingué president del soviet de diputats obrers, soldats i cosacs que dirigia allò que hom anomenà la "República de Txita". Altra vegada arrestat a principis de 1906, fou condemnat aquesta vegada a la pena capital. El general Rennenkampf, pacificador de Sibèria, servà la condemna al seu tren per a que Kurnatovski assistís en totes les estacions a les execucions d'obers. Un nou assaig de liberalisme en relació amb les eleccions a la Duma, commutà la condemna a mort de Kurnatovski per deportació a perpetuïtat en Sibèria. Aconseguí fugir de Nertxinsk, arribà a Japó, després a Austràlia, hi patí una espantosa misèria, es féu llenyater, s'exhaurí. Malalt, afectat per una infecció a les orelles, acabà arribant a París. "Un aixafador destí fora de mida l'havia trencat", escriu Krupskaja. "A la tardor de 1910, poc després d'arribar, Iitx i jo ens aproparem a veure'l a l'hospital". Morí dos anys més tard, quan Lenin i Krupskaja vivien ja en Cracòvia. A coll d'homes semblants a Kurnatovski i, també, dels seus cadàvers és com la revolució avançava.

La revolució seguí endavant. La primera generació de la socialdemocràcia russa, encapçalada per Plekhànov, començà la seua activitat crítica i propagandística en començar la penúltima dècada del segle passat. Els precursors es comptaven llavors un a un; després, a dotzenes. La segona generació, guiada per Lenin (catorze anys més jove que Plekhànov), entrà en la lliça política a principis de la dècada següent, a les acaballes del segle. Els socialdemòcrates ja eren uns centenars. La tercera generació, composta de gent deu anys més jove que Lenin, s'allistà en la contesa revolucionària a finals del segle passat i començaments de l'actual. A aqueixa generació, formada ja per

milers, pertanyien Stalin, Rikov, Zinòviev, Kàmenev, l'autor d'aquest llibre i d'altres molts més.

Al març de 1898, a la ciutat provinciana de Minsk, es reuniren els representants de nou comitès locals i fundaren el Partit Obrer Socialdemòcrata Rus. No trigaren a ésser detinguts tots els participants. És molt possible que les resolucions del congrés es reberen de seguida en Tbilisi, on el seminarista Djugaixvili es proposava incorporar-se a la socialdemocràcia. El Congrés de Minsk, preparat pels contemporanis de Lenin, proclamà simplement el partit, però no el creà. Un colp fort de la policia tsarista resultà prou per a destruir els febles nexes del partit per llarg temps. En el transcurs dels pocs anys següents, el moviment, que principalment tenia arrels econòmiques, les fixà en diferents localitats. Els joves socialdemòcrates solien desenrotllar les seues activitats sense sortir del lloc de residència, fins que els detenien i enviaven al desterrament. Era excepcional que anessen d'una altra ciutat activistes o delegats del partit. La transició a l'estat il·legal per a esquivar el perill de detenció era quasi desconeguda; aleshores no es tenia l'experiència ni els mitjans tècnics per a això, ni tampoc els necessaris contactes.

{En juny de 1900, Krassin, jove ingenyer ja citat, obtingué un lloc de treball important en Bakú. “El meu treball [escriu] no era menys intens en una altre domini, el de l'activitat clandestina de la socialdemocràcia, tant en Bakú com en el Caucas en general, en Tbilisi, en Kutais, en Batum, on anava periòdicament per a mantenir relacions amb les organitzacions locals.” Krassin romangué en Bakú fins a 1904. A causa de la seua situació oficial, no desenrotllà cap activitat directa entre les masses. Els obrers ignoraven tant bé el seu veritable papers que fins i tot intentaren obtenir que fos expulsat de l'estació radioelèctrica de la que n'era el director. Krassin únicament tenia contactes amb els dirigents locals. Menciona entre els revolucionaris amb els que entrà en contacte directe, als germans Ienukidze, Lado Ketskhoveri, Al·liluev, Txelgunov, Galperin, etc. Fem notar que aquell que dirigia l'activitat socialdemòcrata en el Caucas des de 1900 a 1904, no menciona Stalin ni una sola vegada. No menys remarcable és el fet que en 1927 encara aquest silenci passés totalment desapercbut i no fou comentat en l'autobiografia de Krassin, publicada llavors per les Edicions de l'Estat. Igualment tampoc s'hi menciona Stalin en les memòries dels altres bolxevics que militaren en aquells anys al Caucas o que entraren en contacte amb el moviment que s'hi desenvolupava. Es tracta, entenguem-ho bé, de memòries escrites abans del començament de la revisió oficial de la història del partit, és a dir: com a més tard en 1929.}

A partir de 1900, *Iskra* començà a establir una organització centralitzada. Sens dubte, el director durant aquell període fou Lenin, el qual, amb tot dret, relegà a segon terme “els vells” capitanejats per Plekhànov. La construcció del partit trobà els seus fonaments en el vol incomparablement més ampli del moviment obrer que alçà la nova generació revolucionària, considerablement més nombrosa que aquella d'on havia emergit el mateix Lenin. La tasca immediata d'*Iskra* fou escollir entre els treballadors locals les persones de més empena i utilitzar-les en la creació d'un aparell central capaç de dirigir la lluita revolucionària en tot el país. El nombre d'addictes a *Iskra* era considerable i creixia per moments. Però el nombre d'iskristes autèntics, d'agents de confiança del centre enclavat en l'estranger, era limitat per necessitat: no excedia de vint a trenta persones. El més característic de l'iskrista era el seu apartament de la pròpia ciutat, del propi govern, de la pròpia província, a fi d'estructurar el partit. En el diccionari de l'*Iskra*, “localisme” era sinònim d'endarreriment, mesquinesa, quasi de retrocés. “Units en un compacte grup conspirador d'agitadors professionals [escrivia el general Spiridovix, de la gendarmeria], anaven d'un lloc a un altre, on vullga que hagués comitès de partit, es posaven en contacte amb els seus membres, els lliuraven

literatura il·legal, els ajudaven a muntar impremtes clandestines i recollien al mateix temps informació per a *Iskra*. S'introduïen en els comitès locals, feien la seua propaganda contra l'"economicisme", eliminaven els seus adversaris ideològics, i d'aquesta manera sotmetien els comitès a la seua influència" El gendarme jubilat dona en aquestes línies una caracterització prou exacta dels iskristes. Eren membres d'una ordre errant, per damunt de les organitzacions, en les quals només veien un recinte on exercir la seua influència.

Koba no participà en aquella tasca de responsabilitat. Fou primer un socialdemòcrata en Tbilisi, com després en Batum; açò és, un agitador de via estreta local. El contacte del Caucas amb *Iskra* i amb Rússia central s'establí mitjançant Krassin, Kurnatovski i d'altres. Tota la tasca d'unificar els comitès i grups locals en un partit centralitzat es féu sense el concurs de Koba. Aquesta circumstància (que es basa sense la més lleugera ombra de dubte en la correspondència d'aleshores, les memòries i altres documents) és molt important per a valorar el desenrotllament polític de Stalin; aquest avançava lentament, vacil·lant, a les palpentes.

Al febrer de 1902, es confiava a celebrar a Kiev un conclave dels iskristes que eren agents del centre de l'estranger. "A aquella conferència [escriu Piatnitski] hi acudiren representants de totes bandes de Rússia." En descobrir que se'ls vigilava, començaren a sortir precipitadament de la ciutat en totes direccions. No obstant això, tots foren detinguts, uns a Kiev i d'altres en ruta. Pocs mesos després practicaren la famosa evasió de la presó de Kiev. Koba, que aleshores treballava en Batum, no fou invitat a la reunió de Kiev i, sens dubte, res en sabia.

El provincialisme polític de Koba s'aclareix de forma força instructiva per les seues relacions amb el centre del partit a l'estranger o, més bé, per la manca de tota relació amb el mateix. A mitjan segle anterior, els emigrats continuaven exercint quasi invariablement el paper dominant en el moviment revolucionari rus. Entre detencions constants, deportacions i execucions en la Rússia tsarista, els llocs freqüentats per aquells homes, teòrics, publicistes i organitzadors d'allò més excel·lent, eren els únics sectors contínuament actius del moviment, i així, per la naturalesa de les coses, deixaven la seua empremta en ell. El consell de redacció d'*Iskra* esdevingué, inqüestionablement, el centre de la socialdemocràcia a principis de segle. D'allí emanaven no sols les consignes polítiques, sinó també les instruccions pràctiques. No hi havia agitador que no anhelés passar, com més aviat millor, algun temps a l'estranger per a veure i escoltar els dirigents, per a revisar i polir les seues pròpies opinions per a establir contacte permanent amb *Iskra* i, per la seua mediació, amb els treballadors clandestins dins de la mateixa Rússia. V. Kozhevnikova, que en una certa època estigué junt a Lenin ocupat en treball exterior, parla de com "des del desterrament i el camí cap al desterrament començà una fugida general a l'estranger, per a encaminar-se a les oficines editorials d'*Iskra*... i tornar una altra vegada a Rússia, al treball actiu". El jove menestral Noguín (per escollir un exemple entre cent) s'escapà a l'abril de 1903 del desterrament a l'estranger, "per a posar-se al corrent de la vida [segons escrivia a un amic seu], per a llegir i aprendre". Pocs mesos més tard tornava il·legalment a Rússia com a agent d'*Iskra*. Els deu participants en l'esmentada evasió de la presó de Kiev, entre ells el futur diplomàtic soviètic, Litvinov, aviat es trobaren a l'altra banda de les fronteres. Un rere altre, tots ells foren tornant a Rússia, per a preparar el congrés del partit. Respecte a aquests i altres agents de confiança, Krupskaja escriu en les seues memòries: "*Iskra* sostenia una activa correspondència amb tots. Vladimir Ilitx llegia totes les lletres. Coneixíem al detall allò que feia cada agent d'*Iskra*, i amb ells discutíem contactes i els informàvem de les detencions i la resta d'incidents." Entre aqueixos agents els havia contemporanis de Lenin i també de Stalin. Però, fins llavors,

Koba no figurava en la capa superior dels agitadors, creadors de la centralització, constructors d'un partit unificat. Continuava essent un "activista local", caucàsic, provincial congènit.

Al juny de 1903, el congrés del partit, preparat per *Iskra*, es reuní, per fi, a Brussel·les. Sota la pressió dels diplomàtics tsaristes i la policia belga, que obsequiosament els servia, li calgué traslladar la seu de les seues deliberacions a Londres. El congrés adoptà el programa traçat per Plekhànov, i prengué resolucions en allò tocant la tàctica; però quan es passà a qüestions d'organització, sorgiren inesperades diferències de criteri entre els mateixos iskristes, que dominaven al congrés. Ambdós bàndols, fins i tot els "durs" o radicals, dirigits per Lenin, i els "tous" o moderats, encapçalats per Martov, suposaren al principi que les diferències no eren fonamentals. Més sorprenent fou, doncs, el xoc entre les dues tendències. El partit, que s'acabava d'unificar, es trobà de sobte a punt d'escindir-se.

"Ja en 1903, estant pres, i en haver conegut per camarades que tornaven del segon congrés de les serioses diferències d'opinió entre bolxevics i menxevics, Stalin s'uní resoludament als bolxevics." Així es llegeix en una biografia escrita al dictat de Stalin, que ve a ésser una instrucció per a historiadors del partit. Però seria molt poc caut considerar tal instrucció amb excessiva confiança. Al congrés que menà a la ruptura, hi havia tres delegats del Caucas. Amb quin d'ells es trobà Koba, i com parlà amb ell precisament, si es trobava confinat i solitari? La sola confirmació d'aquesta versió de Stalin ve d'Iremaixvili: "Koba, que sempre havia estat partidari entusiasta dels mètodes violents leninistes [escriu], immediatament es pronuncià a favor dels bolxevics i es convertí en el seu més famós paladí i adalil a Geòrgia." No obstant això, aquest testimoni, tanmateix el seu caràcter categòric, peca de flagrant anacronisme. Abans del congrés, ningú, incloent-hi el mateix Lenin, havia propugnat els "violents mètodes leninistes" en oposició als mètodes dels membres del consell de redacció que havien d'ésser els futurs caps del menxevisme. Al congrés, els debats no versaren sobre mètodes revolucionaris; no havien sorgit encara diferències tàctiques d'opinió. Iremaixvili s'equivoca, sens dubte; i no és estrany: Koba estigué pres tot l'any 1903, de manera que Iremaixvili no pogué recollir directament impressions seues. En general, encara que les seues observacions psicològiques i els seus records de fets reals són en absolut convincents i quasi sempre confirmables, les seues observacions polítiques ja no són tan de fiar. Sembla com si li faltés l'instint i el fons necessaris per a comprendre l'evolució de les tendències revolucionàries en pugna; en aqueixa esfera ens ofereix conjectures retrospectives, dictades per les seues pròpies opinions de temps més recents.

La disputa del Segon Congrés s'estengué, en realitat, a la qüestió de qui havia d'ésser membre del partit; si aquest havia d'incloure només els que ja ho eren de l'organització il·legal, o qualsevol que sistemàticament participés en la lluita revolucionària sota la direcció de comitès locals. En el moment de la discussió, Lenin digué: "Jo no estime la diferència d'opinió entre nosaltres tan essencial que en depenga la vida o la mort del nostre partit. Estem molt lluny d'escindir-nos per una clàusula deficient en els nostres reglaments." Cap al final del congrés també hi hagué debat sobre la qüestió de personal del consell de redacció d'*Iskra* i del comitè central; i mai traspasaren les diferències de criteri aquests reduïts límits. Lenin tractà de fixar límits precisos i explícits al partit, una composició compacta del consell de redacció i una disciplina severa. Martov i els seus amics preferien una organització més folgada, un poc més semblat a un cercle familiar. No obstant això, ambdues parts estaven només temptejant els seus respectius camins i, tot i l'aspror del conflicte, ningú pensà que aquelles diferències d'opinió fossen "summament serioses". Segons una observació que Lenin féu més tard, la lluita al congrés fou quelcom així com una "anticipació".

“La major dificultat en aquesta lluita [escrivia més tard Lunatxarski, el primer dirigent de l'educació pública de la República Soviètica] fou que el Segon Congrés escindí el partit sense establir les vertaderes divergències entre martovistes i leninistes. Els desacords semblaven estar centrats al voltant d'un paràgraf dels estatuts i de la composició del consell de redacció. Molts camarades estaven confusos a causa de la futilitat de les raons que havien menat a l'escissió.” {Piatnitski, futur funcionari important de la Internacional Comunista, aleshores jove obrer, escriu en les seues memòries: “No arribava a comprendre perquè petits desacords podien impedir la col·laboració”. L'enginyer Krhikhanovski, acostat de Lenin en aquells anys i que esdevingué després de la revolució el dirigent de la Comissió del Pla, diu: “Personalment, trobava estrafolari que hom pogués acusar Martov d'oportunisme”. Els testimonis d'aquesta mena són nombrosos. Petersburg, Moscou, les províncies protestaven o recriminaven. Ningú volia reconèixer l'escissió que s'havia produït en el congrés entre els iskristes. En el període que seguiria, la demarcació s'operaria lentament, amb inevitables passades d'un camp a l'altre. Freqüentment, els primers bolxevics i els primer menxevics continuaren militant junts. }

En el Caucas, en atenció al seu endarreriment social i polític, allò que passà al congrés es comprengué encara pitjor que en altres llocs. Veritat és que els tres delegats caucàsics, en l'ardor de la passió, s'uniren a la majoria en Londres. Però és significatiu que els tres es feren més tard menxevics: Topuridze abandonà la majoria al final del mateix congrés; Zurabov i Knunians es passaren als menxevics en el curs dels anys següents. La famosa impremta il·legal del Caucas, on predominaven les simpaties bolxevics, continuà essent l'òrgan central del partit. “Les nostres diferències d'opinió [escriu Ienukidze] no es reflectien per a res en el nostre treball.” Només després del Tercer Congrés del partit, és a dir, no fins a meitat de 1905, passà la impremta a poder del comitè central bolxevic. Per consegüent, no hi ha raó per a donar crèdit a l'asserció que Koba, tancat en una presó remota, pogués valorar, per descomptat, les diferències com “summament serioses”. El seu punt fort mai ha estat la previsió. I hom no podria censurar fàcilment un jove agitador, fins i tot menys circumspecte i suspicax, que hagués partit vers Sibèria sense prendre posicions en la lluita interna del partit.

Des de Sibèria, Koba tornà directament a Tbilisi; aquest fet no pot menys de causar sorpresa. Fugitiu totalment desconegut, rares vegades tornaven a les seues residències habituals, on la policia, sempre vigilant, no trigaria en localitzar-los i vigilar-los, especialment tractant-se, no de Sant Petersburg o Moscou, sinó d'una petita ciutat de província com Tbilisi. Però el jove Djugaixvili no s'havia després encara del seu cordó umbilical caucàsic; el llenguatge usat en la seua propaganda continuava essent georgià quasi exclusivament. A més, no es considerava focus de l'atenció de la policia. Encara no s'havia proposat provar les seues aptituds en la Rússia central. No era conegut fora del país, ni tampoc intentà sortir. A més, segons sembla, hi havia un altre motiu que el retenia en Tbilisi; si Iremaixvili no es confon en la seua cronologia, llavors ja s'havia casat Koba. Durant el seu tancament i deportació, la seua jove esposa s'havia quedat en Tbilisi.

La guerra amb el Japó, que havia començat al gener de 1904, afeblí al principi el moviment obrer, però a finals d'aquell any li infongué un ímpetu abans desconegut. Les derrotes militars del tsarisme dissiparen ràpidament les ostentacions patriotes que al principi havien envaït els cercles liberals i alguns estudiantils. El derrotisme, encara que amb un coeficient variable, creixia en predomini, no sols entre les masses revolucionàries, sinó fins i tot en la burgesia d'oposició. Malgrat tot això, la socialdemocràcia, abans de l'imminent cataclisme, passà per mesos d'estancament i anèmia. Les diferències entre bolxevics i menxevics, exagerades per indefinides encara,

a poc a poc començaren a traspuar a través dels malparats confins del quarter general del partit, i envaïren tot el camp de l'estratègia revolucionària.

“El treball de Stalin durant el període 1904-1905 es desenvolupà sota la bandera d'una enverinada lluita contra el menxevisme”, exposa el seu biògraf oficial. “Literalment sostingué a coll el més dur de la lluita amb els menxevics en el Caucas, des de 1904 fins a 1908”, escriu Ienukidze en les seues memòries, recentment revisades. Bèria afirma que després de la seua fuga de la deportació, Stalin “organitzà i dirigí la lluita contra els menxevics, els quals, després del Segon Congrés del partit, durant l'absència de Stalin, desenrotllaren particular activitat”. Aquests autors volen evidenciar massa. Si haguérem d'admetre com a article de fe la declaració que ja en els anys 1901-1903, Stalin estava exercint un lloc de direcció en la socialdemocràcia caucàsica, que s'havia unit als bolxevics en 1903, i que al febrer de 1904 havia començat la seua pugna contra el menxevisme, llavors hauríem de detenir-nos estupefactes davant els insignificants resultats assolits amb tant d'esforç per la seua banda; en vigílies de la revolució de 1905, els bolxevics georgians es comptaven literalment un a u. La referència de Bèria que els menxevics desenrotllaren particular activitat “durant l'absència de Stalin” sona quasi a ironia. La Geòrgia petit burgesa, incloent-hi Tbilisi, seguí essent la fortalesa del menxevisme durant una vintena d'anys, sense tenir per a res en compte la presència o l'absència de ningú en particular. En la revolució de 1905, els treballadors i camperols de Geòrgia seguiren com un sol home la facció menxevic; en les quatre Dumes, Geòrgia estigué representada invariablement per menxevics; en la Revolució de Febrer de 1917, el menxevisme georgians proporcionaren en tota Rússia dirigents de calibre nacional: Tseretelli, Txeidse i d'altres. Finalment, fins i tot després d'establert el govern soviètic a Geòrgia, el menxevisme continuava exercint-hi considerable influència, que es palesà més tard en l'aixecament de 1924. “Tota Geòrgia ha d'ésser arrasada!”, deia Stalin, resumint les lliçons de la sublevació georgiana en la sessió del buró polític de tardor de 1924, açò és, vint anys després d'haver ell “iniciat una enverinada lluita contra el menxevisme”. Per consegüent, seria més correcte i més just per a Stalin no exagerar el paper de Koba durant els primers anys del segle.

Koba tornà de la deportació com a membre del comitè del Caucas, per al qual havia estat elegit en la seua absència, durant la seua estada en presidí, en una conferència de les organitzacions de Transcaucàsia. És possible que a principis de 1904 una majoria dels membres del comitè simpatitzés ja amb la majoria del congrés de Londres; però això per si sol no indica res sobre les simpaties de Koba. Les organitzacions locals del Caucas tendien clarament vers els menxevics. El comitè central conciliador del partit, que presidia Krassin, estava llavors oposat a Lenin. *Iskra* estava enterament en mans dels menxevics. En aquestes condicions, el comitè caucàsic, amb les seues tendències bolxevics, semblava suspès en l'aire. Però Koba preferia aixafar terreny ferm. Apreciava l'aparell més que la idea.

La informació oficial sobre les activitats de Koba en 1904, és summament borrosa i poc versemblant. Deixa en dubte si desenrotllà alguna activitat en Tbilisi, i, en aquest cas, en què consistí la seua tasca. És difícilment admissible que un evadit de Sibèria pogués exhibir-se en cercles obrers, on eren molts els que el coneixien. És probable que precisament per això Koba, ja al juny, es traslladés a Bakú. Quant al seu treball allí, se'ns informa amb les frases de rigor: “Dirigí la lluita dels bolxevics de Bakú”, “posà en evidència els menxevics”. Ni un simple fet, ni un sol record específic! Si Koba escrigué alguna cosa durant aquells mesos, és que s'ha omès la seua publicació, i segurament no per oblit.

D'altra banda, els intents tardans de presentar Stalin com a fundador de la socialdemocràcia de Bakú, no tenen cap fonament. Els primers cercles de treballadors

en la fumosa i trista ciutat enverinada per la baralla entre tàrtars i armenis aparegueren ja en 1896. La base d'una organització més completa fou obra, tres anys més tard, d'Abel Ienukidze, en col·laboració amb Lado Ketskhoveli; organitzà el comitè de Bakú, que simpatitzava amb els iskristes. Gràcies als esforços dels germans Ienukidze, molt relacionats amb Krassin, es muntà una gran impremta clandestina a Bakú en 1903, i aquesta impremta exercí un important paper en la tasca preparatòria de la primera revolució. En aquella impremta, bolxevics i menxevics treballaren junts fraternalment fins a meitat de 1905. Quan el vell Abel Ienukidze, durant molts anys secretari general del Comitè Executiu Central de la Unió Soviètica, caigué en desgràcia amb Stalin, fou obligat en 1935 a revisar de nou les seues *Memòries* de 1923, substituint fets ben provats per meres afirmacions respecte al paper inspirador i director de Sosso en el Caucas i particularment a Bakú. La seua condescendència no el salvà del seu destí, ni tampoc afegí un sol tret de vida a la biografia de Stalin.

El moment en què primer aparegué Koba a l'horitzó de Bakú, al juny de 1904, l'organització socialdemòcrata local tenia a favor seu un historial de vuit anys d'activitat revolucionària. La "ciutat negra" havia intervingut eficaçment en el moviment obrer durant els anys precedents. La primavera havia llençat sobre Bakú una vaga general que desencadenà un allau de vagues i manifestacions per tot el sud de Rússia. Vera Zassulix fou qui primer aprecia aquests avanços al principi de la revolució. Pel caràcter més proletari de Bakú, especialment en comparació amb Tbilisi, els bolxevics assoliren assegurar-s'hi una posició ferma abans que en cap altre lloc del Caucas. El mateix Makharadze, que havia usat el vocable de l'argot de Tbilisi, kinto, amb referència a Stalin, diu que a la tardor de 1904 es creà a Bakú, "sota la direcció immediata de Sosso, una organització especial per a treball revolucionari entre els endarrerits obrers de la indústria petrolífera, tàrtars, azerbaidjanesos i perses". Aqueix testimoni despertaria menys dubtes si Makharadze ho hagués fet constar en la primera edició de les seues memòries i no deu anys després, quan, davall el fuet de Bèria, tornà a escriure la història sencera de la socialdemocràcia caucàsica. El procés del seu gradual apropament a la "veritat" oficial tingué el seu complement en la proscripció de totes les edicions anteriors de la seua obra com a monstre de l'Esperit Pervers, i la seua retirada de la circulació.

En tornar de Sibèria, Koba trobà, sens dubte, Kàmenev que havia conegut en Tbilisi i era allí un dels primers joves adeptes de Lenin.

És possible que fos Kàmenev, acabat de arribar de l'estranger, qui contribuís a convertir Koba al bolxevisme. Però el nom de Kàmenev fou esborrat de la història del partit pocs anys abans que el mateix Kàmenev fos afusellat amb el pretext d'una fantàstica acusació. De totes maneres, la vertadera història del bolxevisme caucàsic començà, no en tornar Koba de deportació, sinó a la tardor de 1904. Aquesta data es confirma en diversos aspectes, fins i tot per part d'autors oficials, de no veure's obligats a referir-se específicament a Stalin. Al novembre de 1904 es celebrà una conferència bolxevic en Tbilisi, a la que acudiren quinze delegats d'organitzacions locals caucàsiques, majoritàriament grups insignificants. S'aprovà una resolució demanant la convocatòria d'un nou congrés del partit. Aquest acte era una oberta declaració de guerra, no sols contra els menxevics, sinó també contra el conciliador comitè central. Si Koba hagués participat en aquesta primera conferència dels bolxevics del Caucas, Bèria i els altres historiadors no haurien deixat de consignar que la conferència s'havia celebrat "per iniciativa i sota la direcció del camarada Stalin". El silenci absolut sobre el particular significa que Koba, aleshores en el Caucas, no hi participà, o, en altres paraules, que ni una sola organització bolxevic l'envià com a delegat. La conferència

elegí un buró, i Koba no fou inclòs com a membre del mateix. Tot això hauria estat inconcebible d'haver exercit algun lloc prominent entre els bolxevics del Caucas.

Víctor Taratuta, que assistí a la conferència com a delegat de Batum i més tard fou membre del comitè central del partit, ens forneix una indicació prou clara i inqüestionable respecte a qui era aleshores el dirigent dels bolxevics caucàsics. “En la conferència regional del Caucas, que es realitzà a finals de 1904 o primers de 1905 [escriu], coneguí el camarada Kàmenev, Lev Borissovix, en la seua qualitat de dirigent de les organitzacions bolxevics del Caucas. En aquella conferència regional, el camarada Kàmenev fou elegit agitador, encarregat de recórrer el país en tots sentits, a fi de propugnar la convocatòria d'un nou congrés del partit. Al mateix temps, es delegà en ell perquè visités als comitès de tot el país i establís contacte amb els nostres centres de l'estranger per aquella època.” Aquest autoritzat testimoni no diu una sola paraula sobre la participació de Koba.

En tals circumstàncies no podia existir, naturalment, cap motiu per a incloure Koba al centre general rus dels bolxevics, el “buró dels comitès de la majoria”, compost de dèssset membres, format a fi de convocar el congrés. Kàmenev fou elegit membre d'aquell organisme com a representant del Caucas. Entre els altres membres del buró que arribaren després a ésser famosos dirigents dels soviets, trobem els noms de Rikov i Litvinov. No és ociós advertir que Kàmenev i Rikov tenien dos o tres anys menys que Stalin. En conjunt, el buró estava compost de representants de la “tercera” generació. Koba tornà per segona vegada a Bakú al desembre de 1904, açò és, poc després de celebrada la conferència bolxevic del Caucas. En vigílies de la seua arribada esclatà una vaga general als camps i fàbriques de petroli, agafant per sorpresa tota Rússia. Les organitzacions del partit no havien après indubtablement a comprendre encara l'índole del caràcter insurreccional de les masses, agreujat pel primer any de guerra. La vaga de Bakú precedí immediatament al famós diumenge sagnant de Sant Petersburg, la tràgica marxa dels treballadors dirigits pel famós popa Gapon al Palau d'Hivern, el 22 de gener de 1905. Una de les “memòries” fabricades l'any 1935, esmenta vagament que Stalin dirigí el comitè de vaga de Bakú i que tot succeí sota les seues orientacions. Però segons el mateix autor, Koba arribà a Bakú després de començar la vaga i hi romangué només deu dies en total. En realitat, fou allí amb una missió especial, que probablement tenia alguna cosa a veure amb preparatius per al congrés. Per aquell temps és possible que s'hagués decidit ja a favor del bolxevisme.

El mateix Stalin tractà de retardar la data de la seua incorporació als bolxevics. No satisfet amb la declaració que s'havia fet bolxevic abans de sortir de la presó, declarà en 1924, a la nit commemorativa dels cadets del Kremlin, que havia establert contacte amb Lenin per primera vegada durant el temps de la seua primera deportació:

“Coneguí el camarada Lenin en 1903. No fou, naturalment, una trobada personal, sinó per correspondència, en el curs d'un intercanvi de lletres. Però deixà en mi una impressió indeleble, que he servat en totes les manifestacions del meu treball dins del partit. Llavors estava jo a Sibèria, deportat. El coneixement de les activitats revolucionàries del camarada Lenin a principis de l'última dècada del segle, i especialment des de 1901, després d'aparèixer *Iskra*, m'infongué la convicció que en el camarada Lenin teníem un home extraordinari.”

“No el considerava llavors només com a un dirigent del partit, sinó com al seu vertader creador, perquè únicament ell coneixia la substància interna del partit i les seues necessitats peremptòries. Quan el comparava amb els altres dirigents del nostre partit, em semblava sempre que els companys d'armes del camarada Lenin (Plekhànov, Martov, Axelrod i altres) quedaven tots un cap més baixos que el camarada Lenin; que, comparat amb ells, Lenin no sols era un dels dirigents, sinó un dirigent de màxima

categoria, una àguila de les muntanyes que no coneixia la por en la batalla, que audaçment guiava el partit cap avant pels camins inexplorats del moviment revolucionari rus. Aquella impressió s'infiltrà tan profundament en el meu esperit que sentí la necessitat d'escriure sobre això a un dels meus amics íntims, que aleshores estava en l'emigració, demanant-li una resposta. Poc després, estant ja deportat a Sibèria (cap a fins de 1903), rebí una entusiasta contestació i una lletra senzilla, però de gran contingut, del camarada Lenin, a qui, pel que es veu, el meu amic havia ensenyat la meua. La lletra del camarada Lenin era relativament breu, però sotmetia les pràctiques del nostre partit a una crítica resolta i precisa, i exposava de forma clara i convincent tot el pla de treball del partit per al període immediat. Només Lenin era capaç d'escriure una lletra sobre els temes més complicats d'una manera tan senzilla, tan terminant i decidida, en què cada frase semblava perfectament audible. Aquella lletra senzilla i audaç corroborà el meu convenciment que en Lenin teníem l'àguila muntanyenca del nostre partit. No puc perdonar-me que, portat de l'hàbit d'un vell activista clandestí, cremí la lletra del camarada Lenin amb moltes altres. Les meues relacions amb el camarada Lenin començaren llavors.”

La cronologia d'aquesta manifestació, tan típica de Stalin pel seu primitivisme psicològic i d'estil, no és únicament com d'errònia és. Koba no arribà al punt del seu desterrament fins a gener de 1904; per consegüent, no pogué rebre allí la lletra al·ludida en 1903. A més, no apareix molt clar on i precisament com escrigué “a un dels seus amics íntims” de l'estranger, ja que abans de sortir deportat passà a la presó any i mig. Les persones desterrades mai sabien per endavant on se les deportava; per consegüent Koba no pogué comunicar prèviament la seua adreça en Sibèria al seu amic emigrat, i certament, tampoc hi hagué temps per a escriure una lletra des de la deportació i rebre resposta de l'estranger en un sol mes que Koba hi passà. Segons la versió del mateix Stalin, la lletra de Lenin no tenia caràcter personal, sinó programàtic. Exemplars d'aquell tipus de lletra enviava invariablement Krupskaja a diverses adreces, en tant que l'original se servava als arxius del partit en l'estranger. És molt poc probable que en aquella ocasió es fes una excepció en obsequi d'un jove caucàsic desconegut. Però els arxius no contenen l'original d'aquella lletra, la còpia de la qual Koba cremà “portat de l'hàbit d'un vell activista clandestí” (llavors tenia exactament vint-i-quatre anys). Però més sorprenent és el fet que Stalin no diga res respecte a la seua resposta a Lenin. Havent rebut una lletra del dirigent a qui, segons ell mateix confessa, venerava com un déu, és de pensar que Koba li hagués contestat en l'acte. No obstant això, Stalin res en diu, i no per casualitat: els arxius de Lenin i Krupskaja no contenen la resposta de Stalin. Naturalment, pot haver estat interceptada per la policia; però en aquest cas, la còpia s'hauria servat als arxius del departament de policia i reproduït en la premsa soviètica anys després. A més, aquelles relacions no s'haurien limitat a una sola lletra. Un jove socialdemòcrata no hauria deixat de considerar summament preciós per a ell un contacte permanent amb el dirigent del seu partit, amb la seua “àguila muntanyenca”. Quant a Lenin, estimava molt valuós tot contacte amb Rússia, i contestava meticulosament totes les lletres. Però no ha sortit a col·lació cap correspondència entre Lenin i Koba en el curs d'aquests últims anys. Tot el que exposa mou a perplexitat, tot, excepte els seus propòsits.

L'any 1904 fou, potser, el més difícil de la vida de Lenin, exceptuant els últims anys de la seua malaltia. Sense desitjar-ho ni preveure-ho, trencà amb tots els dirigents més coneguts de la socialdemocràcia russa, i durant molt de temps després no pogué trobar un sol capaç de reemplaçar els seus antics companys de lluita. Els literats bolxevics es reclutaren lentament i amb gran esforç, i no es podien equiparar als redactors d'*Iskra*. Liadov, un dels més actius bolxevics d'aquells dies, i que en 1904

estava amb Lenin en Ginebra, recordava vint anys després: “Arribà Olminski, arribà Varovski, i també Bogdanov [...], esperàvem l’arribada de Lunatxarski, del que Bogdanov assegurava que s’uniria a nosaltres de seguida.” Aquests homes anaven tornant de la deportació, precedits de la seua reputació i esperats. Però en mobilitzar el grup de redacció del periòdic partidari, ningú suggerí Koba com a possibilitat. I avui se’l pinta com a prominent líder bolxevic d’aquella època. El primer número del periòdic *Vperiod* (Endavant) aparegué per fi el 22 de desembre, en Ginebra. Koba no tingué absolutament cap participació en aquell transcendent episodi de la vida de la seua facció. Ni tan sols es posà en contacte amb els redactors. El periòdic no contenia articles seus, ni tampoc informació de la seua procedència. Açò seria increïble d’haver estat aleshores dirigent dels bolxevics del Caucas.

Finalment, hi ha testimoni directe i documental en suport de la conclusió que trèiem a base de proves circumstancials. En un informe extensament i summament interessant a propòsit de Iossif Djugaixvili, escrit l’any 1911, pel cap del departament de la policia secreta de Tbilisi, Karpov, s’hi diu el següent:

“Ha tingut activitat en l’organització socialdemòcrata des de 1902, primer com a menxevic, i després com a bolxevic.”

L’informe de Karpov és l’únic document entre els que coneixem que declare explícitament que durant un cert lapse posterior al cisma, Stalin fou menxevic. El periòdic de Tbilisi, *Zaria Vostoka*, que fou prou despreocupat com per a publicar aqueix document en el seu número de 23 de desembre de 1925, no pensà en donar explicacions sobre el mateix, o no estava en condicions de donar-les. És segur que el culpable seria cruelment castigat per tal relliscada. És molt significatiu que ni el mateix Stalin jutgés convenient refutar tal informe. Ni un sol dels biògrafs i historiadors oficials del partit tornà a referir-se a document tan important, en tant que es reproduïen, repetien i refotografiaven insignificants trossets de paper. Suposem per un instant que la gendarmeria de Tbilisi, que en tot cas havia d’ésser la millor informada sobre el particular, hagués facilitat informes erronis. Llavors sorgeix la pregunta suplementària: com fou possible un error semblant? Si Koba hagués estat, en efecte, dirigent dels bolxevics en el Caucas, el departament de la policia secreta no hauria deixat de saber-ho. Només era possible cometre un error tan gran en matèria de caracterització política amb referència a algun neòfit o alguna figura de tercer ordre, però mai a propòsit d’un “dirigent”. Així, l’únic document que per atzar trobà accés a les publicacions, enfonsa d’un terrible bufit el mite oficial alimentat amb tant d’esforç. I quants altres documents semblants se serven ben guardats en cambres refractàries, o bé han estat sol·lícitament relegats a les flames!

Pot semblar que hem gastat massa temps i esforç en arribar a una conclusió força modesta. ¿No és en realitat el mateix que Koba s’unís als bolxevics a meitat de 1903, o que ho fes en vigílies de 1905? Però aqueixa modesta conclusió, a banda del fet que incidentalment descobreix davant nosaltres la mecànica de la historiografia i la iconografia del Kremlin, és de considerable importància per a comprendre degudament la personalitat política de Stalin. La majoria dels qui han escrit sobre ell accepten la seua transició al bolxevisme com quelcom inherent al seu caràcter, com a cosa evident, natural. Però tal concepte és definitivament parcial. Cert és que la fermesa i la resolució predisposen una persona a acceptar els mètodes del bolxevisme. Però aquestes característiques, per si soles, no basten per a decidir. Hi havia moltes persones de caràcter ferm entre els menxevics i els socialistes-revolucionaris. I, per contra, entre els bolxevics no era rar trobar persones febles d’esperit. La psicologia i el caràcter no ho són tot en l’índole del bolxevic que, en primer terme, és una filosofia de la història i una concepció política. En certes condicions històriques, els treballadors són empentats a la

ruta del bolxevisme per tot el marc de les seues circumstàncies socials. Açò succeeix amb independència de la solidesa o flaqueza dels caràcters individuals. Un intel·lectual necessitava excepcional intuïció política i imaginació teòrica, fet res comú en el procés històric dialèctic i en els atributs revolucionaris de la classe treballadora, per a lligar seriosament i ferma el seu destí al del partit bolxevic als dies en què el bolxevisme no era més que una anticipació històrica. La majoria preponderant dels intel·lectuals que s'incorporaren al bolxevisme en el període del seu auge revolucionari l'abandonaren en els anys següents. Era més difícil per a Koba allistar-se, però així mateix era més difícil apartar-se'n, perquè no tenia imaginació teòrica ni intuïció històrica, ni el do de la previsió, de la mateixa manera que no era versàtil. En una situació complexa, davant de noves consideracions, Koba prefereix esperar l'ocasió, mantenir-se al marge o retirar-se. En tots els casos en què per necessitat ha d'escollir entre la idea i la màquina política, invariablement es decideix sempre per la màquina. El programa ha de crear primer tota la seua burocràcia abans que Koba pugua tenir-li el menor respecte. Falta de confiança en les masses, igual que en els individus, és la base de la seua naturalesa. El seu empirisme l'empenta sempre a escollir el camí de la menor resistència. Per això, en general, en tots els grans moments de crisi de la història, aquest revolucionari miop adopta una posició oportunista que el porta molt prop dels menxevics i, de vegades, fins i tot el situa a la dreta d'ells. Al mateix temps, està constantment inclinat a afavorir les accions més decidides per a resoldre els problemes que ja ha dominat. En totes les circumstàncies, la violència ben organitzada li sembla el camí més curt entre dos punts. Ací convé esbossar una analogia. Els terroristes russos eren en essència petit burgesos demòcrates, però eren summament resoltos i audaços. Els marxistes solien dir a propòsit d'ells que eren "liberals amb una bomba". Stalin sempre ha estat el que continua essent avui: un polític de la "mediocritat àuria" que no vacil·la en recórrer a les mesures més extremes. Estratègicament és un oportunista; tàcticament, un "revolucionari". En suma, un oportunista amb una bomba.

Poc després de la seua sortida del seminari, Koba estigué exercint un lloc de tenidor de llibres o quelcom semblat a l'observatori de Tbilisi. Malgrat el seu "miser salari", li agradava aquella ocupació, segons ens informa Iremaixvili, perquè li deixava molt de temps lliure per a activitats revolucionàries. "Per a ell, el menys important era el seu benestar personal." Res demanava a la vida, perquè li semblava incompatible tota exigència amb els principis socialistes. Tenia integritat suficient per a fer sacrificis pel seu ideal. Koba era fidel al vot de pobresa que fan sense ostentació ni soroll tots els joves que s'allisten en la clandestinitat revolucionària. A més, a diferència de molts altres que així procedeixen, estava acostumat a no tenir comoditats des de xiquet. "El visití diverses vegades al seu cau pobre i mal moblat de la Mikhailovskaia [relata l'insubstituïble segon Sosso]. Diàriament vestia Koba una senzilla brusa negra i la corbata negra que aleshores era distintiu de tots els socialdemòcrates. En l'hivern es posava per damunt una vella capa terrosa. Al cap mai portà una altra cosa que la gorra russa de visera. Encara que en deixar Koba el seminari no estava en molts bons termes amb la majoria dels joves marxistes del mateix, de tant en tant feien aquests una col·lecta, tanmateix tot, per a alleujar-li en les seues cuites." Barbusse ens informà que en 1900, açò és, un any després d'abandonar el seminari, Iossif es trobà totalment sense recursos: "Els seus camarades li procuraren mitjans per a adquirir aliments." Els documents policíacs indiquen que Koba seguí empleat a l'observatori fins a març de 1901, en que es veié obligat a amagar-se. El seu treball, com hem escoltat, a penes li rendia prou per a subsistir. "... El seu sou a penes li bastava per a vestir amb decència [continua dient Iremaixvili]. Però és la veritat que ell tampoc feia res per portar la roba almenys neta i arreglada. Mai se'l veia sinó amb una brusa bruta i les botes sense

raspallar. Detestava des del fons del seu cor tot quant li pogués recordar al burgès.” La brusa bruta, les botes sense raspallar, el cabell remenat eren també característiques generals de tots els joves agitadors, especialment a les províncies.

En passar al març de 1901 a l'estat il·legal, Koba esdevingué un revolucionari professional. A partir d'aleshores ja no tingué nom, per tenir-ne molts. En diversos períodes, i de vegades al mateix temps, s'anomenà “David”, “Koba”, “Nizexradze”, “Txixikov”, “Ivanovix”, “Stalin”. Anàlogament, els gendarmes li aplicaven els seus malnoms particulars. El més persistent d'ells fou el de “Riaboï”, que al·ludia a la seua cara picada de pigotes. D'ara en avant Koba només tornaria a l'estat legal a la presó o en la deportació, açò és, entre dos períodes de treball “subterrani”.

“Mai s'apartà de la unitat de propòsit [escrivia Ienukidze sobre el jove Stalin en les seues memòries corregides]. Totes les seues accions, xocs, amistats, es dirigien a un objectiu definit [...] Stalin mai cercà la popularitat personal [hi afegeix], i limitava el cercle de les seues relacions als treballadors avançats i als agitadors professionals.” La finalitat d'aquesta falca repetida en moltes memòries oficials, és explicar per què, fins al moment mateix de la seua exaltació al poder, Stalin romangué ignorat per les masses de la nació i fins i tot pels membres del partit en general. La popularitat la cercava amb ànsia, sense poder trobar-la. Des del principi, la falta de popularitat l'amargotejava sempre. Precisament la seua incapacitat per a guanyar-se fama en un atac frontal, empentava la seua vigorosa personalitat cap a camins extraviats i tortuosos.

Des de ben aviat, el jove Koba havia aspirat a dominar les gents, que majoritàriament se li antullaven més febles que ell mateix. Però no era més instruït, ni més discret, ni més eloqüent que altres. No posseïa ni un sol d'aquests atributs que proporcionen simpatia. Ara bé, era més ric que altres en freda persistència i en sentit pràctic. No es rendia als impulsos; més bé sabia com sotmetre'ls als seus càlculs. Aqueixa característica es revelà ja essent un xicot a l'escola. “Generalment, Iossif contestava a les preguntes sense afanyar-se [escriu Glurdzhide]. Si la seua resposta estava ben fonamentada en tots els seus aspectes, la donava sense demora; si no, es reservava durant un estona més o menys breu.” A banda de l'exageració que suposa això de “ben fundada en tots els seus aspectes”, aquestes paraules fan al·lusió a un tret prou notable del jove Stalin que li donà un avantatge indiscutible entre els joves revolucionaris, majoritàriament impulsius, precipitats i ingenus.

Fins i tot en aquells primers temps, Koba no vacil·lava en enfrontar uns amb altres els seus adversaris, en calumniar-los i ordir intrigues contra tot aquell que, en algun sentit, semblés superior a ell o pogués ésser un obstacle al seu avanç. La falta d'escrúpols morals del jove Stalin féu apareixer sospites i rumors sinistres sobre ell. Molt del que per a res l'afectava, començava a ésser-li atribuït. El socialista revolucionari Verestxak, que estigué en estret contacte amb Stalin a la presó, referí en la premsa dels emigrats, en 1928, que, segons sembla, després d'ésser expulsat Iossif Djugaixvili del seminari, el director rebé d'ell una denúncia relativa a un antic camarada del seu grup revolucionari. Quan Iossif fou obligat a respondre d'aquesta acusació davant l'organització de Tbilisi, sembla que no sols confessà haver estat l'autor de la denúncia, sinó que considerà allò com quelcom meritori; així, en compte de transformar-se en popes i mestres, els expulsats es veurién obligats a ésser, segons els seus arguments, agitadors actius. Tot aquest episodi, calcat per certs biògrafs crèduls, té totes les traces d'una invenció. Una organització revolucionària només pot mantenir la seua existència essent inexorable en allò tocant, en gens ni mica, a indicis de denúncia, provocació o traïció. La més lleu indulgència en aqueixa esfera, suposa per a ella el principi de la gangrena. Si Sosso hagués resultat culpable de recórrer a tals mitjans, mescla d'una part de Maquiavel amb dues parts de Judes, és absolutament inadmissible

que el partit l'hagués tolerat a les seues files un moment més. Iremaixvili, que llavors pertanyia al mateix cercle seminarista que Koba, res sap de tal episodi. Ell, per la seua banda, aconseguí graduar-se i es féu mestre. Ara bé, no és un simple accident que un invent tan roí es relacione amb el nom de Stalin. Res semblant s'ha rumorejat a propòsit de cap dels altres revolucionaris antics.

{Suvarin, el més documentat dels biògrafs de Stalin, intenta demostrar que la seua personalitat moral prové de la seua pertinença a l'orde funesta dels "revolucionaris professionals". En aquest cas, al igual en molts altres, les generalitzacions de Suvarin són extremadament superficials. El revolucionari professional és un home que es consagra enterament al moviment obrer sota condicions d'il·legalitat i conspiració forçada. Qualsevol no és capaç d'aquesta decisió i no són, certament, els pitjors els que la prenen. El moviment obrer del món civilitzat té nombrosos funcionaris i polítics professionals; la majoria d'ells es distingeixen pel seu esperit conservador, el seu egoisme, la seua manca d'horitzons; no viuen per al moviment sinó que viuen del moviment. Comparats amb el funcionari obrer d'Europa o Amèrica, el revolucionari professional mitjà de Rússia era innegablement un personatge simpàtic.}

La joventut de la generació revolucionària coincidí amb la joventut del moviment obrer. Era l'època de la gent entre els divuit i els trenta anys. Els revolucionaris de més edat eren pocs i semblaven vells. El moviment, fins aleshores, mancava per complet de vividors, vivia de la seua fe en el futur i del seu esperit de sacrifici. No existia encara rutina, fórmules estereotipades, gestos teatrals, trucs oratoris fets per endavant. La lluita, naturalment, era sobradament patètica, tímida i maldestra. Fins i tot les paraules "comitè", "partit", eren cosa nova, amb una aurèola de frescor primaveral, i sonaven en oïdes joves com inquietant i seductora melodia. Qui s'afiliava en una organització sabia que l'esperava la presó seguida de la deportació en pocs mesos de termini. El sùmmum de la seua ambició era estar en la bretxa el major temps possible abans d'ésser detingut; mantenir-se fermes enfront dels gendarmes; alleujar en la mesura del possible la situació dels camarades; llegir, durant la presó, el nombre més gran possible de llibres; escapar-se com més aviat millor del desterrament a l'estranger; adquirir-hi coneixements útils, i tornar després a l'activitat revolucionària dins de Rússia.

Els revolucionaris professionals creien en tot allò que predicaven. Podien no haver tingut un altre incentiu per a emprendre la ruta del Calvari. La solidaritat sota la persecució no era una paraula buida, i augmentava el seu valor el menyspreu envers la covardia i la deserció. "Donant voltes en la meua ment a la infinitat de camarades als qui tinguí ocasió de conèixer [escriu Eugènia Levistkaia, referint-se a l'organització clandestina d'Odessa de 1901 a 1907], no encerte a recordar ni un sol fet reprobable o menyspreable, ni una sola decepció o mentida. Hi havia fregaments, diferències fraccionals d'opinió; però açò era tot. En certa manera, cadascú es vigilava moralment, es feia millor i més tractable en aquella família d'afectes." Odessa no era una excepció, naturalment. Els joves i les joves que es lliuraven completament al moviment revolucionari, sense demanar res a canvi, no eren els pitjors representants de la seua generació, L'Orde dels "revolucionaris professionals" no surt perdent res en compararla amb qualsevol altre grup social.

Iossif Djugaixvili fou membre d'aqueixa Orde, i compartí part dels seus atributs; molts, però no tots. Veié la finalitat de la seua vida en derrocar els poders existents. L'odi envers ells era en el seu esperit infinitament més actiu que l'amor als oprimits. La presó, la deportació, els sacrificis, les privacions no l'espantaven. Sabia mirar el perill cara a cara. Al mateix temps, s'adonava força bé de certs defectes seus, com són la seua malaptesa, la seua falta de talent, la general mediocritat del seu continent físic i moral.

La seua arrogant ambició estava impregnada d'enveja i malvolença. La seua impertinència corria parella amb el seu esperit venjatiu. La llampada ictèrica de la seua mirada induïa les persones sensibles a la cautela. Ja als seus dies de col·legi es féu notar per la seua manya en advertir les flaqueses dels altres i per insistir sobre elles despietadament. L'ambient del Caucas resultà summament favorable per a fomentar aquests atributs bàsics del seu caràcter. Sense perdre peu enmig dels seus entusiastes, sense enardir-se entre els qui s'inflamaven fàcilment i amb la mateixa facilitat es refredaven, aviat aprengué en la vida a apreciar els avantatges de l'enteresa freda, de la circumspecció i, especialment, de l'astúcia, que, si és el cas, es transformà subtilment en murrieria. Especials circumstàncies històriques haurien d'investir de primera importància aquests atributs essencialment secundaris.

Capítol III: LA PRIMERA REVOLUCIÓ

D'acord amb les nostres conjectures, Koba no s'uní als bolxevics fins a algun temps després de la conferència de novembre, celebrada en Tbilisi. Aquella conferència acordà participar activament en els preparatius, ja en curs, d'un nou congrés del Partit Obrer Socialdemòcrata. Sense cap objecció acceptem la simple asserció de Bèria segons la qual Koba havia sortit de Bakú al desembre en viatge de propaganda a favor d'aqueix congrés. Açò no és improbable. Era evident per a tots que el partit estava escindit en dos. Per aquell temps, la fracció bolxevic havia adquirit tal força, que des del punt de vista d'organització era superior a la menxevic. Forçat a escollir entre ambdues, versemblantment Koba es decidí per la primera. Però ens veuríem en dificultats per a provar de mode positiu que Koba era ja membre de la fracció bolxevic a finals de 1904. Bèria arriba a l'extrem d'exhibir diverses citacions de fulls publicats per aquells dies, però no s'atreveix a afirmar que Koba escrigués cap d'elles. Aqueixa tímida reticència respecte a la paternitat de tals fulls és més eloqüent que les paraules. Els passatges de prospectes que Bèria reproduïx foren escrits per altres que no són Koba, serveixen, naturalment, al propòsit explícit d'omplir una llacuna en la biografia de Stalin.

Mentre, les diferències d'opinió entre menxevics i bolxevics passaren del terreny dels estatuts del partit al domini de l'estratègia revolucionària. L'agitació dels *zemstvo*, la campanya de banquets liberals, intensificada durant la tardor de 1904, en part perquè les atordides autoritats tsaristes eren massa negligents per a intervenir-hi, plantejà resoludament la qüestió de les relacions entre la socialdemocràcia i la burgesia d'oposició. El pla menxevic advocava per una temptativa per a transformar els obrers en un cor democràtic com pedestal dels solistes liberals, un cor prou considerat i circumspecte, no sols per a "abstenir-se d'espantar" els liberals, sinó més encara, per a reforçar la fe dels liberals en ells mateixos. Lenin escometé en l'acte la seua ofensiva. Ridiculitzà la mera idea de semblant pla, açò és, la idea de prestar un suport diplomàtic a una oposició impotent, abandonant la lluita revolucionària contra el tsarisme. La victòria de la revolució només pot assegurar-se per la pressió de les masses. Només un atrevit programa social pot alçar les masses per a l'acció; i precisament això és el que temen els liberals. "Hauríem estat uns bojós preocupant-nos dels seus temors." Un petit fullet de Lenin, que aparegué al novembre de 1904, després d'un perllongat silenci, temperà els ànims dels seus camarades i tingué gran influència en el desenvolupament de les idees tàctiques del bolxevisme. No seria aquest fullet el que decidí la conversió de Koba? No ens atrevim a contestar afirmativament. En anys posteriors, sempre que ha tingut ocasió de situar-se pel seu compte amb relació als liberals, invariablement s'ha

inclinat cap a la noció menxevic de la importància d'“abstenir-se d'espantar” els liberals. (Així ho proven les revolucions de Rússia en 1917, de Xina, d'Espanya i onsevulla.) No és d'excloure la possibilitat, no obstant això, que en vigílies de la primera revolució, el plebeu demòcrata semblés estar sincerament indignat amb el pla oportunista, que despertà gran descontent fins i tot entre les masses menxevics. S'ha de dir que, en conjunt, entre els intel·lectuals radicals no havia tingut temps d'extingir-se la tradició de mantenir una actitud desdenyosa envers el liberalisme. Però també és possible que només el diumenge sagnant de Sant Petersburg i l'onada de vagues que escombrà el país en la seua estela pogués haver mogut al caut i suspicax caucàsic a unir-se al bolxevisme.

Els dos vells bolxevics Stopani i Lehman, en les seues *Memòries*, minuciosament detallades enumeren tots els revolucionaris amb els que tingueren ocasió de tractar a Bakú i Tbilisi cap a finals de 1904 i principis de 1905; Koba no està en aqueixa llista. Lehman cita la gent que “estava al capdavant” de la Unió Caucàsica; tampoc hi figura Koba. Stopani anomena els bolxevics que, units als menxevics, dirigiren la famosa vaga de Bakú al desembre de 1904; Koba només està entre els que no esmenta. I, no obstant això, Stopani devia saber a què atènyer-se, ja que ell mateix fou membre d'aquell comitè de vaga. Les *Memòries* d'ambdós autors es publicaren en el periòdic oficial d'història comunista, i tant l'un com l'altre, lluny d'ésser “enemics del poble”, eren bons stalinistes però ambdós escrigueren les seues obres en 1925, abans que la falsificació planejada per indicació superior es constituís en sistema. En un article publicat sota el títol “Vigílies de la Revolució de 1905 en el Caucas” i no més lluny de 1926, Taratuta, antic membre del comitè central bolxevic, no hi esmenta Stalin. En els comentaris a la correspondència de Lenin i Krupskaja amb l'organització del Caucas, el nom de Stalin no apareix ni una sola vegada en el curs de les cinquanta nodrides pàgines. És senzillament impossible trobar al voltant de l'última part de 1904 i la primera de 1905, cap empremta de les activitats d'aquell a qui avui es pinta com el pare i fundador del bolxevisme caucàsic.

Tampoc pretén aquesta conclusió oposar-se a la més recent de les interminables asseveracions sobre la implacable campanya de Stalin contra els menxevics. Tot allò que cal per a reconciliar aquestes aparents contradiccions, és córrer la data un parell d'anys, la qual cosa no és molt difícil, ja que no hi ha necessitat de citar documents ni de recelar refutacions. D'altra banda, no hi ha motius per a dubtar que, una vegada presa la seua decisió, Koba engegà la seua lluita contra els menxevics del mode més aspre, cru i desaprensiu que puga concebre hom. Aquella inclinació cap als procediments dissimulats i les intrigues de què se l'havia acusat quan formava part dels cercles seminaristes, o en el seu temps de propagandista del comitè de Tbilisi o de membre del grup de Batum, trobava ara una expressió més àmplia i atrevida en la lluita de fraccions.

Bèria cita Tbilisi, Batum, Txituari, Kutais i Poti com a llocs en què Stalin havia sostingut debats contra Noé Jordània, Heracli Tseretelli, Noé Ramixvili i altres dirigents menxevics, així com contra els anarquistes i els federalistes. Però Bèria prescindeix cavallerosament de les dates, i no sense intenció. En realitat, la primera d'aqueixes discussions, que fixa amb una certa aparença d'exactitud, es produí al maig de 1905. La situació és exactament la mateixa que en el cas dels escrits publicats per Koba. La seua primera composició bolxevic, un fulletet d'escasses pàgines, aparegué al maig de 1905, sota el títol un xic singular de *Menudeses sobre diferències de partit*. Bèria estima necessari advertir, sense dir el motiu, que aquest fullet s'escrigué “a principis de 1905”, descobrint així de mode més flagrant que mai el seu intent de tancar la bretxa de dos anys. Un dels corresponsals, evidentment Litvinov, que no coneixia cap georgià, informà sobre l'aparició en Tbilisi d'un fullet “que causà sensació”. Aquesta “sensació”

pot explicar-se només per la circumstància que l'auditori georgià no havia escoltat res fins aleshores fora de la veu dels menxevics. En substància, el dit fullet no és més que un sumari ampul·lós dels escrits de Lenin. No és estrany que no s'haja tornat a imprimir. Bèria en cita passatges meticulosament seleccionats, que expliquen fàcilment per què l'autor mateix se satisfia a passar sobre aqueix fullet, com sobre els altres treballs literaris seus de l'època, el vel de l'oblit.

A l'agost de 1905, Stalin reproduí el capítol del *Què fer?*² de Lenin en què s'esforçava en determinar les relacions entre el moviment obrer espontani i la consciència socialista. Segons l'exposició de Lenin, el moviment obrer, abandonat als seus propis recursos, propendia irrevocablement a l'oportunisme; la consciència de classe revolucionària s'aportava als treballadors des de fora, per mitjà dels intel·lectuals marxistes. No és lloc aquest de criticar tal concepte, que en la seua integritat més correspon a una biografia de Lenin que no a la de Stalin. El mateix autor de *Què fer?* reconegué més tard el caràcter tendencios, i, en conseqüència, erroni de la seua teoria, que havia intercalat a manera de parèntesi com una bateria en la batalla contra l'"economicisme", i el seu respecte per la naturalesa elemental del moviment obrer. Després del seu trencament amb Lenin, Plekhànov féu conèixer una crítica tardana, però tant més dura, a propòsit de *Què fer?* La qüestió d'introduir consciència de classe revolucionària en el proletariat "des de fora" tornà a estar sobre la taula. L'òrgan central del partit bolxevic anotà "l'esplèndid plantejament de la qüestió" relativa a la introducció de la consciència de "classe des de l'exterior" en un article anònim aparegut en un periòdic de Geòrgia. Aquell elogi se cita avui com una espècie de testimoni de la maduresa de Koba com a "teòric". En realitat, no es tractava més que d'una de tantes observacions encoratjadores que solia fer notar per la seua defensa de les idees dels dirigents de la seua pròpia fracció. Quant a la qualitat de l'article, pot furnir una idea suficient la cita següent que figura en la traducció de Bèria al rus:

"La vida contemporània està muntada segons normes capitalistes. En ella hi ha dues grans classes: la burgesia i el proletariat; entre ambdues està entaulada una lluita a vida o mort. Les circumstàncies de la vida empenten la primera a sostenir l'ordre capitalista. Les mateixes circumstàncies impel·leixen l'altra per a minar i destruir l'ordre capitalista. En correspondència amb aquestes dues classes, hi ha una doble consciència de classe, burgesa i socialista. La segona s'ajusta a la situació del proletariat [...] Però, quina significació pot tenir per si sola la consciència de classe socialista, si no es difon entre el proletariat? Es queda reduïda a una frase buida, i res més! Les coses prendran un rumb ben distint quan aqueixa consciència de classe s'òbriga pas entre les files del proletariat: llavors, aquest s'adonarà de la seua situació i marxarà cada vegada més de pressa cap a la realització del sistema de vida socialista..."

I així successivament. Articles tals s'han salvat de l'oblit que mereixien només pel destí ulterior de qui els escrigueren. No obstant això, és perfectament obvi que no expliquen per si mateixos semblant destí, més bé el fan més enigmàtic.

Després de trencar amb el consell de redacció d'*Iskra*, Lenin, que llavors tenia quaranta-quatre anys, visqué durant mesos vacil·lant (cosa que era doblement difícil per a ell, puix estava en contradicció amb el seu caràcter), fins que es convencé que els seus adeptes eren relativament nombrosos i la seua jove autoritat prou forta. La culminació afortunada de les disposicions per al nou congrés testificava sense el menor dubte que les organitzacions socialdemòcrates eren preponderantment bolxevics. El comitè central conciliador, dirigit per Krassin, acabà capitulant davant el buró "il·legal" dels comitès de la majoria, i participà al congrés, que no pogué evitar. Així, el Tercer Congrés, que

² Veure edició catalana: <http://grupgerminal.org/?q=node/56> [NdT]

es reuní a l'abril de 1905 en Londres, i del que els menxevics es mantingueren deliberadament apartats, acontentant-se amb una conferència en Ginebra, resultà ésser el congrés constituent del bolxevisme. Els vint-i-quatre delegats votants i els catorze consultius eren, sense excepció, aquells bolxevics que havien estat fidels a Lenin des del moment de l'escissió en el Segon Congrés i havien aixecat els comitès del partit contra l'autoritat conjunta de Plekhànov, Axelrod, Vera Zassulix, Martov i Potressov. En aquest congrés quedà legitimada aquella opinió sobre les forces en moviment de la revolució russa que Lenin desenrotllà en el curs de la seua honrada lluita contra els seus antics mestres i més íntims col·laboradors en *Iskra*, i que des d'aleshores adquirí major significació pràctica que el programa del partit traçat en comú amb els menxevics.

Malauradament i oprobiosa la guerra contra el Japó anava accelerant la desintegració del règim tsarista. Després de la primera onada gran de vagues i demostracions, el Tercer Congrés pogué reflectir la proximitat del desenllaç revolucionari. “Tota la història de l'any passat ha demostrat [deia Lenin en el seu informe als delegats reunits] que hem menystingut la importància i la inevitabilitat de la revolució.” El congrés féu resoludament un pas endavant sobre el problema agrari en reconèixer la necessitat d'ajudar el moviment camperol, llavors en curs, fins i tot a l'extrem de confiscar les terres dels hisendats. Més concretament que mai, perfilà la perspectiva general de la lluita revolucionària i la conquesta del poder, particularment en allò tocant el govern revolucionari com a organitzador de la guerra civil. Com digué Lenin: “Encara que ens apoderem de Sant Petersburg i guillotinem Nicolau, ens haurem d'enfrontar amb diverses Vendées.” El congrés emprengué, amb més empenta que mai, els preparatius tècnics per a la insurrecció. “Sobre la qüestió de crear grups especials de combat [digué Lenin] he de dir que els considere indispensables.”

Com més importància es dóna al Tercer Congrés, més s'hi adverteix l'absència de Koba en ell. Per aquell temps tenia a favor seu uns set anys d'activitat revolucionària, fins i tot presó, deportació i evasió. Si hagués estat persona d'alguna entitat entre els bolxevics, segurament el seu historial li hauria assegurat almenys la seua candidatura per a delegat. A més, Koba estigué en llibertat tot l'any 1905 i, segons Bèria, “participà de forma extremadament activa en l'organització del Tercer Congrés dels bolxevics”. Si açò és veritat, indubtablement hauria d'haver estat cap de la delegació caucàsica. Llavors, per què no ho fou? Si per malaltia o una altra causa d'excepció no hagués pogut sortir a l'estranger, els biògrafs oficials haurien sabut trobar el mode de dir-ho així. El seu silenci sobre el cas s'explica només perquè no tenen a l'abast ni una lleu explicació fidedigna de l'absència del “líder dels bolxevics del Caucas” en un congrés de tanta importància històrica. Les afirmacions de Bèria a propòsit de la participació “de forma extremadament activa” que Koba tingué en l'organització del congrés és una de tantes frases sense sentit de les que està repleta la historiografia oficial soviètica. En un article dedicat al XIII aniversari del Tercer Congrés, el ben informat O. Piatnitski no diu absolutament res sobre la participació de Stalin en els preparatius per al congrés, mentre que l'historiador cortesà Iaroslavski es limita a una vaga observació, la substància de la qual és que el treball de Stalin en el Caucas “tingué indubtablement considerable importància” per al congrés, sense aclarir l'índole exacta de tal importància. No obstant això, de tot allò que hem pogut esbrinar fins ara, la situació apareix evident: després de vacil·lar durant prou de temps, Koba s'uní als bolxevics poc abans del Tercer Congrés; no participà en la conferència de novembre en el Caucas; mai fou membre del buró establert per aquella i en ésser un nouvingut, no li era possible esperar una credencial de delegat. La delegació estava constituïda per Kàmenev, Nevski, Tskhakaïa i Dxaparidze; aquests eren els dirigents del bolxevisme caucàsic per aquella època. El seu ulterior destí afecta la nostra

narració fins a un cert punt: Dxaparidze fou afusellat divuit anys més tard per Stalin; Nevski fou titllat d'“enemic del poble” per ordre de Stalin, i desaparegué sense deixar rastre; i només l'ancià Tskhakaia ha sobreviscut a si mateix.

L'aspecte negatiu de les tendències centrípetes del bolxevisme es palesaren per primera vegada al Tercer Congrés de la socialdemocràcia russa. Els hàbits peculiars d'una màquina política ja s'anaven formant en la clandestinitat. Ja anava sorgint com a tipus el jove buròcrata revolucionari. Les condicions de conspiració, és cert, oferien escàs marge per a formalitats democràtiques com ara elegibilitat, responsabilitat i control. Però no hi ha dubte que els membres dels comitès restringiren aquestes limitacions molt més del que era necessari, i eren més intransigents i severes amb els treballadors revolucionaris que no amb ells mateixos, preferint imposar la seua voluntat fins i tot en aquelles ocasions en què requerien prestar amant oïda a la veu de les masses. Krupskaja observa que, al igual que en els comitès bolxevics, tampoc en el mateix congrés a penes hi hagué delegats obrers. Els intel·lectuals predominaven. L'“home de comitè [escrivia Krupskaja] solia ésser persona presumida; estava posseït de l'enorme influència que les activitats del comitè exercien sobre les masses; per regla general, l'“home de comitè” no reconeixia cap democràcia dins del partit; intrínsecament, sentia desdeny envers els “immigrats”, que tot ho exageraven i armaven baralles: “hauria de provar les condicions del treball a Rússia per a variar...”. Al mateix temps, no era partidari d'innovacions: l'“home de comitè” no desitjava adaptar-se, ni sabia com fer-ho, a situacions que canviaven ràpidament”. Aquesta concisa però expressiva caracterització ajuda moltíssim a comprendre la psicologia política de Stalin, perquè ell era l'“home de comitè” per antonomàsia. Ja en 1901, al començament de la seua carrera revolucionària en Tbilisi, s'oposà a què entraren treballadors al seu comitè. Com a “pràctic” (açò és, com a empirista polític), reaccionava amb indiferència, i després amb desdeny, enfront dels emigrats, enfront del “centre estranger”. Desproveït de qualitats personals per a influir directament en les masses, s'aferrava amb redoblada tenacitat a la màquina política. El capdavant del seu univers era el seu comitè (el de Tbilisi, el de Bakú, el caucàsic, abans d'arribar a ésser el comitè central). Amb el temps, la seua cega lleialtat a la màquina del partit hauria de desenvolupar-se amb extraordinària força; l'home de comitè es féu home supermàquina, secretari general del partit, genuïna representació de la burocràcia i incomparable director d'ella.

{Es força temptador de concloure-hi que el futur stalinisme estava ja contingut en la centralització bolxevic o, més generalment, en la jerarquia clandestina dels revolucionaris professionals. Però des que hom sotmet a l'anàlisi aquesta conclusió, palesa tenir un contingut històric força pobre. La rigorosa selecció dels elements avançats i el seu reagrupament en una organització centralitzada té, evidentment, perills però cal cercar les causes profundes no en el “principi” de la centralització sinó en la heterogeneïtat i mentalitat endarrerida dels treballadors, és a dir, en les condicions socials generals que fan, precisament, necessària una direcció centralitzada de la classe per a la seua avantguarda. La clau del problema dinàmic de la direcció rau en les relacions reals entre l'aparell del partit i el partit, entre l'avantguarda i la classe, entre la centralització i la democràcia. Aquestes relacions no poden ésser invariables ni definides *a priori*. Depenen de circumstàncies històriques concretes, el seu equilibri dinàmic està reglat per la lluita viva de tendències que, en els extrems oposats, oscil·len entre el despotisme de l'aparell i l'amorfisme impotent. }

En l'opuscle *Les nostres tasques polítiques*³, escrit per mi en 1904, i que conté no poc de prematur i erroni en la meua crítica de Lenin, hi ha, no obstant això, pàgines

³ Veure: http://www.marxists.org/catala/trotsky/1904/nostres_tasques/index.html [NdT]

que ofereixen una caracterització força justa del mode de pensar dels “homes del comitè” d'aquells dies, que “han perdut la necessitat de recolzar-se en els obrers en la mesura que han trobat suport en els “principis” del centralisme.”⁴ La pugna que Lenin es veié obligat a sostenir l'any següent al congrés contra els alts i poderosos “homes de comitè”, confirmà complidament la justesa de la meua crítica. “Els debats assumiren un caràcter més apassionat [refereix Liadov, un dels delegats]. Allí començaren a sorgir agrupaments, teòrics i pràctics, “publicistes” i “homes de comitè”. En el curs d'aquestes disputes, el treballador Rikov un dels més joves, es destacà resoludament. Assolí reunir en torn seu una majoria dels “homes de comitè”. Les simpaties de Liadov estaven amb Rikov. “No he pogut contenir-me [exclamà Lenin en les seues concloents observacions] en escoltar que no hi havia obrers aptes per a ésser membres del comitè.” Recordem ací la insistència de Koba en demanar treballadors de Tbilisi que reconegueren “amb la mà sobre el cor” que entre ells no hi havia cap en condicions de rebre les ordres sagrades de la casta sacerdotal. “La qüestió s'està dilatant [persistia Lenin]. Evidentment hi ha una malaltia en el partit.” Aquesta malaltia era el despotisme de la màquina política, el començament de la burocràcia.

Lenin comprenia millor que ningú la necessitat d'una organització centralitzada; però hi veia, sobretot, una palanca per a realçar l'activitat dels treballadors avançats. La idea de fer un fetitxe de la màquina política no sols li era aliena, sinó que repugnava a la seua naturalesa. Al congrés es burlà de la tendència de casta dels “homes de comitè”, des d'un principi, i li declarà una apassionada guerra. “Vladimir Iliix estava molt excitat [confirma Krupskaja], i un altre tant succeïa amb els homes de comitè.” En aquella ocasió, aquests aconseguiren el triomf, i al seu capdavant Rikov, futur successor de Lenin en el càrrec de president del Consell de Comissaris del Poble. La resolució de Lenin proposant que cada comitè constés necessàriament d'una majoria d'obriers, no es pogué aprovar. I també contra la voluntat de Lenin, els homes de comitè acordaren col·locar el consell de redacció en l'estranger sota el control del comitè central. Un any abans, Lenin hauria preferit una escissió a consentir que la direcció del partit depengués del centre rus, exposat a les detencions policíiques i inestable, per això, en la seua composició. Però llavors estava persuadit que la paraula decisiva seria la seua. En haver-se enfortit en la lluita contra els antics dirigents autoritaris de la socialdemocràcia russa, estava molt més segur de si mateix que en el Segon Congrés, i més serè, en conseqüència. Si, com diu Krupskaja, s'excità durant els debats, o més bé semblava excitat, tant més circumspecte es mantingué en les mesures d'organització que escometé. No sols acceptà en silenci la seua derrota respecte a dues qüestions summament importants, sinó que fins i tot ajudà a incloure Rikov en el comitè central. No tenia el menor dubte que la revolució, la gran mestra de les masses en qüestions d'iniciativa i empresa, seria prou per a enfonsar, simultàniament i sense gran dificultat, el juvenil i ja inestable conservadorisme de la màquina política del partit.

A més de Lenin, per al comitè central foren elegits l'enginyer Leònides Krassin i el naturalista A. A. Bogdanov, físic i filòsof, coetanis de Lenin ambdós; Postolovski, que abandonà poc després el partit, i Rikov. Els suplents eren el publicista Rumiantsev i els dos pràctics Gussev i Bour. No cal dir que ningú pensà en proposar Koba per a membre del primer comitè central bolxevic.

En 1934, el congrés del Partit Comunista de Geòrgia, servint-se com a base de l'informe de Bèria, declarà que “res de quant fins ara s'ha escrit reflecteix el vertader i autèntic paper del camarada Stalin, el qual realment dirigí la lluita dels bolxevics en el Caucas durant bon nombre d'anys”. El congrés no explicà els detalls. Però tots els vells

⁴ *Les nostres tasques polítiques*, pàgina 52. [NdT]

autors de memòries i historiadors havien estat proscrius, i alguns fins i tot afusellats. Després, per a rectificar totes les iniquitats del passat, es decidí fundar un Institut Stalin especial. Així començà una purga inexorable de tots els vells pergamins, que immediatament es cobriren de nous textos. Mai hi ha hagut sota el cel una invenció de falsedats en tan gran escala. La situació del biògraf, però, no queda per això totalment desamparada. La veritat no sorgeix únicament de la discussió, com diuen els francesos, sinó també de les contradiccions internes de les mentides.

Sabem que Koba tornà del desterrament a Tbilisi al febrer de 1904, sempre invariablement i triomfal “dirigint l’activitat dels bolxevics”. Amb l’ excepció de breus escapades, passà la major part dels anys 1904 i 1905 en Tbilisi. Segons les memòries més recents, els obrers solien dir: “Koba està espellant vius els menxevics.” No obstant això, sembla que els menxevics de Geòrgia a penes es ressentiren de tal intervenció quirúrgica. Només en la segona meitat de l’any 1905 entraren els bolxevics de Tbilisi en la fase de “formar en línia” i “pensaren” en editar premsa. ¿Quina era, doncs, l’ índole de l’organització a què Koba pertanyé durant la major part de 1904 i la primera meitat de 1905? Si no és que es mantingué apartat per complet del moviment obrer, el que és increïble, malgrat tot el que hem escoltat de Bèria, ha d’haver estat membre de l’organització menxevic. A principis de 1906, el nombre de prosèlits de Lenin en Tbilisi havia augmentat fins a tres-cents; però els menxevics comptaven amb uns tres mil. La simple correlació de forces condemnava Koba a una oposició literària en el punt crític del desenvolupament revolucionari.

“Dos anys (1905-1907) de tasca revolucionària entre els treballadors de la indústria petrolífera [testifica Stalin] m’enduriren.” És decididament improbable que en un text, atentament redactat i revisat, del seu propi discurs, l’orador només encertés a confondre’s respecte al lloc exacte en què estigué durant l’any en què el país rebé el seu baptisme de foc revolucionari, i també durant l’any 1906, en què tota Rússia continuava sota l’angoixa de les convulsions i vivia en constant temor del desenllaç. Tals esdeveniments no es poden oblidar! És impossible alliberar-se de la impressió que Stalin evità deliberadament al·ludir a la primera revolució perquè senzillament res tenia a dir-hi. Com Bakú li oferia un fons més bell que Tbilisi, retrospectivament es traslladà a Bakú dos anys i mig abans del que era just. En veritat, no té per què témer objeccions d’historiadors soviètics. Però la pregunta: “Què féu en realitat Koba durant 1905?”, segueix sense contestar.

El primer any de la revolució s’inicià amb l’afusellament dels treballadors de Sant Petersburg quan marxaven amb una petició al tsar. La crida escrita per Koba en ocasió dels successos de 22 de gener té per rematada el conjur següent:

“Unim les nostres mans i agrupem-nos al voltant dels comitès del nostre partit. No hem d’oblidar un sol minut que els comitès del partit poden guiar-nos dignament, que només ells poden il·luminar la nostra ruta cap a la Terra Promesa...”

I així per l’estil. Quina seguretat hi ha en la veu d’aquest “home de comitè”! Durant aquells mateixos dies, hores potser, Lenin escrivia en un article d’un dels seus col·laboradors la següent arenga a les masses insurgents:

“Obriu pas al furor i l’odi que s’han acumulat en els vostres cors durant tants segles d’ explotació, patiment i martiri!”

Tot Lenin està en l’anterior frase. Odia i es rebel·la en unió de les masses, sent la rebel·lió en els seus ossos, i no demana als rebels que obren només amb el permís dels “comitès”. El contrast entre aquestes dues personalitats en la seua actitud enfront del que unia a ambdues políticament (enfront de la revolució) no podia expressar-se més concisament ni expressiva.

La creació dels soviets començà cinc mesos després del Tercer Congrés, en el que no hi havia hagut lloc per a Koba. La iniciativa partí dels menxevics, els quals, no obstant això, mai pensaren en la direcció que la seua forma havia de prendre. La fracció menxevic predominava als soviets. Els menxevics de files foren arrossegats pels esdeveniments revolucionaris; els dirigents cavil·laven perplexos sobre la sobtada oscil·lació a l'esquerra de la seua pròpia fracció. El comitè de Sant Petersburg dels bolxevics s'espantà al principi davant la innovació d'una representació neutral de les masses en armes, i no trobà res millor que oferir al soviet que el seu ultimàtum: adoptar immediatament un programa socialdemòcrata o dissoldre's. El soviet de Sant Petersburg en la seua totalitat, fins i tot el contingent d'obriers bolxevics, acollí aquest ultimàtum sense immutar-se i no en féu cas. Només després d'arribar Lenin al novembre es produí un canvi radical en la política dels "homes de comitè" envers el soviet. Però l'ultimàtum havia causat estralls en afeblir decididament la posició dels bolxevics. En aquell tràngol, com en els altres, les províncies seguiren l'exemple de la capital. Per aquell temps ja havien començat les profundes diferències de criteri en estimar la importància històrica dels soviets. Els menxevics tractaven d'avaluar el soviet simplement com una forma fortuïta de representació obrera: un "parlament proletari", un "òrgan d'autonomia revolucionària", etc. Tot allò era summament vague. Lenin, per contra, sabia escoltar atentament les masses de Sant Petersburg que anomenaven al soviet "El Govern Proletari", i al punt donà el seu vertader valor a aquella nova forma d'organització, considerant-la la palanca de la lluita pel poder.

En els escrits de Koba de l'any 1905, escassos en forma i contingut, no trobem absolutament res a propòsit dels soviets. Açò no obeeix només a què no els hagués en Geòrgia sinó, simplement, que no hi pensà, no els donà importància. No és sorprenent? El soviet, com a màquina política poderosa, degué haver causat impressió a primera vista en el futur secretari general. Però és que el mirava com una màquina política *estranya*, que representava directament les masses. El soviet no se sotmetia a la disciplina del comitè, i requeria mètodes de direcció més complexos i flexibles. En certa manera, el soviet era un potent competidor del comitè. Així, durant la revolució de 1905, Koba girà l'esquena als soviets. En l'essencial, girà l'esquena a la revolució mateixa, com albergat a la seua ombra.

La raó del seu ressentiment era la seua incapacitat per a trobar la seua pròpia ruta vers la revolució. Els biògrafs i artistes moscovites s'esforcen constantment en presentar a Koba al capdavant d'una o altra manifestació, "com a blanc de tir", com a fogós orador, com a tribú. Tot això és pura mentida. Fins i tot en els darrers anys, Stalin no ha arribat a ésser un orador; ningú l'ha escoltat pronunciar discursos "fogosos". En tot l'any 1907, quan tots els oradors del partit, començant per Lenin, anaven per tot arreu ronc de tant de parlar, Stalin no participà en un sol míting. No podia ésser altrament en 1905. Stalin no era orador ni fins i tot en l'escala modesta en què ho eren altres joves revolucionaris del Caucas, com Knuniants, Zurabov, Kàmenev, Tseretelli. En una reunió del partit, a porta tancada, sabia explicar prou bé idees que havia fet fermament seues. Però no tenia res d'agitador. Solia fer-se violència per a emetre frases amb gran dificultat, sense tonalitat, calor ni èmfasi. La debilitat orgànica de la seua naturalesa, el costat invers de la seua puixança, consisteix en la seua absoluta incapacitat d'entusiasmar-se, d'eleva-se sobre el nivell rutinari de les trivialitats, de fer sorgir un vincle vital entre ell mateix i el seu auditori, destacar entre el seu auditori el millor de la seua persona. I com no sabia enardir-se, tampoc era capaç d'enardir altres. La freda malvolença no és prou per a apoderar-se de l'ànima de les masses.

L'any 1905 tingué segellats els seus llavis. El país, que havia estat callat durant mil anys, començà a fer-se escoltar per primera vegada. Tot aquell que era capaç

d'expressar el seu odi a la burocràcia i el tsar trobava oients infatigables i agraïts. No hi ha dubte que Koba també assajaria; però la comparació amb altres oradors extemporanis resultà adversa per a ell. No podia suportar allò. Encara que insensible als sentiments aliens, Koba és en extrem susceptible, molt delicat en els seus propis afectes i, per molt estrany que sembla, capritxós fins a l'extravagància. Les seues reaccions són primitives. Com es figure oblidat o descuidat per algú, se sent propens a girar l'esquena als fets i les persones, arrupir-se en un racó, fumar-se malhumorat una pipa i somiar en la venjança. Per això, en 1905 es retirà a l'ombra amb secret ressentiment i es convertí en una espècie de redactor. Però Koba estava lluny d'ésser periodista. Discorre lentament, els seus judicis són extremadament simplistes i el seu estil massa laboriós i infecund. Quan desitja produir un efecte contundent, recorre a expressions grolleres. Cap dels articles que escrigué aleshores hauria estat acceptat per un consell de redacció un xic escrupolós o exigent. Veritat és que les publicacions clandestines no solien ésser notables per les seues excel·lències literàries, perquè majoritàriament estaven escrites per gent que recorria a la ploma per necessitat i no per ésser aquella la seua professió. De totes maneres, Koba no destacà. El seu estil revelava un esforç per assolir una sistemàtica exposició del tema; però aquell esforç es palesava generalment per una disposició esquemàtica de material, l'enumeració d'arguments, preguntes retòriques artificials i pesants repeticions recarregant l'aspecte didàctic. L'absència d'idees pròpies, de forma original, de vívida imaginació, marca una per una les seues línies amb el segell del trivial. Ací tenim un autor que mai expressa lliurement els seus propis pensaments, sinó que tímidament fa ús dels aliens. La paraula "tímidament" pot semblar estranya aplicada a Stalin: i, no obstant això, el caracteritza en el seu titubejant estil d'escriptor amb la màxima precisió, des dels seus temps del Caucas fins als actuals.

Naturalment, seria equivocat suposar que tals articles no canalitzaven cap a l'acció. Eren molt necessaris. Responien a una necessitat peremptòria. La seua força provenia de la necessitat, perquè expressaven les idees i consignes de la revolució. Per al lector de la massa, que no podia trobar res d'aquell gènere en la premsa burgesa, allò era nou i flamant. Però la seua passatgera influència es limitava al cercle per al qual eren escrits. Ara, és impossible llegir aqueixes frases formulades d'una manera seca, maldestra i no sempre gramaticalment correctes, singularment decorades amb les flors artificials de la retòrica, sense sentir-se cohibits, torbats, molestos, ni riure a vegades en observar llampades d'un humorisme inconscient. Tots els escriptors bolxevics, destacats o foscos, de la capital o de les províncies, col·laboraren en el primer periòdic legal dels bolxevics, *Novaia Zhizn*, que es començà a publicar a l'octubre de 1905, a Sant Petersburg, sota l'orientació de Lenin. Però el nom de Stalin no hi figurava. Fou Kàmenev, i no Stalin, el designat per a representar al Caucas com a redactor en aquell periòdic. Koba no nasqué escriptor, i mai ha arribat a ésser-ho. Que utilitzés la ploma amb més diligència de l'acostumada durant 1905, només palesa el fet que l'altre mètode de comunicar amb les masses encara era en ell menys innat.

Molts dels homes del comitè resultaren curts de talla per al període de mítings interminables, vagues tumultuoses, manifestacions dels carrers. Els agitadors havien d'arengar les multituds a la plaça pública, escriure improvisant, prendre greus decisions en el moment mateix. Cap de les tres coses es pot comptar entre les aptituds de Stalin; la seua veu és tan feble com la seua imaginació; el do d'improvisar és aliè a aquest pensador de maldestra ment, que avança a les palpentes. Altres lluminàries molt més brillants apagaren les seues modestes llums al firmament caucàsic. Per això contemplà la revolució amb envejosa alarma, i gairebé amb hostilitat; no era el seu element. "Contínuament [escriu Ienikidze], a més d'anar a mítings i atendre un munt d'assumptes als locals del partit, passava les hores assegut en el seu petit cau, ple de llibres i

periòdics, o en la redacció, igualment “espaïosa”, del periòdic bolxevic.” Basta evocar per un moment el remolí de l’“any boig” i recordar la grandesa del seu patetisme, per a valorar degudament aquest retrat d’un jove solitari i ambiciós, que es tancava, ploma a la mà, en un cau (que segurament tampoc estaria excessivament endreçat), lliurat a l’estèril recerca de la frase esquivada que en certa tènue mesura pogués estar a to amb el moment.

Els successos es succeïren incessants. Koba romangué al marge, descontent de tothom i de si mateix. Tots els bolxevics de nota, entre ells molts que per aquells anys eren els dirigents del moviment en el Caucas (Krassin, Postolovski, Stopani, Lehman, Halperin, Kàmenev, Taratuta i d’altres), feren a banda Stalin, sense esmentar-lo en les seues memòries, i ell mateix res ha de dir sobre els altres. Alguns com Kurnatovski i Kàmenev, indubtablement estigueren en relació amb ell en el curs de les seues activitats revolucionàries. Altres poden haver-lo conegut, però no el conceptuaren com a diferent de la mitjana dels “homes de comitè”. Ni un tan sols d’ells el distingí ni tan sols amb una paraula d’estimació o de camaraderia, i tampoc donà als futurs biògrafs oficials el menor punt de suport en forma d’una referència benèvola.

En 1926, la comissió oficial d’història del partit publicà una edició revisada (açò és, adaptada a la nova tendència postleninista) de materials d’origen sobre l’any 1905. Entre més de cent documents, uns trenta eren articles de Lenin; altres tants eren articles de diversos autors. I, malgrat el fet que la campanya contra el trotskisme s’aproximava aleshores al paroxisme del seu furor, el consell de redacció de fidels creients no pogué deixar d’incloure-hi quatre articles meus. No obstant això, en les 455 pàgines del llibre no figura una sola línia de Stalin. En l’índex alfabètic, que comprenia diversos centenars de noms, sense ometre cap dels destacats d’alguna manera durant els anys revolucionaris, el de Stalin no apareix ni tan sols una vegada; només Ivanovix s’esmenta com a assistent a la conferència del partit en Tammerfors, al desembre de 1905. És de notar que en 1926 el consell de redacció encara no sabia que Ivanovix i Stalin eren la mateixa persona. Aqueixos detalls imparcials són molt més convincents que tots els panegírics retrospectius.

Stalin sembla estar al marge de l’any revolucionari, 1905. El seu noviciat transcorregué durant els anys prerevolucionaris, que passà en Tbilisi, Batum i després a la presó i deportat o desterrat. Segons la seua pròpia confessió, es féu “aprenent” a Bakú, això és, en 1907-1908. Així queda el període de la primera revolució totalment eliminat com a període d’entrenament en el desenvolupament del futur “operari”. Onsevulla que intervé com a autobiògraf, Stalin no esmenta aquell any gran, que donà personalitat i modelà als més distingits líders de la vella generació. Açò havia de tenir-se sempre present, perquè dista molt d’ésser accidental, en la seua autobiografia, el següent any revolucionari de veres, 1917, havia de constituir un punt tan nebulós com el de 1905. Novament trobem Koba, ara Stalin, en una modesta oficina de redacció, aquesta vegada *Pravda*, de Sant Petersburg, escrivint sense apressament comentaris insípidos sobre fets plens de sabor. Ací hi ha un revolucionari constituït de manera que una revolució autèntica de les masses el trastorna fent-lo saltar de la seua rutina i fent-lo a una banda. Mai fou tribú, ni estrateg o dirigent d’una rebel·lió, sinó tan sols un buròcrata de la revolució. Per això, per a trobar camp adequat als seus peculiars talents, es veié condemnat a passar el temps en un estat semicomatós fins que s’aplacaren els furiosos torrents d’aquell esdeveniment.

L’escissió entre *majoria* i *minoria* s’havia ratificat en el Tercer Congrés, que declarà els menxevics havien “consumat l’escissió del partit”. Aquest es trobava en un estat d’extrema desunió quan els successos preliminars de tardor de 1905 exerciren la seua beneficiosa influència i en certa manera suavitzaren l’hostilitat entre ambdues

fraccions. En vigílies la seua partida de la deportació a Suïssa, tan llarg temps esperada per a anar a Rússia a l'octubre d'aquell any, Lenin escrigué a Plekhànov una afectuosa i conciliadora lletra, en la que es referia al seu antic mestre i oponent, com "l'ascendent més eficaç entre els socialdemòcrates russos", i sol·licitava la seua cooperació, declarant que "les nostres diferències tàctiques d'opinió van essent ràpidament vorellades per la mateixa revolució...". I així era. Però no per molt de temps, perquè la mateixa revolució no resistí gran cosa.

No hi ha dubte que en un principi els menxevics tingueren més iniciativa que els bolxevics per a establir i utilitzar organitzacions de masses. Però com a partit polític, suraven tan sols amb el corrent, i quasi s'hi ofegaren. Els bolxevics, en canvi, s'ajustaren més lentament al curs del moviment; però l'enriquieren amb les seues vibrants consignes, producte de la seua estimació realista de les forces revolucionàries. Els menxevics predominaven al soviets; però la direcció general de la política del soviets es movia generalment sobre pautes bolxevics. Oportunistes fins a la mateixa medulla dels seus ossos, els menxevics foren transitòriament capaços d'adaptar-se encara a la pròpia subversió revolucionària; però no saberen guiar-la ni romandre fidels a les seues tasques històriques durant el reflux de la revolució.

Després de la vaga general d'octubre (que arrancà el manifest constitucional de mans del tsar, i engendrà als districtes obrers un ambient d'optimisme i audàcia), les tendències unitàries cobraren irresistible vigor en ambdues fraccions. Per tot arreu sorgiren comitès federatius o d'unificació de bolxevics i menxevics. Els dirigents sucumbiren a aquesta tendència. Com a pas preliminar vers la fusió completa, cada fracció convocà la seua conferència prèvia. Els menxevics es reuniren a Sant Petersburg cap a finals de novembre. En aquella ciutat, les "llibertats" de nou encuny es respectaven encara. Però els bolxevics es reuniren al desembre, quan la reacció estava de nou en tot el seu apogeu i es veieren obligats a celebrar el seu conclave en terra fina, en Tammerfors.

La conferència bolxevic es concebé, en la seua primera intenció, com un congrés extraordinari del partit. Però la vaga ferroviària, l'aixecament de Moscou i tota una sèrie d'incidents excepcionals a les províncies, obligaren molts delegats a quedar-se a casa, fent la representació molt poc representativa. Els quaranta-un delegats que arribaren al punt de destí portaven el mandat de vint-i-sis organitzacions amb un total de vots de quatre mil, aproximadament. La xifra sembla insignificant per a un partit que es proposava derrocar el tsarisme i assumir el seu lloc en l'imminent Govern Revolucionari. Però aquells quatre mil havien après ja a expressar la voluntat de centenars de milers. No obstant això, pel seu escàs nombre, el congrés es transformà en una senzilla conferència. Koba, usant el pseudònim d'Ivanovitx, i l'obrer Telia foren com a representants de les organitzacions bolxevics de Transcaucàsia. Els bulliciosos successos que succeïen llavors en Tbilisi no impediren Koba abandonar la seua redacció.

Les minuts de les discussions de Tammerfors, que es produïen mentre Sant Petersburg estava essent canonejat, no s'han pogut trobar. La memòria dels delegats, aclaparada per la grandesa dels episodis d'aquells dies, ha retingut ben poc. "És una llàstima que les minuts d'aquella conferència no s'hagen servat [escrivia Krupskaia trenta anys després]. Fou una reunió tan entusiasta! Es celebrà en el moment crític de la revolució, quan tots els camarades es disposaven per a la lluita. Feren pràctiques de tir entre les sessions [...] Cap dels delegats a la conferència podria haver oblidat allò. Hi estaven Lozovski, Baranski, Iarolavski i molts d'altres. Recorde a aqueixos camarades perquè els seus informes sobre la situació als seus districtes foren d'excepcional interès." Krupskaia no anomena Ivanovitx; no se'n recordava. En les memòries de

Gorev, membre de la mesa de la conferència, llegim açò: “Entre els delegats estaven Sverdlov, Lozovski, Stalin, Nevski i d’altres.” No manca d’interès l’ordre en què se citen aquests noms. També és sabut que Ivanovitx, que parlà a favor del boicot de les eleccions a la Duma de l’estat, fou elegit membre del comitè encarregat d’aqueix assumpte.

La marejada alçava onades tan altes, que fins i tot els menxevics, espantats pels seus propis errors oportunistes recents, no s’atrevien a confiar del tot en la fràgil post del parlamentarisme. En interès de l’agitació proposaren participar només en la fase inicial de les eleccions, sense arribar a ocupar els seus seients en la Duma. La tendència predominant entre bolxevics era de “boicot actiu”. En el seu peculiar estil, Stalin descrivia la posició de Lenin llavors, en la senzilla celebració del cinquantè aniversari d’aquest, amb les paraules següents:

“Recorde com aquell gegant, Lenin, reconegué per dues vegades els errors dels seus mètodes. El primer episodi succeí en Finlàndia, en 1905, al desembre, en ocasió de la conferència de bolxevics de tota Rússia. Llavors es plantejà la qüestió de la conveniència de boicotejar la Duma de Witte [...] Oberta la discussió, començaren l’atac els provincians, els de Sibèria, els del Caucas. Però, quina no fou la nostra sorpresa quan al final dels nostres discursos, Lenin s’avançà i declarà que ell havia estat partidari de participar en les eleccions, però que ara veia el seu error i estava disposat a recolzar el nostre bàndol! Ens quedàrem perplexos. Allò produí la impressió d’una descàrrega elèctrica. I li dedicàrem una estrepitosa ovació.”

Ningú més ha esmentat aquella “descàrrega elèctrica” ni l’“estrepitosa ovació” de cinquanta parells de mans. No obstant això, és possible que la versió que dona Stalin de la idea siga exacta. En aquells dies, la “fermesa” bolxevic encara no s’havia arribat a associar amb la flexibilitat tàctica, especialment entre els “pràctics” desproveïts de fons i de perspectiva mental. El mateix Lenin podria haver flaquejat: la pressió dels provincians pogué semblar-li la pressió dels elements revolucionaris mateixos. Però, fos així o altrament, la conferència resolgué “tractar de minar aquesta Duma policíaca, rebutjant tota participació en ella”. L’única cosa estranya del cas és que Stalin continués veient en 1920 l’“error” de Lenin en la seua inicial tendència a participar en les eleccions; per aquell temps, Lenin havia arribat a reconèixer que el seu vertader error consistí en haver cedit a la pretensió del boicot.

{Sobre la participació d’Ivanovitx en els debats sobre la qüestió de la Duma, tenim la narració, ben plena de color però visiblement imaginària, d’un cert Dmitrievski. “Stalin estava al principi torbat. Era la primera vegada que prenia la paraula davant dels dirigents del partit. Lenin el considerava amb interès, fent signes d’aprovació amb el cap, La veu de Stalin es féu més ferma. Finí amb l’aprovació general. El seu punt de vista fou adoptat.” D’on pot haver tret aquestes informacions un autor que no tingué res a veure amb la conferència? Dmitrievski, exdiplomàtic soviètic, xovinista i antisemita, s’uní momentàniament a la fracció stalinista durant la lluita contra el trotskisme, després marxà a l’estranger per a establir-se entre l’emigració blanca. És digne de senyalar que continua, ara en qualitat de feixista confés, posant Stalin molt alt, detestant els seus adversaris i repetint totes les llegendes del Kremlin. Seguim per un moment més encara la seua narració. Després de la sessió consagrada al boicot a la Duma, Lenin i Stalin “sortiren tots dos plegats de la Casa del Poble on es realitzava la conferència. Feia fred. Bufava una tallant brisa. Caminaren una bona estona pels carrers de Tammerfors. Lenin s’interessava en aquest home, del que havia escoltat parlar como d’un dels revolucionaris més fermes i decidits de Transcaucasia. Volia veure’l de més de prop. Li preguntà atentament i durant una llarga estona sobre la seua activitat, la seua vida, la gent que contactava, els llibres que llegia. De quan en

quan, Lenin feia una breu observació.. i el to era d'aprovació, satisfet. Aquest home era justament d'un tipus del que ell en tenia necessitat". Dmitrievski no estava en Tammerfors; no pogué escoltar l'entrevista nocturna entre Lenin i Stalin al carrer; no invoca el testimoni de Stalin amb el qual, com es veu al llibre, no ha parlat mai. No obstant això, es nota en questa narració quelcom de viu i de... familiar. Després d'alguns esforços de memòria he acabat adonant-me que Dmitrievski s'ha limitat a adaptar al clima fins la narració que jo havia publicat abans sobre la meua primera trobada amb Lenin i els nostres passejos als carrers de Londres a la tardor de 1902. El folklore abunda en transferències significatives d'un personatge mitològic a un altre. La creació dels mites burocràtics segueix les mateixes regles.}

Koba tenia exactament vint-i-sis anys quan, per fi, pogué obrir a picades la corfa del seu ou provincial i emergí en l'òrbita del partit com a conjunt. En veritat aquella sortida seua no fou a penes advertida, i hagueren de passar altres set anys abans que arribés a ésser membre del comitè central. No obstant això, la Conferència de Tammerfors constituí una important fita en la seua vida. Visità Sant Petersburg, hi conegué la plana major del partit, observà el seu mecanisme, es comparà amb altres delegats, participà en els debats, fou elegit per un comitè i (segons fa constar en la seua biografia oficial) "s'associà definitivament amb Lenin". Malauradament per a nosaltres, es coneix molt poc al respecte.

{El mateix Stalin féu la narració de la seua primera trobada amb Lenin, el 28 de gener de 1924, per dir la veritat, una setmana després de la mort de Lenin en una reunió solemne dels alumnes oficials de l'Exèrcit Roig, en el Kremlin. Aquesta narració, completament convencional i freda, no ens informa gairebé de res. Però caracteritza tan bé el seu autor que cal citar-la completa. "Trobí per primera vegada al camarada Lenin en desembre de 1905, en la conferència bolxevic de Tammerfors, en Finlàndia. [així comença Stalin] Esperava veure l'àguila muntanyesa del nostre partit, un gran home, gran no únicament en el pla polític sinó, si es vol, gran físicament, puix jo em representava el camarada Lenin com un gegant imponent i de bella presència. Quina no fou la meua decepció quan percebí l'home més normal, d'una talla per de sota de la mitjana, un home que no es distingia en res, absolutament en res, dels comuns dels mortals..." Aturem-nos un instant. L'astúcia, al servei d'un càlcul personal, s'amaga darrere la tramposa ingenuïtat d'aquestes imatges, en les quals l'"àguila muntanyesa" es combina amb "gegant". Stalin deia als futurs oficials de l'Exèrcit Roig: "no vos equivoqueu a causa de la meua mediocre figura; Lenin, ell també, no es distingia ni per la talla, ni par l'alçaria, ni per la bellesa." Els seus homes de confiança entre els aspirants aclariren tot seguit tan francament com fos precís als seus camarades sobre el sentit d'aquestes al·lusions.}

{Stalin continua: "Hom admet que el "gran home" arriba de costum tard a les reunions, amb el fi que els assistents esperen la seua aparició amb el cor en tensió; llavors hom els prevé: "Xit.. silenci... heu-lo aquí" Aquest ritu no em sembla superflu, puix que imposa, inculca, el respecte. Quina no fou la meua decepció quan sabí que Lenin havia arribat a la reunió abans que els delegats i, dissimulat en certa manera en un racó, parlava amb els delegats més ordinaris. No vos ocultaré que allò em semblà aleshores una infracció a determinades regles indispensables. Únicament després compreguí que aquesta simplicitat, aquesta modèstia del camarada Lenin, aquest desig que tenia de passar desapercebut o, en qualsevol cas, de no fer-se de notar i de no senyalar la seua alta situació, aquest tret constituïa un dels aspectes més remarcables del caràcter del camarada Lenin, en tant que cap de les noves masses, de les masses ordinàries i simples, dels profunds "baixos fondos" de la humanitat." Aquest contrast vulgar està bastit sobre una mentida segurament deliberada. És força dubtós que Koba

hagués tingut, abans de 1905, en Tbilisi o en Batum, moltes ocasions per a conèixer les “regles” de la recepció dels grans homes. En els temps en què el partit vivia en la il·legalitat, no podia haver-hi aparicions sensacionals de “caps”, exclamacions emocionades ni d’altres ritus d’aquesta mena. I menys que en cap altre lloc ho podia esperar Stalin en una conferència restringida de dirigents del partit. Quan diu, amb una falsa bonhomia, que la solemnitat del ritu “no li sembla supèrflua”, cerca únicament conquerir mitjançant una falsa sinceritat la confiança de l’auditori. Ara bé, la falsificació evident que fa consisteix en traslladar conscientment al passat els hàbits nous, soviètics, els d’un temps en què les ovacions retudes als caps populars foren sovint clamoroses, sense cap “ritu” ni preparació per altra banda. Lenin no podia escapar-se’n; per dir-ho millor, Lenin, al qual li pesaven aquestes manifestacions, era qui menys podia eludir-les. En aquesta època, Stalin no coneixia encara les “ovacions”; la seua aparició en la tribuna passava completament desapercebuda. I no per res, doncs que ell s’esforçava en “no estar a la vista”. Al contrari, el seu discurs sobre Lenin mostrà, precisament, com sentia el seu allunyament de les masses. És per això que assaja de ridiculitzar la popularitat dels altres caps soviètics i de confondre, a l’ombra de Lenin, la manca de popularitat amb la manca d’interès en la popularitat. Si hom pensa que Stalin parlava davant els aspirants rojos, en el Kremlin, hom s’adona sense pena qui estava en el punt de mira de la seua maniobra verbal. }

{Stalin continua: “Els discursos pronunciats per Lenin en aquesta conferència foren remarcables: un sobre la situació del moment i un altre sobre la qüestió agrària. Malauradament no han estats servats. Foren discursos plens de fogositat, que transportaren tot l’auditori. Una extraordinària força de convicció, la simplicitat i la claredat de l’argumentació, frases curtes i intel·ligibles per a tothom, l’absència de posa, l’absència de gestos atordidors i de frases amb efecte destinades a causar impressió, tot això distingia avantatjosament els discursos del camarada Lenin dels discursos dels oradors “parlamentaris” ordinaris. Però jo estava captivat per una altre aspecte dels discursos del camarada Lenin. Estava captivat per la irresistible força de la lògica en els discursos del camarada Lenin, d’una lògica seca però que dominava l’auditori, l’electritzava poc a poc, després s’imposava sense reserves, com diu hom. Recorde que molts delegats deien llavors: “La lògica del camarada Lenin en els seus discursos és comparable als tentacles poderosos que t’envolten per tot arreu amb tenalles i dels que no pots escapar: rendeix-te o preparat per a un complet desastre.” Pense que aquest tret, en els discursos del camarada Lenin, constituïa l’aspecte més remarcable del seu art oratori.” Ací encara parla menys Stalin de Lenin que no tracta de fer-se passar davant el seu auditori per un orador. Cerca inculcar als joves oients que els bons oradors no interessin més que al parlament burgès i que la potència que guanya en la convicció és la pròpia d’aquells que no saben parlar molt. La seua definició de l’art oratori de Lenin és remarcable en el seu gènere: “discurs ple de fogositat”, d’una “lògica un poc seca” que “electritza” l’auditori, després el “captiva” amb l’ajuda de “tentacles poderosos que t’envolten per tot arreu amb tenalles”! Si aquestes línies, molt meditades, repetim-ho, no forneixen més que una idea rudimentària de Lenin com a orador, caracteritzen, per contra, d’una manera colpidora Stalin, l’home i l’orador. }

Fou possible reunir el Congrés d’Unificació a Estocolm, però no abans d’abril de 1906. Per aquell temps, el soviets de Sant Petersburg havia estat detingut, aixafada la sublevació de Moscou i l’aplanadora de la repressió havia rodat sobretot el partit. Els menxevics es desbandaren cap a la dreta. Plekhànov expressà el seu estat d’ànim amb la seua llampant frase: “No ens hauríem d’haver aixecat en armes!” Els bolxevics seguien fidels al seu mètode d’insurrecció. Sobre les restes de la revolució, el tsar convocava la primera Duma, en la qual s’advertí clarament des del primer dia la victòria dels liberals

sobre la reacció francament monàrquica. Els menxevics, que a penes una setmana abans havien sostingut un semiboicot de la Duma, ara dipositaven les seues esperances en les conquestes constitucionals, abandonant la lluita revolucionària. Per l'època del Congrés d'Estocolm, el suport dels liberals els semblava la més important tasca de la socialdemocràcia. Els bolxevics esperaven l'ulterior desenrotllament de les revoltes camperoles, confiant que ajudarien la lluita del proletariat per a reprendre l'ofensiva escombrant al mateix temps la Duma del tsar. En oposició als menxevics, continuaren defensant el boicot. Com sempre després d'una derrota, les diferències d'opinió prengueren de seguida un caràcter agut. Amb tan mals auspicis començà les seues sessions el Congrés d'Unificació.

El nombre de delegats votants al congrés era de 113, d'ells 62 menxevics i 42 bolxevics. Com teòricament cada delegat representava 300 socialdemòcrates organitzats, pot dir-se que tot el partit tenia uns 33.000 membres, dels quals 19.000 eren menxevics i 14.000 bolxevics. Considerant la vehemència amb què es treballaven les eleccions, aquestes xifres es consideren indubtablement exagerades. En tot cas, quan el congrés es reuní, el partit no estava creixent, sinó tot el contrari. Dels 113 delegats, Tbilisi en tenia onze, d'ells deu menxevics i un sol bolxevic. Aquell únic bolxevic era Koba, per pseudònim Ivanovitx. La relació de forces s'expressa ací en l'exacta terminologia d'aritmètica simple. Bèria ha comès la temeritat d'afirmar que "sota la direcció de Stalin", els bolxevics del Caucas havien aïllat els menxevics de les masses. Aquestes xifres poc ho confirmen. I, a més a més, els menxevics caucàsics, ben travats, exerciren un enorme paper en la seua pròpia fracció dins del congrés.

La participació d'Ivanovitx al congrés, prou activa, es reflectí en les actes. Però, a menys de saber durant la seua lectura que Ivanovitx era Stalin, no prestaria hom la més mínima atenció als seus discursos i observacions. No més lluny de deu anys, ningú citava aqueixos discursos, i fins i tot els historiadors del partit no s'havien adonat que Ivanovitx i el secretari general del partit eren una mateixa persona. Ivanovitx fou incorporat a un dels comitès tècnics designats per a revisar els nomenaments dels delegats al congrés. A banda la seua significació, aqueix nomenament era simptomàtic: Koba estava en el seu vertader element quan es tractava de subtiletes de l'aparell. A aquest propòsit, els menxevics l'acusaren dues vegades de mentir en el curs del seu informe. És impossible respondre de l'objectivitat dels mateixos acusadors; però tampoc pot deixar-se de consignar que tals incidents foren sempre associats al nom de Koba.

En la medul·la del programa del congrés estava la qüestió agrària. El moviment camperol havia sorprès el partit virtualment dormisquejant. El vell programa agrari, que a penes havia fet intrusions en les grans propietats, s'ensorrà. La confiscació de les terres dels hisendats es feia imminent. Els menxevics estaven lluitant per la "municipalització", açò és, la transferència de la terra a mans dels òrgans democràtics de l'administració local autònoma. Lenin es pronunciava per la nacionalització de la terra, però Stalin recomanava no fiar-se del futur govern central ni armar-lo amb les heretats del poble. "Aqueixa república [deia] que Lenin ha somiat, una vegada establerta no es mantindria per sempre. No podem obrar sobre la base que en un proper futur s'ha d'establir en Rússia la mateixa classe d'ordre democràtic que a Suïssa, Anglaterra i als Estats Units. Considerant les possibilitats de restauració, la nacionalització és perillosa..." Així de circumspectes i modestes eren les expectatives del fundador del marxisme roig! Segons la seua opinió, la transferència de la terra a les mans de l'estat només hauria estat admissible en el cas que l'estat mateix pertanyés als treballadors. "... L'apropiació del poder ens cal [deia Plekhànov] quan estem fent una revolució proletària. Però com la revolució imminent ara només pot ésser petit burgesa, estem obligats a renunciar a la presa del poder." Plekhànov subordinava la qüestió de la lluita

pel poder (i allò era el taló d'Aquil·les de la seua estratègia doctrinal) a una definició o més bé a una nomenclatura sociològica *a priori* de la revolució, i no a la correlació real de les seues forces inherents.

Lenin lluitava per la confiscació de les terres dels hisendats per comitès de camperols revolucionaris i per sancionar tal confiscació des de l'Assemblea Constituent per mitjà d'una llei sobre nacionalització. “El meu programa agrari [escrivia i deia] és enterament un programa d'insurrecció camperola i la realització completa de la revolució democràtica burgesa.” Sobre el punt bàsic seguia d'acord amb Plekhànov: la revolució no sols començaria, sinó que culminaria també com a revolució burgesa. El líder del bolxevisme no sols considerava Rússia incapaç d'establir el socialisme independentment (ningú hauria estat capaç de plantejar tal qüestió abans de 1924), sinó que creia impossible retenir ni tan sols les futures conquestes democràtiques a Rússia sense una revolució socialista a Occident. Precisament en aquell Congrés d'Estocolm fou on expressà aquest criteri amb més claredat. “La revolució [democràtica burgesa] russa pot vèncer amb les seues pròpies forces [digué], però de cap mode podrà retenir i reforçar les seues conquestes amb la seua pròpia mà. No pot assolir-ho, a menys que es produïska un aixecament socialista a occident.” Seria equivocat pensar que, en concordança amb la recent interpretació de Stalin, Lenin pensava en el perill de la intervenció militar des de l'exterior. No, ell parlava de la inevitabilitat d'una restauració des de dins, a conseqüència que el camperol, convertit en propietari, es girés contra la revolució després de l'aixecament agrari. La restauració és igualment ineludible en el cas de municipalitzar, nacionalitzar o dividir la terra, perquè el petit propietari rural, en qualsevulla i sota totes les formes de possessió i propietat continua essent el sosteniment principal de la restauració. “Després de la victòria completa de la revolució democràtica [insistia Lenin], el petit propietari es girarà inevitablement contra el proletari, i com més aviat es derroque l'enemic comú del proletariat i del petit propietari, més prompte ho farà [...] La nostra revolució democràtica no té una altra força de reserva que el proletariat socialista d'occident.”

Ara bé, per a Lenin, que col·locava el fat de la democràcia russa en dependència directa del socialisme europeu, l'anomenat “objectiu final” no estava separat de l'aixecament democràtic per una època històrica indefinida. Dins mateix del període de lluita per la democràcia aspirava ell a desplegar els punts de suport per a l'avanç més ràpid cap a la meta socialista. El sentit de la nacionalització de la terra estava en el fet que obria una finestra cap al futur: “En l'època de la revolució democràtica i de l'aixecament camperol [deia], no és possible limitar-se a la mera confiscació de la terra dels hisendats. Cal anar més enllà, assestar el colp fatal a la propietat privada de la terra a fi d'aplanar el camí a la lluita pel socialisme.”

Ivanovítx no estava d'acord amb Lenin en aquesta qüestió crucial de la revolució. En aquell congrés es manifestà resolutament contra la nacionalització i a favor de distribuir les terres confiscades entre els camperols. Fins avui, poques persones en la Unió Soviètica coneixen aquesta diferència d'opinió, que està enterament recollida en les pàgines de les actes, perquè a ningú es permet ni tan sols citar o comentar el discurs d'Ivanovítx durant el debat sobre el programa agrari. I, no obstant això, és digne de nota. “Ja que estem segellant una unió revolucionària passatgera amb el camperol en lluita [deia Stalin], com justament per això no podem desconèixer les demandes d'aqueix camperol, hem de recolzar-les, si en conjunt i de mode general no estan en pugna amb les tendències de desenvolupament econòmic i amb el progrés de la revolució. Els camperols demanen el repartiment; aquest repartiment no és incompatible amb els fenòmens al·ludits (?); hem de defensar, doncs, la completa confiscació i distribució. Des d'aquest punt de vista, la nacionalització i la municipalització són

igualment inacceptables.” Anys després, Stalin havia de dir que en Tammerfors, Lenin havia pronunciat un insuperable discurs sobre la qüestió agrària, que havia despertat general entusiasme, sense revelar que ell, no sols havia parlat en contra del programa agrari de Lenin, sinó que l’havia declarat “igualment” inacceptable que el de Plekhànov. (A més, en 1924, pretenia haver-se sentit fortament impressionat per ell en 1906.)

En primer lloc, el sol fet que un jove caucàsic, que no coneixia Rússia en absolut, s’atrevis a contendir de mode tan irresponsable amb el dirigent de la seua fracció sobre el programa agrari, camp en el qual l’autoritat de Lenin era considerada particularment formidable, no pot menys de suscitar sorpresa. El previngut Koba, per regla general, no agradava d’aventurar-se pel gel no explorat ni de quedar en minoria. Solia participar en els debats només quan sentia que la majoria estava al seu darrere, o, com anys més tard, quan l’aparell li assegurava la victòria, sense tenir en compte la majoria. Tant més imperiosos haurien d’ésser els motius que l’impel·liren a parlar en aquella ocasió en defensa del repartiment de la terra, no molt popular. Aqueixos motius, en la mesura que és possible desxifrar-ho trenta anys i escaig després, eren dos, i ambdós característics de Stalin.

Koba s’incorporà a la revolució com a demòcrata plebeu, provincià i empirista. Les idees de Lenin sobre l’índole internacional de la revolució li eren remotes i estranyes alhora. Cercava “garanties” més pròximes. L’accés individualista a la propietat de la terra s’imposava més subtilment i trobava una expressió molt més espontània entre els georgians que no entre els altres russos, perquè els primers no tenien experiència directa amb els predis comunals. D’on el fill de camperols de l’aldea de Didi-Lilo conclouïa que, en dotar aqueixos petits propietaris de parcel·les addicionals de terra, ells serien la garantia principal enfront de la contrarevolució. Es veu, doncs, clarament que, si és el cas, el “divisionisme” no era una convicció doctrinal (de fet, s’inclinava més bé a rebutjar conviccions derivades de doctrines, amb la major facilitat), sinó més bé el seu programa orgànic, en perfecta harmonia amb les inclinacions fonamentals de la seua naturalesa, la seua educació i el seu medi social. En efecte, vint anys més tard, hem de descobrir en ell una reversió atàvica al “divisionisme”.

Quasi tan inconfusible es revela el segon motiu de Koba. Als seus ulls, el prestigi de Lenin s’havia reduït patentment a causa de la derrota de desembre: ell sempre donava més importància al fet que a la idea. En aquell congrés, Lenin estava en minoria; Koba no podia guanyar al seu costat. Allò només disminuïa considerablement el seu interès pel programa de nacionalització. Tant bolxevics com menxevics consideraven la distribució de la terra com a mal menor en parangó amb el programa de la fracció de davant. Per tant, Koba tenia motius per a esperar que la majoria del congrés vindria a concertar-se a la fi sobre la base del mal menor. Així, les inclinacions orgàniques del demòcrata radical coincidiren amb els càlculs tàctics de l’arbitrista. Però Koba errà en els seus càlculs: els menxevics tenien una majoria sobrada, de manera que no necessitaven decidir-se pel mal menor, suposat que volien el major.

És important anotar per a posterior referència que durant el Congrés d’Estocolm, seguint les empremtes de Lenin, Stalin conceptuava la unió del proletariat amb els camperols com a “passatgera”, limitada simplement a tasques democràtiques comunes. Ni tan sols se li ocorregué mantenir que el camperols com a tals podrien esdevenir aliats dels obrers en la causa de la revolució social. Vint anys més tard, aquella “incredulitat” envers els camperols hauria de proclamar-se l’heretgia principal del “trotskisme”. En efecte, moltes coses havien de reapareixer alterades en aquest aspecte vint anys després. En declarar el programa agrari dels menxevics i el dels bolxevics “igualment inacceptables” en 1906, Stalin considerava la divisió de la terra “no en pugna amb les tendències de desenvolupament econòmic”. En allò que realment pensava era en les

tendències del desenvolupament capitalista. Quant a la imminent revolució socialista, a la que no dedicà ni un sol pensament seriós en aquells dies, estava completament segur que haurien de transcórrer vint anys abans que tingués probabilitat de realitzar-se, i mentre el capitalisme, amb les seues lleis naturals, s'encarregaria de concentrar i proletaritzar l'estructura econòmica de l'aldea. Koba es referia, no sense raó, en els seus opuscles a la remota meta socialista amb les bíbliques paraules "la Terra de Promissió".

El principal informe per part dels partidaris del repartiment no fou, com és natural, el del virtualment desconegut Ivanovitx, sinó el del més autoritzat bolxevic, Suvorov, el qual desenrotllà el punt de vista del seu grup amb amplitud suficient. "Es diu que aquesta és una mesura burgesa [argüia], i si és possible que ajudem els camperols haurem de fer-ho només en aqueix sentit. Comparada amb la servitud, la independència econòmica dels camperols representa un pas endavant; però més tard s'ha de veure desbordada per nous progressos." La transformació socialista de la societat estarà en condicions d'intervenir només quan el desenvolupament capitalista deixi "ressagats" (açò és, arruïnats i expropiats) els camperols independents creats per la revolució burgesa.

L'autor original del programa de la divisió de la terra no era, naturalment, Suvorov, sinó l'historiador radical Rozhkov, que s'havia unit als bolxevics poc abans de la revolució. Si no aparegué com a informador al congrés, és perquè llavors estava a la presó. Segons el parer de Rozhkov, desenrotllat en la seua polèmica contra l'autor del present llibre, no sols Rússia, sinó fins i tot els països més avançats estaven lluny de trobar-se preparats per a una revolució socialista. El capitalisme mundial encara té la perspectiva d'una llarga etapa de treball progressiu, la culminació de la qual es perdia en les tenebres del futur. Per a subvertir els obstacles que s'oposen a l'esforç creador del capitalisme rus, el més endarrerit dels sistemes capitalistes, el proletariat estava condemnat a pagar el preu de la divisió de la terra si volia unir-se amb els camperols. El capitalisme sabia fer després taula rasa de tals il·lusions d'anivellació agrària concentrant gradualment la terra en mans dels grans terratinents més poderosos i progressius. Lenin havia qualificat els defensors d'aquest programa, que directament predicava confiança en el camperol burgès, de "rozhkovistes", d'acord amb el nom del seu dirigent. No és superflu afegir-hi que el mateix Rozhkov, l'actitud del qual era seriosa en qüestions de doctrina, es passà durant els anys de reacció al costat dels bolxevics.

En la primera votació, Lenin s'uní els partidaris del repartiment, segons ell mateix explicà, "a fi de no disgregar vots contra la municipalització". Considerava el programa de divisió com a mal menor, agregant-hi, no obstant això, que si bé el repartiment oferia una certa defensa contra la restauració dels hisendats rics i el tsar, podria, malauradament, crear també la base d'una dictadura bonapartista. Acusà els partidaris del repartiment d'ésser "parcials en jutjar el moviment camperol només des del punt de vista del passat i del present, sense tenir en compte el futur" del socialisme. Hi havia molta confusió i no poc individualisme disfressat de misticisme en el mode d'apreciar els camperols la terra com "de Déu" o "de ningú"; però inherent a tal apreciació hi havia una tendència progressiva i calia, doncs, descobrir com apoderar-se'n i aprofitar-la contra l'ordre social burgès. Els partidaris de la divisió no sabien com fer-ho. "Els pràctics... vulgaritzaran aquest programa..., faran d'un error petit un altre major... Cridaran a la multitud camperola que la terra és de ningú, de Déu, del govern, encomiaran els avantatges del repartiment, i així difamaran i vulgaritzaran el marxisme." En lllavis de Lenin, la paraula "pràctics" significa, en aquest cas, revolucionaris d'estretes mires, propagandistes de boniques formuletetes. Aquell colp fa tant més diana si considerem que en el curs del següent quart de segle Stalin havia de

qualificar-se orgullosament a si mateix de “pràctic”, a diferència dels “literaris” i dels “emigrats”. Arribaria a proclamar-se teòric només després que l’aparell polític assegurés la seua victòria pràctica i el posés a cobert de tota crítica.

Plekhànov tenia raó, naturalment, quan situava el problema agrari en directa i inseparable relació amb la qüestió del poder. Però també Lenin comprenia la naturalesa d’aquella connexió, i prou més a fons que Plekhànov. Segons ell ho expressava, per a fer possible la nacionalització, la revolució havia d’establir forçosament la “dictadura democràtica del proletariat i dels camperols”, que distingia estrictament de la dictadura socialista del proletariat. A diferència de Plekhànov, Lenin creia que la revolució agrària no seria feta per mans liberals, sinó per mans plebees, o no es faria en absolut. No obstant això, l’índole de la “dictadura democràtica” que ell predicava quedava un xic confusa i paradoxal. Segons Lenin, si els representants dels petits propietaris arribaren a obtenir una posició dominant en un govern revolucionari (eventualitat improbable d’una revolució burgesa del segle XX), aqueix mateix govern amenaçaria convertir-se en instrument de forces reaccionàries. Però acceptar la proposició que el proletariat podia fer-se amb el poder gràcies a l’amplitud de la revolució agrària, trenca les barreres entre la revolució democràtica i la revolució socialista, perquè l’una s’encaixaria naturalment en l’altra fent-se així la revolució “permanent”. Lenin no disposava de resposta enfront d’aquest argument. Però no cal dir que Koba, el “pràctic” i el “divisionista”, mostrava un olímpic desdeny envers la perspectiva de la revolució permanent.

Argumentant contra els menxevics en defensa dels comitès revolucionaris de camperols com a instruments per a apoderar-se de les terres dels hisendats, Ivanovitx deia: “Si l’alliberament del proletariat pot ésser obra del proletariat mateix, l’alliberament dels camperols pot ésser igualment obra dels mateixos camperols.” En realitat, aquesta fórmula simètrica és una paròdia del marxisme. La missió històrica del proletariat prové en gran manera justament de la incapacitat de la petita burgesia per a alliberar-se per les seues pròpies forces. La revolució camperola és impossible, per descomptat, sense l’activa participació dels camperols en forma de destacaments armats, comitès locals, etc. Però la sort de la revolució camperola es decideix no a l’aldea, sinó a la ciutat. Resta informe del medievalisme en la societat contemporània, el camperol no pot tenir una política independent; necessita un director extrínsec. Dues classes noves competeixen per a apoderar-se d’aqueixa direcció. Si els camperols segueixen la burgesia liberal, la revolució es detindria a meitat de camí, per a retrocedir de seguida. I si trobava el seu guia en el proletariat, la revolució ha de traspasar necessàriament els límits burgesos. Precisament en aquesta peculiar correlació de classes dins d’una societat burgesa històricament endarrerida es basava la perspectiva de la revolució permanent.

No obstant això, ningú al Congrés d’Estocolm defensà aquesta perspectiva, que jo tractí d’aclarir de nou mentre ocupava una cel·la de la presó de Sant Petersburg. L’aixecament ja havia estat sufocat: la revolució retrocedia. Els menxevics sospiraven per formar un bloc amb els liberals. Els bolxevics estaven en minoria i, a més a més, dividits. La perspectiva de revolució permanent es trobava en risc. Hauria d’esperar onze anys a una altra oportunitat semblant. Per seixanta dos vots contra quaranta-dos, i sis abstencions, el congrés adoptà el programa de municipalització dels menxevics. Allò no significà absolutament res en el futur curs dels esdeveniments. Els camperols feren oïdes sordes a tal programa, i els liberals no el veien amb bons ulls. En 1917, els camperols acceptaren la nacionalització de la terra com acceptaren el govern dels soviets i la direcció dels bolxevics.

{Les altres intervencions d’Ivanovitx en el Congrés d’Estocolm no feren altra cosa més que parafrasejar els discursos i articles de Lenin. Sobre la política general,

Ivanovitx reprotxa amb raó als menxevics rebaixar el moviment de les masses adaptant-lo a la política de la burgesia liberal. “O l’hegemonia del proletariat [repetia ells segons la fórmula a l’ús] o l’hegemonia de la burgesia democràtica, heus aquí com es planteja la qüestió en el partit, heus aquí quines són les nostres divergències de punts de vista.” L’orador estava, però, lluny de copsar totes les conseqüències històriques d’aquesta alternativa. L’“hegemonia del proletariat” significa el seu predomini polític sobre totes les forces revolucionàries del país i, primer que res, sobre el camperolat. En cas de victòria completa de la revolució, l’“hegemonia” ha de menar, naturalment, a la dictadura del proletariat, amb totes les conseqüències que se’n desprenen. Però Ivanovitx considerava fermament que la revolució russa no podia fer altra cosa que obrir la via al regim burgès. D’una manera inexplicable, combinava la idea de l’hegemonia del proletariat amb la d’una política independent del camperolat, que s’emancipa ell mateix en repartir les grans propietats feudals en petites parcel·les.}

El Congrés d’Estocolm, anomenat “d’unificació”, com ja hem dit, assolí reunir les dues fraccions principals del partit i les organitzacions nacionals: la socialdemocràcia de Polònia i Lituània, la socialdemocràcia lapona i la Lliga Jueva. Justificà, doncs, el seu nom. Però la seua importància real, com digué Lenin, raïa més bé en el fet que “contribuí a fer més patent l’esquerda entre les ales dreta i esquerra de la socialdemocràcia”. Si l’escissió en el Segon Congrés no fou més que una “bestreta” i es pogué remeiar més tard, la “unificació” al Congrés d’Estocolm no passà d’èsser un fita en el camí cap a l’escissió final i definitiva que ocorregué sis anys després. No obstant això, durant aquell congrés, Lenin estava molt lluny de pensar que tal cisma fos inevitable. L’experiència dels turbulents mesos de 1905, en què els menxevics havien fet un fort viratge cap a l’esquerra, estava encara molt recent. Tanmateix que després, com escriu Krupskaia, “ensenyaren francament l’orella”, Lenin, segons ella afirma, continuà confiant que “el nou auge de l’onada revolucionària, del que no tenia el menor dubte, els aclapararia, obligant-los a reconciliar-se amb la línia bolxevic”. Però el nou auge de la revolució no es presentà.

Immediatament després del congrés, Lenin escrigué un crida al partit, en què es consignava una crítica, resumida però gens ambigua, de la resolucions adoptades. La crida anava subscripta per delegats pertanyents a “l’antiga fracció dels bolxevics”, que es considerava dissolta en el paper. El més notable és que dels quaranta-dos bolxevics que assistiren al congrés, només vint-i-sis signaren aquell document. La signatura d’Ivanovitx no hi figura, ni tampoc la de qui encapçalava el grup, Suvorov. Segons sembla, els partidaris del repartiment atribuïen tanta importància a les seues diferències d’opinió amb Lenin que no volgueren aparèixer junt amb ell davant el partit, tot i que en aquella crida s’al·ludia a la qüestió de la terra amb força moderació. Seria inútil cercar comentaris sobre aquest fet en les actuals publicacions oficials del partit. Però tampoc féu Lenin ni una sola referència a cap de les intervencions d’Ivanovitx en el seu extens informe imprès sobre el Congrés d’Estocolm, en el que fornïa minuciosos compte dels debats i esmentava els principals oradors, menxevics i bolxevics; evidentment, Lenin no considerava els discursos d’Ivanovitx tan essencials per al debat com s’ha volgut presentar-los trenta anys després. La posició de Stalin dins del partit (exteriorment, en tot cas) no havia canviat. Ningú el proposà per al comitè central, compost de set menxevics i dels tres bolxevics Krassin, Rikov i Desnitski. Després del Congrés d’Estocolm, igual que abans del mateix, Koba continuà essent un activista del partit de “calibre merament caucàsic”.

Durant els dos últims mesos de l’any revolucionari, el Caucas era una caldera en ebullició. Al desembre de 1905, el comitè de vaga, que s’havia fet càrrec del ferrocarril i el servei postal a Transcaucàsia, començà a regular el transport i la vida econòmica de

Tbilisi. Els suburbis estaven en poder dels treballadors armats; però no per molt de temps. Les autoritats rebutjaren promptament els seus enemics. El govern de Tbilisi quedà sotmès a la llei marcial. Es produïren encontres sagnants en Kutais, Txiaturi i d'altres poblacions. Geòrgia occidental passava per les angoixes d'un aixecament camperol. El 10 de desembre, el cap de policia Shirnkin, del Caucas, informava el director del seu departament a Sant Petersburg: "El govern de Kutais està en situació difícil [...], els gendarmes han estat desarmats, els rebels s'han apoderat del sector occidental del ferrocarril, i ells mateixos s'encarreguen d'expendre els bitllets i d'assegurar l'ordre públic [...] No he rebut informes de Kutais. Els gendarmes han estat retirats de la línia i s'han concentrat en Tbilisi. Els correus enviats amb despatxos són registrats pels revolucionaris, que els confisquen la documentació; la situació allí és insofrible [...] El governador general està malalt d'exhauriment nerviós [...] Enviare detalls per correu i, de no ésser possible, per un missatger..."

Tots aquests successos no ocorregueren per generació espontània. La iniciativa, conjunta de les masses aixecades era, naturalment, la causa més important; i a cada pas es necessitaven elements per a emprar-los com a agents, organitzadors, caps... Koba no hi estava. Sense afanyar-se, comentava els esdeveniments després d'ocorreguts. Només això pogué permetre-li marxar a Tammerfors en els moments de major agitació. Ningú advertí la seua absència, ni tampoc el seu retorn.

La pugna s'havia decidit en aixafar l'aixecament de Moscou. Aleshores, els treballadors de Sant Petersburg, esgotats per les lluites i els tancaments de fàbriques anteriors, es mantenien ja en actitud passiva. Pacificat Moscou foren després sufocades les rebel·lions de Transcaucàsia, de la regió transbàltica i de Sibèria. La reacció tornava als seus drets. Els bolxevics es resistien, no obstant això, a reconèixer-ho així, encara més en la mesura que l'onatge tardà del temporal encara s'agitava enmig del general reflux. Tots els partits revolucionaris estaven resolts a creure que la novena onada estava a punt de trencar. Quan alguns dels més escèptics seguidors de Lenin li suggeriren la possibilitat que la reacció s'hagués afermat, respongué: "Serè l'últim a admetre-ho!" Els batecs de la revolució russa continuaven tenint encara la seua expressió més patètica en vagues obreres, etern mètode bàsic de mobilitzar les masses. El nombre de vaguistes baixà de prop de tres milions en 1905 fins al voltant d'un milió en 1906; l'aguda regressió no podia ésser més patent.

Segons l'explicació de Koba, el proletariat havia sofert una derrota episòdica, "abans que res perquè no tenia armes, o molt poques com a màxim; per molta consciència de classe que es tinga, no es pot respondre a les bales amb les mans nues!" Evidentment, aqueixa explicació simplificava més del compte el problema. És natural que resulta prou dur "respondre" a les bales amb les mans nues. Però hi havia altres causes més profundes de la derrota. Els camperols no s'aixecaren en la seua totalitat; l'aixecament fou molt més menor al centre del país que a la perifèria. L'exèrcit no estava guanyat sinó a mitges. El proletariat no coneixia encara bé la seua pròpia fortalesa, ni la del seu contrari. L'any 1905 passà a la història (i aquí rau la seua immensa importància) com "l'assaig general". Però Lenin només pogué caracteritzar-lo així després del fet. En 1906, ell mateix confiava en un sobtat desenllaç. Al gener, Koba, parafrasejant Lenin, escrivia en termes, per altra banda simplistes com de costum: "Hem de rebutjar d'una vegada i per sempre tota vacil·lació, prescindir de vaguetats i assumir irrevocablement el punt de vista d'atacar [...] Un partit unit, una sublevació armada organitzada pel partit, i la política d'atac; açò és el que demana de nosaltres el triomf de la sublevació." Ni tan sols els menxevics s'atrevien a dir en veu alta que la revolució havia acabat. Al Congrés d'Estocolm, Ivanovitx tingué oportunitat de declarar sense risc de contradicció: "I així, estem en vigílies d'una nova explosió [...] Ningú

entre nosaltres ho dubta.” En rigor, l’“explosió” aleshores era ja cosa del passat. La “política d’atac” s’anava fent cada vegada més la política de xocs de guerrilles i de colps dispersos. El país estava extensament inundat de les anomenades “expropiacions”: assalts armats a bancs, tresorereries i d’altres reserves de diners.

La disgregació de la revolució anava extingint la iniciativa d’atac, i aquesta passava a les mans del govern, que aleshores s’esforçava en calmar els seus propis nervis desfets. A la tardor i l’hivern, els partits revolucionaris començaren a ressorgir de la il·legalitat. La lluita es menà obertament. Els agents de la policia tsarista conegueren l’enemic per la seua fisonomia, conjuntament i individual. El regnat del terror començà el 3 de desembre de 1905, amb la detenció del sovieta de Sant Petersburg. Tots els compromesos que no pogueren amagar-se caigueren un rere l’altre en les urpes de la policia. El triomf de l’almirall Dubassov sobre els combatents de Moscou afegí més roïndat als actes corrents de repressió. Entre gener de 1905 i la convocatòria de la primera Duma el 27 d’abril (10 de maig) de 1906, el govern tsarista, segons càlculs aproximats, havia matat més de catorze mil homes, executat més de mil, ferit vint mil i detingut, deportat i empresonat uns seixanta mil. La majoria de les víctimes sucumbiren al desembre de 1905 i durant els primers mesos de 1906. Koba no s’oferí com a “blanc de tir”. No fou ferit, ni deportat o detingut. Ni tan sols li calgué amagar-se. Romangué com abans en Tbilisi. Açò no pot explicar-se de cap manera com a habilitat personal o accident afortunat. Li fou possible acudir a la Conferència de Tammerfors secretament, d’amagat. Però no era possible en absolut conduir el moviment de masses de 1905 d’amagat. Cap “afortunat accident” pogué haver preservat un agitador actiu en el petit Tbilisi. En realitat, Koba es mantingué apartat dels importants successos fins a tal punt que la policia no fixà en ell la seua atenció. A meitat de l’any 1906 continuava vegetant en la redacció d’un periòdic bolxevic legal.

Mentre, Lenin estava ocult a Finlàndia, en Kuokalla, en constant contacte amb Sant Petersburg i amb tot el país. Els altres membres del centre bolxevic estaven amb ell. Allí es recolliren els trencats fils de l’organització il·legal per a entrellaçar-los de nou. “De tots els racons de Rússia [escrivia Krupskaia] venien camarades, amb els quals discutíem la nostra tasca.” Krupskaia esmenta diversos noms, fins i tot el de Sverdlov, que “gaudeix d’enorme influència” en els Urals, el de Vorotxilov, i d’altres més. Però, malgrat les ominoses imprecacions de la crítica oficial quan escrigué, no esmenta una sola vegada Stalin durant aquell període. I no perquè evités citar el seu nom; al contrari, sempre que tenia el més lleuger fonament de fet, s’esforçava per destacar-lo. És que, senzillament, en la seua memòria no en servava el menor record.

La primera Duma fou dissolta el 8 de juliol de 1906. La vaga de protesta que els partits de l’ala esquerra propugnaren no arribà a materialitzar-se; els treballadors havien après que una vaga per si sola no bastava, i que no hi havia tampoc forces per a una altra cosa. L’intent dels revolucionaris d’estobar la mobilització dels reclutes de l’exèrcit fracassà lamentablement. La sublevació de la fortalesa de Sveaborg, amb participació dels bolxevics, resultà un esclat aïllat, i aviat fou dominada. La reacció guanyava forces. El partit fou enfonsant-se cada vegada més en la clandestinitat. “Des de Kuokalla, Ilitx dirigia de fet tota l’activitat dels bolxevics”, escribia Krupskaia. I cita de nou un cert nombre de noms i episodis, sense al·ludir tampoc a Stalin. Ni se l’esmenta amb relació a la sessió de novembre del partit, en Terioki, on es decidia la qüestió relativa a les eleccions a la segona Duma. Koba no fou a Kuokalla. No hi ha el menor vestigi de la pretesa correspondència entre Lenin i ell durant l’any 1906. Tampoc hi hagué contacte personal entre ambdós, tot i haver coincidit en Tammerfors. La segona trobada a Estocolm no els aproximà més. Krupskaia, parlant d’un passeig per la capital de Suècia en què participaren Lenin, Rikov, Stroiev, Alexinski i d’altres, no diu res que Stalin

estigués entre ells. També és possible que les relacions personals acabades d'iniciar patiren un eclipsi a causa de les diferències d'opinió sobre el problema agrari; Ivanovitx no signà la crida, i per això Lenin no esmentà Ivanovitx en el seu informe.

De conformitat amb els acords adoptats en Tammerfors i Estocolm, els bolxevics del Caucas s'uniren als menxevics. Koba no fou elegit membre del comitè regional unificat. Però llavors, si hem de creure a Bèria, el feren membre del buró bolxevic del Caucas, que existia secretament l'any 1906, paral·lel al comitè oficial del partit. No obstant això, no hi ha proves de l'activitat d'aquell buró ni del paper en el mateix de Koba. Una cosa és certa: les idees sobre organització de l'"home de comitè" dels dies del període Tbilisi-Batum patiren un canvi, si no en la seua essència sí, almenys, en la seua forma d'expressió. Koba ja no s'atreví a demanar als treballadors que confessaren no estar encara prou madurs per a prestar servei en comitès. Els soviets i els sindicats elevaven els treballadors revolucionaris al primer pla d'importància, i generalment demostraven estar molt millor preparats per a guiar les masses que la majoria dels intel·lectuals de la clandestinitat. Com Lenin havia previst, els "homes de comitè" es veieren obligats a canviar d'opinió prou de pressa, o, almenys, d'arguments. Koba defensava ara en la premsa la necessitat de democràcia en el partit; més encara, de la classe de democràcia en què la "massa mateixa decideix allò que cal fer i actua per si mateixa". La mera democràcia electiva no era suficient. "Napoleó III fou elegit per sufragi universal; però, qui no sap que aquest emperador elegit fou el màxim subjugador del poble?" Si Bessoxvili (pseudònim de Koba en aquell moment) hagués previst el seu propi esdevenidor, s'hauria guardat bé de referir-se a un plebiscit bonapartista. Però hi havia moltes coses que ell no preveïé. El seu do de previsió només era bo per a la distància curta. En això consistia, com veurem, no sols la seua feblesa, sinó també la seua força, almenys per a una certa època.

Les derrotes del proletariat forçaren el marxisme a retirar-se a posicions defensives. Enemics i adversaris, emmudits durant els mesos de tempestat, tornaren a alçar el cap. L'esquerra, com la dreta, féu responsable al materialisme i la dialèctica de la fúria de la reacció. A la dreta, els liberals, els demòcrates, els populistes; a l'esquerra, els anarquistes. L'anarquisme no intervingué per a res en el moviment de 1905. Només hi hagué tres fraccions en el soviets de Sant Petersburg: menxevics, bolxevics i socialistes-revolucionaris. Els anarquistes trobaren millor caixa de ressonància a l'atmosfera de desil·lusió que seguí a la caiguda dels soviets. El reflux deixà també la seua empremta en l'endarreerit Caucas, on en molts aspectes les condicions eren més propícies a l'anarquisme que en cap altre lloc del país. Com a part de la seua defensa de les posicions marxistes llavors atacades, Koba escrigué en el seu idioma vernacle una sèrie d'articles periodístics sobre el tema *Anarquisme i Socialisme*. Aquests articles que testifiquen les bones intencions del seu autor, no es presten a la reproducció perquè, en realitat, constitueixen al seu torn una reproducció de treballs aliens. Ni tampoc és fàcil escollir-ne cites, perquè estan lleument empalustrats d'un gris uniforme que justament dificulta més la selecció de cap expressió característica. Baste dir que aquests treballs seus mai es tornaren a publicar.

A la dreta dels menxevics georgians, que continuaven tenint-se per marxistes, sorgí el partit dels federals, una paròdia local entre socialistes-revolucionaris i cadets. Bessoxvili, molt justament, denuncià la tendència d'aquell partit a transaccions i maniobres covardes, encara que en fer-ho recorregué a figures de dicció prou aventurades: "Com és ben sabut [escrivia], cada animal té el seu color definit. Però la naturalesa del camaleó no es conforma amb això; amb un lleó, adopta el color d'un lleó; amb un llop, d'un llop; amb una granota, d'una granota, segons el color que més li convinga..." Un zoòleg protestaria potser contra una calúmnia tan ofensiva per al

camaleó. Però, ja que la crítica bolxevic era justa en essència, podem oblidar l'estil de qui fallà en els seus intents d'ésser popa d'aldea.

Tot açò és quant cal dir sobre les activitats de Koba-Ivanovix-Bessoxvili durant la primera revolució. No és molt, ni tan sols en el sentit purament quantitatiu. No obstant això, l'autor s'ha esforçat seriosament en no ometre gens digne de nota. El cas és que l'intel·lecte de Koba, sense imaginació, no era molt productiu. La disciplina del treball intel·lectual li era estranya. Es necessitaven mòbils personals preponderants per a estimular-lo a una atenció sostinguda i sistemàtica. No trobà mòbils així en la revolució, que el féu al marge. Per això les seues aportacions a aquell moviment resulten tan lamentablement minúscules en comparació amb el regal que la revolució féu a la seua vida personal.

Capítol IV: EL PERÍODE DE REACCIÓ

La vida personal dels revolucionaris clandestins estava sempre relegada a un segon terme, reprimida. Però persistia. Com les palmeres en un paisatge de Diego Rivera, l'amor s'obria camí vers el sol des de sota de pesants roques. Quasi sempre estava identificat amb la revolució. Les mateixes idees, els mateixos afanys, el mateix risc, un aïllament en comú de la resta del món, tot plegat creava sòlids lligams. Les parelles es formaven en la il·legalitat, eren separades per la presó, i es tornaven a cercar en tornar de la deportació. Coneixem poca cosa de la vida personal de Stalin, però el poc que coneixem és més valuós per la llum que llença sobre la seua personalitat com a home.

“Es casà en 1903 [ens diu Iremaixvili]. El seu matrimoni, segons els seus punts de vista, fou venturós. Veritat és que resultava difícil advertir en la seua pròpia casa aquella igualtat de sexes que defensava com a forma bàsica del matrimoni en el nou estat. Però no estava en el seu caràcter compartir els mateixos drets amb cap altra persona. El seu matrimoni fou afortunat perquè la seua dona, que no podia competir amb ell en qüestions generals de mentalitat, el considerava un semidéu, i perquè, essent georgiana, havia estat criada en la sacrosanta tradició que obligava la dona a servir”. Iremaixvili, tot i que es considerava socialdemòcrata, servava intacte el culte envers la dona georgiana, que era, en el fons una esclava familiar. Les característiques que atribueix a la dona de Koba són les mateixes que atribuïa a sa mare, Keke: “Aquella dona genuïnament georgiana [...] de tot cor cuidava del benestar del seu marit. Es passava incomptables nits en ardents pregàries, esperant la tornada del seu Sosso, ocupat en secretes conferències. Pregava per que Koba s'apartés de les seues idees, que no eren grates a Déu, i es reintegrés a una plàcida vida domèstica de treball i content.”

No sense estranyesa, ens assabentem per aquestes línies que Koba, que havia renegat de la religió als tretze anys, es casà després amb una dona ingènuament i profunda religiosa. Això pot semblar un cas vulgar i corrent en un mitjà burgès estable, en què el marit es té per agnòstic o es distreu amb ritus maçònics mentre que la seua dona, després de consumir el seu últim adulteri, s'agenolla devotament al confessionari davant el seu director espiritual. Però entre els revolucionaris russos, tals assumptes eren moltíssim més importants. No hi havia un anèmic agnosticisme al moll de la seua filosofia revolucionària, sinó un ateisme militant. ¿Com podien tenir la menor tolerància personal envers la religió, inextricablement lligada a tot allò que s'havien compromès a combatre afrontant continus riscos? Entre els treballadors, que es casen aviat, podrien trobar-se no pocs casos d'un marit que es fa revolucionari després de la boda, mentre que la dona continua obstinadament aferrada a la vella fe. Però fins i tot açò solia

produir conflictes dramàtics. El marit mantenia la seua nova vida oculta i secreta, i cada vegada s'anava allunyant més d'ella. En altres casos, el marit aconseguia convertir la seua dona a les seues pròpies opinions, apartant-la de la posició dels seus familiars. Els treballadors joves solien queixar-se ben sovint que els era difícil trobar xicotes emancipades de les velles supersticions. Entre la joventut estudiantil, l'elecció de parella era molt més fàcil. Quasi no es donaven exemples d'intel·lectual revolucionari que es casés amb una creient; i no perquè haguessen normes que ho disposaren així. Però tals coses no estaven d'acord amb els costums, les idees i els sentiments d'aquella gent. Koba fou indubtablement una rara excepció.

Segons sembla, la disparitat d'opinions no produí cap conflicte dramàtic. "Aquest home, d'esperit tan inquiet, que se sentia constantment vigilat, sota la constant mirada de la policia secreta tsarista, en tots els seus passos i en tot allò que feia, no podia trobar afecte més que en la seua empobrida llar. Només la seua dona, el seu fill i sa mare escapen al rancor que prodigava a tots els altres." L'ídic quadro familiar que traça Iremaixvili permet deduir que Koba era tolerant fins a la indulgència amb les creences de la seua companya. Però com això està en contradicció amb el seu caràcter tirànic, el que sembla tolerància ha d'ésser indiferència moral. Koba no cercava en la seua dona una amiga capaç de compartir les seues idees o, almenys, les seues ambicions. Li bastava trobar en ella una dona submissa i amant. Per les seues opinions era marxista i pels seus sentiments i necessitats espirituals era fill de l'ossetià Bezo, de Didi-Lilo. No sol·licitava de la seua dona més del que son pare havia cercat en Keke.

La cronologia d'Iremaixvili, que no pot equivocar-se, és més de fiar en qüestions personals que no al camp de la política. Però la data que dóna del matrimoni suscita algun dubte. Ell la fixa en 1903, i Koba fou pres a l'abril de 1902 i tornà de la deportació al febrer de 1904. És possible que el casament s'efectués a la presó. Tals casos no eren rars. Però també és possible que la boda se celebrés només després de la seua fuga del desterrament, a principis de 1904. En aquest cas, una boda eclesiàstica oferia certes dificultats per a qui ja es trobava en "estat il·legal"; no obstant això, considerant els costums primitius d'aleshores, especialment en el Caucas, les dificultats policiaques no eren impossibles de salvar. Si Koba es casà després de la seua deportació, açò pot explicar en part la seua passivitat política durant 1904.

La dona de Koba (ni tan sols sabem el seu nom) morí en 1907, segons certs informes, de pulmonia. Llavors, ambdós Sossos no estaven ja en bones relacions. Iremaixvili es lamenta: "El més fort de la seua lluita es dirigí des d'aleshores contra nosaltres, els seus antics amics. Ens atacava en tot míting i en tota discussió del mode més salvatge i desconsiderat, tractant de sembrar verí i odi contra nosaltres per tot arreu. D'haver-li estat possible, ens hauria exterminat a sang i foc [...] Però la immensa majoria dels marxistes georgians continuaren amb nosaltres, i allò era el que més l'enardia i posava furiós." Ara bé, els costums georgians eren tan dominants, pel que es veu, que l'enemistat política no impedí Iremaixvili visitar Koba en morir la seua dona, per a donar-li el condol: "Estava molt decaigut, però em rebé amistosament, com en altres temps. La cara pàl·lida d'aquell home reflectia la profunda pena que li causà la mort de la fidel companya de la seua vida. La seua aflicció [...] havia d'ésser molt gran i tenaç, perquè ja era incapaç de contenir-la davant els estranys."

La difunta fou soterrada segons totes les regles del ritu ortodox. Els seus parents n'insistiren, i Koba no s'hi oposà. "Quan el modest seguici arribà a la porta del cementeri [refereix Iremaixvili], Koba m'estrenyí fortament la mà, i assenyalant el fèretre, digué: "Sosso, aqueixa criatura ablaní el meu cor de pedra; en morir, es porta amb ella tot l'afecte que encara sentia pels meus semblants." I, posant-se la mà dreta, sobre el pit, hi afegí: "Està tot tan buit, tan inexplicablement buit ací dins!" Aquestes

paraules poden sonar teatralment patètiques i inhumanes però no és improbable que siguin certes, no sols per referir-se a un home jove aclaparat pel seu primer pesar sincer sinó, també, perquè sovint en el futur trobarem de nou en Stalin la mateixa propensió a l'èmfasi forçat, tret no rar en persones de caràcter rude. La malaptesa d'estil amb què expressa els seus sentiments, procedia de les homilies al seminari.

En morir, la seua dona deixà a Koba un xiquet de fines i delicades faccions. En 1919-1920 era alumne de l'Institut de Tbilisi, on Iremaixvili exercia de professor. Poc després son pare traslladà laixa a Moscou. Tornarem a trobar-lo al Kremlin. Tot açò és quant coneixem d'aquell matrimoni, que en matèria de temps encaixa prou bé en el marc de la primera revolució. No és coincidència fortuïta: els ritmes de la vida personal del revolucionari estaven massa estretament travats amb els dels grans esdeveniments.

“A partir del dia en què soterraren la seua dona [insisteix Iremaixvili] perdé l'últim vestigi de sentiments humans. El seu cor s'omplí de l'odi inexplicablement maligne que el seu cruel pare havia començat a engendrar en ell quan encara era un xiquet. Reprimia amb sarcasme els seus impulsos morals cada vegada més espaiats. Implacable amb si mateix, es féu implacable amb els altres.” Així era durant el període de la reacció que, mentre, s'havia ensenyorit del país.

El començament de les vagues de masses en la segona meitat de l'última dècada del segle, significava la proximitat de la revolució. Però la mitjana de vaguistes era encara de menys de 50.000 a l'any. En 1905, aqueix número ascendí d'un salt a 2.750.000; en 1906 baixà a un milió; en 1907, a 750.000, incloent-hi els homes que havien participat en diverses de elles. Aquestes foren les xifres de la revolució. Mai abans havia presenciat el món una onada de vagues semblant! El període de reacció començà en 1908. El nombre de vaguistes abaixà immediatament a 174.000; en 1909, a 64.000; en 1910 a 30.000. Però mentre el proletariat anava estretint ràpidament els seus rengles, els camperols que havia aixecat no sols continuaven sinó que reforçaven la seua ofensiva. La devastació de les hisendes dels grans terratinents s'estengué particularment durant els mesos en què funcionà la primer Duma. Es produïren una sèrie de motins de soldats. Després de sufocats els intents de sublevació de Sveaborg i Kronstadt al juliol de 1906, el monarca es tornà atrevit, instituí consells de guerra i, amb ajuda del Senat, adulterà la llei electoral. Però no assolí l'objectiu pretès. La segona Duma resultà més radical que la primera.

Al febrer de 1907, Lenin caracteritzà la situació política del país amb les paraules següents: “La il·legalitat més desenfrenada i cínica [...] La llei electoral més reaccionària d'Europa. El cos de representants populars més revolucionari d'Europa al país més endarrerit.” D'ací la seua conclusió: “Estem en vigílies d'una nova crisi revolucionària més amenaçadora.” Aquesta conclusió no es confirmà. Tot i que la revolució encara tenia prou força per a deixar les seues empremtes en la lliça del pseudoparlamentarisme tsarista, ja estava trencada. Les seues convulsions anaven essent cada vegada més tènues.

El partit socialdemòcrata travessava un procés anàleg. Continuava creixent en nombre de membres, però la seua influència sobre les masses declinava. Cent socialdemòcrates ja no eren capaços de treure al carrer tants treballadors com deu socialdemòcrates ho haurien fet l'any precedent. Els diversos aspectes d'un moviment revolucionari, com a procés històric homogeni i, en general, com a esdeveniment de valor persistent, no són uniformes ni harmònics en contingut o en moviment. No sols els treballadors, sinó també els petit burgesos intentaren venjar la seua derrota pel tsarisme en camp obert votant a favor de les esquerres; però ja no eren capaços d'una nova insurrecció. Privats de l'aparell dels soviets i de contacte directe amb les masses, que aviat sucumbiren a una negra apatia, els treballadors més actius sentiren la necessitat

d'un partit revolucionari. Així, aquesta vegada l'ala esquerra de la Duma i el creixement de la socialdemocràcia eren símptomes del descens de la revolució, no del seu auge.

{Lenin admeté semblant possibilitat des d'aquells dies, sens cap dubte. Però fins que l'experiència no aportà una verificació definitiva, continuà bastint la seua política sobre el pronòstic revolucionari. Tal era la regla fonamental d'aquesta estratègia. "La socialdemocràcia [escrivia en octubre de 1906] ha d'entrar la primera en la via de la lluita més resoluta i directa i prendre, l'última, els mitjans de lluita més desviats." Per lluita directa entenia les vagues, les manifestacions, la vaga general, els encontres amb la policia, la insurrecció. Per mitjans desviats cal entendre la utilització de les possibilitats legals, en particular el parlamentarisme, per a agrupar forces. Aquesta estratègia contenia inevitablement el perill d'emprar mètodes de lluita armats en el moment en què les condicions objectives ja havien desaparegut per a aquests mètodes. Però en la balança del partit revolucionari aquest perill tàctic pesava infinitament menys que el perill estratègic de mantenir-se a banda dels esdeveniments i de deixar passar una situació revolucionària. }

El Cinquè Congrés del partit, celebrat a Londres, al maig de 1907, es distingí pel nombre de persones que hi participaren. A la nau de l'església "socialista" hi havia 302 delegats (un delegat per cada 500 membres del partit), mig centenar amb veu consultiva, i no pocs invitats. D'aquests, 90 eren bolxevics i 85 menxevics. Les delegacions nacionals formaven el "centre" entre aquests dos flancs. Al congrés anterior estigueren representats 13.000 bolxevics i 18.000 menxevics (un delegat per cada 300 membres del partit). Durant els dotze mesos transcorreguts entre el Congrés d'Estocolm i el de Londres, la secció russa del partit havia augmentat de 31.000 a 77.000 membres, açò és, dues vegades i mitja. Era inevitable que l'agudesa major de la pugna fraccional repercutís en el nombre. Però, indubtablement, els treballadors avançats continuaren engrossint les files del partit durant aquell any. Al mateix temps, l'ala esquerra es reforçà amb molta més rapidesa que la seua antagonista. En el soviè de 1905, els menxevics preponderaven; els bolxevics eren una modesta minoria. A principis de 1906, les forces d'ambdues fraccions a Sant Petersburg eren aproximadament iguals. Durant l'interval entre la primera i la segona Duma, els bolxevics començaren a avançar-se. En els temps de la segona Duma, havien assolit un complet predomini entre els treballadors avançats. Si es jutja per l'índole dels acords presos, el Congrés d'Estocolm fou menxevic i bolxevic el de Londres.

La desviació del partit cap a l'esquerra fou tinguda en compte per les autoritats. Poc abans del congrés, el departament de policia instruïa les seues dependències locals que "els grups menxevics, en el seu estat actual d'ànim, no representen un perill tan seriós com els bolxevics". En l'informe regular de la marxa del congrés presentat al departament de policia per un dels seus agents en l'estranger, es feia l'apreciació següent: "Entre els oradors que en el curs de la discussió intervingueren a favor del punt de vista revolucionari, es compten, Stanislav (bolxevic), Trotski, Pokrovski (bolxevic) i Tyszko (socialdemòcrata polonès); en defensa del criteri oportunista, Martov i Plekhànov (dirigents dels menxevics). Hi ha clars indicis [continuava l'agent de l'okhrana] que els socialdemòcrates estan girant vers mètodes revolucionaris de lluita [...] El menxevisme, que florí gràcies a la Duma, ha declinat quan la Duma ha demostrat la seua impotència, donant ampli camp al bolxevisme, o, més bé, a les tendències revolucionàries extremistes." En realitat, com ja s'ha indicat, el caire sentimental del proletariat era molt més complicat i inconsistent. Així, mentre que l'avantguarda, sostinguda per la seua pròpia experiència, es desvià vers l'esquerra, la massa, descoratjada per les derrotes, virà cap a la dreta. L'alè de la reacció s'estenia ja per damunt del congrés. "La nostra revolució travessa moments de prova [digué Lenin en la

sessió del 12 de maig]. Necessitem tota la fortalesa i la resolució, tota la cautela i la perseverança d'un partit proletari unit, si hem de resistir enfront dels insidiosos capritxos del dubte, la defecció, l'apatia, la submissió.”

“A Londres [escrivia un biògraf francès], Stalin conegué Trotski, però aquest darrer a penes hi reparà. El líder del soviets de Sant Petersburg no és de les persones que entaulen fàcilment relacions o entren en intimitat sense una afinitat espiritual genuïna.” Siga açò o no cert, el fet és que no m'assabentí de l'assistència de Koba al Congrés de Londres, sinó pel llibre Suvarin, i més tard ho vaig veure confirmat en les actes oficials. Com a Estocolm, Ivanovitx no figurava entre els 302 delegats amb dret de vot, sinó entre els 42 la participació dels quals era només a títol consultiu o deliberant. El bolxevisme era encara tan feble a Geòrgia que Koba no pogué reunir els 500 vots necessaris en tot Tbilisi! “Ni tan sols a la ciutat nativa de Koba i meua, Gori [escriu Iremaxvili], hi havia un sol bolxevic.” L'absolut predomini dels menxevics en el Caucas fou confirmat en el curs dels debats del congrés pel rival de Koba, Txaumian, dirigent bolxevic del Caucas i futur membre del comitè central. “Els menxevics caucàsics [es lamentava], aprofitant el seu indiscutible pes numèric i el seu domini oficial en el Caucas, fan quant poden per impedir que els bolxevics siguin elegits.” En una declaració signada pel mateix Txaumian i Ivanovitx, llegim: “Les organitzacions menxevics caucàsiques es componen quasi enterament de la petita burgesia de la ciutat i del camp.” Dels 18.000 membres del partit en el Caucas, no eren treballadors més de 6.000; però fins i tot d'aquests, la majoria estaven de part dels menxevics.

La designació d'Ivanovitx com a delegat merament consultiu fou acompanyada d'un incident no exempt de mordacitat. Quan li tocà a Lenin el torn de presidir el congrés, proposà que s'adoptés sense discussió un acord de la comissió de credencials recomanant concedir participació deliberant a quatre delegats, entre ells Ivanovitx. L'infatigable Martov vociferà des del seu seient: “Voldria saber a qui es concedeix veu deliberant. Qui són aqueixos homes, d'on vénen, etc.” Al que respongué Lenin: “*Certament no ho sé*, però el congrés pot confiar en l'opinió unànime del comitè de credencials.” És molt possible que Martov tingués alguna informació secreta respecte a l'índole específica de l'historial d'Ivanovitx, ja en parlarem amb més detall, i que per açò precisament Lenin s'afanyés a tallar l'ominosa al·lusió referint-se a la unanimitat de la comissió de credencials. En tot cas, Martov jutjà oportú referir-se a “aqueixos homes” com si no foren ningú: “qui són, d'on vénen, etc.”, mentre que Lenin, per la seua banda, no sols no plantejà objeccions a tal caracterització, sinó que la confirmà. En 1907, Stalin era encara totalment desconegut, no sols del partit en general, sinó, fins i tot, dels tres-cents delegats del congrés. L'acord del comitè de credencials fou adoptat amb l'abstenció d'un bon nombre de delegats.

Però és molt de notar el fet que Ivanovitx no féu ús ni una sola vegada del dret de paraula que se li havia concedit. El congrés durà gairebé dues setmanes i les discussions foren summament extenses i prolixes. Però el nom d'Ivanovitx no es fa constar ni tan sols una sola vegada entre els nombrosos oradors. La seua signatura apareix només en dos breus informes de bolxevics caucàsics a propòsit dels seus conflictes locals, amb els menxevics, i fins i tot açò només en tercer lloc. No deixà més empremtes de la seua presència al congrés. Per a apreciar degudament el que açò significa, cal conèixer la mecànica de tramoia del congrés. Cada una de les fraccions i de les organitzacions nacionals es reunien per separat durant els intervals de les sessions oficials, traçaven la seua pròpia línia de conducta i designaven del seu si aquells que havien d'intervenir. De manera que en el curs de tres setmanes de debats, en què participaren tots els membres del partit d'algun renom, la fracció bolxevic no jutjà oportú confiar una sola intervenció a Ivanovitx.

Cap al final d'una de les últimes sessions del congrés parlà un jove delegat de Sant Petersburg. Tots havien abandonat ràpidament els seus seients i ningú l'escoltava. L'orador es veié obligat a pujar dalt d'una cadira per a cridar l'atenció. Però, tot i les circumstàncies tan desfavorables, aconseguí fer un rogle cada vegada més crescut de delegats al seu voltant, i no trigà molt a calmar-se l'auditori. Aquell discurs féu del novici un membre del comitè central. Ivanovitx, condemnat al silenci, prengué nota de l'èxit del nouvingut (Zinòviev només tenia vint-i-un anys), probablement baciú de simpatia, però no d'enveja. Ni una ànima féu el menor cas de l'ambició caucàsica, amb el seu dret de veu no utilitzat. El bolxevic Gandurin, soldat de fila al congrés, consignà en les seues *Memòries*: "Durant les pauses solíem rodejar un o altre dels principals activistes, aclaparant-los a preguntes." Gandurin esmenta entre els delegats a Litvinov, Vorotxilov, Tomski i d'altres bolxevics relativament foscos d'aleshores; però no Stalin, ni tan sols una vegada. I, no obstant això, escrigué les seues *Memòries* en 1931, quan era força més difícil oblidar Stalin que recordar-lo.

Entre els membres electes del nou comitè central, els bolxevics eren Myesxkovski, Rozhkov, Teodorovitx i Noguín, amb Lenin, Bogdanov, Krassin, Zinòviev, Rikov, Shanter, Sammer, Leitheisen, Taratuta i A. Smirnov, com a suplents. Els més destacats dirigents de la fracció foren elegits suplents perquè interessava promoure vers l'avantguarda les persones capaces de treballar a Rússia. Però Ivanovitx no estava entre els titulars ni entre els suplents. No seria just cercar-ne la raó en les estratagemes dels menxevics; en realitat, cada bàndol escollí els seus propis candidats. Alguns dels bolxevics del comitè central, com Zinòviev, Rikov, Taratuta i A. Smirnov, eren de la mateixa generació que Ivanovitx i fins i tot més joves.

En la sessió final de la fracció bolxevic, després de clausurat el congrés, s'elegí un centre secret bolxevic, l'anomenat "C. B.", compost de quinze membres. Entre ells estaven els teòrics i els "literaris" de l'època i del futur, com ara Lenin, Bogdanov, Pokrovski, Rozhkov Zinòviev i Kàmenev, així com els més coneguts organitzadors: com Krassin, Rikov, Dubronski, Noguín i d'altres. Ivanovitx tampoc pertanyia a aquell grup. No pot negar-se la importància d'aquest fet. Stalin no podia ésser elegit membre del comitè central sense ésser conegut per tot el partit. Un altre obstacle (admetem-ho per aquesta vegada) era que els menxevics caucàsics estaven particularment en contra seua. Però si hagués tingut algun pes i influència dins del seu propi bàndol s'hauria pogut incorporar, com a mínim, al centre de direcció bolxevic, que ben necessitat estava d'un representant autoritzat del Caucas. El mateix Ivanovitx somiaria, sens dubte, en assolir un lloc en el "C. B."; però no n'hi hagué per a ell.

En vista de tot açò, per a què fou Koba a Londres? No pogué alçar el braç com a delegat amb vot. Resultà inútil com a deliberant. Certament, no exercí cap paper en les reunions reservades de la fracció bolxevic. És inconcebible que hi acudís per mera curiositat, per a escoltar i fer una ullada. Tindria altres missions. Però, quines foren aquestes missions?

El congrés acabà el 19 de maig. No més tard de l'1 de juny, el primer ministre Stolypin plantejà a la Duma la seua petició d'expulsar immediatament cinquanta-cinc diputats socialdemòcrates i sancionar l'arrest de setze d'ells. Sense esperar l'autorització de la Duma, la policia procedí a practicar detencions a la nit del 2 de juny. L'endemà, la Duma fou suspesa, i en el curs d'aquest acte de força per part del govern es promulgà una nova llei electoral. En tot el país es produïren detencions en massa simultàniament, atentament preparades, amb ferroviaris entre els sotmesos a custòdia, en un esforç per prevenir una vaga general. Els motins a la flota del Mar Negre i en un regiment, de Kiev, no passaren d'una temptativa. La monarquia triomfava. Quan Stolypin es mirà a l'espill, hi contemplà la imatge de Sant Jordi, victoriós.

La desintegració evident de la revolució comportà diverses crisis en el partit i en el mateix bàndol bolxevic, decidit per gran majoria a favor de la posició boicotejadora. Açò era quasi una reacció instintiva contra la violència governamental, però era alhora un intent de dissimular la seua pròpia impotència amb un gest radical. Mentre reposava després del congrés de Finlàndia, Lenin reflexionà sobre l'assumpte en tots els seus aspectes, i es decidí resoludament en contra del boicot. La seua situació dins del seu mateix bàndol arribà a ésser prou difícil. No era cosa fàcil passar dels dies d'apogeu revolucionari als tediosos de dificultats i obstacles. "A excepció de Lenin i Rozhkov [escrivia Martov], tots els representants de talla de la fracció bolxevic (Bogdanov, Kàmenev, Lunatxarski, Volski i d'altres) estaven a favor del boicot." La cita és, en certa manera, interessant, perquè inclou entre els representants de talla no sols Lunatxarski, sinó fins i tot l'oblidat Volski, però s'oblida de Stalin. En 1924, quan el periòdic històric oficial de Moscou reproduí el testimoni de Martov, al consell de redacció no se li ocorregué mostrar interès sobre l'opinió de Stalin en aquella ocasió.

No obstant això, Koba estava entre els boicotejadors. A més de testimonis directes sobre el cas, que, d'altra banda, procedeixen de menxevics, hi ha una certa evidència indirecta que és la més convincent: ni tan sols un dels historiadors oficials presents diu una sola paraula a propòsit de la posició de Stalin en allò tocant les eleccions a la Tercera Duma. En un opuscle titulat *Sobre el boicot a la Tercera Duma*, publicat poc després de la revolució, i en el que Lenin defensava la participació en les eleccions, fou Kàmenev qui defensà el punt de vista dels partidaris del boicot. Hauria estat més fàcil per a Koba servir l'incògnit, doncs que a ningú se li hauria acudit en 1907 demanar-li que es manifestés per mitjà d'un article. El vell bolxevic Pirieiko recorda que els boicotejadors "amonestaren el camarada Lenin pel seu menxevisme". No hi ha motiu per a dubtar que Koba no es quedà enrere al seu cercle d'íntims amb epítets prou incisius en rus i en georgià. Quant a Lenin, demanà a la seua fracció desembaràs i habilitat per a afrontar les realitats. "El boicot és una declaració oberta de guerra contra l'antic govern, un atac directe contra ell. Sense, com a mínim, un ampli ressorgir revolucionari [...] no cal comptar amb l'èxit del boicot." Molt més tard, en 1920, Lenin escrivia: "Fou un error [...] per als bolxevics haver boicotejat la Duma en 1906." Fou un error, perquè després de la derrota de desembre era impossible esperar una ofensiva revolucionària en el futur immediat; per consegüent, no tenia sentit menysprear una tribuna com la Duma per a mobilitzar les files de la revolució.

En la conferència del partit que es celebrà a Finlàndia, al juliol, els nou delegats bolxevics, a excepció de Lenin, es pronunciaren a favor del boicot. Ivanovix no hi participà, en aquella conferència. El portaveu dels boicotejadors fou Bogdanov. L'acord afirmatiu sobre la qüestió de participar en les eleccions es prengué pels vots units "dels menxevics, els de la Lliga Jueva (bundistes), els polonesos, un dels letons i un bolxevic", escrivia Dan. "Un bolxevic", açò és, Lenin. "En una caseta d'estiu [recorda Krupskaja], Iliix defensà ardentment la seua posició; Krassin pujava en la seua bicicleta, i aturat davant la finestra, escoltava Iliix amb atenció. Després, sense entrar a la casa, s'allunyava meditant..." Krassin s'allunyà d'aquella finestra per més de deu anys. No tornà al partit sinó després de la Revolució d'Octubre, i ni tan sols immediatament. A poc a poc, sota l'influx de noves lliçons, els bolxevics es foren adherint al parer de Lenin, encara que, com veurem, no en la seua totalitat. En silenci, Koba també repudià el boicotisme. Els seus discursos en el Caucas a favor del boicot han quedat magnànimament relegats a l'oblit.

La Tercera Duma començà la seua infausta activitat al mes de novembre. L'alta burgesia i els grans terratinents rics s'hi havien assegurat per endavant una majoria. Llavors començà el període més ombriu de la vida de la Rússia "renovada". Les

organitzacions obreres foren dispersades, sufocada la premsa revolucionària, i els consells de guerra anaven a la saga de les expedicions de càstig. Però més terrible que els colps exteriors era la reacció interior. La deserció assolí caràcter de masses. Els intel·lectuals deixaven la política per la ciència, l'art, la religió i el misticisme eròtic. La pinzellada final d'aquest quadro fou l'epidèmia de suïcidis. El capgirament de valors es dirigia, primer que res, contra els partits revolucionaris i els seus dirigents. El bruscanvi d'actitud trobà una reflexió brillant als arxius del departament de policia, on censuraven les lletres dubtoses, servant així les més interessants per a la història.

En Ginebra, Lenin rebé una lletra de Sant Petersburg que deia el següent: "La calma regna per dalt i per baix, però el silenci de baix està infectat. Davall la seua capa aguaita tal ira que farà bramar als homes, perquè han de fer-ho. Però, de moment, fins i tot nosaltres patim el més neci d'aqueixa ira..." Un cert Zakxarov escrivia a un amic seu d'Odessa: "Hem perdut completament la fe en aquells als que tan apreciàvem [...] Imagina't que, a finals de 1905, Trotski deia seriosament que la revolució política havia culminat en un èxit gran, i que seria immediatament seguida pel començament de la revolució social...! I què dir de la portentosa tàctica de la revolució armada que tant han divulgat els bolxevics...? De veres, he perdut tota fe en els nostres dirigents i en tots els anomenats intel·lectuals revolucionaris." Ni tan sols la premsa liberal i la radical s'abstingueren de ferir als vençuts amb el seu sarcasme.

Les desercions es produïen no sols entre els intel·lectuals, no sols entre els que arriben avui per a allunyar-se demà, i per als qui el moviment no era més que una causa a meitat de camí, sinó fins i tot entre els treballadors avançats, que havien estat carn i unglà del partit durant anys. La religiositat, d'una banda, i l'embriaguesa, el joc i altres factors per l'estil, d'una altra, prenién més força que mai entre les capes endarrerides de la classe treballadora. En la millor preparada, començaven, a imposar el to els individualistes, que s'esforçaven per elevar la seua situació personal, cultural i econòmica per damunt de la massa dels seus companys de treball. Els menxevics trobaven el seu sosteniment en aqueixa capa de l'aristocràcia obrera, composta principalment de metal·lúrgics i tipògrafs. Els treballadors de les capes mitjanes, als qui la revolució havia acostumat a llegir periòdics, acusaven una major estabilitat. Però, en haver-se incorporat a la vida política sota la direcció d'intel·lectuals, en quedar-se sols se sentiren com petrificats i no feien més que marcar el pas.

No tot el món desertà. Però els revolucionaris que no estaven disposats a rendir-se ensopegaren amb insuperables obstacles. Una organització il·legal necessita un ambient de simpatia i una renovació constant de reserves. En una atmosfera de decadència, no sols era dur, sinó virtualment impossible atènyer-se a les regles indispensables de conspiració i mantenir contactes revolucionaris. "El treball clandestí continuava lànguidament. Durant 1909 es produïren accions policiaques contra les impremtes del partit en Rostov del Don, Moscou, Tyumen, Sant Petersburg... (i en d'altres llocs), els recanvis de proclames a Sant Petersburg, Bialystok, Moscou; els arxius del comitè central a Sant Petersburg. En tots aquests casos, el partit perdia excel·lents activistes." Açò ho refereix quasi en to de lamentació el general de la gendarmeria Spiridovitx.

"No tenim gent [escrivia Krupskaia amb tinta invisible a Odessa, en els començaments de 1909]. Tots estan escampats per les presons i els centres de deportació." Els gendarmes feren visible el text dissimulat de la lletra, i augmentà la població dels presidis. L'escassetat d'afiliats revolucionaris conduí inevitablement a un descens en el nivell del comitè. La insuficiència de selecció féu possible que els agents secrets pujaren els esgraons de la jerarquia il·legal. Amb un senzill gest, el provocador condemnava a l'arrest tot revolucionari que destorbés el seu avanç. Les temptatives de

purgar l'organització d'elements dubtosos menaven immediatament a empresonaments en massa. Una atmosfera de sospita i recíproc recel paralitzava tota iniciativa. Després d'un bon nombre de detencions hàbilment calculat, el provocador Kukusxin a principis de 1910, es col·locà al capdavant de l'organització al districte de Moscou. "L'ideal de l'okhrana està en via de realització [escrivia un participant actiu del moviment]. Agents secrets estan al capdavant de totes les organitzacions de Moscou." La situació a Sant Petersburg no era molt millor. "La direcció semblava desbaratada, no hi havia mode de restaurar-la, la provocació ens rosegava les entranyes, les organitzacions disminuïen [...] En 1909, Rússia tenia encara cinc o sis organitzacions actives; però fins i tot elles no trigaren en enfonsar-se en la inactivitat. El nombre de membres de l'organització del districte de Moscou, que era de 500 cap a finals de 1908, baixà a 250 a meitat de l'any següent, i a 150 sis mesos després; en 1910 l'organització deixà d'existir.

L'exdiputat de la Duma, Samoïlov, refereix com a principis de 1910 l'organització d'Ivanov-Voznessensk, que fins aleshores havia estat prou influent i activa, es desmembrà. Poc després d'ella s'esvaïren també els sindicats. Els seus llocs foren ocupats per quadrilles de les centúries negres. El règim prerevolucionari anava essent gradualment restaurat a les factories tèxtils, el que significava rebaixes de jornals, multes abusives, acomiadaments i altres coses per l'estil. "Els treballadors que continuaven treballant ho aguantaven en silenci." Però no podia haver-hi tornada a l'ordre passat. En l'estranger, Lenin assenyalava les lletres dels treballadors, que en parlar de la renovada opressió i persecució per part dels fabricants, hi afegien: "Espereu, 1905 ha de tornar!"

Al terror de dalt corresponia el terror de baix. La lluita dels derrotats insurrectes continuà convulsivament per molt de temps en forma de disperses explosions locals, incursions de guerrilles i actes de terrorisme individuals o de grup. El curs de la revolució es caracteritzava amb notable claredat per estadístiques del terror. En 1905 foren assassinades 233 persones; 168 en 1906, i 1.231 en 1907. El nombre de ferits seguia una progressió quelcom distinta, des que els terroristes havien après a tenir punteria. L'onada terrorista assolí la seua culminació en 1907. "Hi havia dies [escriu un observador liberal] en què diversos actes importants de terror anaven acompanyats de vintenes d'altres de menor quantia i d'assassinats d'oficials subalterns [...] Hi havia laboratoris de bombes en totes les ciutats, i a vegades destrossaven els seus mateixos inexperts fabricants...", i continua en aquest to. L'alquímia de Krassin es democratitzà intensament.

Tot comptat, el trienni de 1905 a 1907 és particularment notable pels actes de terrorisme i les vagues. Però allò que destaca és la divergència entre els seus informes estadístics: el nombre de vaguistes descendia ràpidament any rere any mentre que el nombre d'actes terroristes pujava amb la mateixa rapidesa. Evidentment, el terrorisme individual creixia conforme declinava el moviment de masses. Però el terrorisme no podia créixer indefinidament. L'ímpetu desencadenat per la revolució estava destinat a consumir-se en terrorisme com s'havia consumit en altres esferes d'activitat. En efecte, els 1.231 assassinats de 1907 disminuïren a 400 en 1908 i a un centenar en 1909. La proporció creixent dels simples ferits mostrava, a més, que ara els tirs procedien d'aficionats sense exercitar, majoritàriament adolescents novells.

En el Caucas, amb les seues romàntiques tradicions de bandidatge i sagnants querelles encara prou vives, la guerra de guerrilles trobà bon nombre de quadres intrèpids com a partidaris. Més d'un miler d'aquests actes de tota mena es produïren a Transcaucàsia només entre 1905 i 1907, els anys de la primera revolució. Destacaments de combatents trobaren també bon camp d'activitats en els Urals, sota la direcció dels bolxevics, i a Polònia sota la bandera del Partit Socialista Polonès. El 2 d'agost de 1906,

vintenes de policies i soldats sucumbiren als carrers de Varsòvia i d'altres ciutats poloneses. Segons l'explicació dels dirigents, la finalitat d'aqueixos atacs era "mantenir despert l'ànim revolucionari del proletariat". El cap d'aquells dirigents era Iossif Pilsudski, el futur alliberador de Polònia, i el seu opressor. Comentant els successos de Varsòvia, Lenin escrivia: "Aconsellem als grups combatents del nostre partit que cessen en la seua inactivitat i inicien algunes operacions de guerrilles..." "I aquestes crides dels dirigents bolxevics [comenta el general Spiridovix], no quedaren desateses, tanmateix l'acció en contra del comitè central (menxevic)."

De gran importància en els sagnants xocs dels terroristes amb la policia era la qüestió dels diners, nervi de tota guerra, fins i tot la civil. Abans del manifest constitucional de 1905, el moviment revolucionari estava sostingut principalment per la burgesia liberal i els intel·lectuals radicals. Això succeïa així també en el cas dels bolxevics, als qui l'oposició liberal jutjava simplement com a demòcrates revolucionaris un poc més gosats. Però quan la burgesia diposità les seues esperances en la futura Duma, començà a mirar els revolucionaris com un obstacle als seus afanys d'avenir-se amb la monarquia. Aquell canvi d'actitud assestà un potent colp als fons de la revolució. Els tancaments de fàbriques i l'atur interromperen l'aportació de diners dels treballadors. Mentre, les organitzacions revolucionàries havien desenrotllat grans màquines polítiques amb les seues pròpies imprentes, editorials, quadres d'agitadors i, finalment, destacaments de xoc en constant penúria d'armament. En tals circumstàncies, no hi havia manera de continuar sufragant les despeses de la revolució com no fos aconseguint fons a través de la força. La iniciativa, com quasi sempre, vingué de baix. Les primeres expropiacions es produïren més bé pacíficament, sovint amb una tàcita intel·ligència entre els "expropiadors" i els empleats de les institucions expropiades. Així està la història dels empleats de la Companyia d'Assegurances "Nadexda" (Esperança) animant als vacil·lants expropiadors amb les paraules: "No vos esgoteu, camarades!" Però aquest idíl·lic període no durà molt. Darrere de la burgesia, els intel·lectuals, fins i tot els empleats bancaris, s'apartaren de la revolució. Augmentaven les baixes per ambdues bandes. Mancades de suport i simpatia, les "organitzacions combatents" aviat s'esvaïren com el fum o es disgregar amb la mateixa rapidesa.

Un exemple típic de com fins i tot els destacaments més disciplinats degeneraren, es troba en les *Memòries* del ja citat Samoilov, el primer diputat elegit a la Duma pels treballadors tèxtils d'Ivanovo-Voznessensk. El destacament, actuant al principi "sota les ordres del centre del partit", començà a "obrar malament" durant el segon semestre de 1906. Quan oferí al partit només la meitat dels diners robats en una fàbrica (després d'assassinar el caixer), el comitè del partit es negà a acceptar-ho i renyà els combatents. Però ja era massa tard; es disgregaren ràpidament i prompte es reduí tota la seua actuació "a atacs de bandidatge del tipus criminal més vulgar". Sempre amb grans sumes de diners, els combatents començaren a dedicar-se a xeflis i platxèries, en el curs de les quals queien sovint en mans de la policia. Així, a poc a poc, tot el destacament de combatents tingué un final ignominiós. "No obstant això, hem d'admetre [escriu Samoilov], que a les files hi havia no pocs [...] camarades genuïnament afectes, lleials a la causa de la revolució, i alguns de cor net com el cristall..."

El propòsit original de les organitzacions combatents era assumir la direcció de les masses rebels, ensenyant-les a usar armes i assestar a l'enemic colps eficaços. El principal teoritzador, si no l'únic, en aqueix camp d'activitats, era Lenin. Després d'aixafada la insurrecció de desembre, el primer problema era què havia de fer-se amb les organitzacions de combat. Lenin fou al Congrés d'Estocolm amb un esbós d'acord, pel que, fins i tot reconeixent l'interès de les activitats de les guerrilles i com a part de la

preparació per a la futura gran ofensiva contra el tsarisme, permetia les anomenades “expropiacions” de fons “sota el control del partit”. Però els bolxevics retiraren aquesta proposició obligats per la pressió de la disconformitat dins del seu propi si. Per una majoria de seixanta-quatre vots per quatre en contra i vint abstencions, s’aprovà la proposició menxevic, per la qual es prohibien categòricament les “expropiacions” de persones i institucions particulars, tolerant la confiscació de fons de l’estat només en el cas que els òrgans del govern revolucionari s’instituïren en una localitat donada; és a dir, només en connexió directa amb un aixecament popular. Els vint-i-quatre delegats que s’abstingueren o votaren en contra d’aquesta resolució componien la meitat leninista irreconciliable de la fracció bolxevic.

{En un llarg informe publicat a la premsa sobre el Congrés d’Estocolm, Lenin fa completament a una banda la resolució sobre els atacs a mà armada, invocant el fet que no hi assistí als debats. “I aquesta qüestió, ben entès, no és principista.” És poc probable que l’absència de Lenin fos fortuïta: simplement no volia nuar-se les mans. Exactament igual que, un any més tard, en el Congrés de Londres, Lenin, obligat en tant que president a assistir als debats sobre la qüestió de les expropiacions, evità participar en la votació, tanmateix les enfurismades mirades llançades des del bancs menxevics. La resolució de Londres prohibia categòricament les expropiacions i ordenava la dissolució de les “organitzacions de combat” del partit. }

Com, és natural, no es tractava d’una qüestió de moralitat abstracta. Totes les classes i tots els partits examinen el problema de l’assassinat no des del punt de vista del manament bíblic, sinó des del punt de vista de la conveniència dels interessos històrics en joc. Quan el papa i els seus cardenals beneïen les armes de Franco, cap dels governants conservadors suggerí la idea d’empresonar-los per incitar a l’homicidi. Els moralistes oficials s’alcen contra la violència quan aquesta és revolucionària. En canvi, qualsevol que lluite efectivament contra l’opressió de classe ha de reconèixer per força la revolució. I qui reconeix la revolució reconeix la guerra civil. Finalment, “la guerra de guerrilles és una ineludible forma de lluita [...] quan es produeixen llargs intervals entre les grans batalles d’una guerra civil” (Lenin). Des del punt de vista dels principis generals de la lluita de classes, tot açò era completament irrefutable. Les divergències es produïren amb l’avaluació de circumstàncies històriques concretes. Quan entre dues batalles importants de la guerra civil transcorren dos o tres mesos, aqueix interval ha d’omplir-se amb actuació de guerrilles contra l’enemic. Però si la “pausa” es perllonga anys sencers, llavors la guerra de guerrilles deixa d’èsser una preparació per a la batalla, i esdevé una simple convulsió consecutiva a la derrota. No és fàcil, certament, determinar el moment de la ruptura.

Les qüestions del boicot i de les activitats guerrilleres estaven íntimament relacionades. És permisible boicotejar les assemblees representatives només en el cas que el moviment de masses siga prou fort per a enfonsar-les o per a passar-les per alt. Però quan les masses estan en plena retirada, la tàctica del boicot perd el seu sentit revolucionari. Lenin ho comprengué i ho explicà millor que altres. Ja en 1906 repudiava el boicot de la Duma. Després del colp del 3 de juny de 1907, entaulà una lluita decidida contra els boicotejadors precisament perquè la baixamar havia succeït a la pleamar. Era inqüestionable que les activitats guerrilleres s’havien convertit en pur anarquisme, quan calia utilitzar fins i tot el recinte del “parlamentarisme” tsarista per a preparar el terreny a la mobilització de les masses. En l’apogeu de la guerra civil, les activitats de les guerrilles augmentaren i estimulaven així el moviment de masses; en el període de reacció intentaren reemplaçar-lo, però, de fet, el que feren fou desconcertar el partit i accelerar la seua disgregació. Olminski, un dels més rellevants companys d’armes de Lenin, fa llum crítica sobre aquell període des de la perspectiva dels temps del soviets.

“No pocs dels millors joves [escrivia] periren en el cadafal; d’altres degeneraren, i d’altres perderen la seua fe en la revolució. Al mateix temps, la gent en general començà a confondre els revolucionaris amb bandits vulgars. Més tard, quan es començà a reanimar el moviment obrer revolucionari, aquest ressorgiment fou més lent a les ciutats on les “ex” [expropiacions] havien estat més nombroses. (Com a exemple puc citar Bakú i Saratov.)” Tinguem present aquesta referència a Bakú.

La suma total de les activitats de Koba durant els anys de la primera revolució sembla tan insignificant, que, vullguem o no, se suscita la pregunta: *És possible que fos açò tot?* Al vèrtex dels successos que passaven al seu voltant, Koba no hauria pogut menys d’acudir a procediments d’acció que li haurien permès demostrar la seua vàlua. La participació de Koba en actes de terrorisme i expropiació no pot dubtar-se. I no obstant això, és difícil determinar el caràcter de tal participació.

“El principal inspirador i inspector general [...] de l’activitat combatent [escriu Spiridovitx] era Lenin mateix, ajudat per gent de confiança molt addicta a ell.” Què gent era aquella? L’antic bolxevic Alexinski, que en esclatar la guerra es féu especialista en desemascarar els bolxevics, consignà en la premsa estrangera que dins del comitè central hi havia un “petit comitè l’existència del qual ignoraven no sols la policia tsarista, sinó fins i tot els membres del partit. Aquell petit comitè constituït per Lenin, Krassin i una tercera persona [...] s’ocupava especialment de la hisenda del partit”. Ocupar-se de finances significava per a Alexinski dirigir les expropiacions. La “tercera persona” no anomenada era el naturalista, físic, economista i filòsof Bogdanov, a qui ja coneixem. Alexinski no tenia per què ésser reticent sobre la participació de Stalin en les operacions de combat. Res en diu perquè res se’n sap al respecte. Per aquells anys Alexinski no sols estava en estretes relacions amb el centre bolxevic, sinó en contacte amb el mateix Stalin. Per regla general, aquell difamador deia més del que sabia.

Les notes a les obres de Lenin diuen a propòsit de Krassin: “Guià l’oficina tècnica de combat del comitè central.” Krupskaia escrigué al seu torn: “Els membres del partit s’assabenten ara de la important tasca que Krassin realitzà en l’època de la revolució de 1905, armant els combatents, inspeccionant la fabricació d’explosius, etc. Tot això es feia en secret, sense la menor ostentació, però emprant-hi una enorme energia. Vladimir Ilitx sabia d’aquella tasca de Krassin més que ningú, i des d’aleshores sempre el lloava.” Vointinski, que durant la primera revolució fou un bolxevic destacat, escrivia: “Tinc una clara impressió que Nikititx [Krassin] era l’únic home, dins de l’organització bolxevic, a qui Lenin mirava amb genuí respecte i absoluta confiança.” És cert que Krassin concentrà els seus esforços principalment a Sant Petersburg. Però si Koba hagués portat a terme en el Caucas operacions de tipus semblant, Krassin, Lenin i Krupskaia no haurien deixat d’assabentar-se’n. No obstant això, Krupskaia, que per a mostrar la seua lleialtat ha tractat d’esmentar Stalin amb la major freqüència possible, no ha dit mai res respecte a la seua participació en les activitats combatents del partit.

El 3 de juliol de 1938, *Pravda*, de Moscou, quasi inesperadament, declarà que “l’auge sense precedents del moviment revolucionari en el Caucas” en 1905 estava relacionat amb la “direcció de les organitzacions més militants del nostre partit, creades allí per primera vegada directament pel camarada Stalin”. Però la simple asserció oficial de què Stalin tingué alguna cosa a veure amb les “organitzacions més militants” es refereix al principi de 1905, abans que sorgís el problema de l’expropiació; no dóna informes sobre la tasca real de Koba; finalment, és dubtós per la naturalesa mateixa de les coses, perquè no hi havia organització bolxevic en Tbilisi ni la hi hagué fins a la segona meitat de 1905.

Vegem el que diu Iremaixvili sobre el particular. Parlant amb indignació sobre actes terroristes, “ex” i altres semblats, declara: “Koba fou l’iniciador dels crims

comesos pels bolxevics a Geòrgia, que redundaren en profit de la reacció.” Després de la mort de la seua dona, quan Koba “perdé els últims residus de sentiment humà”, esdevingué “un apassionat defensor i organitzador [...] de l’estúpid i sistemàtic assassinat de prínceps, popes i burgesos”. Ja hem tingut ocasió de convèncer-nos que el testimoni d’Iremaixvili no deixa res a desitjar a mesura que passa dels assumptes personals al terreny polític, i de la infància i la joventut a anys més madurs. Els vincles polítics entre aquests dos amics dels anys mossos acabaren al començament de la primera revolució. Només per atzar el dia 17 d’octubre, quan es publicà el manifest constitucional, Iremaixvili veié als carrers de Tbilisi (veié, però no escoltà) que Koba, suspès d’un fanal de ferro (aquell dia tot el món s’encimbellava als fanals), arengava una multitud. Com ell era menxevic, només de segona o tercera mà podia esbrinar Iremaixvili quina classe d’activitats terroristes eren les de Koba. Per consegüent, aquest testimoni és poc fidedigne. Iremaixvili cita dos exemples: la famosa expropiació de Tbilisi en 1907, que tindrem ocasió de discutir més endavant, i la mort del popular escriptor georgià príncep Txavtxavadze. Amb referència a l’expropiació, que situa erròniament en 1905, observa Iremaixvili: “Koba pogué burlar la policia en aquella ocasió també; no hi hagueren proves suficients que demostraren la seua iniciativa en aquell cruel atemptat. Però aquella vegada el Partit Socialdemòcrata de Geòrgia expulsà Koba oficialment...” Iremaixvili no addueix la menor prova que Stalin tingués res a veure amb l’assassinat del príncep Txavtxavadze, limitant-se a aquesta observació equívoca: “Indirectament, Koba era partidari de la violència. Aquell agitador trasbalsat d’odi, fou l’instigador de tots els crims.” Els records d’Iremaixvili en aquesta part interessan únicament per fer llum sobre la reputació de Koba entre els seus adversaris polítics.

El documentat autor d’un article publicat en un periòdic alemany *Volksstimme* (La Veu del Poble), de Mannheim, 2 de setembre de 1932, molt probablement un menxevic georgià, fa ressaltar que tant els amics com els enemics exageraven molt les aventures terroristes de Koba. “És veritat que Stalin posseïa una extraordinària habilitat i inclinació per a organitzar atacs de tal mena [...] Però en tals assumptes solia exercir el paper d’organitzador, inspirar, inspeccionar, però no el de participant directe.” Per consegüent, certs biògrafs pequen d’inexactes en representar-lo “corrent d’una banda a una altra amb bombes i revòlvers i realitzant les més arriscades empreses”. La història de la pretesa participació de Koba en l’assassinat del dictador militar de Tbilisi, general Gryaznov, el 17 de gener de 1906, sembla una espècie d’invenció. “Aquell fet fou executat d’acord amb la decisió del Partit Socialdemòcrata de Geòrgia (menxevics), per mitjà de terroristes del partit especialment designats a l’efecte. Stalin, com altres bolxevics, no tenia cap influència en Geòrgia i no participà directament ni indirecta en l’assumpte.” Aquest testimoni de l’autor anònim mereix consideració. Però en el seu aspecte positiu és virtualment equívoc: si bé reconeix en Stalin “extraordinària habilitat i inclinació” per a expropiacions i assassinats, no exposa cap dada en suport de tal caracterització.

El vell terrorista bolxevic georgià, Kotè Tsintsadze, testimoni consciencios i veraç, afirma que Stalin, descontent de la irresolució dels menxevics en l’assumpte de l’atemptat per a assassinar el general Gryaznov, invità Kotè a ajudar-lo a organitzar amb tal objecte un destacament de combat pel seu compte. El mateix Kotè recorda que en 1906 se li ocorregué organitzar un grup armat de bolxevics per a robar les caixes de l’estat. “Els nostres camarades de relleu, especialment Koba-Stalin, aprovaren la meua iniciativa.” Aquest testimoni té doble interès: en primer lloc, mostra que Tsintsadze considerava Koba “un camarada de relleu”, açò és, un dirigent local; i en segon, ens

dóna marge per a treure la conclusió que en aquests assumptes no passava Koba d'aprovar les iniciatives d'altres⁵.

Contra la resistència del comitè central menxevic, però amb l'activa cooperació de Lenin, els grups armats del partit assoliren convocar una conferència especial en Tammerfors, al novembre de l'any 1906. Entre els principals participants d'aqueixa conferència estaven revolucionaris que més tard exerciren un paper important o notable dins del partit, com Krassin, Iarolavski, Zemaxka, Lalaïants, Trilisser i d'altres. Stalin no es troba entre ells, tanmateix que aleshores estava en llibertat en Tbilisi. Pot hom suposar que preferia no arriscar-se presentant-se en la conferència, atenent a consideracions de conspiració. No obstant això, hi participà de forma important Krassin, que per aquell temps estava al capdavant de les activitats combatives del partit i per la seua fama estava exposat a major risc que cap altre.

El 18 de març de 1918 (açò és, pocs mesos després d'implantar el règim soviètic), el dirigent menxevic Julius Martov escrigué en un periòdic de Moscou: "Que els bolxevics caucàsics es dedicaren a qualsevol classe d'empreses arriscades d'índole expropiatòria és cosa que havia de conèixer bé el mateix ciutadà Stalin, que al seu temps fou expulsat de l'organització del seu partit per tenir alguna cosa a veure amb les expropiacions." Stalin jutjà necessari fer comparèixer Martov davant el tribunal revolucionari: "Mai en la meua vida [digué al tribunal i als presents que omplien la sala] he estat jutjat per l'organització del meu partit, ni expulsat. Això és un libel infame." Però Stalin res digué a propòsit d'expropiacions "Només amb documents a la mà te hom dret a presentar acusacions com la de Martov. Però és deshonorós llençar fang a base de rumors, sense tenir la menor prova." On està la font política de la indignació de Stalin? No és cap secret que els bolxevics en conjunt estigueren relacionats amb les expropiacions: Lenin les defensà obertament en la premsa. En canvi, l'expulsió d'una organització menxevic difícilment es podria considerar per part d'un bolxevic com a antecedent vergonyós, especialment deu anys després. Per tant, Stalin no tenia cap motiu que l'induí a negar les "acusacions" de Martov si haguessen correspost a la realitat. D'altra banda, provocar un adversari destre i enginyós a comparèixer en judici en tals condicions era exposar-se a donar-li una ocasió de posar-lo en evidència. Significava açò, doncs, que les acusacions de Martov eren falses? Parlant en general, Martov, portat del seu temperament de periodista i la seua antipatia envers els bolxevics, havia traspassat més d'una vegada els límits que hauria d'haver-li traçat la noblesa del seu caràcter. Però en aquest cas, el punt de debat era el judici. Martov es mantingué categòric en la seua afirmació, i demanà que foren citats diversos testimonis: "En primer lloc, el conegut home públic, socialdemòcrata georgià, Isidor Ramixvili, que presidia el tribunal revolucionari que decidí la participació de Stalin en l'expropiació del vapor Nicolau I a Bakú; Noé Jordània; el bolxevic Txumian, i d'altres membres del comitè del districte transcaucàsic, en 1907-1908. En segon lloc, un grup de testimonis encapçalats per Gukovski, actual comissari d'hisenda, sota la presidència del qual es jutjà el cas de la temptativa d'assassinat del treballador Zharinov, qui, davant l'organització del partit, havia acusat al comitè de Bakú i el seu líder Stalin d'estar relacionats amb una expropiació." En la seua resposta, Stalin res digué respecte a l'expropiació del vapor ni de la temptativa d'assassinat de Zharinov, al mateix temps que insistia: "Mai fui jutjat; si Martov ho diu, és un miserable calumniador."

En el sentit estrictament legal de la paraula, era impossible expulsar "expropiadors", doncs que ells ja s'havien separat prudentment del partit, anticipant-se. Però era possible plantejar la qüestió del seu reingrés. L'expulsió immediata només

---

⁵ En 1933 Kote Tsintsadze moria en la deportació que l'imposà el rellevant camarada Stalin.

podia servir de norma per als instigadors que quedaven a les files del partit; ara bé, segons sembla no hi havia càrrecs directes contra Koba. És possible, doncs, que fins a un cert punt Martov tingués raó en afirmar que Koba havia estat expulsat; “en principi”, així havia estat. Però també Stalin tenia raó: individualment mai havia estat jutjat. No era cosa fàcil per al tribunal resoldre el litigi, especialment per falta de testimonis. Stalin es negava a què els citaren, al·legant la dificultat i la inseguretat de comunicacions amb el Caucas en aquells crítics dies. El tribunal revolucionari no escodrinyà el fons de l’assumpte, declarant que la difamació no entrava en les seues atribucions, però sentencià Martov a “censura social” per insultar el govern soviètic (“El govern de Lenin i Trotski”, com deia irònicament la informació de la causa en la publicació menxevic). És impossible no detenir-se amb aprensió davant l’al·legat de l’atemptat contra la vida del treballador Zharinov per la seua protesta contra les expropiacions. Encara que res coneixem sobre aquest episodi, projecta un reflex ominós sobre el futur.

En 1925, el menxevic Dan escrivia que expropiadors com ara Ordxonikidze i Stalin en el Caucas proveïen de recursos la fracció bolxevic; però açò és simplement una repetició del que Martov havia dit, i sens dubte a base dels mateixos informes. No hi ha ningú que ens subministre dades concretes. No obstant això, no han faltat temptatives per a descórrer la cortina que cobreix aquell període romàntic de la vida de Koba. Amb la insinuant lleugeresa que el caracteritza, Emil Ludwig sol·licità de Stalin durant la seua entrevista al Kremlin que li contés “tot” sobre les seues aventures de joventut, per exemple, del robatori d’un banc. En resposta, Stalin lliurà al seu curiós interlocutor un opuscle biogràfic en què se suposava que constava tot; però allí no hi havia una sola paraula sobre robatoris.

El mateix Stalin no ha dit mai res ni en cap banda, ni tan sols una paraula, sobre les seues aventures combatives. Difícil és dir per què. Mai s’ha distingit per la seua modèstia autobiogràfica. El que no considera adequat dir-ho ell, ho encarrega dir a altres. A partir de la seua vertiginosa ascensió, pot haver obeït el seu silenci a la consideració de “prestigi” governamental. Però en els primers anys que seguiren la Revolució d’Octubre, tals consideracions li eren completament alienes. Els antics combatents res en digueren en lletra impresa durant aquell període en què Stalin encara no era l’inspirador i rector dels records històrics. La seua reputació com a organitzador d’activitats bèl·liques no troba suport en altres documents: ni en arxius policíacs ni en declaracions de traïdors o renegats. Cert és que Stalin té en lloc segur els expedients de la policia; però si els arxius de la gendarmeria contingueren dades concretes sobre Djugaixvili com expropiador, els càstigs a què hauria estat sotmès serien immensament més durs que els que allí consten.

De totes les hipòtesis, només una té una certa versemblança. “Stalin no es refereix, ni permet que ho facen altres, a actes terroristes relacionats d’alguna manera amb el seu nom [escriu Suvarin]; en qualsevol altre cas, resultaria inevitablement clar que eren els altres els qui hi participaven, mentre ell es reservava només la missió d’inspeccionar-los des de lluny.” Al mateix temps, és força possible (i això conforma amb el caràcter de Koba) que, atenuant i accentuant en cas necessari, amb la màxima circumspecció s’atribueix el que en realitat no té dret a al·legar com a realització pròpia. Era impossible verificar la seua tasca en les condicions de conspiració clandestina. D’ací l’absència d’interès per part seua en estendre’s en detalls. En canvi, els participants efectius en expropiacions i les persones pròximes a ells no esmenten Koba en les seues memòries, simplement perquè res han de dir. Altres combateren; Stalin era l’inspector a distància.

Amb referència al Congrés de Londres, Ivanovitx escrigué el següent en el seu periòdic il·legal de Bakú:

“Dels acords menxevics, només el relatiu a les activitats de guerrilla s’aprovà, i això per accident: els bolxevics no recolliren el guant en aquella ocasió, o més bé no desitjaven portar la pugna a l’extrem límit, simplement pel desig de donar als menxevics almenys una ocasió d’alegrar-se per quelcom.”

L’explicació sorprèn per absurda: “per donar als menxevics una ocasió d’alegrar-se”; tan filantròpica sol·licitud no figura entre els costums de Lenin. En realitat, els bolxevics “no recolliren el guant” només perquè en aquella ocasió tenien davant no sols els menxevics, els bundistes i les esquerres, sinó també els seus íntims aliats, els polonesos. A més, hi havia serioses discrepàncies entre els mateixos bolxevics a propòsit de les expropiacions. No obstant això, seria equivocat suposar que l’autor de l’article parlava massa per parlar, sense mòbils ulteriors. La veritat és que trobava necessari llevar relleu a la decisió del congrés als ulls dels combatents. Açò, com és natural, no dóna tampoc sentit a una explicació que en manca. I, no obstant això, aquests són els mètodes de Stalin: sempre que es proposa ocultar els seus mòbils, no vacil·la a recórrer a les estratagemes més tosques. I no poques vegades, la mateixa evident tosquetat dels seus arguments basta per als seus fins, alliberant-lo de la necessitat de cercar motius més profunds. Un membre conscient del partit s’hauria acontentat amb arronsar-se d’espatlles amb enuig després de llegir que Lenin havia deixat de recollir el guant per a “donar als menxevics quelcom que els alegrés”; però el senzill lluitador convingué alegrement que la restricció “accidental” contra les expropiacions no era per a prendre’s seriosament. Per a la següent operació de guerra bastava allò.

A les nou menys quart del matí del 12 de juny (1907), a la plaça d’Erivan, en Tbilisi, es produí un atac excepcionalment audaç contra un comboi de cosacs que acompanyaven un carruatge carregat de diners. El desenvolupament de l’operació estava calculat amb la precisió d’un rellotge. En successió apropiada es llençaren diverses bombes d’enorme potència. Hi hagué nombrosos trets de revòlver. La valisa dels diners (341.000 rubles) desaparegué amb els atacants. La policia no pogué capturar un sol d’ells. Tres homes del comboi resultaren morts en l’acte, i unes cinquanta persones ferides, la majoria lleus. El principal organitzador de la sorpresa, protegit per un uniforme d’oficial, anava i venia per la plaça observant tots els moviments de l’escorta i dels atacants, al mateix temps que amb encertades observacions mantenia allunyat el públic de l’escena de l’atac en curs, perquè no haguessen víctimes innecessàries. En el moment crític, quan podia creure’s que tot estava perdut, el pseudooficial es féu càrrec del sac de diners amb gran serenitat i de moment l’ocultà en un canapè pertanyent al director de l’Observatori, del mateix observatori en què el jove Koba havia estat en un altre temps empleat com a tenidor de llibres. Aquest dirigent era el guerriller armeni Petrossian, que portava el sobrenom de *Kamo*.

En arribar a Tbilisi, a finals del passat segle, caigué en mans de propagandistes, entre ells de Koba. Com a penes sabia rus, Petrossian insistí una vegada a preguntar a Koba: “Kamo (en compte de komu, significa “a qui”), he de portar açò?” Koba es posà a riure: “Eh, tu! *Kamo, kamo...!*”, d’aqueixa indelicada xanxa se’n derivà un àlies revolucionari que arribà a ésser històric. Així ens ho defineix la viuda de Kamo, Medvedeva, sense afegir-hi res més sobre les relacions entre els dos homes. Però sí que parla del profund afecte que Kamo sentia envers Lenin, a qui visità en 1906 per primera vegada en Finlàndia. “Aquell lluitador intrèpid, d’il·limitada audàcia i força de voluntat indestructible [escriu Krupskaja], era al mateix temps una persona en extrem sensible, quelcom ingènua, i un camarada afectuós. Apreciava apassionadament Ilitx, Krassin i Bogdanov [...] Es féu amic de ma mare, a qui parlava de la seua tia i de les seues germanes. Kamo viatjà sovint de Finlàndia a Sant Petersburg, sempre amb armes, i cada

vegada ma mare li subjectava atentament els revòlvers a l'esquena.” Açò és més notable doncs que la mare de Krupskaia era viuda d'un oficial tsarista i no renuncià a la religió fins a edat molt avançada.

{Poc de temps abans de l'expropiació de Tbilisi, Kamo féu una nova visita a l'estat major de Finlàndia. Medvedieva escriu: “Disfressat d'oficial, Kamo marxà a Finlàndia, visità Lenin i tornà a Tbilisi amb armes i materials explosius.” El viatge es produí o bé en vigílies del Congrés de Londres o bé immediatament després. Les bombes provenien del laboratori de Krassin. Químic de professió, Leonid somiava ja quan era un estudiant amb bombes de les dimensions d'una nou. 1905 li forní la possibilitat de desenvolupar les seues recerques en aquesta direcció. Cert, no pogué assolir les dimensions ideals d'una nou però, en els laboratoris que treballaven sota la seua direcció, hom preparava bombes d'una gran força destructiva. En la plaça de Tbilisi no fou el primer lloc on els *boieviki* assajaren aquestes bombes.}

{Després de l'expropiació, Kamo féu la seua aparició en Berlín. Fou arrestat a causa de la denúncia del provocador Gitomirski, que ocupava un lloc amb vistes a l'organització dels bolxevics a l'estranger. Després de l'apressament, la policia prussiana agafà una maleta en la qual, com hom suposa, hi havia bombes i revòlvers. Segons les informacions dels menxevics (fou el futur diplomàtic Txitxerin qui menà l'enquesta), la dinamita de Kamo hauria estat destinada a una atac contra la banca Mendelssohn, en Berlín. “No és exacte [afirma el ben informat bolxevic Piatnitski] que la dinamita hagués estat preparada per al Caucas.” Deixem la destinació de la dinamita sota una interrogant. Kamo romangué en la presó alemanya més d'un any i mig, simulant durant tot aquest temps, sota el consell de Krassin, la més furiosa bogeria. Com a malalt incurable, fou lliurat a Rússia i passà de nou un any i mig en el castell Metek, de Tbilisi, on fou sotmès a les més dures probes. Definitivament reconegut com a boig incurable, Kamo fou transferit a un hospital psiquiàtric d'on s'escapà. “Després, il·legalment, amagant-se en la bodega d'un vaixell, marxà a París per a tenir una conversa amb Ilitx.” Era ja en 1911. Kamo patia terriblement a causa de l'escissió que s'havia produït entre Lenin, per una banda, i Bogdanov i Krassin per una altra. “Els tenia un ardit afecte als tres”, repeteix Krupskaia. Després vingué un idili: Kamo demanà que hom li comprés ametlles; segué a la cuina que feia de saló i es posà a menjar les ametlles com en el seu Caucas natal i contà els terribles anys, dient com havia simulat la bogeria, com havia ensinistrar un pardal en la presó. “Ulitx escoltava i estava corprès per una viva pietat envers aquest home d'una audàcia sense límits, ingenu com un infant, amb el cor ardent, prest per a les grans gestes i no sabent, després de la seua evasió, en quin treball posar-se.”}

{Detingut de nou en Rússia, Kamo fou condemnat a mort. El manifest amb ocasió del tercer centenari de la dinastia (1913) portà una inesperada commutació de la pena de mort per una pena a treballs forçats a perpetuïtat. Quatre anys més tard, la Revolució de Febrer el portà a un alliberament inesperat. La Revolució d'Octubre portà els bolxevics al poder, però llançà Kamo fora de la vida que s'havia construït. Era com un peix llançat a la vora. Durant la guerra civil, assagí d'atreure'l vers la lluita de guerrilles, al darrere de les línies enemigues. Però l'activitat en el camp de batalla no era, aparentment, la seua vocació. Kamo s'ofegava. No havia arriscat desenes de vegades la seua vida i la d'altres per a esdevenir un bon funcionari. Kote Tsintsadze, una altra figura llegendària, morí de tuberculosi en la deportació, on Stalin l'havia enviat. Una fi semblant li esperava de ben segur també a Kamo si no hagués estat mort accidentalment per una automòbil en una carrer de Tbilisi, en l'estiu de 1922. En l'automòbil viatjava algun membre de la nova burocràcia. Kamo marxava, en la

obscuritat, en una modesta bicicleta: no havia fet carrera. La seua mateixa fi té un caràcter simbòlic.}

{A propòsit de la figura de Kamo, Suvarin parla amb un desdeny poc justificat de “misticisme anacrònic” incompatible amb el racionalisme dels països avançats. En realitat, certs trets del tipus revolucionari, que no ha desaparegut de cap manera encara de l'ordre del dia en els països de “civilització occidental”, prengueren en Kamo únicament la seua expressió més marcada. La manca d'esperit revolucionari en el moviment obrer d'Europa ja ha menat en una determinat nombre de països al triomf del feixisme, en el qual el “misticisme anacrònic” (heus aquí on la paraula està al seu lloc!) troba la seua expressió més repugnant. La lluita contra la tirania de ferro del feixisme grava infal·liblement en els lluitadors revolucionaris d'Occident tots els trets que sorprenen el filisteu escèptic en la figura de Kamo. En el seu *Taló de ferro*, Jack London prediu tota una època de Kamo nord-americans al servei del socialisme. El procés històric és més complex del que pot pensar un racionalisme superficial.}

Als cercles del partit, la participació personal de Koba en l'expropiació de Tbilisi s'ha considerat des de fa molt de temps com indubtable. L'antic diplomàtic soviètic Bessedovski, que havia escoltat molts relats en salons burocràtics de segona i tercera categoria, diu que Stalin, “segons instruccions de Lenin”, no participava directament en les expropiacions, però que segons sembla, “més tard gallejava d'haver estat ell qui elaborà el pla d'acció fins i tot en els seus menors detalls, i que ell llençà la primera bomba des de la teulada de la casa del príncep Sumbatov”. És difícil dir si efectivament ha gallejat Stalin de la seua participació o si és Bessedovski qui galleja d'estar ben informat. En tot cas, durant l'època soviètica Stalin mai confirmà ni negà aquests rumors. És evident que no li disgustava de cap manera haver associat al seu nom el tràgic romanticisme de les expropiacions, en la inconsciència de la joventut. En 1932 jo no tenia encara el menor dubte sobre el paper director de Stalin en l'atac armat de la plaça d'Erivan, i hi al·ludí incidentalment en un dels meus articles. No obstant això, un estudi més minucios de les circumstàncies m'obliga a rectificar la meua opinió sobre la veritat tradicional.

En la cronologia annexa al XII volum de les obres de Lenin, amb data 12 de juny de 1907, llegim: “Expropiació de Tbilisi (341.000 rubles), organitzada per Kamo-Petrossian.” I açò és tot. En una antologia dedicada a Krassin, en què es parla molt de la famosa impremta il·legal del Caucas i de les activitats armades del partit, no s'esmenta una sola vegada Stalin. Un vell militant, ben assabentat de les activitats d'aquell període, escriu: “Els plans per a totes les expropiacions organitzades per aquest últim (Kamo) en les cancelleries de Kvirili i Dushet i a la plaça d'Erivan es traçaren i foren estudiats per ell en unió de Nikitix (Krassin).” Tampoc ni una paraula de Stalin. Ni una sola vegada figura aquest en el llibre de Bibineixvili, que conté tots els detalls de la preparació i pràctiques de les expropiacions. D'aquestes omissions s'hi dedueix evidentment que Koba no estava en contacte directe amb els membres dels destacaments, ni els instruïa, i que, per tant, no era organitzador dels actes en el vertader sentit de la paraula ni, cal suposar-ho, realitzador directe dels mateixos.

El Congrés de Londres finalitzà el 27 d'abril. L'expropiació de Tbilisi es produí el 12 de juny (25 de n. c.), mes i mig després. Stalin disposà de massa poc de temps des de la seua arribada de l'estranger fins al dia del succés per a inspeccionar la preparació d'una empresa tan complicada. És més probable que els combatents s'haguessen seleccionat i reunit en el curs de diverses aventures precedents de la mateixa mena. És possible que estigueren a l'expectativa esperant la decisió del congrés. Alguns d'ells pogueren haver dubtat respecte al concepte que a Lenin mereixien les expropiacions.

Els combatents esperaven el senyal. Stalin pogué molt bé portar-se-la. Però fou aquesta participació encara més lluny?

Res sabem virtualment sobre les relacions entre Kamo i Koba. Kamo se sentia inclinat a apreciar la gent. Però ningú parla del seu afecte envers Koba. La reticència en allò tocant les seues relacions fa pensar que no existia tal afecte, sinó més bé conflictes, nascuts dels intents de Koba per dominar Kamo o atribuir-se allò que no tenia dret a pretendre. Bibineixvili diu en el seu llibre sobre Kamo que “un desconegut misteriós” aparegué en Geòrgia ja en l'època soviètica, i amb falsos pretextos s'apoderà de la correspondència de Kamo i un altre material valuós. Qui necessitava açò, i amb quin fi? Els documents, així com l'home que fugí amb ells, desaparegueren sense deixar rastre. ¿Seria massa temerari suposar que Stalin, per mitjà d'un dels seus agents, haja arrabassat a Kamo certes proves que per un o altre motiu jutgés molestes? Açò no exclou, naturalment, la possibilitat d'una estreta col·laboració entre ambdós pel mes de juny de 1907; ni hi ha res que ens impedisca admetre que la relació entre ells es puga haver refredat després de l'“assumpte” de Tbilisi, que Koba bé pogué ésser el conseller de Kamo en allò que fa a l'elaboració dels detalls finals. A més, el conseller podia haver encoratjat, en l'estranger, una versió summament espaiosa de la seua pròpia intervenció. No és més difícil, al capdavall, atribuir-se la direcció d'una expropiació que la direcció de la Revolució d'Octubre. I Stalin no vacil·laria a fer fins i tot açò darrer.

Barbusse declara que en 1907, Koba fou a Berlín i hi romangué algun temps “conversant amb Lenin”. L'autor no sap de quina classe de converses es tractava. El text del llibre de Barbusse conté errors majoritàriament. Però la referència al viatge de Berlín ens crida l'atenció encara més en la mesura en què en el diàleg amb Ludwig, Stalin també parla d'haver estat a Berlín en 1907. Si Lenin féu un viatge a propòsit per a aqueixa entrevista a la capital d'Alemanya, en cap cas pogué ésser per a “converses” teòriques. La reunió es pogué produir immediatament abans o amb més probabilitats immediatament després del congrés, i gairebé segur es dedicà a l'expropiació en projecte, els mitjans per a transportar els diners, etc. Per què aquestes negociacions es realitzaren en Berlín i no a Londres? És molt versemblant que Lenin jutgés imprudent trobar-se amb Ivanovitx a Londres, on estava completament a la vista dels altres delegats i de nombrosos espies tsaristes i d'altres espècies atrets pel congrés. També és possible que es pensés que assistís a aquelles conferències una tercera persona que res tenia a veure amb el congrés.

Koba tornà de Berlín a Tbilisi, però poc després es traslladà a Bakú, des d'on, segons Barbusse, “marxà de nou a l'estranger per a entrevistar-se amb Lenin”. Un dels caucàsics de confiança (Barbusse estigué en el Caucas, i durant la seua estada prengué notes de diversos relats que li preparà Bèria) digué, segons sembla, quelcom sobre les dues entrevistes de Stalin amb Lenin en l'estranger, a fi d'exalçar la intimitat de les seues relacions. La cronologia d'aqueixes entrevistes és molt significativa: una precedeix a l'expropiació, i l'altra la segueix molt de prop. Açò determina prou la seua finalitat. La segona entrevista es relacionava amb el problema: continuar o detenir-se?

Iremaixvili escriu: “L'amistat de Koba-Stalin amb Lenin començà ací.” La paraula “amistat” és patentment inadequada. La distància que separava aquests dos homes exclouïa tota amistat personal. Però sembla que començaren a tractar-se aleshores precisament. Si s'admet la suposició que Lenin havia convingut prèviament amb Koba els plans per a l'expropiació de Tbilisi, és molt natural que estigués ple d'admiració per l'home a qui considerava director d'aquell colp. És probable que en llegir el telegrama retent compte de la captura del botí sense perdre un sol revolucionari, Lenin exclamés per a si mateix, o digués a Krupskaja: “Esplèndid georgià!” Aquestes són les paraules que hem de trobar en una de les seues lletres a Gorki. L'entusiasme pels qui

demostraven abrivament o simplement tenien èxit en portar a terme alguna missió que se'ls confiés, fou molt característic de Lenin fins a la seua última hora. Per damunt de tot apreciava els homes d'acció. Basant la seua opinió sobre Koba en el relat que aquest li fes de les expropiacions del Caucas, Lenin arribà a considerar-lo, pel que es veu, com una persona capaç de fer quelcom útil o de dirigir altres sense vacil·lar. I quedà convençut que l'"esplèndid georgià" hauria d'ésser útil.

El botí de Tbilisi no serví per a res. Tota la suma estava en bitllets de cinc-cents rubles. No hi havia possibilitat de posar en circulació paper moneda de tant valor nominal. Després de la propaganda adversa rebuda de la malaurada escaramussa de la plaça d'Erivan, era insensat tractar de canviar aquells bitllets en cap banc rus. L'operació es transferí a l'estranger. Però el provocador Khitomirski, que en previngué a temps la policia, participà en l'organització de les operacions de canvi. El futur Comissari d'Assumptes Exteriors, Litvinov, fou detingut en intentar canviar part dels bitllets a París. Olga Ravitx, que més tard es casà amb Zinòviev, caigué en mans de la policia d'Estocolm. El futur comissari popular de sanitat, Semasxko, fou detingut en Ginebra, segons sembla per atzar. "Jo era un dels bolxevics [escrivia] que aleshores s'oposaven per principi a les expropiacions." Els contratemps a què donà lloc el canvi d'aquells diners augmentaren el nombre d'aquells bolxevics: "La gent a Suïssa [diu Krupskaja] estava molt espantada. No parlava més que dels expropiadors russos. Parlaven d'aquells amb horror a la pensió on Ilitx i jo acudíem a menjar." És digne de notar que Olga Ravitx, igualment que Semasxko, desaparegueren durant les recents "purgues" soviètiques.

L'expropiació de Tbilisi no es podia considerar, de cap manera, com un xoc de guerrilles entre dues batalles d'una guerra civil. Lenin no podia menys de veure que la insurrecció havia estat diferida fins a un nebulós futur. Quant a ell afectava, el problema consistia llavors en intentar simplement procurar mitjans de sosteniment al partit a costa de l'enemic, per a cobrir el període immediat d'incertesa. Lenin no pogué resistir la temptació; aprofità una oportunitat favorable, una "excepció" afortunada. En aquest sentit, cal reconèixer francament que la idea de l'expropiació de Tbilisi portava amb si un apreciable part d'aventura que, com a norma, era aliena als mètodes polítics de Lenin. Amb Stalin succeïa el contrari. Les consideracions històriques àmplies tenien poc valor per a ell. L'acord del Congrés de Londres era només un enutjós tros de paper, que es podia reduir al no-res amb una basta estratagema. L'èxit justificaria el risc. Suvarin argumenta que no és lícit desviar la responsabilitat del líder de la fracció a una figura secundària. No es tracta ací de desviar la responsabilitat. Els bolxevics, en majoria, eren aleshores adversaris de Lenin en l'assumpte de les expropiacions. Ells, en contacte directe amb els destacaments de xoc, posseïen elements de judici propis molt convincents, dels que Lenin mancava per la seua condició d'emigrat. Sense les rectificacions de baix, el dirigent de màxim talent està exposat a cometre crassos errors. El fet és que Stalin no figurava entre els que conceptuaven inadmissibles les accions de guerrilla en la fase de retirada revolucionària. I això no era per casualitat. Per a ell, el partit era abans que res una màquina. La màquina requeria recursos financers per a subsistir, i aquests es podien obtenir amb ajuda d'una altra màquina independent de la vida i de la lluita de les masses. Allí es trobava Stalin en el seu propi element.

Les conseqüències d'aquesta tràgica aventura, que serví de rematada a una fase sencera de la vida del partit, foren molt serioses. La querella a propòsit de l'expropiació de Tbilisi enverinà les relacions internes del partit i fins i tot de la fracció bolxevic mateixa durant molt de temps. Des d'aleshores, Lenin canvià de front i es posà més resoludament que mai en contra de la tàctica d'expropiacions, que per una temporada es convertí en herència de l'ala "esquerra" entre els bolxevics. Per última vegada, el

comitè central del partit revisà oficialment l'“assumpte” de Tbilisi al gener de l'any 1910, a instàncies reiterades dels menxevics. L'acord condemnà severament l'expropiació com una violació inadmissible de la disciplina del partit, admetent fins i tot que els participants no havien tingut propòsit de perjudicar el moviment obrer, sinó que procediren “guiats només per una falsa comprensió dels interessos del partit”. No s'expulsà ningú ni s'esmentà cap nom. Així fou amnistià Koba en unió d'altres, com “guiat per una falsa comprensió dels interessos del partit”.

Mentre, seguia la disgregació de les organitzacions revolucionàries. No més tard d'octubre de 1907; el “literari” menxevic Petressov escrivia a Axelrod: “Estem passant per una completa disgregació i una desmoralització extremes [...] No sols no hi ha cap organització, sinó tampoc elements per a ella. I aquesta falta d'existència s'encomia fins i tot com a principi...” Aquesta alabança de la disgregació com a principi aviat es convertí en la tasca de la majoria dels dirigents del menxevisme, incloent-hi el mateix Potressov. Declaraven liquidat d'una vegada i per sempre el partit il·legal, i qualificaven d'utopia revolucionària l'intent de reorganitzar-lo. Martov insistia en el fet que eren precisament “casos escandalosos com el del canvi dels bitllets de Tbilisi els que forçaven els elements més actius de la classe treballadora i els partits més addictes” a evitar tot contacte amb un aparell polític il·legal. Els menxevics, coneguts ara pels liquidadors, veien en l'espantós desenvolupament de la provocació un altre argument de pes a favor de la “necessitat” de renegar de la clandestinitat mefítica. Atrinxerant-se als sindicats, les institucions educatives i les societats de previsió, continuaren la seua tasca com a propagandistes culturals, no com a revolucionaris. Per a salvaguardar les seues tasques, els funcionaris de les files obreres començaren a recórrer a la matisació protectora. Evitaven la lluita vaguística per a no comprometre els sindicats, a penes tolerats. En la pràctica, la legalitat a qualsevol preu significava el complet abandonament dels mètodes revolucionaris.

Els liquidadors estigueren en l'avantguarda durant els anys més desolats. “Patien menys a causa de les persecucions policíiques [escriu Olminski]. Tenien molts dels escriptors, bona part dels lectors i, en conjunt, la majoria dels intel·lectuals. Eren els galls, i bé que ho cloquejaven.” Les temptatives del bàndol bolxevic, les files dels quals minvaven contínuament, per servir la seua màquina il·legal, ensopagaven a cada pas amb circumstàncies hostils. El bolxevisme semblava definitivament acabat. “Tota l'evolució d'aqueixos temps [escrivia Martov] converteix en una patètica utopia revolucionària la formació de qualsevol secta de partit duradora.” En aquell pronòstic fonamental, Martov, i amb ell tot el menxevisme rus, s'equivocaren radicalment. Les perspectives i les consignes dels liquidadors resultaren ésser la utopia reaccionària. No hi havia lloc per a un treball obert de partit en el règim del 3 de juny. Fins i tot al partit dels liberals li negaren la inscripció. “Els liquidadors han prescindit del partit il·legal [escrivia Lenin], però tampoc han complert l'obligació de fundar-ne un de legal.” Precisament en mantenir-se el bolxevisme lleial a les tasques de la revolució en el període de la seua decadència i degradació, fou que preparà el seu inusitat ressorgiment en els anys del nou brot revolucionari.

Mentre, en el pol oposat al dels liquidadors, a l'ala esquerra de la fracció bolxevic, es formà un grup extremista que obstinadament es negà a reconèixer el canvi de situació i continuà defensant la tàctica de l'acció directa. Després de les eleccions, les diferències d'opinió que sorgiren sobre el boicot a la Duma menaren a la formació del bàndol “otzovista”, que demanava la retirada dels diputats socialdemòcrates de la Duma. Els otzovistes eren sens dubte el suplement simètric dels liquidadors. Mentre que els menxevics sempre i en totes bandes, fins i tot sota l'ímpetu irresistible de la revolució, jutjaven necessari participar en qualsevol parlament, encara que fos purament

fortuït i modelat pel tsar, els otzovistes pensaven que boicotejant el parlament establert a conseqüència de la derrota de la revolució serien capaços de donar vida a una nova pressió de masses. Ja que les descàrregues elèctriques van acompanyades de trons, els “intransigents” intentaven produir descàrregues elèctriques per mitjà de trons artificials.

El període dels laboratoris de dinamita exercia encara la seua poderosa influència sobre Krassin. Aquell home sagaç i comprensiu s'uní durant algun temps a la secta dels otzovistes, per a abandonar per complet la revolució anys després. Bogdanov, un altre dels més íntims col·laboradors de Lenin en la trinitat secreta bolxevic, es desvià també vers l'esquerra. Però Lenin no s'immutà. A l'estiu de 1907, la majoria de la fracció era partidària del boicot. A la primavera de 1908, els otzovistes eren ja minoria a Sant Petersburg i a Moscou. La preponderància de Lenin es feia evident sense el menor dubte. Koba en prengué de seguida nota. La seua malaurada experiència amb el problema agrari, en posar-se obertament en contra de Lenin, el féu més prudent. Sense soroll i discretament renegà dels seus companys de boicot. Des d'aleshores, romandre apartat durant els viratges i canviar de posició sense fer soroll esdevingué la seua regla de conducta elemental. mentre canviava de posició.

El continu esquarterament del partit en grups diminuts, que menaven aspres batalles en el buit, despertà en alguns una ànsia de reconciliació, de concòrdia, d'unitat, tant sí com no. Fou precisament llavors quan aparegué a l'avantguarda un altre aspecte de “trotskisme”; no la teoria de la revolució permanent, sinó la “reconciliació” del partit. Cal parlar-ne, encara que siga concisament, per a ajudar a comprendre el subsegüent conflicte entre stalinisme i trotskisme. L'any 1904 (açò és, des del moment que es palesaren les diferències d'opinió sobre el caràcter de la burgesia liberal), trenquí amb la minoria del Segon Congrés (els menxevics), i durant els següents tretze anys no pertanyí a cap fracció. La meua posició en el conflicte intern del partit vingué a ésser la següent: mentre els intel·lectuals revolucionaris dominaren entre els bolxevics i també entre els menxevics, i mentre ambdós bàndols no s'aventuraren més enllà de la revolució democràtic burgesa, no hi havia motiu per a un cisma entre ells; en la nova revolució, per la pressió de les masses treballadores, ambdues fraccions es veurien impel·lides en tot cas a assumir una posició revolucionària idèntica, com feren en 1905. Certs crítics del bolxevisme continuen considerant la meua antiga posició conciliadora com la veu de la prudència I, no obstant això, la seua falsedat profunda ha quedat demostrada fa molt de temps, tant en la teoria com en la pràctica. Una senzilla conciliació de bàndols només és possible a base d'una espècie de línia “intermèdia”. Però, on està la garantia que aqueixa línia diagonal traçada artificialment coincidisca amb les necessitats del desenvolupament objectiu? La tasca dels polítics científics consisteix en deduir un programa i una tàctica de l'anàlisi de la lluita de classes, no del paral·lelogram (sempre en moviment) de forces tan secundàries i transitòries com són les fraccions polítiques. Veritat és que la posició de la reacció era tal que contreia l'activitat política de tot el partit dins de límits summament estretits. Llavors, podria semblar que les diferències d'opinió eren de poca importància i que els dirigents emigrats exageraven la seua importància. Però precisament durant el període de reacció era quan el partit revolucionari no estava en condicions d'incentivar els seus quadres sense una perspectiva més àmplia. La preparació per al demà era un element molt significatiu en la política del moment. La política de conciliació descansava en l'esperança que en el curs mateix dels esdeveniments imposaria la tàctica necessària. Però aquell optimisme fatalista significava en la pràctica no sols repudiar la lluita fraccional, sinó la idea mateixa d'un partit, perquè si “el curs dels esdeveniments” és capaç de dictar directament a les masses la política justa, ¿per a què serveix cap

unificació especial de l'avantguarda proletària, l'elaboració d'un programa, l'elecció de líders, exercitar-se en un esperit de disciplina?

Més endavant, en 1911, Lenin observava que el conciliacionisme estava indissolublement unit a l'essència mateixa de la tasca històrica del partit durant els anys de la contrarevolució. “Alguns socialdemòcrates [escrivia] incorregueren en aquell període en l'afany conciliador, partint dels *motius més diversos*. L'exposició més consistent d'aquesta tendència procedeix de Trotski, quasi l'únic que tractà d'aduir un fonament teòric de tal política.” Precisament perquè en aqueixos anys el conciliacionisme es féu epidèmic, Lenin hi veié l'amenaça màxima per al desenvolupament d'un partit revolucionari. Li constava bé que els conciliadors al·legaven “els motius més diversos”, oportunistes tant com revolucionaris. Però en la seua croada contra aquella perillosa tendència es creia en dret de no fer distincions entre les fonts subjectives del conciliacionisme. Al contrari, atacà amb redoblada fúria els conciliadors les posicions bàsiques dels quals estaven més prop del bolxevisme. Esquivant el conflicte públic amb l'ala conciliacionista del mateix bàndol bolxevic, Lenin tingué a bé dirigir les seues polèmiques contra el “trotskisme”, especialment perquè jo, com queda dit, tractava de subministrar “un fonament teòric” al conciliacionisme. Les cites d'aquella violenta polèmica havien de prestar més tard a Stalin un servei que difícilment hauria esperat mai.

La tasca de Lenin durant els anys de reacció (minuciosa i detinguda en els detalls, audaç en la seua amplitud d'intenció), constituirà sempre una gran lliçó de preparació revolucionària “Hem après en el temps de la revolució [escrivia Lenin al juliol de 1909] a parlar francès, açò és [...], a despertar l'energia i l'amplitud de la lluita directa de masses. Ara, en l'època de l'estancament, de reacció, de disgregació, hem d'aprendre a parlar alemany, açò és [...], a obrar lentament [...], guanyant polzada a polzada.” El líder dels menxevics, Martov, escrigué en 1911: “Allò que només fa dos o tres anys reconeixien en principi els dirigents del moviment obert, açò és, els liquidadors, a saber, la necessitat de construir el partit “en alemany”... ara es reconeix com a tasca per a la realització pràctica de la qual és ara el moment de posar-nos-hi.” Encara que Lenin i Martov havien començat a “parlar alemany”, el seu llenguatge era completament distint en realitat. Per a Martov, “parlar alemany” significava adaptar-se al semiabsolutisme rus amb idea d'“europeïtzar-lo” gradualment; per a Lenin, aqueixa expressió volia dir tant com utilitzar, mitjançant el partit il·legal, les mínimes possibilitats legals de preparar una nova revolució. Com demostrà la subsegüent degeneració oportunista de la socialdemocràcia alemanya; els menxevics reflectiren amb més exactitud l'esperit “de la parla alemanya” en política. Però Lenin comprengué molt més encertadament el curs objectiu de l'evolució tant en Alemanya com en Rússia: l'època de reformes pacífiques anava essent reemplaçada per la de les catàstrofes.

Quant a Koba, no sabia francès ni alemany. No obstant això, totes les seues inclinacions l'impel·lien cap a la posició de Lenin. Koba no cercava el recinte obert com els oradors i els periodistes del menxevisme, perquè el recinte obert deixava a l'aire els seus atributs febles més que no els sòlids. Més que res, necessitava una màquina centralitzada. Però en les condicions d'un règim contrarevolucionari aquella màquina no podia ésser més que il·legal. Encara que Koba no tenia perspectiva històrica, estava més que àmpliament dotat de perseverança. Durant els anys de reacció no fou un de les desenes de milers que desertaren del partit, sinó un dels poquíssims centenars que, malgrat tot, romangueren lleials a ell.

Poc abans del Congrés de Londres, els joves Zinòviev (que havia estat elegit membre del comitè central) i Kàmenev, que fou membre del centre bolxevic, hagueren d'emigrar. Koba es quedà a Rússia. Més tard en gallejava com d'una gesta

extraordinària. En realitat, no era així. La selecció de lloc i classe de treball depenia en poquíssim de la voluntat de cada individu. Si el comitè central hagués vist en Koba un jove teòric i publicista capaç de dedicar-se a coses de més muntada en l'estranger, indubtablement li hauria ordenat emigrar i no hauria tingut ocasió ni desitjos de renunciar. Però ningú el cridà a l'estranger. Des que en les altes esferes del partit es fixaren en ell fou tingut sempre per un "pràctic", açò és, per un revolucionari subaltern, útil en principi a l'activitat organitzadora regional. I Koba mateix, que havia assajat les seues pròpies aptituds als congressos de Tammerfors, Estocolm i Londres, se sentia poc inclinat a unir-se als emigrats, entre els quals hauria quedat relegat a tercer pla. Després, en morir Lenin, la necessitat es transformà en virtut, i la paraula "emigrat" sonà en els llavis de la nova burocràcia quasi com havia sonat en els dels conservadors de temps del tsarisme.

En tornar al desterrament, Lenin tingué la impressió, segons les seues pròpies paraules, que anava enfonsant-se en la seua tomba. "Ací estem horriblement aïllats de tot... [escrivia des de París a la tardor de 1909]. Aquests anys han estat realment difícils..." En la premsa burgesa de Rússia començaren a aparèixer articles en descrèdit de l'emigració, que, segons sembla, encarnava la revolució vençuda, repudiada pels cercles conreats. L'any 1912, Lenin replicà a aquells libels en el periòdic bolxevic de Sant Petersburg: "Sí, hi ha molt de dur que suportar en l'ambient de l'emigració [...] Hi ha ací més necessitat i pobresa que en cap banda. Entre nosaltres és particularment elevada la proporció de suïcidis [...] No obstant això, només ací, i en cap altra banda, s'han plantejat i considerat les més importants qüestions fonamentals de la democràcia russa en el seu conjunt durant els anys de confusió i interregne." Les idees directrius de la revolució de 1917 estaven essent preparades en el transcurs de les tedioses i esgotadores batalles dels grups d'emigrats. En aquella tasca, Koba no participà en el més mínim.

Des de la tardor de 1907 fins a març de 1908, Koba continuà desplegant activitat revolucionària a Bakú. És impossible fixar la data del seu trasllat allí. És possible que sortís de Tbilisi en el mateix moment en què Kamo es trobava carregant la seua última bomba: la discreció era l'aspecte dominant del caràcter de Koba. Bakú, ciutat de moltes i diverses races, que a principis de segle tenia ja una població de més de cent mil habitants, continuava creixent amb rapidesa, atraient a la indústria petrolífera masses de tàrtars d'Azerbaidjan. Les autoritats tsaristes contestaren, no sense un cert èxit, al moviment revolucionari de 1905 instigant els tàrtars contra els armenis, més avançats. No obstant això, la revolució guanyà fins i tot als endarrerits azerbaidjanesos. Tardanament, en relació amb la resta de la zona, participaren en massa en les vagues de 1907.

En la "ciutat negra", Koba passà uns vuit mesos, dels que s'ha de deduir el temps que invertí en el seu viatge a Berlín. "Sota la direcció del camarada Stalin [escriu Bèria, no molt sobrat d'inventiva], l'organització bolxevic de Bakú cresqué, prengué forces i es temperà durant la seua lluita contra els menxevics." Koba era enviat a regions on els adversaris eren especialment forts. "Sota la direcció del camarada Stalin, els bolxevics trencaren la influència dels menxevics i els socialistes-revolucionaris...", i així successivament. Poc més sabem per Al-liluiev. La concentració de forces bolxevics després de l'aixafament ocasionat per la policia, es produí, segons ell, "sota la immediata direcció i amb l'activa ajuda del camarada Stalin [...] El seu talent organitzador, el seu entusiasme genuïnament revolucionari, la seua inexhaurible energia, ferma voluntat i persistència bolxevic...", etc. Malauradament, les memòries del sogre de Stalin estan escrites en 1937. La fórmula de "sota la immediata direcció i amb l'activa ajuda" traslluen sense el menor dubte la marca de fàbrica de Bèria. El socialista-

revolucionari Veresxtxak, que treballava aleshores a Bakú i observava Koba amb ulls d'adversari polític, reconeix en ell un talent organitzador excepcional, però nega completament que tinga influència alguna personal entre els treballadors. “La seua personalitat [escriu] produïa mala impressió a primera vista. Koba ho sabia molt bé. Mai parlava obertament en mítings de masses [...] La presència de Koba en aquest o l'altre districte obrer era sempre cosa secreta, i només s'advertia per la renovada activitat dels bolxevics.” Açò és més versemblant. Ja tindrem ocasió de trobar de nou a Veresxtxak.

Les memòries de bolxevics escrites abans de l'era totalitària atribueixen el primer lloc en l'organització de Bakú no a Koba, sinó a Txaumian i a Dixaparidze, dos revolucionaris excepcionals morts pels anglesos durant la seua ocupació de Transcaucàsia, el 20 de setembre de 1918. “Dels vells camarades de Bakú [diu Karinian, biògraf de Txaumian], els camarades A. Ienukidze, Koba (Stalin), Timofei (Spandarian), Aliosxa (Dixaparidze) eren aleshores activistes. L'organització bolxevic [...] tenia una àmplia base de treball al sindicat dels treballadors de la indústria petrolífera. El vertader organitzador i secretari de tot el treball de sindicat era Aliosxa (Dixaparidze)”; Ienukidze s'esmenta abans que Koba; el paper principal s'assigna a Dixaparidze. Més endavant: “Ambdós (Txaumian i Dixaparidze) eren els dirigents més volguts pel proletariat de Bakú.” Encara no se li havia acudit a Karinian, que escrivia açò en 1924, anomenar Koba entre “els dirigents més volguts”.

El bolxevic Stopani, de Bakú, ens conta com l'arribà a absorbir en 1907 el treball de sindicat, “la tasca més candent per al Bakú d'aquells dies”. El sindicat estava dirigit pels bolxevics. En ell “exercia un paper prominent l'insubstituïble Aliosxa (Dixaparidze), i quelcom menor el camarada Koba (Djugaixvili), que dedicava el màxim esforç sobretot al treball de partit, que li estava confiat...”. Stopani no especifica en què consistia aquest “treball de partit”, a banda de “la tasca més candent” de dirigir els sindicats. Però fa una observació casual molt interessant relativa a dissensions entre els bolxevics de Bakú. Tots ells convenien en la necessitat de “consolidar” d'una manera organitzada la influència del partit als sindicats, però en quant “al grau i a la forma d'aquella consolidació hi havia també discòrdia entre nosaltres mateixos: teníem la nostra pròpia “esquerra” (Koba-Stalin) i “dreta” (Aliosxa-Dixaparidze i d'altres, incloent-me jo); les divergències no versaven sobre qüestions fonamentals, sinó sobre tàctica o mètodes d'establir aquell contacte”. Les paraules de Stopani, deliberadament vagues (aleshores Stalin ja era molt poderós) ens permeten imaginar sense possible error la disposició real de les figures. Per l'onada tardana del moviment vaguístic, el sindicat havia adquirit una importància primordial. Els dirigents del mateix resultaren ésser, naturalment, aquells que sabien parlar a les masses i guiar-les: Dixaparidze i Txaumian. Relegat de nou a segon terme, Koba s'atrinxerà en el comitè clandestí. La lluita del partit per assegurar-se creixent influència dins del sindicat, significava per a Koba que els dirigents de les masses, Dixaparidze i Txaumian, s'havien de sotmetre al seu predomini. En la contesa per aquesta espècie de “consolidació” del seu propi poder personal, Koba, segons es desprèn clarament de les paraules de Stopani, alçà contra si mateix tots els dirigents bolxevics. L'activitat de les masses no era favorable als plans de l'intrigant solapat.

La rivalitat entre Koba i Txaumian arribà a ésser excepcionalment aspra. Les coses arribaren a tal extrem que després de la detenció de Txaumian, segons el testimoni dels menxevics georgians, els treballadors sospitaven que Koba havia denunciat el seu contendent a la policia, i sol·licitaren que el jutgés un tribunal del partit. La seua campanya únicament acabà en ésser detingut Koba. No és probable que els acusadors tingueren proves definides. La seua sospita es pot haver basat en algunes coincidències circumstancials. Baste dir, de totes maneres, que els camarades del partit de Koba el

jutjaven capaç de fer-se confident, si l'hi arrossegava una irritada ambició. Tals coses no s'han dit mai de cap altre!

Respecte al sosteniment econòmic del comitè de Bakú en l'època en que Koba en formava part, hi ha proves circumstancials, però no indubtables, ni de bon tros, referents a l'“expropiació” armada; tributs financers impostos als industrials sota amenaça de mort o d'incendiar els seus pous de petroli; fabricació i circulació de moneda falsa, etc. És difícil decidir si aquests fets, que realment es produïren, s'atribuïen a la iniciativa de Koba ja en aquells remots anys, o si la majoria d'ells tingueren relació per primera vegada amb el seu nom molt després. En tot cas, la participació de Koba en empreses tan arriscades, no hauria pogut ésser directa; altrament, s'hauria descobert sense remei. El més probable és que guiés les operacions militants com havia tractat de guiar el sindicat, des del marge. Paga la pena tenir en compte, a aquest propòsit, que es coneix molt poc de la vida de Koba durant aquell període de Bakú. Els insignificants episodis que es consignen sempre tendeixen a realçar la fama del “Mestre”, però la seua activitat revolucionària només es reflecteix en frases de sentit general. El grau d'omissió no pot ésser accidental.

El socialista-revolucionari Veresxtxak, essent encara jove, ingressà l'any 1909 en l'anomenada presó Bailov, de Bakú, on estigué tres anys i mig. Koba, que fou detingut el 25 de març, hi estigué sis mesos i després sortí deportat; tornà als nou mesos a Bakú, clandestinament; el tornaren a detenir al març de 1910, i novament estigué mig any pres en aquella presó, junt amb Veresxtxak. En 1912, ambdós camarades de presidi es trobaren una altra vegada en Narim, Sibèria. Finalment, després de la Revolució de Febrer, Veresxtxak, delegat llavors de la guarnició de Tbilisi, coincidí amb el seu antic conegut en el Primer Congrés dels Soviets en Petrograd.

Després de l'auge de l'estrella política de Stalin, Veresxtxak féu un relat detallat de la seua vida conjunta en presons, que es publicà en la premsa dels emigrats. Potser no completament fidedigne en la seua narració, ni convinents tots els seus judicis. Així, Veresxtxak assegura, sens dubte per referències, que el mateix Koba havia reconegut que “per mòbils revolucionaris” havia traït diversos dels seus companys seminaristes; ja s'ha apuntat la inversemblança de semblant afirmació. Allò que l'autor populista discorre sobre el marxisme de Koba és summament ingenu. Però Veresxtxak tingué l'inapreciable avantatge d'observar Koba en un ambient en què, es vullga o no, arriben a atrofiar-se els costums i condicions de la coexistència culta. Destinada per a albergar quatre-cents presos, la presó de Bakú allotjava aleshores més de mil cinc-cents. Els reclusos dormien en les cel·les atapeïdes, en els corredors, als replanells i els esgraons de les escales. Sota semblants condicions d'aglomeració no podia haver-hi aïllament de cap mena. Totes les portes, excepte les de les cel·les de càstig, estaven obertes de bat a bat. Els presos comuns i els polítics anaven i venien lliurement d'una cel·la a una altra, de pavelló a pavelló, o passejaven pel pati. “Era impossible asseure's o gitar-se sense aixafar algú.” En tals circumstàncies, es veien els uns als altres, i alguns a si mateixos, sota aspectes completament inesperats. Fins i tot persones fredes i discretes, descobrien trets de caràcter que en la vida ordinària solien mantenir ocults.

“Koba era una persona summament sectària [escriu Veresxtxak]. No tenia principis generals ni fons d'educació adequat. Pel seu mateix caràcter, havia estat sempre una persona poc culta, tosca. Tot açò es trobava associat en ell a una astúcia peculiarment estudiada, que al principi velava, fins i tot per a qui fos molt bon observador, els altres trets dissimulats sota aquest.” Per “principis generals”, l'autor sembla entendre principis morals: com a populista, era un addicte a l'escola del socialisme “ètic”. Veresxtxak es veié sorprès per la flegma de Koba. En aquella presó era un costum cruel la de posar frenètic l'adversari en les anomenades discussions, a tort

i a dret; a açò li deien “unflar la bombolla”. “Mai fou possible fer perdre la serenitat a Koba... [afirma Veresxtxak]; res era capaç exasperar-lo...”

Aquell joc era innocent comparat amb el que corria de compte de les autoritats. Entre els presos hi havia persones condemnades a mort més o menys recentment, i que esperaven d'un moment a un altre la culminació del seu destí. Els condemnats menjaven i dormien amb els altres. A la vista de tots, se'ls portaven a la nit i els penjaven al pati de la presó, de manera que des de les cel·les “s'escoltaven els crits i gemecs dels penjats”. Tots els presos patien per efecte de la tensió nerviosa. “Koba dormia profundament [diu Veresxtxak], o estudiava tan tranquil l'esperanto (estava convençut que l'esperanto era l'idioma de l'esdevenidor).” Seria neci creure que Koba era indiferent a les execucions; però tenia nervis resistents. No sentia pels altres com per ell mateix. Nervis com els seus eren per si mateixos una bona qualitat.

Tanmateix el caos, dels penjats, dels conflictes personals i de partit, la presó de Bakú era una important escola revolucionària. Koba destacava entre els dirigents marxistes. No participava en discussions particulars i preferia parlar en públic, signe segur de què en educació i experiència Koba era superior a la majoria dels seus companys de presó. “L'aspecte exterior de Koba i la seua brusquedat polèmica feien sempre desagradable la seua presència. Les seues llandes no tenien gràcia, i quant a forma era una exposició seca i formalista.” Veresxtxak recorda una certa discussió “agrària”, durant la qual Ordxonikidze, company de Koba, “donà un bufetada al seu antagonista, el socialista-revolucionari Elies Kartesevadz, i fou per això cruelment colpejat pels altres socialistes-revolucionaris”. Açò no és invenció: Ordxonikidze era molt fogós, i servà la seua predilecció pels arguments físics fins al temps en què arribà a ésser un prominent dignatari soviètic. Una vegada Lenin proposà expulsar-lo del partit per aquesta causa.

Veresxtxak estava sorprès de la “memòria mecanitzada” de Koba, el petit cap del qual, de “front poc desenrotllada”, contenia, segons sembla, tot *El Capital* de Marx. “El marxisme era el seu element; en això era invencible [...] Sabia arreglar-ho tot amb les fórmules apropiades de Marx. Aquell home causava una forta impressió en la gent jove del partit poc versada en política.” Veresxtxak mateix estava entre els “poc versats”. El bagatge marxista de Koba degué semblar massa imponent a aquell jove populista, educat en la domèstica sociologia literària russa. En realitat, era prou modest. Koba no tenia curiositat teòrica, perseverança en l'estudi ni disciplina mental, ni tan sols és just parlar de la seua “memòria mecanitzada”. És estreta, empírica, utilitària, però, malgrat la preparació seminarista, no té res de mecanitzada. És una memòria de camperol, exempta de vol i de síntesi, però ferma i tenaç, especialment en rancúnia. No és gens cert que Koba tingués el cap replet de cites preparades per a totes les ocasions. Koba no fou mai un erudit ni escolàstic. A través de Plekhànov i Lenin recollí del marxisme les expressions més elementals relatives a la lluita de classes i la importància secundària de les idees amb relació als factors materials. Encara que pel seu compte simplificà fins a l'excés aquestes proposicions, mai fou capaç d'aplicar-les amb èxit contra els populistes, ni tan sols com una persona armada d'un revòlver antiquat pot lluitar amb èxit contra un individu proveït d'un *bumerang*. Koba romangué, en essència, indiferent a la doctrina marxista.

Durant el seu tancament a les presons de Batum i Kutais, segons hem vist ja, Koba intentà descobrir els misteris de la llengua alemanya. Aleshores, la influència de la socialdemocràcia alemanya sobre la russa era summament gran. Però Koba encara tingué menys fortuna amb l'idioma de Marx que amb la seua doctrina. A la presó de Bakú començà a aprendre esperanto com a “llengua de l'esdevenidor”. Aquest tret exposa molt significativament la qualitat de l'equip intel·lectual de Koba, que en

l'esfera de l'estudi cercava sempre la línia de mínima resistència. Encara que passà vuit anys a la presó i en el desterrament, mai assolí aprendre una sola llengua estrangera, sense exceptuar el seu malfadat esperanto.

Per regla general, els presos polítics evitaven la companyia dels criminals. Koba, al contrari, "sempre s'exhibia amb rufians, xantatgistes, i s'estava entre els lladregots". Se sentia en peu d'igualtat amb ells. "Sempre li feia impressió la gent expedita en els "negocis". I la política era per a ell un "negoci" que convenia saber de ciència certa fer i desfer." Heus aquí una observació molt pertinent. Però aquesta mateixa observació refuta millor que tota la resta les observacions sobre la seua "memòria mecanitzada", plena de cites preparades. La companyia de gent de mires intel·lectuals més elevades que les seues era enutjosa per a Koba. En el politburó del temps de Lenin gairebé sempre passava les hores assegut, esquerp i irritable. Al contrari, es feia més sociable, assossegat i humà entre persones de mentalitat primitiva, no refrenats per cap predilecció d'ordre intel·lectual. Durant la guerra civil, quan certes seccions de l'exèrcit, habitualment els cossos de cavalleria, es desbordaven llançant-se a la bravata i la violència, Lenin solia dir: "No faríem millor enviant-hi Stalin? Ell sap com cal parlar a gent d'aqueixa."

Koba no era l'iniciador de protestes o manifestacions carceràries, però sempre recolzava els iniciadors. "Açò el convertia en un excel·lent camarada als ulls dels tancats." També és pertinent aquesta observació. Koba mai fou un iniciador de res ni en cap banda. Però era molt capaç d'utilitzar la iniciativa d'un altre, empentant els iniciadors, reservant-se la llibertat de decisió. Açò no vol dir que li faltés valor; simplement, és que preferia no malgastar-lo. El règim carcerari era una barreja de laxitud i crueltat. Els reclusos gaudien de considerable llibertat dins dels murs de la presó. Però quan es traspassava certa il·lusòria barrera, l'administració recorria a la força militar. Veresxtxak ens refereix que en 1909 (sens dubte vol dir 1908), el primer dia de Resurrecció, una companyia del Regiment de Salian maltractà tots els presos polítics i els obligà a córrer enmig de dos rengles de soldats que els copejaven amb els enceps dels fusells. "Koba marxava sense acotar el cap aguantant els cops, amb un llibre en les mans. I quan es donà la veu d'escapar, Koba forçà les portes de la seua cel·la amb el poal de l'aigua bruta, menyspreant l'amenaça de les baionetes." Aquell home reservat (encara que en rares ocasions), era capaç d'un cert furor.

L'"historiador" moscovita Iaroslavski plagiava Veresxtxak com segueix: "Stalin passà entre els soldats llegint Marx..." El nom de Marx s'introdueix ací per igual raó que es posa una rosa en mans de la Mare de Déu. Tota la historiografia soviètica està feta amb roses d'aquestes. Koba, amb un llibre de Marx aguantant cops d'enceps, s'ha convertit en tema d'ensenyament soviètic, en prosa i en vers. Però tal conducta no era de cap manera excepcional. Les pallisses carceràries, com l'heroisme de la captivitat, estaven a l'ordre del dia. Piatnitski refereix que després de detenir-lo en Wilno, en 1902, essent encara xicot, la policia proposà enviar-lo al funcionari de policia del districte, famós per les seues pallisses, a fi d'arrancar-li una declaració. Però l'agent més veterà replicà: "Res dirà allí tampoc. És d'*Iskra*." Ja en aquells llunyans dies, els revolucionaris de l'escola de Lenin tenien fama d'ésser fermes. Per a assegurar-se que Kamo havia perdut realment la sensibilitat, com s'al·legava, els metges li clavaven agulles de cap sota les ungles, i només després de resistir durament diàriament tals proves durant anys sencers, el declararen, per fi, boig incurable. Quin valor tenen uns quants cops d'encep, en comparació amb açò? No hi ha per què menystenir el valor de Koba, però s'ha de confinar dins dels límits del seu temps i lloc.

Les condicions del tancament permeteren a Veresxtxak advertir, sense dificultat, una certa particularitat de Stalin gràcies a la qual pogué romandre força temps

inadvertit. “Aquesta era la seua habilitat per a incitar sigil·losament altres, mentre ell romania al marge.” Després segueixen dos exemples. En una ocasió estaven colpejant un jove georgià en un corredor del pavelló de “polítics”. La injuriosa paraula “provocador” ressonava per tot l’edifici. Únicament els soldats de la guàrdia assoliren posar fi a l’escarment; el cos ensangonat fou menat en una llitera a l’hospital. Era un provocador, en efecte? I si ho era, per què no el mataren? “A la presó de Bailov, els provocadors (si es provava que ho eren) no solien escapar amb vida [adverteix Veresxtxak, de passada]. Ningú sabia res ni encertava a explicar-s’ho, i només molt després ens assabentàrem que el rumor havia partit de Koba.” Mai se sabé si el colpejat era realment un provocador. No havia pogut ésser, senzillament, un dels treballadors que s’oposaven a les expropiacions, o qui acusà Koba d’haver denunciat Txaumian?

Un altre exemple. Als esgraons de l’escala que donava accés al pavelló de “polítics”, un cert pres conegut pel “grec” apunyà un jove treballador tot just acabat d’ingressar a la presó. El “grec” mateix considerava la seua víctima com un confident, encara que no el coneixia d’abans. Aquest succés sagnant, que commogué tota la presó, continuà essent un misteri durant molt de temps. Al capdavall, el “grec” començà a insinuar que, pel que es veu, l’havien “desencarrilat” amb mala intenció: el desencarrilament era obra de Koba.

{Els caucasiàns s’enardeixen fàcilment i fan servir el ganivet també fàcilment. No era molt difícil per al fred i calculador Koba, que coneixia la llengua i costums, d’incitar-los un contra l’altre. En els dos casos, es tractava, sens dubte, de venjança. L’instigador no necessitava que les víctimes conegueren l’autor de la seua desgràcia. Koba no acostuma a compartir els seus sentiments, incloent-hi la joia de la venjança satisfeta. Prefereix gaudir-ne tot sol. Els dos episodis, per horribles que siguin, no semblen inversemblants; els esdeveniments ulteriors els forneixen d’una certa força de persuasió... A la presó de Bailov, els esdeveniments futurs es preparaven. Koba adquiria experiència. Koba pren forces. Koba madura. La grisa silueta de l’antic seminarista amb les marques de verola sobre la cara projecta una ombra cada vegada més sinistra.}

Veresxtxak esmenta, a més a més, aquesta vegada sens dubte per referències, diverses i arriscades empreses de Koba durant les seues activitats a Bakú: l’organització de falsificacions, el robatori de tresoreries de l’estat i d’altres d’anàlogues.

“Mai fou jutjat per cap d’aquests assumptes, encara que els falsificadors i els expropiadors estaven a la presó al igual que ell.” Si els altres haguessen conegut la seua missió, algun d’ells l’hauria traït inevitablement. “L’habilitat d’executar els seus plans per mitjà dels altres, romanent per la seua banda completament ocult, feia de Koba un astut intrigant que no reparava en mitjans i s’escapava de la rendició de comptes i de la responsabilitat.”

Així aprenem més de la vida de Koba a la presó que de les seues activitats fora d’ella. Però en ambdós llocs continua essent fidel a si mateix. Entre discussions amb els populistes i alguna que una altra xerrada amb atacadors, no s’oblidava de la seua organització revolucionària. Bèria ens informa que Koba aconseguí establir contacte regular des de la presó amb el comitè de Bakú. Açò és molt possible: on no hi havia separació entre presos comuns i polítics, i aquests es comunicaven entre si, era impossible quedar totalment aïllat de l’exterior. Un dels números del periòdic il·legal es preparà en la seua totalitat dins de la presó. El pols de la revolució, encara que molt afeblit, continuava bategant. La presó pot no haver estimulat l’interès de Koba per la teoria; però tampoc trencà el seu esperit combatiu.

El 20 de setembre, Koba fou traslladat a Solvitxegodsk, en el part nord de la província de Vologda. Allò era un desterrament privilegiat; només per dos anys, i no a Sibèria, sinó a Rússia europea; no en un poblat, sinó en una petita ciutat de dos mil

habitants, amb grans oportunitats per a fugir. Açò significava que els gendarmes no tenien proves de gravetat ni tan sols moderada contra Koba. Donat el molt baix cost de la vida en aquells confins remots, no era molt difícil per als desterrats arreglar-se amb els comptats rubles al mes que el govern els concedia; per a extraordinaris rebien ajuda dels seus amics i de la Creu Roja Revolucionària. No sabem com passà Koba els seus nou mesos en Solvitxegodsk, que hi féu ni si estudià. No s'han publicat documents de cap mena: ni els seus assajos, ni els seus diaris, ni les seues lletres. En un dossier de la policia local, portant el títol de “cas de Iossif Djugaixvili”, llegeix hom: “groller, imprudent, irrespectuós amb els seus superiors”. La “irresponsabilitat” era atribuït comú a tots els revolucionaris; la “grolleria”, el seu personal.

A la primavera de 1909, Al·liluiev, que ja estava a Sant Petersburg, rebé una lletra de Koba, llavors en el desterrament, preguntant-li per la seua adreça. “A finals d'aquell estiu, Stalin fugí de la deportació i fou a Sant Petersburg, on el trobí per casualitat en uns dels carrers del districte de Litfeini.” Succeí que Stalin no trobà Al·liluiev a sa casa ni al seu lloc de treball, i es veié obligat a vagar pels carrers durant molt de temps sense tenir on refugiar-se. “Quan el trobí d'improvís al carrer estava summament cansat.” Al·liluiev procurà a Koba allotjament a casa d'un conserge d'un dels regiments de la guàrdia, simpatitzant de la revolució. “Allí visqué Stalin tranquil·lament una temporada, veié alguns membres de la fracció bolxevic de la Tercera Duma, i després se n'anà al sud, a Bakú.”

Una altra vegada a Bakú! No és fàcil que cap allí l'empentés el patriotisme local. Seria més encertat suposar que Koba no era conegut a Sant Petersburg, que els diputats de la Duma no li feren molt de cas, que ningú li demanà quedar-se ni l'oferiren l'ajuda que tan indispensable era a un resident il·legal. “En tornar a Bakú, es consagrà de nou amb energia a reforçar les organitzacions bolxevics [...] A l'octubre de 1909 fou a Tbilisi, i organitzà i dirigí la lluita de l'organització bolxevic local contra els liquidadors menxevics.” El lector reconeixerà sens dubte l'estil de Bèria.

En la premsa il·legal, Koba publicà diversos articles, que només interessen per haver-los escrit el futur Stalin. A falta de cosa més notable, actualment s'atribueix excepcional importància a la correspondència escrita per Koba al desembre de 1909 per al periòdic estranger del partit. En parangonar l'actiu centre industrial de Bakú amb Tbilisi, paralitzada amb els seus funcionaris públics, botiguers i artesans, la seua “Lletra del Caucas” explica molt bé el domini dels menxevics en Tbilisi, en termes d'estructura social. Segueix després una polèmica contra el perenne dirigent de la socialdemocràcia georgiana, Jordània, que de nou proclamava la necessitat d’“unir les forces de la burgesia i del proletariat”. Els obrers havien de renunciar a la seua política d'intransigència, perquè, com deia Jordània, “com més feble siga la lluita de classes entre el proletariat i la burgesia, major serà la victòria d'aquesta...”. Koba hi oposava la proposició diametralment antagònica: “Com més es recolze la revolució en la lluita de classes del proletariat, que conduirà els pobres de l'aldea contra els grans terratinents i la burgesia liberal, més complet serà el triomf de la revolució.” Tot açò era perfectament just en essència, però no contenia una sola paraula nova; a partir de la primavera de 1905, tals polèmiques es repetiren innumerables vegades. Si aquesta correspondència tingué algun valor per a Lenin, no fou per l'ampul·losa reproducció dels seus propis pensaments, sinó perquè era una veu vivent de Rússia en una època en què s'havien extingit la majoria d'elles. No obstant això, en 1937, aquesta “Lletra del Caucas” fou proclamada “l'exemple clàssic del la tàctica leninista-stalinista”. “En els nostres escrits i en tots els nostres ensenyaments [escriu un de tants panegiristes], s'ha projectat poca llum sobre aquest article, extraordinari pel seu fons, la seua riquesa deductiva i la seua importància històrica.” El més generós és fer-lo a una banda.

“Al març i abril de 1910 fou possible al fi [ens informa el mateix historiador, un cert Rabitxev], crear una secció russa del comitè central. Entre els seus membres es comptava Stalin. Però, abans que aqueixa secció comencés a treballar, els seus components foren detinguts.” Si açò és veritat, Koba, almenys en la forma, s’incorporà al comitè central en 1910. Un fita d’importància en la seua biografia! Però no ho és. Quinze anys abans que Rabitxev, el vell bolxevic Germanov (Frumkin) referia el següent: “En la conferència entre l’autor d’aquestes línies i Noguín es decidí proposar que el comitè central confirmés la següent llista de cinc noms com a secció russa del comitè central: Noguín, Dubrovinski, Malinovski, Stalin i Milutin.” Per consegüent, no es tractava d’una decisió del comitè central, sinó només del projecte dels bolxevics. “Ambdós coneixíem Stalin [continua dient Germanov] com un dels millors i més actius treballadors de Bakú. Noguín fou a Bakú per a canviar impressions amb ell; però, per diverses raons, Stalin no pogué assumir el càrrec de membre del comitè central.” Germanov res en diu del motiu exacte de la dificultat. Dos anys més tard, el mateix Noguín escrigué, amb relació al seu viatge a Bakú, el que segueix: “... en la clandestinitat més profunda es trobava Stalin (Koba), molt conegut en el Caucas en aquells dies, i obligat a romandre amagat als camps petrolífers de Balakhani.” D’ací es desprèn que Noguín no arribà ni tan sols a veure Koba.

La reticència respecte a les raons que impediren Stalin entrar en la secció russa del comitè central suggereix algunes deduccions interessants. L’any 1910 fou el període de màxima degeneració del moviment i de més fusió de tendències conciliatòries. Al gener se celebrà a París un ple del comitè central, i en ell els conciliadors guanyaren una batalla molt inestable. Es decidí restaurar el comitè central a Rússia, amb participació dels liquidadors. Noguín i Germanov eren conciliadors bolxevics. El ressorgiment de la secció “russa” (és a dir, actuant il·legalment en Rússia) era tasca de Noguín. A falta de figures prominents, es feren diverses temptatives per a atreure les de províncies. Entre aquestes es comptava Koba, a qui Noguín i Germanov coneixien “com un dels millors treballadors de Bakú”. No obstant això, ningú pensà en ell. El documentat autor de l’article alemany a què ens hem referit en un altre lloc manifesta que encara que “els biògrafs oficials bolxevics tracten de presentar (les seues) expropiacions i expulsió del partit com inexistents [...], no obstant això, els mateixos bolxevics dubtaven de situar Koba en cap lloc notable de direcció”. Pot hom suposar amb seguretat que el motiu del fracàs de la missió de Noguín fou la recent participació de Koba en “activitats militants”. El ple de París havia titllat els expropiadors de persones guiades per “una falsa comprensió dels interessos del partit”. Lluitant per la legalitat, els menxevics no podien consentir de cap mode en col·laborar amb un declarat capitost d’expropiadors. Noguín arribà comprendre-ho, segons sembla, només en el curs de les seues negociacions amb destacats menxevics del Caucas. No s’organitzà cap secció amb Koba entre els seus membres. Advertisca hom que dels conciliadors que protegien Stalin, Germanov és dels desapareguts sense deixar rastre; quant a Noguín, només la seua mort prematura en 1924 el salvà de la sort de Rikov, Tomski, Germanov i d’altres amics íntims seus.

L’activitat de Koba a Bakú sens dubte que tingué molt més èxit que no en Tbilisi, independentment que hi exercís un paper de primer, segon o tercer ordre. Però la idea que l’organització de Bakú fou l’única fortalesa inexpugnable del bolxevisme és un mite. A finals de 1911, el mateix Lenin hi donà ocasió accidentalment citant l’organització de Bakú junt amb la de Kiev, entre les “exemplars i progressives de Rússia en 1910 i 1911”, açò és, en els anys de la disgregació total del partit i del començament del seu ressorgiment. “L’organització de Bakú existí sense interrupció durant els anys difícils del domini reaccionari, i exercí una part summament activa en

totes les manifestacions del moviment obrer”, diu una de les cites del volum XV de les obres de Lenin. Ambdues opinions, que actualment es relacionen molt de prop amb les activitats de Koba, han resultat ésser completament errònies en investigar els fets. Certament, després de ressorgir, Bakú passà per les mateixes fases de declivi que els altres centres industrials del país, un poc més tard, però, en canvi, d’una manera molt més greu.

Stopani escriu en les seues *Memòries*: “A partir de 1910, la vida del partit i del sindicat de Bakú s’extingí per complet.” Quedaren restes escampades del sindicat llanguint per algun temps, però fins i tot aquestes tenien al seu capdavant una majoria de menxevics. “Aviat s’apagà virtualment tota activitat bolxevic, gràcies a constants fracassos per detencions, manca d’activistes i desordre general”. La situació era encara pitjor en 1911. Ordxonikidze, que visità Bakú al març de 1912, quan la marea anava començant a pujar de nou apreciablement per tot el país, escrigué en una “lletra a l’estranger”: “Ahir pogué reunir per fi uns quants treballadors [...] No hi ha organització, açò és, centre local; per tant, ens haguérem d’acontentar amb conferències en privat...” Aquests dos testimonis són suficients. Recordem a més l’asseveració d’Olminski, ja citada, que “el ressorgiment fou més reticent a les ciutats on les “ex” havien estat més nombroses (com a exemple, puc citar Bakú i Saratov)”. L’error de Lenin en avaluar l’organització de Bakú és un exemple corrent de l’error d’un emigrat que ha de jutjar des de lluny a base d’informacions parcials o incertes, entre les quals es podien comptar les notícies excessivament optimistes subministrades pel mateix Koba.

El quadro general així traçat és prou clar. Koba no participà activament en el moviment sindical, que en aquell temps era recinte principal de la contesa (Karian, Stopani). No parlà als mítings de treballadors (Veresxtxak), sinó que es trobava en “la més profunda clandestinitat” (Noguin). No pogué, “per diversos motius”, entrar a formar part de la secció russa del comitè central (Germanov). A Bakú, les “ex” havien estat més nombroses que en cap banda (Olminski), igual que els actes de terrorisme individual (Veresxtxak). S’atribuïa a Koba la direcció immediata de les activitats “militants” de Bakú (Veresxtxak, Martov i d’altres). Tals activitats exigien sens dubte apartar-se de les masses i sumir-se en la més “profunda clandestinitat”. Durant algun temps, l’existència de l’organització il·legal se sostingué amb els mitjans obtinguts del robatori de diners. D’ací que fos més fort el colp de la reacció i el ressorgiment més retardat. Aquesta conclusió no té només importància biogràfica, sinó també teòrica, perquè contribueix a projectar claredat sobre certes lleis generals del moviment de masses.

El 24 de març de 1919, el capità de gendarmes Martinov declarà haver arrestat Iossif Djugaixvili, conegut per l’alies de Koba, membre del comitè de Bakú, “militant summament actiu, que ocupava una posició dirigent” (admetent que el document no haja estat corregit per mà de Bèria). Amb relació a aquest arrest, un altre gendarme informava d’ofici: “En vista de la persistent participació de Djugaixvili en l’activitat revolucionària, i de les seues “dues escapatòries”, ell, capità Galimbatovski, “es permetia proposar el càstig més sever”. Però no cal pensar que es referisca amb açò a l’execució: “el càstig més sever” en l’ordre administratiu significava la deportació a punts remots de Sibèria per termini de cinc anys.

Mentre, Koba romania a la presó de Bakú, que coneixia molt bé. La situació política del país i el règim penitenciari havien patit profunds canvis en el curs de l’any i mig transcorregut. Clarejava el 1910. La reacció estava triomfant en tota la línia. No sols el moviment de masses, sinó també les expropiacions, el terrorisme i els actes de desesperació individual disminuïren. La presó es féu més severa i reposada. Ni tan sols hi havia converses ni discussions col·lectives. Koba tingué prou de temps per a aprendre

esperanto, si és que no havia perdut la il·lusió per l'idioma de l'esdevenidor. El 27 d'agost, per ordre del governador general del Caucas, es prohibí Djugaixvili viure a Transcaucàsia durant els següents cinc anys. Però les propostes del capità Galimbatovski, que pel que es veu no pogué al·legar càrrecs molt greus, trobaren oïdes sordes a Sant Petersburg: Koba fou enviat de nou a la província de Vologda per a complir la resta del seu desterrament de dos anys.

Capítol V: EL NOU ASCENS

Durant uns cinc anys (1906-1911), Stolipin fou l'amo del país, i exhaurí tots els recursos de la reacció. El règim del 3 de juny sabé fer exhibició de la seua incapacitat en totes les esferes, però sobretot en el domini del problema agrari. Stolipin hagué de descendir de les combinacions polítiques al club policíac. I com per a palesar més l'absoluta fallida del seu sistema, l'assassí de Stolipin procedia de les files de la seua mateixa escorta secreta.

En 1910 la renovació de la indústria passà a ésser un fet indiscutible. Els partits revolucionaris es trobaven davant aquesta qüestió: quin efecte tindrà aquest canvi de situació en les condicions polítiques del país? La majoria dels socialdemòcrates mantenien la seua actitud esquemàtica: la crisi revoluciona les masses, i el ressorgiment de la indústria les pacifica. Ambdós bàndols, bolxevics igualment que menxevics, tenien, doncs, a menystenir o negar rotundament aquest ressorgiment que havia començat realment. L'excepció era el periòdic de Viena *Pravda*, que, malgrat les seues il·lusions conciliadores, defensava la idea molt justa que les conseqüències polítiques de la renovació, com de la crisi, lluny d'ésser automàtiques, cada vegada es determinen de nou, segons el curs de la lluita precedent i la situació global del país. Així, a la saga del renaixement industrial, en el curs del qual s'havia pogut desenvolupar una lluita vaguística molt àmplia, un sobtat decaïment de la situació podria provocar un despertar revolucionari immediat, sempre que concorregueren les altres condicions necessàries. D'altra banda, després d'un llarg període de lluita revolucionària finida en derrota, una crisi industrial, en dividir i afeblir el proletariat, podria destruir per complet el seu esperit de combat. O bé, un ressorgiment industrial consecutiu a un llarg període de reacció és capaç de reanimar el moviment obrer, en gran part a manera de lluita econòmica, després de tot això la nova crisi pot desviar l'energia de les masses cap a carrils polítics.

La guerra russojaponesa i les sacades de la revolució impediren al capitalisme rus participar en el ressorgiment industrial del món sencer durant el període 1903-1907. Mentre, les constants batalles revolucionàries, derrotes i repressions havien esgotat la resistència de les masses. La crisi industrial mundial, que s'inicià en 1907, perllongà altres tres anys la ja llarga depressió, i lluny de moure els obrers a engegar una nova lluita, els dispersà i afeblí més que mai. Sota els colps dels tancaments patronals, de l'atur i de la misèria, les fatigades masses es desanimaren definitivament. Tal fou la base material de les "proeses" de la reacció de Stolipin. El proletariat necessitava la font renovadora d'un altre ressorgiment industrial per a recuperar la seua força, omplir les seues files i sentir-se una altra vegada l'indispensable factor en la producció, llançant-se a una nova lluita.

A finals de 1910 es produïren manifestacions de carrer (cosa no vista feia molt de temps), en relació amb les morts del liberal Morumtsev, que havia estat president de

la primera Duma, i de Lev Tolstoi. El moviment estudiantil entrà en una fase nova. Superficialment (tal és l'habitual aberració de l'idealisme històric), podria hom haver cregut que la prima capa dels intel·lectuals era el lloc d'incubació de la insurrecció política, i que per la força del seu exemple estava començant a atreure la capa superior dels treballadors. En realitat, l'onada del ressorgiment no anava de la cúspide a la base, sinó al contrari. Gràcies al revifament de la indústria, la classe treballadora anava sortint gradualment del seu estupor. Però abans que els canvis químics que havien transformat les masses es feren perceptibles, passaren als estudiants per mitjà dels grups socials intercalats. Com la joventut estudiantil era més fàcil d'impulsar, la renovació es palesà primer que res en forma d'aldarulls estudiantils. L'observador degudament preparat podia, però, veure per endavant que les manifestacions dels intel·lectuals no eren més que un símptoma de processos molt més profunds i importants dins del mateix proletariat.

Efectivament, la gràfica del moviment vaguístic començà a ascendir. És cert que el nombre de vaguistes en 1911 no excedí d'un centenar de milers (l'any anterior ni tan sols havia arribat a la meitat d'aqueixa xifra), però la lentitud del ressorgiment mostrava com d'intens era l'estupor que calia vèncer. De totes maneres, a finals de l'any els districtes obrers presentaven un aspecte molt distint que al seu començament. Després de les fructíferes collites de 1909 i 1910, que forniren ímpetu al renaixement industrial, vingué una desastrosa collita en 1911, que, sense detenir el ressorgiment, condemnà vint milions de camperols a morir de fam. La inquietud, iniciada a les aldees, tornà a posar el problema camperol en primer pla. La conferència bolxevic de gener de 1912 tenia motius justos per a referir-se a "la iniciació del renaixement polític". Però la ruptura sobtada no es produí fins a la primavera de 1912, després de la famosa matança d'obriers al riu Lena. En la profunda taigà, a més de cinc mil milles de Sant Petersburg i a més de quatre-centes del ferrocarril més proper, els pàries de les mines d'or, que cada any proporcionaven milions de rubles a les butxaques d'accionistes anglesos i russos, reclamaven la jornada de vuit hores, augment de salaris i abolició de multes. Els soldats, menats des d'Irkutsk, feren foc contra la multitud desarmada: 150 morts, 250 ferits; sense la menor assistència mèdica, vint d'aquests moriren.

Durant el debat dels successos del Lena, en la Duma, el ministre de l'interior, Makarov, estúpid funcionari, no pitjor ni millor que altres contemporanis seus, declarà, amb l'aplaudiment dels diputats de la dreta: "Açò és el que ocorregué i allò que tornarà a ocórrer de nou!" Aquestes paraules de sorprenent desvergonyiment produïren una descàrrega elèctrica. Primer de les fàbriques de Sant Petersburg i després de tot el país, començaren a arribar notícies de declaracions i manifestacions de protesta, per telèfon i per telègraf. La repercussió dels successos del Lena només es podia comparar amb l'onada d'indignació que havia agitat les masses treballadores set anys abans, després del diumenge sagnant. "Tal vegada des dels dies de 1905 [escrivia un periòdic liberal] no havien tornat a estar tan animats els carrers de la capital."

En aquells dies estava Stalin a Sant Petersburg, lliure, entre dues temporades de desterrament. "Els trets del Lena trencaren el gel del silenci [escrivia en el periòdic *Zvezda* (L'Estel), al que haurem de referir-nos més endavant], i el riu del ressentiment popular ha començat a moure's [...] Tot quant hi ha de roí i destructiu en el règim contemporani, tot quant ha turmentat la malaurada Rússia, s'ha fos en el sol fet dels successos del Lena. Per això els trets del Lena han servit de senyal a vagues i manifestacions."

Les vagues afectaren uns 300.000 treballadors. La vaga de l'1 de maig mobilitzà 400.000. Segons dades oficials, el nombre de vaguistes ascendí en 1912 a 725.000. El nombre total d'obriers pujà no menys del vint per cent durant els anys del revifament

industrial, i en virtut de la febril concentració de la producció, el seu paper en l'economia tenia una importància encara major. El revifament de la classe treballadora repercutí en totes les altres capes de la població. L'aldea famolenca s'agità portentosament. Flamarades de descontent s'observaren en l'Exèrcit i en l'Armada. “A Rússia, el ressorgiment revolucionari [escrivia Lenin a Gorki a l'agost de 1912], no és sinó resoludament revolucionari.”

El nou moviment no era una repetició del passat, sinó la seua continuació. En 1905, la potent vaga de gener havia estat acompanyada d'una ingènua petició al tsar. En 1912, els treballadors presentaren des d'un principi la consigna d'una república democràtica. Les idees, les tradicions i l'experiència organitzadora de l'any 1905, enriquida per les dures lliçons apreses durant els anys de la reacció, fertilitzaren el nou període revolucionari. Des del primer instant, la missió directora correspongué als treballadors. Dins de l'avantguarda proletària, la direcció correspongué als bolxevics. Açò, en essència, determinà el caràcter de la futura revolució, encara que els bolxevics mateixos encara no en tenien clara consciència. En reforçar el proletariat i assegurar per a ell un paper d'enorme importància en la vida econòmica i política del país, el ressorgiment industrial consolidà els fonaments per a la perspectiva de la revolució permanent. La neteja dels estables del vell règim no podia realitzar-se altrament que amb la granera de la dictadura proletària. La revolució democràtica només podia vèncer transformant-se en la revolució socialista, açò és, depassant-se a si mateixa.

{Tal continuava essent la posició del “trotskisme”. Però tenia el seu taló d'Aquil·les: el conciliacionisme, relacionat amb l'esperança d'una regeneració revolucionària del menxevisme. El nou ascens, que era “ben revolucionari”, donà al conciliacionisme un colp irreparable. El bolxevisme es recolzava en l'avantguarda revolucionària del proletariat i l'ensenyava a arrossegar al seu darrere als camperols pobres. El menxevisme es recolzava sobre la minsa capa de l'aristocràcia obrera i es girava vers la burgesia liberal. Des que les masses entraren de nou en l'arena de la lluita oberta, ja no podia ésser qüestió de “conciliació” entre aquestes dues fraccions. Els conciliadors havien d'ocupar noves posicions: els revolucionaris amb els bolxevics, els oportunistes amb els menxevics.}

La tercera deportació de Koba durà del 23 de setembre de 1910 al 6 de juliol de 1911, dia en què fou posat en llibertat després de complir la resta de la seua condemna de dos anys. Emprà un parell de mesos en la ruta de Bakú a Solvitxegodsk, amb aturades en unes quantes presons del trajecte. Per tant, aquesta vegada Koba passà més de vuit mesos residint com a desterrat. Virtualment res se sap respecte a la seua vida en Solvitxegodsk, els llibres que llegia, els problemes que li interessaven. De dues de les seues lletres d'aleshores resulta que rebia publicacions de l'estranger i pogué seguir la vida del partit, o més bé dels emigrats, on el conflicte entre les fraccions havia assolit una fase aguda. Plekhànov, amb un petit grup d'addictes, trencà de nou amb els seus millors amics i acudí en defensa del partit il·legal contra els liquidadors. Aquella fou l'última flamarada de radicalisme en la vida d'aquest home insigne, que anava ja apropant-se ràpidament al seu declivi. Així sorgí el sorprenent, paradoxal i fugaç bloc de Lenin amb Plekhànov. En canvi, hi hagué aproximació entre els liquidadors (Martov i d'altres), els progressistes (Bogdanov, Lunatxarski) i els conciliadors (Trotski). Aquest segon bloc, enterament baciú de fonament en principis, es trobà format en certa manera amb sorpresa dels mateixos participants en ell. Els conciliadors continuaven aspirant a “conciliar” els bolxevics amb els menxevics; i com el bolxevisme, en la persona de Lenin, rebutjava rotundament la idea de qualsevol classe d'acord amb els liquidadors, els conciliadors es desviaren naturalment vers a la posició d'unir-se o associar-se amb els menxevics i els progressistes. El ciment d'aquell bloc episòdic, com Lenin escrigué

a Gorki, era “l’odi al centre bolxevic per la seua lluita sense quarter en defensa de les seues idees”. La qüestió dels dos blocs era objecte de viva discussió en les minvades files del partit per aquells dies.

El 31 de desembre de 1910, Stalin escrigué a París: “Camarada Simon: ahir rebí la teua lletra per mediació d’uns camarades. Primer que res, salutacions fervoroses per a Lenin, Kàmenev i altres.” Aquesta salutació no s’ha tornat a imprimir a causa del nom de Kàmenev. Després segueix la seua opinió sobre la situació del partit. “Al meu entendre, la línia del bloc (Lenin-Plekhànov) és l’única normal possible [...] En el pla del bloc s’hi veu clarament la mà de Lenin (és un mugic llest, i sap on li estreny la sabata). Però açò no vol dir que siga bo qualsevol bloc. El bloc trotskista (hauria hagut de dir “síntesi”) no és més que pútrida desaprensió [...] El bloc Lenin-Plekhànov és vital per basar-se en principis profunds, per fonamentar-se en la unitat de criteris sobre el mode de reanimar el partit. Però precisament per ésser un bloc, i no una fusió, justament per això els bolxevics necessiten la seua pròpia fracció.” Tot açò coincidia amb el mode de pensar de Lenin, i era en essència una simple paràfrasi dels seus articles, quelcom així com una autorecomanació quant a principis. Havent proclamat a més, com de passada, que “allò principal” era, primer que res, no l’emigració, sinó el treball pràctic a Rússia, Stalin s’afanyava tot seguit a explicar que el treball pràctic significa “l’aplicació de principis”. Reforçada així la seua posició per insistència sobre la paraula màgica “principis”, Koba anava concretant més: “...Al meu parer [escriu], la nostra tasca primordial, que no admet dilacions, és organitzar un grup central (rus), que coordine el treball il·legal. Aqueix grup és necessari com l’aire, com el pa.” No hi havia res de nou en el pla mateix. Lenin havia fet temptatives més d’una vegada, des del Congrés de Londres, per a restablir el nucli rus del comitè central, però fins llavors la dispersió del partit havia condemnat tot al fracàs. Koba proposava que es convoqués una conferència d’activistes del partit. “És molt possible que aquesta mateixa conferència faça destacar els elements apropiats per al grup central proposat.” En haver manifestat el seu propòsit de desviar el centre de gravetat del partit de l’estranger a Rússia, Koba s’esforçava tot seguit per mitigar tota possible aprensió per part de Lenin: “Caldrà procedir fermament i sense contemplacions, desafiant els reptxes dels liquidadors, els trotskistes i els progressistes...” Amb calculada modèstia escrivia a propòsit del grup central del seu projecte: “Anomene’l hom com vullga (“secció russa del comitè central” o “grup auxiliar del comitè central”), el nom no importa.” La pretesa indiferència tenia com a objecte dissimular l’ambició personal de Koba. “Quant a mi, tinc sis mesos per davant. Quan acabe, pot disposar de mi. Si molt calen militants, tractaré de desaparèixer de seguida.” La finalitat de la lletra era evident: Koba, suggeria la seua pròpia candidatura. Desitjava arribar, almenys, a membre del comitè central.

L’ambició de Koba, gens censurable, es veié inesperadament revelada per una altra lletra seua dirigida als bolxevics de Moscou. “Sosso el caucàsic vos escriu [així començava la lletra]. Em recordareu de 04 [1904], en Tbilisi i Bakú. En primer lloc, les meues afectuoses salutacions a Olga, a tu, a Germanov. I. M. Golubev, amb qui estic passant els meus dies en deportació, m’ha parlat de vosaltres molt. Germanov em coneix per K.b.a. (ell ho entendreà).” És curiós que ja en 1911, Koba es veiés obligat a fer-se recordar dels vells membres del partit recorrent a indicacions indirectament i purament accidentals, encara era desconegut i es veia en risc que l’oblidaren fàcilment. “Estic acabant [la deportació]; per a juliol d’enguany [continuava]. Ilitx i Co. em criden a un dels dos centres, sense esperar que complisca ací. No obstant això, m’agradaria acabar (una persona legal té més oportunitats) [...] Però si la necessitat constreny (estic esperant la seua resposta), llavors, naturalment, sortiré com puga [...] Ens consumim d’inacció, jo estic literalment ofegant-me.”

Des del punt de vista de la circumspècció elemental, aquesta part de la lletra sembla sorprenent. Un deportat, les lletres del qual corren sempre perill de caure en mans de la policia, sense cap raó aparent envia per correu, a membres del partit amb els qui a penes té confiança, informació sobre la seua correspondència conspirativa amb Lenin, relativa al fet que urgeix escapar de la deportació, i que, en cas de necessitat, “recorreria, naturalment, a la fuga”. Com veurem després, la lletra caigué, efectivament, en mans dels gendarmes, els quals sense gran treball identificaren el remitent i totes les persones que hi esmentava. Com a mínim se’ns ocorre una explicació de tal imprudència: l’afany de gallejar. “Sosso el caucàsic”, que potser no hauria estat prou advertit en 1904; no pot resistir la temptació d’informar els bolxevics de Moscou que Lenin mateix l’ha inclòs entre els activistes centrals del partit. No obstant això, el motiu de la jactància és només secundari. La clau d’aquesta misteriosa lletra està en el seu final:

“Sobre la “tempestat en un got d’aigua”, de l’estranger ja hem escoltat alguna cosa, clar està: els blocs de Lenin-Plekhànov, d’una banda, i de Trotski-Martov-Bogdanov, per una altra. L’actitud dels treballadors envers el primer, pel que sé, és favorable. Però, en general, els treballadors comencen a mirar desdenyosament l’emigració: “deixeu-los pujar per la paret quant se’ls antulle; en allò que fa a nosaltres, tots apreciem l’interès del moment [...], treballar; la resta vindrà per si mateix. Açò crec que és el millor”.”

Sorprenents línies! La lluita de Lenin contra els liquidadors i els conciliadors no és per a Stalin, més que una “tempestat en un got d’aigua”. “Els treballadors (i amb ells Stalin) comencen a mirar amb desdeny l’emigració, incloent-hi l’estat major dels bolxevics. Cadascú aprecia l’interès del moment [...], treballar; la resta vindrà per si mateix.” L’interès del moment, pel que es veu, no tenia cap relació amb la lluita teòrica que estava traçant el programa del moviment.

{Entre els dos documents, per molt que coste de creure, havien passat vint-i-quatre dies com a màxim! En la lletra destinada a Lenin, semblen tenir una importància decisiva per a l’activitat del partit en Rússia les delimitacions i agrupaments que es produïen a l’estranger. La mateixa activitat menada avant en Rússia és definida modestament com a una “aplicació” dels “principis” elaborats en l’emigració. En la lletra dirigida als pràctics russos, la lluita de l’emigració en el seu conjunt no és més que un objecte d’escarni. Si en la primera lletra Lenin és tractat de “mugic llest” que “sap on li estreny la sabata” (aquesta dita russa no significa en absolut, dit siga de passada, allò que Stalin vol dir), en la segona lletra Lenin apareix simplement com un emigrat maníac que demana la lluna. “La lògica de les coses segueix, per la seua naturalesa, principis estrictes.” Però la lluita per aquesta lògica mostra ésser una “tempestat en un got d’aigua”. Si els obrers de Rússia començaven a veure l’“emigració”, incloent-hi la lluita de Lenin pels “principis”, amb desdeny, “açò és el millor”. Stalin es vanta palesament de la indiferència envers la teoria i del sentiment fals de superioritat sobre els pràctics miops.}

Any i mig després, quan, sota la influència del començament de l’empenta, la lluita entre els emigrats es féu més aguda que mai, el sentimental semibolxevic Gorki es lamentava en una lletra a Lenin de les “querelles” en l’estranger, la tempestat en un got d’aigua. “Quant a les querelles entre socialdemòcrates [li contestà Lenin en to de reprovació], això és una queixa favorita dels burgesos, els liberals, els socialistes-revolucionaris, l’actitud dels quals envers qüestions de fons dista molt d’ésser seriosa, i agraden d’anar a remolc d’altres, de jugar a la diplomàcia, de sostenir-se amb eclectisme...” “La missió dels que comprenen l’arrelament que en les idees tanquen tals querelles [... insistia en una lletra posterior], és ajudar la massa a cercar aqueixos

arrels, i no justificar la massa en la seua tendència a contemplar aqueixos debats com “assumpte personal dels generals”. “A Rússia ara [persistia Gorki per la seua banda], hi ha molt de bo entre els treballadors [...]; la joventut, però, és força hostil envers l'emigració...” Lenin hi replicà: “Açò és veritat, sens dubte. Però la culpa no és dels “dirigents” [...] Allò que està trencat, s’ha de refer; però és de poc mèrit, encara que inútil, increpar els líders...” Sembla com si en les seues reprimides refutacions a Gorki estigués Lenin refutant amb indignació Stalin.

Una acurada confrontació de les dues lletres de Stalin, que el seu autor mai imaginà exposades a confrontació, és summament valuosa per a aprofundir en el seu caràcter i en els seus mètodes. La seua actitud real quant a “principis” s’expressa amb molta més veracitat en la segona lletra: “treballar; la resta vindrà per si mateix”. Essencialment, tal era l’actitud de més d’un conciliador no superdotat. Stalin recorria a les expressions cruament desdenyoses en referir-se a l’“emigració”, no sols perquè la rudesia és una part integrant de la seua naturalesa, sinó abans que res per que comptava amb la simpatia dels pràctics, especialment de Germanov. Coneixia bé com era aquest per Golubev, que acabava d’ésser deportat des de Moscou. Les activitats a Rússia marxaven prou malament, l’organització il·legal havia declinat fins a l’ímfim, i els pràctics estaven molt propicis a carregar-ho tot sobre els emigrats per armar tant de soroll sense motius seriosos.

Per a comprendre l’objectiu pràctic dissimulat darrere de la doble maniobra de Stalin, recordarem que Germanov, que havia proposat uns quants mesos abans la candidatura de Koba per al comitè central, estava per la seua banda en relació estreta amb altres conciliadors d’influència així mateix entre els eminents del partit. Koba estimà profitós demostrar a aquell grup la seua solidaritat amb ell. Però li constava bé la solidesa de la influència de Lenin, i per això començava amb una declaració de la seua lleialtat als “principis”. En la seua lletra a París s’acomodava a la posició irreconciliable de Lenin, perquè Stalin tenia por de Lenin; en la seua lletra als moscovites, els posava enfront de Lenin, el qual “pujava per la paret” sense un motiu just. La primera lletra era una absurda reproducció dels articles de Lenin contra els conciliadors; la segona repetia els arguments d’aquests contra Lenin. I tot això en un lapse de vint-i-quatre hores.

És cert que la lletra al “camarada Simon” conté la cautelosa frase que el centre en l’estranger “no ho és tot, ni tan sols el principal”. “Allò principal és organitzar activitats a Rússia.” En canvi, en la lletra als moscovites es conté allò que segons sembla no és més que una insinuació casual: l’actitud dels treballadors respecte al bloc Lenin-Plekhànov, “*pel que jo sé, és favorable*”. Però allò que en una lletra és rectificació subsidiària, serveix en l’altra com a punt de partida per a desenrotllar el raonament contrari. La finalitat dels vagues incisos, que gairebé són reserves mentals, és suavitzar la contradicció entre ambdues lletres. Encara que, en realitat, el que fan és traïr la culpable consciència del seu autor.

La tècnica de qualsevol intriga, encara que siga primitiva, és suficient dins del seu objectiu. Koba no escrigué directament a Lenin a propòsit, preferint fer-ho a “Simon”. Açò li permetia referir-se a Lenin en to d’intimitat admirativa, sense fer ineludible per a ell calar en l’essencial de la qüestió. Sens dubte, els mòbils efectius de Koba no eren un misteri per a Lenin. Però el seu mètode era el propi d’un polític. Un revolucionari professional, que en el passat havia donat proves de força de voluntat i resolució, sentia ara anhels d’avançar dins de l’aparell del partit. Lenin en prengué nota. D’altra banda, també Germanov recordà que en la persona de Koba els conciliadors tindrien un aliat. Així assolí els seus fins; en qualsevol cas, de moment. Koba tenia moltes condicions per a esdevenir membre destacat del comitè central. La seua ambició

estava ben fonamentada. Però eren sorprenents els mètodes de què es valia el jove agitador per a apropar-se a la seua meta..., els de duplicitat, fal·làcia i deliberat cinisme.

En l'activitat clandestina, les lletres comprometedores es destruïen; el contacte personal amb gent de l'estranger era rar, de manera que Koba no podia témer que les seues dues lletres arribaren a ésser acarades. El mèrit d'haver servat aquests inapreciables documents humans per al futur pertany als censors del servei de correus del tsar. El 23 de desembre de 1925, quan el règim totalitari estava encara lluny d'haver assolit el seu actual automatisme, el periòdic de Tbilisi *Zaria Vostova*, cometé la insensatesa de publicar una reproducció de la lletra de Koba als moscovites, presa dels arxius policíacs. No és difícil imaginar-se la reprimenda que li valgué al malfadat consell de redacció semblant ensopegada! Després no es reimprimí la lletra, i ni un sol dels biògrafs oficials torna a esmentar-la.

Tot i la terrible necessitat de militants, Koba no “desaparegué de seguida”, açò és, no s'escapà, sinó que aquesta vegada complí la seua condemna fins al final. Els periòdics contenien informació sobre mítings estudiantils i manifestacions als carrers. Almenys deu mil persones s'apinyaren en la Perspectiva Nevski. Els treballadors començaren a unir-se als estudiants. “No és aquest el començament del canvi?”, preguntava Lenin en un article, unes setmanes abans de rebre la lletra que li envià Koba des del desterrament. Durant els primers mesos de 1911, el ressorgiment esdevingué indiscutible, però Koba, que ja tenia a favor seu tres fugues, s'estigué tranquil aquesta vegada esperant la fi del seu desterrament. El despertar de la nova primavera semblava haver-lo deixat fred. Recordant les seues peripècies de 1905, tindria potser temor d'una nova resurrecció?

Tots els biògrafs, sense excepció, fan referència a la nova fuga de Koba. En realitat, no hi havia necessitat de tal fuga; el seu desterrament caducava al juliol de 1911. La secció de l'okhrana, de Moscou, en esmentar de passada Iossif Djugaixvili n'al·ludia aquesta vegada com a un que “complia la seua condemna de desterrament administratiu en la ciutat de Solvitxegodsk”. La conferència dels membres bolxevics del comitè central, que mentre se celebrava en l'estranger, designà una comissió especial per a preparar una conferència del partit, i sembla que Koba entrà a formar part d'ella amb altres quatre camarades. Després del desterrament, fou a Bakú i a Tbilisi, per a agitar els bolxevics locals i induir-los a participar en la conferència. Aleshores no hi havia organitzadors formals en el Caucas, per la qual cosa hagué de començar des de quasi el no-res absolut. Els bolxevics de Tbilisi aprovaren la crida que escrigué Koba sobre la necessitat d'un partit revolucionari:

“Malauradament, a més dels aventurers polítics, els provocadors i una altra gentalla, els treballadors avançats en la nostra pròpia causa de reformar el nostre partit socialdemòcrata, es veuen obligats a ensopegar amb un nou obstacle en les nostres files, a saber, amb gent de mentalitat burgesa.”

Açò es referia als liquidadors. La proclama acabava amb una metàfora característica del nostre autor:

“Els ombrívols núvols sagnants de la negra reacció que se cern sobre el país comencen a dispersar-se, comencen a ésser reemplaçats pels tempestuosos núvols del furor i la indignació del poble. El fons negre de la nostra vida és sacsat pels llamps, mentre allà a la llunyania flameja l'aurora, i la tempestat s'apropa...”

L'objecte d'aquella proclama era deixar assentada la urgència d'organitzar el grup de Tbilisi i assegurar així per als poc bolxevics locals la participació en la immediata conferència.

Koba abandonà legalment la província de Vologda. És dubtós que fos en condicions legals del Caucas a Sant Petersburg: era costum prohibir durant una

temporada als desterrats que visqueren en ciutats importants. Però, amb permís o sense ell, el provincià sortí finalment cap al territori de la capital. El partit començava justament a despertar de la seua letargia. Els seus millors elements estaven a la presó, en el desterrament, o havien emigrat. Per açò precisament es necessitava a Koba en Sant Petersburg. Però la seua primera estada a la capital fou breu. Només dos mesos passaren entre la fi de la seua deportació i la seua nova detenció, i, d'aquest lapse, tres a quatre setmanes degué invertir-les en el seu viatge al Caucas. Res sabem sobre l'adaptació de Koba al seu nou ambient ni de com començà a treballar en la nou marc d'activitat.

L'única reminiscència d'aquell període és la brevíssima informació que Koba envià a l'estranger relativa a la reunió secreta dels quaranta-sis socialdemòcrates del districte de Viborg. El pensament principal d'un discurs pronunciat per un prominent liquidador fou el següent: que "en un sentit de partit no es necessiten organitzacions", perquè per a l'activitat oberta bastava només de tenir "grups d'iniciació" que s'ocuparen d'organitzar xerrades públiques i reunions legals sobre matèries d'assegurances socials, política municipal, etc. Segons la nota de Koba, aquest pla dels liquidadors per a adaptar-se a la monarquia pseudoconstitucional trobà resistència en tots els treballadors, incloent-hi els mateixos menxevics. Al final de la reunió, tots, amb l'excepció de l'orador principal, votaren a favor d'un partit revolucionari il·legal.

Lenin o Zinòviev posaren a aquest missatge de Sant Petersburg la següent nota editorial:

"La correspondència del camarada K mereix la màxima atenció de tots aquells que aprecien el partit [...] No podria esperar-se una repulsa millor a les opinions i esperances dels nostres pacificadors i conciliadors. És excepcional l'incident descrit pel camarada K? No, és típic..."

No obstant això, rarament "rep el partit una informació tan definida, i per això donem les gràcies al camarada K". Amb relació a aquest episodi periodístic, l'*Enciclopèdia Soviètica* escriu:

"Les lletres i els articles de Stalin testimonien la incommovible unitat d'esforç combatiu i línia política que lligava Lenin i el geni que fou el seu company d'armes."

Per a arribar a aquesta conclusió fou necessari publicar, una rere altra, diverses edicions de l'*Enciclopèdia*, liquidant mentre bon nombre de redactors.

Al·liluiev, ens refereix que un dia de primers de setembre, en tornar a sa casa, observà que hi havia espies a la porta, i en pujar l'escala cap al seu pis, hi trobà Stalin i un altre bolxevic georgià. Quan Al·liluiev els parlà de la "cua" que deixava baix, Stalin contestà, no molt cortesament: "I això, què t'importa...? Alguns camarades s'estan tornant uns ximpls, uns burgesos espantadissos!" Però els espies resultaren ser-ho efectivament. El 9 de setembre detingueren una altra vegada Koba, i el 22 de desembre ja estava al seu lloc de deportació; aquesta vegada la capital de la província de Vologda, és a dir, en millors condicions que abans. És probable que aquest desterrament només fos com a càstig per estada il·legal en Sant Petersburg.

El centre bolxevic de l'estranger continuava enviant emissaris a Rússia per a preparar la conferència. El contacte entre els grups socialdemòcrates locals s'anà establint lentament, i s'interrompia ben sovint. No obstant això, la simpatia amb què la idea de celebrar una conferència era acollida pels treballadors progressius mostrà, per descomptat, segons diu Olminski, que "els treballadors toleraven simplement el liquidacionisme, però per dins estaven molt lluny de desitjar-lo". Tanmateix les circumstàncies extraordinàriament difícils, els emissaris assoliren posar-se en contacte amb un gran nombre de grups locals clandestins. "Era com una ràfega d'aire fresc", escrivia el mateix Olminski.

A la conferència convocada a Praga el 5 de gener de 1912 hi assistiren quinze delegats d'una vintena d'organitzacions il·legals, majoritàriament poc nombroses. Els informes dels delegats oferien un quadro prou clar de la situació del partit; les poques organitzacions locals es componien gairebé exclusivament de bolxevics, amb una gran proporció de provocadors que traïen l'organització tan prompte com començava a sostenir-se dempeus. Particularment ombrívola era la situació en el Caucas. “No hi ha organització de cap mena en Txiaturi [informava Ordxonikidze sobre l'únic punt industrial de Geòrgia]. Ni tampoc n'hi ha en Batum.” En Tbilisi “succeeix el mateix. Durant aquests darreres anys no s'ha produït ni un simple full ni treball il·legal en absolut...”. Malgrat l'evident flaqueza dels grups locals, la conferència reflectí el nou esperit d'optimisme. Les masses anaven posant-se en moviment, i el partit sentia el vent propici en el seu velam.

Les decisions adoptades a Praga assenyalaren la ruta al partit per una llarga temporada. En primer lloc, la conferència reconegué com a necessari crear nuclis socialdemòcrates rodejats per una xarxa tan extensa com fos possible de tota índole d'associacions obreres legals. La mala collita, que féu patir fam a vint milions de camperols, confirmà una vegada més, segons la conferència, “la impossibilitat d'assolir cap mena de desenvolupament burgès a Rússia mentre la seua política estigués dirigida [...] per la classe de grans terratinents de mentalitat feudal”. “La tasca de la conquesta del poder pel proletariat, dirigint els camperols, és, com sempre, la tasca de la revolució democràtica a Rússia.” La conferència declarava fora del partit la fracció dels liquidadors, i apel·lava a tots els socialdemòcrates, “sense distinció de tendències ni matisos”, per a declarar la guerra als liquidadors en nom del restabliment del partit il·legal. En haver-se desenvolupat per complet sense intervenció dels menxevics, la Conferència de Praga inicià l'era de l'existència independent del partit bolxevic, amb el seu propi comitè central.

La recent *Història* del partit, publicada en 1938 sota la direcció editorial de Stalin, afirma:

“Els membres d'aquell comitè central eren Lenin, Stalin, Ordxonikidze, Sverdlov, Golostxekin i d'altres. Stalin i Sverdlov foren elegits en absència, perquè aleshores estaven deportats.”

Però en la col·lecció oficial de documents del partit (1926) llegim:

“La conferència elegí un nou comitè central, compost de Lenin, Zinòviev, Ordxonikidze, Spandarian, Víctor (Ordinski), Malinovski i Golostxekin.” La *Història* no inclou en el comitè central Zinòviev ni el provocador Malinovski, però sí Stalin, que no estava en l'antiga llista. L'explicació d'aquest enigma pot projectar alguna claredat sobre la posició de Stalin en el partit per aquells dies, així com sobre els actuals mètodes d'historiografia moscovita. En realitat, Stalin no fou elegit en la conferència, sinó que el feren membre del comitè central poc després d'ella, per mitjà del que s'anomenava cooptació. L'esmentada font oficial ho diu ben clarament:

“Més tard, els camarades Koba (Djugaixvili-Stalin) i Vladimir (Belostotski, antic obrer dels tallers Putilov) entraren per cooptació en el comitè central.”

Així mateix, d'acord amb els materials de l'*okhrana*, de Moscou, Djugaixvili fou elegit membre del comitè central després de la conferència, a base del dret de cooptació reservat per als membres del mateix. La mateixa informació es troba en tots els llibres soviètics de consulta, sense excepció, fins a l'any 1929, en què es publicà la instrucció de Stalin, que revolucionà tota la ciència històrica. En la publicació commemorativa de 1937 dedicada a la conferència, llegim:

“Stalin no pogué participar en els treballs de la Conferència de Praga perquè aleshores estava confinat en Solvitxegodski. Llavors, Lenin i el partit coneixien ja Stalin

com a dirigent d'importància [...] Per això, d'acord amb la proposició de Lenin, els delegats a la conferència elegiren Stalin per al comitè central, en absència.”

La qüestió de si Stalin fou elegit en la conferència o designat més tard per cooptació del comitè central, pot semblar de poca importància. Però no és així en realitat. Stalin desitjava ésser nomenat membre del comitè central. Lenin creia necessari que se'l nomenés. La selecció de candidats disponibles era tan limitada que fins i tot segones figures entraren a formar part del comitè central. I, no obstant això, Koba no fou elegit. Per què? Lenin estava lluny d'ésser un dictador en el seu partit. A més a més, un partit revolucionari no hauria tolerat dictadures. Després d'algunes negociacions preliminars amb els delegats, Lenin, pel que es veu, jutjà més convenient no plantejar la candidatura de Koba. “Quan en 1912, Lenin portà Stalin al comitè central del partit [escriu Dmitrievski], produí indignació. Ningú s'hi oposà obertament. Però entre ells es manifestaren disgustats.” La informació de l'antic diplomàtic, que generalment no mereix crèdit, té interès no obstant per reflectir records i xafarderies burocràtiques. Indubtablement Lenin ensopegà amb una oposició seriosa. Només podia fer una cosa: esperar que la conferència finís i acudir després al petit cercle dirigent, que, o bé confiava en la recomanació de Lenin o compartia la seua apreciació respecte al candidat. Així entrà per primera vegada Stalin en el comitè central, per la porta posterior.

La història relativa a l'organització interna del comitè central ha patit metamorfosis anàlogues.

“El comitè central [...], a proposta de Lenin, creà un buró del comitè central, presidit pel camarada Stalin, per a guiar l'activitat del partit a Rússia. A més de Stalin, formaven part del buró rus del comitè central, Sverdlov, Spandarian, Ordxonikidze i Kalinin.”

Així ho diu Bèria, a qui, mentre estava jo redactant aquest capítol, nomenava Stalin cap de la seua policia secreta; els seus esforços erudits no quedaren, doncs, sense recompensa. En va cercaríem, en canvi, una confirmació documental de semblant afirmació, que es repeteix en l'última *Història*. En primer lloc, ningú era designat “president” d'institucions del partit: no existia en absolut tal mètode d'elecció. Segons els vells llibres oficials de referència, el comitè central elegí un “buró o comissió composta d'Ordxonikidze, Spandarian, Stalin i Golostxekin”. La mateixa llista figura també en les notes a les obres de Lenin. Entre els papers de l'okhrana, de Moscou, els primers tres (“Timogei, Sergo i Koba”) s'esmenten com a membres del buró rus del comitè central pels seus àlies. No manca d'interès que en totes les llistes antigues figure sempre Stalin en últim o penúltim lloc, cosa que no hauria succeït, per descomptat, d'haver estat col·locat “al capdavant” o nomenat “president”. Golostxekin, expulsat de la màquina del partit en una de les últimes purgues, fou així mateix esborrat del buró en 1912, ocupant el seu lloc l'afortunat Kalinin. La *Història* esdevé argila en mans del terrisser.

El 24 de febrer, Ordxonikidze informà Lenin que en Vologda havia visitat Ivanovitx (Stalin): “Arribarem a un acord complet. Està satisfet del gir que han pres les coses.” Açò es refereix a la decisió de la Conferència de Praga. Koba s'assabentà que, per fi, havia estat elegit per cooptació membre del “centre” tot just acabat de crear. El 28 de febrer s'escapà de la deportació, en la seua nova qualitat de membre del comitè central. Després d'una breu estada a Bakú, continuà fins a Sant Petersburg. Dos mesos abans havia complit trenta-dos anys.

La promoció de Koba del nivell provincial al nacional, coincidí amb el ressorgir del moviment obrer i el desenvolupament relativament extens de la premsa obrera. Per pressió de les forces clandestines, les autoritats tsaristes perderen el seu aplom al

principi. La mà del censor flaquejava. Les possibilitats legals es feren més àmplies. El bolxevisme es llençà a la plaça pública, al principi amb un setmanari, i després amb un diari. Immediatament augmentaren les ocasions i els modes d'influir sobre els treballadors. El partit continuava en l'ombra, però els quadres de redacció dels seus periòdics es convertiren, de moment, en els comandaments legals de la revolució. El nom de *Pravda* de Sant Petersburg, donà color a tot un període del moviment obrer, en què començà a anomenar-se pravdistes als bolxevics. Durant els dos anys i mig d'existència del periòdic, el govern el suspengué vuit vegades, però cada vegada reapareixia sota un nom semblant. En algunes de les qüestions més decisives, *Pravda* es veia sovint obligada a contenir-se amb rebaixes i insinuacions. Però les seues agitacions i proclames clandestines deien amb tota claredat allò que obertament era forçós falsejar o callar. A més, mentre, els obrers avançats havien après a llegir entre línies. Una circulació de quaranta mil exemplars pot semblar massa modesta comparada amb les xifres usuals a Europa occidental o a Amèrica del Nord; però en la hipersensibilitat acústica política de la Rússia tsarista, el periòdic bolxevic, per mitjà dels seus subscriptors directes i dels seus lectors, trobava un ressò propici entre centenars de milers de treballadors. Així la jove generació revolucionària s'agrupà al voltant de *Pravda* sota la direcció d'aquells veterans que havien resistit els anys de reacció. “*Pravda* de 1912 estava assentant els fonaments de la victòria del bolxevisme en 1017”, escrigué més tard Stalin, al·ludint a la seua pròpia participació en aquella activitat.

Lenin, a qui encara no havia arribat la notícia de la fuga de Stalin, es queixava el 15 de març: “Res d'Ivanovix [...], què li ocorre? On està? Com es troba...?” Hi havia escassetat d'homes. No es disposava de persones apropiades, ni tan sols a la capital. En la mateixa lletra, Lenin escrivia que era “endiablament” necessària una persona il·legal a Sant Petersburg, “perquè les coses no hi van bé. Hi ha una guerra dura i terrible. No tenim informació ni direcció, ni control sobre el periòdic”. “Lenin estava sostenint “una guerra dura i terrible” en el consell de redacció de *Zvezda* (L'Estel), que titubejava a entaular batalla als liquidadors. “Afanyeu-vos a lluitar amb *Zhivoie Dielo* (La Causa Vital), periòdic dels liquidadors, i el triomf està assegurat. Altrament, passarem grans compromisos. No vos espanteu de les polèmiques...” Lenin insistia de nou al març de 1912. Aquell era el motiu cardinal de totes les seues lletres per aquells dies.

“Què ocorre? On està? Com es troba?”, podem repetir molt bé amb Lenin. La missió real de Stalin (com de costum, darrere de la cortina) no és fàcil de determinar: cal examinar a fons fets i documents. Els seus deures com a membre del comitè central a Sant Petersburg (açò és, com un dels dirigents oficials del partit) comprenien, naturalment, la premsa il·legal també. Però abans de les instruccions als “historiadors”, tal circumstància quedà relegada a un oblit absolut. La memòria col·lectiva té les seues pròpies lleis, que no sempre coincideixen amb els reglaments del partit. *Zvezda* es fundà al desembre de 1910, quan es feren de notar els primers indicis del ressorgiment. “Lenin, Zinòviev i Kàmenev [consigna la notícia oficial] estaven molt estretament associats, disposant allò que calia per tal de publicar-lo i editar-lo des de l'estranger.” El quadre de redacció de les obres de Lenin esmenta onze persones entre els seus col·laboradors principals a Rússia, oblidant-se d'incloure-hi Stalin. Però no hi ha dubte que pertanyia a la redacció del periòdic en virtut de la seua posició influent.

El mateix oblit (avui es podria denominar sabotatge de memòria) és característic de totes les antigues memòries i obres de referència. Fins i tot en una edició especial que en 1927 dedicà *Pravda* al seu propi XV aniversari, ni un sol article, ni l'editorial tan sols, cita el nom de Stalin. Estudiant les velles publicacions, arriba hom fins i tot a dubtar dels seus propis ulls.

L'única excepció es troba en les valuoses memòries d'Olminski, un dels més íntimament associats amb *Zvezda* i *Pravda*, el qual descriu la missió de Stalin amb les paraules següents:

“Stalin i Sverdlov aparegueren en Sant Petersburg diverses vegades després d'haver escapat de la deportació [...] La presència d'ambdós a Sant Petersburg (fins a la seua nova detenció) fou breu, però cada vegada aconseguí produir considerable efecte en el treball del periòdic, la fracció, etc.”

Aquesta senzilla afirmació, incorporada a més no al text principal, sinó en una nota al peu, probablement caracteritza la situació amb gran exactitud. Stalin solia presentar-se de tant en tant en Sant Petersburg per temporades curtes, apressant l'organització, la fracció de la Duma, el periòdic, per a desaparèixer després. Les seues aparicions eren excessivament transitòries, i la seua influència molt de l'estil de la maquinària del partit, i les seues idees i articles massa vulgars per a haver deixat una impressió perdurable en la memòria de ningú. Quan la gent escriu memòries sense que ningú li coaccione, no recorda les funcions oficials dels buròcrates, sinó l'activitat vital del poble que alena, els fets reals, fórmules contundents, proposicions originals. Stalin no es distingí per res d'açò. No és estrany que la còpia grisa no es recordés al costat del vívid original. Certament, Stalin no es limitava a parafrasejar Lenin. Lligat pel seu suport als conciliadors, continuà atenint-se simultàniament a les dues línies que ens són familiars per les seues lletres de Solvitxegodski: amb Lenin contra els liquidadors; amb els conciliadors, contra Lenin. La primera política era descarada, l'altra subterrània. Tampoc la lluita de Stalin contra el centre dels emigrats inspirà els autors de memòries, encara que per una raó diferent: tots ells, activament o passiva, participaren en la “conspiració” dels conciliadors contra Lenin, i per això prefereixen passar pàgina ràpidament de la història del partit. Només després de 1929, la posició oficial de Stalin com presentador del comitè central es convertí en base de la nova interpretació del període històric anterior a la guerra.

Stalin no podia haver deixat l'empremta de la seua personalitat en el periòdic per la senzilla raó que no és periodista per naturalesa. Des d'abril de 1912 a febrer de 1913, segons els càlculs d'un dels seus íntims associats, publicà en la premsa bolxevic “almenys una vintena d'articles”, que vénen a ésser dos articles mensuals generalment. I això en la plenamar dels esdeveniments, quan la vida plantejava nous problemes cada dia d'excitació. Veritat és que en el curs d'aquell any Stalin passà quasi sis mesos deportat. Però era més fàcil col·laborar en *Pravda* des de Solvitxegodski o Vologda que des de Cracòvia, d'on Lenin i Zinòviev enviaven articles i lletres diàriament. La peresa, una desordenada cautela, l'absoluta mancança de recursos literaris, i, finalment, una indolència oriental extrema es combinaven per a mantenir la ploma de Stalin gairebé improductiva. Els seus articles, un poc més fermes de to que durant els anys de la primera revolució, continuaven ostentant el segell indeleble de la mediocritat. “A continuació de les manifestacions econòmiques dels treballadors [escrivia *Zvezda* el 15 d'abril], han vingut les seues manifestacions polítiques. Després de les vagues per pujada de salaris, han vingut protestes, mítings, vagues polítiques basades en els atropellaments del Lena [...] No hi ha dubte que les forces subterrànies del moviment alliberador han començat a actuar. Vos saludem, primeres ornetes!”

La imatge de les “ornetes” com a símbol de “les forces subterrànies” és típica de l'estil del nostre autor. Però, al capdavant, està clar què vol dir. Traient “conclusions” dels anomenats “successos del Lena”, Stalin analitza (com sempre, esquemàticament, sense mirar la realitat vivent) la conducta del govern i dels partits polítics, acusa la burgesia de vessar “llàgrimes de cocodril” per l'afusellament dels indefensos treballadors, i conclou amb aquesta admonició: “Ara que ja ha passat la primera onada

de la crescuda, les forces tenebroses que s'han tractat d'ocultar darrere d'una cortina de llàgrimes de cocodril, comencen de nou a deixar-se veure.” Tanmateix el cridaner efecte d'aquesta metàfora, “la cortina de llàgrimes de cocodril”, que sembla particularment singular en contrast amb el fons més bé pla del text, l'article fa constar en línies generals allò que aproximadament s'havia de dir i que vintenes d'altres haurien dit també. Però és justament la “tosquedat” de la seua exposició (no sols del seu estil, sinó de la mateixa anàlisi) allò que fa la lectura dels escrits de Stalin tan insuportable com la música discordant a una oïda delicada. En una proclama il·legal escrivia:

“És avui, el dia 1er de maig, quan la naturalesa desperta del sopor hivernal, els boscos i les muntanyes estan coberts de gespa, els camps i les praderies entapissats de flors, i el sol comença a calfar amb més intensitat, i el goig de la renovació se sent en l'aire, mentre la naturalesa es lliura a la dansa i l'alegria; és precisament avui quan els treballadors decidiren proclamar davant el món que ells porten a la Humanitat la primavera i l'alliberament de les cadenes del capitalisme [...] L'oceà del moviment obrer s'estén cada vegada més [...] El mar de la còlera proletària s'agita en encrespades onades [...] Segurs de la seua victòria, forts i serens, marxen arrogants per la ruta cap a la terra promesa, per la ruta cap al socialisme esplendorós.” Ací tenim la revolució de Sant Petersburg parlant en el llenguatge de les homilies de Tbilisi.

L'onada de vagues es dilatà, i es multiplicaren els contactes amb els treballadors. El setmanari ja no pogué fer front a les necessitats del moviment. *Zvezda* començà a recollir diners per a un periòdic diari. “A finals de l'hivern de 1912 [escriu l'antic diputat Poletaiev], Stalin, que havia fugit del desterrament, arribà a Sant Petersburg. La tasca d'organitzar un periòdic obrer es féu més intensa.” En l'article de 1922 sobre el X aniversari de *Pravda*, el mateix Stalin escrivia.

“Era a meitat d'abril de 1912, a la nit, en el domicili de Poletaiev, on dos diputats de la Duma (Pokrovski i Poletaiev), dos literats (Olminski i Baturin) i jo, membre del comitè central [...], ens posàrem d'acord, sobre el programa de *Pravda* i disposàrem la primera edició del periòdic.”

La responsabilitat de Stalin quant al programa de *Pravda* resulta així reconeguda per ell mateix. L'essència d'aquell programa pot concretar-se en les paraules: “treball; la resta vindrà per si mateix”. Cert és que Stalin fou detingut el 22 d'abril, data de sortida del primer número de *Pravda*. Però durant quasi tres mesos, *Pravda* es mantingué fidel al programa elaborat d'acord amb Stalin. La paraula “liquidador” se suprimí en el lèxic del periòdic.

“Una guerra inconciliable amb el liquidacionisme era indispensable [escriu Krupskaia]. Per això estava Vladimir Ilitx tan inquiet quan, des del primer moment, *Pravda* suprimí persistentment a les seues columnes tota polèmica amb els liquidadors. Escrigué lletres irades a *Pravda*.” Una part d'elles (evidentment, només una petita part) ha assolit veure la llum. “De vegades, encara que açò era rar [es lamenta en un altre lloc], els articles d'Ilitx es perdien sense deixar rastre. Altres vegades, els seus articles eren retinguts, no es publicaven en l'acte. I llavors era quan Ilitx es posava nerviós i escrivia a *Pravda* lletres inflamades, per cert sense gran fruit.”

La lluita amb el consell de redacció de *Pravda* fou una continuació directa de la sostinguda amb el de *Zvezda*. “És nociu, desastrós i ridícul ocultar les diferències d'opinió als treballadors”, escrivia Lenin l'11 de juliol de 1912. Uns dies després demanava que el secretari del consell de redacció, Molotov, l'actual vicepresident del Consell de Comissaris del Poble i Comissari Popular d'Assumptes Estrangers, expliqués per què el periòdic “suprimeix persistentment i sistemàtica dels meus articles i dels d'altres col·legues tot esment dels liquidadors”. Mentre, s'apropaven les eleccions per a la Quarta Duma. Lenin advertia: “Les eleccions en les assemblees de treballadors de

Sant Petersburg estaran acompanyades, sens dubte, per una lluita en tota la línia contra els liquidadors. Aquesta haurà d'ésser la decisió més vital per als treballadors avançats. I, no obstant això, el seu periòdic continuarà mut, esquivant la paraula "liquidador" ...! Esquivar aquestes qüestions és tant com suïcidar-se."

Des del seu retir de Cracòvia, Lenin s'adonava perfectament de la silenciosa, però no menys obstinada, conspiració dels prebostos conciliadors del partit. Però estava fermament convençut que tenia raó. La ràpida revifada del moviment obrer estava obligada a plantejar francament els problemes fonamentals de la revolució, deixant sense punts de suport no sols els liquidadors, sinó també els conciliadors. La fortalesa de Lenin no estava tant en la seua habilitat per a construir un aparell (encara que sabia fer-ho també), com en la seua aptitud per a utilitzar en el moment crític l'energia vivent de les masses a fi de vèncer les limitacions i la característica conservadora de tot aparell polític. Així ocorregué també en aquest cas. Davant la creixent pressió dels treballadors i el fuet de Cracòvia, *Pravda*, de mala gana i entre continus romanços, començà a abandonar la seua posició de neutralitat dilatòria.

Stalin, si fa o no fa, passà dos mesos a la presó de Sant Petersburg. En sortí el 2 de juliol vers el seu nou desterrament de quatre anys, aquesta vegada a l'altra banda dels Urals, en el part septentrional de la província de Tomsk, regió de Narym, famosa pels seus boscos, llacs i pantans. Veresxtxak, a qui ja coneixem, tornà a coincidir amb Koba a l'aldea de Kolpaxevo, on l'últim romangué diversos dies en ruta vers el seu desterrament. Allí estaven Sverdlov, I. Smirnov, Laxevitx, tots ells bolxevics clàssics. No era fàcil predir llavors que Laxevitx fos a morir deportat per Stalin, i Smirnov afusellat per ordre seua, i que només una mort prematura salvaria Sverdlov d'un fat anàleg. "L'arribada de Stalin a la regió de Narym [escrivia Veresxtxak] avivà l'activitat dels bolxevics i s'assenyalà per un molt petit nombre de fugues." Després d'altres, el mateix Stalin s'escapà també. "Se n'anà quasi descaradament en el primer vapor de primavera..." En realitat, la fuga de Stalin es produí a finals d'estiu. Era la quarta vegada que s'escapava.

Després de tornar a Sant Petersburg, el 12 de setembre, hi trobà les coses considerablement alterades. Hi havia en curs vagues tumultuoses. Els treballadors afluien als carrers amb consignes revolucionàries. La política dels menxevics estava totalment desacreditada. La influència de *Pravda* augmentava per moments. A més, les eleccions a la Duma s'apropaven. Ja s'havia marcat des de Cracòvia el to per a la campanya electoral, i escollit les bases d'argumentació. Els bolxevics consagrats a les eleccions lluitaven separats dels liquidadors i en contra d'aquests. Agrupar els treballadors sota la bandera de les tres consignes principals de la revolució democràtica: república, jornada de vuit hores i confiscació de les finques rústiques. Alliberar els petit burgesos demòcrates de la influència dels liberals, atreure els camperols al costat dels obrers..., tals eren les idees capitals del programa electoral de Lenin. Combinant una minuciosa atenció als detalls amb un vol audaç de pensament, Lenin era pràcticament l'únic marxista que havia estudiat a fons totes les possibilitats i trampes de la llei electoral de Stolipin. Després d'inspirar políticament la campanya per a les eleccions, la dirigia tènicament dia rere dia. Per a ajudar Sant Petersburg, enviava des de l'estranger articles i instruccions, preparava conscienciosament emissaris.

Safarov, avui un dels absents, en el seu viatge de Suïssa a Sant Petersburg, durant la primavera de 1912, es detingué en Cracòvia, on s'assabentà que Inessa, un conspicu activista del partit molt addicte a Lenin, marxava també a la capital per a participar en la campanya de les eleccions. "Durant un parell de dies, almenys, Lenin ens omplí ben bé el cap d'instruccions." L'elecció dels representants de les assemblees de treballadors a Sant Petersburg s'havia fixat per al 16 de setembre. Inessa i Safarov

foren detinguts el 14. “Però la policia no sabia encara [escrivia Krupskaia] que Stalin, fugit del desterrament, acabava d’arribar el 12. Les eleccions a compromissaris dels treballadors foren un gran èxit.” Krupskaia no digué “gràcies a Stalin”. Es limità a posar dues frases juntes, com a mesura d’autodefensa passiva. “En mítings extemporanis celebrats en diverses fàbriques [llegim en una nova edició de les memòries del diputat de la primera Duma, Badaiev (perquè no consta en la primera edició)], Stalin, que acabava d’escapar-se de la deportació en Narym, parlà.” Segons Al·liluiev, que escrigué les seues memòries ja en 1937, “Stalin tingué al seu càrrec directe tota l’enorme campanya electoral per a la Quarta Duma [...] Com vivia il·legalment a Sant Petersburg, sense un refugi permanent definit, i no volent molestar a cap dels seus íntims camarades durant les altes hores de la nit, després d’un míting de treballadors que s’havia demorat i també a causa de consideracions d’ordre conspiratiu, Stalin solia passar la resta de la nit en alguna taverna, prenent un got de te”. També allí se les arreglava a vegades “per fer unes becaes, assegut en la taverna que olia a fum de makhorka (tabac roí)”.

Stalin no pogué exercir gran influència en el resultat de les eleccions durant les primeres fases de la campanya, quan era necessari posar-se en contacte directe amb els votants, no sols perquè era un orador mediocre, sinó perquè sols disposà de quatre dies. Ho compensà exercint un paper important en les següents fases del complicat sistema electoral, sempre que calia desplegar als representants dels treballadors i manejar-los estirant els fils des de darrere de la cortina, comptant amb l’aparell il·legal. En aquella activitat, Stalin es mostrà indubtablement més apte que ningú.

Un document important de la campanya electoral era les *instruccions dels treballadors de Sant Petersburg als seus diputats*. En la primera edició de les seues memòries, Badaiev manifesta que aqueixes *instruccions* foren fruit col·lectiu, encara que l’última mà fos de Stalin, com a representant del comitè central... “Creiem [es diu en les *instruccions*] que Rússia viu en vigílies d’imminents moviments de masses, probablement molt més fonamentals que els de 1905 [...] Al igual que en 1905, l’iniciador d’aquests moviments serà la classe més progressiva de la societat russa, el proletariat rus. El seu aliat només pot ésser el patit treballador del camp, profundament interessat per l’alliberament de Rússia.” Lenin escrigué a *Pravda*, al consell de redacció: “Publiqueu sense falta [...] aquestes *instruccions* [...] en caràcters grans i en lloc preferent. L’assemblea de representants provincials adoptà les *instruccions* bolxevics per una enorme majoria de vots. En aquells agitats dies, Stalin figurà també més activament com a publicista; he comptat quatre articles seus en *Pravda* en una sola setmana.

Els resultats de les eleccions a Sant Petersburg, com en tots els districtes industrials, foren molt favorables en general. Els candidats bolxevics foren elegits en sis de les províncies més importants, que comprenien en conjunt unes quatre cinquenes parts de la classe treballadora. Els set liquidadors només obtingueren els vots de la petita burgesia de les ciutats. “En contrast amb les eleccions de 1907 [escrivia Stalin en la seua correspondència a l’òrgan central publicat en l’estranger], les eleccions de 1912 han coincidit amb el ressorgir revolucionari entre els treballadors.” Precisament per aquesta raó, els obrers, que estaven molt lluny de la tendència boicotejadora, lluitaren activament pels seus drets de sufragi. La comissió governamental féu un intent d’invalidar les eleccions en algunes de les més importants fàbriques de Sant Petersburg. Els obrers contrarestaren la temptativa amb una unànime vaga de protesta que assolí el seu propòsit. “No és superflu afegir [continua dient l’autor d’aquesta correspondència] que la iniciativa en aquesta campanya electoral fou la del representant del comitè central.” Ací la referència és del mateix Stalin. Les seues conclusions polítiques respecte a aqueixa campanya eren: “La socialdemocràcia revolucionària viu i és potent;

aquesta és la primera conclusió. Els liquidadors estan en plena fallida política; aquesta és la segona conclusió.” I era veritat.

Els set menxevics, més bé intel·lectuals, tractaren de situar els sis bolxevics, treballadors amb poca experiència política, sota el seu control. A finals de novembre, Lenin escrigué personalment a Vassiliev (Stalin): “Si els sis nostres procedeixen de les assemblees de treballadors, no han de sotmetre’s en silenci a una partida de sibèrians. Els sis han de manifestar-se amb una protesta categòrica, si tracten de dominar-los...” La resposta de Stalin a aquella lletra, com a altres, segueix guardada sota set claus. Però la crida de Lenin no trobà simpatia; els mateixos sis estaven per la unitat amb els liquidadors, que havien estat declarats “fora del partit” per damunt de la seua pròpia independència política. En una resolució especial publicada en *Pravda*, la fracció unida reconeixia que “la unitat de la socialdemocràcia és una urgent necessitat”, es pronunciava a favor de fusionar *Pravda* amb el periòdic dels liquidadors, *Lutx* (El Raig), i a manera de pas en tal direcció recomanava tots els seus membres que col·laboraren en ambdós periòdics. El 18 de desembre, el menxevic *Lutx* publicava triomfalment els noms dels quatre diputats bolxevics (els altres dos havien refusat fer-ho) en la seua llista de col·laboradors; els noms dels membres de la fracció menxevic es publicaren al mateix temps de forma destacada en *Pravda*. De nou havia guanyat el conciliacionisme, el que en essència significava una derrota per a l’esperit i la lletra de la Conferència de Praga.

Aviat aparegué en la llista de col·laboradors de *Lutx* un altre nom més: el de Gorki. Allò feia pensar en una conjura. “I com ha passat que vostè s’unís amb *Lutx*??? [escrivia Lenin a Gorki, amb tres signes d’interrogació]. És possible que vaja seguint les emprems dels diputats? Però és que ells han caigut senzillament en una trampa!” Stalin estava a Sant Petersburg durant aquest efímer triomf dels conciliadors, exercint el control del comitè central sobre la fracció i sobre *Pravda*. Ningú ha dit una paraula relativa a la seua protesta contra decisions que assestavien un cruel colp a la política de Lenin, senyal cert de què darrere de les escenes de les maniobres conciliatòries s’ocultava el mateix Stalin. Justificant després la seua culpable conducta, el diputat Badaiev escrivia: “Com en totes les altres ocasions, la nostra decisió [...] es prengué d’acord amb l’actitud dels cercles del partit en què tinguérem aleshores ocasió de tractar de les nostres activitats...” Aquesta excusa indirecta al·ludeix al buró del comitè central a Sant Petersburg, i en primer terme a Stalin. Badaiev sol·licita en to circumspecte que el descrèdit no es desvie dels dirigents als dirigits.

Fa diversos anys s’observà en la premsa soviètica que no s’havia aclarit prou la història de la lluita interna de Lenin amb la fracció de la Duma i amb el quadre de redacció de *Pravda*. En aquests últims anys s’ha fet el possible per fer més difícil semblant esclariment. Encara no s’ha publicat per complet la correspondència de Lenin relativa a aquell període crític. A disposició dels historiadors només estaven els documents que per una o altra raó han sortit dels arxius abans de la implantació del control totalitari. No obstant això, fins i tot d’aquests fragments disseminats es destaca un quadro impecable. La intransigència de Lenin només era el revers de la seua perspicàcia realista. Insistia en la divisió per la línia que en última instància havia de convertir-se en la línia de batalla de la guerra civil. L’empirista Stalin era incapaç, per constitució, d’assumir un punt de vista de gran amplitud. Enèrgicament combaté els liquidadors durant la campanya electoral per aconseguir els seus propis diputats; es tractava d’assegurar un important punt de suport. Però una vegada realitzada aquella tasca d’organització, no conceptuava necessari alçar una altra “tempestat en un got d’aigua”, especialment en vista que fins i tot els menxevics, sota la influència de la marejada revolucionària, semblaven disposats a parlar un llenguatge diferent. En veritat,

no pagava la pena d'“enfilarse per la paret”! Quant a Lenin, tota la seua política s'encaminava a l'educació revolucionària de les masses. La lluita de la campanya electoral res significava per a ell mentre després de l'elecció romangueren units els diputats socialdemòcrates en la Duma. Creia necessari donar als treballadors totes les oportunitats possibles (a cada pas, en cada acte) per a convèncer-se que en totes les qüestions fonamentals els bolxevics es diferenciaven clarament dels altres grups polítics, sense excepció. Aquest era el principal punt de litigi entre Cracòvia i Sant Petersburg.

Els titubejos de la fracció de la Duma estaven íntimament relacionats amb la política de *Pravda*. “Durant aquell període [escrivia Badaiev en 1930], Stalin, que es trobava en la il·legalitat, dirigia *Pravda*.” El documentat Saveliev escribia així mateix: “Com estava en la il·legalitat, Stalin portava personalment el periòdic durant la tardor de 1912 i l'hivern de 1912-1913. Només durant un breu interval deixà de fer-ho per marxar a l'estranger, a Moscou i a altres llocs.” Aquests informes de testimonis directes, concordants amb totes les circumstàncies de fet, no es poden refutar. Però no era cert que Stalin portés el periòdic en el sentit real de la paraula. Qui el portava era Lenin. Diàriament enviava articles, d'altres, proposicions, instruccions, rectificacions. Stalin, lent d'idees, no podia de cap mode seguir el pas d'aquell corrent actiu de suggeriments i iniciatives, de les quals nou desenes parts se li antullaven supèrflues o exagerades. En l'essencial, el consell de redacció mantenia una posició defensiva. No tenia idees polítiques pròpies, i tractava simplement d'oscar el tallant tall de la política de Cracòvia. I Lenin, no sols sabia com preservar el tall ben esmolat, sinó com esmolar-lo de nou. En tals condicions, Stalin vingué a ésser naturalment l'inspirador secret de l'oposició dels conciliadors a la pressió de Lenin.

“Nous conflictes [afirma la redacció de les obres de Lenin (Bukharin, Molotov, Saveliev)] sorgiren a conseqüència de la feblesa de la posició adoptada contra els liquidadors al final de la campanya electoral i també respecte a la invitació feta als progressistes per a col·laborar en *Pravda*. Aquestes relacions empitjoraren encara més al gener de 1913, després de sortir J. Stalin de Sant Petersburg...” L'expressió, que estava feta de forma considerada, “empitjoraren encara més”, testifica que ja abans de sortir Stalin, les relacions de Lenin amb la redacció no es caracteritzaven per ésser amicals, però Stalin evitava de totes maneres convertir-se en “blanc de tir”.

Els membres de la redacció eren figures d'escassa influència en el sentit de partit, i alguns d'ells figures ocasionals. No hauria estat difícil per a Lenin assolir la seua substitució. Però tenien el seu suport en l'actitud dels pròcers del partit i en la persona del representant del comitè central. Un conflicte violent amb Stalin, estretament relacionat amb el consell de redacció i la fracció de la Duma, hauria constituït una sacsada dins de la plana major del partit. Per això, malgrat tota la seua persistència, la política de Lenin fou prudent. El 13 de novembre estava suficientement “seriosament molest” com per a retreure a la redacció que hagués deixat de publicar un article sobre el Congrés Socialista Internacional de Basilea. “No hauria estat molt difícil escriure aquest article, i la redacció de *Pravda* sabia que el congrés anava a obrir-se el diumenge.” Stalin, sens dubte, es quedà sorprès de veres. Un congrés internacional? A Basilea? Allò estava molt lluny de les seues preocupacions. Però el focus principal no eren els errors incidentals, a despit de la seua insistència, sinó més bé la divergència fonamental de criteris quant al curs del desenvolupament del partit. La política de Lenin tenia sentit només per a qui estigués dotat d'una perspectiva revolucionària audaç; des del punt de vista de la circulació del periòdic o de la construcció d'una màquina, no podia semblar sinó el sùmmum de l'extravagància. En la profunditat del seu cor, Stalin continuava considerant l'“emigrat” Lenin com a un sectari.

No podem deixar d'anotar un delicat episodi que ocorregué aleshores. Durant aquells anys, Lenin estava força necessitat. Quan *Pravda* es posà en marxa, la redacció fixà per al seu inspirador i col·laborador principal una retribució, que, malgrat la seua modèstia, era el seu principal sosteniment. Però quan el conflicte arribà al punt més agut, els fons deixaren d'enviar-se-li. Encara que era summament escrupolós en qüestions de tal índole, Lenin es veié obligat a recordar-los amb alguna insistència la seua pròpia situació. "Per què no se m'envien els meus honoraris? El retard em posa en un vertader compromís, i agrairé que no es perllongue més." La retenció dels diners no es pot interpretar fàcilment com una espècie de represàlia financera (encara que més tard, ja en el poder, Stalin no vacil·là a recórrer a semblants mètodes una vegada i una altra). Però fins i tot tractant-se d'un cas de simple descuit, forneix una idea clara de les relacions entre Sant Petersburg i Cracòvia. En realitat, distaven molt d'ésser cordials. La indignació amb *Pravda* es posa en relleu en les lletres de Lenin que segueixen immediatament a la marxa de Stalin a Cracòvia, a fi de participar en la conferència preparada al quarter general del partit. S'imposa la irresistible impressió que Lenin estava esperant justament que Stalin partís per a desbaratar el niu de conciliadors de Sant Petersburg, reservant-se al mateix temps la possibilitat d'una intel·ligència pacífica amb Stalin. En el moment de quedar al marge l'adversari més influent, Lenin desencadenà un atac devastador contra la redacció de Sant Petersburg. En la seua lletra de 12 de gener, dirigida a una persona de la seua confiança en aqueixa capital, es refereix a la "imperdonable estupidesa" comesa per *Pravda* amb relació al periòdic dels treballadors de la indústria tèxtil, insistint en el fet que es corregisca "la seua estupidesa" i en altres extrems per l'estil. La lletra està escrita enterament amb lletra de Krupskaia. A més, de pròpia mà, Lenin hi afegeix el següent: "Hem rebut una lletra estúpida i descarada del consell de redacció. No la contestarem. Han d'anar-se'n [...] Estem summament emprenyats per l'absència de notícies referents al pla de reorganització de la redacció [...] Reorganització, però millor encara expulsió completa de tots els que marxen amb retard, això és el que fa moltíssima falta. S'està portant d'una manera absurda. Elogien el Bund i el *Zeit* (una publicació oportunista jueva), que és senzillament infame. No saben com procedir contra *Lutx*, i la seua actitud quant als articles [es refereix als seus] és monstruosa. Senzillament, he perdut la paciència..." El to de la lletra mostra que la indignació de Lenin (i sabia molt bé contenir-se quan calia) havia arribat al seu límit. La crítica despietada del periòdic es referia a tot el període en què la responsabilitat de la seua inspecció directa corresponia a Stalin. La identitat de la persona que escrigué la "lletra estúpida i descarada" del "consell de redacció" no s'ha descobert encara, i segurament no és per casualitat. És difícil que Stalin l'escrigués: és massa caut i, a més, probablement ja havia sortit de Sant Petersburg en aquella data. Més versemblant és que el seu autor fos Molotov, secretari del consell de redacció, tan inclinat a la rudesia com Stalin, i faltat a més de la flexibilitat d'aquest.

La resolució amb què Lenin posà aleshores fil a l'agulla del conflicte crònic es palesa en d'altres línies de la seua lletra: "Què s'ha fet respecte a la fiscalització dels diners? Qui rebé els fons de subscripció? En poder de qui estan? A quant ascendeixen?" Segons sembla, Lenin no excloïa la possibilitat d'una ruptura, i s'interessava per guardar per si mateix els recursos financers. Però no s'arribà a la ruptura; els desconcertats conciliadors difícilment haurien gosat pensar-hi. La resistència passiva era la seua única arma. Ara, fins i tot aquesta se l'arrancarien de les mans.

Replicant la pessimista lletra que li escrigué Shklovski des de Berna, i argumentant que els assumptes dels bolxevics no marxaven tan malament com semblava, Krupskaia començava reconeixent que, "per descomptat, *Pravda* es porta malament". Aqueixa frase sona com a cosa evident, com quelcom indiscutible. "Tot el

món està en aquella redacció, i la majoria no saben escriure [...] Les protestes dels treballadors contra *Lutx* no s'han publicat, per a evitar polèmiques.” No obstant això, Krupskaja promet “reformes importants” prompte. Aquesta lletra porta data de 19 de gener. L'endemà, Lenin escrigué a Sant Petersburg, per mitjà de Krupskaja: “... hem de planejar la nostra pròpia redacció de *Pravda* i expulsar l'actual. Les coses estan molt malament. La falta d'una campanya per la unitat des de baix és estúpida i roïna [...] Pot anomenar hom redactors aqueixa gent? No són homes, sinó lamentables parracs, i estan llençant a perdre la causa”. Aquest és l'estil a què acudia Lenin quan volia donar a entendre que estava disposat a lluitar fins al límit.

Obrí un foc de paral·leles des de bateries atentament situades contra el conciliacionisme de la fracció de la Duma. Ja el 3 de gener escrivia a Sant Petersburg: “És imprescindible que es publiqui la lletra dels treballadors de Bakú que vos remetem...” La lletra demana que els diputats bolxevics trenquen amb *Lutx*. Referint-se a què en el curs de cinc anys els liquidadors “han estat reiterant en totes les formes que, el partit ha mort”, els treballadors de Bakú preguntaven: “per què tenen ara tanta pressa per a unir-se a un cadàver?” La pregunta dona justament en meitat del blanc. “Quan se separaran els quatre diputats de *Lutx*?” Lenin insistia per la seua banda “Hem d'esperar molt de temps...? Fins i tot des del llunyà Bakú protesten vint treballadors.” No estarà de més presumir que, en no haver pogut assolir per correspondència que els diputats trencaren amb *Lutx*, Lenin començà a mobilitzar discretament les files russes mentre Stalin continuava a Sant Petersburg. Sens dubte, per iniciativa seua protestaven els treballadors de Bakú (no per casualitat escollí Lenin aquesta ciutat), i, a més a més, enviaven la seua protesta, no a la redacció de *Pravda*, al capdavant de la qual estava Koba, dirigent d'allí, sinó a Lenin, a Cracòvia. Els embrollats fils del conflicte apareixen ací a plena llum. Lenin avança. Stalin maniobra. Amb els conciliadors carranquejant, encara que no sense la inconscient ajuda dels liquidadors, que cada vegada exposaven el seu oportunisme, Lenin aconseguí al poc de temps induir els diputats bolxevics a què renunciaren mitjançant protesta com a col·laboradors de *Lutx*. Però seguiren sotmesos a la majoria liquidadora de la fracció de la Duma.

Preparant-se per al pitjor, fins i tot per a una escissió, Lenin, com sempre, féu tot allò que pogué per tal d'assolir el seu objectiu polític amb el menor trastorn i la menor quantitat possible de víctimes. Per això, precisament, demanà primer que Stalin sortís de Rússia, i després li féu comprendre que el millor per a ell seria romandre allunyat de *Pravda* durant les futures “reformes”. Mentre, s'envià a Sant Petersburg un altre membre del comitè central, Sverdlov, el futur primer President de la República dels Soviets. Aquell fet significatiu ha estat testificat oficialment. “A fi de reorganitzar el consell de redacció [afirma una nota al peu en el volum XVI de les obres de Lenin], el comitè central envià Sverdlov a Sant Petersburg.” Lenin li escrigué: “Avui ens assabentem del començament de les reformes en *Pravda*. Mil gràcies, felicitacions i auspícis d'èxit [...] No pots imaginar-te com estem de cansats de treballar amb una redacció enterament hostil.”

Amb aquestes paraules, en les que acumulava acrimònia amb un sospir d'alleugeriment, Lenin ajustava comptes amb el consell de redacció per tot el període de les dificultats, durant el qual, com se'ns ha informat, “Stalin portava efectivament el periòdic”.

“L'autor d'aquestes línies recorda molt bé [escrivia Zinòviev en 1934, quan l'espasa de Dàmocles penjava ja sobre el seu cap] quin esdeveniment fou l'arribada de Stalin a Cracòvia...” Lenin estava doblement satisfet, perquè, durant l'absència de Stalin de Sant Petersburg, podria realitzar la seua delicada operació allí i perquè probablement li seria possible fer-ho sense originar una convulsió dins del comitè central. En la seua

concisa i cauta ressenya de l'estada de Stalin a Cracòvia, Krupskaia, com insinuant-ho, observava: "Iltx estava llavors molt nerviós a causa de *Pravda*; també ho estava Stalin. Estigueren parlant sobre el mode d'arreglar les coses." Aquestes línies tan significatives, tot i la seua deliberada vaguetat, és tot el que segons sembla queda d'un text més eloqüent retirat a instàncies del censor. En relació amb circumstàncies que ja coneixem, a penes hi ha dubte que Lenin i Stalin "estaven nerviosos" per diferents motius, cadascú d'ells tractant de defensar la seua política. No obstant això, la lluita era massa desigual: Stalin hagué de cedir terreny.

La conferència a què fou cridat durà des del 28 de desembre fins a l'1 de gener de 1913, i hi assistiren tretze persones, membres del comitè central, de la fracció de la Duma i dirigents locals destacats. A més dels problemes de política general derivats del ressorgiment revolucionari, la conferència s'ocupà de les agudes qüestions de la vida interna del partit: la fracció de la Duma, la premsa del partit, l'actitud envers els liquidadors i la consigna d'"unitat". Els informes principals foren els de Lenin. Cal suposar que els diputats de la Duma i Stalin es veieren obligats a escoltar no poques veritats amargues, encara que s'expressaren en to cordial. Sembla que Stalin es mantingué pacífic en la conferència; només això pot explicar el fet que en la primera edició de les seues *Memòries* (1929), el deferent Badaiev deixés fins i tot d'esmentar-lo entre els participants. Servar silenci en moments de compromís és, a més, el mètode favorit de Stalin. Els registres i altres documents de la conferència "no s'han trobat encara". És molt probable que s'hagen adoptat mesures especials per a assegurar-se que no es trobaren. En una de les lletres de Krupskaia d'aquell període, es diu el següent: "En aquesta conferència, els informes de procedència local foren molt interessants. Tothom deia que les masses augmentaven [...] Durant les eleccions s'ha palesat que hi havia organitzacions obreres espontànies per tot arreu [...] Majoritàriament no estan en contacte amb el partit, però són del partit en esperit." Quant a Lenin, indicava en una lletra a Gorki que la conferència "havia estat un gran èxit" i "donaria els seus fruits". Per damunt de tot, la seua preocupació era afermar la política del partit.

No sense un deix d'ironia, el departament de policia informava la seua agència de l'estranger que, malgrat el seu últim informe, el diputat Poletaiev no estigué present en la conferència, i que sí que hi assistiren les següents persones, Lenin, Zinòviev, Krupskaia; diputats Malinovski, Petrovski, Dadaiev; Lobov, el treballador Medvedev, el tinent d'artilleria Troianovski i la seua dona, i Koba. No manca d'interès l'ordre en què se citen els noms: en la llista del departament, el de Koba figura en últim lloc. En les notes a les obres de Lenin (1929), se l'esmenta en cinquè lloc, després de Lenin, Zinòviev, Kàmenev i Krupskaia, encara que Zinòviev, Kàmenev i Krupskaia portaven llavors prou de temps en desgràcia. En les llistes de la nova era, Stalin ocupa sempre el segon lloc, immediatament darrere de Lenin. Aquestes canvis reflecteixen prou bé el desenvolupament de la seua carrera política.

Amb aquesta lletra, el departament de policia de Sant Petersburg tractava de demostrar que allí estaven millor assabentats del que passava a Cracòvia que no el seu agent en l'estranger. No és estrany que un dels papers d'importància en la reunió estigués confiat a Malinovski, la personalitat real de provocador del qual només era coneguda dels conspicus de l'Olimp policíac. Veritat és que certs socialdemòcrates que el conegueren tingueren sospites sobre ell ja en els anys de la redacció, però no els fou possible recolzar les seues aprensions amb proves, i aquelles foren extingint-se. Al gener de 1912, els bolxevics de Moscou delegaren en Malinovski perquè assistís a la Conferència de Praga. Lenin acollí amb ànsia aquest treballador enèrgic i capaç, i contribuí a presentar la seua candidatura a les eleccions de la Duma. Per la seua banda, la policia recolzà també el seu agent detenint tots els seus possibles rivals. Aquest

representant dels treballadors moscovites imposà immediatament la seua autoritat en la fracció de la Duma. Tot just que rebia de Lenin els textos preparats de les seues intervencions parlamentàries, Malinovski transmetia els manuscrits per a la seua revisió al director del departament de policia. Aquest tractà al principi d'introduir esmenes, però el règim de la fracció bolxevic confinava l'autonomia de cada diputat dins de límits força estrets. En conseqüència, encara que Malinovski era el millor informador de l'okhrana, l'agent de l'okhrana arribà a ésser l'orador més militant de la fracció socialdemòcrata.

Les sospites sobre Malinovski tornaren a despertar-se a l'estiu de 1913 entre diversos prominents bolxevics; però, per falta de proves, es féu a una banda l'assumpte. Després, el mateix govern s'inquietà per la possible exposició i el consegüent escàndol públic a què donaria lloc el cas. Per ordre dels seus superiors, al maig de 1914, Malinovski presentà al president de la Duma una declaració del seu desig de renúncia al seu mandat de diputat. Es difongueren de nou els rumors sobre el seu paper, i més insistents, arribant aquesta vegada a les columnes de la premsa. Malinovski marxà a l'estranger, visità Lenin i sol·licità que es fes una investigació. Segons sembla, havia traçat atentament la seua línia de conducta en col·laboració amb els seus superiors de la policia. Dos dies després, el periòdic del partit de Sant Petersburg publicava un telegrama que, indirectament, declarava que el comitè central, després d'haver investigat el cas Malinovski, estava convençut de la seua integritat personal. Al cap d'uns dies més, es publicà un acord en el sentit que per la seua renúncia voluntària al mandat de diputat, Malinovski "es col·locava fora de les files dels marxistes organitzats". En el llenguatge del periòdic legal, allò significava l'expulsió del partit.

Els adversaris de Lenin el sotmeteren a un perllongat i cruel tiroteig per "cobrir" Malinovski. La participació d'un agent de la policia en la fracció de la Duma, i especialment en el comitè central era, com és natural, una calamitat per al partit. En realitat, Stalin havia estat desterrat l'última vegada a causa de la traïció de Malinovski. Però en aquells dies, les sospites, complicades de vegades amb l'hostilitat de fracció, enverinaven l'atmosfera de la clandestinitat. Ningú presentà proves concretes contra Malinovski. Era impossible, al capdavant, condemnar un membre del partit a la mort política (i potser a la mort física) sobre la base d'una vaga sospita. I com Malinovski ocupava una posició de responsabilitat i la reputació del partit depenia en certa manera de la seua reputació, Lenin cregué deure seu defensar Malinovski amb l'energia que era sempre la seua característica. Després de l'enfonsament de la monarquia, el fet d'haver servit Malinovski en el departament de policia es provà de manera concloent. Després de la Revolució d'Octubre, el provocador, que tornà a Moscou des d'un camp alemany de presoners de guerra, fou afusellat per ordre del tribunal.

Tot i la manca d'homes, Lenin no tenia pressa per que Stalin tornés a Rússia. Calia completar "les importants reformes" a Sant Petersburg abans de la seua tornada. En canvi, Stalin estava més bé desitjós de reintegrar-se al lloc dels seus anteriors treballs després de la Conferència de Cracòvia, que, tanmateix que tan sols de forma indirecta, havia condemnat resoludament la seua política. Com de costum, Lenin féu tot allò que pogué per proporcionar al vençut una retirada honrosa. La venjança era totalment aliena al seu caràcter. Per tal de mantenir Stalin en l'estranger durant el període crític, Lenin l'interessà en l'estudi i solució del problema de les nacionalitats menors; un arranjamant molt propi de l'esperit de Lenin.

Un natural del Caucas, amb les seues dotzenes de nacionalitats semicultes i primitives, però en ràpida marxa cap al progrés, no necessitava que li demostraren la importància del problema de les nacionalitats. La tradició d'independència nacional continuava florent a Geòrgia; d'ací havia rebut el mateix Koba el seu primer impuls

revolucionari. El seu mateix pseudònim evocava la lluita del seu país per la independència nacional. Veritat és que, segons Iremaixvili, durant els anys de la primera revolució, s'havia refredat quelcom respecte al problema georgià, "L'alliberament nacional [...] ja no significava res per a ell. No li abellia assenyalar cap límit a les seues ànsies de poder. Rússia i el món sencer havien d'ésser d'ara en avant la seua aspiració." Evidentment, Iremaixvili s'anticipa als fets i actituds d'una època molt posterior. Però no hi ha dubte que, convertit en bolxevic, Koba abandonà el romanticisme nacionalista, que continuava vivint en pau i harmonia amb el socialisme sense empenta dels menxevics georgians. Ara bé, després de repudiar la idea de la independència de Geòrgia, Koba no podia, com molts granrussos, romandre indiferent per complet envers el problema de les nacionalitats, perquè les relacions entre georgians, armenis, tàrtars, russos i d'altres, complicaven constantment les activitats revolucionàries en el Caucas.

En les seues opinions, Koba es féu internacionalista. Però li passà el mateix en els seus sentiments? El gran rus Lenin no podia tolerar cap xanxa o anècdota que pogués ferir la sensibilitat d'una nacionalitat oprimida. Stalin servava encara molt del camperol de l'aldea de Didi-Lilo. Durant els anys prerevolucionaris no s'atreví, naturalment, a jugar amb els prejudicis nacionals, com féu més tard, quan ja estava en el poder. Però aqueixa disposició ja es traslluïa aleshores en menudeses. Referint-se a la preponderància de jueus en la fracció menxevic del Congrés de Londres en 1907, Koba escrivia:

"A propòsit d'això, un dels bolxevics observà bromejant (crec que fou el camarada Alexinski) que els menxevics eren una fracció jueva, mentre que els bolxevics eren russos autèntics, i que, per tant, no estaria de més que els bolxevics instiguérem un pogrom en el partit."

És impossible no sorprendre's encara ara que en un article destinat als treballadors del Caucas, on l'atmosfera estava carregada d'animositats nacionalistes, Stalin s'aventurés a reproduir una xanxa de tan sospitós gust. A més, no es tractava d'una qüestió d'accidental falta de tacte, sinó de càlcul conscient. En el mateix article, l'autor se solença airosament a propòsit de l'acord del congrés relatiu a expropiacions, amb el fi de dissipar els dubtes dels lluitadors del Caucas. Cal suposar confiadament que la fracció menxevic a Bakú estava llavors dirigida per jueus, i que amb la broma al·lusiva al pogrom, l'autor tractava de desacreditar els seus adversaris polítics als ulls dels treballadors endarrerits. Allò era més fàcil que guanyar-se'ls mitjançant la persuasió i l'educació, i Stalin sempre i en tot cercava la línia de menor resistència. Pot agregar-s'hi que tampoc fou accidental la "broma" d'Alexinski; aquell ultrabolxevic esdevingué més tard un declarat reaccionari i antisemita.

Naturalment, en les seues activitats polítiques, Koba mantenia la posició oficial del partit. Però, abans del seu viatge a l'estranger, els seus articles polítics mai havien sobrepassat el nivell de la propaganda quotidiana. Només ara, per iniciativa de Lenin, s'enfrontà amb el problema de les nacionalitats des d'un punt de vista teòric i polític més ampli. El coneixement directe de les intricades relacions nacionals en el Caucas li feia sens dubte més fàcil orientar-se en aquell complicat terreny, en què les teories abstractes eren particularment perilloses.

En dos països de l'Europa de preguerra, la qüestió nacional era d'importància política excepcional: en la Rússia tsarista i en l'Àustria-Hongria dels Habsburg. En cadascun d'ells, el partit dels treballadors creà la seua pròpia escola. En l'esfera de les teories, la socialdemocràcia austríaca, en les persones d'Otto Bauer i Karl Renner, considerava la nacionalitat independent del territori, l'economia i la classe, transformant-la en una espècie d'abstracció limitada pel que anomenaven "caràcter nacional". Al camp de la política nacional, com, d'altra banda, en els restants, no

s'aventurava més enllà d'una rectificació del *statu quo*. En témer fins i tot la idea de desmembrar la monarquia, la socialdemocràcia austríaca s'esforçava en adaptar el seu programa nacional als límits de l'estat mosaic. El programa de l'anomenada "economia cultural nacional" requeria que els ciutadans d'una mateixa nacionalitat, encara que estiguessen dispersos per tot el territori austrohongarès i, malgrat les divisions administratives de l'estat, s'uniren, sobre la base d'atributs purament personals, en una sola comunitat, per a resoldre les seues tasques "culturals" (el teatre, l'església, l'escola, etc.). Aquell programa era artificial i utòpic, ja que tractava de separar la cultura del territori i l'economia en una societat esgarrada per contradiccions socials; era al mateix temps reaccionari, ja que menava a una desunió forçada en diverses nacionalitats dels obrers d'un únic estat, minant així la seua puixança de classe.

{La posició de Lenin estava directament enfrontada a aquesta. En considerar la nacionalitat en relació indissoluble amb el territori, l'economia i l'estructura de classes, rebutjava alhora veure en l'estat històric, les fronteres dels quals passaven a través del cos viu de les nacions, una categoria sagrada i inviolable. Exigia que fos reconegut a cada part nacional de l'estat el dret a separar-se i a tenir una existència independent. En la mesura que diverses nacionalitats, voluntàriament o per necessitat, cohabitaven dins les fronteres d'un mateix estat, els seus interessos culturals havien de trobar la més gran satisfacció possible en el marc de la més amplia autonomia regional (en conseqüència, territorial), amb garanties ben definides per als drets de cada minoria. Al mateix temps, Lenin considerava deure absolut de tots els obrers d'un estat determinat, independentment de llur nacionalitat, unir-se en les mateixes organitzacions de classe.}

El problema nacional era particularment agut a Polònia, agreujat pel destí històric d'aqueix país. L'anomenat PSP (Partit Socialista Polonès), encapçalat per Iossif Pilsudski, propugnava amb ardor la independència de Polònia; el "socialisme" del PSP no era més que un vague apèndix del seu nacionalisme militant. Per contra, la socialdemocràcia polonesa, que acabdillava Rosa Luxemburg, contraposava a la consigna de la independència polonesa la petició d'autonomia per a la regió polonesa com a part integrant de la Rússia democràtica. Luxemburg partia de la consideració que en l'època de l'imperialisme era impossible econòmicament separar Polònia de Rússia..., i innecessari en l'època del socialisme. El "dret d'autodeterminació" era per a ella una buida abstracció. La polèmica sobre el particular es perllongà durant anys. Lenin insistia en el fet que l'imperialisme no regnava de manera anàloga o uniforme en tots els països, regions o esferes de la vida; que l'herència del passat representava una acumulació i una compenetració de diverses èpoques històriques; que si bé el capitalisme dels monopolis es destaca sobre totes les coses, no substitueix tot; que, malgrat el domini de l'imperialisme, els nombrosos problemes nacionals servaven tot el seu vigor, i que, comptant amb les conjuntures interna i mundial, Polònia podia fer-se independent fins i tot en l'època de l'imperialisme.

{El dret a l'autodeterminació no era, des del punt de vista de Lenin, altra cosa que l'aplicació dels principis de la democràcia burgesa en l'esfera de les relacions nacionals. Una democràcia completa, real, universal, és irrealitzable sota el capitalisme; en aquest sentit, la independència nacional del pobles petits i febles és igualment "irrealitzable". No obstant això, la classe obrera no renuncia, fins i tot sota l'imperialisme, a la lluita pels drets democràtics, incloent-hi el dret de cada nació a una existència independent. Més encara: per a determinades parts del nostre planeta, és precisament l'imperialisme que forneix a la consigna d'autodeterminació nacional una agudesca excepcional. Si Europa occidental i Europa central han assolit, d'una forma o una altra, resoldre els seus problemes nacionals durant el segle XIX, en Europa oriental, Àsia, Àfrica i Amèrica del Sud, l'època dels moviments nacionals democràtics no ha

començat a obrir-se realment més que en el segle XX. Negar el dret de les nacions a disposar d'elles mateixes és, de fet, prestar ajuda als imperialistes contra les seues colònies i pobles oprimits en general. }

El problema de les nacionalitats estava considerablement aguditzat en Rússia durant l'època de reacció. “L'onada de nacionalisme militant [escrivia Stalin] cridava l'atenció des de dalt per nombrosos actes de repressió comesos per les autoritats, que descarregaven la seua venjança sobre estats limítrofs a causa del seu amor a la llibertat, alçant en resposta una marea de nacionalisme des de baix, que a vegades es transformava fins i tot en groller xovinisme.” Aquesta fou l'època del judici de l'assassinat ritual contra el jueu Bayliss, de Kiev. Retrospectivament, a la llum de les últimes gestes de la civilització, sobretot a Alemanya i en la Unió Soviètica, aquell judici sembla avui quasi un experiment humanitari. Però en 1913 preocupà tot el món. El verí del nacionalisme també començava a afectar moltes seccions de la classe treballadora. Alarmat, Gorki escrigué a Lenin sobre la necessitat de contrarestar la barbàrie xovinista. “Respecte al nacionalisme, estem enterament d'acord [replica Lenin] que hem d'enfrontar-lo més seriosament que mai. Tenim ací un esplèndid georgià que està escrivint un llarg article per a *Proveshtxenïe*, (*Il·lustració*), després d'acumular tot el material austríac i d'altres llocs. Ens atindrem a ell.” Es referia a Stalin. Gorki, relacionat des d'antic amb el partit, coneixia bé tots els seus quadres de direcció. Però Stalin li era, sens dubte, totalment desconegut, ja que Lenin hagué de recórrer a una expressió tan impersonal, encara que afalagadora, com la d'“un esplèndid georgià”. Per cert que aquesta és l'única ocasió en què Lenin caracteritza un prominent revolucionari rus per la marca de la seua nacionalitat. Naturalment, no pensava en Geòrgia, sinó en el Caucas: el factor de primitivisme atreïa sens dubte Lenin; no és, doncs, d'estranyar que tractés Kamo amb tanta tendresa.

Durant la seua estada de dos mesos en l'estranger, Stalin escrigué un assaig breu, però contundent, titulat *El marxisme i el problema nacional*. Com estava destinat a una revista legal, l'article feia gala d'un vocabulari mesurat, tot i això s'hi advertien perfectament les seues tendències revolucionàries. L'autor començava per oposar la definició historicomaterialista de nació a la psicologia abstracta que animava a l'escola austríaca. “La nació [escrivia] és una comunitat permanent, formada al llarg de la història, de llengua, territori, vida econòmica i composició psicològica, que se sustenta en la comunitat de cultura.” Aquesta definició combinada, que associa els atributs psicològics d'una nació a les condicions geogràfiques i econòmiques del seu desenvolupament, no sols és teòricament correcta, sinó pràcticament fecunda, perquè, segons ella, la solució del problema del destí de cada nació cal cercar-lo per la força en el sentit de canviar les condicions materials de la seua existència, començant pel territori. El bolxevisme mai s'uní a l'adoració fetitxista d'unes fronteres estatals. Políticament, allò que importava era reconstruir l'imperi tsarista, aqueixa presó de nacions, en l'ordre territorial polític i administratiu, d'acord amb les necessitats i els desitjos de les mateixes nacions.

El partit del proletariat no recomana a les diverses nacionalitats que romanguen dins dels límits d'un cert estat ni que se'n separen; açò és assumpte de cadascuna d'elles. Però s'obliga a ajudar-les a realitzar la seua autèntica voluntat nacional. Quant a la possibilitat de separar-se d'un estat, açò depèn de circumstàncies històriques nacionals i de la correlació de forces. “Ningú pot dir [escrivia Stalin] que la guerra dels Balcans siga el final i no el començament de complicacions. És tan possible semblant combinació de circumstàncies internes i externes, que una o altra nacionalitat dins de Rússia jutge necessari postular i resoldre el problema de la seua pròpia independència. I, naturalment, no és missió dels marxistes posar barreres en tals casos. Però, per aquesta

mateixa raó, els marxistes russos no poden prescindir del dret de les nacions a l'autodeterminació.”

Els interessos de les nacions que voluntàriament es queden dins dels límits de la Rússia democràtica seran preservats per mitjà de “les autonomies d'unitats autodeterminades, com ara Polònia, Lituània, Ucraïna, el Caucas, etc. L'autonomia regional condueix a una utilització més avantatjosa de les riqueses naturals de la regió; no divideix els ciutadans d'acord amb pautes nacionals, i els permet d'agrupar-se en partits de classe”.

L'autoadministració territorial de regions en totes les esferes de la vida social s'oposa a l'extraterritorial (açò és, platònica) de nacionalitats en qüestions de “cultura” només.

No obstant això, d'importància summament immediata i aguda, des del punt de vista de la lluita del proletariat, era el problema de les relacions entre els treballadors de diverses nacionalitats dins del mateix estat. El bolxevisme es pronuncia per una completa i indivisible unificació dels treballadors de totes les nacionalitats en el partit i al sindicat, a base de centralisme democràtic. “El tipus d'organització no exerceix la seua influència sobre la tasca pràctica només, sinó que imprimeix un segell indeleble sobre tota la vida espiritual del treballador. El treballador viu la vida de la seua organització, dins de la qual es desenrotlla espiritualment i és educat [...] El tipus internacional d'organització és una escola de sentiments de camaraderia, de la màxima agitació en pro de l'internacionalisme.”

{Un dels objectius del programa austríac de l'“autonomia cultural” era “preservar i desenvolupar les particularitats nacionals dels pobles”. Per què i en amb quin objectiu? Es preguntava amb sorpresa el bolxevisme. No ens neguitem en absolut de separar els diversos fragments nacionals de la humanitat. El bolxevisme reivindica, cert, per a cada nació el dret de secessió (el dret però de cap manera l'obligació) com l'última garantia, la més real, contra l'opressió. Però, al mateix temps, la idea de preservar artificialment les particularitats nacionals li és pregonament hostil. L'eliminació de tota opressió o humiliació nacional, siguen emmascarades, siguen les més subtils, gairebé “imperceptibles”, no ha de servir per a separar sinó, tot el contrari, per a unir per a la revolució els obrers de les diferents nacionalitats. Allà on hi ha privilegis o greuges nacionals, cal donar a les nacions la possibilitat de separar-se per tal de fer més fàcil la unió lliure dels obrers, en nom d'un acostament estret de les nacions en la perspectiva llunyana de la seua completa fusió. Tal era la tendència fonamental del bolxevisme i revelà tota la seua força en la Revolució d'Octubre. }

{El programa austríac no revelava altra cosa més que la seua feblesa: no salvà ni l'imperi dels Habsburg ni la mateixa socialdemocràcia. Cultivant les particularitats dels grups nacionals del proletariat i refusant alhora satisfer realment les nacionalitats oprimides, el programa austríac no fa altra cosa més que cobrir la situació dominant dels alemanys i hongaresos i no era, com Stalin tenia raó en dir-ho, més que una “fórmula subtil de nacionalisme”. És impossible, tanmateix, no fer notar que, tot i criticant el neguit de preservar les “particularitats nacionals”, l'autor dóna al pensament de l'adversari una interpretació cientment simplificada en excés. “Penseu únicament [exclama] en la preservació de particularitats nacionals dels tàrtars de Transcaucàsia tals com ara l'autoflagel·lació durant la festa de Txakhxei-Vakhxei! Desenvolupar particularitats nacionals de Geòrgia tals como ara la llei de talió!” En realitat els austromarxistes no pensaven, evidentment, en el manteniment de supervivències palesament reaccionàries. Quant a la “particularitat nacional de Geòrgia tal com ara la llei del talió” és precisament Stalin qui la desenvolupada fins a un punt probablement mai assolit per cap altre en la història. Però açò pertany ja a un altre ordre de idees. }

El lloc d'honor en aquest estudi es dedicava a una polèmica contra el seu antic adversari Noé Jordània, qui durant els anys de la reacció començà a inclinar-se cap al programa austríac. Exemple rere exemple, Stalin demostrava que l'economia cultural nacional, “normalment [...] es fa encara més insensata i ridícula des del punt de vista de les condicions regnants en el Caucas”. No menys resolta era la seua crítica de la política de la Lliga jueva, organitzada a base del principi nacional, i no sobre el territorial, i que tendia a imposar tal sistema a tot el partit. “Una de dos: o el federalisme de la Lliga, i llavors cal reconstruir la socialdemocràcia russa sobre la base de “dividir” els treballadors per nacionalitats, o un tipus internacional d'organització, i llavors cal reconstruir la Lliga segons el principi de l'economia territorial [...] No hi ha terme mitjà: els principis vencen, mai poden conciliar-se.”

El marxisme i el problema nacional és, indubtablement, l'obra teòrica de més importància (més bé l'única) de Stalin. A base d'aquell sol article, que ocupava quaranta pàgines impreses, el seu autor mereix ésser reconegut com un destacat teoritzador. Allò que desconcerta un poc és que no haja escrit res ni remotament comparable en qualitat, abans ni després. La clau del misteri rau en què aquell treball de Stalin fou enterament inspiració de Lenin, i s'escrigué sota la seua incessant inspecció, dirigint-lo ell línia a línia.

Dues vegades en la seua vida trencà Lenin amb col·laboradors íntims que eren teòrics de primera fila. La primera vegada en 1903-1904, quan s'apartà de totes les velles autoritats de la socialdemocràcia russa (Plekhànov, Axelrod, Zassulitx) i dels destacats marxistes joves, Martov i Potressov; la segona, durant els anys de la reacció, quan l'abandonaren Bogdanov, Lunatxarski, Pokrovski, Rozhkov, tots ells escriptors qualificats. Zinòviev i Kàmenev, els seus col·laboradors íntims, no eren teòrics. En aquest sentit, el nou ressorgiment revolucionari trobà Lenin embarrancat. No és estrany que s'aferrés amb afany a qualsevol camarada jove que pogués ésser útil per a traçar un problema qualsevol del programa del partit.

“Aquesta vegada [recorda Krupskaia], Ilitx parlà molt amb Stalin sobre el problema nacional, i estava content de trobar algú seriosament interessat en la qüestió i que coneixia el terreny que aixafava. Ja anteriorment, Stalin visqué a Viena al voltant de dos mesos, estudiant allí el problema de les nacionalitats, i es relacionà molt amb el nostre públic vienès, amb Bukharin, amb Troianovski.” Quelcom quedà per dir. “Ilitx parlà molt amb Stalin”, el que significa que li forní idees matrius, l'aclarí tots els aspectes de la qüestió, explicà els conceptes dubtosos, suggerí la literatura, repassà els primers esborranys i en féu correccions... “Recorde, [refereix la mateixa Krupskaia] l'actitud d'Ilitx amb autors inexperts. Pensava en la substància, en les qüestions fonamentals, ideant la millor manera d'ajudar, d'encaminar-los bé. Però ho feia amb una especial delicadesa de manera que l'autor, en cada cas, no s'adonés que el corregien. Vertaderament, Ilitx sabia com ajudar la gent en les seues tasques. Si, per exemple, volia encomanar la redacció d'un article a algú, i no tenia la seguretat que el designat sabés escriure'l bé, la primera cosa que feia era entaular amb ell una detallada conversa sobre el tema, desenrotllant els seus propis arguments, despertant l'interès del seu interlocutor, sostraint-lo a consciència i després suggeria: “No t'agradaria escriure un article sobre aquest tema?” I l'autor ni tan sols advertia quant li havia ajudat la conversa preliminar amb Ilitx, ni tampoc s'adonava que en l'article incorporava fins i tot les paraules i expressions favorites d'Ilitx.” Krupskaia, com és natural, no anomena Stalin. Però aquesta caracterització de Lenin com inspirador i guia de joves autors figura precisament en el capítol de les seues *Memòries* en què esmenta el treball de Stalin sobre el problema de les nacionalitats: Krupskaia s'ha vist moltes vegades forçada a

recórrer a arbitris indirectes per a protegir de la usurpació com a mínim una part dels drets intel·lectuals de Lenin.

El procés de l'article de Stalin se'ns representa amb suficient claredat. Primer, converses preliminars amb Lenin a Cracòvia, esbós de les idees dominants i del material de consulta. Després, l'estada a Viena, en el cor mateix de l'"escola austríaca". Com no sabia alemany, Stalin no podia treure partit de les seues fonts de consulta. Però allí estava Bukharin, que indiscutiblement dominava la teoria, coneixia idiomes, així com la literatura relativa a la matèria, i també era expert en la recerca de papers. Bukharin, com Troianovski, tenia instruccions de Lenin d'ajudar l'"esplèndid" però poc educat georgià. Evidentment, la selecció dels extractes més importants fou tasca seua. La construcció lògica de l'article, no exempta de pedanteria, es deu molt probablement a la influència de Bukharin, inclinat a mètodes de professor, a diferència de Lenin, per a qui l'interès polític o polèmic determinaven l'estructura d'una composició. La influència de Bukharin no fou més enllà, perquè en el problema de les nacionalitats es trobava més prop de Rosa Luxemburg que no de Lenin. Quant a l'aportació de Troianovski, res en sabem de cert; però data d'aleshores el començament del seu contacte amb Stalin, que alguns anys més tard, quan canviaren les circumstàncies, li valgué a l'insignificant i inestable Troianovski un dels llocs diplomàtics de més responsabilitat.

De Viena, Stalin tornà amb el seu material a Cracòvia. Allí es reprengué la intervenció de Lenin, director atent i incansable. L'empremta del seu pensament i de la seua ploma es descobreix fàcilment a cada pàgina. Certes frases, mecànicament incorporades per l'autor, o certes línies, evidentment escrites pel revisor, semblen inesperades o incomprensibles sense referir-se a les obres corresponents de Lenin. "No és el problema nacional, sinó l'agrari allò que decideix la sort del progrés a Rússia [escriu Stalin sense més explicacions]. El problema nacional li està subordinat." Aquest judici exacte i profund sobre els efectes relatius dels problemes agrari i nacional en el curs de la revolució russa és enterament de Lenin, el qual el dilucidà innumerables vegades durant els anys de la reacció. A Itàlia i Alemanya, la lluita per l'alliberament nacional i la unificació era en un altre temps el moll de la revolució burgesa. No succeïa igualment en Rússia, on la nacionalitat dominant, els granrussos, no patien opressió nacional, sinó que oprimien els altres; però ningú, sinó la vasta massa camperola de la mateixa Gran Rússia havia experimentat la profunda opressió de la servitud. Idees tan complexes i tan seriosament considerades mai haurien estat exposades pel seu vertader autor com de passada, com una generalitat sense demostracions ni comentaris.

Zinòviev i Kàmenev, que visqueren llarg temps junt a Lenin, adquiriren no sols les seues idees, sinó fins i tot els seus modes de parlar, i fins i tot el caràcter de lletra. No pot dir-se igualment de Stalin. Naturalment, també ell vivia de les idees de Lenin, però a distància, lluny d'ell, i no se'n servia sinó quan les necessitava per als seus propis fins independents. Era massa tenaç, massa obstinat, massa maldestre i massa orgànic per a adquirir els mètodes literaris del seu mestre. Per això, les correccions que Lenin introduí en el seu text, per a citar el poeta, semblen "pedaços flamants en destrossats parracs". L'exposició de l'escola austríaca com "una forma refinada de nacionalisme" és, sens dubte, de Lenin, com moltes altres fórmules senzilles i pertinents. Stalin no escrivia d'aquesta manera. Amb referència a la definició d'Otto Bauer, segons la qual la nació és "una comunitat relativa de caràcter", llegim en l'article: "llavors, en què difereix la nació de Bauer de l'"esperit nacional" místic i va dels espiritualistes?" Aquesta frase és de Lenin, Mai, ni abans ni després, ha sabut Stalin expressar-se així. I en un altre lloc, quan, referint-se a les rectificacions eclèctiques de Bauer respecte a la seua pròpia definició de nació, l'article comenta: "així, la teoria cosida amb fils idealistes es refuta a si mateixa", no pot hom menys de reconèixer la ploma de Lenin. El

mateix cal dir de la caracterització del tipus internacional d'organització obrera com "una escola de sentiments de camaraderia". Stalin no escrivia d'aqueixa manera. En canvi, en tot l'article, tanmateix els seus nombrosos amagatalls, és inútil cercar camaleons que adopten l'aspecte de conills, orenetes subterrànies, ni cortines de llàgrimes: Lenin ha extirpat totes aquestes filigranes seminaristes. El manuscrit original amb les seues correccions pot estar ocult, certament. Però és impossible totalment ocultar la mà de Lenin, com és impossible ocultar el fet que en tots els anys de la seua presó i desterrament, mai féu Stalin res que ni remotament sembla al que escrigué en el curs de poques setmanes a Viena i a Cracòvia.

El 8 de febrer, estant encara Stalin en l'estranger, Lenin felicità al consell de redacció de *Pravda* "per l'enorme millora que el periòdic havia experimentat en tots els seus aspectes, segons s'ha pogut apreciar en els darrers dies". La millora es referia a la qüestió de principis, i es palesava principalment per la intensificació de la lluita contra els liquidadors. Segons Samoïlov, qui exercia llavors funcions de vertader redactor era Sverdlov; vivint en estat d'il·legalitat, i sense sortir mai del domicili d'un diputat "immune", s'ocupava tot el dia amb els manuscrits del periòdic. "A més, era un excel·lent camarada en els assumptes personals també." Així és la veritat, Samoïlov no diu gens semblat de Stalin, amb qui estigué en estret contacte i a qui serva gran respecte. El 10 de febrer, la policia entrà al pis "immune", detingué Sverdlov i no trigà a desterrar-lo a Sibèria, sens dubte a causa de la denúncia de Malinovski. Cap a finals de febrer, Stalin, que havia tornat de Sant Petersburg, s'instal·là al domicili del mateix diputat: "ell portava la batuta en la vida de la nostra fracció (de la Duma) i del periòdic *Pravda* [relata Samoïlov], i assistia, no sols a totes les conferències que preparàvem en el nostre pis, sinó moltes vegades, arriscant-se molt, també a les sessions de la fracció socialdemòcrata, on sostenia la nostra línia d'argumentació contra els menxevics i intervenia en diverses altres qüestions, prestant-nos gran ajuda."

Stalin trobà en Sant Petersburg molt canviada la situació. Els treballadors avançats recolzaven fermament les reformes de Sverdlov, inspirades per Lenin. *Pravda* comptava amb una nova redacció. Els conciliadors havien estat posposats. Stalin no pensà ni tan sols en defensar les posicions dels que havia estat separat dos mesos abans. No entrava en els seus càlculs. Ara li interessava només sortir airós del tràngol. El 26 de febrer publicà en *Pravda* un article en què convocava els treballadors per a "alçar la seua veu contra els esforços separatistes dins de la fracció, vinguen d'on vinguen". En essència, l'article formava part de la campanya per a preparar el cisma de la fracció de la Duma, carregant al mateix temps la culpa sobre els adversaris. Deslligat ja del seu propi historial, Stalin tractava d'expressar el seu nou propòsit amb la fraseologia vella. D'ací la seua ambigua expressió sobre temptatives per a escindir la fracció, "vinguen d'on vinguen".

En tot cas, és evident per a qui llija l'article que, després d'assistir a l'escola de Cracòvia, l'autor s'esforçava en canviar de línia i lliscar en la nova política amb la màxima discreció possible. Però no tingué pràcticament oportunitat de fer-ho, perquè de seguida el detingueren.

{En les seues *Memòries*, l'antic opositor georgià Kavtaradze contà com es trobà amb Stalin en un restaurant de Petersburg, sota l'ull vigilant dels espies. Quan, ja al carrer, els dos interlocutors cregueren que havien assolit despistar aquells que els seguien, Stalin prengué un cotxe. Però un altre cotxe ple de policies el seguí immediatament. Kavtaradze, que pensà que el seu compatriota no escaparia aquesta vegada a l'arrest, sabé més tard amb sorpresa que estava en llibertat. En passar per un carrer poc il·luminat, Stalin es recargolà i lliscà cap al darrere del trineu sense fer-se de notar i es deixà caure damunt un munt de neu a la vora del carrer. Després d'haver

seguit amb els ulls el segon cotxe, s'alçà, s'espolsà i anà a amagar-se a casa d'un camarada. Tres dies més tard, vestit d'uniforme d'estudiant, sortí del seu refugi i "continuà el seu treball dirigent en el moviment clandestí en Petersburg." Per aquestes *Memòries* manifestament estilitzades, Kavtaradze assajà de desviar la mà que ja l'amenaçava. Però, com molts altres, no obtingué res a canvi del seu enviliment... La redacció d'una revista històrica oficial féu com que no remarcava que en 1911, l'any en què Kavtaradze situa aquest episodi, Stalin sols estigué en Petersburg durant els mesos d'estiu, quan no podia haver neu als carrers. Si hom pren la narració com diner comptant bitllo-bitllo, pogué succeir a finals de 1912 o a principis de 1913, quan Stalin, després de la seua tornada de l'estranger, estigué en llibertat dues o tres setmanes. }

Al març, l'organització bolxevic, sota el patrocini legal de *Pravda*, organitzà un concert i una vetllada recreativa. Stalin "desitjava anar-hi", relata Samoïlov, amb idea de veure molts camarades. Demanà consell a Malinovski. Era prudent anar?, no seria arriscat? El pèrfid conseller replicà que, al seu entendre, no hi havia perill. No obstant això, el mateix Malinovski s'encarregà que l'hagués. Tot just arribat Stalin, el vestíbul s'omplí de policies. Els camarades tractaren de conduir-lo per l'entrada a l'escenari, després de vestir-lo amb una capa de dona. Però fou detingut. Aquesta vegada per a desaparèixer de la circulació durant quatre anys exactament.

Dos mesos després d'aquella detenció, Lenin escrigué a *Pravda*: "Vos felicite cordialment pel vostre èxit [...], la millora és enorme i considerable. Esperem que siga permanent, definitiva i última [...], si un malefici no la desbarata!" Amb propòsit de completar, no podem menys de citar així mateix la lletra que Lenin envià a Sant Petersburg a l'octubre de 1913, quan ja Stalin estava en el llunyà desterrament i Kàmenev al capdavant del consell de redacció: "Ací tots estan satisfets del periòdic i del director. En tot aquest temps no he escoltat una sola paraula de censura [...], tothom està content, i jo especialment, perquè he resultat profeta. Et recordes? [i al final de la lletra]: Benvolgut amic, tota l'atenció es dedica ara a la lluita dels sis pels seus drets. Et pregue que ajudes amb totes les teues forces perquè ni el periòdic ni l'opinió pública marxista no vacil·len ni un sol moment."

Totes les proves esmentades menen a una conclusió ineludible: segons l'opinió de Lenin, el periòdic marxava molt malament quan Stalin n'estava encarregat. Durant aquell període, la fracció de la Duma s'inclinava cap al conciliacionisme. El periòdic es començà a redreçar políticament només quan Sverdlov, en absència de Stalin, introduí "importants reformes". El periòdic millorà quan Kàmenev se'n féu càrrec. Així mateix sota la seua direcció, els diputats de la Duma assoliren la seua independència política.

Malinovski intervingué activament, fins i tot per partida doble, en la tasca d'escindir la fracció. El general Spiridovix, de la gendarmeria, escrigué al respecte: "Malinovski, seguint les directives de Lenin i del departament de policia, entaulà a l'octubre de 1913 [...] la contesa final entre els "set" i els "sis". Després, els menxevics, per la seua banda, es complaiïen una vegada i una altra a recalcar la "coincidència" de la política de Lenin amb la del departament de policia. Ara que el curs dels esdeveniments ha pronunciat el seu propi veredict, el vell argument ha perdut la seua significació. El departament de policia esperava que l'escissió de la socialdemocràcia afeblís el moviment obrer. Lenin, per contra, comptava que només una escissió asseguraria als treballadors la direcció revolucionària. Els Maquiavel de la policia s'equivocaren. Els menxevics estaven condemnats a la insignificança. Els bolxevics venceran en tota la línia.

Stalin es dedicà a un treball intensiu en Sant Petersburg i en l'estranger abans del seu últim arrest. Ajudà a portar la campanya electoral per a la Duma, dirigí *Pravda*, participà en una important conferència de la plana major del partit fora del país, i

escrigué el seu assaig sobre el problema de les nacionalitats. Aquell semestre fou sens dubte de gran importància per al seu desenvolupament personal. Per primera vegada assumia responsabilitats per activitats dins de la capital, per primera vegada es posà en contacte amb polítics de relleu, per primera vegada tingué tracte íntim amb Lenin. Aquella sensació de suposada superioritat, que era part tan essencial d'ell com a "pràctic" realista, no pogué menys de patir una commoció en trobar-se junt amb el gran "emigrat". La seua pròpia estimació hauria de fer-se més crítica i sòbria, la seua ambició més previnguda i circumspecta. La seua vanitat ferida degué pintar-se a impulsos de l'enveja, mitigada només per la cautela.

Capítol VI: GUERRA I DEPORTACIÓ

En veure al carrer a un home aponat i fent estranys gestos, Tolstoi hi deduí que estava contemplant un sonat; però, en apropar-se, se cerciorà que l'home realitzava una tasca necessària: esmolava un ganivet amb una pedra.

Lenin citava amb gust aquest exemple. Les interminables discussions, querelles de fraccions, cismes entre bolxevics i menxevics, polèmiques i divergències dins de la mateixa fracció bolxevic, tot això li semblava a l'observador al marge activitats de dements. Però la prova dels esdeveniments demostrà que aquella gent estava realitzant treballs necessaris; la batalla no estava entaulada per subtiletes escolàstiques, com s'imaginaven els aficionats, sinó per les qüestions més fonamentals del moviment revolucionari.

Gràcies a les minucioses i precises definicions d'idees i al traçat de clars contorns polítics, només Lenin i els seus deixebles es trobaven en situació d'enfrontar-se amb el nou ressorgiment revolucionari. D'ací la ininterrompuda sèrie d'èxits que ràpidament asseguraren el domini del moviment obrer als pravdistes. La majoria de la vella generació havia abandonat la lluita durant els anys de la reacció. "Lenin no té més que xicots", solien dir desdenyosament els liquidadors. Però aquí veia Lenin el gran avantatge del seu partit. La revolució, com la guerra, càrrega la major part de la seua tasca a coll de la joventut. El partit socialista que no siga capaç d'atreure els adolescents, res ha d'esperar.

En la seua correspondència secreta, la policia tsarista que s'enfrontava amb els partits revolucionaris no es feia vanes il·lusions respecte als bolxevics. "Durant els darrers deu anys [escrivia el director del departament de policia en 1913], l'element més enèrgic, més intrèpid, capaç de lluitar sense treva, amb persistència i contínua organització, és el format per les organitzacions i les persones que es concentren al voltant de Lenin [...] El cor i l'ànima permanents de l'organització del partit i de les seues empreses importants estan en Lenin [...] La fracció dels leninistes és sempre la millor organitzada de totes, la més forta en simplicitat de propòsit, la de més recursos per a propagar les seues idees entre els treballadors [...] Quan en aquests dos últims anys el moviment obrer ha començat a fer-se més fort, Lenin i els seus adeptes s'han apropiat als treballadors més que els altres, i ell fou qui primer llençà consignes purament revolucionàries [...] Els cercles bolxevics, els seus nuclis i organitzacions, estan avui disseminats per totes les ciutats. S'han establert contactes i correspondència permanents amb gairebé tots els centres fabrils. El comitè central funciona quasi regularment, i està completament en mans de Lenin [...] En vista d'això, res hi ha de sorprenent en el fet que actualment s'està agrupant tot el partit clandestí al voltant de les organitzacions

bolxevics, i que aquestes últimes constituïsquen en realitat el Partit Obrer Socialdemòcrata de Rússia.” A penes pot agregar-se res a aquestes manifestacions.

La correspondència de la plana major de l'estranger adquirí un nou to optimista. Krupskaia escrivia a Shklovski a principis de 1913: “Tots els contactes són quelcom diferents dels d'abans. En certa manera es nota que es treballa amb gent d'idees afins [...] Els assumptes del bolxevisme marxen millor que mai.” Els liquidadors, que es preaven del seu realisme i, no més lluny d'ahir, es mofaven de Lenin com a cap d'una secta degenerada, es trobaren de sobte llençats al marge i aïllats. Des de Cracòvia, Lenin vigila incansable totes les manifestacions del moviment obrer, registrant i classificant tots els fets que pogueren permetre-li prendre el pols al proletariat. Dels detallats càlculs fets a Cracòvia respecte a col·lectes de diners per a la premsa obrera, s'hi dedueix clarament que a Sant Petersburg el 86% dels treballadors que sabien llegir estava a favor de *Pravda*, i només 14% al costat dels liquidadors; aproximadament la mateixa proporció de forces existia a Moscou; a les províncies endarrerides, els liquidadors estaven un poc millor, però, en resum, les quatre cinquenes parts dels treballadors progressius simpatitzaven amb *Pravda*. ¿Quin valor podien tenir les crides abstractes a la unitat de fraccions i tendències, si la política justa oposada a tals “fraccions i tendències” havia assolit, en el curs de tres anys, congregar entorn del bolxevisme la immensa majoria dels treballadors avançats? Durant les eleccions a la Quarta Duma, en què emetien els vots tots els electors, i no únicament els socialdemòcrates, el 67% dels representants obrers es pronunciaren a favor dels bolxevics. Durant el conflicte entre les dues fraccions de la fracció de la Duma a Sant Petersburg, 5.000 vots foren per als diputats bolxevics, i només 621 per als menxevics. Els liquidadors quedaren completament desfets a la capital. Una relació anàloga de forces es registrava en el moviment sindical: dels tretze sindicats de Moscou, ni un sol d'ells pertanyia als liquidadors; dels vint de Sant Petersburg, només quatre, els menys proletaris i menys importants, es trobaven parcialment o total en poder dels menxevics. A principis de 1914, durant les eleccions de representants en les caixes de segurs per a malalts, les llistes dels candidats de *Pravda* vanceren en tota la línia. Tots els grups hostils al bolxevisme (liquidadors, revoquistes, conciliadors de tota mena) resultaren ésser completament incapaços d'arrelar en la classe obrera. D'aquí extragué Lenin les seues conclusions: “Només en el curs de la lluita contra aquests grups pot formar-se a Rússia el vertader partit socialdemòcrata dels treballadors.”

A la primavera de 1914, Emili Vandervelde, aleshores president de la II Internacional, visità Sant Petersburg per a documentar-se en persona sobre el conflicte de les fraccions dins de la classe treballadora. L'escèptic oportunista mesurà les controvèrsies dels bàrbars russos per l'arrasador del parlamentarisme belga. Els menxevics, digué a la seua tornada, volien organitzar-se legalment i sol·licitar el dret de coalició; els bolxevics volien exigir la immediata proclamació de la república i l'expropiació de la terra. Aquest desacord se li antullava “més bé pueril” a Vandervelde. Lenin no pogué menys de somriure amb amargor. Aviat sobrevingueren successos que feren possible contrastar sense error homes i idees. Les “puerils” diferències d'opinió entre els marxistes i els oportunistes s'estengueren gradualment per tot el moviment obrer mundial.

“La guerra entre Àustria i Rússia [escrivia Lenin a Gorki a principis de 1913], seria una cosa molt útil per a la revolució (en tota l'Europa occidental), però no és molt possible que Franz-Josef i Nikki ens donen aquesta oportunitat.” I, no obstant això, la donaren, encara que només any i mig després.

Mentre, la conjuntura industrial havia sobrepassat el seu zenit. Els primers tremolors subterranis de la crisi començaven a sentir-se. Però no detingueren la lluita

vaguística. Ans al contrari, l'imprimiren un caràcter més agressiu. Poc més de sis mesos abans d'esclatar la guerra, hi havia quasi un milió i mig de vaguistes. L'última explosió ocorregué en la mateixa vigília de la mobilització. El 3 de juliol, la policia de Sant Petersburg disparava contra una multitud de treballadors. En resposta a un crida del comitè bolxevic, les fàbriques més importants es declararen en vaga en senyal de protesta. Hi hagué uns dos-cents mil vaguistes. Per tot arreu se celebraven mítings i manifestacions, i fins i tot alguns intentaren aixecar barricades. Entre el tumult d'aquests esdeveniments a la capital, que esdevingué un campament militar, arribà el president Poincaré per a donar els últims tocs als tractes amb el seu "coronat" amic, i tingué ocasió d'aguaitar de gaidó el laboratori de la revolució russa. Però pocs dies després el govern s'aprofità de la declaració de guerra per a esborrar del mapa les organitzacions i la premsa dels obrers. La primera víctima fou *Pravda*. La idea brillant del govern tsarista era sufocar la revolució amb una guerra.

L'asserció de certs biògrafs que Stalin fou l'autor de la teoria "derrotista", o de la fórmula per a "transformar la guerra imperialista en guerra civil", és pura invenció, i testifiquen la manca de comprensió del caràcter intel·lectual i polític de Stalin. Allò que més li faltava era l'esperit d'innovació política i audàcia teòrica. Mai s'anticipava a res ni es posava capdavant de ningú. Com era un empíric, sempre s'espantava d'assenyar conclusions *a priori*, preferint comptar fins a deu abans de ficar la tisora, dins d'aquest revolucionari sempre havia un buròcrata conservador. La II Internacional era una màquina política poderosa. Stalin mai s'hauria decidit a trencar amb ella per iniciativa pròpia. L'elaboració de la doctrina bolxevic relativa a la guerra és en la seua integritat part intrínseca de l'història de Lenin. Stalin no hi contribuí amb una sola paraula, com tampoc ho féu a la doctrina de la revolució. No obstant això, per tal d'explicar-se la conducta de Stalin durant els anys de deportació, i especialment durant les primeres crítiques setmanes consecutives a la Revolució de Febrer, així com la seua ruptura subsegüent amb tots els principis de bolxevisme, cal esbossar breument el sistema de perspectives que Lenin havia elaborat ja al principi de la guerra i que gradualment havia fet adoptar al seu partit.

La primera qüestió plantejada per la catàstrofe europea era la de si els socialistes podien fer-se càrrec de la "defensa de la pàtria". No es tractava de si el socialista individual havia de complir els seus deures de soldat. No podia fer una altra cosa. La deserció mai fou una política revolucionària. Es tractava de decidir si un partit socialista podia recolzar políticament la guerra, açò és, votar a favor dels pressupostos militars, suspendre la seua lluita contra el govern, fer agitació a favor de la "defensa de la pàtria". Lenin contestava: "No, no ha de fer-ho, no té dret a fer-ho; no perquè hi ha guerra, sinó perquè és una guerra *reaccionària*, un degollament sagnant provocat pels propietaris d'esclaus per a dividir el món."

La formació d'estats nacionals al continent europeu comprenia una època que començà aproximadament amb la gran Revolució Francesa i finí amb la Pau de Versalles de 1871. Durant aquell període, les guerres per a establir o defensar estats nacionals com a condició prèvia per al desenvolupament de les forces productives i de la cultura tingueren un caràcter històric progressiu. Els revolucionaris no sols podien, sinó que estaven obligats pel deure de sostenir políticament aqueixes guerres. De 1817 a 1914, el capitalisme europeu, assolida la seua maduresa sobre la base d'estats nacionals, se sobrevingué a si mateix, transformant-se en capitalisme monopolista o imperialista. "L'imperialisme és l'estat del capitalisme que després de curullar les seues possibilitats, tendeix a declinar." La causa d'aquesta declinació rau en el fet que les forces productives es veuen igualment reprimides per la carcassa de la propietat privada i per les fronteres de l'estat nacional. Cercant una sortida, l'imperialisme s'afanya a dividir i

subdividir el món. A les guerres nacionals succeeixen les guerres imperialistes. I aquestes darreres són d'índole reaccionària, compendi de l'històric atzucac, de l'estancament, de la corrupció del capitalisme monopolitzador.

L'imperialisme només pot existir perquè hi ha nacions endarrerides en el nostre planeta, països colonials i semicolonials. La lluita d'aquests pobles oprimits per la unitat i la independència nacional té un doble caràcter progressiu, perquè, per una banda, prepara condicions més favorables de desenvolupament dels mateixos països i, per una altra banda, assesta forts cops a l'imperialisme. D'on es dedueix, en part, que en una guerra entre una república democràtica, imperialista, civilitzada, i la monarquia bàrbara i endarrerida d'un país colonial, els socialistes han d'estar enterament al costat del país oprimit, magrat ésser monàrquic, i en contra del país opressor, per molt "democràtic" que siga.

L'imperialisme cobreix els seus propòsits de saqueig (confiscació de colònies, mercats, fonts de matèries primeres, esferes d'influència) sota les idees de "protegir la pau contra els agressors", "defensar la pàtria", "defensar la democràcia", i d'altres semblants. Aquestes idees són falses fins a la medul·la de l'os. "La qüestió de si fou l'un o l'altre grup qui colpejà o declarà la guerra el primer [escrivia Lenin al març de 1915], no té cap significació quan es tracta de determinar la tàctica dels socialistes. Les frases que giren entorn de la "defensa de la pàtria", "resistir la invasió enemiga", "guerra de defensa", i d'altres semblants, són una completa enganyifa per als pobles d'ambdós bàndols..." En tant que afecta el proletariat, la importància històrica objectiva de la guerra és l'única cosa que té sentit: quina classe l'està menant avant, i amb quins fins?, i no les argücies de la diplomàcia, que sap com pintar l'enemic en el seu paper d'agressor.

Igualment d'espúries són les referències dels imperialistes als interessos de la democràcia i de la cultura. Ja que la guerra se sosté per ambdues bandes, no per a defensar la pàtria, la democràcia i la cultura, sinó per l'ansia de repartir el món entre elles i sostenir l'esclavitud colonial, cap socialista té dret a preferir un camp imperialista a un altre. De res serviria conjecturar, "des del punt de vista del proletariat, si la derrota d'aquesta o una altra nació seria un mal menor per al socialisme". Sacrificar en nom d'aqueix pretès "mal menor" la independència política del proletariat és traïr el futur de la Humanitat.

La política d'"unitat nacional" significa en els temps de guerra, encara més que en temps de pau, l'ajuda a la reacció i l'eternització de la barbàrie imperialista. Refusar tal ajuda, que és un deure elemental socialista, no constitueix, emperò, sinó el costat negatiu o passiu del socialisme. Això solament no basta. La tasca del partit del proletariat és divulgar "una variada propaganda de la revolució socialista, que compregua l'exèrcit i el teatre de la guerra, una propaganda que revele la necessitat de girar els canons no contra els nostres propis germans, els esclaus a sou arrencats a altres països, sinó contra els governs i partits reaccionaris i burgesos, de tots els països".

Però la lluita revolucionària en temps de guerra pot ocasionar la derrota del propi govern! Lenin no s'espanta per tal conclusió. "En tots els països, la lluita contra el propi govern que sosté la guerra imperialista no s'ha de detenir davant la possibilitat de la derrota del país a conseqüència de l'agitació revolucionària." Ací rau l'essència de l'anomenada teoria del "derrotisme". Els adversaris poc escrupolosos tractaren d'interpretar açò en el sentit que Lenin admetia la possibilitat de col·laboració entre els internacionalistes i els imperialistes estrangers a fi de la victòria sobre la reacció de la nació pròpia. En realitat, del que es tractava era de la lluita general del proletariat del món sencer contra l'imperialisme mundial, per mitjà de la lluita simultània del proletariat de cada país contra el seu propi imperialisme com directe i principal

antagonista. “Des del punt de vista dels interessos de les masses laborioses i de la classe treballadora de Rússia [escrivia Lenin a Shlvapnikov a l'octubre de l'any 1914], nosaltres els russos no podem abrigar el menor dubte, en absolut, que ara i d'una vegada, el mal menor seria [...] la derrota del tsarisme en la present guerra...”

És impossible lluitar contra la guerra imperialista amb piadoses lamentacions a favor de la pau a la manera dels pacifistes. “Una de les formes de defraudar la classe treballadora és el pacifisme i la predicació abstracta de la pau. Davall el capitalisme, i especialment en la seua fase imperialista, les guerres són inevitables.” La pau acordada entre imperialistes serà un mer respir fins a la propera guerra. Només una lluita revolucionària de masses contra la guerra i l'imperialisme engendrat per ella pot assegurar una pau autèntica. “Sense una sèrie de revolucions, l'anomenada pau democràtica és una utopia positivista.”

La lluita contra les il·lusions del pacifisme és un dels elements més importants de la doctrina de Lenin. Aquest rebutjava amb particular aversió la petició de “desarmament” com a utopia flagrant sota el capitalisme, únicament capaç de desviar l'atenció dels treballadors de la necessitat d'armar-se. “La classe oprimida que no s'esforce en aprendre el maneig dels canons i en tenir-ne, mereix ésser tractada com una banda d'esclaus.” I més endavant: “La nostra consigna ha d'ésser armar el proletariat per a vèncer, expropiar i desarmar la burgesia [...] Només després que el proletariat haja desarmat la burgesia podrà llençar les armes a la ferralla, sense traïr la seua històrica missió en tot el món...” Lenin no està conforme amb la simple consigna “pau”, a la que oposa la de “transformar la guerra imperialista en guerra civil”.

La majoria dels dirigents dels partits obrers es trobaren durant la guerra al costat de la seua pròpia burgesia. Lenin batejà tal tendència amb el nom de “socialxovinisme”: socialisme verbal, patriotisme o xovinisme en els fets. La traïció a l'internacionalisme no queia, no obstant això, del cel, sinó que era la inexcusable continuació i desenrotllament de la política d'adaptació reformista a l'estat capitalista. “El contingut d'idees polítiques en l'oportunisme i el socialxovinisme és la mateixa cosa: col·laboració de classes en compte de la lluita de classes, repudi de la necessitat revolucionària de lluitar, ajuda al “propi” govern en una situació difícil, en compte d'aprofitar aqueixes dificultats per a la revolució.”

El període final de la prosperitat capitalista anterior a la guerra (1909-1913) afermà el nexa especialment robust que atreïa la capa superior del proletariat vers l'imperialisme. Dels beneficis suplementaris que la burgesia arrencava de les colònies i dels països endarrerits, alguns bons mossos queïen en la falda de l'aristocràcia obrera i també en el de la burocràcia obrera. El seu patriotisme estava dictat, doncs, pel seu directe interès egoista en la política del capitalisme. Durant la guerra, que deixà al descobert totes les relacions socials, “els oportunistes i els patrioters derivaven el seu enorme poder de la seua unió amb la burgesia, els governs i els estats majors”. Els oportunistes es passaren en definitiva al camp de la classe enemiga.

La tendència intermèdia, i potser la més estesa dins del socialisme, l'anomenat centre (Kautsky i d'altres), que en temps de pau titubejava entre reformisme i marxisme, esdevingué gairebé presonera dels socialxovinistes sota la capa de frases pacifistes. Quant a les masses, es trobaren mancades de preparació, i defraudades per la seua pròpia màquina de partit, que havien passat dècades senceres construint. Una vegada efectuada l'avaluació sociològica i política de la burocràcia obrera de la II Internacional, Lenin no es detingué a meitat de camí. “La unitat amb els oportunistes és la unitat dels treballadors amb “la seua pròpia” burgesia nacional i l'escissió de la classe treballadora revolucionària internacional.” D'aquí la seua conclusió sobre la necessitat, immediata i definitiva, de tallar tot contacte amb els socialxovinistes. “És impossible realitzar les

tasques del socialisme ara, és impossible aconseguir la mobilització internacional efectiva dels treballadors, sense la ruptura resolta amb l'oportunisme [així com amb el centrisme], aqueixa tendència burgesa dins del socialisme.” Fins i tot el nom del partit s’ha de canviar. “No és millor repudiar el maculat i desacreditat nom de “socialdemòcrates” i tornar al vell nom marxista de “comunistes”? Ja és hora de trencar amb la II Internacional i fundar la III!

Ací raïa la diferència d’opinió que tan sols dos o tres mesos abans de la guerra havia paregut “pueril” a Emili Vandervelde. Mentre, el president de la II Internacional s’havia convertit en un patriòtic ministre del seu rei.

El partit bolxevic era la secció més revolucionària (de fet l’única revolucionària) de la II Internacional. No obstant això, ni el partit bolxevic trobà des d’un principi la seua ruta en el laberint de la guerra. Per regla general, la confusió fou més penetrant i duradora entre les autoritats del partit, que sostenien un contacte directe amb l’opinió pública burgesa. La fracció bolxevic de la Duma féu un sobtat i ràpid viratge cap a la dreta, unint-se als menxevics en una declaració equívoca. En efecte, el document llegit en la Duma el 26 de juliol reivindicava ésser aliens al “fals patriotisme a pretext del qual les classes rectores sostenien la seua política de pillatge”, però al mateix temps prometia que el proletariat “defensaria els béns culturals del poble contra tota usurpació, vingués d’onsevulla que vingués, tant de l’interior com de l’exterior”. Sota el subterfugi de “defensar la cultura”, la fracció adoptava una posició patriòtica.

Les tesis de Lenin sobre la guerra no arribaren a Sant Petersburg fins a principis de setembre. La recepció que trobaren al si del partit estigué lluny d’ésser una aprovació general. La majoria de les objeccions afectaven la consigna de Lenin referent al “derrotisme”, que, segons Shlyapnikov, originà “perplexitat”. La fracció de la Duma, que dirigia llavors Kàmenev, tractà una vegada més de suavitzar les pronunciades arestes de les fórmules de Lenin. El mateix ocorregué a Moscou i les províncies. “La guerra sorprengué els bolxevics sense preparació [testifica la secció de Moscou de l’okhrana], i durant molt de temps [...] no han assolit posar-se d’acord en la seua actitud envers la guerra...” Els bolxevics de Moscou escrivien en clau a Estocolm per a retransmetre a Lenin, que “malgrat el respecte que li professen, el seu consell de vendre la casa (consigna de “derrotisme”) no ha trobat cap eco”. En Saratov, segons el dirigent local Antonov, “els treballadors de les tendències bolxevic, menxevic i socialista-revolucionària no estaven d’acord amb la posició derrotista. Abans bé [...], eren (amb rares excepcions) decidits defensistes.” Entre els treballadors avançats, la situació era més favorable. A les fàbriques de Sant Petersburg aparegueren inscripcions amb el text següent: “Si Rússia guanya, no estarem millor, ens oprimiran més que mai.” I Samoilov escrivia: “Els camarades d’Ivanovo-Voznessensk s’han adonat, amb l’instint de classe dels proletaris, de quin era [...] el camí encertat, i per ell marxen ja des dels primers mesos de la guerra.”

No obstant això, només individus aïllats, potser unes desenes, assoliren formular la seua opinió. Detencions en massa desbarataren les organitzacions socialdemòcrates. L’aixafament de la premsa havia isolat els obrers. Tant més important arribà a ésser, en conseqüència, la missió de la fracció de la Duma. Refets del primer moviment de pànic, els diputats bolxevics començaren a desenrotllar importants activitats il·legals. Però foren detinguts no més tard del 4 de novembre. El càrrec principal contra ells consistia en els documents de la direcció del partit en l’estranger. Les autoritats acusaren els diputats detinguts de traïció. Durant les investigacions preliminars, Kàmenev i els diputats, amb la sola excepció de Muranov, repudiaren la tesi de Lenin. En el judici, que se celebrà el 10 de febrer, els defensors mantingueren la mateixa línia. La declaració de Kàmenev afirmant que els documents que se li mostraven “contradeïen decididament el

seu propi criteri sobre l'actual guerra", no fou dictada només en funció de la seua pròpia seguretat; essencialment expressava l'actitud de tota la capa superior del partit envers el derrotisme. Amb gran indignació de Lenin, la tàctica purament negativa dels acusats afeblí en extrem l'eficàcia agitadora del judici. La defensa legal es podia haver fet en paral·lel amb una ofensiva política. Però Kàmenev, que era un polític intel·ligent i ben educat, no havia nascut per a afrontar situacions extraordinàries. Els advocats, per la seua banda, feren tot el que pogueren. Rebutjant el càrrec de traïció, un d'ells, Pereverzev, profetitzà en la vista que la lleialtat dels diputats obrers a la seua classe es mantindria en la memòria de les futures generacions; mentre que les seues flaqueses (falta de preparació, submissió als seus consellers intel·lectuals, etc.), "tot això s'esvairà com una corfa buida, junt amb la imputació infamant de traïció".

Per obra d'una d'aqueixes xanxes sàdiques que la història mai es cansa de prodigar, a ningú sinó a Pereverzev, en la seua qualitat de ministre de justícia en el govern de Kerenski, li tocà en sort la missió d'acusar els dirigents bolxevics de traïció a l'estat i espionatge, ajudant-se per a això de cíniques falsificacions, a les que ni l'acusador tsarista hauria estat capaç de recórrer. Només l'acusador de Stalin, Vitxinski, ha sobrepassat en aquest sentit al ministre de justícia demòcrata.

Malgrat l'equivocada tàctica dels defensors, el sol fet del judici dels diputats obrers assestà un colp tremend al mite de la "pau civil" i posà en peu la capa de treballadors que havia passat per l'escola de la revolució. "Uns 40.000 treballadors compren *Pravda* [escrivia Lenin al març de 1915], i molts més el llegeixen [...] És impossible destruir aqueixa capa. Viu [...] i s'aixeca sola entre les masses populars, en el seu mateix cor, com a propagadora de l'internacionalisme dels que treballen, dels explotats, dels oprimits." El despertar de les masses començà aviat, però la seua influència s'obrí pas lentament cap a fora. Subjectes al servei militar, els treballadors estaven lligats de mans i peus. Tota violació de la disciplina suposava per a ells la immediata evacuació al front, acompanyats d'una nota de la policia, que era tant com una sentència de mort. Això succeïa sobretot a Sant Petersburg, on la vigilància era doblement rigorosa.

Mentre, les derrotes de l'exèrcit tsarista seguien el seu curs. La hipnosi de patriotisme i la hipnosi de temor foren gradualment cedint. Durant la segona meitat de 1915 esclataren varies vagues esporàdiques, provocades en els preus alts de la regió tèxtil de Moscou, però no assoliren desenvolupar-se. Les masses estaven descontentes, però es mantenien pacífiques. Al maig de 1916 fulguraren algunes revoltes aïllades entre els reclutes de les províncies. Sorgiren desordres per causa dels aliments al sud, i es propagaren de seguida a Kronstadt, la fortalesa que vigilava l'accés a la capital. Finalment, cap a finals de desembre, li tocà el torn a Sant Petersburg. La vaga política afectà almenys dos-cents mil treballadors d'una vegada, amb la inqüestionable participació de les organitzacions bolxevics. El gel estava trencat. Al febrer començà una sèrie de vagues i revoltes tumultuoses, que culminaren ràpidament en una sublevació durant la qual la guarnició de la capital es passà als treballadors. "El curs alemany de desenvolupament" amb què comptaven els liberals i els menxevics no esdevingué realitat. De fet, els mateixos alemanys aviat s'apartaren de l'anomenat "mètode alemany"... En la remota deportació, Stalin es veia condemnat a fer conjectures sobre el triomf de la insurrecció i l'abdicació del tsar.

Sobre les trenta mil milles quadrades que aproximadament componen la superfície de la regió de Turukhansk, situada en el part septentrional de la província de Ienisseisk, s'escampava una població, si fa o no fa, de deu mil ànimes, russos i d'altres orígens. Els petits poblats de dos a deu cases, rars vegades més, es trobaven separats entre si per centenars de milles. Com l'hivern dura allí vuit mesos complits,

l'agricultura no existeix. Els habitants pesquen i cacen, perquè abunden ambdues classes d'aliments. Stalin arribà a aquella inhospitalària regió a meitat de 1913, i hi trobà Sverdlov. Al poc de temps rebé Al-liluiev una lletra en què Stalin li demanava que apressés el diputat Badaiev perquè enviés els diners remesos per Lenin des de l'emigració... "Stalin explicava detalladament que necessitava diners de seguida per tal de fer-se amb els aliments necessaris, petroli i d'altres efectes."

El 25 d'agost, el departament de policia avisava la gendarmeria de Ienisseisk de la possibilitat que els deportats Sverdlov i Djugaixvili tractaren d'escapar-se. El 18 de desembre, el departament demanava per telèfon al governador de Ieniseisk que prengués mesures per a prevenir la fuga. Al gener, el departament telegrafià a la gendarmeria de Ienisseisk, advertint-los que Sverdlov i Djugaixvili, a més dels cent rubles ja rebuts, estaven a punt de rebre altres cinquanta per a organitzar la seua fuga. Al març, els agents de l'okhrana acabaven d'escoltar que Sverdlov havia estat vist a Moscou. El governador de Ieniseisk s'afanyà a informar que ambdós deportats "estan presents en persona, i s'han pres mesures per a impedir que s'escapen". En va escrigué Stalin a Al-liluiev que demanava els diners per a petroli i d'altres coses necessàries; el departament de policia sabia de bona font (per Malinovski mateix) que estava preparant la seua fuga.

Al febrer de 1914, Sverdlov escrivia a la seua germana: "Iossif Djugaixvili i jo serem traslladats cent verstes (unes setanta milles) al nord, vuitanta verstes (unes cinquanta-cinc milles) per damunt del Cercle Glacial Àrtic. La vigilància és més severa. Hem estat separats del despatx de correus, i les lletres ens arriben una vegada al mes per mediació d'un "vianant" que ben sovint es retarda. De fet, només rebem correu, vuit o nou vegades a l'any..." El nou lloc que els fou designat era l'oblidada colònia de Kureika. Però allò no era prou. "Per rebre diners, Djugaixvili havia estat privat de la seua assignació per quatre mesos. Ell i jo necessitem diners. Però no els podeu enviar al nostre nom." En intervenir l'assignació, la policia alleujava el pressupost tsarista i minvava al mateix temps les possibilitats de fuga.

En la seua primera lletra des de Kureika, Sverdlov descrivia clarament el seu mètode de vida en companyia de Stalin. "La meua instal·lació en la nova residència és molt pitjor. En primer lloc, ja no visc sol a l'habitació. Som dos. Està amb mi el georgià Djugaixvili, a qui ja coneixia d'abans, perquè estiguérem una vegada deportats junts en un altre lloc. És un bon xicot, però és massa individualista en matèries de la vida quotidiana, en tant que jo crec en l'ordre, aparent almenys. Per això estic nerviós a vegades. Però açò no és tan important. Molt pitjor és que no hi ha cap separació entre nosaltres i la família dels nostres patrons. Tenim l'habitació junt a la seua, i no hi ha entrada independent. Com és natural, els xiquets passen amb nosaltres moltes hores. A vegades ens destorben. A més, també cauen per ací algunes persones majors del poble. Vénen, s'asseuen i romanen assegudes una mitja hora, i de sobte s'alcen: "Bo, he d'anar-me'n, adéu." A penes han marxat, ve un altre visitant, i es repeteix l'escena. Es presenten com d'intent a l'hora millor per a estudiar, en caure la vesprada. No ho comprenc: de dia han de treballar. Hem hagut d'abandonar els nostres plans anteriors i distribuir d'una altra manera l'horari, deixant d'estudiar fins ben passada la mitjanit. No tenim una gota de petroli; usem velles, i com fan poca llum per a la meua vista, ara estudi sempre de dia. En realitat, no és molt el que estudie. Virtualment, no tenim llibres..." Així vivien el futur president de la república dels soviets i el futur dictador de la Unió Soviètica.

Allò que ens interessa més de la lletra precedent és la reprimida caracterització de Stalin com "un bon xicot, però massa individualista". La primera part d'aquesta declaració té per evident objecte moderar l'efecte de la segona. "Un individualista en

matèries de la vida quotidiana” significa en aquest cas un home que, obligat a viure en companyia d’una altra persona, no té en compte per a res els costums i interessos d’aquesta. Un desig d’ordre, en què Sverdlov insistia inútilment, exigia certa voluntària autolimitació per part del company d’habitació. Sverdlov era per naturalesa una persona considerada. Samoïlov testifica que era “un magnífic camarada” en el seu tracte personal. En el caràcter de Stalin no hi havia la més lleugera ombra de moderació. A més, és possible que hagués bona porció de venjança en el seu comportament; no oblidem que fou Sverdlov el designat per a liquidar el cos de redacció de *Pravda* amb què havia comptat Stalin enfront de la posició de Lenin. Stalin mai oblidava tals coses; mai oblidava res. La publicació de la correspondència completa d’Sverdlov des de Turukhansk, promesa en 1924, mai s’ha realitzat; segons sembla, contenia la història del subsegüent empitjorament de les relacions entre ambdós.

Schweitzer (esposa de Spandarian, tercer membre del comitè central que emprengué el viatge vers Kureika en vigílies de la guerra, després d’haver-hi estat traslladat Sverdlov) diu que a l’habitació de Stalin “la taula estava atapeïda de llibres i grans piles de periòdics, i d’una corda estesa en un racó penjaven diversos aparells de pesca i caça de la seua pròpia elaboració”. Sens dubte, la queixa d’Sverdlov relativa a l’escassetat de llibres havia servit d’estímul per a l’acció: els amics contribuïren a engrossir la biblioteca de Kureika. Els utensilis “de la seua pròpia elaboració” no podien ésser, naturalment, un rifle i municions d’arma de foc. Eren xarxes de pesca i trampes per a conills i altres bestioles per l’estil. Més tard, Stalin no arribà a ésser tampoc un tirador ni un caçador, en el sentit esportista de la paraula. Efectivament, si es jutja per aspectes generals, és més fàcil imaginar-se’l col·locant trampes a la nit que no disparant una escopeta contra un ocell a plena llum.

{El socialista-revolucionari Karganov, més tard cantant d’òpera, situà la seua trobada amb Stalin en desterrament en Turukhansk en 1911, en compte de en 1913; errors cronològics són habituals en casos semblants. Entre d’altres, Karganov contà com Stalin, defensant un desterrat de dret comú malnomenat Txaika, que havia robat a un camperol, mostrà que era impossible condemnar Txaika, que calia atreure’l a la causa, que gent d’aquesta mena era necessària per a la lluita futura. Ja hem escoltat Veresxtxak mencionar la inclinació de Koba pels criminals. Un dia, en ajuda d’una discussió, Stalin es revelà com antisemita en emprar grolleres expressions georgianes dirigides als jueus. Violant totes les tradicions dels deportats, entrà, si hem de creure Karganov, en relacions amistoses amb un funcionari de policia, Ossete Kibirov. Respongué als reprotxes dels seus camarades declarant que les relacions amicals no l’impedirien, en cas de necessitat, exterminar el funcionari com a un enemic polític. Segons el mateix Karganov, Stalin sorprengué els desterrats “per la seua completa manca de principis, la seua picardia i crueltat excepcionals [...] La seua ambició extraordinària es palesava fins i tot en els detalls”. És difícil decidir on, en tot açò, fineix la veritat i comença la invenció. Però, en general, la narració de Karganov recorda molt de prop les observacions de Veresxtxak en la presó de Bakú.}

Per a comunicacions postals i d’un altre ordre, Kureika depenia del poble de Monastirskoïe, d’on els fils menaven a Ienisseïsk i més enllà, fins a Krasnoiarsk. L’antic deportat Gaven, avui desaparegut també, ens refereix que la comuna de Ienisseïsk estava en contacte amb la vida política, clandestina i legal. Es mantenia des d’allí correspondència amb les altres regions de deportats, així com amb Krasnoiarsk, que al seu torn comunicava amb els comitès de Sant Petersburg i de Moscou, i subministrava als deportats documents clandestins. Fins i tot al Cercle Àrtic la gent s’interessava pels interessos del partit, dividida en grups, discutint fins a enronquir i a vegades fins al punt d’odiar-se cordialment. No obstant això, els deportats només

començaren a diferir en principis a meitat de l'any 1914 després d'arribar a la regió de Turukhansk el tercer membre comitè central, l'entusiasta Spandarian.

Quant a Stalin, es mantingué retret. Segons Xumiatski, “Stalin [...] es concentrà en si mateix. Preocupat de la caça i la pesca, vivia en una soledat gairebé completa [...] Pràcticament no necessitava relacionar-se amb la gent, i només de tant en tant solia visitar el seu amic Suren Spandarian al poble de Monastirskoie, per a tornar diversos dies més tard a la seua coveta d'anacoreta. Era parc en les seues desconjuntades observacions sobre tal o qual assumpte, quan per atzar assistia a reunions organitzades pels deportats”. Aquestes línies suavitzades i embellides en una de les versions posteriors (fins i tot la “coveta” esdevingué per algun motiu un “laboratori”), han d'entendre's en el sentit que Stalin tallà tota relació personal amb la majoria dels deportats, i els defugia. No és estrany que acabaren així mateix les seues relacions amb Sverdlov: en les monòtones circumstàncies de la deportació, fins i tot persones més adaptables que ell no eren capaces d'evitar la discòrdia.

“L'atmosfera moral... [escrivia discretament Sverdlov en una de les seues lletres que casualment ha vist la llum], no és molt favorable [...] Unes quantes disputes (desavinences personals), possibles només en una atmosfera de presó i deportació, tot i la seua nimietat han produït prou efecte sobre els meus nervis...” A causa de tals “disputes”, Sverdlov gestionà el seu trasllat a una altra colònia. Altres bolxevics s'afanyaren a abandonar Kureika: Golostxekin i Medvedev, que ara figuren així mateix entre els absents. Colèric, brusc, consumit per l'ambició, Stalin no era fàcil de comportar.

Els biògrafs exageren sens dubte quan diuen que aquesta vegada la fuga era físicament impossible, encara que és natural que oferís serioses dificultats. Les fugues anteriors de Stalin no ho foren en el vertader sentit de la paraula, sinó sortides il·legals del destí de deportació. Allunyar-se de Solvitxegodsk, en Vologda, fins i tot de Narim, no suposava gran esforç, una vegada que la persona interessada tenia la resolució de prescindir del seu “estat legal”. La regió de Turukhansk era força diferent: calia fer un viatge prou difícil amb rens o gossos, o amb un bot a l'estiu, o bé amagat sota les taules de la sentina d'un vaixell, comptant amb què el capità del mateix tingué alguna simpatia envers els deportats polítics; en una paraula, el deportat en Turukhansk que volgués escapar-s'hi s'exposava a greus riscos. Però que aquestes dificultats no eren insuperables ho demostra millor que tot el fet que durant aquells anys diverses persones assoliren escapar-se d'aquella comarca. Cert és que, després d'assabentar-se el departament de policia del seu pla de fuga, Sverdlov i Stalin foren sotmesos a vigilància especial. Però els “guàrdies” àrtics, notòriament reticents i fàcils de guanyar pel vi, mai havien impedit altres d'escapar-hi. Els deportats de Turukhansk gaudien de suficient amplitud de moviments per a això. “Stalin anava sovint al poble de Monastirskoie [escriu Schweitzer], on els deportats solien reunir-se, i a tal objecte emprava subterfugis tant legals com il·legals.” La vigilància no hauria pogut ésser molt activa en les soledats sense límit del nord. Durant tot el primer any, Stalin semblava haver estat orientant-se i prenent mesures preparatòries sense gran apressament: *era* previngut. Però al juliol de l'any següent esclatà la guerra. Els perills de l'existència il·legal en les condicions d'un règim de temps de guerra s'hi afegien a les dificultats físiques i polítiques d'una fuga. Aquell risc acrescut fou precisament el que dissuadí Stalin d'escapar-se, com molts altres.

“Aquesta vegada [escriu Schweitzer], Stalin decidí continuar deportat. Allí continuà el seu treball, sobre el problema nacional, i acabà la segona part del seu llibre.” Xumiatski esmenta també l'obra de Stalin sobre aqueix tema. Stalin escrigué efectivament un article sobre la qüestió de les nacionalitats durant els primers mesos de

la seua deportació: a aquest respecte comptem amb el testimoni categòric d'Al·lilúiev. “El mateix any (1913), a principis d'hivern [escrui], rebí una altra lletra de Stalin [...] Un article sobre la qüestió nacional, que Stalin em demanava transmetre a Lenin, venia també en el sobre.” L'assaig no podia ésser molt extens, ja que anava dins d'un sobre ordinari de correspondència. Però, què se'n féu, d'aquell article? Durant tot l'any 1913, Lenin continuà desenvolupant i definint el problema de les nacionalitats. No hauria pogut menys d'acollir amb avidesa aquell nou esforç de Stalin. El silenci sobre la sort que correués l'article esmentat prova simplement que es considerà inadequat per a publicar-lo. El seu interès per seguir independentment la línia de raonament que li havia estat suggerit a Cracòvia l'havia extraviat, pel que es veu, de manera que Lenin no veié possibilitat de revisar l'article. Només així pot explicar-se el fet sorprenent que durant els següents tres anys i mig de deportació no fera l'ofès Stalin cap intent més per aparèixer en la premsa bolxevic.

En la deportació, igualment que en la presó, els grans esdeveniments semblen particularment increïbles. Segons Xumiatski, “les notícies de la guerra sorprenien els nostres homes, alguns dels quals descarrilaren per complet...” “Les tendències defensistes tenien molts partidaris entre els deportats; tothom estava desorientat”, escriu Gaven. No era d'estranyar: fins i tot a Sant Petersburg, recentment convertit, en Petrograd, els revolucionaris no estaven molt segurs de si mateixos. “Però l'autoritat de Stalin entre els bolxevics era tan gran [declara Schweitzer], que la seua primera lletra als deportats posà fi a tots els seus dubtes i afermà els vacil·lants.” On ha anat a parar aquella lletra? Tals documents es copiaven en passar de mà en mà, circulant per totes les colònies de deportats. No és possible que es perderen totes les còpies; les que caigueren en mans de la policia han hagut de trobar-se als seus arxius. Si la “lletra” històrica de Stalin no apareix, és senzillament perquè mai s'escrigué. Tanmateix tota la seua vulgaritat, el testimoni de Schweitzer és un tràgic document humà. Aquesta camarada escrigué les seues *Memòries* en 1937, vint anys després dels successos, per encàrrec imperiós. La col·laboració política que es veié obligada a prestar a Stalin corresponia en realitat, encara que en escala més modesta, al seu marit, l'indomable Spandarian, mort en deportació l'any 1916. Naturalment, Schweitzer sap de sobra allò que ocorregué. Però el mecanisme de la falsificació treballa de manera automàtica.

Més ajustats als fets són els records de Xumiatski, publicats uns tretze anys abans de l'article de Schweitzer. Xumiatski atribuïa la part directiva en la lluita amb els patrioters a Spandarian. “Fou un dels primers en adoptar una posició inflexible de “derrotisme”, i en les rares reunions dels camarades apostrofava sarcàsticament els socialpatriotistes...” Fins i tot en l'edició de molt després, Xumiatski, en caracteritzar la general confusió d'idees, servà la frase: “El difunt Spandarian veié la qüestió clarament i distinta...” Els altres, pel que es dedueix, no la veieren amb tanta claredat. Cert és que Xumiatski, que mai estigué en Kureika, s'afanyava a afegir-hi que “Stalin, completament aïllat a la seua coveta, sense la menor vacil·lació s'ajustà a una línia derrotista”, i que les lletres de Stalin “recolzaren Suren en la seua lluita contra els adversaris”. Però la veracitat d'aquesta inserció, que tendeix a assegurar a Stalin el segon lloc entre els “derrotistes”, s'afebleix considerablement en dir el mateix Xumiatski: “Només cap a fins de 1914 i principis de 1915, després d'haver pogut anar Stalin a Monastirskoie per a ajudar Spandarian, deixà aquest darrer d'ésser objecte dels atacs dels grups d'oposició.” ¿És que Stalin adoptà obertament la seua posició internacionalista només després de parlar amb Spandarian, i no des del principi de la guerra? En el seu intent d'emascarar el perllongat silenci de Stalin, però en realitat subratllant-lo més que mai, Xumiatski eliminà en la nova edició tota referència al fet que la visita de Stalin a Monastirskoie ocorregué “només cap a fins de 1914 i principis

de 1915". De fet, el viatge fou a finals de febrer de 1915, quan mercè a l'experiència de set mesos de guerra, no sols els vacil·lants, sinó també molts actius "patrioters", havien encertat a alliberar-se dels efectes del narcòtic. En realitat, no podia haver estat altrament. Els dirigents bolxevics de Sant Petersburg, Moscou i les províncies, acolliren les tesis de Lenin amb perplexitat i alarma. Ni un sol les acceptà en la seua integritat. Per consegüent, no hi havia el menor motiu perquè la ment de Stalin, lenta i cautelosa, arribés per si sola a les conclusions que significaven una completa subversió en el moviment obrer.

Durant tota la seua deportació, només s'han arribat a conèixer dos documents en què es reflectisca la posició de Stalin envers la guerra: una lletra personal seua a Lenin i la seua signatura en una declaració col·lectiva del grup bolxevic. La lletra personal, escrita el 27 de febrer des del poble de Monastirskoie, és la primera comunicació de Stalin a Lenin en el transcurs de tota la guerra i, segons sembla, l'única. La reproduïm íntegrament:

"Les meues salutacions, camarada Ilitx, caloroses i cordials. I també a Zinòviev i a Nadexa Konstantinovna. Com va vostè, com va de salut? Jo visc com sempre, "mastegant el meu pa" [vivint tranquil·lament, NdT] i apropant-me a la meitat de la meua condemna. És cansat açò, però no hi ha altre remei. Com marxen els seus petits afers? L'existència per la seua banda ha d'ésser un poc me joiosa... Fa poc llegí els articles de Kropotkin. El vell boig deu haver perdut la raó per complet. També he llegit un article de Plekhànov en *Rietx*; és un xafarder incorregible. *Ekh-mah!* I els liquidadors, amb els seus agents diputats de la Lliure Societat Econòmica? No hi ha ningú que els sacse, el diable se'm porte! És possible que se'n surten sense el seu merescut? Faça'ns feliços anunciant-nos que aviat apareixerà un periòdic que els done una bona palissa, a intervals regulars i sense fatigar-se. Si se li ocorre escriure, aquesta és la direcció: Territori de Turukhanks, província de Ienisseik, poble de Monastirskoie, per a Suren Spandarian. Seu, Koba. Timofei (Spandarian) suplica que transmeten les seues iròniques salutacions a Guesde, Sembat i Vandervelde pels seus gloriosos (ja, ja!) càrrecs de ministres."

Aquesta lletra, palesament influïda per converses amb Spandarian, ofereix en essència molt poc, per a estimar la posició política de Stalin. El vell Kropotkin, teòric de l'anarquia pura, es féu un furibund xovinista en començar la guerra. Plekhànov, a qui fins i tot els menxevics repudiaren per complet, no exercí millor paper. Vandervelde, Guesde i Sembat eren blancs molt visibles en la seua qualitat de ministres burgesos. La lletra de Stalin no fa la menor al·lusió als nous problemes que aleshores ocupaven les ments dels marxistes revolucionaris. L'actitud envers el pacifisme, les consignes de "derrotisme" i de "transformar la guerra imperialista en guerra civil", el problema de formar una nova Internacional..., tals eren els eixos al voltant dels quals giraven innumerables debats. Les idees de Lenin distaven molt d'ésser populars. Què hauria estat més natural en Stalin que suggerir a Lenin la seua conformitat amb ell, si existia realment tal conformitat? Si hem de creure Schweitzer, fou allí, en Monastirskoie, on Stalin s'assabentà de les tesis de Lenin. "És difícil d'expressar [escriu en l'estil de Bèria] amb quin sentiment d'alegria, confiança i triomf llegí Stalin les tesis de Lenin, que confirmaven les seues pròpies idees..." Per què llavors no deixà traspuar absolutament res sobre aquestes tesis en la seua lletra? Si hagués treballat independentment sobre els problemes de la nova internacional, no hauria pogut evitar canviar almenys unes paraules amb el seu mestre sobre les seues pròpies conclusions, o de consultar-li sobre alguna de les qüestions més àrdues. Però res hi ha que ho revele. Stalin assimilava de les idees de Lenin les que s'ajustaven a les seues pròpies mires. La resta se li antullava la música indecisa del futur, quan no una remota "tempestat en un

got d'aigua". Amb tals perspectives arribà més tard a la Revolució de Febrer (març de 1917).

La lletra expedida des de Monastirskoie, pobre de contingut, amb el seu to artificial d'aïrosa fanfarronada (el diable se'm porte!, ja, ja!", etc.), revela molt més del que el seu autor hauria volgut. "És cansat açò, però no hi ha altre remei." Un home capaç de viure una intensa vida intel·lectual no escriu d'aquesta manera. "Si se li ocorre escriure, aquesta és la direcció..." Un home que efectivament aprecia un intercanvi d'idees teòriques no escriu així. La lletra porta el característic triple segell: astúcia, estupidesa i vulgaritat. No hi hagué correspondència sistemàtica amb Lenin durant els seus quatre anys de deportació, malgrat la importància que atribuïa Lenin a contactes amb persones d'idees afins i de la seua propensió a sostenir relacions epistolars.

A la tardor de 1915, Lenin preguntà a l'emigrat Karpinski: "He de demanar-li un gran favor: esbrine vostè el nom de "Koba" (Iossif Dj.?, no ens en recordem). Molt important!" Karpinski hi replicà: "Iossif Djugaixvili." De què es tractava: un nou gir postal, o una lletra? La necessitat de preguntar per a recordar el seu nom demostra en efecte que no hi havia correspondència contínua.

L'altre document que porta la signatura de Stalin és una petició d'un grup de deportats al consell de redacció d'un periòdic legal dedicat a les assegurances obreres.

"*Voprosi Strakhovaniia* [Problemes de Segurs] hauria de dedicar també tota la seua sol·licitud i diligència a la causa d'assegurar la classe treballadora del nostre país amb idees contra les predicacions antiproletàries i arxipútrides dels senyors Potressov, Levitskie i Plekhànov, que s'oposen radicalment als principis de l'internacionalisme."

Açò era indubtablement una declaració contra el socialpatriotisme, però també dins dels límits d'idees comunes no sols entre bolxevics, sinó fins i tot entre els menxevics esquerrans. La lletra, que, si es jutja pel seu estil, ha d'estar escrita per Kàmenev, portava data de 12 de març de 1916, és a dir, d'una època en què la pressió patriòtica portava ja temps en reflux.

{Kàmenev i els diputats condemnats arribaren al desterrament en el territori de Turukhansk en l'estiu de 1915. La conducta dels diputats en el procés continuava provocant grans discussions en les files del partit. Al voltant de divuit bolxevics, entre els quals hi havia quatre membres del comitè central (Spandarian, Sverdlov, Stalin i Kàmenev) es reuniren en Monastirskoie. Petrovski féu un informe sobre el procés, Kàmenev el completà. Els participants en els debats, contà Samoilov, "indicaren les faltes comeses per nosaltres al procés: Spandarian ho féu amb una aspror particular, tots els altres s'expressaren més moderadament". Samoilov no atribueix de cap manera un paper especial a Stalin en els debats. Per contra, la vídua de Spandarian es troba una vegada més obligada a atribuir a Stalin allò que en realitat féu el seu marit. "Després de la discussió [continua Samoilov] hom adoptà una resolució que, en conjunt, aprovava... la conducta de la fracció en el procés." Aquesta indulgència estava força lluny de la intransigència de Lenin, que declarà en la premsa que la conducta de Kàmenev era "indigna d'un socialdemòcrata revolucionari". A petició de Lenin, des de Berna, Txlovski escrigué a Samoilov, en Monastirskoie, en llenguatge de sotamà: "Estic molt content que no tinga vostè la intenció d'enemistar-se amb la meua família, però quants disgustos ens [Kàmenev] ha causat (i no sols ell)! [...] Tothom pot equivocar-se o fer una tonteria, però ha de corregir el seu error, encara que sols siga mitjançant una excusa política, si el meu honor i els dels meus parents li són d'estima, a ell i al seus amics." "Per les paraules "la meua família" i els "meus parents" [explica Samoilov] cal entendre el comitè central del partit." La lletra s'assemblava a un ultimàtum. No obstant això ni Kàmenev, ni els diputats feren la declaració que reclamava Lenin. I no hi ha cap motiu

per a pensar que Stalin recolzà aquesta reclamació, malgrat que la lletra de Txlovski arribà a Monastirskoie poc abans de la reunió. }

{La indulgència de Stalin envers la conducta dels diputats era, en el fons, una expressió prudent de solidaritat. Davant un tribunal que podia pronunciar pesants penes, les fórmules tallants de Lenin havien de semblar doblement fora de lloc: quin sentit té sacrificar-se en nom d'allò que hom jutja erroni? Stalin mateix no havia mostrat en el passat cap inclinació a utilitzar el banc dels acusats com a tribuna revolucionària: en el moment de la preparació del procés dels manifestants de Bakú, usà una argúcia dubtosa per a separar-se dels altres acusats. Considerà la tàctica de Kàmenev en el procés més com una argúcia de guerra que no des del punt de vista de l'agitació política. En qualsevol cas, les seues relacions amb Kàmenev continuaren essent estretes fins al final del seu desterrament, així com també durant la revolució. En la fotografia d'un grup de desterrats en Monastirskoie, estan l'un a la vora de l'altre. Únicament dotze anys més tard serà quan Stalin reprotxarà a Kàmenev la seua conducta en el procés i li llançarà acusacions encara més greus. Llavors no es tractarà d'una defensa del principis sinó d'una lluita personal pel poder... La lletra de Txlovski havia de mostrar a Stalin, tanmateix, que la qüestió era molt més seria del que ell imaginava, i que era impossible mantenir durant més temps una posició dilatòria. Heus aquí perquè és precisament en aquests dies que ell escriu a Lenin la lletra citada més amunt, la forma desmanegada de la qual tracta d'amagar el caràcter evasiu en el pla polític. }

En 1915, Lenin tractà de publicar a Moscou una antologia marxista legal, per a expressar, almenys amb sordina o doble sentit, la posició del partit bolxevic davant la guerra. L'antologia fou prohibida pel censor, però els articles se servaren i aparegueren després de la revolució. Junt amb Lenin hi trobem entre els autors el literat Stepanov, Olminski (de qui ja hem parlat), Milutin, bolxevic relativament novici i el conciliador Noguín, tots ells emigrats. També trobem un article titulat *Sobre l'escissió de la socialdemocràcia alemanya*, per Sverdlov. Però no hi ha res en aquesta antologia de la ploma de Stalin, que vivia en les mateixes condicions de deportació que Sverdlov. Açò pot explicar-se, bé per recelar Stalin de trobar-se en desacord amb els altres, o bé per haver-li molestat que no acceptaren el seu article sobre les nacionalitats: la susceptibilitat i el capritx eren condicions tan seues com la cautela.

Xumiatski manifesta que Stalin fou cridat a files mentre estava en la deportació, segons sembla en 1916, quan ja mobilitzaven els contingents de majors (aleshores compliria Stalin trenta-set anys), però no se l'admeté en l'exèrcit a causa del seu braç esquerre anquilosat. Pacientment estigué matant el temps més enllà del Cercle Àrtic, pescant, posant les seues trampes als conills, llegint i possiblement escrivint també. “És cansat açò, però no hi ha altre remei.” Un reclús taciturn, colèric, no era ni de bon tros la figura central entre els deportats. “Més clara que moltes altres [escriu Xumiatski, més tard partidari de Stalin], en la memòria dels turukhanites es destaca la monumental figura de Suren Spandarian, l'intransigent marxista revolucionari i magnífic organitzador.” Spandarian arribà a Turukhansk en vigílies de la guerra, un any després que Stalin. “Quin assossec i quina pau hi ha ací! [solia observar amb ironia]. Tothom està d'acord amb els altres en tot: els socialistes-revolucionaris, els bolxevics, els menxevics, els anarquistes [...] Que no sabeu que el proletariat de Sant Petersburg està amb l'oïda amatent a la veu dels desterrats [...]?” Suren fou el primer que adoptà una posició antipatriotera i féu que tots l'escoltaren. Però en influència personal sobre els seus camarades, Sverdlov mantenia el primer lloc. “Animat i sociable”, extravertit incapaç de reconcentrar-se en l'egocentrisme, Sverdlov sempre reunia els altres, recollia importants notícies i les feia circular per les diverses colònies de deportats, i organitzà una cooperativa d'aquests al mateix temps que efectuava observacions sistemàtiques a

l'estació meteorològica. Les relacions entre Spandarian i Sverdlov, arribaren a estar tibants. Els deportats s'agruparen en tom a aquestes dues figures. Encara que ambdós grups lluitaven units contra l'administració, les rivalitats "per esferes d'influència", segons expressió de Xumiatski, mai cessaren. No és fàcil esbrinar avui en quins principis es basava aquella discòrdia. Antagonista d'Sverdlov, Stalin recolzava Spandarian discretament a un braç de distància.

En la primera edició dels seus records, Xumiatski escrivia: "L'administració de la regió s'adonà que Suren Spandarian era el més actiu dels revolucionaris, i el considerava el líder de tots." En una edició posterior, se suprimí aquesta frase per a incloure-hi dues persones: Sverdlov i Spandarian. L'agent Kibirov, amb qui segons sembla entaulà Stalin relacions amistoses, feia objecte d'una vigilància insistent Spandarian i Sverdlov, considerant-los "els capitostos de tots els deportats". Perdut per un moment el fil oficial, Xumiatski s'oblidà per complet d'esmentar Stalin en tal qualitat. La raó no és difícil de comprendre. El nivell general dels deportats en Turukhansk era considerablement superior a la mitjana. Allí es trobaven al mateix temps els homes que constituïen el nucli essencial del centre rus: Kàmenev, Stalin, Spandarian, Sverdlov, Golostxekin i diversos altres bolxevics destacats. No hi havia cap aparell polític en la deportació, i era impossible dirigir des de l'anonimat, tirant dels fils des de darrere la cortina. Tots estaven ben a la vista dels altres. L'astúcia, la fermesa i la persistència no bastaven per a guanyar aquella gent tan experimentada: calia ésser culte, pensador independent i polemista expert. Spandarian, segons sembla, es distingia pel superior atreviment de les seues idees, Kàmenev per la seua més àmplia preparació escolar i universalitat de criteri, Sverdlov per la seua gran activitat, iniciativa i flexibilitat. Per això Stalin es "reconcentrà en si mateix", limitant-se a observacions monosil·làbiques, que Xumiatski recordà de titllar-les d'"agudes" només en una posterior edició del seu treball.

Estudià Stalin durant la deportació? En aquest cas, què estudià? Ja havia passat feia temps l'edat en què hom es contenta amb lectures sense objecció ni selecció. Només podia avançar estudiant qüestions polítiques específiques, prenent notes, tractant de formular les seues pròpies idees per escrit. Però a banda de la referència al seu article sobre el problema de les nacionalitats, ningú té una sola paraula a dir sobre la vida intel·lectual de Stalin durant aqueixos quatre anys. Sverdlov, que no era cap tècnic ni literat, escrigué quatre articles en aquella època, feia traduccions de llengües estrangeres i col·laborava regularment en la premsa de Sibèria. "D'aquesta manera els meus assumptes no marxen malament", escrivia en to optimista a un amic seu. Després de la mort d'Ordxonikidze, que no tenia cap predilecció envers la teoria, la seua vidua escrigué a propòsit dels darrers anys de presó del seu marit: "Estudiava i llegia sense treva. Llargs extractes de tot allò que havia llegit durant aquella temporada se servaven en el gros quadern folrat d'hule enviat a Sergo per les autoritats de la presó." Tot revolucionari portà amb si de la presó i la deportació semblants quaderns folrats d'hule. Veritat és que molts es perderen durant fugues i registres. Però de la seua última deportació Stalin pogué haver salvat tot allò que hagués volgut en les millors condicions, i en els anys següents no fou ell precisament el sotmès a registres, sinó, per contra, qui sotmetia altres a tals proves. Tot i això, és inútil cercar el menor rastre de la seua vida intel·lectual durant tot aquell període de soledat i oci. Durant quatre anys (els anys del revifar del moviment, revolucionari a Rússia, de la Primera Guerra Mundial, del col·lapse de la socialdemocràcia internacional, d'una lluita vehement d'idees sobre el socialisme, de la fonamentació de la nova internacional), és impossible que Stalin no empunyés la ploma per a res. I, no obstant això, en tot quant escrigué després no sembla haver-hi una sola línia que pogués haver servit per a augmentar la seua reputació

d'última hora. Els anys de guerra, els anys d'obrir pas a la Revolució d'Octubre, són un espai en blanc en la història de les idees de Stalin.

L'internacionalisme revolucionari trobà la seua expressió acabada en la ploma de l'"emigrat" Lenin. El recinte d'un sol país, i a més, de l'endarrerida Rússia, era massa limitat per a permetre l'avaluació justa d'una perspectiva mundial. Així com l'emigrat Marx necessità Londres, que en el seu temps era el centre del capitalisme, per a integrar la filosofia alemanya i la Revolució Francesa amb l'economia anglesa, també Lenin, durant el transcurs de la guerra, estigué en el punt central dels esdeveniments europeus i mundials, a fi de deduir les conclusions revolucionàries decisives de les premisses del marxisme. Manuilski, el dirigent oficial de la Internacional Comunista després de Bukharin i abans de Dimitrov, escrivia en 1922: "*Sotsial-Democrat (El Socialdemòcrata)*, publicat a Suïssa per Lenin i Zinòviev, i el *Golos* de París i *Natxe Slovo*, publicat per Trotski, seran per al futur historiador de la III Internacional els fragments bàsics dels quals es forjà la nova ideologia revolucionària del proletariat internacional." S'admet gustosament que Manuilski exagerés el paper de Trotski. No obstant això, no tingué ni tan sols un pretext per a anomenar Stalin. Però després, deu anys més tard, faria l'impossible per rectificar semblant omissió.

Tranquil·litzats pels monòtons ritmes de la nevada soledat, els deportats estaven lluny d'esperar els successos que succeïen al febrer (març) de 1917. Tots es veieren sorpresos, malgrat que sempre mantingueren la fe dipositada en l'inevitable de la revolució. "Al principi [escriu Samoïlov], semblava que haguérem oblidat de sobte les nostres diferències d'opinió [...] Les discòrdies polítiques i les recíproques antipaties semblaven dissipades..." Aquesta interessant confessió es veu confirmada en totes les publicacions, discursos i mesures pràctiques d'aquella època. S'enfonsaren les barreres entre bolxevics i menxevics, entre internacionalistes i patriotes. Tot el país estava inundat d'un conciliacionisme alegre, però miop i verbalista. La gent es trontollava en el tumult de frases heroïques, principal element de la Revolució de Febrer, en especial durant les seues primeres setmanes. Grups de deportats afluïen de tots els confins de Sibèria, confosos en un sol corrent i avançaven cap a l'Oest en una atmosfera d'exultant embriaguesa.

En un dels mítings de Sibèria, Kàmenev, que ocupava la presidència en unió de liberals, populistes i menxevics, com més tard es digué, estampà amb ells la seua signatura en un telegrama felicitant el gran Duc Miquel Romanov per la seua renúncia al tron, magnànima en aparença, però covarda en realitat, en espera de la decisió de l'Assemblea Constituent. No és impossible que Kàmenev, saturat de sentimentalisme, tingués per encertat no molestar els seus col·legues de mesa amb una repulsa descortès. En l'enorme confusió d'aquells dies ningú hi pensava, i Stalin, a qui ningú pensà en elegir per a la presidència, no protestà contra la relliscada de Kàmenev fins al moment en què entre ambdós sorgí una lluita sense quarter.

El primer punt de la ruta en què es reuniren treballadors en considerable nombre fou Krasnoiarsk. Ja hi existia un soviets de diputats. Els bolxevics locals, que eren membres de l'organització general en unió dels menxevics, esperaven instruccions dels dirigents que hi passaven. Envoltats per complet en l'onada d'unificació, aquells dirigents ni tan sols pensaren en establir una organització bolxevic independent. Per a què? Els bolxevics, com els menxevics, estaven decidits a recolzar el Govern Provisional, al capdavant del qual estava el príncep liberal Lvov. També se sufocaren les diferències d'opinió respecte a la guerra: calia defensar la Rússia revolucionària! En tal estat d'ànim marxaven vers Petrograd, Stalin, Kàmenev i d'altres. "La ruta al llarg del ferrocarril [recorda Samoïlov], era quelcom extraordinari i tumultuós, un cúmul de manifestacions de benvinguda, mítings i actes anàlegs." En la majoria de les estacions

rebia als deportats el veïnat entusiasmat, amb bandes militars entonaven la *Marsellesa*; el dia de *La Internacional* no havia clarejat encara. A les estacions fèrries d'importància se celebraren banquets de gala. Els amnistiats hagueren de parlar, “parlar, sense parar”. Molts es quedaren afònics, emmalaltiren de fatiga, refusaren sortir dels seus vehicles; “però fins i tot en ells hom no els deixava en pau”.

Stalin no perdé la seua veu, perquè no pronuncià cap discursos. Hi havia molts altres, oradors experts, entre ells el diminut Sverdlov, amb la seua potent veu de baix. Stalin romania al marge, adust, alarmat pel desbordament de la naturalesa de manera verbal, i malèvol, com de costum. Una altra vegada el feien a una banda les persones de calibre molt inferior. Ja comptava amb una historial de quasi una vintena d'anys d'activitat revolucionària, entretallat per detencions inevitables i reprès en fugir una vegada i una altra. Quasi deu anys havien passat des que Koba abandonés “el pantà estrocat” de Tbilisi per a marxar a la industrial Bakú. Havia treballat a la capital de la indústria petrolífera uns vuit mesos, havia passat al voltant de sis mesos a la presó de Bakú, i d'altres nou en la deportació de Vologda. Un mes d'activitat il·legal li valgué dos mesos de càstig. Després de fugir, havia tornat al treball clandestí prop de nou mesos, seguits de sis mesos de tancament i nova deportació, una proporció un poc més favorable. Al final de la deportació, menys de dos mesos de treball il·legal, gairebé tres mesos de presó, altres dos de confinament a la província de Vologda: dos mesos i mig de càstig per cada mes d'activitat. Dos mesos més de clandestinitat, quasi quatre de presó i deportació. Una altra fuga. Més de mig any de tasca revolucionària, i després una altra vegada el presidi i la deportació, de la que només l'alliberà la Revolució de Febrer: quatre anys. En resum, dels seus dinou anys de participació en el moviment revolucionari, en passà dos i nou mesos deportat. No era mala proporció; la majoria dels revolucionaris professionals passaren a les presons períodes molt més llargs.

Durant aqueixos dinou anys, Stalin no destacà com una figura de primera ni segona fila. Era desconegut. Referint-se en 1911 a la lletra interceptada dirigida per Koba des de Solvitxegodsk a Moscou, el cap de l'okhrana de Tbilisi escrigué un informe detingut de Iossif Djugaixvili que no contenia fets de nota ni trets rellevants, excepte potser l'esment que Sosso, àlies “Koba”, havia començat la seua carrera com a menxevic. Al mateix temps, referint-se a Gurgen (Tskhakaia), a qui incidentalment, s'esmentava en la mateixa lletra, el gendarme advertia que aquest darrer “era des de molt abans un dels revolucionaris d'importància...”. Segons aqueix informe, Gurgen fou detingut “en unió del famós revolucionari Bogdan Knuniants”. Aquest era no sols georgià com Koba, sinó de la mateixa edat que ell. Quant a la “fama” de Djugaixvili mateix, no hi ha ni la més remota insinuació de tal fama.

Dos anys més tard, caracteritzant en detall l'estructura del partit bolxevic i de la seua plana major, el director del departament de policia feia constar de passada que Sverdlov i “un cert, Iossif Djugaixvili” havien estat elegits per cooptació membres del buró del comitè central. L'expressió “un cert” indica que el nom de Djugaixvili res suggeria al cap de policia en 1913, malgrat una font d'informació com la de Malinovski. Fins fa poc, la biografia revolucionària de Stalin, que acaba en 1917, no tenia cap relleu. Vintenes de revolucionaris professionals, si no centenars, havien fet la mateixa classe de tasca que ell, uns millor i altres pitjor. Els laboriosos investigadors moscovites han calculat que durant el trienni 1906-1909, Koba escrigué seixanta-sis proclames i articles periodístics, és a dir: menys de dos al mes. Cap d'aquests articles, que eren tan sols una refosa d'idees alienes per als seus lectors del Caucas, fou traduït del georgià ni reimprès en els òrgans importants del partit o de la fracció. No hi ha article de Stalin ni referència al mateix en cap llista de col·laboradors de les publicacions de Sant Petersburg, Moscou o de l'estranger en aquell període, legals o il·legals, ni de periòdics, revistes o

antologies. Continua considerat, no com a escriptor marxista, sinó com a propagandista i organitzador d'importància menor.

En 1912, quan els seus articles començaren a aparèixer més o menys regularment en la premsa bolxevic de Sant Petersburg, Koba adoptà el pseudònim de Stalin, derivat d'*stali* (acer), igual que abans Rosenfeld havia pres el de Kàmenev inspirant-se en la veu *ameni* (pedra): era moda entre els bolxevics joves escollir pseudònims que evocaren duresa. Els articles amb la signatura de Stalin no atragueren l'atenció de ningú: no tenien personalitat, com no siga la tosquedat de l'exposició. Fora de l'estret cercle de dirigents bolxevics, ningú sabia qui era el seu autor, i a penes hi havia qui s'interessés per saber-ho. Al gener de 1913, Lenin escrigué en una ben meditada nota sobre el bolxevisme, per a la famosa obra de referència bibliogràfica de Rubakin: "Els principals escriptors bolxevics són: G. Zinòviev, V. Ilitx, Iu, Kàmenev, P. Orlovski i d'altres." No se li podia ocórrer a Lenin esmentar Stalin entre els "principals escriptors" del bolxevisme, encara que precisament aleshores es trobava en l'estranger, consagrat al seu article sobre "nacionalitats".

{Piatnitski, estretament lligat a tota la història del partit, al seu estat major tant en l'emigració com en la seua organització clandestina en Rússia, als seus escriptor així com als seus agents que transportaven la literatura il·legal, parla, en les seues memòries curosament escrites i, en conjunt, prou conscients (que abracen el període de 1896 a 1917) de tots els bolxevics un poc coneguts, però no menciona Stalin: el seu nom no es troba ni en l'índex afegit al llibre. Fet molt més digne d'atenció tenint en compte que Piatnitski no és de cap manera hostil a Stalin; ben al contrari, ara es troba en el segon rang dels seus seguidors. En un gros recull de documents de la secció de Moscou de l'okhrana que abraça la història del bolxevisme des de 1903 a 1917, Stalin està citat tres vegades: a propòsit de la seua coaptació al comitè central, de la seua nominació al buró del comitè central i de la seua participació en la Conferència de Cracòvia. Res sobre el seu treball, cap paraula per a jutjar-lo, cap tres individual!}

Stalin rellueix per primera vegada als ulls de la policia, com als del partit, no com una personalitat, sinó com a membre del centre bolxevic. En els informes de la gendarmeria, com en les memòries revolucionàries, no se'l cita personalment com a iniciador, com a escriptor en relació amb les seues idees o els seus actes, sinó sempre com a part de la màquina del partit, com a membre del comitè local, com a membre del comitè central, com a col·laborador d'un periòdic, com un de tants en una llista de noms, i mai en primer lloc.

No és xocant que es trobés en el comitè central molt més tard que altres de la seua edat, i no per elecció, sinó mitjançant cooptació.

Des de Perm dirigiren a Lenin, en Suïssa, el telegrama següent: "Salutacions fraternals. Sortim avui per a Petrograd. Kàmenev, Muranov, Stalin." La idea d'enviar el telegrama sortí, naturalment, de Kàmenev. Stalin signà l'últim. Aquella trinitat es trobava lligada per lligams de solidaritat. L'amnistia havia alliberat les millors forces del partit, i Stalin pensava torbat en la capital revolucionària. Necessitava la relativa popularitat de Kàmenev i del títol de diputat de Muranov. Així, els tres arribaren junts a un Petrograd sacsats per la revolució. "El seu nom [escriu CH. Windecke, un dels seus biògrafs alemanys] aleshores era conegut en cercles limitats del partit. No el saludaren, com saludà Lenin un mes més tard [...] una animada multitud amb banderes roges i música. No el saludaren, com dos mesos després saludà a Trotski, que acudia molt de pressa d'Amèrica, una delegació que sortí a rebre'l a meitat de camí i el portà a coll. Ell arribà sense aclamacions ni sorolls i es posà a treballar [...] Fora de les fronteres de Rússia, ningú tenia idea de la seua existència."

Capítol VII: L'ANY 1917

Aquest fou l'any més important en la vida del país i de la generació de revolucionaris a què pertanyia Iossif Djugaixvili. Com a pedra de toc, aquell any posà a prova idees, partits, homes.

En Sant Petersburg, que ara s'anomenava Petrograd, Stalin trobà un estat de coses que no havia esperat. El bolxevisme havia dominat el moviment obrer abans d'esclatar la guerra, especialment a la capital. Al març de 1917, els bolxevics en el soviet eren una minoria insignificant. Com havia ocorregut allò? La imponent massa que havia participat en el moviment de 1911-1914 no ascendia realment més que a una petita fracció de la classe treballadora. La revolució havia fet posar-se en peu milions d'homes, no centenars de milers només. A causa de la mobilització, gairebé un quaranta per cent d'aqueixos treballadors eren gent nova. Els veterans estaven al front, posant la seua part en el ferment revolucionari; els seus llocs a les fàbriques passaven a estranys novells acabats de venir del camp, mossos i mosses de cultiu. Aquests novicis havien de passar pels mateixos tràngols revolucionaris, encara que més breus, que l'avantguarda del període precedent. La Revolució de Febrer en Petrograd fou dirigida per treballadors ben proveïts de consciència de classe, bolxevics majoritàriament, però no pel partit bolxevic. La direcció en mans de bolxevics de la base podia assegurar la victòria a la insurrecció, però no el poder al partit.

Menys propicis encara es presenten els assumptes a les províncies. L'avinguda de joïoses il·lusions i de cofraternització promíscua, associada a la candidesa política de les masses tot just acabades de despertar, abonaven les condicions apropiades per al floriment del socialisme petit burgès, del menxevisme i del populisme. Els treballadors (i a la seua saga, també els soldats) elegien per al soviet als qui, almenys de paraula, no sols eren oposats a la monarquia, sinó també al règim burgès. Els menxevics i els populistes, que havien acollit al seu si la totalitat dels intel·lectuals, comptaven amb un infinit nombre d'agitadors, i tots ells proclamaven la necessitat de la unió, la fraternitat i d'altres virtuts cíviques igualment atractives. Els portaveus de l'exèrcit eren majoritàriament els socialistes-revolucionaris, aqueixos tradicionals protectors dels camperols, que es bastaven sols per a apuntalar aquella autoritat del partit entre els proletaris de l'última verema. Per consegüent, el predomini dels partits acomodables semblava assegurat..., almenys per a ells.

El pitjor de tot és que el curs dels esdeveniments havia sorprès el partit bolxevic en plena migdiada. Cap dels seus dirigents provats i acreditats estava a la capital. El buró del comitè central en Petrograd només constava de dos treballadors, Shliapnikov i Zalutski, i un estudiant, Molotov. El "manifest" que publicaren en nom del comitè central després de la victòria de febrer "convocava els treballadors d'instal·lacions i fàbriques i les tropes insurrectes així mateix, perquè elegiren immediatament els seus representants en el Govern Provisional Revolucionari". No obstant això, els autors d'aquell "manifest" no atribuïen importància pràctica a la seua crida. Molt lluny de les seues intencions estava emprendre una lluita independent per la conquesta del poder. Més bé estaven disposats a resignar-se al paper més modest d'oposició esquerrana per molts anys encara.

Des del principi les masses repudiaren la burgesia liberal, en considerar-la poc diferent de la noblesa i de la burocràcia. Era cosa descartada, per exemple, que els treballadors o els soldats votaren un cadet. El poder estava per complet en mans dels complaents socialistes, abonats pel poble en armes. Però, faltats de confiança en si mateixos, els conciliadors cediren els seus poders a la burgesia. Aquesta última era detestada per les masses, i es trobava políticament aïllada. El règim es basava en un

quid pro quo. Els treballadors, i no únicament els bolxevics, veien en el Govern Provisional un enemic. En els mítings en les fàbriques s'aprovaven per unanimitat els acords exigint la cessió del poder governamental als soviets. El bolxevic Dingelstead, una altra víctima ulterior de les purgues, ha deixat escrit: "No hi havia una sola reunió de treballadors capaços de negar-se a adoptar un acord que nosaltres proposàrem..." Però, cedint a la pressió dels conciliadors, el comitè de Petrograd del partit bolxevic suspengué la seua campanya. Els treballadors avançats feren tot el que estava en les seues mans per tal d'espolsar-se la tutela dels de dalt, però no sabien com aturar els erudits arguments d'aquells sobre el caràcter burgès de la revolució. Diversos matisos d'opinió entremiscaren dins del mateix bolxevisme, però no s'hi tragueren les necessàries deduccions dels diversos debats. El partit travessava una etapa d'insondables caos. "Ningú sabia quines eren les consignes dels bolxevics [recordava més tard el destacat bolxevic Antonov, de Saratov]. Era un espectacle deplorable."

Els vint-i-dos dies que passaren entre l'arribada de Stalin de Sibèria (diumenge, 12 [25] de març) i la de Lenin de Suïssa (dilluns, 3 [16] d'abril) tenen excepcional interès per la llum que llancen sobre la fisonomia política de Stalin. De sobte es veié empentat a un camp de lluita oberta. Ni Lenin ni Zinòviev estaven encara en Petrograd. Kàmenev sí, el Kàmenev compromès per la seua recent conducta en el judici de la seua causa, i generalment conegut per les seues tendències oportunistes. També estava el jove Sverdlov, a penes notori en el partit, més organitzador que polític. El fogós Spandarian ja no existia; havia sucumbit en Sibèria. Com l'any 1912, de nou era Stalin, si no el principal, almenys un dels dos principals bolxevics en Petrograd. El partit, desorientat, esperava instruccions clares. No era ja possible evadir les decisions romanent quiets. Stalin havia de donar la resposta a les qüestions més urgents: sobre els soviets, el govern, la guerra, la terra. Les seues respostes es publicaren, i parlen per elles mateixes.

Tot just en arribar a Petrograd, que era un sol míting monstre de masses en aquells dies, Stalin es dirigí immediatament al quarter general bolxevic. Els tres membres del buró central, ajudats per diversos escriptors, estaven prenent acords sobre el caire que calia donar-li al periòdic. Encara que tenien la direcció del partit en les seues mans, ells no encertaven a portar endavant la tasca. Deixant als altres enronquir dirigint arengues en els mítings d'obres i soldats, Stalin s'atrinxerà a les oficines del partit. Feia més de quatre anys, després de la Conferència de Praga, que havia estat inclòs per cooptació en el comitè central. Des d'aleshores havia passat molta aigua per de sota el pont. Però el deportat de Kureika tingué la manya d'apoderar-se de la màquina del partit; continuava considerant vàlid el seu vell mandat. Ajudat per Kàmenev i Muranov, apartà abans que res de la direcció el buró "esquerrà" del comitè central i el consell de redacció de *Pravda*. I ho féu sense contemplacions, perquè no tenia por de trobar resistències i li corria pressa demostrar que era l'amo.

"Els camarades que arribaren [escrivia més tard Shliapnikov] es mostraren exigents i negatius en la seua actitud envers la nostra tasca." No els semblà malament per la seua falta d'empenta i la seua indecisió, sinó, per contra, pel seu persistent esforç a traçar la línia entre ells i els conciliadors. Com Kàmenev, Stalin estava més prop de la majoria del soviets. *Pravda*, després de passar a les mans del nou consell de redacció, declarava ja el 15 (28) de març que els bolxevics recolzarien resoludament al Govern Provisional "sempre que aquest s'opose a la reacció o a la contrarevolució". La paradoxa d'aquesta declaració rau en què l'únic agent important de la contrarevolució era el Govern Provisional. La posició de Stalin respecte a la guerra era del mateix tremp; mentre l'exèrcit alemany romangués fidel al seu emperador, el soldat rus havia de "continuar ferm al seu lloc, contestant un tret amb un altre, una descàrrega amb una

altra”. Com si tot el problema de l'imperialisme consistís en l'emperador! L'article era de Kàmenev, però Stalin no hi oposà la menor objecció. Si alguna diferència acusà amb Kàmenev en aquells dies, consistí, precisament, en expressar-se d'una manera més evasiva fins i tot que ell. “Tot derrotisme [explicava en *Pravda*], o més bé allò que la premsa venal estigmatitza sota aqueix nom darrere de l'escut de la censura tsarista, ha mort tot just que el primer regiment revolucionari ha aparegut als carrers de Petrograd.”

Açò era una franca desautorització de Lenin, que havia predicat el derrotisme fora de l'abast de la censura tsarista, i al mateix temps una reafirmació d'allò declarat per Kàmenev en el judici contra la fracció de la Duma. Però en aquesta ocasió anava referendat per Stalin. Quant al “primer regiment revolucionari”, tot el que significava la seua aparició era el trànsit del barbarisme bizantí a la civilització imperialista.

“El dia en què es publicà *Pravda* transformada... [relata Shlipnikov], fou un dia de triomf per als defensistes. Tot el Palau Tàurida, des de la comissió de la Duma al Comitè Executiu, el cor mateix de la democràcia revolucionària, ressonaven amb una sola notícia: el triomf dels bolxevics moderats i sensats sobre els extremistes. En el mateix Comitè Executiu ens saludaren amb maliciosos somriures [...] Quan aquell número de *Pravda* arribà a les fàbriques, sembrà la confusió i la indignació entre els membres del nostre partit i els seus simpatitzants, i una satisfacció maligna entre els nostres adversaris [...] La indignació als districtes de les engines fou enorme, i quan els treballadors s'assabentaren que *Pravda* era portada a remolc per tres dels seus antics directors acabats de venir de Sibèria, demanaren que se'ls expulsés del partit.”

La ressenya de Shlipnikov fou retocada i suavitzada per ell mateix l'any 1925, a instàncies de Stalin, Kàmenev i Zinòviev, el “triumvirat” que llavors regia el partit. Però descriu amb prou claredat els primers passos de Stalin al recinte de la revolució i el mode en què la classe treballadora reaccionà enfront d'aquests passos. L'enèrgica protesta dels viborguians que *Pravda* hagué de publicar ben aviat en les seues pròpies columnes, obligà el consell de redacció a formular d'ara en avant les seues opinions d'una manera més circumspecta, encara que no a canviar de política.

La política del soviets es veia cada vegada més adulterada per la transacció i l'error. Allò que les masses necessitaven primer que res era trobar algú que anomenés les coses pel seu vertader nom; açò és, naturalment, la suma i compendi de la política revolucionària. Tot el món defugia fer-ho, tement trencar la delicada estructura del poder dual.

El major volum de falsedats s'acumulà al voltant de l'assumpte de la guerra. El 14 (27) de març, el Comitè Executiu proposà al soviets la redacció del manifest *Als pobles del món*. Aquest document exhortava els treballadors d'Alemanya i d'Àustria-Hongria a negar-se “a servir d'instrument de conquesta i violència en mans de reis, grans terratinents i banquers”. Però els mateixos dirigents del soviets no tenien la menor intenció de trencar amb els reis de la Gran Bretanya i de Bèlgica, amb l'emperador del Japó i amb els banquers i grans terratinents, seus i dels països de l'Entente. El periòdic del ministre d'assumptes estrangers, Miliukov, assenyalava amb satisfacció que “en aquella crida es desplegava la ideologia compartida per nosaltres i els nostres aliats”. Allò era veritat..., i s'ajustava exactament a l'esperit dels ministres socialistes francesos des del començament de les hostilitats. Pràcticament a la mateixa hora, Lenin escrivia a Petrograd: per mitjà d'Estocolm, que la revolució estava amenaçada pel risc de continuar la vella política imperialista encoberta darrere de noves frases revolucionàries. “Preferisc fins i tot trencar amb tot el món dins del partit abans de sotmetre'm al socialpatriotisme...” Però en aquells dies les idees de Lenin no comptaven amb un sol defensor.

A més d'apuntar un triomf a l'imperialista Miliukov sobre els demòcrates petit burgesos, l'adopció unànime d'aqueix manifest pel soviets de Petrograd significava el de Stalin i Kàmenev sobre els bolxevics de l'ala esquerra. Tots acotaren el cap davant la disciplina de la hipocresia política. "Donem la nostra cordial enhorabona [escrivia Stalin en *Pravda*] a la crida del soviets del dia d'ahir [...] Aquesta crida, si arriba a les grans masses, restituirà indubtablement a centenars de treballadors a la seua oblidada consigna: *Treballadors de tots els països, uniu-vos!*" En realitat, no eren crides semblats allò que mancaven en occident, i tota la seua utilitat consistia en ajudar les classes dominants a mantenir el miratge d'una guerra per la democràcia.

L'article de Stalin sobre el manifest, no sols aclareix perfectament la seua posició sobre aquest extrem, sinó la seua manera de pensar en general. El seu oportunisme orgànic, forçat pel moment i les circumstàncies a cercar suport temporal en principis revolucionaris abstractes, prescindeix de tals principis quan arribava l'ocasió. Començava el seu article repetint quasi a la lletra l'argumentació de Lenin que, fins i tot després de derrocat el tsarisme, la participació de Rússia en la guerra continuaria essent imperialista. No obstant això, en arribar al terreny de les conclusions pràctiques, no sols trobava plausible el manifest socialpatriòtic i li atribuïa virtuts equívokes, sinó que, darrere de Kàmenev, rebutjava com improcedents la mobilització revolucionària de les masses contra la guerra. "Primer que res [escrivia], és innegable que la mera consigna "A baix la guerra!" és completament inaplicable com a solució pràctica..." I la solució que suggeria era: "pressionar el Govern Provisional exigint-li que immediatament expresse estar disposat a emprendre negociacions de pau...". Amb ajuda d'una "pressió" amistosa sobre la burgesia, per a qui la conquesta és la finalitat integral de la guerra, Stalin pretenia aconseguir la pau "sobre la base de l'autodeterminació de les nacions". Des del començament de la guerra, Lenin havia estat dirigint els seus propis colps més durs precisament contra aquesta espècie d'utopisme positivista. No hi ha "pressió" suficient perquè la burgesia deixi d'ésser burgesa: cal derrocar-la, senzillament. Però Stalin defugia arribar a aquesta conclusió, de pura por, exactament al igual que els conciliadors.

{No menys remarcable és l'article de Stalin "Sobre l'abolició de les opressions nacionals" (*Pravda*, 25 de març). La idea fonamental de l'autor, presa per ell dels opuscles de propaganda quan encara era un seminarista en Tbilisi, és que l'opressió nacional és una supervivència de l'Edat Mitjana. L'imperialisme, com a dominació de les gran nacions sobre les febles, s'hi ignora totalment. "La base social de l'opressió nacional [escriu], la força que la inspira, és l'aristocràcia feudal que sobreviu [...] En Anglaterra, on l'aristocràcia feudal comparteix el poder amb la burgesia [...] l'opressió nacional és més suau, menys inhumana, si, evidentment, no tenim en compte el fet que durant la guerra, quan el poder passà a mans dels landlord, l'opressió nacional es reforçà considerablement (persecució dels irlandesos, dels hindús)." Les afirmacions extravagants que omplen aquest article (que dins les democràcies la igualtat nacional i racial està assegurada; que en Anglaterra el poder passà als landlord durant la guerra; que la liquidació de l'aristocràcia feudal significa l'abolició de l'opressió nacional) estan completament impregnades d'un esperit democràtic vulgar i de limitat provincialisme. Cap paraula sobre el fet que l'imperialisme a portat l'opressió nacional fins un punt al que el feudalisme, encara que sols fos a causa del seu caràcter malfeiner i provincial, era absolutament incapaç de portar-la. L'autor no ha progressat en el domini de la teoria des de principis de segle; més encara, sembla que ha oblidat per complet el seu propi treball sobre qüestió nacional, escrit a principis de 1913 sota el dictat de Lenin.}

{“En tant que la revolució russa a vençut [conclou l'article] ja ha creat per això mateix les condicions pràctiques de la llibertat nacional, en haver derrocat el poder feudal basat en la servitud...” Per al nostre autor, la revolució està ja completament enrere. Davant d'ell, està, completament en l'esperit de Miliukov i Tseretelli, la “definició dels drets” i “la seua definitiva consolidació”. Tanmateix, no sols l'explotació capitalista, en l'enderrocament de la qual Stalin ni hi pensa, sinó la propietat feudal, que ell mateix declara ésser la base de l'opressió nacional, estaven encara intactes. Els landlord russos, de la mena de Rodzianko o del príncep Lvov, es trobaven en el poder. Tal era (és difícil de creure fins i tot avui en dia!) la concepció històrica i política de Stalin deu dies abans que Lenin proclamés l'orientació vers la revolució socialista.}

La conferència de bolxevics de tota Rússia, convocada pel buró del comitè central, s'inaugurà en Petrograd el 28 de març, a la vegada que la conferència dels presidents dels soviets més importants de Rússia. Encara que havia passat ja un mes des de la revolució, el partit estava encara en les angoixes d'una extrema confusió, augmentada per la direcció imposada durant les dues darreres setmanes. La diferenciació de les tendències polítiques no havia cristal·litzat encara. En la deportació havia requerit l'arribada de Spandarian; ara, el partit havia d'esperar l'arribada de Lenin. Xovinistes furibunds com Voitinski i Eliava, entre d'altres, continuaven anomenant-se bolxevics i participaren en la conferència del partit junt amb els que es consideraven internacionalistes. Els patriotes donaven aire als seus sentiments del mode més explícit i atrevit que no els semipatriotes, que constantment es retractaven i donaven excuses. Com una majoria dels delegats pertanyien al pantà (expectants, d'opinió inestable), el seu portaveu natural fou Stalin. “Tots pensem el mateix del Govern Provisional”, digué el delegat Vassiliev, de Saratov. “No hi ha diferències quant a mesures pràctiques entre Stalin i Voitinski”, convingué Krestinski alegrat. No més tard de l'endemà, Voitinski s'uní als menxevics, i set mesos després lluità al capdavant d'un destacament de cosacs contra els bolxevics.

Segons sembla, la conducta de Kàmenev en el judici no s'havia oblidat. És possible que els delegats parlaren també del misteriós telegrama al gran Duc. Tal vegada Stalin es prengué la molèstia de recordar als altres aquests errors del seu amic. Siga com siga, el cas és que no fou Kàmenev, sinó Stalin, molt menys conegut, qui resultà delegat per a exposar el principal informe polític sobre l'actitud envers el Govern Provisional. S'ha servat l'acta d'aquell informe; és un document que no té preu per a historiadors i biògrafs. El seu tema era el problema central de la revolució, açò és, les relacions entre els soviets recolzats directament pels treballadors armats i els soldats, i el govern burgès, que només existia mercès dels dirigents dels soviets. “El govern [deia Stalin en la conferència] està escindit en dos òrgans, cap dels quals té plena sobirania [...] Cert és que el soviets ha pres la iniciativa dels canvis revolucionaris; el soviets és l'únic dirigent revolucionari del poble en armes, l'òrgan que controla el Govern Provisional. El Govern Provisional s'ha encarregat de la tasca de reforçar de manera efectiva les realitzacions del poble revolucionari. El soviets mobilitza les forces i exerceix el control, en tant que el Govern Provisional, insegur i claudicant, es reserva el paper de defensor de les conquestes que el poble ja ha assolit.” Aquest extracte val per tot un programa!

L'informador exposava les relacions entre les dues classes bàsiques de la societat com una divisió de treball entre dos “òrgans”. Els soviets, açò és, els treballadors i els soldats, fan la revolució; el govern, és a dir, els capitalistes i els hisendats rurals, la “fortifiquen” o consoliden. Durant 1905-1907, Stalin mateix havia escrit una i altra vegada, parafrasejant Lenin: “La burgesia russa és antirevolucionària; no pot ésser ni el motor, i menys encara dirigent de la revolució; és enemiga jurada de la

revolució, i amb ella caldrà entaular una lluita tenaç.” I la idea política mentora del bolxevisme no havia estat anul·lada en cap sentit per la marxa de la Revolució de Febrer. Miliukov, el cap de la burgesia liberal, digué en la conferència del seu partit pocs dies abans de l'aixecament: “Caminem sobre un volcà [...] Siga quin siga el caràcter del govern (bo o roí), necessitem un govern fort, ara més que mai.” Quan l'aixecament començà, tanmateix la resistència de la burgesia, als liberals no els quedà més recurs que assentar-se al terreny preparat pel seu triomf. Cap altre, sinó Miliukov, que havent declarat en vigílies ésser preferible una monarquia rasputiniana a una erupció volcànica, dirigia ara el Govern Provisional que, en concepte de Stalin, havia de “fortificar” les conquestes de la revolució, però que, en realitat, feia tot el possible per a estrangular-la. Per a les masses insurgents, el sentit de la revolució estava en l'abolició de les antigues formes de propietat, que precisament el Govern Provisional defensava. Stalin presentava la lluita irreconciliable de classes que, a despit de tots els esforços dels conciliadors, s'anava fent cada vegada més violenta per a esdevenir guerra civil, com una mera divisió de treball entre dues màquines polítiques. Ni tan sols el menxevic d'esquerra, Martov, hauria plantejat el cas de tal manera. Aquesta era la teoria de Tseretelli (i Tseretelli era l'oracle dels conciliadors) en la seua més vulgar forma d'expressió: forces “moderades” i d'altres més “resoltes” actuen en un recinte anomenat “democràcia”, i es divideixen la tasca, unes “conquerint” i les altres “consolidant”. Ací, preparada per a nosaltres, tenim la fórmula de la futura política stalinista en Xina (1924-1927), Espanya (1936-1939), i, en general, en tots els seus malaurats “Fronts Populars”.

“No ens convé forçar ara el curs dels esdeveniments [continuava l'informador] accelerant el procés de separació de les capes burgeses [...] Hem de guanyar temps frenant la secessió de les capes intermèdies de la burgesia per a estar disposats a la lluita contra el Govern Provisional.” Els delegats escoltaven aquests arguments amb vagues recels. “No espantar la burgesia” havia estat sempre la consigna de Plekhànov, i, en el Caucas, de Jordània. El bolxevisme aconseguí la seua maduresa lluitant ferament contra aquella tendència. És impossible “frenar la separació” de la burgesia sense frenar alhora la lluita de classes proletària; en essència, ambdues coses són simplement els dos aspectes d'un mateix procés. “La xerrameca sobre la qüestió de no espantar la burgesia... [havia escrit Stalin mateix en 1913, poc abans d'ésser detingut], només suscitava somriures, perquè era evident que la tasca de la socialdemocràcia no era només “espantar” la mateixa burgesia, sinó desallotjar-la en la persona dels seus advocats, els cadets.” Fins i tot és difícil comprendre com cap antic bolxevic podia haver oblidat els catorze anys d'història de la seua fracció per a recórrer en el moment més crític a la més odiosa de les fórmules menxevics. L'explicació ha de trobar-se en el mode de discórrer de Stalin; no té capacitat per a les idees generals, i la seua memòria no les serva. Les usa de tant en tant, segons es necessiten, i les fa a una banda sense el menor remordiment, quasi com un reflex. En l'article de 1913 es referia a les eleccions per a la Duma. “Desallotjar” la burgesia significava només arrabassar actes als liberals. La referència del moment afectava l'enderrocament revolucionari de la burgesia. Aquella era una feina que Stalin relegava al remot futur. De moment, justament igual que els menxevics, creia necessari “no espantar-los”.

Després de llegir la resolució del comitè central, que havia contribuït a redactar, Stalin declarà més bé d'improvís que no estava totalment d'acord amb la resolució proposada pel soviets de Krasnoiarsk. El significat secret d'aquesta maniobra no està clar. En el seu viatge des de Sibèria, Stalin pogué haver participat en la redacció de l'acord del soviets de Krasnoiarsk. És possible que, adonant-se de l'actitud dels delegats, pensés que era millor no dissentir de Kàmenev gens ni mica. No obstant això, la resolució de Krasnoiarsk encara era de qualitat pitjor que el document de Petrograd:

“...posar bé de manifest que l’única font del poder i l’autoritat del Govern Provisional, és la voluntat popular, a la que el Govern Provisional s’ha de sotmetre completament, i sostenir el Govern Provisional [...] només mentre seguisca la pauta de satisfer els anhels de la classe treballadora i dels camperols revolucionaris”. La panacea traginada de Sibèria resultava molt senzilla: la burgesia “s’ha de sotmetre completament” al poble i “seguir la pauta” dels obrers i camperols. Poques setmanes més tard, la fórmula de recolzar la burgesia “mentre”, etc., hauria de convertir-se en el blanc de les burles de tots els bolxevics. Però ja alguns dels delegats protestaven contra la idea de recolzar el govern del príncep Lvov; només pensar-ho xocava amb excessiva cruesa amb la constant tradició del bolxevisme. L’endemà, el socialdemòcrata Steklov, partidari també de la fórmula del “mentre”, etc., i al mateix temps membre de la “comissió de contacte” immediata a les esferes rectores, tingué en la conferència dels soviets la poca habilitat de pintar les maquinacions reals del Govern Provisional amb tan negres tintes (oposició a les reformes socials, esforços a favor de la monarquia i de les annexions), que la conferència dels bolxevics s’apartà alarmada de la fórmula de suport. “Ara es veu [digué el delegat moderat Noguín, expressant els sentiments de molts altres] que no hem de discutir el suport, sinó l’oposició.” El delegat de l’ala esquerra, Skrypnik, manifestà el mateix criteri: “Moltes coses han canviat des de l’informe que ahir féu Stalin [...] El Govern Provisional està intrigant contra el poble i la revolució [...], i, no obstant això, la resolució parla de suport.” Descoratjat Stalin, la manera del qual d’apreciar la situació no havia resistit la prova del temps ni tan sols vint-i-quatre hores, “proposà instruir al comitè per a alterar la clàusula relativa al suport”. Però la conferència anà més lluny: “Per una majoria contra quatre, se suprimeix de la resolució la clàusula relativa al suport.”

Podria pensar hom que, d’ara en avant, tot l’esquema de l’informador sobre la divisió del treball entre el proletariat i la burgesia quedaria relegat a l’oblit. En realitat, de la resolució desaparegueren les paraules, però no la idea. El temor d’“espantar la burgesia” subsistí. En substància, la resolució era una apel·lació al Govern Provisional, exhortant-lo a “emprendre la lluita més enèrgica per a liquidar per complet el vell règim”, en el mateix moment en què es disposava a emprendre “la lluita més enèrgica” per a restaurar la monarquia. La conferència no s’arriscà més enllà d’una pressió amistosa sobre els liberals. No es parlava de cap manera d’una lluita independent per a la conquesta del poder, tot i que no fos més que en nom d’objectius democràtics. Com de propòsit per a exposar a la llum el vertader esperit tancat en les resolucions aprovades, Kàmenev declarà en la conferència dels soviets, que se celebrava al mateix temps, que, en allò tocant la qüestió del poder, tenia el “gust” d’agregar-hi el vot dels bolxevics a la resolució oficial que havia estat presentada i patrocinada pel dirigent dretà menxevic Dan. A la vista d’aquests fets, l’escissió de 1903, que féu permanent la Conferència de Praga en 1913, hauria de semblar un lleuger malentès.

Així, doncs, no fou per casualitat que en la sessió de l’endemà, la conferència bolxevic estava discutint la proposta del dirigent menxevic de la dreta, Tseretelli, de fusionar els dos partits. Stalin hi reaccionà amb simpatia: “Haurien de fer-ho. Cal definir les nostres proposicions en allò tocant els termes d’una unificació. Aquesta no és possible sinó sobre la línia de Zimmerwald-Kienthal”. S’al·ludia amb aquestes paraules a la “línia” de dues conferències socialistes celebrades a Suïssa, on havien preponderat pacifistes moderats. Molotov, que dues setmanes abans havia estat castigat pel seu esquerranisme, sortí a l’encontre amb tímides objeccions: “Tseretelli desitja unir elements divergents [...] La unitat sobre tal línia equivocada...” Més resolta fou la protesta de Zalutski (una de les futures víctimes de les purgues): “Només un possibilista pot sentir-se impulsat pel mer desig d’unitat, no un socialdemòcrata [...] És impossible

unir-se sobre la base d'una adhesió superficial a Zimmerwald-Kienthal [...] És necessari proposar una plataforma definida." Però Stalin, que havia estat titllat de possibilista, es mantingué en les seues posicions: "No hem d'anticipar-nos a assenyalar discrepàncies. La vida del partit és impossible sense que les hi haja. Hem de dirimir aquestes menudes discòrdies dins del partit." A penes pot hom creure als seus ulls: Stalin qualificava les diferències amb Tseretelli, inspirador del bloc dominant del soviètic, de menudes discòrdies que es podien "dirimir" dins del partit. La discussió es produí l'1 (14) d'abril. Tres dies després, Lenin havia de declarar la guerra a mort a Tseretelli. I dos mesos després, Tseretelli estaria desarmant i detenint bolxevics.

La conferència de març de 1917 és d'extraordinària importància quant a percepció de l'estat d'ànim dels membres prominents del partit bolxevic immediatament després de la Revolució de Febrer, i particularment de Stalin, que acabava de tornar de Sibèria després de quatre anys de cavil·lar pel seu compte. De la succinta crònica de les actes, emergeix com un vulgar demòcrata i un provincià obligat pel caire de l'hora a adoptar el color marxista. Els seus articles i discursos d'aqueixes setmanes projecten una llum clara i sense taques sobre la seua posició durant els anys de guerra: si durant la seua permanència en Sibèria hagués derivat gens ni mica cap a les idees de Lenin, com al·leguen memòries escrites vint anys després dels fets, no s'hauria enfonsat de mode tan irremeiable al fang de l'oportunisme com ho féu al març de 1917. L'absència de Lenin i la influència de Kàmenev, feren possible que Stalin aparegués en esclatar la revolució com era realment, mostrant les seues característiques més profundament arrelades: desconfiança envers les masses, total manca d'imaginació, miopia, propensió a cercar la línia de menor resistència. Per això, la conferència de març, en la que Stalin es revelà a si mateix tan explícitament com a polític, se suprimeix avui de la història del partit, i les seues actes es guarden sota set claus. En 1923 es prepararen secretament tres còpies per als membres del, "triumvirat": Stalin, Zinòviev i Kàmenev. Només en 1926, quan Zinòviev i Kàmenev s'uniren a l'oposició contra Stalin, pogué fer-me amb aquest notable document, el que em permeté publicar-lo en l'estranger, en rus i en anglès.

Però, després de tot, aquest document no difereix en res d'essencial dels seus articles en *Pravda*, als que tan sols serveix de suplement. Ni una simple declaració, proposta o protesta en què Stalin oposés, si fa o no fa articuladament, el punt de vista bolxevic a la política dels demòcrates petit burgesos ha arribat fins a nosaltres d'aquells dies. Un testimoni presencial d'aquells temps, el menxevic d'esquerra Sukhanov (autor del manifest *Als treballadors del món*, ja esmentat), escrivia en les seues inestimables *Notes sobre la revolució*: "A més de Kàmenev, els bolxevics tenien aleshores Stalin en el Comitè Executiu [...] Durant la seua rara actuació [...] feia (i no sols a mi) la impressió d'una mota grisa que, de tant en tant, es feia lleument visible, sense deixar rastre. Realment, d'ell no hi ha altra cosa a dir." Tal descripció, que hem de reconèixer prou parcial, li costà a Sukhanov la vida temps després.

El 3 (16) d'abril, després de travessar Alemanya en guerra, Lenin, Krupskaja, Zinòviev i d'altres creuaven la frontera de Finlàndia i arribaren a Petrograd... Un grup de bolxevics, amb Kàmenev al capdavant, acudiren a rebre Lenin a Finlàndia. Stalin no estava entre ells, i aquesta lleugera dada mostra millor que res la inexistència de quant significués la intimitat personal entre ell i Lenin. "Tot just en arribar, Vladimir Iliix s'assegué en un divan [conta Raskolnikov], i l'emprengué amb Kàmenev: "Què heu estat escrivint en *Pravda*? Hem vist diversos números, i estem furiosos contra vosaltres..." Durant els anys que passà junt amb Lenin en l'estranger, Kàmenev s'havia acostumat a aquelles dutxes tan gelades. No eren obstacle perquè estimés Lenin, i fins i tot l'adorés completament amb la seua vehemència, la seua profunditat, la seua senzillesa, les seues sortides, que li feien riure fins i tot abans d'escoltar-les, i el seu

caràcter de lletra, que imitava sense adonar-se'n. Molts anys més tard, algú recordava que durant el viatge, Lenin havia preguntat per Stalin. Aquella pregunta natural (Lenin preguntaria indubtablement per tots els membres de la plana major bolxevic), serví després com a punt de partida per a ordir una pel·lícula soviètica.

Un cronista minuciós i conscient de la revolució escrigué el següent sobre la primera aparició de Lenin en públic davant els bolxevics reunits a l'efecte: "Mai oblidaré aquell discurs que, com el tro, commogué i sorprengué no a mi solament, un heretge a qui la casualitat havia portat allí, sinó fins i tot tots els creients. Segur és que ningú s'ho esperava".

No es tractava d'un tro retòric, que no era cosa del grat de Lenin, sinó de tot el caire de les seues idees. "No necessitem una república parlamentària, ni una democràcia burgesa; no necessitem cap govern que no siga el soviets dels diputats dels obrers, els soldats i els camperols pobres!" En la coalició dels socialistes amb la burgesia liberal (açò és, en el "front popular" dels nostres dies), Lenin només hi veia traïció al poble. Féu una despietada mofa de la frase de moda "democràcia revolucionària", que confonia en una mescladissa els treballadors i la petita burgesia, populistes, menxevics i bolxevics. Els partits conciliadors que predominaven en els soviets no eren per a ell aliats, sinó enemics irreconciliables. "Només allò [adverteix Sukhanov] era suficient aleshores perquè a l'auditori li girés el cap!"

El partit estava tan mancat de preparació per a Lenin com ho havia estat per a la Revolució de Febrer. Tots els judicis, consignes i girs verbals acumulats durant les cinc setmanes de revolució quedaren reduïts a miques. "Atacà resoludament les tàctiques dels grups situats al capdavant del partit i dels camarades individuals, ja abans d'arribar [escriu Raskolnikov, referint-se primer que res a Stalin i Kàmenev]. Els activistes més responsables del partit estaven presents. Però fins i tot per a ells resultà quelcom totalment nou el discurs d'Ilitx. Cavà una fosa entre la tàctica d'ahir i la d'avui" No hi hagué discussió. Estaven tots massa confusos per a això. Ningú volgué exposar-se als cops d'aquell intrèpid líder. Pels racons xiuxiuejaven que Ilitx havia passat massa temps en l'estranger, que havia perdut contacte amb Rússia, que no comprenia la situació, i, pitjor encara, que s'havia passat a la posició del trotskisme. Stalin, informador en vigílies en la conferència, romania callat. S'adonava que havia comès un terrible error, molt més greu que en aquella ocasió del Congrés d'Estocolm en què havia defensat la divisió de la terra, o un any després, quan transitòriament formà entre els boicotejadors. Decididament, el millor era no prodigar-se. Ningú s'inquietava per conèixer l'opinió de Stalin sobre l'assumpte, de cap manera. Després, ningú pogué recordar la menor cosa per a les seues memòries del que Stalin féu durant les setmanes que succeïren.

Mentre, Lenin no estava inactiu: passava revista a la situació amb els seus perspicaces ulls, turmentava els seus amics amb preguntes, i prenia el pols als treballadors. L'endemà mateix presentà al partit un resum de les seues impressions, que vingué a ésser més tard el document més important de la revolució, famós pel nom de *Les tesis d'abril*⁶. Lenin no sols no s'espantava d'"espantar" els liberals sinó tampoc els membres del comitè central bolxevic; no jugava a l'amagatall amb els presumptuos dirigents del partit bolxevic. Posava al nu la lògica de la guerra de classes. Fent a una banda la covarda i fútil fórmula del "mentre, etc.", situà el partit enfront de la tasca d'apoderar-se del govern. Però el primer i principal era determinar qui era l'enemic. Els monàrquics de les centúries negres, arrupits als seus racons i encreuaments, no tenien la menor importància. La plana major de la contrarevolució burgesa es componia del

---

⁶ Veure versió catalana en: <http://marxists.org/catala/lenin/1917/04/0407a.htm> . [dT]

comitè central del partit cadet i del Govern Provisional que ell inspirava. Però aquest últim existia per gràcia dels socialistes-revolucionaris i els menxevics, que, al seu torn, exercien el poder per la credulitat de les masses. En tals condicions no es podia pensar en l'aplicació de la violència revolucionària. La primera cosa que interessava era conquerir les masses. En compte d'unir-se i fraternitzar amb els populistes i els menxevics, era necessari desemascarar-los davant els treballadors, els soldats i els camperols com a agents de la burgesia. "El govern autèntic és el soviètic de delegats dels treballadors [...] El nostre partit és una minoria en el soviètic [...] No es pot evitar! A nosaltres toca explicar, pacientment i amb persistència, d'una manera sistemàtica, l'error de la seua tàctica. Mentre no siguem més que una minoria, la nostra tasca consisteix en criticar, per a desenganyar les masses." Tot aquell programa era senzill i segur, i cada clau estava fermament clavada. Aquestes tesis portaven només una signatura: "Lenin". Ni el comitè central del partit ni el consell de redacció de *Pravda* volgueren posar la seua rúbrica al peu d'aquell explosiu document.

El mateix 4 d'abril, Lenin comparegué davant la mateixa conferència del partit en què Stalin havia explicat la seua teoria de la divisió pacífica del treball entre El Govern Provisional i els soviets. El contrast era massa cruel. Per a moderar-lo, Lenin, abandonant el seu costum, no sotmeté a anàlisi les resolucions que s'havien pres, sinó que els girà l'esquena. El que féu fou elevar la conferència a un pla molt més alt. Li féu veure noves perspectives que els suposats líders ni tan sols havien sospitat. "Per què no s'ha pres el poder?", preguntava el nou ponent, i procedí a resumir les explicacions de rigor: la revolució es considerava burgesa, estava només en la seua fase inicial; la guerra creava dificultats imprevistes, i d'altres per l'estil. Tot això és desencertat. El fet és que el proletariat no té suficient consciència ni està ben organitzat. Açò s'ha d'admetre. La força material està en mans del proletariat, però la burgesia es troba alerta i preparada. Lenin desvià la qüestió de l'esfera de pseudoobjectivisme en què Stalin, Kàmenev i d'altres tractaven d'ocultar les tasques de la revolució, a l'esfera d'advertència i acció. El proletariat no s'havia fet amb el poder al febrer, no perquè la presa del poder estigués proscripida per la sociologia, sinó perquè la seua incapacitat permeté als conciliadors defraudar el proletariat en interès de la burgesia..., i això era tot! "Fins i tot els nostres bolxevics [continuà, sense esmentar noms per a res] mostren confiança envers el govern. Açò només pot explicar-se per haver-se embriagat amb la revolució. És el fi del socialisme [...] Si açò és així, no puc seguir endavant. Preferisc quedar-me en minoria." No era difícil per a Stalin i Kàmenev reconèixer l'al·lusió a ells. Tots els presents s'adonaren de qui eren els al·ludits per l'informador. Els delegats no tenien el menor dubte que Lenin parlava seriosament en dir que s'apartava. Allò era molt diferent de la fórmula "mentre, etc."

L'eix de la qüestió relativa a la guerra es desvià amb no menys resolució. El Govern Provisional havia mig promès una república. Però, canviava açò el caràcter de la guerra? França portava molt de temps com a república, i ho havia estat més d'una vegada, però la seua participació en la guerra continuava essent imperialista. L'índole de la guerra es determina pel caràcter de la classe que governa. "Quan les masses declaren que no volen cap mena de conquesta, jo ho crec. Quan Gutxkov i Lvov declaren que no volen conquestes, menteixen amb tot desvergonyiment." Aquest senzill judici és profundament científic i, alhora, comprensible per a tots els soldats de les trinxeres. Lenin assestà després un colp directe en anomenar *Pravda* pel seu vertader nom. "Demandar d'un govern de capitalistes que repudie les annexions és una neciesa, una burla evident..." Aquestes paraules afectaven directament Stalin. "És impossible acabar aquesta guerra sense una pau de violència, a menys que el capitalisme siga derrocat." I, no obstant això, els partidaris de la conciliació continuaven recolzant els

capitalistes, i *Pravda* els recolzava a ells. “La petició del soviets [...] no conté una sola paraula que revele consciència de classe. Tota ella és pura fraseologia.” Açò es referia a aquell mateix manifest saludat per Stalin com la veu de l'internacionalisme. Les frases pacifistes, al mateix temps que mantenien les velles aliances, els vells tractats, els vells objectius, només tenien com a finalitat enganyar les masses. “El que és únic a Rússia és la transició inconcebiblement ràpida de la violència irreprimible a la decepció més subtil.” Tres dies abans, Stalin havia declarat estar disposat a unir-se al partit de Tseretelli. “He escoltat que existeix a Rússia una tendència a la unificació; la unitat amb un defensista és traïció al socialisme. Crec que és millor quedar-se sol, com Liebknecht, un contra cent deu!” Ja no es podia tolerar ni tan sols portar el mateix nom dels menxevics, el nom de socialdemocràcia. “Per la meua banda, propose que canviem de nom el partit, que d'ara en avant ens anomenem Partit Comunista.” ni un sol dels assistents a la conferència, ni el mateix Zinòviev, que acabava d'arribar amb Lenin, recolzà aquesta proposta, que semblava una ruptura sacrílega amb el seu propi passat.

Pravda, que continuaven dirigint Kàmenev i Stalin, declarà que les tesis de Lenin reflectien la seua opinió personal, que no compartia el buró del comitè central, i que *Pravda* continuaria la seua política de sempre. Aquella declaració portava la signatura de Kàmenev. Stalin la recolzava amb el seu silenci. Hagué de romandre així durant molt de temps. Les idees de Lenin li semblaven il·lusions d'un emigrat, però ell romaní atent esperant la reacció del partit. “S'ha de reconèixer obertament [escrivia més tard el bolxevic Angarski, que havia passat per la mateixa evolució que els altres] que molts dels vells bolxevics [...] mantenien les opinions bolxevics de 1905 respecte al caràcter de la revolució de 1917, i que no era cosa fàcil repudiar tals opinions.” En realitat, no es tractava de “molts dels vells bolxevics”, sinó de tots, sense excepció. En la conferència de març, on es reuniren els quadres del partit de tot el país, no s'aixecà una sola veu a favor d'esforçar-se en demanar el poder per als soviets. Tots ells s'havien de rearmar. Dels setze membres del comitè de Petrograd, només dos recolzaren les tesis, i fins i tot no ho feren des del primer moment. “Molts dels camarades insinuaren [recordava Tsikhon] que Lenin havia perdut contacte amb Rússia, que no tenia en compte les condicions actuals, etcètera.” El bolxevic de províncies, Lebedev, refereix que al principi els bolxevics condemnaven l'agitació de Lenin, “que semblava utòpica i que s'explicava només per la seua perllongada falta de contacte amb la vida russa”. Un dels inspiradors de tals judicis fou sens dubte Stalin, que sempre havia mirat amb desdeny als emigrats”. Alguns anys després, Raskolnikov recordava que “l'arribada de Vladimir Ilitx plantejà un marcat Rubicó en la tàctica del nostre partit [...] La tasca de prendre possessió del poder de l'estat es concebia com un ideal remot [...] Es considerava suficient recolzar el Govern Provisional en una o altra forma [...] El partit no tenia dirigent d'autoritat capaç de soldar-lo en una ferma unitat i portar-lo endavant.” En 1922, no se li podia haver ocorregut a Raskolnikov veure Stalin com el “dirigent d'autoritat”. El treballador dels Urals, Markov, a qui la revolució havia trobat a la vora del seu torn, escrivia: “Els nostres dirigents anaven a les palpentes fins que arribà Vladimir Ilitx [...] La posició del nostre partit fou fent-se clara en aparèixer les seues famoses tesis.” “Recordeu la recepció dispensada a les tesis d'abril de Vladimir Ilitx [deia Bukharin poc després de morir Lenin], quan part del nostre propi partit les mirava com una traïció virtual a la ideologia marxista consagrada.” Aqueixa “part del nostre propi partit” era tota la seua direcció, sense exceptuar ningú. “Amb l'arribada de Lenin a Rússia en 1917 [escrivia Molotov en 1924], el nostre partit començà a aixafar terreny ferm [...] Fins aquell moment només havia anat caminant insegur i vacil·lant [...] El partit no tenia la claredat i la resolució que requeria el moment revolucionari...” Abans que els altres, d'una manera més concloent i precisa, Ludmila Stahl defineix el canvi

ocorregut. “Fins a l’arribada de Lenin, tots els camarades erraven en la foscor...”, deia el 4 (17) d’abril de 1917, en el moment més culminant de la crisi del partit. “En veure la inventiva independent del poble no sabíem tenir-la compte [...] Els nostres camarades s’acontentaven amb mers preparatius per a l’Assemblea Constituent, a base de mètodes parlamentaris, i no admetien ni tan sols la possibilitat d’anar més lluny. Acceptant les consignes de Lenin, farem el que la vida mateixa ens empenta a fer.”

El rearmament del partit a l’abril fou un colp força humiliant per a Stalin. Havia vingut de Sibèria amb l’autoritat d’un vell bolxevic, amb la categoria de membre de comitè central, ajudat per Kàmenev i Muranov. També ell inicià el seu propi estil de “rearmament”, refusant la política dels dirigents locals com excessivament radical i compromentent-se mitjançant diversos articles de *Pravda*, un informe en la conferència i la resolució del comitè de Krasnoiarsk. Enmig d’aquesta activitat, que per la seua mateixa índole era tasca d’un dirigent, aparegué Lenin. Es presentà en la conferència com entra un inspector a l’aula. Després d’escoltar diverses frases girà l’esquena al mestre i amb una esponja mullada esborrà de l’encerat tots els seus fútils gargots. Els sentiments de sorpresa i protesta dels delegats es resolgueren en una expressió admirativa. Però Stalin no tenia admiració que oferir. El colp rebut havia estat molt dur, una sensació de desempament i de profunda enveja. L’havien humiliat davant de tot el partit molt més que en la conferència reservada de Cracòvia després de la seua malaurada direcció de *Pravda*. Era inútil lluitar contra això. També ell entreveia ara nous horitzons que no hauria estat capaç de pressentir el dia abans. No li quedava un altre remei que esmussar les dents i aparenyar calma. El record de la revolució provocada per Lenin a l’abril de l’any 1917, quedà gravat per sempre en la seua consciència, i s’hi enverinà. Més tard, s’apoderà de les actes de la conferència de març i tractà d’ocultar-les al partit i la història. Però allò no endegà res. Continuava havent-hi a les biblioteques col·leccions de *Pravda*. A més, aquelles edicions de *Pravda* es reimprimiren més tard, i els articles de Stalin parlaven per si mateixos. Durant els primers anys de règim soviètic, innumerables memòries referents a la crisi d’abril ompliren tots els periòdics històrics i les edicions commemoratives dels diaris. Tot això havia d’ésser retirat gradualment de la circulació, falsejat i substituït per nou material. La mateixa paraula “rearmament” del partit, usada per mi casualment, en 1922, fou al seu temps objecte d’atacs cada vegada més furiosos de Stalin i els seus satèl·lits.

Veritat és que en 1924 Stalin encara estimà com a més sensat admetre, amb la deguda indulgència per la seua banda, l’error dels seus mètodes al començament de la revolució, “El partit [escrivia] acceptà la política de pressionar des dels soviets al govern en la qüestió de la pau i no decidí de seguida fer un pas cap avant [...] vers la nova consigna del poder per als soviets [...] Aquella fou una posició profundament errònia, perquè multiplicava les il·lusions pacifistes, abocava aigua en el molí del defensisme i destorbava l’educació revolucionària de les masses. Jo compartia aquella posició errònia en aquella ocasió amb altres camarades del partit, i no la repudí per complet fins a meitat d’abril, després de subscriure les tesis de Lenin.” Aquest reconeixement públic, necessari per tal de protegir la seua pròpia reraguarda en la seua lluita contra el trotskisme, que començava aleshores, resultà força limitat dos anys més tard. En 1926, Stalin negava categòricament el caràcter oportunista de la seua política al març de 1917 (“No és cert, camarades això no és més que comareig!”) i admetia només que patí “algunes vacil·lacions [...], però, qui entre nosaltres no en tingué passatgerament?”. Quatre anys després, Iarolavski, que en la seua qualitat d’historiador esmentà el fet que Stalin havia assumit en iniciar-se la revolució “una posició errònia”, es veié sotmès a una feroç persecució en tots els fronts. Ja no era tolerable esmentar ni tan sols “vacil·lacions momentànies”. L’ídol del prestigi és un monstre voraç!

Finalment, en la “història” del partit, dirigida pel mateix Stalin, aquest s’atribueix la posició de Lenin, carregant les pròpies opinions als seus enemics. Kàmenev i certs activistes de l’organització de Moscou, com Rikov, Bubnov, Noguín, proclama aquesta notable història, “es mantingueren en la posició semimenxevic de suport condicional al Govern Provisional i a la política dels defensistes. Stalin, que acabava de tornar de la deportació, Molotov i d’altres, així com la majoria del partit, defensaven la política de no confiar en el Govern Provisional i es manifestaven contra el defensisme”, i així per l’estil. D’aquesta manera, per canvis graduals del fet a la ficció, el negre esdevingué blanc. Semblant mètode, que Kàmenev anomenà “dosificar la mentida”, traspua en tota la biografia de Stalin, i troba la seua expressió cimera i al mateix temps el seu col·lapse en els judicis de Moscou.

Analitzant les idees bàsiques de les dues fraccions de la socialdemocràcia en 1909, escrivia jo: “Els aspectes antirevolucionaris del menxevisme es destaquen ja en tota la seua força; les característiques antirevolucionàries del bolxevisme són una amenaça de gran perill només en el cas d’un triomf revolucionari.” Al març de 1907, després de derrocat el tsarisme, els antics quadres del partit portaren aquestes característiques antirevolucionàries del bolxevisme a la seua extrema expressió: fins a la distinció entre bolxevisme i menxevisme semblava haver-s’hi esfumat. Era imperatiu un rearmament radical del partit. Lenin, l’únic home de talla per a la tasca, ho féu en el curs d’abril. Segons sembla, Stalin no desitjava oposar-se en públic a Lenin; però tampoc es posiciona a favor d’ell. Sense fer molt de soroll, es deslligà de Kàmenev com deu anys abans havia abandonat els boicotejadors i com en la Conferència de Cracòvia deixà els conciliadors lliurats a la seua sort. No estava habituat a defensar cap idea que no prometés un èxit immediat. La conferència de l’organització de Petrograd celebrà sessions des del 14 al 22 d’abril. Tot i que ja predominava la influència de Lenin, els debats eren prou moguts de vegades. Entre els que hi intervingueren es compten Zinòviev, Tomski, Molotov i d’altres bolxevics molt coneguts. Stalin ni tan sols s’hi deixà veure; sens dubte tractava de refugiar-se en l’oblit durant una temporada.

La conferència panrusa del partit bolxevic es reuní en Petrograd el 24 d’abril. Es proposava dilucidar tots els assumptes que quedaren en suspens en la conferència de març. Uns 150 delegats representaven 79.000 membres del partit, d’ells, 15.000 de la capital. No està malament per a un partit antipatriòtic que a penes havia sortit de la il·legalitat. La victòria de Lenin s’aprecià des d’un principi en les eleccions a la presidència de cinc membres, perquè entre els elegits no estaven Kàmenev ni Stalin, els dos responsables de la política oportunista de març. Kàmenev tingué suficient valor per a demanar la concessió d’un informe de minoria en la conferència. “Reconeixent que formalment i de fet el romanent clàssic del feudalisme, la propietat de la terra pels hisendats, no ha estat encara liquidat [...], és massa prompte per a asseverar que la democràcia burgesa ha exhaurit totes les seues possibilitats.” Tal fou la idea bàsica de Kàmenev i de Rikov, Noguín, Dzerzinski, Angarski i d’altres. “L’ímpetu per a la revolució social [deia Rikov], havia d’haver vingut d’occident.” La revolució democràtica no havia acabat, deien els oradors de l’oposició, recolzant Kàmenev. Era veritat. No obstant això, la missió del Govern Provisional no consistia a donar cima a la revolució, sinó a invertir el seu curs. Per consegüent, la revolució democràtica només es podria completar sota el comandament de la classe obrera. Els debats eren animats, però plàcids, ja que en l’essencial tot havia estat decidit per endavant i Lenin feia tot el possible per facilitar la retirada dels seus antagonistes.

Durant aquests debats, Stalin intervingué amb una breu declaració contra el seu aliat d’ahir. En el seu informe de minoria, Kàmenev argumentà que no en exigir nosaltres la caiguda immediata del Govern Provisional allò que corresponia era demanar

autoritat sobre ell; altrament, les masses no ens comprendrien. Lenin hi oposà que el “control” del proletariat sobre un govern burgès, especialment en els temps de revolució, seria fictici o es reduiria a una simple col·laboració amb aquell. Stalin cregué arribat el moment de fer constar la seua disconformitat amb Kàmenev. Per a donar una espècie d’explicació sobre el seu canvi d’actitud, se serví d’una nota emesa el 19 d’abril pel ministre d’assumptes estrangers, Miliukov. L’extrema franquesa imperialista d’aquest últim, empentà literalment els soldats al carrer i originà una crisi governamental. El concepte de Lenin sobre la revolució es basava en la correlació de classes, i no en una nota diplomàtica o d’altres actes del govern. Però Stalin no estava interessat en idees generals. Tot allò que necessitava era un pretext evident per a canviar de postura amb el menor crebant per a la seua vanitat. Estava “dosificant” la seua retirada. Durant el primer període de la revolució, segons deia, “era el soviètic qui traçava el programa, mentre que ara ho feia el Govern Provisional”. Després de la nota de Miliukov, “El govern s’avança al soviètic, i aquest perd terreny. Parlar llavors de control era desviar”. Allò: sonava a forçat i fals. Però produí efecte: Stalin se les arranjà d’aquesta manera per a separar-se a temps de l’oposició, que només obtingué set vots en fer l’escrutini.

En el seu informe sobre la qüestió de les minories nacionals, Stalin féu tot el possible per salvar el clot entre el seu informe de març, que veia l’origen de l’opressió nacional merament en l’aristocràcia hisendada, i la nova posició que el partit estava assimilant. “L’opressió nacional [digué, argumentant inevitablement contra si mateix] no sols està sostinguda per l’aristocràcia gran terratinent, sinó també per una altra força: els grups imperialistes, que apliquen el mètode d’esclavitzar les nacions, après en les colònies, al seu propi país també...” A més, la gran burgesia porta rere ella “la petita burgesia, part de la intel·liguència i part de les capes superiors de la classe obrera, que gaudeixen així mateix de les despulles d’aquest lladronici”. Aquest era el tema en què precisament havia insistit Lenin durant els anys de guerra. “Així [continuava l’informe], hi ha tot un cor de forces socials que recolzen l’opressió nacional.” Per tal de posar fi a tal opressió, era necessari “apartar aquest cor de l’escena política”. Situant en el poder la burgesia imperialista, la Revolució de Febrer no preparava certament el camí per a l’alliberament de les minories nacionals. Per exemple, el Govern Provisional es resistia amb totes les seues forces als intents d’ampliar l’autonomia de Finlàndia. “De quina banda hem d’estar? Sens dubte, de banda del poble finès...” L’ucraïnès Piatakov i el polonès Dzerzinski es pronunciaren en contra del programa d’autodeterminació nacional, com a utòpic i reaccionari. “No hauríem de plantejar la qüestió nacional [deia amb ingenuïtat Dzerzinski] perquè aquesta retarda el moment de la revolució social. Per consegüent, proposaria suprimir de la resolució el punt relatiu a la independència de Polònia.” “La socialdemocràcia [hi replicà Stalin], ja que segueix una ruta que mena a la revolució socialista, ha de recolzar el moviment revolucionari dels nacionalistes contra l’imperialisme.” Llavors, per primera vegada en la seua vida, Stalin digué quelcom a propòsit d’“una ruta que mena a la revolució socialista”. El full del calendari julià portava aquell dia la data de 29 d’abril de 1917.

En haver assumit les prerrogatives d’un congrés, la conferència elegí nou comitè central, compost de Lenin, Zinòviev, Kàmenev, Milutin, Noguín, Sverdlov, Smilga, Stalin, Fedorov; i com a suplents Teodorovix Bubnov, Glebov-Avilov i Pravdin. Dels 133 delegats, per alguna raó només 109 participaren en la votació secreta amb ple vot; és possible que alguns d’ells haguessen marxat ja de la capital. Lenin obtingué 104 vots (seria potser Stalin un dels delegats que no li’n donà el seu?); Zinòviev, 101; Stalin, 97, i Kàmenev, 95. Per primera vegada era elegit Stalin per al comitè central pel procediment usual del partit. Anava ja a complir els trenta-vuit anys. Rikov, Zinòviev i

Kàmenev tenien vint-i-tres o vint-i-quatre quan foren elegits per congressos del partit per a formar part de la plana major bolxevic.

En la conferència es produí un intent de deixar Sverdlov fora del comitè central. Lenin en parlà després de la defunció d'aquell, jutjant-lo com una notòria equivocació seua. “Per fortuna [hi afegí], ens rectificaren des de baix.” És difícil que Lenin tingués cap motiu per a oposar-se a la candidatura de Sverdlov; només el coneixia per correspondència com un revolucionari professional incansable. No és improbable que l'oposició procedís de Stalin, que no havia oblidat com Sverdlov es dedicà a endreçar greuges que ell havia causat en Sant Petersburg i reorganitzant *Pravda*; la seua vida en comú en Kureika no aconseguí més que agreujar la seua enemistat. Stalin mai oblidava res. Segons sembla, tractà de venjar-se en la conferència, i d'una manera o una altra (no podem sinó figurar-nos-ho) assolí guanyar-se el suport de Lenin. Però la seua temptativa no donà resultat. Si en 1912, Lenin ensopegà amb la resistència dels delegats quan tractà d'incorporar Stalin al comitè central, aquesta vegada no fou menor la que li oposaren per a no excloure Sverdlov. Dels membres d'aquest comitè central elegit en la Conferència d'Abril, només Sverdlov arribà a morir de mort natural. Tots els altres (a excepció del mateix Stalin), així com els quatre suplents, han estat oficialment afusellats o suprimits sense tràmits oficials.

Sense Lenin ningú hauria sabut enfrontar aquella situació sense precedents; tots estaven esclavitzats per velles fórmules. Però limitar-se a la consigna de la dictadura democràtica suposava ara, segons deia Lenin, “passar de fet a la petita burgesia”. És molt possible que l'avantatge de Stalin sobre els altres estigués en la seua manca d'escrúpols per a fer-ho així i en la seua disposició a apropar-se als conciliadors i a fusionar-se amb els menxevics. No li imposava gens ni mica la reverència a les velles fórmules. El fetitxisme ideològic li era estrany; així, sense el menor remordiment, renegà de la teoria, llarg temps sostinguda, del paper contrarevolucionari de la burgesia russa. Com sempre, Stalin actuava d'una manera empírica, pressionat pel seu oportunisme natural, que sempre li havia empentat a cercar la línia de menor resistència. Però no havia estat sol en la seua postura; en el curs de les tres setmanes que precediren l'arribada de Lenin, la seua expressió traduïa fidelment les ocultes conviccions de molts dels “vells bolxevics”.

No ha d'oblidar-se que l'aparell polític del partit bolxevic es componia principalment de la intel·lectualitat, que era d'origen i ambient petit burgesos, i marxista en les seues idees i en les seues relacions amb el proletariat. Els treballadors que passaven a ésser revolucionaris professionals s'uniren a aquell grup amb molt d'afany, i dins d'ell perderen la seua identitat. La peculiar estructura social de l'aparell del partit i la seua autoritat sobre el proletariat (ambdues res accidentals, i sí que dictades per estricta necessitat històrica) foren, una vegada més, causa de la vacil·lació del partit, i finalment esdevingueren origen de la seua degeneració. El partit persistia en la doctrina marxista, que expressava els interessos històrics del proletariat en conjunt; però els éssers humans de l'aparell del partit assimilaven només proporcions disperses de tal doctrina, d'acord amb la seua pròpia experiència, relativament limitada. Moltes vegades, com es lamentava Lenin, només aprenien d'esme fórmules fetes per endavant, i tancaven els ulls als canvis de situació. En la majoria dels casos, no tenien diari contacte independent amb les masses obreres, així com d'apreciació comprensiva del procés històric. D'aquesta manera, quedaven exposats a la influència de les altres classes. Durant la guerra, els dirigents del partit es veieren seriosament afectats per tendències conciliadores emanades de cercles burgesos, en tant que els treballadors bolxevics de la base desplegaven una estabilitat molt més ferma per a resistir l'histerisme patriòtic que s'havia propagat per tot el país.

En obrir un ampli camp d'acció a processos revolucionaris, la revolució estava donant molta més satisfacció als "revolucionaris professionals" de tots els partits que als soldats de les trinxeres, als camperols de les aldees i als treballadors de les fàbriques de municions. Els foscos homes de la clandestinitat de vigílies esdevenien, sobtadament, figures polítiques rectores. En compte de parlaments tenien soviets i estaven en llibertat de discutir i governar. Pel que a ells afecta, les contradiccions de classe que havien estat la causa de la revolució semblaven haver-se liquidat sota els rajos del sol democràtic. Per això, gairebé en totes bandes de Rússia, bolxevics i menxevics es donaren la mà. Fins i tot on continuaren separats, com en Petrograd, els constrenyiments cap a la unitat eren resoludament imperiosos en ambdues organitzacions. Mentre, a les trinxeres, als pobles i a les fàbriques, els antagonismes crònics prenen un caràcter obert i més intens, presagi de guerra civil més que d'unitat. Com succeeix ben sovint, s'obria un profund avenc entre les classes en moviment i els interessos dels aparells de partit. Fins i tot els quadres del partit bolxevic, que tenien l'avantatge d'una excepcional preparació revolucionària, estaven decididament resolts a fer a una banda les masses i identificar els seus propis i especials interessos amb els de l'aparell l'endemà mateix de l'enderrocament de la monarquia. Què podia, doncs, esperar-se d'aquells quadres quan es convertiren en una burocràcia estatal totpoderosa? No és versemblant que Stalin dediqués, un sol pensament a aquesta qüestió. Era carn de la carn de l'aparell, i el més dur dels seus ossos.

Però, ¿per quin miracle assolí Lenin canviar en poques setmanes el curs del partit, portant-lo per una altra via? La resposta s'ha de cercar simultàniament en dues direccions: els atributs personals de Lenin i la situació objectiva. Lenin era fort, no sols perquè comprenia les lleis de la lluita de classes, sinó perquè tenia l'oïda perfectament acordada a l'agitació de les masses en moviment. No representava l'aparell del partit sinó l'avantguarda del proletariat. Estava completament convençut que milers d'aquells treballadors que havien suportat el més dur del treball il·legal estarien ara al seu costat. Les masses, aleshores, eren més revolucionàries que el partit, i el partit més revolucionari que el seu aparell. Ja al març, l'actitud real dels treballadors i dels soldats s'havia palesat de forma tumultuosa, i diferia molt de les instruccions dictades per tots els partits, incloent-hi el bolxevic. L'autoritat de Lenin no era absoluta, però sí enorme, perquè es recolzava en tota l'experiència del passat. Al contrari, l'autoritat de l'aparell del partit, com el seu conservadorisme, tot just estava en formació. Lenin exercia influència, no tant com a individu, sinó com a encarnació de la influència de la classe sobre el partit i del partit sobre el seu aparell. En tals circumstàncies, qui tractava de resistir, aviat perdia peu. Els vacil·lants s'alineaven amb els de davant, i els previnguts s'unien a la majoria. Així, amb pèrdues relativament escasses, Lenin assolí orientar a temps el partit i preparar-lo per a la nova revolució.

Cada vegada que els dirigents del bolxevisme havien d'actuar sense Lenin incorrien en error, inclinant-se normalment a la dreta. Llavors sorgia Lenin com un *deus ex machina*, i assenyalava el camí correcte. Significa açò que Lenin ho fos tot dins del partit bolxevic, i els altres res? Tal conclusió, molt estesa als cercles democràtics, és summament parcial, doncs falsa. El mateix podria dir hom de la ciència: la mecànica sense Newton i la biologia sense Darwin semblaren no ésser res durant molts anys. Açò és al mateix temps cert i fals. Calgué la tasca de milers d'homes de ciència senzills en reunir els fets, agrupar-los, plantejar els problemes i preparar el terreny per a les solucions intel·ligents d'un Newton o un Darwin. I cada solució, al seu torn, afectava la tasca d'altres milers d'investigadors modestos. Els genis no creen la ciència; no fan sinó accelerar el procés de la reflexió col·lectiva. El partit bolxevic tenia un dirigent de geni, i no per accident. Un revolucionari de la contextura i el tremp de Lenin només podia

estar al capdavant del partit més intrèpid, capaç de portar les seues idees i accions a la seua lògica conclusió. Però el geni en si és la més rara de les excepcions. Un dirigent genial s'orienta més de pressa, aprecia la situació més plenament, veu més enllà que els altres. Era inevitable que s'obrís un ample avenc entre el líder genial i els seus més íntims col·laboradors. Fins i tot es pot concedir que en un cert grau la perspicàcia de Lenin actués com a fre sobre el desenvolupament de la confiança dels seus col·laboradors en les seues pròpies aptituds. No obstant això, açò no significa que Lenin ho fos "tot" i que el partit sense Lenin no fos res. Sense el partit, Lenin s'hauria vist tan desvalgut com Newton i Darwin sense el treball científic col·lectiu. Per consegüent, no es tracta de vicis especials inherents al bolxevisme, i producte, pretén hom, de la centralització, la disciplina, etc., sinó del problema del geni dins del procés històric. Els escriptors que intenten desacreditar el bolxevisme sobre la base que el partit bolxevic tingué la fortuna de comptar amb un dirigent genial, no fan una altra cosa que palesar la seua pròpia vulgaritat mental.

La direcció bolxevic hauria arribat a trobar el camí correcte sense Lenin, però lentament, a costa de friccions i lluites intestines. Els conflictes de classe haurien continuat condemnant i rebutjant les consignes insípides de la vella guàrdia bolxevic. Stalin, Kàmenev i la resta de segones figures es trobaven davant l'alternativa de donar una expressió consistent a les tendències de l'avantguarda proletària o de desertar passant-se a l'altra banda de la barricada. No hem d'oblidar que Shliapnikov, Zalutski i Molotov tractaren de seguir un rumb més esquerrà des del primer moment de la revolució.

Però açò no vol dir que el vertader camí s'hagués trobat de totes maneres. El factor temps exerceix un paper decisiu en política, especialment en una revolució. La lluita de classes difícilment ha d'esperar indefinidament que els dirigents polítics descobrisquen allò que cal fer. El líder genial és important perquè, en abreujar el termini d'aprenentatge mitjançant lliçons objectives, permet al partit influir en el desenvolupament dels esdeveniments en l'instant adequat. Si Lenin no hagués arribat a primers d'abril, sens dubte el partit hauria anat temptejant la seua ruta fins a coincidir, potser, amb l'orientació assenyalada en les seues tesis. Però, existia cap altre capaç d'haver preparat el partit per al desenllaç d'octubre? Aquesta interrogació no es pot contestar categòricament. Una cosa és certa: en aquesta situació (que exigia oposar resoludament al peresós aparell del partit les masses i idees de moviment), Stalin no hauria pogut actuar amb la necessària iniciativa creadora, i hauria estat més bé fre que no impulsor. El seu poder començà només quan es féu possible dominar les masses amb ajuda de l'aparell.

És difícil seguir el rastre de les activitats de Stalin durant els dos mesos següents. De sobte es veié relegat a una posició de tercer ordre. El mateix Lenin estava ara directament encarregat del consell de redacció de *Pravda* quasi diàriament (no per intervenció des de lluny, com abans de la guerra), i *Pravda* marcava el compàs a tot el partit. Zinòviev era amo i senyor en matèria d'agitació. Stalin no participava encara en mítings. Kàmenev, quelcom amoïnada amb la nova política, representava el partit en el Comitè Executiu Central del Soviet i en el soviets. Stalin desaparegué pràcticament d'aquella lliça i a penes se'l veié ni fins i tot en Smolni. Sverdlov assumí l'alta direcció de l'activitat organitzadora més destacada, assenyalant tasques als activistes del partit, tractant amb els de províncies, resolent conflictes. A més de les seues obligacions corrents en *Pravda* i la seua assistència a les sessions del comitè central, es confiaren a Stalin eventuais missions de caràcter administratiu, tècnic o diplomàtic, gens nombroses per cert. Peresós per naturalesa, Stalin pot treballar a pressió només quan estan en joc els seus propis interessos; altrament, prefereix fumar una pipa i passar l'estona. Durant

una temporada se sentí molt disgustat. Per tot arreu es trobava substituït per homes més importants o millor dotats. La seua vanitat sentia vivament la punxada dels dies de març i abril. Violant la seua pròpia integritat, fou lentament donant volta al rumb de les seues idees. Però, al capdavant, només girà mitja volta.

{Durant les tumultuoses “jornades d’abril”, quan els soldats sortiren als carrers per a protestar contra la nota imperialista de Miliukov, els conciliadors s’ocuparen en dirigir, com sempre, súpliques al govern i exhortacions a les masses. El 21, Comitè Executiu Central, envià un d’aqueixos telegrams-sermó signat per Txeidse, a Kronstadt i a les altres guarnicions: sí, la nota bèl·lica de Miliukov no mereix ésser aprovada; però, “entre el Comitè Executiu i el Govern Provisional han començat negociacions, que encara no han finit [aquestes negociacions, per la seua naturalesa, no fineixen mai] en reconèixer el mal fet per totes aquestes manifestacions disperses i desorganitzades, el Comitè Executiu vos demana que s’abstingueu”, etc. Per les actes oficials veiem, no sense sorpresa, que el text del telegrama fou redactat per una comissió composta per deu conciliadors i un bolxevic i que aquest bolxevic era Stalin. L’episodi és força menor (no trobarem episodis importants, en general, en aquest període), però característic. El telegrama d’exhortació representa el model clàssic d’aquest “control” que formava un element necessari del mecanisme de doble poder. Lenin criticava amb un vigor particular la menor participació dels bolxevics en aquesta política d’impotència. Si la manifestació dels marins de Kronstadt era inoportuna, calia dir-ho en nom del partit, parlant la llengua d’aquest, però no prendre cap responsabilitat sobre les “negociacions” entre Txeideze i el príncep Lvov. Els conciliadors inclogueren Stalin en la comissió perquè únicament els bolxevics tenien alguna autoritat en Kronstadt. Però això mateix calia encara més refusar la col·laboració. Però Stalin no la refusà. Tres dies després del telegrama d’exhortació, intervingué en la conferència del partit contra Kàmenev i escollí, precisament, el conflicte amb motiu de la nota de Miliukov com a una prova particularment clara de l’absurditat del “control”. Les contradiccions lògiques no desconcertaven mai aquest empíric.}

En la conferència de les organitzacions militars bolxevics celebrada al juny, després dels discursos polítics fonamentals de Lenin i Zinòviev, Stalin informà sobre “el moviment nacionalista en els regiments nacionals”. En l’exèrcit actiu, influït pel despertar de les nacionalitats oprimides, hi hagué una espontània reagrupació d’unitats armades d’acord amb la nacionalitat. Així sorgiren regiments ucraïnesos, musulmans, polonesos, etc. El Govern Provisional s’oposà obertament a aquesta “desorganització de l’exèrcit”, mentre que els bolxevics, com sempre, es posaren de part de les nacionalitats oprimides. El discurs de Stalin no es conserva; però difícilment podia agregar-hi res de nou.

El primer congrés panrus dels soviets, el 3 de juny, es perllongà durant quasi tres setmanes. Els vint o trenta delegats bolxevics de les províncies, perduts entre la massa de conciliadors, constituïen un grup gens homogeni i subjecte encara als corrents de març. No era fàcil acabdillar-los. En aquest congrés féu una referència d’interès un populista a qui ja coneixem, i que en alguna ocasió pogué observar Koba en una presó de Bakú. “Tractaré d’esforçar-me per a comprendre el paper de Stalin i Sverdlov en el partit bolxevic [escrivia Veresxtxak l’any 1928]. Mentre que Kàmenev, Zinòviev, Noguín i Krilenko es trobaven asseguts a la mesa presidencial del congrés, i Lenin, Zinòviev i Kàmenev eren els principals oradors, Sverdlov i Stalin dirigien en silenci la fracció bolxevic. Ells eren la força tàctica. Aleshores m’adoní per primera vegada del ple significat de l’home.” Veresxtxak no estava equivocat. Stalin era molt valuós darrere de la cortina, preparant la fracció per a votar. Mai usà arguments de principis. Però es donava molta feina per a convèncer els dirigents de talla normal, excepcionalment els de

províncies; si bé fins i tot en aqueixa tasca el lloc preeminent corresponia a Sverdlov, que era president permanent de la fracció bolxevic al congrés.

Mentre, l'exèrcit venia essent objecte d'una preparació "moral" per a l'ofensiva, que enervava les masses, tant a la reraguarda com al front. La fracció bolxevic protestà resoludament contra aquella aventura militar i vaticinà la catàstrofe. La majoria del congrés recolzà Kerenski. Els bolxevics decidiren respondre amb una manifestació al carrer, però mentre s'estudiava l'assumpte s'exterioritzaren diferències d'opinió. Volodarski, suport principal del comitè de Petrograd, no estava segur que els treballadors volgueren llançar-se al carrer. Els representants de les organitzacions militars insistiren en el fet que els soldats no sortirien sense armes. Stalin opinà que "existia ferment entre els soldats, però no s'advertia el mateix entre els treballadors"; no obstant això, suposava que era necessari oposar resistència al govern. La manifestació s'acordà finalment per al diumenge, 10 de juny. Els conciliadors estaven alarmats, i en nom del congrés prohibiren la manifestació. Els bolxevics se sotmeteren. Però, espantat de la mala impressió que el seu propi veredictes causà entre les masses, el mateix congrés convocà una manifestació general per al 18 de juny. El resultat fou inesperat: totes les fàbriques i tots els regiments es presentaren amb pancartes bolxevics. Allò fou un fort colp per a l'autoritat del congrés. Els treballadors i els soldats de la capital s'adonaren del seu propi poder. Dues setmanes més tard intentaren fer-lo efectiu. Així es desenvoluparen els "dies de juliol", la línia de demarcació més important entre les dues revolucions.

El 4 de maig escrivia Stalin en *Pravda*: "La revolució creix en amplària i profunditat [...] Les províncies marxen al capdavant del moviment. Així com Petrograd marxava davant en els primers dies de la revolució, ara comença a quedar-se ressagat." Exactament dos mesos després, els "dies de juliol" demostraven que les províncies marxaven molt a la saga de Petrograd. El que Stalin tenia present en escriure així eren les organitzacions, no les masses. "Els soviets de la capital [observava Lenin ja en la Conferència d'Abril] depenen políticament més del govern central burgès que els soviets provincials." Mentre que el Comitè Executiu Central tractava amb totes les seues forces de concentrar el poder en mans del govern, els soviets provincials, constituïts per menxevics i socialistes-revolucionaris, en molts casos s'apoderaren dels governs locals contra la voluntat d'aquests, i fins i tot intentaren regular la vida econòmica. Però l'"endarreriment" de les institucions soviètiques a la capital obeïa al fet que el proletariat de Petrograd havia anat tan lluny, que el radicalisme de les seues peticions espantava els demòcrates petit burgesos. Quan es discutia l'assumpte de la manifestació de juliol, Stalin argüïa que els treballadors no tenien desitjos de xoc. Aquest argument quedà desmentit pels mateixos dies de juliol, que, desafiant la proscripció dels conciliadors i fins i tot les advertències del partit bolxevic, el proletariat es bolcà als carrers, colze a colze amb els soldats. Ambdós errors de Stalin són característics seus, sens dubte: no respirava l'ambient dels mítings obrers, no estava en contacte amb les masses ni hi confiava. La informació li arribava a través de l'aparell. Però les masses eren incomparablement més revolucionàries que el partit, que, al seu torn, ho era més que els seus homes de comitè. Com altres vegades, Stalin expressava les inclinacions conservadores de l'aparell del partit, i no la força dinàmica de les masses.

A primers de juliol, Petrograd estava ja per complet de part dels bolxevics. Informant el nou ambaixador francès de la situació actual de la capital, el periodista Claude Anet assenyalava per damunt del Neva cap al districte de Viborg, on estaven concentrades les fàbriques més importants: "Allí, Lenin i Trotski són els amos. Els regiments de la guarnició són bolxevics o vacil·len en la mateixa direcció. Si Lenin i

Trotski volguessen apoderar-se de Petrograd, qui podria impedir-ho?” Tal pintura de la situació era justa. Però encara no era possible prendre el poder perquè, tanmateix el que Stalin havia escrit al maig, les províncies estaven a gran distància darrere de la capital.

El 2 de juliol, en la conferència bolxevic de totes les ciutats russes, on Stalin representava al comitè central, aparegueren dos soldats de metralladores molt excitats declarant que els seus regiments havien acordat sortir al carrer immediatament, armats per complet. La conferència es pronuncià contra tal decisió. Stalin, en nom del comitè central, sostingué aquesta posició de la conferència. Tretze anys després, Pestkovski, un dels col·laboradors de Stalin i opositorista penedit, recordava aquesta conferència. “Allí coneguí a Stalin. El local en què se celebrava la conferència no podia albergar tots els concurrents; part del públic seguia el curs dels debats des del corredor, a través de la porta oberta. Jo estava entre aquella part del públic, i, per consegüent, no poguí escoltar molt bé l’informe [...] Stalin intervingué en nom del comitè central. Com parlava en veu baixa, no percebí gran cosa del que digué des del meu lloc del corredor. Però sí m’adoní d’una cosa: cada frase de Stalin era contundent i rotunda, i les seues declaracions es distingien per la claredat amb què les formulava...”

Els membres de la conferència se separaren i foren als seus regiments i fàbriques per a dissuadir les masses d’una manifestació pública. “Al voltant de les cinc [informava Stalin després del succés], en la sessió del Comitè Executiu Central, declarí, oficialment, en nom seu i de la conferència, que decidíem no sortir.” No obstant això, la manifestació s’efectuava al voltant de les sis. “Tenia el partit dret a rentar-se les mans [...] i quedar al marge...? Com a partit del proletariat, hauríem d’haver intervingut en la seua manifestació pública i haver-li donat un caràcter pacífic i organitzat, sense tendir a una presa del poder per les armes.” Un poc més tard, Stalin digué en un congrés del partit, a propòsit dels dies de juliol: “El partit no desitjava la manifestació; el partit desitjava donar temps a què la política de l’ofensiva al front es desacredités. No obstant això, hi hagué manifestació, provocada pel caos en què es trobava el país, per les ordres de Kerenski i per l’enviament de destacaments al front.” El comitè central decidí donar a la manifestació un caràcter pacífic. “A la qüestió plantejada pels soldats de si era permisible sortir amb armes, el comitè central hi contestà que no. Però els soldats replicaren que no podien sortir desarmats [...], que portarien les armes només per a la seua pròpia defensa.”

Sobre aquest punt, no obstant això, ens trobem amb l’enigmàtic testimoni de Damià Biendi. En un to molt alegrat, el llorejat poeta digué en 1929 que a les oficines de *Pravda* trucaren Stalin per telèfon des de Kronstadt, i aquest, responent al que li preguntaven, respecte a si sortirien amb armes o sense elles, digué: “Fusells...? Vosaltres sabreu! Els oficinistes sempre portem damunt les nostres armes, els llapis, on vullga que anem. Quant a vosaltres i les vostres armes, és cosa vostra...!” Probablement, el cas està estilitzat; però s’hi percep un gra de veritat. Generalment, Stalin se sentia inclinat a menystenir la disposició dels treballadors i els soldats a lluitar: sempre recelava de les masses. Però tan prompte esclatava una baralla, fos en una plaça de Tbilisi, a la presó de Bakú o als carrers de Petrograd, invariablement s’inclinava a donar-li el caràcter de màxima violència possible. La decisió del comitè central? Podia perfectament girar-se del revés per mitjà de la paraula dels llapis. No s’ha d’exagerar, però, la importància d’aquell episodi. La pregunta procedia sens dubte del comitè central del partit de Kronstadt. Quant als mariners, haurien sortit armats de totes maneres.

Sense arribar a una insurrecció, els dies de juliol traspasaren el marc d’una simple manifestació. Es produïren trets de provocació des de finestres i teulades. Es produïren alguns xocs armats sense pla ni finalitat, però amb molts morts i ferits. Els

mariners de Kronstadt s'apoderaren accidentalment a mitges de la fortalesa de Pere i Pau i el Palau de Tàurida estigué assetjat. Els bolxevics demostraren ésser els amos de la situació, però deliberadament repudiaren la insurrecció com una aventura. “Podríem haver pres el poder el 3 i el 4 de juliol [digué Stalin en la Conferència de Petrograd]. Però contra nosaltres s'haurien aixecat els fronts, les províncies, els soviets. Sense el suport a les províncies, el nostre govern hauria estat sense mans ni peus.” Faltat d'una finalitat immediata, el moviment fou extingint-se. Els treballadors tornaren a les seues fàbriques i els soldats als seus quarters. Restava el problema de la fortalesa de Pere i Pau, que seguia ocupada pels mariners de Kronstadt. “El comitè central m'envià com delegat a la fortalesa [ha dit Stalin], on poguí convèncer els mariners presents perquè defugiren el combat [...] Com a representant del Comitè Executiu Central, aní amb Bogdanov (menxevic) a veure a Kozmin (oficial comandant). Estava preparat a lluitar [...] El persuadiré que no fes ús de la força [...] Era evident per a mi que l'ala dreta volia sang per a donar una “lliçó” als treballadors, soldats i mariners. Però poguérem malmetre els seus desitjos.” Stalin aconseguí exercir amb èxit la seua delicada missió només perquè no era una figura odiosa als ulls dels conciliadors: l'odi d'aquests es dirigia vers altres persones. A més, era capaç com ningú d'adoptar en tals negociacions el to d'un bolxevic moderat, que fugia dels excessos i propendia a la transigència. Segurament, res digué del seu consell als mariners, a propòsit dels “llapis”.

Malgrat l'evidència dels fets, els conciliadors qualificaren la manifestació de juliol de sublevació armada, i acusaren els bolxevics de conspirar. Quan el moviment ja havia passat, arribaren del front tropes reaccionàries. En la premsa es publicaren notícies basades en els “documents” del ministre de justícia, Pereverzev, segons els quals Lenin i els seus col·laboradors eren col·laboradors declarats de l'estat major alemany. Començaren dies de calúnnia, persecucions i tumult. Les oficines de *Pravda* foren destruïdes. Les autoritats promulgaren una ordre de detenció contra Lenin, Zinòviev i d'altres responsables de la “insurrecció”. Els burgesos i els conciliadors, en la seua premsa, demanaven, amenaçadors, que els culpables foren lliurats a mans de la justícia. Hi hagueren conferències en el comitè central dels bolxevics: ¿compareixeria Lenin davant les autoritats, per a donar franca batalla als calumniadors, o era millor que s'ocultés? Arribaria l'assumepte fins a un consell de guerra? No faltaren els titubejos, inevitables enmig d'una solució de continuïtat tan brusca en la situació.

La qüestió de qui “salvà” Lenin en aquells dies i qui desitjava “enfonsar-lo” ocupa no poc espai en la literatura soviètica, Damià Binedi digué fa algun temps que acudí precipitadament amb un cotxe a veure Lenin, dient-li que no imités Crist “lliurant-se per si mateix als seus enemics”. Bronch-Bruïevitx, l'exgerent del Sovnakon (Consell de Comissaris del Poble), contradigué completament al seu amic, dient en la premsa que Damià Biedni passà aquelles hores crítiques a la seua residència campestre de Finlàndia. L'al·lusió a què l'honor d'haver convençut Lenin “corresponia a d'altres camarades”, indica clarament que Bronch es veié obligat a molestar el seu bon amic per a donar satisfacció a algú més influent.

En les seues memòries, Krupskaja diu: “El 7 de juliol visití Ilitx a la seua habitació del pis dels Al·liluiev, en companyia de Maria Ilinitxna (la germana de Lenin). En aquell precís moment Ilitx estava indecís. Exposava un argument rere un altre a favor de la necessitat de comparèixer al judici. Maria Ilinitxna el contradigué amb vehemència. “Gregori Zinòviev i jo hem decidit presentar-nos. Vés a dir-li-ho a Kàmenev”, em digué Ilitx. Ho feu precipitadament. “Acomiadem-nos [em digué Vladimir Ilitx], és possible que no ens tornem a veure.” Ens acomiadàrem. Aní a veure Kàmenev i li doní el missatge de Vladimir Ilitx. A la nit, Stalin i altres dissuadiren Ilitx de presentar-se, i així li salvaren la vida.”

Ordxonikidze ha descrit amb més detall aquestes hores de prova. “Començà la furiosa caça dels nostres dirigents [...] Alguns camarades sostenien el punt de vista que Lenin no s’havia d’ocultar, sinó comparèixer [...] Així raonaven molts bolxevics prominents. Trobí Stalin al Palau Tàurida. Anàrem junts a veure Lenin...” La primera cosa que salta als ulls és el fet que en aquells moments en què es desenrotllava “una furiosa caça dels dirigents del partit”, Ordxonikidze i Stalin es trobaren tranquil·lament al Palau Tàurida, quarter general enemic, i hi sortiren sense crebant. El mateix argument es reproduí al pis d’Al·liluiev: Lliurar-se o amagar-se? Lenin suposava que no se’l jutjaria en públic. Més categòric que els altres contra el lliurament es manifestà Stalin: “Els junker (cadets de l’acadèmia militar) no el portaran tan sols a la presó, el mataran en el camí...” En aquell moment arribà Stassova i els informà d’un nou rumor: que Lenin, segons els informes del departament de policia, era un agent provocador. “Aquelles paraules produïren en Lenin una profundíssima impressió. Contragué nerviosament el rostre i declarà categòricament que havia d’anar a la presó.” Ordxonikidze i Noguín foren enviats al Palau Tàurida per a tractar d’arrancar dels partits del govern la garantia que l’Iltx no seria linxat... pels junker. Però els espantats menxevics estaven cercant garanties per a ells mateixos. Stalin, per la seua banda, informà en la Conferència de Petrograd: “Personalment, plantegí la qüestió de fer una declaració a Liber i Anissimov (menxevics, membres del Comitè Executiu Central del Soviet), i ells replicaren que no podien donar garanties de cap mena.” Després d’aqueixa temptativa al camp enemic, es decidí que Lenin abandonés Petrograd i s’ocultés en una profunda clandestinitat. “Stalin s’encarregà d’organitzar la partida de Lenin.”

La raó que assistia als adversaris del lliurament de Lenin a les autoritats es demostrà més tard pel relat del cap de les tropes, general Polovtsev. “L’oficial enviat a Terioki (Finlàndia) amb la missió de capturar Lenin em preguntà si desitjava rebre aquell cavaller en una sola peça o en diverses [...] Li contestí somrient que els detinguts solen tractar de fugir.” Per als organitzadors d’intrigues judicials, no es tractava en aquell cas de fer “justícia”, sinó d’atrapar Lenin i donar-li mort, com ho feren dos anys més tard en Alemanya amb Karl Liebknecht i Rosa Luxemburg. Stalin estava encara més convençut que els altres de l’inevitable d’una sagnant represàlia; tal solució concordava completament amb el seu propi mode de pensar. A més, estava lluny d’inquietar-se pel que digués l’“opinió pública”. Altres, fins i tot el mateix Lenin i Zinòviev, vacil·laven. Noguín i Lunatxarski es posicionaren, al llarg del dia, contra el lliurament, després d’haver-ne estat partidaris al principi. Stalin es mantingué amb més tenacitat que els altres, i demostrà tenir raó.

Vegem ara el que l’últim historiògraf soviètic ha fet d’aquest episodi dramàtic. “Els menxevics, els socialistes-revolucionaris i Trotski, que després ha esdevingut un bandit feixista [diu una publicació oficial de 1938], demanaven que Lenin comparegués voluntàriament al judici. També pensaven el mateix els que més tard s’han revelat com a enemics del poble, els mercenaris feixistes Kàmenev i Rikov. Stalin els féu front amb tenacitat”, etc. En realitat, personalment no intervinguí en aquelles converses, perquè en aquells moments jo també m’haguí d’ocultar. El 10 de juliol em dirigí per escrit al govern dels menxevics i els socialistes-revolucionaris, declarant la meua completa solidaritat amb Lenin, Zinòviev i Kàmenev, i el 22 de juliol fui detingut. En una lletra a la Conferència de Petrograd, Lenin considerava necessari fer constar particularment que “durant els difícils dies de juliol (Trotski) sabé estar a l’altura de la situació”. Stalin no fou detingut, ni fins i tot formalment inculpat en aquest cas, per la senzilla raó que políticament no existia en allò que feia a les autoritats i l’opinió pública. Durant l’enverinada persecució contra Lenin, Zinòviev, Kàmenev, qui açò escriu i d’altres,

Stalin a penes fou objecte d'esment en la premsa, tot i que era redactor de *Pravda* i signava els seus articles. Ningú prestava la més mínima atenció a aquests articles, ni s'interessava pel seu autor.

Lenin s'amagà primer a casa d'Al·liluiev, i després fou a Sestroretsk, on visqué amb el treballador Emelianov, en qui tenia plena confiança, i a qui es refereix amb respecte, sense esmentar el seu nom, en un dels seus articles. “Quan Vladimir Ilitx partí vers Sestroretsk (la nit de l'11 de juliol), el camarada Stalin i jo [relata Al·liluiev] l'acompanyàrem a l'estació de Sestroretsk. Durant la seua estada en una barraca en Razliv, i després a Finlàndia, Vladimir Ilitx enviava notes a Stalin per mediació meua de tant en tant. Les notes m'arribaven a casa; i com que calia contestar-les immediatament, Stalin se'n vingué a viure amb nosaltres a l'agost i ocupà la mateixa habitació en què havia estat ocult Vladimir Ilitx durant els dies de juliol.” Allí, pel que es veu, conegué la seua futura dona, Nadexda (Esperança), filla d'Al·liluiev, aleshores encara una adolescent. Un altre dels activistes bolxevics veterans, Rakhia, finès russificat, contà en lletres de motlle com Lenin l'encarregà una vegada de “portar-li a Stalin la següent nit. Em digué que el trobaria en la redacció de *Pravda*. Estiguérem parlant llarga estona”. Amb Krupskaia, Stalin fou durant aquella temporada un important instrument d'enllaç entre el comitè central i Lenin, el qual indubtablement confiava en ell per complet com a conspirador previngut. D'altra banda, tot contribuïa d'una manera natural a confiar-li tal missió: Zinòviev estava ocult, Kàmenev i jo en presidi, i Sverdlov encarregat de la tasca organitzadora. Stalin tenia més llibertat que altres, i no era tan conegut de la policia.

Durant el període de reacció que seguí al moviment de juliol, el paper de Stalin cresqué considerablement en importància. Pestkovski escrivia en les seues memòries apològètiques, a propòsit de les activitats de Stalin durant l'estiu de 1917: “Les masses obreres de Petrograd no coneixien a penes Stalin llavors. Ni ell cercava tampoc l'aclamació popular. Com no tenia aptituds d'orador, evitava intervenir en mítings de massa. Però no hi havia conferència del partit ni reunió organitzadora seriosa que transcorregués sense un discurs polític de Stalin. Per això els activistes del partit el coneixien bé. Quan se suscità la qüestió de presentar candidats bolxevics de Petrograd per a l'Assemblea Constituent, els activistes del partit el proposaren en un dels primers llocs.” El nom de Stalin en la llista de Petrograd figurava en sisè lloc... Encara en 1936, per a explicar per què Stalin no gaudia de popularitat, hom jutjava encara necessari advertir que no tenia “talent retòric”. Avui, semblant expressió seria totalment inadmissible. Stalin ha estat proclamat ídol dels treballadors de Petrograd i orador clàssic. Però és cert que, tanmateix no presentant-se davant les masses, Stalin, en companyia de Sverdlov, exerciren al juliol i agost una tasca de la màxima responsabilitat a l'oficina central, en reunions i conferències, en contactes amb el comitè de Petrograd, etc.

En allò que fa a la direcció del partit en aquest període, Lunatxarski escrivia en 1923: “...Fins als dies de juliol, Sverdlov estigué, per dir-ho així, a l'oficina central dels bolxevics, encarregat de tot, amb Lenin, Zinòviev i Stalin. Durant els dies de juliol es posà al capdavant.” Així és la veritat. Enmig de la dura ofensiva que s'abaté sobre el partit, aquell homenet morè, amb les seues lents, es comportava com si res hagués passat. Continuà assenyalant a cadascú la seua respectiva tasca, animava els que ho requerien, donava consells, i quan calia, també ordres. Era l'autèntic “secretari general” de l'any revolucionari, encara que no portés aqueix títol. Però era el secretari d'un partit el líder polític indiscutible del qual, Lenin, romania en la clandestinitat. Des de Finlàndia, Lenin escrivia articles, lletres, minutes de resolucions, sobre les qüestions polítiques fonamentals. Encara que el fet de trobar-se allunyat el conduís no poques

vegades a errors de tàctica, això li permetia definir amb tanta més seguretat l'estratègia del partit. La direcció quotidiana requeia sobre Sverdlov i Stalin, i sobre els membres més influents del comitè central que romanien en llibertat. El moviment de masses, mentre, havia disminuït molt. La meitat del partit s'havia acollit a la il·legalitat. En correspondència, havia crescut la preponderància de l'aparell. Dins de l'aparell, el paper de Stalin s'amplià automàticament. Aquesta llei regeix invariablement al llarg de tota la seua biografia política, i és, com si diguérem, el seu recurs principal.

{La derrota de juliol era directament la dels obrers i soldats de Petrograd l'aixecament dels quals havia ensopegat, al capdavant, amb l'endarreriment relatiu de les províncies. És per això que el descoratjament de les masses fou més profund en la capital que no en altres llocs; però sols durà unes poques setmanes. L'agitació pública revifà des del 20 de juliol, quan tres revolucionaris coratjosos aparegueren en modestos mítings en diferents barris de la ciutat: Slutski, més tard mort pels blancs en Crimea, Volodarski, mort pels socialistes-revolucionaris en Petrograd, i Ievdokimov, mort per Stalin en 1936. Després d'haver perdut alguns companys de ruta ocasionals, a finals del mes el partit féu nous reclutaments.}

Als dies 21 i 22 de juliol se celebrà en Petrograd una conferència d'importància excepcional, que fou ignorada de les autoritats i la premsa. Després del tràgic fracàs de l'arriscada ofensiva, començaren a arribar a la capital, cada vegada amb més freqüència, delegats del front, amb protestes contra la supressió de llibertats en l'exèrcit i contra la prossecució de la guerra. No foren admesos davant el Comitè Executiu Central, perquè els conciliadors no tenien res a dir-los. Els soldats que venien del front es conegueren allí els uns als altres en els corredors i les antesales, i canviaven impressions sobre els grans senyors del Comitè Executiu Central amb vigoroses paraules de soldats. Els bolxevics, que tenien habilitat per a introduir-se per tot arreu, aconsellaren als enfurits delegats que s'entrevistaren amb els treballadors, els soldats i els mariners de la capital. La conferència així provocada reuní representants de 29 regiments del front, de 90 fàbriques de Petrograd, de mariners de Kronstadt i de diverses guarnicions circumveïnes. Els soldats del front parlaren de l'estúpida ofensiva, de la matança, i de la col·laboració entre els comissaris conciliadors i els oficials reaccionaris, que de nou s'havien tornat arrogants. Encara que la majoria dels soldats del front es continuaven considerant socialistes-revolucionaris, l'enèrgica resolució proposada pels bolxevics s'aprovà per unanimitat. Des de Petrograd, els delegats tornaren a les trinxeres com a agitadors incomparables per a una revolució obrera i camperola. Podria semblar que els papers de direcció en l'organització d'aquesta notable conferència correspongueren a Sverdlov i Stalin.

La Conferència de Petrograd, que en va havia intentat dissuadir les masses de manifestar-se, es perllongà, després d'una llarga interrupció, fins a la nit del 20 de juliol. El curs de les seues activitats llença considerable llum sobre la tasca de Stalin i el seu lloc en el partit. Les qüestions d'organització en nom del comitè central estaven a càrrec de Sverdlov, qui sense pretensions ni falsa modèstia deixà l'esfera de les teories i les qüestions importants de política a d'altres. La conferència s'ocupà principalment d'examinar la situació política derivada del desastre de juliol. Volodarski, membre prominent del comitè de Petrograd, hi declarà en començar: "En aquest moment només Zinòviev pot informar [...] Seria bo escoltar Lenin..." Ningú esmentà Stalin. La conferència, interrompuda bruscament pel moviment de masses, no es reprengué fins al 6 de juliol. Però aleshores, Zinòviev i Lenin estaven amagats, i l'informe fonamental sobre política li correspongué a Stalin, en substitució de Zinòviev. "Al meu entendre [digué], de moment, la contrarevolució ens ha vençut. Estem aïllats, traïts pels menxevics i els socialistes-revolucionaris, que s'han confabulat..." El punt principal per

a l'informador era la victòria de la contrarevolució burgesa. No obstant això, era un triomf inestable; mentre la guerra continués, mentre el col·lapse econòmic no s'hagués superat, mentre els camperols no hagueren rebut la seua part de terra, “hi hauria segurament crisi, les masses es llançaran una vegada i una altra al carrer i, a més a més, tindrem xocs violents. El període plàcid de la revolució ha passat...”. D'ací que la consigna: “Tot el poder per als soviets”, no fos ja pràctica. Els soviets conciliadors havien ajudat la contrarevolució burgesa militarista a aixafar els bolxevics i a desarmar els obrers i els soldats, i d'aquesta manera havien perdut el seu dret al poder. El mateix dia anterior haurien pogut apartar el Govern Provisional amb un simple decret; dins dels soviets, els bolxevics es podrien haver assegurat el poder en senzilles eleccions parcials. Però allò ja no era possible.

Ajudada pels conciliadors, la contrarevolució s'havia armat. Els soviets no eren més que una mera pantalla de la contrarevolució. Seria babau demanar el poder per a aqueixos soviets! “No és la institució allò que importa, sinó la política de classe que desenrotlla.” La conquesta pacífica del poder havia deixat d'ésser qüestió discutible. No cabia ja més que preparar-se per a un aixecament armat, que es faria possible tan prompte com els pobletans més humils, i amb ells els soldats dels fronts, s'aliaren amb els treballadors. Però aquesta atrevida perspectiva estratègica anava seguida d'una directiva tàctica en extrem prudent per al període immediat. “La nostra tasca és reunir forces, reforçar les organitzacions ja existents, i prevenir les masses contra manifestacions prematures: aquesta és la línia tàctica general del comitè central.”

Encara que molt elemental en la forma, aquest informe contenia un estudi complet de la situació desenvolupada en els darrers dies. Els debats hi agregaren poca cosa al contingut de l'informe. En 1927, el consell d'edició de les actes consignava: “Les proposicions bàsiques d'aquest informe s'han convingut amb Lenin i traçat d'acord amb l'article de Lenin, *Tres crisis*, que encara no hi ha hagut ocasió d'editar.” A més, els delegats sabien, segurament per mediació de Krupskaja, que Lenin havia escrit tesis especials per a l'informador. “El grup dels assistents a la conferència [diuen les actes] sol·licità que les tesis de Lenin es feren públiques. Stalin manifestà que les tesis no estaven en el seu poder...” La petició dels delegats era ben comprensible: el canvi d'orientació era tan radical que desitjaven escoltar l'autèntica veu del seu líder. Però el que no es comprèn és la contestació de Stalin: si s'havia deixat les tesis a casa, les podia haver presentat en la següent sessió; no obstant això, les tesis no han aparegut mai. La impressió així creada fou que s'havien sostret a la conferència. Encara és més sorprenent el fet que les “tesi de juliol”, al contrari de tots els altres documents escrits per Lenin en la clandestinitat, no s'hagen publicat fins a la data. Com l'únic exemplar estava en possessió de Stalin, és de presumir que les perdés. No obstant això, ell mateix res en diu, d'haver-les extraviat. El consell d'edició esmentà expressament la suposició que les tesis de Lenin estigueren redactades amb subjecció a l'esperit dels seus articles *Tres crisis*⁷ i *Sobre les consignes*⁸, escrits abans de la conferència, però publicats després en Kronstadt, on continuava havent-hi encara llibertat de premsa. En efecte, una juxtaposició de textos demostra que l'informe de Stalin no era més que una senzilla exposició d'ambdós articles, sense una sola paraula de la seua pròpia collita. Evidentment, Stalin no havia llegit els articles i ignorava la seua existència; però se'n serví, de les tesis, que eren idèntiques als articles quant a contingut, i aquesta circumstància explica prou per què l'informador “oblidà” portar les tesis de Lenin a la

⁷ Veure: <http://www.marxists.org/catala/lenin/1917/07/tres-crisis.htm> [NdT]

⁸ Veure: <http://www.marxists.org/catala/lenin/1917/07/consignes.htm> [NdT]

conferència i per què no s'ha servat el document. El caràcter de Stalin fa aquesta hipòtesi no sols admissible, sinó probable.

Dins del comitè de la conferència, on sembla que es produïa una lluita molt viva, Volodarski, que es negà a admetre que la contrarevolució havia assolit un triomf decisiu al juliol, aconseguí atreure a favor seu la majoria. La resolució que sortí llavors del comitè no fou ja defensada per Stalin davant la conferència, sinó per Volodarski. Stalin no sol·licità informe de minoria, ni participà en el debat. Entre els delegats hi havia confusió. Al final, la resolució de Volodarski fou recolzada per 28 delegats contra 3 i 28 abstencions. El grup dels delegats de Viborg explicà la seua abstenció pel fet que “les tesis de Lenin no s’havia fet públiques, i la resolució no havia estat defensada per l’informador”. L’al·lusió a l’ocultació indeguda de les tesis no pot ésser més clara. Stalin res hi digué. Havia patit una doble derrota, perquè a més de suscitar descontent ocultant les tesis, no havia pogut aconseguir per a elles la majoria.

Quant a Volodarski, continuava defensant en substància l’esquema bolxevic per a la revolució de l’any 1905: primer, la dictadura democràtica; després, la inevitable ruptura amb els camperols; i, en el cas de triomfar el proletariat en occident, la lluita per la dictadura socialista. Stalin, amb l’ajuda de Molotov i d’altres diversos, defensà la nova concepció de Lenin: la dictadura del proletariat, amb el concurs dels camperols més pobres, era l’única cosa que podia assegurar la solució de les tasques de la revolució democràtica i al mateix temps obrir l’era de les transformacions socials. Stalin tenia raó oposant-se a Volodarski, però no sabé demostrar-ho. En canvi, en negar-se a reconèixer que la contrarevolució burgesa hagués guanyat una victòria decisiva, Volodarski demostrà tenir raó contra Lenin i Stalin. Aquell debat estava destinat a reproduir-se al congrés del partit diversos dies després. La conferència finí aprovant una proclama escrita per Stalin: *A tots els treballadors!*, que deia, entre d’altres coses: “... Els corromputs mercenaris i covards calumniadors gosen acusar obertament els dirigents del nostre partit de “traïció”[...]. Mai com ara han estat els noms dels nostres dirigents tan volguts i tan familiars a la classe treballadora com en aquest moment, que la imprudent xusma burgesa llença contra ells fang!” A banda Lenin, les principals víctimes de la persecució i de la calúnnia eren Zinòviev, Kàmenev i qui açò escriu. Aquests noms eren especialment cars a Stalin “quan la xusma burgesa” llençava fang contra ells.

La Conferència de Petrograd fou com una espècie d’assaig general per al congrés del partit que es reuní el 27 de juliol. Llavors, quasi tots els soviets del districte de Petrograd estaven en mans dels bolxevics. Als centres dels sindicats, el mateix que en el comitès de fàbriques i magatzems, la influència dels bolxevics havia arribat a dominar. Els preparatius d’organització del congrés estaven concentrats en mans de Sverdlov. La preparació política derivava de Lenin, des del seu amagatall il·legal. En les lletres al comitè central i publicades en la premsa bolxevic, que de nou es començava a publicar, dilucidava la situació sota diversos aspectes. Ell fou qui redactà les minutes de les resolucions fonamentals per al congrés, pesant amb atenció tots els raonaments en entrevistes efectuades clandestinament amb els diversos informadors.

El congrés es denominà d’“Unificació”, perquè s’hi havia de produir l’entrada en el partit de l’organització interdistrictes de Petrograd, a la que pertanyien Ioffe, Uritski, Riazanov, Lunatxarski, Pokrovski, Manuilski, Iurenev, Karakhan i l’autor, així com d’altres revolucionaris que d’una manera o altra s’incorporaren a la història de la Revolució Soviètica. “Durant els anys de la guerra [diu una nota de peu de pàgina a les obres de Lenin], l’organització interdistrictes estigué molt en contacte amb el comitè bolxevic de Sant Petersburg.” En l’època del congrés, l’organització sumava uns quatre mil obrers.

En la premsa es publicaren informacions sobre el congrés, que es reuní semilegalment en dos diferents districtes obrers. Als cercles governamentals es parlà de dissoldre'l. Però, en arribar als fets, Kerenski decidí que era millor deixar tranquil el districte de Viborg. Quant al públic en general, no coneixia als organitzadors del congrés. Entre els bolxevics assistents al mateix, que després es feren famosos, es compten Sverdlov, Bukharin, Stalin, Molotov, Vorotxilov, Ordxonikidze, Iurenev, Manuilski... La mesa presidencial estava formada per Sverdlov, Olmiski, Lomov, Iurenev i Stalin. Així i tot, amb les figures més destacades del bolxevisme absents, figura Stalin en últim lloc. El congrés resolgué enviar salutacions a "Lenin, Trotski, Zinòviev, Lunatxarski, Kàmenev, Kollontai i tots els altres camarades detinguts o perseguïts". Aquests foren elegits per a la presidència d'honor. L'edició de 1938 només registra l'elecció de Lenin.

Sverdlov informà sobre la tasca d'organització del comitè central. Des de la Conferència d'Abril, el partit havia augmentat de 80.000 a 240.000 membres, és a dir, s'havia triplicat. Aquest creixement sota els colps de juliol, era reconfortant. Sorprenent per la seua insignificança era la circulació conjunta de la premsa bolxevic: només 320.000 exemplars per a un país tan immens! Però l'exaltació revolucionària és elèctrica: les idees bolxevics s'obriren pas en la consciència de milions.

Stalin repetí dos dels seus informes, sobre l'activitat política del comitè central i sobre l'estat del país. Referint-se a les eleccions municipals, en les que els bolxevics assoliren al voltant del vint per cent dels vots a la capital, Stalin manifestà: "El comitè central [...] ha agrupat totes les seues forces per a lluitar, no sols contra els cadets, força de la contrarevolució, sinó també contra els menxevics i els socialistes-revolucionaris, els quals de grau o per força marxaven a la saga dels cadets." Molta aigua havia passat pel pont des dels dies de la Conferència de Març, quan Stalin havia considerat menxevics i socialistes-revolucionaris com a part de "la democràcia, revolucionària" i confiant en els cadets per a "consolidar" les conquestes de la revolució.

Tanmateix la tradició, les qüestions relatives a la guerra, al patriotisme socialista, al col·lapse de la II Internacional i als grups dins del socialisme mundial, s'excloueren de l'informe polític i es confiaren a Bukharin, ja que Stalin no sabia moure's en matèria de política internacional. Bukharin manifestà que la campanya per la pau mitjançant "pressió" sobre el Govern Provisional i els altres governs de l'Entente havia resultat infructuosa per complet, i que només la caiguda del Govern Provisional podia comportar un mode ràpid de liquidar democràticament la guerra. Després d'intervenir Bukharin, Stalin féu un informe sobre les tasques del partit. Els debats versaren conjuntament sobre ambdós informes, encara que aviat s'advertí que els dos informadors no es trobaven d'acord.

"Alguns camarades han opinat [deia Stalin] que perquè el capitalisme està poc desenvolupat al nostre país és una utopia plantejar el problema de la revolució socialista. Haurien tingut raó de no haver-hi hagut guerra, ni enfonsament, de no haver-se enfonsat fins als fonaments mateixos l'economia nacional. Però avui, aqueixes qüestions d'intervenció en l'esfera econòmica es plantegen en tots els països com a qüestió imperativa..." A més, "en cap banda tenien els treballadors organitzacions tan vastes com els soviets [...] Tot açò exclou la possibilitat que les masses obreres renunciïn a intervenir en la vida econòmica. Aquí rau el fonament realista per a plantejar la qüestió de la revolució socialista a Rússia." {L'argument principal sorprèn per la seua palesa inèpcia: si el feble desenvolupament del capitalisme fa utòpic el programa de la revolució socialista, la destrucció, provocada per la guerra, de les forces productives no pot apropar sinó, per contra, allunyar encara més l'era del socialisme. De fet, la tendència a la transformació de la revolució democràtica en revolució socialista

no rau pas en la destrucció de les forces productives per la guerra sinó en l'estructura social del capitalisme rus. Aquesta tendència podia ésser descoberta (i ho fou) abans de la guerra i independentment d'ella. La guerra féu, certament, el desenvolupament revolucionari de les masses infinitament més ràpid, però no canvià de cap manera el contingut social de la revolució. Cal dir, per altra banda, que Stalin ha agafat el seu argument d'algunes consideracions aïllades i no desenrotllades de Lenin, l'objectiu de les quals era fer acceptar als vells quadres la necessitat de rearmar el partit. }

Durant els debats, Bukharin tractà en part de defensar el vell esquema bolxevic: en la primera revolució, el proletariat rus marxa unit amb el camperol, en nom de la democràcia; en la segona revolució, unit amb el proletariat d'Europa, en nom del socialisme. “Quin és el sentit de la perspectiva de Bukharin? [replicà Stalin]. Segons ell estem treballant per una revolució camperola durant la primera fase. Però això [...] no pot menys de coincidir amb la revolució obrera. És impossible que la classe obrera, avantguarda de la revolució, deixi de combatre, a més, per les seues pròpies reivindicacions. Per això considere l'esquema de Bukharin inconsistent.” Açò era rigorosament cert. La revolució camperola no podia guanyar sinó col·locant el proletariat en el poder. El proletariat no podia prendre'l sense iniciar la revolució socialista. Stalin emprà contra Bukharin les mateixes reflexions que, exposades per primera vegada en els començaments de 1905, foren qualificades d'“utòpiques” fins a abril de 1917. Però als pocs anys, Stalin hauria d'oblidar tals arguments per ell defensats en el VI Congrés; al seu lloc, juntament amb Bukharin, hauria de reviuire la fórmula de la “dictadura democràtica”, que exerciria important paper en el programa de la Komintern i tindria una influència fatal en el moviment revolucionari de Xina i d'altres països.

{La principal tasca del congrés fou reemplaçar la consigna del pas pacífic del poder al soviets per la de la preparació de la insurrecció armada. Per a això calia comprendre primer que res el canvi que s'havia produït en la relació de forces. La direcció general d'aquest moviment era evident: del poble vers la burgesia. Però era ben difícil de fixar-ne la importància: sols un nou conflicte armat entre les classes podia mesurar la nova correlació de les forces. Tal verificació fou aportada a les acaballes d'agost per la sublevació del general Kornilov, que revelà d'un sol colp que la burgesia no tenia recolzament ni en el poble ni en l'exèrcit. El canvi produït en juliol tenia, en conseqüència, un caràcter superficial i episòdic; però no per això era menys real: des d'aleshores era absurd parlar de transmissió pacífica del poder als soviets. Allò que preocupava primer que res a Lenin, quan formulava la nova orientació, era que el partit fes front, com més resolutament possible millor, a la nova correlació de les forces. En cert sentit, recorria a una exageració deliberada: subestimar la força de l'enemic és més perillós que sobreestimar-la. Però l'apreciació exagerada provocà una reacció en el congrés, com abans en la conferència de Petrograd, molt més doncs que Stalin donà a les idees de Lenin una expressió simplificada. }

{“La situació és clara [deia Stalin] ara ningú parla de doble poder. Si abans els soviets representaven una força real, ara no són més que òrgans d'agrupament de les masses, però sense cap poder.” Alguns delegats tingueren tota la raó en replicar que en juliol la reacció havia triomfat temporàriament però que la contrarevolució no havia vençut i que el doble poder no havia estat liquidat encara a favor de la burgesia. A aquests arguments, Stalin respongué, al igual que en la conferència, amb una frase axiomàtica: “En temps de revolució, la reacció no existeix pas.” De fet, l'òrbita de tota revolució es compon de segments de corbes ascendents i descendents. La reacció prové de contracolps de l'enemic o de l'endarreriment de la mateixa massa, contracolps que apropen el regim de les necessitats de la classe contrarevolucionària però que no

canvien encara l'eix del poder. Ben diferent és la victòria de la contrarevolució: és inconcebible sense la transmissió del poder a mans d'una altra classe. En juliol no s'havia produït encara una transmissió tan decisiva. Historiadors i comentadors soviètics encara continuen avui copiant i tornant a copiar de llibre en llibre les fórmules de Stalin, sense pensar ni un moment en plantejar aquesta pregunta: si en juliol el poder passà a mans de la burgesia, perquè aquesta hagué de recórrer en agost a la insurrecció? Abans dels esdeveniments de juliol, hom anomenava doble poder al regim en què el Govern Provisional no era més que un fantasma, mentre que la força real es concentrava en els soviets. Després dels esdeveniments de juliol, una part del poder real passà dels soviets a la burgesia, però únicament una part: el doble poder no desaparegué. És precisament això que determinà després el caràcter de la insurrecció d'octubre. }

{“Si els contrarevolucionaris assoliren mantenir-se un mes o dos [deia Stalin un poc més avall] és únicament perquè el principi de la coalició no ha desaparegut. Però com que les forces de la revolució es desenvolupen, es produiran explosions i arribarà un moment en què els obrers s'aixecaran i s'agruparan al voltant d'ells les capes pobres del camperolat, enarboraran la bandera de la revolució obrera i obriran l'era de la revolució socialista en occident.” Senyalem-ho: la missió del proletariat rus és obrir l'“era de la revolució socialista en occident”. Aquesta serà la fórmula del partit en els anys següents. En el fons, l'informe de Stalin fa una estimació correcta de la situació i un pronòstic correcte: són els de Lenin. No obstant això, és impossible no notar que en l'informe de Stalin hi manca, com sempre, l'encadenament d'idees. L'orador afirma, proclama, però no prova res. Les seues estimacions estan fetes amb la vista no més lluny del nas o manllevades de fet; no han passat pel laboratori del pensament analític i no s'ha establert entre elles aquest lligam orgànic que, per si mateix, engendra els arguments, les analogies i les il·lustracions necessàries. La polèmica de Stalin consisteix en repetir idees ja expressades, a vegades sota la forma d'un aforisme que suposa provat allò que, precisament, hauria d'ésser provat. Sovint els arguments estan guarnits amb algunes grolleries, sobretot en la conclusió, quan no hi ha raó a témer la replica de l'adversari. }

En una publicació de 1938, relativa al VI Congrés, llegim: “Lenin, Stalin, Sverdlov, Dzerzhinski i d'altres, foren elegits membres del comitè central.” Només tres difunts se citen al costat de Stalin. No obstant això, les actes del congrés ens informen que s'hi elegiren 21 membres i 10 suplents per al comitè central. Per la quasi-il·legalitat en què es trobava el partit, els noms de les persones elegides per vot secret, no es feren conèixer al congrés, a excepció dels quatre que obtingueren el nombre més gran de vots, Lenin, 133 sobre 134; Zinòviev, 132; Kàmenev, 131. A més, foren elegits els següents: Noguín, Kollontai, Stalin, Sverdlov, Rikov, Bobnov, Artem, Uritski, Milutin, Berzin, Dzerzhinski, Kerestinski, Muranov, Smilga, Sokolnikov i, Txaumian. Els noms s'han ordenat segons el nombre de vots rebuts. Els de vuit suplents, a saber: Lomov, Ioffe, Strassova, Iakovieva, Dxaparidze, Kisselev, Preobrazenski i Skripink, s'han pogut reconstituir definitivament.

El congrés finí les seues sessions el 3 d'agost. Al dia següent sortí de la presó Kàmenev. Des d'aleshores, no sols parlà regularment en institucions soviètiques, sinó que exercí una influència inconfusible sobre la política general del partit i sobre la personalitat de Stalin. Encara que en divers grau ambdós s'havien adaptat a la nova línia, no els era fàcil alliberar-se dels seus propis hàbits mentals. Sempre que podia, Kàmenev arrodonia les agudes arestes de la política de Lenin. Stalin no hi feia objeccions; senzillament es mantenia a cobert de possibles danys. Un conflicte obert sorgí com a resultat de la Conferència Socialista d'Estocolm, convocada a la iniciativa dels socialdemòcrates alemanys. Els patriotes conciliadors russos, inclinats a agafar-se a

un clau ardent, veieren en aquella conferència una oportunitat excel·lent per a “lluitar per la pau”. Però Lenin, que havia estat acusat d’intel·ligència amb l’estat major alemany, es declarà resoludament oposat a tota participació en tal empresa, patrocinada sense possible dubte pel govern alemany. En la sessió del Comitè Executiu Central del 6 d’agost, Kàmenev es manifestà partidari d’intervenir en la conferència. Stalin ni tan sols pensà en defensar la posició del partit en el *Proletariï* [El Proletari] (que era llavors el nom de *Pravda*); lluny d’això, retingué sense publicar un enèrgic article de Lenin contra Kàmenev, que no aparegué sinó deu dies més tard, i només per insistents demandes del seu autor, reforçades per la seua apel·lació a altres membres del comitè central. No obstant això, fins i tot llavors, Stalin no es posà francament de part de Kàmenev.

Immediatament després de l’alliberament de Kàmenev, el ministre democràtic de justícia féu córrer un rumor que l’acusava de mantenir certes relacions amb la policia secreta del tsar. Kàmenev sol·licità una investigació. El comitè central encarregà Stalin “discutir amb Gotz (un dels dirigents socialistes-revolucionaris) el cas de Kàmenev”. Ja altres vegades se li havien confiat gestions anàlogues: “discutir amb el menxevic Bogdanov el cas dels mariners de Cronstandt”, “discutir” amb el menxevic Anissimov l’assumpte de les garanties per a Lenin. Com que romania darrere de l’escenari, Stalin estava millor situat que altres per a qualsevol classe de missions escabroses. A més, el comitè central sempre estava segur que discutint amb adversaris, Stalin no es deixaria enganyar per ningú.

“El xiulit de rèptil de la contrarevolució [escrivia Stalin el 13 d’agost, referint-se a la calúnnia contra Kàmenev] es fa escoltar una altra vegada. Des del seu racó, l’odiosa serp de la reacció projecta de nou el seu verí. I després de mossegar, tornarà a recollir-se en el seu tenebrós cau...”, i així, successivament, en l’estil dels “camaleons” de Tbilisi. Però l’article és interessant, no sols pel seu estil. “L’infame engany, la bacanal de mentides i calúnnies, el frau i la falsificació de baixa estofa [continuava l’autor] assoleixen proporcions fins ara desconegudes en la història [...] Al principi tractaren de tacar les provades figures revolucionàries amb el dictat d’espies alemanys, i, vist el seu fracàs, pretenen convertir-los ara en espies tsaristes. Així intenten estigmatitzar als qui porten dedicant tota la seua vida conscient a la causa de la lluita revolucionària contra el règim tsarista [...] com a lacais del tsarisme [...] La intenció política de tot això és evident: els caps de la contrarevolució estan decidits a tota costa a incapacitar Kàmenev i a extirpar-lo en la seua qualitat d’un dels líders reconeguts del proletariat revolucionari.” És una llàstima que aquest article no figurés en el material del fiscal Vitxinski durant la causa contra Kàmenev en 1936.

{El 30 d’agost, Stalin publicà, sense cap advertiment per part de la redacció, una article de Zinòviev no signat i titulat: “Allò que no cal fer”, palesament dirigit contra la preparació de la insurrecció. “Cal mirar la veritat de cara: en Petrograd existeixen avui moltes condicions que afavoririen l’aparició d’una insurrecció de la mena de la Comuna de París de 1871.” Sense anomenar Zinòviev, Lenin escrigué el 3 de setembre: “L’al·lusió a la Comuna és molt superficial i fins i tot estúpida [...] La Comuna no podia oferir d’un sol colp al poble allò que els bolxevics li poden oferir si prenen el poder, a saber: la terra per als camperols, propostes immediates de pau.” El colp contra Zinoveiv tocava també, per extensió, el redactor del diari. Però Stalin callà. Estava prest a sostenir anònimament un atac provenint de la dreta contra Lenin. Però bé que es guardava d’intervenir ell mateix. Al primer signe de perill, es posava a resguard.}

{No hi ha pràcticament res a dir de l’activitat periodística del mateix Stalin durant aquest període. Era redactor en cap de l’òrgan central, no per ésser escriptor dotat sinó perquè no era orador i era, en general, incapaç d’intervenir en l’arena pública. No escrigué ni un sol article que cridés l’atenció sobre ell; no presentà un sol problema nou

a discussió; no posà en marxa cap consigna. Comentava els esdeveniments en un llenguatge impersonal en el marc de les concepcions establides pel partit. Era més un funcionari responsable del partit en les oficines del diari que no un publicista revolucionari.}

La reanimació del moviment de masses i la tornada a l'activitat dels membres del comitè central que n'havien estat temporalment allunyats, naturalment desallotjà Stalin de la posició de prominència en què havia romàs durant el congrés de juliol. Des d'aleshores, les seues activitats es desenvoluparen en la foscor, desconegut de les masses, inadvertit per l'enemic. En 1924, la comissió d'història del partit publicà una copiosa crònica de la revolució en diversos volums. Les 422 pàgines del IV volum, que tracten d'agost a setembre, registren tots els successos, idees, disputes, resolucions, discursos, articles, etc., que en algun sentit mereixen atenció. Sverdlov, llavors pràcticament desconegut, apareix citat tres vegades en aqueix volum; Kàmenev, 46 vegades; jo, que estiguí tot el mes d'agost i els primers dies de setembre pres, 31 vegades; Lenin, que estava ocult, 16 vegades; Zinòviev, que compartí la sort de Lenin, 6 vegades; Stalin no s'hi esmenta ni una sola vegada. El seu nom no s'inclou ni tan sols en l'índex de 500, aproximadament, que en porta el llibre. Amb d'altres paraules, en el transcurs d'aquells dos mesos, la premsa no s'ocupà de res que ell fes, ni d'un sol discurs que pronunciés, i ni un sol dels participants més o menys destacats en els esdeveniments d'aquells dies l'anomenà ni tan sols una vegada.

Afortunadament, és possible seguir el paper de Stalin en la vida del partit, o més exactament de la seua plana major, examinant més o menys detingudament les actes del comitè central relatives a set mesos (agost de 1917 a febrer de 1918), perquè s'han servat, encara que certament incompletes. Durant l'absència dels dirigents polítics, Milutin, Smilga, Glebov, figures d'escassa influència, però més aptes per a presentar-se en públic que Stalin, actuaven com a delegats en conferències i congressos. El nom de Stalin rares vegades sona en decisions del partit. Uritski, Sokolnikov i Stalin foren delegats per a organitzar un comitè d'eleccions a l'Assemblea Constituent. Els mateixos tres reberen encàrrec de redactar la "resolució de la Conferència d'Estocolm". Stalin fou delegat per a negociar amb una impremta sobre la reaparició de l'òrgan central. També figurà en un altre comitè per a redactar una resolució, etc. Després del Congrés de Juliol, s'aprovà una moció de Stalin per a organitzar el treball del comitè central amb subjecció al principi d'"estricta assignació de funcions". No obstant això, tal moció fou més fàcil d'aprovar que de portar a la pràctica: la marxa dels esdeveniments féu que continuaren confoses les funcions i regirades les decisions. El 2 de setembre el comitè central designà consells de redacció per al setmanari i el diari, i en ambdós figurava Stalin. El 6 de setembre (després de sortir jo de la presó), Stalin i Riazanov foren substituïts en el consell de redacció del periòdic teòric per Kàmenev i per mi. Però aquella decisió no passà tampoc de les actes. En realitat, ambdues publicacions no editaren més que un número cadascuna, i el consell de redacció efectiu fou distint per complet del designat.

El 5 d'octubre, el comitè central nomenà un comitè per a redactar un esbós de programa del partit amb destinació a la convenció immediata. Componíem aquell comitè, Lenin, Bukharin, jo, Kàmenev, Sokolnikov i Kollontai. Stalin no hi fou inclòs, no perquè hi hagués oposició a la seua candidatura, sinó simplement perquè a ningú se li ocorria el seu nom quan es tractava de redactar un document teòric del partit de gran importància. Però el comitè de programes no es reuní ni una sola vegada. Hi havia tasques molt distintes a l'ordre del dia. El partit vencé en la insurrecció i arribà al poder sense un programa definit. Fins i tot en les qüestions purament de partit, els esdeveniments no trobaren sempre gent a l'altura de la perspicàcia i dels plans de la

jerarquia del partit. El comitè central designava consells de redacció, comitès, grups de tres, de cinc, de set, que, abans de poder reunir-se, quedaven desbaratats per nous successos, i cadascú s'oblidava d'allò que hom havia resolt el dia anterior. A més, per raons de conspiració, les actes es mantenien ben amagades, i ningú les consultava.

Quelcom estranyes eren les absències de Stalin, relativament freqüents. Faltà sis vegades en vint-i-quatre sessions del comitè central, durant agost, setembre i la primera setmana d'octubre. La llista de participants en altres sessions, no apareix. Aquesta falta de puntualitat, és més inexcusable en Stalin puix que no intervingué en la tasca del soviets i del seu Comitè Executiu Central, ni parlà mai en reunions públiques. Evidentment, aleshores ell no donava a la seua pròpia participació en les sessions del comitè central la importància que avui se li atribueix. En diversos casos, la seua absència s'explica, sens dubte, per susceptibilitat i irritació: sempre que no pot imposar el seu criteri se sent inclinat a passar l'enrabiada amagat i pensant en la revenja. És d'interès l'ordre en què es ressenya en les actes l'assistència dels membres del comitè central: 13 de setembre: Trotski, Kàmenev, Stalin, Sverdlov i d'altres; 15 de setembre: Trotski, Kàmenev, Rikov, Noguín, Stalin, Sverdlov i d'altres; 20 de setembre: Trotski, Uritski, Bubnov, Bukharin i d'altres (Stalin i Kàmenev, absents); 21 de setembre: Trotski, Kàmenev, Stalin, Sokolnikov i d'altres; 23 de setembre: Trotski, Kàmenev, Zinòviev, etc. (Stalin, absent). L'ordre dels noms no estava regulat, naturalment, de vegades, s'alterava. Però no és casual, especialment quan es considera que en el període anterior el nom de Stalin, figurava a vegades en primer terme. Clar és que aquestes són qüestions trivials. Però res de més importància pot trobar-se amb relació a Stalin; a més, aquestes menudeses reflecteixen imparcialment la vida diària del partit i el lloc que hi ocupava Stalin.

Com major camp comprenia el moviment, més petita era la posició de Stalin dins d'ell, i més difícil que destaqués entre els membres habituals del comitè central. A l'octubre, el mes decisiu de l'any decisiu, Stalin sobresortí encara menys que mai. En estar el comitè central truncat, l'única base substancial de Stalin, estigué exempt de confiança en si mateix durant aqueixos mesos. Les seues decisions quedaven amb massa freqüència anul·lades per la iniciativa de fora. L'aparell del partit no es veié mai fermament fonamentat en el remolí revolucionari. Com més àmplia i profunda era la influència de les consignes bolxevics, més difícil era per als homes del comitè captar el moviment. A mesura que els soviets anaven caient sota la influència del partit, l'aparell anava quedant-se més mancat de lloc. Aqueixa és una de les paradoxes de la revolució.

Transferint a 1917 situacions que cristal·litzaren molt després, quan les aigües de la marea havien refluït al seu llit, molts historiadors, fins i tot dels més conscienciosos, s'expressen com si el comitè central hagués encarrilat directament la política del soviets de Petrograd, que es féu bolxevic a principis de setembre. En realitat, no succeí així. Les actes mostren de manera indiscutible que a excepció d'algunes sessions plenàries, en les que Lenin, Zinòviev i jo participàrem, el comitè central no intervingué políticament. No assumí la iniciativa en cap assumpte d'importància. Moltes decisions del comitè central d'aquella data quedaren surant en l'aire a causa d'haver xocat amb les decisions del soviets. Les resolucions més importants d'aquest es transformaven en acció abans que el comitè central tingués temps d'estudiar-les. Només després de conquerit el poder, acabada la guerra civil i establert un règim estable, podria el comitè central començar a concentrar la direcció de l'activitat soviètica en les seues mans. Llavors li arribaria el torn a Stalin.

El 8 d'agost, el comitè central engegà una vigorosa campanya contra la conferència del govern convocada per Kerenski a Moscou, i descaradament manegada en profit de la burgesia. La conferència s'inaugurà el 12 d'agost sota la tensió de la vaga

general que traduïa la protesta dels treballadors de Moscou. En no ésser admesos en la conferència, els bolxevics trobaren un mitjà més eficaç d'exhibir la seua força. La burgesia estava espantada i furiosa. Riga s'havia rendit als alemanys el 21, el comandant en cap, Kornilov, inicià la seua marxa sobre Petrograd el 25, amb el propòsit d'instaurar una dictadura personal. Kerenski, que s'havia equivocat en els seus càlculs respecte a Kornilov, declarà el comandant en cap "traïdor a la pàtria". Fins i tot en aquell moment crític, el 27 d'agost, Stalin no comparegué en el Comitè Executiu Central del soviets. Sokolnikov s'hi presentà en nom dels bolxevics. Féu constar que els bolxevics estaven disposats a tractar sobre les mesures militars procedents amb els òrgans de la majoria del soviets. Els menxevics i els socialistes-revolucionaris acceptaren l'oferta, donant les gràcies i carrisquejant de dents, perquè els soldats i els treballadors seguien ara els bolxevics. La ràpida i incruenta liquidació del motí de Kornilov restaurà per complet el poder que els soviets havien perdut parcialment al juliol. Els bolxevics tornaren a exhibir la consigna de "Tot el poder als soviets". En la premsa, Lenin proposà un arranjamant als conciliadors: que els soviets prenguen el poder i garanteixen completa llibertat de propaganda, i els bolxevics es mantindran completament dins de la legalitat soviètica. Els conciliadors, bel·licosos, refusaren pactar amb els bolxevics, i continuaren cercant els seus aliats en la dreta.

L'altiva repulsa dels conciliadors només serví per a fortificar els bolxevics. Com en 1905, la preponderància que la primera onada revolucionària aportà als menxevics aviat es dissipà en l'atmosfera de l'alliçonadora lluita de classes. Però en oposició a la tendència observada en la primera revolució, el creixement del bolxevisme corresponia ara més bé a la pujada que a la declinació del moviment de masses. El mateix procés essencial adoptava forma distinta als pobles: del partit socialista-revolucionari, dominant entre els camperols, s'arrancà una ala esquerra, que tractà de marxar al compàs dels bolxevics. Les guarnicions de les ciutats grans estaven gairebé per complet de banda dels treballadors. "Realment, els bolxevics han treballat amb afany i sense parar [testificava Sukhanov, menxevic esquerrà]. Han estat entre les masses, a la vora del torn, diàriament, de continu... La massa vivia i respirava amb els bolxevics. Estava en les mans del partit de Lenin i Trotski." En les mans del partit, però no en les mans de l'aparell del partit.

El 31 d'agost, el soviets de Petrograd aprovà, per primera vegada, una resolució política dels bolxevics. Decidits a no cedir, els conciliadors determinaren provar de nou la seua força. Nou dies després la qüestió es dilucidà en el soviets. L'antiga presidència i la política de coalició obtingueren 414 vots enfront de 519 i 67 abstencions. Els menxevics i els socialistes-revolucionaris recollien la collita de la seua política de pactes amb la burgesia. Els soviets donaren la benvinguda al nou govern de coalició amb una resolució presentada pel nou president del soviets, Trotski. "El nou govern [...] entrarà en la història de la revolució com el govern de la guerra civil [...] El congrés panrus de soviets organitzarà un govern genuïnament revolucionari." Aquella era una declaració franca de guerra als conciliadors que havien rebutjat la nostra proposta de "transacció". La conferència anomenada democràtica, convocada pel Comitè Executiu Central del soviets, ostensiblement per a contrarestar la conferència del govern, però en realitat per a sancionar la mateixa vella coalició desacreditada, començà en Petrograd el 14 de setembre. Els conciliadors se'n sortien de fogó. Uns dies abans, Krupskaja fou secretament a veure Lenin a Finlàndia. En un vagó de ferrocarril ple de soldats, no es parlava de coalició, sinó d'insurrecció. "Quan li contí a Iitx aquesta conversa dels soldats, es quedà pensatiu; després, parlés hom del que parlés, aquella expressió preocupada no s'esborrà de la seua cara. Era evident que estava dient una cosa i pensant en una altra ben distinta: en la insurrecció i en el mode de preparar-s'hi."

El dia en què s'inaugurà la conferència democràtica (el més neci de tots els pseudoparlaments de la democràcia), Lenin escrigué al comitè central del partit les seues famoses lletres *Els bolxevics hauríem de prendre el poder*⁹ i *Marxisme i revolta*¹⁰.

Aquesta vegada demanava que s'actués immediatament: sublevació de regiments i fàbriques, detenció del govern i de la conferència democràtica, i presa del poder.

Naturalment, el pla no podia portar-se a efecte aquell mateix dia; però orientà el pensament i l'activitat del comitè central vers nous rumbos. Kàmenev insistí en el fet que es rebutgés categòricament la proposició de Lenin... per desastrosa! Tement que aquestes lletres pogueren circular pel partit igual que en el comitè central, Kàmenev assolí reunir sis vots a favor que es destruïren tots els exemplars, excepte el destinat als arxius. Stalin proposà “enviar les lletres a les més importants organitzacions i suggerir que es discutiren”. El comentari més modern posa en relleu que la finalitat de la proposició de Stalin era “organitzar la influència dels comitès locals del partit sobre el comitè central i que el constrenyeren a realitzar les directives de Lenin”. D'haver estat açò cert, Stalin s'hauria pronunciat des d'un principi a favor de les instruccions de Lenin, oposant-se a la proposta de Kàmenev. Però allò estava lluny del seu pensament. La majoria dels homes de comitè en províncies eren més dretans que el comitè central. Enviar-los les lletres de Lenin sense l'aval del comitè central era tant com expressar la disconformitat d'aquest amb ella. La proposició de Stalin es féu per tal de guanyar temps, i, en cas de conflicte, assegurar-se la possibilitat d'al·legar que els comitès locals estaven indecisos. El comitè central quedà paralitzat a causa de les vacil·lacions. S'hi decidí diferir l'assumpte de les lletres de Lenin per a la següent sessió. Lenin estava esperant la resposta amb febril impaciència. Però Stalin ni tan sols es presentà en la següent sessió, que no se celebrà fins a cinc dies després, i l'assumpte de les lletres tampoc figurava en l'ordre del dia. Com més calor hi ha a l'atmosfera, més freds són els manejos de Stalin.

La conferència democràtica resolgué organitzar, d'acord amb la burgesia, una espècie d'institució representativa, a la que Kerenski prometé assignar funcions consultives. Quina hauria d'ésser l'actitud dels bolxevics envers aquest consell de la república o parlament previ? Aquesta fou immediatament la qüestió crítica de tàctica entre els bolxevics. Hi participarien, o en farien cas omís la seua marxa cap a la insurrecció? Com a informador del comitè central en la futura fracció del partit dins de la conferència democràtica, proposí la idea d'un boicot. El comitè central, que es dividí en dues meitats sobre aquest punt discutible (nou a favor del boicot i vuit en contra), transferí la qüestió a la fracció per a que ella decidís. A fi d'explicar els punts de vista contradictoris “es proposaren dos informes: el de Trotski i el de Rikov”. En realitat [insistia Stalin en 1925], hi hagué quatre informadors: dos a favor del boicot al parlament previ (Trotski i Stalin), i dos partidaris de la participació (Kàmenev i Noguín).” Açò és gairebé cert: quan la fracció decidí acabar els debats, es convingué permetre que per cada bàndol parlés, a més, un altre representant: Stalin pels boicotejadors, i Kàmenev (però no Noguín) pels partidaris de participar. Rikov i Kàmenev obtingueren 77 vots; Stalin i jo, 50. La derrota de la tàctica del boicot es degué als de províncies, la separació dels quals dels menxevics era recent en molts punts del país.

En l'aspecte superficial pot semblar que les discrepàncies no tenien gran relleu. Però certament es tractava de si el partit estava en condicions de servir d'oposició en una república burgesa o d'atribuir-se la tasca de prendre el poder. Stalin recordava

⁹ Veure: <http://www.marxists.org/catala/lenin/1917/09/poderbolx.htm> [NdT]

¹⁰ Veure: <http://www.marxists.org/catala/lenin/1917/09/marxrevo.htm> [NdT]

després la seua intervenció com a informador per considerar d'importància l'episodi dins de la historiografia oficial. L'obsequiós editor hi afegia de la seua collita que jo m'havia pronunciat per una "posició intermèdia". En edicions successives s'ha suprimit el nom de Trotski per complet. La nova *Història* proclama: "Stalin s'alçà resoludament contra la participació al preeparlament." Però, a més del testimoni de les actes, està el de Lenin. "Hem de boicotejar el preeparlament [escrivia el 23 de setembre]. Cal anar [...] a les masses. Hem de donar-les una consigna clara i justa: derrocar la colla bonapartista de Kerenski i al seu pretès preeparlament." I en una nota al peu: "Trotski estava a favor del boicot. Bravo, camarada Trotski!" Però, naturalment, el Kremlin ha prescrit l'eliminació de tots aqueixos pecats en la nova edició de les obres de Lenin.

El 7 d'octubre, la fracció bolxevic es retirà amb ostentació del preeparlament. "Apel·lem al poble. Tot el poder als soviets!" Allò significava predicar la insurrecció. El mateix dia, en la sessió del comitè central, es decretà organitzar una oficina d'informació sobre el mode de combatre la contrarevolució. Aquest nom, deliberadament vague, cobria una tasca concreta: reconèixer i preparar la insurrecció. Sverdlov, Bubnov i jo fórem encarregats d'organitzar aqueixa oficina. Pel laconisme de les ressenyes i l'absència d'altres documents, l'autor es veu obligat a fiar-se de la seua memòria. Stalin refusà participar-hi, recomanant al seu lloc a Bubnov, persona d'escassa autoritat. La seua actitud era de reserva, quan no d'escepticisme, respecte a la idea en si mateixa. Ell era partidari d'una insurrecció; però no creia que els treballadors i els soldats estigueren ja en condicions d'actuar. Vivia aïllat no sols de les masses, sinó també de la seua representació dins del soviets, i s'accontentava amb les impressions reflectides per l'aparell del partit. Pel que es refereix a les masses, les experiències de juliol no havien passat sense deixar empremta. La pressió cega havia desaparegut per a deixar lloc a la precaució. En canvi, la confiança en els bolxevics apareixia ja matisada de recels: seran capaços de fer allò que han promès? Els agitadors bolxevics es queixaven a vegades d'una certa fredor per part de les masses envers ells. I és que les masses s'anaven cansant d'esperar, de tanta indecisió i de meres paraules. Però en l'aparell aquell cansament es qualificava ben sovint de "falta d'ànims de lluita". D'ací l'ombra d'escepticisme que s'advertia en molts homes del comitè. A més, fins i tot els més coratjosos senten quelcom de fred a la boca de l'estómac en vigílies d'una insurrecció. No sempre es reconeix així, però és la veritat. El mateix Stalin es trobava en un estat d'ànim quelcom equívoc. No se li oblidava abril, amb el seu terrible fracàs de ciència "pràctica". En compensació, Stalin confiava en l'aparell molt més que en les masses. En totes les ocasions de més importància, s'assegurava votant junt a Lenin. Però no mostrava cap iniciativa a favor dels acords aprovats, s'abstenia d'emprendre cap acció decisiva, preparava les seues línies de retirada, influïa sobre altres com a amortidor, i al final malgastà la Revolució d'Octubre per trobar-se desviat sobre una tangent.

Cert és que res sortí de l'oficina per a combatre la contrarevolució, però no fou culpa de les masses. El dia 9, Smolni entrà de nou seriosament en conflicte amb el govern, que havia decretat el transport de les tropes revolucionàries de la capital al front. La guarnició s'agrupà més de prop entorn del seu protector, el soviets. De sobte, els preparatius de la insurrecció adquiriren una base concreta. Qui anteriorment fou iniciador de l'oficina, traslladà tota la seua atenció a crear un estat major en el mateix soviets. El primer pas es féu aquell mateix dia 9 d'octubre. "Per a contrarestar els intents de l'estat major general de conduir les tropes fora de Petrograd", el Comitè Executiu decidí crear el Comitè Militar Revoluonari. Així, per la lògica dels fets, sense cap discussió en el comitè central, quasi inesperadament, començà la insurrecció al recinte

del soviets, i s'inicià la recluta de l'estat major d'aquest, molt més eficaç que l'oficina del 7 d'octubre.

La sessió immediata del comitè central, amb participació de Lenin disfressat davall una perruca, se celebrà el 10 d'octubre, i assolí ressonància històrica. El punt central de la discussió fou la moció de Lenin, el qual proposà la insurrecció armada com a tasca pràctica urgent. La dificultat, fins i tot per al més convençut partidari de la insurrecció, era la qüestió de temps. Ja als dies de la Conferència Democràtica, el conciliador Comitè Executiu Central, sota la pressió dels bolxevics, havia assenyalat el 20 d'octubre com a data per al congrés. Almenys en Petrograd, la insurrecció havia de produir-se abans del dia 20; d'una altra manera, el congrés no estaria en condicions d'empunyar les regnes del poder, i corria el risc d'ésser dispersat. Es resolgué en la reunió del comitè central, sense traslladar-ho al paper, començar la insurrecció en Petrograd cap al 15. Quedaven, doncs, uns cinc dies per a preparar-la. Tothom s'adonava que açò no bastava. Però el partit estava presoner de la data que ell mateix havia imposat als conciliadors en una altra ocasió. El meu avís que el Comitè Executiu havia decidit organitzar un estat major propi causà gran impressió perquè era més bé assumpte de pla que no de realitat. L'atenció de tots estava concentrada en les polèmiques amb Zinòviev i Kàmenev, els quals es pronunciaven decididament contra la insurrecció. Segons sembla, Stalin no parlà una sola paraula en aquella ocasió, o es limità a una lleugera observació; el fet és que en les actes res es registra del que digué. La moció s'aprovà per deu vots contra dos. Però tots es quedaren un poc recelosos quant a la data.

Cap al final d'aquella sessió, que durà fins ben passades les dotze de la nit, per iniciativa més bé casual de Dzerzinski, es convingué en "organitzar per a l'orientació política de la insurrecció un buró constituït per Lenin, Zinòviev, Trotski, Stalin, Sokolkov i Bubnov". Però aquesta important decisió, no obstant això, no menà a res: Lenin i Zinòviev continuaren amagats, i Zinòviev i Kàmenev es mostraren irreconciliablement oposats a la decisió del 10 d'octubre. "El buró per a l'orientació política de la insurrecció", no es reuní una sola vegada. Només ha quedat el seu nom consignat amb tinta al peu de l'acta inconnexa recollida al llapis. Sota la denominació abreujada "dels set", aquest buró fantasma ha entrat en la ciència oficial de la història.

La tasca d'organitzar el Comitè Militar Revolucionari del soviets avançava ràpidament. Com és natural, la pesant maquinària de la democràcia del soviets impedia qualsevol impuls decisiu. I, no obstant això, quedava poc de temps fins al congrés. No sense motiu temia Lenin un retard. Per petició seua es convocà una altra reunió del comitè central per al 16 d'octubre, en presència dels més importants organitzadors de Petrograd. Zinòviev i Kàmenev persistiren en la seua oposició. Exteriorment, la seua posició s'havia fet més sòlida que mai: al cap de sis dies la insurrecció encara no havia començat. Zinòviev sol·licità que la decisió s'ajornés fins que es reunís el congrés dels soviets, a fi de "conferenciar" amb els delegats que acudiren de les províncies: en el fons del seu cor confiava en el seu suport. Les passions es desencadenaren durant el debat. Stalin intervingué per primera vegada en aquesta discussió. "L'oportunitat ha de decidir el dia de la insurrecció [digué]. Només aqueix és el sentit de l'acord [...] El que Kàmenev i Zinòviev proposen condueix objectivament a l'oportunitat perquè s'organitze la contrarevolució; si continuem retirant-nos sense parar, perdrem la revolució. Per què no fixar nosaltres el dia i les circumstàncies, per a no donar lloc a que la contrarevolució s'organitze?" Estava defensant el dret abstracte del partit a escollir el seu moment per al colp, quan el problema raïa en fixar una data definida. Si el congrés bolxevic dels soviets s'hagués mostrat incapaç de prendre les regnes del govern a l'instant, hauria compromès senzillament la consigna de "Tot el poder per als soviets",

convertint-la en una frase buida. Zinòviev insistí: “Hem de confessar-nos francament que no intentarem una insurrecció en aquests propers cinc dies.” Kàmenev tendia al mateix. Stalin no s’oposà concretament a aquesta posició; abans bé l’esquivà amb les sorprenents paraules que segueixen: “El soviets de Petrograd ha escollit ja el camí de la insurrecció en negar-se a sancionar el trasllat de les tropes.” No feia més que reiterar la fórmula, aliena en absolut a la seua pròpia intervenció abstracta, defensada feia poc pels dirigents del Comitè Militar Revolucionari. Però, què significava això d’“estar ja en el camí de la insurrecció”? Era qüestió de *dies* o de *setmanes*? Stalin s’abstingué cautelosament d’especificar-ho. No estava dins de si molt segur de la situació.

{En el curs dels debats, el president del comitè de Petrograd, Daletski, futur cap de l’agència telegràfica soviètica, desaparegut més tard en una de les purgues, féu el següent argument contra el pas immediat a l’ofensiva: “No tenim ni fins i tot centre. Marxem semiconscientment vers la derrota.” Daletski no coneixia, sembla, encara la formació del “centre” soviètic o no li donava molta importància. En qualsevol cas, aquesta consideració serví d’impuls a una nova improvisació. Després de retirar-se a un racó amb d’altres membres del comitè central, Lenin escrigué, amb el paper sobre els seus genolls, la següent resolució: “El comitè central organitza un centre militar revolucionari compost per Sverdlov, Stalin, Bubnov, Uritski i Dzerzinski. Aquest centre serà incorporat al comitè revolucionari del soviets.” Certament fou Sverdlov que recordà el Comitè Militar Revolucionari. Però ningú coneixia encara amb justesa el nom de l’estat major soviètic. Trotski estava en aquells moments en la sessió del soviets on el Comitè Militar Revolucionari s’encarrilà definitivament. }

L’acord del 10 d’octubre fou referendat per una majoria de vint vots contra dos i tres abstencions. No obstant això, ningú havia respost a la qüestió crucial de si la decisió de començar la insurrecció en Petrograd abans del 20 d’octubre continuava essent vàlida. Era difícil trobar aqueixa resposta. Políticament, l’acord per a que comencés abans del congrés era completament just; però quedava massa poc de temps per a fer-ho així. La reunió del 16 d’octubre no encertà tampoc a conciliar aquella contradicció. Però en aquest punt els conciliadors aportaren la solució: el mateix dia següent, acordaren, per raons que ells sabrien, demorar la data del congrés, que no els era gens grat, fins al 25 d’octubre. Els bolxevics reberen aquest inesperat ajornament amb una protesta expressa, però amb tàcita satisfacció. Cinc dies suplementaris resolien per complet les dificultats del Comitè Militar Revolucionari.

Les actes del comitè central i els números de *Pravda* corresponents a les últimes setmanes que precediren la insurrecció marquen la carrera política de Stalin sobre el fons d’aquesta amb suficient relleu. Així com abans de la guerra s’havia posat de part de Lenin, cercant al mateix temps suport en els conciliadors contra l’emigrat “que s’enfilava per la paret”, aquesta vegada formà amb la majoria oficial del comitè central, recolzant simultàniament l’oposició dretana. Com sempre, procedia amb cautela; no obstant això, l’amplitud dels esdeveniments i l’agudesa dels conflictes el forçaren de vegades a aventurar-se més lluny del que hauria desitjat.

El 11 d’octubre, Zinòviev i Kàmenev publicaren en el periòdic de Màxim Gorki una lletra contra la insurrecció. En l’acte, la situació entre els dirigents del partit es féu summament violenta. Lenin renegava indignat en el seu amagatall. Per a quedar en llibertat d’exposar el seu parer envers la insurrecció, Kàmenev dimití del seu càrrec en el comitè central. Es discutí l’assumepte en la sessió del 20 d’octubre. Sverdlov féu conèixer la lletra de Lenin que titllava Zinòviev i Kàmenev d’esquirols i demanava la seua expulsió del partit. La crisi es complicà inesperadament pel fet de publicar *Pravda* aquell mateix dia una declaració del consell de redacció en defensa de Zinòviev i Kàmenev: “L’aspror de to de l’article del camarada Lenin no altera el fet que, en

l'essencial, continuem compartint la seua opinió.” L'òrgan central jutjava oportú censurar “l'aspror” de la protesta de Lenin abans que la pública actitud del partit en pro de la insurrecció, i, a més a més, expressava la seua solidaritat amb Zinòviev i Kàmenev en punts “fonamentals”. Com si en aquell moment hi hagués quelcom de més fonamental que la qüestió de l'aixecament! Els membres del comitè central es fregaven els ulls amb estranyesa.

L'únic associat de Stalin en la redacció era Sokolnikov, el futur diplomàtic dels soviets i més tard víctima de les “purgues”. No obstant això, Sokolnikov declarà que ell res tenia a veure amb aquell reprotxe a Lenin; i que el considerava erroni. Així, doncs, Stalin sol (davant del comitè central i del seu col·lega de redacció) defensà Kàmenev i Zinòviev quatre dies justos abans de la insurrecció. El comitè central contingué la seua indignació per tal de no fer major la crisi.

Continuant els seus manejos entre els protagonistes i els adversaris de la insurrecció, Stalin es manifestà oposat a admetre la dimissió de Kàmenev, al·legant-hi que “tota la nostra situació és contradictòria”. Per cinc vots contra el de Stalin i altres dos, s'acceptà la dimissió de Kàmenev. I per sis, també contra Stalin, s'aprovà una resolució prohibint Kàmenev i Zinòviev entaular combat contra el comitè central. En les actes s'hi llegeix: “Stalin declarà que deixava el consell de redacció.” Si és el cas, allò significava abandonar l'únic lloc que era capaç d'exercir sota les circumstàncies del moment revolucionari. Però el comitè central es negà a acceptar la retirada de Stalin, tallant així el pas a una nova esquerda.

La conducta de Stalin podria semblar inexplicable a la llum de la llegenda que s'ha creat al seu voltant; però, en realitat, està perfectament d'acord amb la seua contextura interna. La desconfiança en les masses i la seua recelosa cautela el forcen, en moments de decisions històriques, a sumir-se en les tenebres, esperant la seua hora, i, si és possible, assegurar-se anant i tornant. La seua defensa de Zinòviev i Kàmenev no obeïa certament a consideracions sentimentals. A l'abril, Stalin havia canviat de posició oficial, però no d'estructura mental. Encara que votà amb Lenin, per les seues idees estava molt més prop de Kàmenev. A més, el descontentament amb el seu propi paper l'inclinava naturalment a unir-se amb altres descontents, tanmateix que en política no estigués per complet d'acord amb ells.

Durant tota l'última setmana anterior a la insurrecció, Stalin estigué maniobrant entre Lenin, Sverdlov i jo, d'una banda, i Kàmenev i Zinòviev, per una altra. En la sessió del comitè central del 21 d'octubre, restablí l'equilibri recent proposant designar Lenin per a preparar les tesis destinades al proper congrés dels soviets, i a mi per a fer l'informe polític. Ambdues mocions s'aprovaren per unanimitat. ¿Si llavors hi hagués hagut la menor desavinença entre l'autor i el comitè central (falsedat ideada alguns anys després), m'hauria confiat aquest comitè, per iniciativa de Stalin, l'informe més important en el moment més crític? En haver guanyat així l'esquerra, Stalin tornà a enfonsar-se en les ombres i a esperar el seu moment.

El biògraf, no importa si de bon grat o no, res ha de dir respecte a la participació de Stalin en la Revolució d'Octubre. En cap banda troba el seu nom: ni en els documents ni en les nombroses memòries publicades. A fi d'omplir d'alguna manera aquesta llacuna tan patent, l'historiògraf oficial el fa participar en la insurrecció relacionant aquesta amb un cert misteriós “centre” del partit que, segons sembla, havia organitzat ell mateix. Però ningú ens diu una paraula sobre l'activitat d'aqueix “centre”, el lloc i la data de les seues reunions, els mitjans que utilitzà per a canalitzar la insurrecció. I no és res estrany: mai existí semblant “centre”. Però el relat d'aquesta llegenda és digne d'ésser anotat.

En la XVI Conferència del comitè central amb alguns dels principals organitzadors del partit en Petrograd, celebrada a l'octubre, es decidí organitzar “un centre revolucionari militar” de cinc membres del comitè central. “Aquest centre [diu la resolució, escrita molt de pressa per Lenin en un racó del vestíbul] formarà al seu dia part del Comitè Revolucionari del Soviet.” Així, en el sentit real d'allò que s'havia acordat, “el centre” no es creava per a dirigir separatament la insurrecció, sinó per a completar la plana major del soviet. No obstant això, com moltes altres improvisacions d'aquells dies febrils, aquesta idea estava destinada a no realitzar-se mai. Durant les hores en què, absent jo, el comitè central organitzava un nou “centre” en un full de paper, el soviet de Petrograd, sota la meua presidència, creà definitivament el Comitè Militar Revolucionari, que des del seu mateix naixement es féu càrrec de tots els preparatius per a la insurrecció. Sverdlov, el nom del qual figurava en primer lloc (i no el de Stalin, com falsament es fa constar en recents publicacions soviètiques) en la llista de membres del “centre”, treballà abans i després de la resolució de 16 d'octubre en estret contacte amb el president del Comitè Militar Revolucionari. Altres tres membres del “centre”, Uritski, Dzerzinski i Bubnov, foren designats per a treballar amb el Comitè Militar Revolucionari, cadascú per separat, el 24 d'octubre, com si l'acord del 16 no s'hagués aprovat. Quant a Stalin, d'acord amb la seua línia de conducta política durant aquell període, es mantingué obstinadament a distància del Comitè Executiu del Soviet de Petrograd i del Comitè Militar Revolucionari, i no féu acte de presència en cap de les seues sessions. Totes aquestes circumstàncies es confirmen fàcilment sobre la base de les actes oficialment publicades.

En la sessió del comitè central de 20 d'octubre, el “centre” creat quatre dies abans havia de presentar un informe de la seua tasca o enumerar almenys allò que hagués començat a fer; només quedaven cinc dies fins al Congrés dels Soviets, i se suposava que la insurrecció s'anticipés a la inauguració del congrés. Stalin estava massa ocupat per a això. En defensa de Zinòviev i Kàmenev dimití del seu lloc en la direcció de *Pravda* en aquella mateixa sessió. Però cap dels altres membres del “centre” que assistien a la sessió (Sverdlov, Dzerzinski, Uritski) no es molestaren en dir gens ni mica sobre això. L'acta de la sessió de 16 d'octubre s'havia retirat evidentment per precaució, a fi d'ocultar tot rastre de la participació “il·legal” de Lenin en ella, i durant els quatre dramàtics dies següents el “centre” passà a l'oblit tant més fàcilment doncs que la intensa activitat del Comitè Militar Revolucionari descartà completament la necessitat de qualsevol institució auxiliar o suplementària.

En la reunió següent, el 21 d'octubre, amb assistència de Stalin, Sverdlov i Dzerzinski, tampoc hi hagué informe a propòsit del “centre”, ni el menor esment del mateix. El comitè central continuava funcionant com si no hi hagués hagut tal acord de creació del “centre”. De passada, diré que en aquesta ocasió es resolgué incorporar altres deu bolxevics destacats, entre ells Stalin, al Comitè Executiu del soviet de Petrograd, per a incrementar la seua activitat. Però també aquest fou un acord que no passà del paper.

Els preparatius per a la insurrecció avançaven molt, però per un llit totalment distint. L'amo efectiu de la guarnició de la capital, o siga el Comitè Militar Revolucionari, cercava una excusa per a trencar obertament amb el govern. Aquest pretext fou subministrat el 22 d'octubre per l'oficial que manava les tropes del districte, en negar-se a què els comissaris del comitè inspeccionaren les dependències de la seua plana major. Calia batre el ferro calent. El buró del Comitè Militar Revolucionari, del que formàvem part Sverdlov i jo, decidí reconèixer la ruptura amb la plana major de la guarnició com un fet consumat i emprendre l'ofensiva. Stalin no estigué en aquesta

conferència. Quan es tractava de cremar tots els ponts, no hi hagué qui al·ludís a l'existència de l'anomenat "centre".

La sessió del comitè central, que efectivament inicià la insurrecció, se celebrà en Smolni, transformada ja en fortalesa, en el matí del 24 d'octubre. A penes començà s'hi aprovà una moció de Kàmenev¹¹: "Cap membre del comitè central podrà absentar-se avui de Smolni sense especial permís." En l'ordre del dia figurava l'informe del Comitè Militar Revolucionari. Justament en començar la insurrecció ningú esmentà l'anomenat "centre". L'acta diu així: "Trotski proposa que posen dos membres del comitè central a disposició del Comitè Militar Revolucionari per tal de mantenir contacte amb els serveis de correus i telègrafs i amb els ferroviaris; i un tercer per a vigilar el Govern Provisional." Dzerzinski fou designat per a entendre's amb els funcionaris de correus i telègrafs, i Bubnov per a enllaçar amb els ferroviaris. La vigilància del Govern Provisional es confià a Sverdlov. I més endavant: "Trotski proposa establir un estat major suplent a la fortalesa de Pere i Pau, i enviar-hi amb tal fi un membre del comitè central." Acordat: "Sverdlov, delegat per a mantenir contacte constant amb la fortalesa." De manera que tres membres del "centre" quedaven per primera vegada col·locats a disposició directa del Comitè Militar Revolucionari. Naturalment, açò no hauria estat necessari d'existir el "centre" i trobar-se dedicat als preparatius de la insurrecció. L'acta fa constar que un quart membre del "centre", Uritski, féu alguns suggeriments d'ordre pràctic. Però, on estava el cinquè membre, Stalin?

El més notable de tot és el fet que Stalin no estigué en aquesta sessió decisiva. Els membres del comitè central s'obligaven a no sortir de Smolni. Però Stalin ni tan sols s'hi presentà. Açò ho consignen de manera irrefutable les actes publicades en 1929. Stalin no ha explicat mai la seua absència, verbalment, per a no donar lloc a innecessàries molèsties. Totes les decisions d'importància sobre el mode de portar endavant la insurrecció es prengueren sense Stalin, fins i tot, sense la seua més mínima intervenció directa. Quan s'assignaren els papers als diversos actors d'aquell drama, ningú esmentà Stalin ni proposà confiar-li cap missió. Simplement quedà fora del drama. És que dirigí el seu "centre" des d'algun lloc ocult? Però els altres membres del "centre" romangueren contínuament en Smolni...

Durant les hores en què havia començat ja la insurrecció oberta, Lenin, que estava consumit d'impaciència en el seu aïllament, apel·là als dirigents de districte: "Camarades! Estic escrivint aquestes línies en vigílies del 24... Vos assegure de tot cor que ara tot penja d'un fil, que estem enfront de qüestions que no poden decidir-se en conferències ni en congressos (ni tan sols en congressos de soviets), sinó exclusivament en la lluita de les masses en armes..." D'aquesta lletra es desprèn clarament que, fins al mateix dia anterior al 24 d'octubre, Lenin es mantenia en contacte principalment per mitjà de Stalin, perquè era un dels que menys inquietava la policia. És inevitable deduir-hi que, en no haver assistit a la sessió matutina del comitè central ni acudit a Smolni en tota la resta del dia, Stalin no s'assabentà que la insurrecció havia començat i es trobava en ple curs fins a l'última hora d'aquella nit. No és que fos covard. No hi ha base per a acusar Stalin de covardia. Simplement, era astut en matèria de política. El cautelós intrigant preferia fer-se a una banda en el moment crític. Esperava veure el gir que prenia la insurrecció abans d'adoptar una postura definida. En el cas que fallés, podria dir a Lenin, a mi i als nostres adeptes: "Tot és culpa vostra!" Cal evocar clarament el tremp roig viu d'aquells dies per a avaluar d'acord amb els seus mèrits la sang freda de l'home, o, si es prefereix, la seua perfídia.

---

¹¹ Kàmenev havia estat reincorporat mentre al comitè central.

No, Stalin no dirigí la insurrecció, ni personalment ni per mitjà de “centre” algun. En les actes, en les memòries, en els inenarrables documents, obres de referència i tractats d’història publicats en vida de Lenin, i fins i tot després, l’anomenat “centre” no s’esmentà mai, ni ningú esmentà el nom de Stalin com a dirigent o destacat participant en la insurrecció per qualsevol altre concepte, La memòria del partit ho passà per alt. Només en 1924, el Comitè d’Història del Partit, en col·leccionar tota mena de dades, tragué el text de la resolució d’organitzar un “centre” pràctic. La lluita contra l’Oposició d’Esquerra i contra mi personalment, llavors en ple apogeu, reclamava una nova versió de la història del partit i de la revolució. Recorde que Serebriakov, que tenia amics i relacions per tot arreu, em digué una vegada que regnava gran alegria a la secretaria de Stalin pel descobriment del “centre”.

“Quina importància pot tenir això?”, preguntí estranyat.

“Quelcom es proposen debanar entorn d’aqueix carret”, em contestà l’astut Serebriakov.

Però fins i tot l’assumpte del “centre” no passà d’ésser una reimpressió de l’acta i vagues referències a la mateixa. Els successos de 1917 estaven encara massa frescos en la memòria de tots. Els participants en la revolució encara no havien estat liquidats. Dzerzinski i Bubnov, que figuraven com a membres del “centre”, seguien amb vida. Per pur fanatisme de fracció, Dzerzinski era sens dubte molt capaç d’atribuir a Stalin proeses que aquest mai havia realitzat; però no d’atribuir-se-les a si mateix: això era superior, a les seues forces. Dzerzinski morí a temps. Una de les causes que Bubnov caigués en desgràcia i el liquidaren fou sens dubte la seua negativa a fer fals testimoni. Ningú més recordava absolutament res de l’existència del “centre”. El fantasma de les actes continuà arrossegant la seua documental existència..., sense ossos ni carn, sense ulls ni oïdes.

Açò no les alliberà d’ésser incorporades al moll d’una nova versió de la Revolució d’Octubre. En 1925 ja argüia Stalin: “És estrany que el camarada Trotski, l’“inspirador”, la “figura principal” i l’“únic líder” de la insurrecció no fos membre del centre pràctic cridat a dirigir la insurrecció. Com és possible conciliar això amb l’opinió corrent sobre la missió especial del camarada Trotski?” L’argument era il·lògic sens dubte: de conformitat amb el sentit precís de la resolució, el “centre” estava destinat a convertir-se en part del mateix Comitè Militar Revolucionari que jo presidia. Stalin exhibia de ple la seua intenció de “dabanar” una nova història de la insurrecció entorn d’aquelles actes. Allò que no encertà a explicar fou la font de l’“opinió corrent sobre la missió especial del camarada Trotski”. No obstant això, açò paga la pena de portar-lo a consideració.

El següent s’inclou sota el meu nom en les notes a la primera edició de les obres de Lenin: “Després de passar el soviets de Sant Petersburg a mans dels bolxevics (Trotski) fou elegit president, i com a tal, organitzà i dirigí la insurrecció del 25 d’octubre.” La “llegenda” trobà, doncs, lloc apropiat a les obres de Lenin mentre aquest visqué. Mai pensà ningú en discutir-ho fins a 1925. A més, el mateix Stalin rendí una vegada tribut a aquesta “opinió corrent”. En l’article del primer aniversari, en 1918, escrivia: “Tot el treball d’organització pràctica de la insurrecció s’efectuà sota la direcció immediata del president del soviets de Petrograd, camarada Trotski. Pot dir-se amb certesa que el ràpid pas de la guarnició a favor del soviets, i l’atrevida execució de la tasca del Comitè Militar Revolucionari, asseguraren la gratitud del partit principalment al camarada Trotski; els camarades Antonov i Podvoiski foren els principals auxiliars del camarada Trotski.” Avui, tals paraules sonen com un panegíric. En realitat, allò que l’autor estava pensant en escriure-les era recordar al partit que durant els dies de la insurrecció, a més de Trotski, existia també un comitè central, del que Stalin era

membre. Però obligat a donar al seu article almenys una certa aparença d'objectivitat, Stalin no pogué menys de dir en 1918 el que digué. De totes maneres, en el primer aniversari del govern dels soviets atribuï a Trotski "l'organització pràctica de la insurrecció". Llavors, què misteriós paper era el del "centre"? Stalin ni tan sols ho diu; havien de passar encara sis anys fins que es descobriren les actes del 16 d'octubre.

En 1920, sense esmentar Trotski, Stalin presentava Lenin en contra del comitè central, com a autor d'un pla equivocat d'insurrecció. Així ho repetia en 1922, però, substituint Lenin per "una part dels camarades", i cautament insinuava que ell (Stalin) tenia alguna cosa a veure amb l'abolició del pla erroni que comprometia l'èxit de la insurrecció. Passaren altres dos anys, i sembla que Trotski fou l'inventor de l'espècie relativa a l'equivocat pla de Lenin; la veritat era que Trotski mateix l'havia proposat, i que per fortuna el rebutjà el comitè central. Finalment, la "història" del partit, publicada en 1938, presenta Trotski com a furibund adversari de la Revolució d'Octubre, que, en realitat, fou dirigida per Stalin. Paral·lel a tot açò és el que ha passat amb la mobilització de les arts: la poesia, la pintura, el teatre, el cinema, descobriren de sobte la urgent necessitat d'infondre al mític "centre" alè de vida, encara que els historiadors més assidus es veieren incapaços de trobar el menor rastre d'ell amb una bona lupa. Actualment, Stalin consta com a líder de la Revolució d'Octubre en les pantalles del món, per a no citar les publicacions del Komintern.

Els fets de la història s'han revisat de la mateixa manera, encara que potser no amb tant de desvergonyiment, respecte a tots els vells bolxevics una vegada i una altra, segons les combinacions polítiques canviants. En 1917, Stalin defensà Zinòviev i Kàmenev, intentant utilitzar-los contra Lenin i contra mi, i com a preparació del seu futur "triumvirat". En 1924, quan el "triumvirat" era ja amo de l'aparell polític, Stalin deia en la premsa que les diferències d'opinió amb Zinòviev i Kàmenev abans d'octubre eren de caràcter passatger i secundari. "Les divergències només duraren uns dies, i açò només perquè en les persones de Kàmenev i Zinòviev teníem leninistes, bolxevics." Quan el "triumvirat" es desfeu, la conducta de Zinòviev i Kàmenev en 1917 figurà durant diversos anys com a motiu principal per a denunciar-los com a "agents de la burgesia", fins que finalment s'hi inclogué en la fatal acusació que menà ambdós davant els canons dels màuser.

Per força hom ha de detenir-se sorprès davant aquesta persistència freda, pacient i al mateix temps cruel, encaminada a una finalitat personal invariable. Exactament com una vegada, a Bakú, el jove Koba havia minat amb perseverança la reputació dels membres del comitè de Tbilisi, que eren els seus superiors; com a la presó i en la deportació havia incitat a alguna ximpleria contra els seus rivals, en Petrograd igualment intrigava infatigable amb les gents i les circumstàncies, amb el propòsit d'apartar, esborrar, enfosquir i empetitir qualsevol que d'una manera o una altra l'eclipsés o destorbés en la seua ambició.

Naturalment, la Revolució d'Octubre, com a font del nou règim, ha ocupat la posició central en la ideologia dels nous cercles rectors. Com ha ocorregut tot això? Qui dirigí pel centre i per les branques? Stalin havia de comptar pràcticament amb vint anys per a imposar al país un panorama històric en què ha reemplaçat els efectius organitzadors de la insurrecció i els ha atribuït el paper de traïdors a la revolució. Seria injust pensar que començà amb un pla d'acció ja perfilat per al seu personal engrandiment. Circumstàncies històriques extraordinàries han donat a la seua ambició un vol sorprenent fins i tot per a ell mateix. En un sentit s'ha mantingut ferm: prescindint d'altres consideracions, ha aprofitat tota situació concreta per a consolidar la seua pròpia posició a costa dels seus camarades..., pas a pas, pedra a pedra, pacientment, sense alterar-se, però també sense commoure's! En la tasca d'ordir constantment

intrigues, en la cauta dosificació de veritats i mentides, en el ritme orgànic de les seues falsificacions, és on millor es reflecteix Stalin com a personalitat humana i cap de la nova capa privilegiada.

En haver començat malament al març, sense esmenar-se a l'abril, Stalin es quedà darrere de la cortina durant tot l'any de la revolució. Mai conegué la freqüentació directa de les masses, ni se sentí responsable de la sort d'aquelles. En certs moments fou cap d'estat major, però mai comandant en cap de la revolució. Acostumat a servir la seua tranquil·litat, esperava que altres prengueren la iniciativa, apuntava les seues febleses i errors, i ell marxava a la saga dels esdeveniments. Havia de comptar amb una certa estabilitat de relacions i molt de temps per davant per a triomfar. La revolució el deixà sense ambdues coses.

Com mai es veié forçat a analitzar els problemes de la revolució amb aquella pressió mental que engendra només el sentit de responsabilitat immediata i directa, Stalin no arribà a adquirir un concepte íntim de la lògica inherent a la Revolució d'Octubre. Per això els seus records d'ella són tan empírics, dispersos i mancats de coordinació, tan contradictoris els seus judicis d'última hora sobre l'estratègia revolucionària, i tan monstruosos els seus errors en diverses revolucions contemporànies (Alemanya, Xina, Espanya). En veritat, la revolució no és l'element d'aquest antic "revolucionari professional".

No obstant això, 1917 fou una etapa de la màxima importància en el desenvolupament del futur dictador. Ell mateix digué més tard que en Tbilisi fou un escolar, a Bakú es féu aprenent i en Petrograd oficial artesà. Després de quatre anys d'hivernada política i intel·lectual a Sibèria, on descendí al nivell dels menxevics d'esquerra, l'any de la revolució, durant el qual estigué sota la immediata direcció de Lenin, al cercle de camarades molt qualificats, tingué importància enorme en el seu desenvolupament polític. Per primera vegada tingué l'oportunitat d'aprendre molt que fins llavors havia estat fora del radi de la seua experiència. Escoltava i observava amb malvolença, però atent i vigilant. En la medul·la de la vida política estava el problema del poder. El Govern Provisional, recolzat en els menxevics i en els populistes, camarades d'antany en la clandestinitat, la presó i el desterrament, li permeté explorar més a fons aquell misteriós laboratori, on, com saben tots, no són déus precisament els alquimistes. La distància insalvable que en l'època del tsarisme separava els revolucionaris clandestins del govern, s'havia convertit en res. El govern passà a ésser quelcom contigu, un concepte familiar. Koba llençà de si bona part del seu provincianisme, si no en hàbits i costums, sí almenys pel que fa a les seues idees polítiques. Advertia (acrement, ressentit) allò que li faltava com a individu, però al mateix temps prengué el pols a una compacta col·lecció de revolucionaris experts i capaços, disposats a lluitar fins al final. Arribà a ésser un membre reconegut en la plana major del partit que les masses elevarien al poder. Deixà d'ésser Koba i es convertí definitivament en Stalin.

Capítol VIII: COMISSARI DEL POBLE

Els bolxevics havien realitzat tan a consciència la tasca d'atreure's totes les forces armades del país, que la seua victòria final del 7 de novembre s'assolí pràcticament per falta d'enemic. El colp d'octubre fou "més fàcil que alçar una ploma", per a servir-se de les paraules de Lenin. Ni un sol regiment s'aixecà per a defensar la democràcia russa. Amb les forces de l'antiga policia disperses, el govern de Kerenski en Petrograd no comptava més que amb els cadets militars i els batallons de dones, molt

defectuosos, enfront dels destacaments al comandament de revolucionaris professionals bolxevics. La lluita pel poder suprem en un imperi que comprenia la sisena part del globus terraqüi es decidí entre forces sorprenentment reduïdes per ambdues bandes, tant a les províncies com en les dues ciutats principals.

(L'occident democràtic civilitzat, que caminava cap al seu quart any de guerra, no volia creure en el fet consumat. Després de portar els bolxevics quasi una setmana en el poder, Kerenski assegurà sincerament al món sorprès que el bolxevisme "com a força organitzada [...] no existeix ja, ni tan sols en Petrograd". //El triomf bolxevic havia estat més fàcil i segur en Petrograd que a Moscou i les províncies. Els cosacs estacionats en Petrograd eren "neutrals" [fins i tot el quarter general i els més declarats reaccionaris], i refusaven prestar ajuda al Govern Provisional, reservant-se el dret d'obrar per compte propi, mentre que el general Krasnov marxava sobre la capital amb un nombre desconegut de tropes. Els caps i empleats dels bancs, ministeris i pràcticament totes les institucions de l'administració pública s'havien declarat en vaga. Els sindicats de ferrocarrils, telèfons, telègrafs i correus, dirigits per menxevics, amenaçaren d'anar a la vaga i paraitzar tots els serveis de comunicacions i transports mentre els vencedors no consentiren en formar un govern de coalició de tots els partits socialistes, però sense participació de Lenin ni de Trotski. Aquella amenaça produí una crisi més aparent que real en la direcció del partit bolxevic.)//

Immediatament després de la insurrecció, per insistència de l'ala dreta bolxevic (Zinòviev, Kàmenev, Rikov, Lunatxarski i d'altres), s'iniciaren negociacions amb els menxevics i els populistes al voltant d'un govern de coalició. Entre altres condicions, els partits derrocats per l'aixecament demanaven una majoria per a ells, i, per damunt de tot, que s'apartés del govern a Lenin i a mi, com a responsables personals de l'"aventura" d'octubre. Els membres dretans del comitè central s'inclinaven a acceptar aquesta petició. S'estudià l'assumpte en el comitè central durant la sessió de l'1 (14) de novembre. Heus aquí el que diu l'acta: "Es proposa expulsar Lenin i Trotski. Açò significa decapitar el nostre partit, i no ho acceptem." La facilitat amb què els dretans es prestaven fins i tot a lliurar submisament el poder, fou condemnada pel comitè central com "por de la majoria del soviets a utilitzar la seua pròpia majoria". Els bolxevics no es negaven a compartir el poder amb altres partits, però només a base de la deguda proporció de forces dins dels soviets. Lenin declarà que les negociacions amb els partits petit burgesos només tenien sentit com a pantalla per a apartar l'atenció de les accions militars.

La meua moció per a concloure les negociacions amb els conciliadors fou aprovada. Stalin no participà en els debats; però votà amb la majoria. En protesta, els representants de la dreta es retiraren del comitè central i del govern. La majoria del comitè central es dirigí a la minoria exigint-li sotmetre's incondicionalment a la disciplina del partit. L'ultimàtum estava signat per deu membres i candidats del comitè central: Lenin, Trotski, Stalin, Sverdlov i d'altres. Respecte a l'origen del document, un dels membres del comitè central, Bubnov, declara: "Després d'escriure'l [Lenin], féu entrar un a un al seu despatx els membres del comitè central, informant-los del text de la declaració i invitant-los a signar-la." La narració és interessant perquè permet avaluar amb justesa la importància de l'ordre de les signatures. Lenin m'ensenyà l'ultimàtum en primer lloc, i després de signar jo, cridà els altres, començant per Stalin. Així era sempre, o quasi sempre. Si el document no s'hagués dirigit contra Zinòviev i Kàmenev, les signatures d'aquests probablement figurarien davant de la de Stalin.

Pestkovski refereix com durant els dies d'octubre "s'hagué d'elegir entre els membres del comitè central als directors de la insurrecció. Foren elegits Lenin, Stalin i Trotski". En confiar la direcció a aquests tres, diguem de passada que el col·laborador

de Stalin sepulta definitivament el “centre” pràctic a què ni Lenin ni jo pertanyíem. En el testimoni de Pestkovski hi ha aquesta vegada un gra de veritat. No durant els dies de l'aixecament, però sí després de la seua victòria als centres importants, encara que abans d'establir cap gènere de règim estable, fou necessari crear una compacta plana major del partit, que pogués imposar localment totes les decisions necessàries. Com consta en l'acta, el 29 de novembre (12 de desembre) de 1916, el comitè central elegí per a resoldre qüestions peremptòries un buró compost de quatre persones: “Stalin, Lenin, Trotski i Sverdlov.” “A aquest quartet se li donà el dret de resoldre tots els assumptes extraordinaris, però amb obligació d'incloure en la decisió tots els membres del comitè central que estigueren aleshores en Smolni.” Zinòviev, Kàmenev i Rikov s'havien apartat del comitè central a causa de la seua pronunciada disconformitat. Açò explica la composició del quartet. Però Sverdlov es veia absorbit per la secretaria del partit, parlava en mítings, arreglava conflictes i rares vegades estava en Smolni. El quartet es reduí pràcticament a un tercet.

[A la nit del 19 al 20 de febrer de 1918, el Consell de Comissaris del Poble, format per la coalició bolxevic i socialista-revolucionària d'esquerra] elegí un comitè executiu [compost de] Lenin, Trotski, Stalin, Proshian i Karelin, que fou autoritzat a realitzar tot el treball ordinari en els intervals d'una a una altra sessió del Consell. [Aquest Comitè Executiu del Govern comprenia els mateixos tres bolxevics i a dos socialistes-revolucionaris d'esquerra. No obstant això, no hi ha motiu per a imaginar que aqueixos tres formaren un “triumvirat”.] El comitè central es reunia sovint, i resolvia totes les qüestions importants i particularment complicades. El tercet era necessari per a decidir sense dilació assumptes inajornables relacionats amb el curs de l'aixecament en províncies, els intents de Kerenski per a entrar en Petrograd, el subministrament de queviures a la capital, i d'altres d'anàlegs. Aquest tercet perdurà, almenys nominalment, només fins que el govern es traslladà a Moscou.

Fustigant la política dels bolxevics després de 1917, Iremaixvili escriu: “El triumvirat, fet d'idees inextingibles de venjança, començà a exterminar amb inhumana crueltat tota cosa viva o morta”, etc. Al triumvirat, Iremaixvili inclou Lenin, a mi i a Stalin. Pot dir-se amb seguretat que aquesta idea del triumvirat nasqué en l'ànim d'Iremaixvili només molt després, quan Stalin hagué arribat al primer pla d'importància. Hi ha, no obstant això, una espurna de veritat (o, almenys, d'aparença de veritat) en aqueixes paraules d'Iremaixvili. Amb relació a les negociacions en Brest-Litovsk, se citen una vegada i una altra aquestes paraules de Lenin: “Consultaré Stalin i li contestaré.” La veritat és que el tercet existí només en certs moments, encara que no sempre amb la participació de Stalin. Dimitrievski es refereix així mateix a aquest tercet, encara que en un to i amb un punt de referència diferents:

“Fins i tot Lenin en aquell període sentí la necessitat de Stalin a tal grau, que quan arribaren notícies de Trotski des de Brest i calgué prendre una decisió mentre Stalin no estava en Moscou, Lenin informà Trotski:”

“Voldria consultar amb Stalin abans de contestar a la teua pregunta”.

“I només tres dies després telegrafia Lenin: “Stalin acaba d'arribar. Ho estudiaré amb ell i et farem arribar de seguida la nostra resposta.”

Les decisions més importants d'aquella època s'adoptaren no poques vegades per acord entre Lenin i jo. Però en aquest cas, en què hi havia disparitat de criteri, era necessària una tercera persona. Zinòviev estava en Petrograd, i Kàmenev no sempre romaní a Moscou. A més, ell, com altres membres del politburó i del comitè central, dedicaven una part considerable del seu temps a l'agitació, a la direcció dels soviets i a altres menesters urgents. Per això, abans de sortir de Tsaritsin, solia exercir les obligacions del “tercer”. Lenin era molt escrupolós en qüestions de forma, i,

naturalment, mai es permetia respondre en el seu sol nom. Generalment, les observacions que amb una certa freqüència figuraven en la literatura recent a propòsit que Lenin dirigia, ordenava, etc., estan inspirades només per analogia amb el règim stalinista. La veritat és que tal estat de coses mai existí. Es donaven instruccions, en efecte, i es dictaven ordres únicament pel politburó, i durant l'absència de membres del mateix, actuava en representació seua el tercet, que constituïa el quòrum dels seus cinc components. Quan Stalin estava absent, Lenin consultava amb Kretinski, secretari del comitè central, amb la mateixa escrupolositat, i als arxius poden veure's moltes referències a tals consultes.

Però aleshores es parlava molt més d'un "diunvirat". Durant la guerra civil, el "llorejat poeta" soviètic, Damià Biedni, escrigué uns versos sobre "el nostre duet". Ningú parlava llavors d'un triumvirat. En tot cas, qualsevol persona que usés tal expressió mai s'hauria referit a Stalin com tercer, sinó a Sverdlov, que era el popularíssim president del Comitè Executiu Central dels Soviets i signava tots els decrets més importants. Recorde haver parlat amb ell diverses vegades sobre la insuficient autoritat d'alguns dels nostres dirigents en províncies. En una d'aquestes ocasions, Sverdlov observà: "A les localitats accepten només tres signatures: la d'Ilitx, la teua i fins a un cert punt la meua." [Sverdlov, digué Lenin, era persona d'aptituds organitzadores vertaderament notables, i de prodigiosa capacitat per a treballar de valent, molt superior a Stalin.] "Ningú era tan capaç de portar al mateix temps tasques d'organització i polítiques com Sverdlov [digué Lenin al congrés del partit de 1920]. I haurem de provar a reemplaçar la seua activitat amb la tasca de tota una junta."

Quan arribí a Petrograd a principis de maig, a penes recordava el nom de Stalin. Probablement l'hauria trobat en la premsa bolxevic, al peu d'articles que no atreïen en gran manera la meua atenció. Les meues primeres entrevistes foren amb Kàmenev, Lenin i Zinòviev. Amb ells s'entaularen negociacions sobre fusió. No trobí Stalin en les sessions dels soviets, ni en el Comitè Executiu Central, ni en els nombrosos mítings que consumien una part considerable del meu temps. En arribar, immediatament em posí en estret contacte amb totes les figures dirigents en virtut de la meua missió dins del comitè central, però no reparí en Stalin ni entre els membres de segona fila del comitè central, com Bubnov, Milutin, Noguín i d'altres. [Després de la fusió dels interdistrictes, amb els bolxevics, Stalin continuà essent una figura secundària.] "En la mesa presidencial del preparlament [diuen les actes del comitè central del partit], Trotski i Kàmenev representaven als bolxevics." [Quan arribà el moment d'enviar representants rectors del partit a l'Assemblea Constituent, a la que s'assignava la tasca de determinar de forma parlamentària democràtica el futur govern de Rússia, Stalin fou designat portaveu del comitè central del partit per a designar-los. Com diu l'acta, les paraules de Stalin foren: "Camarades, propose com a candidats a l'Assemblea Constituent Lenin, Zinòviev, Kollontai, Trotski i Lunatxarski." Aquestes foren les cinc persones proposades en nom de tot el partit. Recordem que [segons la historiografia oficial] només dues setmanes abans, jo, en unió dels menxevics i els socialistes-revolucionaris, havia exposat segons sembla que Lenin es presentés davant el tribunal.

En la llista completa de bolxevics delegats per a l'Assemblea Constituent, encapçalada per Lenin, el nom de Stalin es consigna en vuitè lloc. Els vint-i-cinc nomenats eren primers candidats oficials del comitè central. La llista fou preparada per una comissió a la que assessoraven tres membres del comitè central: Uritski, Sokolnikov i Stalin. Lenin protestà enèrgicament contra la llista: hi havien massa intel·lectuals dubtosos, pocs treballadors de confiança.

"Totalment inadmissible és també el nombre desproporcionat de candidats elegits entre persones poc provades que han ingressat recentment en el partit (com U.

Larin). En omplir la llista d'aquesta manera, i no amb candidats que realment hagen treballat mesos i mesos en el partit, el comitè central obre la porta de bat a bat a l'arribisme, als que cerquen llocs en l'Assemblea Constituent [...] És evident que entre els interdistrictes, poc fets encara al treball proletari i a la direcció del nostre partit, cap s'oposaria, per exemple, a la candidatura de L. D. Trotski, perquè, en primer lloc, Trotski, tot just arribar adoptà la posició dels internacionalistes; en segon lloc, lluità entre els interdistrictes a favor de la fusió; en tercer lloc, durant els difícils dies de juliol es mostrà a l'altura de les tasques i fou un lleial defensor del partit del proletariat revolucionari. És clar que no pot dir-se el mateix de molts dels membres que han ingressat en el partit ahir mateix, i els noms del qual figuren en la llista...”

//Dels vint-i-cinc (representants bolxevics), tretze foren castigats més tard per Stalin, o condemnats després de morir.//

Després de la conquesta del poder, Stalin començà a sentir-se més segur de si mateix, encara que continuà essent una figura de segona fila. Aviat observí que Lenin estava “ascendint” Stalin, apreciava en ell la fermesa, la sang freda, la tenacitat i fins a un cert punt l'astúcia, com a atributs necessaris per a la lluita. No n'esperava idees independents, iniciativa política o imaginació creadora. Stalin avançava lentament i amb cautela, quan podia, es quedava quiet, Però la victòria en Petrograd i després a Moscou el convencé. Començà a acostumar-se al poder. “Després d'octubre [escriu Al-lilueiev], Stalin es traslladà a Smolni i hi ocupà dos habitacionetes del pis baix.” [Era membre del primer Consell de Comissaris del Poble, com a comissari de nacionalitats.] Després de la revolució, la primera sessió del govern bolxevic se celebrà en Smolni, al despatx de Lenin, on un barandat de fusta sense pintar separava el racó de la telefonista i la mecanògrafa. Stalin i jo fórem els primers en arribar. De darrere del barandat arribà fins a nosaltres la veuarra de Dibenko: estava parlant amb Finlàndia i la conversa era un xic tendra. El corpulent i arrogant mariner de vint-i-nou anys i negra barba, havia intimat feia poc amb Alexandra Kollontai, dona d'antecedents aristocràtics, que coneixia mitja dotzena de llengües estrangeres i s'apropava als quaranta-sis. En certs cercles del partit se'n xerrava molt. Stalin, amb qui fins aleshores jo no havia tingut una conversa personal, vingué vers mi amb una espècie d'inesperada alegria, i assenyalant amb el muscle cap al barandat, digué a través d'un somriure forçat: “Ací està aqueix amb Kollontai, amb Kollontai!” Els seus gestos i la seua rialla em semblaren fora de lloc i d'una vulgaritat insuportable, especialment en aquella ocasió i aquell lloc. No recorde si li contestí quelcom, girant el cap a una altra banda, o si li responguí secament: “És assumpte seu.” Però Stalin s'adonà que havia comès un error. Canvià d'expressió, i als seus ulls brillà el mateix rellamp d'animositat que havia sorprès en Viena. Des d'aleshores, mai més intentà conversar amb mi sobre temes personals.

A finals de gener de 1918, com a representant del partit, Stalin participà en una conferència de representants de diversos partits socialistes d'esquerra de l'estranger. S'hi arribà a la conclusió que “calia convocar una conferència socialista internacional [...] sota les condicions següents: primera, que els partits i organitzacions convinguen en seguir el camí de la lluita revolucionària contra “els seus propis governs” per a assolir la pau immediata; segona, que recolzen la Revolució Russa d'Octubre i el govern dels soviets”.

Per l'època de les negociacions de Brest-Litovsk es disolgué l'Assemblea Constituent. La iniciativa fou de Lenin, que també prengué a coll la tasca de traçar l'instrument corresponent. Durant aquells dies es publicà la *Declaració dels Drets dels Treballadors i dels Pobles Oprimits*. En el text d'aquests documents històrics hi ha correccions fetes per Bukharin i Stalin. “La majoria de les seues correccions [declara una nota al peu de les obres de Lenin] no tenen caràcter de principi.”

Els llocs que Stalin ocupà durant els primers anys posteriors a la revolució, i les missions especials, sobretot de caràcter organitzador o diplomàtic, que exercí foren extremadament diverses. Però igualment li succeí a la majoria dels líders d'aquella època. Directament o indirecta, tothom estava ocupat amb la guerra civil; les obligacions corrents se solien confiar als auxiliars més pròxims. Stalin figurava com a membre del quadre de direcció de l'òrgan central, però, de fet, res tenia a veure amb *Pravda*. Realitzava una tasca més sistemàtica, interrompuda per viatges al front, al Comissariat de Nacionalitats. L'estat soviètic estava en plena formació, i no era fàcil determinar en el nou ordre de coses aquesta relació recíproca entre les distintes nacionalitats. L'orientació general d'aquesta tasca, i, com és natural, també la iniciativa, eren completament de Lenin, el qual des de temps immemorial havia atribuït a la qüestió nacional una enorme importància, només superada per la del problema agrari. Resulta clar, pel diari de la seua secretària, que ben sovint rebia delegacions i dirigia lletres, indagacions i instruccions amb referència a un o altre grup nacional. Totes les mesures més principals havien de passar pel politburó; les de menys importància es tractaven per telèfon amb Lenin. Al Comissariat de Nacionalitats requeia simplement l'execució tècnica de les decisions ja adoptades.

La informació concernent a la tasca d'aquest comissariat pot trobar-se en les memòries de Pestkovski, publicades en 1922 i 1930. Fou l'auxiliar principal de Stalin durant els primers vint mesos del règim soviètic. Vell revolucionari polonès que havia estat condemnat a treballs forçats a Sibèria, i participà en la Revolució d'Octubre, que ocupà després de la victòria els llocs més diversos, entre ells el de ministre soviètic a Mèxic de 1924 a 1926, Pestkovski formà part durant molt de temps d'un dels grups d'oposició, però encertà rectificar a temps. El senyal de penediment recent es troba en la segona edició d'aqueixes memòries, però això no les priva de la seua espontaneïtat i interès.

La iniciativa de la seua col·laboració sortí de Pestkovski, que havia cridat a unes quantes portes sense trobar aplicació per a les seues modestes aptituds:

“Camarada Stalin (diguí), ets el comissari del poble per als Assumptes de les Nacionalitats?”

-Sí.

-Però, tens un comissariat?

-No.

-Doncs llavors jo et faré un comissariat.

-Magnífic. Què necessites primer?

-De moment, em basta amb una credencial.

Llavors, Stalin, que detestava les paraules inútils, fou a l'oficina executiva del Consell de Comissaris del Poble, i tornà als pocs minuts amb la credencial sol·licitada.”

En una de les habitacions de Smolni ja ocupades, Pestkovski trobà una taula lliure que apropà a la paret, i per damunt d'ella clavà un plec de paper amb la inscripció: “Comissariat del Poble per a Assumptes de les Nacionalitats.” Després agregà a la instal·lació dues cadires.

“-Camarada Stalin (diguí), no hi ha consignat un cèntim al nostre nom.

Llavors, el nou govern no havia pres possessió del Banc de l'Estat.

-Necessites molts diners? -preguntà Stalin.

-Per a començar, amb mil rubles tindria suficient.

-Vine dins d'una hora.

Quan em presentí una hora després, Stalin m'envià a demanar a Trotski tres mil rubles prestats.

-Ell té diners. Els trobà en l'antic Ministeri d'Assumptes Estrangers.

Aní a veure Trotski i li lliurí un rebut per tres mil rubles. Que jo sàpia, el Comissariat del Poble de les Nacionalitats no ha tornat encara aqueixos diners al camarada Trotski.”

[Stalin estigué al costat de Lenin] el 9 (22) de novembre de 1917, des de les dos fins a les quatre i mitja de la matinada, quan Vladimir Ilitx, conferenciant per fil directe amb el comandant en cap general Dukhonnin, donava ordres per a entaular immediatament negociacions de pau amb totes les nacions en guerra. En negar-se Dukhonnin, redactà una ordre destituint-lo i nomenant N. V. Krilenko comandant en cap. [A propòsit d'incidentes com aquest] Pestkovski escriu que Stalin es convertí en el “lloctinent” de Lenin en la direcció de les accions revolucionàries de lluita. Estava encarregat de vigilar les operacions del Don, d'Ucraïna i d'altres parts de Rússia. La paraula “lloctinent” no encaixa bé ací; més corrent seria dir “ajudant tècnic”. Com l'observació del curs de la guerra civil al país es feia principalment per via telegràfica directa, aquesta funció corria així mateix a càrrec de Stalin, perquè les seues obligacions li deixaven més temps lliure del que tenien altres membres del comitè central.

Les converses de Stalin per telègraf directe eren essencialment entre tècniques i polítiques. Complia instruccions. Del màxim interès resulta una de les seues primeres converses per línia directa, el 17 (30) de novembre de 1917, amb Porsh, representant de la Rada ucraïnesa. Aquesta institució era semblant al govern de Kerenski, i es recolzava sobre la capa superior de la petita burgesia. Indubtablement, també comptava amb l'ajuda de la gran burgesia i dels aliats contra els bolxevics. Els soviets d'Ucraïna estaven caient aleshores sota la influència dels bolxevics, i estaven en oberta oposició amb la Rada. Era inevitable un xoc entre aquesta i els soviets, especialment després de la Revolució d'Octubre en Petrograd i Moscou. Porsh, en nom de la Rada, preguntava quina era l'actitud del govern de Petrograd envers el problema de les nacionalitats i la sort d'Ucraïna i del seu règim intern i particular. Stalin li contestà sense concretar res. “El poder d'Ucraïna, com en altres regions [deia Stalin], ha de pertànyer a la totalitat de diputats dels obreres, soldats i camperols, incloent-hi també l'organització de la Rada. En aqueixa esfera hi ha un gran marge per a la coincidència entre la Rada Central i el Soviet de Comissaris del Poble.” Aquesta era, precisament, la combinació que els menxevics i els socialistes-revolucionaris demanaren després de la Revolució d'Octubre, i sobre aquesta qüestió havien fracassat les negociacions que havia menat Kàmenev.

A l'altre extrem de la línia, a Kiev, a la vora del ministre ucraïnès Porsh, estava el bolxevic Sergi Bakinski, que també sol·licitava resposta a diverses preguntes. L'un i l'altre es vigilaven. Bakinski representava als soviets. Digué que la Rada Central no creia possible transferir el poder localment als soviets. Contestant a Bakinski, Stalin digué que si la Rada Central no es prestava a convocar un congrés dels soviets amb els bolxevics, “el convoqués ell sense la Rada”. A més: “El govern dels soviets s'ha d'acceptar localment. Aquest és un manament revolucionari que no podem fer a una banda, i no comprenc com la Rada Central d'Ucraïna pot argumentar contra un axioma.”

Un quart d'hora abans Stalin havia declarat que era possible combinar els soviets amb les organitzacions democràtiques de la Rada; ara es pronunciava pel govern dels soviets sense cap gènere de combinació, com axiomàtic. Com explicar-se aquesta contradicció? No tenim documents a la vista. Però la mecànica que encobreix la conversa està molt clara. Durant les negociacions, Stalin enviava informes a Lenin. Havent llegit aquest la proposició de Stalin de combinar els soviets amb les organitzacions de la Rada, Lenin li féu una implacable crítica. Stalin no discutí, i en la

segona part de la seua conversa donà instruccions totalment oposades a les transmeses en la primera part d'ella.

Com a membre del politburó, Stalin estava inclòs en la delegació del Partit Comunista Rus al Congrés del Partit Socialista Finès. Però aquesta inclusió només tenia caràcter nominal. Stalin no participà en les tasques d'aquell congrés. “Quan a finals de desembre de 1917 es reuní el congrés del partit finlandès [escriu Pestkovski], sorgí la qüestió d'assenyalar a qui seguiria la classe treballadora de Finlàndia. El comitè central dels bolxevics envià Stalin a aquell congrés com a representant seu.” ni Lenin, ni jo, ni Sverdlov podíem abandonar Petrograd; i, d'altra banda, Zinòviev i Kàmenev no servien en aquella època per a la tasca de provocar una insurrecció en Finlàndia. La candidatura de Stalin semblava la més apropiada. En aquell congrés fou, segurament, on Stalin conegué Tanner, amb qui, vint-i-dos anys després, hagué de tractar en vigílies de la guerra finosoviètica.

El mateix Pestkovski es refereix a l'íntima col·laboració entre Lenin i Stalin. “Lenin no podia prescindir de Stalin ni tan sols un dia. Probablement per això el nostre despatx en el Smolni estava “davall les ales” de Lenin. Durant el dia cridaven Stalin infinites vegades, o es presentava en el nostre despatx per a portar-se'l. Stalin passava amb Lenin la major part del dia. No sé què feien, però una vegada, en entrar al despatx de Lenin, sorprenguí un quadro interessant. De la paret penjava un gran mapa de Rússia. Davant hi havia dues cadires, i en elles estaven asseguts Ilitx i Stalin, movent els dits per la zona nord, crec que per Finlàndia.”

“A la nit, quan l'agitació en el Smolni cedia un poc, Stalin anava al fil directe i s'hi passava hores senceres. Portava les més llargues negociacions, bé amb els nostres caps militars (Antonov, Pavlunovski, Muraviov i d'altres), bé amb els nostres enemics, amb el ministre de la guerra de la Rada ucraïnesa, Porsh. De tant en tant, si per un assumpte urgent es veia obligat a sortir, em cridava al telègraf.” Els fets es refereixen ací més o menys correctament; la interpretació és parcial. En aquell període, Lenin necessitava molt de Stalin; d'això no pot dubtar-se. Zinòviev i Kàmenev havien estat sostenint una lluita contra Lenin; jo passava el meu temps en els mítings o en Brest-Litovsk, sobretot açò últim; Sverdlov carregava amb la responsabilitat de tot el treball d'organització del partit. Stalin, en realitat, no tenia obligacions definides. El Comissariat de les Nacionalitats, sobretot al principi, li consumia poc de temps. Per consegüent, exercia les funcions de cap de personal o d'empleat de confiança a les ordres de Lenin. Les converses per telègraf directe eren essencialment tècniques, encara que de gran responsabilitat, i Lenin només podia confiar-les a una persona experta, perfectament informada de totes les tasques i precaucions de Smolni.

[Fins i tot després del trasllat de Petrograd a Moscou, Lenin continuà fidel a la regla axiomàtica de no donar ordres personals. Uns tres anys més tard quan] el 24 de setembre de 1920, Ordxonikidze li demanà permís per telègraf des de Bakú per a enviar un destructor a Enzeli (Pèrsia), Lenin escrigué en el mateix telegrama: “Preguntaré a Trotski i Krestinski.” En efecte, hi ha multitud de notes d'aquesta classe en telegrams, lletres i informes. Lenin mai decidia per si mateix; sempre acudia al politburó. Dos o tres dels seus membres solien estar a Moscou. D'aquests centenars de notes sobre el propòsit de consultar amb membres del politburó, només s'han extret les que porten la inscripció de “consultar amb Stalin”, per a interpretar-les en el sentit que Lenin no sabia fer un pas sense ell.

[Amb referència a les negociacions de Brest-Litovsk], els historiògrafs de Stalin s'han despatxat al seu gust. [Tenien documents autèntics que citar en suport de la seua mitologia, documents dels arxius del Comissariat d'Assumptes Estrangers, presidit llavors per Trotski. Així, en 1935, escrivia un cert Sorin:]

“En una lletra a Lenin, des de Brest, Trotski proposava el següent pla, profundament aventurat en essència: no signar una pau annexionista, sinó continuar la guerra, i desmobilitzar alhora l'exèrcit. El 15 (2) de gener, en una conversa per fil directe amb Trotski, que demanava una resposta, Vladimir Ilitx qualificà el pla de Trotski de “discutible”, i demorava la contestació definitiva fins que arribés Stalin, que aleshores no estava en Petrograd, i a qui Vladimir Ilitx desitjava consultar. Reproduïm la ressenya completa d'aquestes converses:

“15 (2) gener. Trotski i Lenin sostingueren per fil directe les converses següents: Trotski pregunta a Lenin si rebé una lletra que li dirigí per mitjà d'un soldat lituà. Trotski necessita una resposta immediata a aqueixa lletra. La resposta ha d'estar concebuda en termes de conformitat o de desacord.”

“Lenin a l'aparell: Acabe de rebre la teua lletra especial. Stalin no està ací, i no he pogut ensenyar-li-la encara. Els teus plans em semblen contestables. No és possible ajornar la decisió final fins després d'una sessió especial del Comitè Executiu Central? Tan prompte com torne Stalin li ensenyaré la lletra. - Lenin.”

“Hem de procurar diferir la decisió tot el possible, esperant les teues notícies. Tracta d'afanyar-te. La delegació de la Rada està realitzant una política de traïció flagrant. L'estudi del pla en el comitè central em sembla inconvenient, perquè pot provocar una reacció abans de portar el pla a efecte.-Trotski.” Resposta a Trotski: “Desitjaria consultar primer amb Stalin abans de contestar a la teua pregunta. Avui surt a visitar-te una delegació del Comitè Executiu Central d'Ucraïna en Kharkov, que assegura que la Rada de Kiev està en l'agonia. - Lenin.”

Quan les negociacions de 18 (5) de gener assoliren un punt crític, L. D. Trotski demanà instruccions per fil directe, i rebé, una rere l'altra, les dues notes següents:

1. “A Trotski: Stalin acaba d'arribar. Consultaré el cas amb ell i et donarem la nostra contestació.-Lenin.”

2. “Informeu Trotski que aconseguisca una treva i vinga a Petrograd.-Lenin. Stalin.”

[La història oficial del partit bolxevic, publicada en 1939, es desborda ací per complet. Afirmar el següent:]

“El 10 de febrer de 1918 s'interromperen les negociacions de pau de Brest-Litovsk. Malgrat que Lenin i Stalin insistien en signar la pau en nom del comitè central del partit, Trotski, que presidia la delegació soviètica en Brest, violà traïdorament les instruccions explícites del partit bolxevic. Declarà que la república soviètica es negava a signar la pau en les condicions proposades per Alemanya, i al mateix temps informà els alemanys que la república soviètica no continuaria la guerra i continuaria desmobilitzant l'exèrcit.

“Açò era monstruós. Els imperialistes alemanys no podien demanar més d'aquest traïdor als interessos de la pàtria soviètica.”

[Passant de la pàgina 207 a la 208 del mateix llibre, trobem la invenció següent:]

“Lenin qualificà aquesta decisió d'“estranya i monstruosa”.

“En aquell temps, el partit no comprenia encara quina era la raó de la conducta hostil de Trotski i els “comunistes d'esquerra”. Però com s'ha provat últimament en la causa contra el “bloc de dretans i trotskistes” antisoviètics (iniciada en 1938), Bukharin i el grup de “comunistes d'esquerra”, encapçalats per ell, en unió de Trotski i dels socialistes-revolucionaris “d'esquerra”, ja conspiraven aleshores secretament contra el govern soviètic. Bukharin, Trotski i els seus còmplices conspiradors segons ha resultat, tendien a anul·lar el tractat de pau de Brest, detenir V. I. Lenin, J. V. Stalin, Ia. M. Sverdlov, matar-los i formar un nou govern de bukharinistes, trotskistes i socialistes-revolucionaris “d'esquerra”.

[Examinem ara les actes. Seixanta-tres bolxevics assistiren a la conferència del 21 (8) de gener 1918, dels quals una majoria absoluta (32) votaren a favor d'emprendre una guerra revolucionària. La posició de Trotski (ni pau ni guerra), obtingué 16 vots; la de Lenin (pau amb l'imperi alemany), 15 vots. La qüestió s'examinà de nou tres dies després pel comitè central del partit. Les actes de la sessió del 24 (11) de gener de 1918, diuen el següent:]

“El camarada Trotski proposa que se sotmeta a votació la fórmula següent: “Acabem la guerra, no fem la pau, desmobilitzem l'exèrcit.” Per a sotmetre a votació. A favor, 9; en contra, 7.

“Es posà a votació la proposta de Lenin: “Insistim en el fet que la pau es ferma de totes maneres.” (A favor, 12; en contra, 1.) La de L. D. Trotski: “Llançarem una apel·lació a la guerra revolucionària?” (A favor, 2; en contra, 11; abstencions, 1); i “Aturem la guerra, no fem la pau, desmobilitzem l'exèrcit”. (A favor, 9; en contra, 7.)”

En aquella sessió, Stalin basava la necessitat de signar una pau separatament en aquest argument: “No hi ha cap moviment revolucionari en occident; no hi ha fets, sinó tan sols potencialitats, i no podem tenir aquestes en compte.” “No podem tenir-les en compte?”, fou la refutació immediata de Lenin; és veritat que la revolució a occident no ha començat; “no obstant això, si canviarem la nostra tàctica per això, seríem traïdors al socialisme internacional”.

L'endemà, 25 (12) de gener, s'examinà la qüestió de la pau en la sessió conjunta dels comitès centrals dels bolxevics i dels socialistes-revolucionaris d'esquerra, per majoria de vots s'hi acordà sotmetre a la consideració del Congrés dels Soviets la fórmula:

“Ni mantenir guerra ni signar pau.”

Quina fou l'actitud de Stalin envers aquesta fórmula? Açò és el que Stalin declarava una setmana després de la reunió en què la fórmula fou aprovada per 9 vots contra 7:

“Sessió d'1 febrer (19 de gener) de 1918. Camarada Stalin: “...La sortida d'aquesta difícil situació se'ns brinda en el punt de vista intermedi, o siga en la posició de Trotski”.”

Les paraules de Stalin es faran perfectament comprensibles tenint present que en tot aquell període crític la immensa majoria de les organitzacions del partit i soviets estaven a favor de la guerra revolucionària, i que, per tant, la posició de Lenin només podia resoldre's en una revolució en el partit i l'estat (el que, naturalment, no era possible). Així, lluny d'equivocar-se, Stalin reconeixia un fet incontrovertible, en dir que la meua proposició era llavors l'única sortida de la situació per al partit.

[L'1 de febrer] la delegació dels soviets en la conferència de pau, en Brest-Litovsk, féu pública la declaració oficial de la negativa del govern soviètic a signar la pau annexionista i de la terminació de la guerra amb les potències de la Quàdrupla Aliança. [Dos dies després es publicà] l'ordre del generalíssim N. V. Krilenko, finint l'activitat militar contra aqueixes potències i desmobilitzant l'exèrcit rus.

[Referint-se a aquests successos un any després, Lenin escrigué:]

“Com ocorregué que no hi hagués una sola tendència, tendència ni organització del partit que s'oposés a aquella desmobilització? Què ens ocorregué? És que havíem perdut el cap per complet? Res d'això. Oficials no bolxevics anaven dient, fins i tot abans d'octubre, que l'exèrcit no podia continuar lluitant, que no podia mantenir-se al front unes setmanes més. Després d'octubre, això es féu palpable a tot el món que volgués mirar les coses cara a cara, que no tractés de girar l'esquena a la crua i desagradable realitat, de tancar els ulls, acontentant-se amb frases arrogants. No hi havia

exèrcit. Era impossible recolzar-se a ell. El millor era procedir a la desmobilització com més aviat millor.”

“Aquell era el costat malalt de l'organisme estatal rus, que no podia sostenir ni un moment més la càrrega de la guerra. Com més aviat el desmobilitzàrem, millor, doncs que abans es dissoldria en parts no malaltes encara, i el país estaria en condicions de preparar-se per a les seues noves i difícils tasques. Açò és el que sentíem quan per unanimitat, sense la més lleu protesta, aprovàrem la resolució, la decisió que, des del punt de vista dels esdeveniments exteriors, era absurda: desmobilitzar l'exèrcit. Era el que calia fer. Dèiem que sostenir l'exèrcit era una vana il·lusió. Com més aviat el desmobilitzàrem, millor, abans començaria la convalescència de tot l'organisme social en conjunt. D'ací que les frases revolucionàries: “Els alemanys no poden avançar”, i la seua conseqüència: “No podem declarar acabat l'estat de guerra; ni guerra ni signatura de pau”, envoltaven un error tan profund, una valoració tan excessiva dels fets. Però, suposem que avancen els alemanys. “No, no seran capaços d'avançar.””

En realitat, l'avanç de les tropes alemanyes durà catorze dies, del 18 de febrer al 3 de març. Tot el dia 18 de febrer dedicà el comitè central a la qüestió de com reaccionar a l'avanç alemany que havia començat.

Després de trencar-se les negociacions de Brest, el 10 de febrer, i de publicar els delegats russos una declaració de terminació de la guerra i de negativa a signar la pau amb Alemanya, el “partit militar” (el partit d'annexió a tota costa) havia vençut. En una conferència celebrada a Hamburg el 13 de febrer, sota la presidència de l'emperador Guillem, s'aprovà la següent declaració que ell mateix proposà: “La negativa de Trotski a signar el tractat de pau condueix automàticament a la terminació de l'armistici.” El 16 de febrer, el comandament militar alemany informà oficialment el govern soviètic de la terminació de l'armistici amb la república dels soviets, a comptar del migdia del 18 de febrer, violant així la condició estipulada que l'avís de finalitzar l'armistici havia de fer-se set dies abans d'iniciar l'acció militar.

La qüestió de com reaccionar davant l'avanç alemany es plantejà primerament en la reunió del comitè central del partit, de la nit del 17 de febrer. La proposició immediata d'Alemanya d'obrir noves negociacions per a la signatura de la pau fou rebutjada per sis vots contra cinc. En canvi, ningú votà per “la guerra revolucionària”; N. I. Bukharin, G. I. Lomov i A. A. Ioffe “renunciaren a votar a causa de com es plantejava la qüestió”. Per majoria de vots s'aprovà una resolució “diferint la represa de negociacions de pau fins que l'avanç es manifeste en grau suficient i es faça notar la seua influència sobre el moviment obrer” Amb tres abstencions, s'aprovà pels vots restants la decisió següent: “Si és un fet l'avanç alemany i no hi ha sublevació revolucionària en Alemanya i Àustria, hem de fer la pau.”

El 18 de febrer, iniciat ja l'avanç alemany, el comitè central del partit estigué reunit tot el dia, amb breus interrupcions (en una de les actes se cita com a hora “a la nit”, sense esmentar-hi la de les altres dos). En la primera sessió, després d'intervenir Lenin i Zinòviev a favor de signar la pau, i jo i N. I. Bukharin en contra, es rebutjà per set vots contra sis la moció de “presentar immediatament una proposició per a reprendre les negociacions de pau”. En la segona sessió, o siga la de la nit, després de parlar Lenin, Stalin, Sverdlov i Krestinski a favor de reprendre les gestions de pau, i Uritski i Bukharin en contra, i de manifestar-me jo en el sentit de no reprendre-les, sinó sol·licitar dels alemanys les seues condicions, se sotmeté a votació el punt següent: “Hem de presentar immediatament al govern alemany una proposició de concertar la pau en l'acte?” Aquesta proposició fou aprovada per set vots (Lenin, Smilga, Stalin, Sverdlov, G. Sokolnikov, Trotski, Zinòviev) contra cinc (Uritski, Lomov, Bukharin, Ioffe, Kretinski) i una abstenció (Stassova). Llavors s'acordà formular una declaració explícita

de l'acord i redactar el text de la comunicació que havia de dirigir-se al govern alemany. Es posà a votació la proposta de Lenin sobre els punts de què havia de constar el telegrama. Excepte dues abstencions, la resta votà a favor d'annotar-hi i referir-s'hi a la duresa de les condicions de pau; en el sentit de signar, per descomptat, les condicions conegudes, indicant que no hi havia possibilitat de rebutjar altres encara pitjors, es pronunciaren set contra quatre i dues abstencions. La tasca de formular el text es delegà en Lenin i en mi. Lenin escrigué tot seguit el radiograma, i, amb lleus correccions meues, s'aprovà aquest en la reunió conjunta dels comitès centrals dels bolxevics i dels socialistes-revolucionaris d'esquerra, enviant-se les signatures del Consell de Comissaris del Poble a Berlín el 19 de febrer.

En la sessió del Consell de Comissaris del Poble de 21 de febrer, els representants de l'esquerra socialista-revolucionària votaren en contra d'utilitzar l'ajuda de l'Entente per a contrarestar l'avanç alemany. S'havien iniciat negociacions amb els aliats sobre ajuda militar i tècnica poc després de la Revolució d'Octubre. Les portàvem Lenin i jo amb els generals Lavergne i Niessel i el capità Jacques Sadoul pels francesos, i amb el general Raymond Robbins pels nord-americans. El 21 de febrer, en relació amb el continuat avanç dels alemanys, l'ambaixador francès Noulens em telegrafia: "En la seua resistència contra Alemanya, poden comptar amb la cooperació militar i econòmica de França." Naturalment, la diferència entre el militarisme alemany i el militarisme francès no era per a nosaltres qüestió de principi. Era només qüestió d'assegurar la necessària neutralització de certes forces antagòniques a fi de salvar el govern soviètic. (Però el govern francès no complí la seua paraula.) Clemenceau proclamà una guerra santa contra els bolxevics. Llavors ens veiérem obligats a signar la pau de Brest-Litovsk.

La resposta al radiograma dels soviets que esbossava les condicions alemanyes de pau es rebé en Petrograd a les deu i mitja del matí (del 23 de febrer). Comparades amb les condicions de pau ofertes el 10 de febrer, les noves eren força pitjors. L'Exèrcit Roig havia d'evacuar immediatament Letònia i Estònia, que ocuparia la policia alemanya; Rússia es comprometia a concertar la pau amb els governs burgesos d'Ucraïna, Finlàndia, etc. Es discutí (el mateix dia) si s'acceptaven els termes de pau alemanys, primer en la sessió del comitè central del partit bolxevic, i després en una reunió conjunta del nostre comitè central i el dels socialistes-revolucionaris esquerrans, i, finalment, en la sessió plenària del mateix Comitè Executiu Central de tota Rússia.

En la reunió del comitè central del partit bolxevic, Lenin, Zinòviev, Sverdlov i Sokolnikov parlaren a favor d'acceptar aquelles condicions i signar la pau. Bukharin, Dzerzinski, Uritski i Lomov s'hi manifestaren contraris. Jo declarí que, "d'haver tingut unanimitat, podíem haver-nos encarregat personalment d'organitzar la defensa. Hauríem pogut fer-ho [...] Però això requeria la màxima unitat. Com no l'havia, no volia carregar amb la responsabilitat de votar a favor de la guerra". El comitè central resolgué per set vots contra quatre, amb quatre abstencions, acceptar en l'acte la proposició alemanya, preparar-se per a una guerra revolucionària i (unànimement, amb tres abstencions), efectuar una votació entre els electors del soviets en Petrograd i Moscou, per a assegurar-se de l'actitud de les masses envers la conclusió de la pau.

En aquella sessió del comitè central de 23 de febrer, Stalin declarà: "No necessitem signar, però cal iniciar de seguida negociacions de pau." Al que Lenin replicà: "Stalin no té raó en dir que no necessitem signar. Les condicions s'han de signar. De no fer-ho signeu la sentència de mort del govern dels soviets d'ací a unes tres setmanes." (I l'acta diu a més: "El camarada Uritski, contestant Stalin, diu que les condicions s'havien d'acceptar o rebutjar, però que ja no era possible entaular negociacions.")

A qualsevol assabentat dels assumptes en aquells moments (fins i tot a un ardent i tenaç defensor d'una guerra revolucionària contra l'Alemanya imperial com Uritski) li era evident la inutilitat de resistir-se. La proposta de Stalin obeïa totalment a la manca d'una posició meditada. Ja el 18 de febrer, l'exèrcit alemany [havia ocupat] Minsk. El seu avanç es desenrotllava amb extraordinària rapidesa. La política de retrocedir s'havia esgotat completament. [I, no obstant això,] Stalin proposava [cinc dies després,] el 23 de febrer, no signar la pau, sinó... entaular negociacions.

Stalin parlà de nou en la sessió del 23 de febrer, aquesta vegada en defensa de la necessitat de signar el tractat de pau. Aprofità l'ocasió per a rectificar-se igualment quant al punt de la revolució internacional [en veure's criticat] per Lenin. [Stalin digué:] "També nosaltres apostem per la revolució, però vosaltres compteu per setmanes, mentre que nosaltres ho fem per mesos." Açò s'ajustava enterament a l'humor d'aquells dies i a les paraules de Sergeiev (Artemi) [en la sessió del 24 (11) de gener de 1918], que tots els membres del comitè central estaven conformes en una cosa: que sense la victòria de la revolució en el termini més breu possible (segons Stalin en pocs mesos), la república dels soviets periria. Així doncs, aleshores prevalia unànimement el "trotskisme" en el comitè central del partit.

Essencialment, Stalin no adoptà una posició independent en el període de les negociacions de Brest. Vacil·lava, esperava l'ocasió, mantenia la boca tancada... intrigava. "El vell espera encara la pau [em deia, movent el cap en direcció a Lenin], però no l'assolirà." Després, probablement aniria a dir a Lenin quelcom semblat respecte a mi. Mai es comprometia francament. La veritat és que ningú s'interessava per la seua opinió ni per les seues contradiccions. Tinc la certesa que la meua tasca principal, consistent a fer la nostra actitud respecte a la pau el més comprensible que pogués al proletariat del món, era una consideració secundària per a Stalin. Ell estava interessat per la "pau en un país", igualment que després havia d'interessar-se pel "socialisme en un país". Durant la votació decisiva s'uní a Lenin. Només al cap d'uns anys, en profit de la seua lluita contra el trotskisme es prengué la molèstia de compondre per al seu ús una certa aparença de "punt de vista" sobre els esdeveniments de Brest. Comparem-ho la seua actitud amb la de Lenin, el qual, dirigint-se al VII Congrés del partit, el 8 de març, immediatament després de l'enverinada lluita de fraccions, digué:

"A més, he de referir-me a la posició del camarada Trotski. Cal distingir dos aspectes de la seua activitat; quan començà les negociacions en Brest, utilitzant-les esplèndidament per a l'agitació, tots estàvem d'acord amb el camarada Trotski [...] La tàctica de Trotski, en quant tendia a guanyar temps, era justa. Però es féu incorrecta quan es declarà acabat l'estat de guerra sense haver signat encara la pau... Però com que la Història ha dissipat allò, no paga la pena recordar-ho."

Evidentment, hi havia una profunda diferència entre la política de Lenin en tot l'assumpte de la crisi de Brest-Litovsk i la política de Stalin, que estava més prop de Zinòviev. S'ha de consignar que únicament Zinòviev tingué el valor de reclamar la immediata signatura de la pau, profetitzant que la suspensió de les negociacions portaria de segur a un agreujament de les condicions immediatament; però Lenin pensava que donant llargues a les negociacions de pau es feia agitació revolucionària i que les tasques de la revolució internacional estaven per damunt de les consideracions patriòtiques, per damunt de les condicions territorials i de tot altre ordre del tractat de pau. Per a Lenin, la qüestió era assegurar-se un respir en la lluita per la revolució internacional. Stalin segurament opinava que la revolució internacional era quelcom "potencial" amb el que hom no podia comptar. Veritat és que més tard, rectificà aquestes paraules, per a imposar-se a altres, però, en essència, la revolució internacional

en aquells dies, com a màxim més tard, continuà essent per a ell una fórmula sense vida, de nul·la utilitat per a la política pràctica.

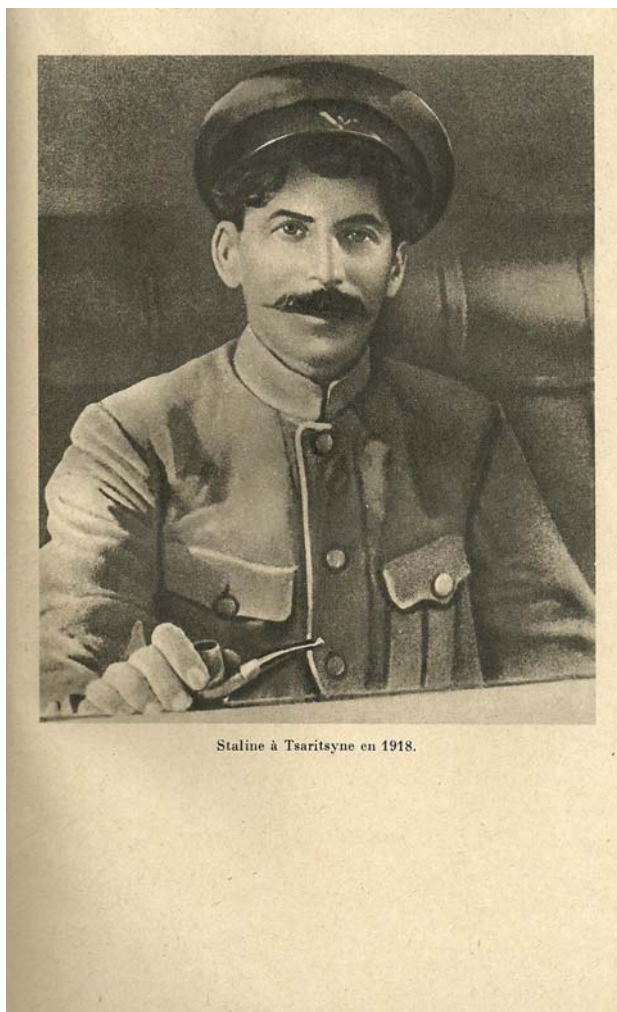
Precisament en l'època d'aquesta crisi fou quan es veié clar que els factors de la política mundial eren incògnites per a Stalin. Res en sabia, ni li interessaven. Entre les capes millor preparades dels treballadors alemanys s'entaulaven discussions apassionades sobre les negociacions iniciades pels bolxevics a fi de concertar la pau. No pocs exterioritzaven l'opinió que els bolxevics i el govern dels Hohenzollern estaven representant una comèdia en què el desenllaç era conegut per endavant. La lluita per la revolució requeria que aclarírem als treballadors que no podíem procedir altrament, que els enemics ens encerclaven i ens vèiem forçats a signar el tractat de pau. Precisament per aqueixa raó, l'avanç alemany era la nostra millor prova de l'índole obligada del tractat. Un ultimàtum d'Alemanya no hauria estat prou; un ultimàtum es podria haver entès també com a part de la comèdia assajada. Era molt diferent, per contra, el moviment efectiu de les tropes alemanyes, l'ocupació de ciutats i d'equipaments militars. Estàvem perdent una enorme riquesa, però guanyàvem a costa seua la confiança política de la classe obrera de tot el món. Tal era el sentit del desacord.

Segons el text de la constitució, un comissariat del poble es componia del president i de la junta que constava, al seu torn, de mitja dotzena i fins d'una dotzena de membres. No era tasca fàcil dirigir un departament. Segons Pestkovski, "tots els membres de la Junta sobre Assumptes Nacionals estaven en oposició amb Stalin, i ben sovint deixaven el seu comissari del poble en minoria" El contrit autor s'afanya a afegir-hi: "Stalin decidí reeducar-nos, i a això es consagrà amb perseverança, posant en tal propòsit infinita perspicàcia i discreció." És llàstima que Pestkovski no entre en detalls sobre aquest aspecte de la qüestió. Però sí ens assabentem per ell de l'original mode de resoldre Stalin els seus conflictes amb la junta. "A vegades perdia la paciència [relata Pestkovski], però mai ho demostrava durant les reunions. En aqueixos casos, quan a causa de les nostres inacabables discussions en les conferències s'impacientava, sortia de l'habitació amb gran habilitat; "per un moment" desapareixia de sobte de l'habitació per a retirar-se a un racó del Smolni, i més tard del Kremlin. Era impossible trobar-lo. Al principi solíem esperar-lo; però, al final, ajornàvem la reunió. Jo em quedava sol en el nostre despatx comú, esperant pacientment la seua tornada, però en va. En aquells moments solia sonar el telèfon; era Vladimir Ilitx trucant Stalin. Li replicava que Stalin havia desaparegut, i ell contestava invariablement: "Cerqueu-lo de seguida." No era cosa fàcil. Sortia a fer un volt pels corredors interminables del Smolni o del Kremlin a la recerca de Stalin, per a trobar-lo als llocs més inesperats. Un parell de vegades el trobí a l'habitació del mariner camarada Vorontsov, a la cuina, estès en un divan i fumant una pipa mentre cavil·lava sobre la seua tesi."

{Com que les millors forces del partit havien estat absorbides per les tasques militars o econòmiques, l'oficina del comissariat del poble de les nacionalitats es componia d'homes de segon pla. No obstant això arribà a passar sovint que contradigueren a Stalin i li plantejaren preguntes a les que era incapaç de respondre. Tenia el poder; però aquest poder era insuficient per a contradir; havia de convèncer. Stalin no estava a l'altura de la situació. Les contradiccions entre la seua naturalesa tirànica i els seus recursos intel·lectuals insuficients el col·locaven en una situació insuportable. No tenia autoritat en el propi departament. Quan la seua paciència s'exhauria anava a amagar-se "en el indrets més imprevistos". Pot hom dubtar que reflexionés en la cuina del comandant en les seues tesis. És més versemblant que netegés la seua ferida interior, somiant que tot marxaria millor si aquells que no estaven d'acord amb d'ell no gosaren dir-li-ho. Però en aquesta època no podia ni entrar en el

seu cap que arribaria un dia en què no tindria una altra cosa a fer més que manar i que tots els altres obeirien en silenci. }

No hi ha menys de color en la descripció que fa Pestkovski de la recerca de local per al comissariat a Moscou, quan el govern s'hi traslladà al març següent des de Petrograd. Entre els departaments es desencadenà una furiosa lluita per les cases particulars dels comerciants. El Comissariat Popular de Nacionalitats no assolí absolutament res al principi. “Jo posí a contribució Stalin.” Ignore a qui posaria Stalin a contribució. “Al poc de temps, el Comissariat Popular de Nacionalitats estava en possessió d'unes quantes cases particulars. L'oficina central de la Rússia blanca s'allotjà en la Povarskia; els letons i els estonians en la Nikitskaia; els polonesos en l'Arbat, els jueus en Prexistenka, i els tàrtars en un local de la ribera. A més, Stalin i jo teníem despatxos en el Kremlin. Stalin no semblà satisfet ni de bon tros amb la situació. “Ara és completament impossible tenir-vos a tots a la vista. Hauríem de trobar una casa gran i estar-hi tots reunits.” Aquesta idea no l'abandonà un sol minut. Pocs dies després, em digué: “Ens han donat el Gran Hotel de Sibèria, però el Consell Suprem d'Economia Nacional se l'ha apropiat. No obstant això, jo no pense cedir. Digues a Al-liluieva que escriga el següent en diverses quartilles: Aquests locals estan ocupats pel Comissariat Popular de Nacionalitats. I porta't unes xinxetes.””

Staline à Tsaritsyne en 1918.

Al-liluieva, futura esposa de Stalin, era mecanògrafa al Comissariat de Nacionalitats. Armats de les màgiques quartilles i de xinxetes, Stalin i el seu ajudant foren en automòbil al carrer de Zlatoustenski. “Ja estava enfosquint. L'entrada principal

de l'hotel estava tancada. A la porta es veia un tros de paper amb el text següent: “*Aquesta casa està ocupada pel Consell Suprem.*” Stalin l'arrancà, i al seu lloc posàrem els nostres rètols. “Ja no ens queda més que entrar-hi”, digué Stalin. No era fàcil fer-ho. Amb gran dificultat trobàrem l'entrada posterior. Per una raó ignorada l'electricitat no funcionava. Ens enllumenàrem amb mistos. En el segon pis ensopegàrem amb un llarg corredor. Clavàrem els nostres avisos en unes quantes portes, a l'atzar. Quan arribà el moment de tornar-nos se'ns havien acabat els fòsfors. En baixar en la més completa foscor, ens caiguérem fins al pis de baix i quasi ens trenquem el cap. Al final, poguérem trobar el camí fins al nostre automòbil.”

Exigeix algun esforç d'imaginació figurar-se a un membre del govern, a l'empara de la foscor, entrant violentament en un edifici ocupat per un altre ministeri, arrencant uns avisos i posant-hi altres. Pot dir-se amb certesa que no se li hauria acudit tal cosa a cap altre comissari del poble membre del comitè central. En aquest tret reconeixem el Koba dels dies de la presó de Bakú. Stalin no podia menys de saber que la qüestió discutible d'un edifici s'havia de decidir en última instància pel Consell de Comissaris del Poble davant un fet consumat. L'intent fracassà; l'edifici fou concedit al Consell Suprem d'Economia Nacional, que era un ministeri més important.¹² Ja tenia Stalin una altra picabaralla secreta contra Lenin.

La majoria de la junta raonava, segons el relat de Pestkovski, de la manera següent: tota opressió nacional era només una de les manifestacions de l'opressió de classe. La Revolució d'Octubre ha destruït la base de l'opressió classista. Per consegüent, no hi havia necessitat d'organitzar en Rússia repúbliques i regions autònomes. La divisió territorial havia de fer-se només amb subjecció a normes econòmiques. “...L'oposició a la política leninista, per estrany que sembla a primera vista, era especialment forta entre els bolxevics no russos (letons, ucraïnesos, armenis, jueus, etc.). Els bolxevics de les terres frontereres que patien opressió s'havien format en la lluita amb partits nacionalistes, i s'inclinaven a rebutjar, no sols el verí del xovinisme, sinó fins i tot qualsevol mesura de caràcter progressiu. La junta del Comissariat Popular de Nacionalitats comptava amb dos no russos russificats, que oposaven el seu abstracte internacionalisme a les necessitats de desenvolupament de les nacionalitats oprimides. Realment, la seua política recolzava la vella tradició de la russificació, i era intrínsecament un perill especial en les circumstàncies de la guerra civil.”

El Comissariat Popular de Nacionalitats es creà per a organitzar totes les antigues nacions oprimides de Rússia mitjançant comissariats nacionals (com l'armeni, el bielorrús, el jueu, el letó, el musulmà, anomenat més tard tàrtarobashkir, el polonès i les seccions dels muntanyesos del Caucas, els alemanys, els kirguisos, els ucraïnesos, els txuvasx, els estonians, els calmucs, els iugoslaus, els txecoslovacs, per a servir als presoners militars txecs, els votiacs i els komis). El comissariat tractava d'organitzar l'educació de les nacionalitats sobre una base soviètica. Publicava un periòdic setmanal, *La Vida de les Nacionalitats*, en rus, i diverses publicacions en diverses llengües nacionals. Però es dedicava principalment a organitzar repúbliques nacionals i regionals, per a trobar els necessaris quadres dirigents entre els seus mateixos naturals; a l'orientació general de les entitats territorials acabades d'organitzar, i a cuidar de les minories nacionals que residien fora del seu propi territori segregat. Als ulls de les

¹² En 1930, el poder de Stalin no admetia competència. Però el culte estatal a la seua personalitat començava aleshores a establir-se. Així pot explicar-se la circumstància que en aquestes memòries, malgrat el seu to panegíric general, encara s'hi adverteix una nota de familiaritat, i fins i tot es consentisca un matís d'ironia bonassa. Uns anys després, quan les “purgues” i les execucions imposaren el necessari sentit de la distància, contar com Stalin es refugiava en la cuina del comandant o com prengué possessió d'una casa per la nit, hauria semblat ja impropri i convertit el document en “tabú”. És versemblant que aquest autor pagués molt cara la seua manca d'etiqueta.

nacionalitats endarrerides, que per primera vegada es veieren sol·licitades per la revolució a portar una existència nacional independent, el Comissariat de Nacionalitats tenia una indubtable autoritat. Els obria les portes que portaven a una vida independent dins del marc del règim soviètic. En aquella esfera, Stalin era un ajudant insubstituïble per a Lenin. Stalin coneixia la vida dels pobles aborígens del Caucas, íntimament, com només un natiu podia conèixer-la. Portava aquell primitivisme en la sang. Li agradava la societat d'aquella gent, trobava un llenguatge comú per a conversar amb ells, no recelava que pogueren superar-lo en res, i, per consegüent, els tractava amb aire democràtic, amistós. Lenin apreciava aquestes qualitats de Stalin, que altres no compartien, i en tots sentits tractà de valoritzar l'autoritat de Stalin enfront de qualsevol classe de delegacions nacionals. "Tracta-ho amb Stalin. Coneix bé aqueix assumpte. Sap com marxen les coses. Discuteix l'assumpte amb ell." Tals consells sortiren dels seus llavis centenars de vegades. En totes aquelles ocasions en què Stalin tenia seriosos conflictes amb els delegats nacionals, o amb la seua pròpia junta, s'acudia al politburó, on totes les qüestions en litigi es resolien invariablement a favor de Stalin. Açò reforçà, segurament, la seua autoritat encara més en el concepte dels cercles rectors de les nacionalitats endarrerides: del Caucas, del Volga, d'Àsia. La nova burocràcia de les minories nacionals arribà a ésser més tard un baluard no menyspreable del poder de Stalin.

El 27 de novembre de 1919 se celebrà a Moscou l'11 Congrés d'Organitzacions Comunistes Musulmanes de tota Rússia i dels pobles de l'Est. Stalin obrí el congrés en nom del comitè central del partit. Foren elegits quatre membres honoraris: Lenin, Trotski, Zinòviev i Stalin. El president del congrés, Sultan-Galiiev, un dels que després tingueren mala fi, proposà que el congrés saludés Stalin com "un d'aqueixos lluitadors que cremen amb una flama d'odi contra l'imperialisme internacional". Però és molt característic per a la gradació dels dirigents en aquell temps, que fins i tot en aquest congrés acabés l'informe de Sultan-Galiiev sobre la revolució política en general amb la salutació: "Visca el Partit Comunista Rus! Visquen els seus dirigents, camarades Lenin i Trotski!" Fins i tot aquest congrés dels pobles de l'est, celebrat sota la direcció immediata de Stalin, no cregué necessari incloure Stalin entre els líders del partit.

Stalin fou comissari popular de nacionalitats des del moment de la revolució fins a la liquidació del comissariat en 1923, en crear-se la Unió Soviètica i el Consell de Nacionalitats del Comitè Executiu Central de l'URSS. Pot hom considerar fermament comprovat que, almenys fins a maig de 1919, Stalin no tingué molt de quefer amb els assumptes del comissariat. Al principi, Stalin no escrivia els editorials de *La Vida de les Nacionalitats*; després, quan el periòdic començà a sortir en format gran, començaren a aparèixer els editorials de Stalin un número rere altre. Però la productivitat literària de Stalin no era gran, i fou disminuint d'any en any. En 1920-1921 només trobem dos o tres articles seus. En 1922, ni tan sols un. Aleshores, Stalin s'havia passat per complet a la política d'aparell.

En 1922, el consell de direcció del periòdic deia: "En iniciar la publicació de *La Vida de les Nacionalitats*, el camarada Stalin, comissari popular d'assumptes de les nacionalitats, participà activament. Escrigué en aquell periòdic no sols articles editorials, sinó també sovint revistes informatives i col·laborava amb notes per a la secció de "Vida del partit" i d'altres." Llegint aquestes col·laboracions, reconeixem l'antic director de les publicacions de Tbilisi i de la *Pravda* de Sant Petersburg en 1913.

Així, en diversos números, dedicà la seua atenció a l'est. Aquesta fou una idea directriu de Lenin. Pot seguir-se en diversos dels seus articles i discursos. Indubtablement, l'interès de Stalin per l'est revestia en gran manera caràcter personal. Ell mateix era natural de l'est. Si davant representants de l'oest, desconixedor com era

de la vida occidental i de les seues llengües, es trobava sempre exhaurit, amb representants de les nacions endarrerides de l'est, la sort dels quals depenia en considerable proporció d'ell en qualitat de comissari, es trobava incomparablement més a gust i aixafava terreny més ferm. La idea bàsica era de Lenin. Però en Lenin, les perspectives de l'est i de l'oest estaven íntimament travades. En primer pla, en 1918, estaven els problemes d'occident, no d'orient; la guerra es trobava a punt d'acabar, hi havia motins en tots els països, revolucions a Alemanya i Àustria-Hongria i en altres bandes. Per exemple, l'article de Stalin titulat *No cal oblidar l'est* aparegué en el número de 24 de novembre de 1918, açò és, coincidint amb la revolució en Àustria-Hongria i Alemanya. Tots nosaltres havíem mirat aquestes revolucions com a precursors de les revolucions socialistes d'Europa. I llavors escrivia Stalin que "sense el moviment revolucionari en l'est, és inútil pensar en el triomf final del socialisme"; en altres paraules, Stalin considerava el triomf del socialisme impossible, no sols a Rússia, sinó en Europa, sense el despertar revolucionari de l'est. Allò era una repetició de la idea directriu de Lenin; però en aqueixa repetició hi havia una divisió, no sols de treball, sinó també d'interessos: Stalin no tenia absolutament res a dir amb referència a les revolucions de l'oest. No coneixia Alemanya, la seua vida ni la seua llengua, i altres escrivien sobre això amb molt més coneixement de causa. Stalin es concentrava sobre l'est.

L'1 de desembre de 1918, Stalin escrigué en *La Vida de les Nacionalitats* un article titulat "Ucraïna s'està alliberant." Era la mateixa vella retòrica seminarista. La repetició ocupa el lloc d'altres recursos: "No dubtem que el govern soviètic d'Ucraïna serà capaç d'oferir la deguda resistència als seus nous hostes importuns, els esclavitzadors vinguts d'Anglaterra i França. No dubtem que el govern soviètic d'Ucraïna sabrà desemascarar la missió reaccionària de tals hostes", i així *ad nauseam*. En un article publicat en la mateixa revista el 22 de desembre de 1918, escrivia: "Amb ajuda de les millors forces comunistes, la màquina estatal soviètica (en Ucraïna) s'està reorganitzant. Els membres del comitè central dels soviets a Ucraïna tenen al capdavant al camarada Piatakov..." Les millors forces comunistes que componien el govern d'Ucraïna eren: Piatakov, Vorotxilov, Sergueiev (Artemi), Kviring, Zatonski i Kotsubinski. De tots ells només Vorotxilov ha sobreviscut i ha arribat a mariscal. Sergueiev (Artemi) morí en accident; els altres foren executats sense reserves o desaparegueren sense deixar empremtes. Tal fou el fat de "les millors forces comunistes".

El 23 de febrer publicà un editorial titulat *Dos camps*, en el que deia, entre altres coses: "El món s'ha dividit resoltament i irrevocable en dos camps: el camp de l'imperialisme i el camp del socialisme [...] Les onades de la revolució socialista creixen sense fre, i assalten les fortaleses de l'imperialisme [...] El seu fragor ressona a les terres dels pobles oprimits [...] davall els peus de l'imperialisme, el sòl s'encén..." Tanmateix les onades, aquestes imatges són estereotipades, i no estan molt d'acord unes amb altres. En tot això s'adverteix un certa cantarella d'insinceritat sota l'èmfasi de la pobresa d'estil burocràtic. El 9 de març de 1919, *La Vida de les Nacionalitats* publicà un article de Stalin sota el títol de *Després de dos anys*, que expressava les seues conclusions: "L'experiència dels dos anys de lluita del proletariat confirma allò que preveïé el bolxevisme [...], la inevitabilitat de la revolució proletària mundial..." En aquells dies, la perspectiva del bolxevisme no s'havia reduït a socialisme en un sol país. Del mateix tipus eren tots els altres articles, tots ells completament badius d'originalitat de pensament i d'atractius de forma. Els articles eren francament de caràcter doctoral, sense substància, llisos i falsos.

{El primer congrés del comunistes txuvasx es celebrà en abril de 1920, dos anys després, doncs, de la instauració del govern soviètic. El presidents d'honor eren els mateixos que anteriorment: Lenin, Trotski, Zinòviev i Stalin. Descriuint l'obertura del congrés, el diari del comissariat de les nacionalitats indicava que els murs estaven ornats amb retrats dels líders de la revolució mundial: Karl Marx, Lenin, Trotski i Zinòviev. En aquesta època encara no hi havia retrat de Stalin; no obstant això aquest congrés queia completament dins l'esfera de la seua activitat.}

El 7 de novembre (açò és, el tercer aniversari de la Revolució d'Octubre), trobem Stalin a Bakú, on parlà en la sessió solemne dels soviets, pronunciant un informe titulat *Tres anys de dictadura proletària*. Al congrés dels pobles de Daguestan, el 13 de novembre, Stalin proclamà l'autonomia de Daguestan. "El discurs del camarada Stalin [segons ens informa el periòdic del Comissariat de Nacionalitats] fou interromput en diversos dels seus passatges per tempestats d'aplaudiments i la *Internacional*, i acabà enmig d'una ovació estrepitosa." El 17 de novembre, al congrés del poble del territori de Terek, celebrat en Vladikavkaz, Stalin en persona "proclamà l'autonomia soviètica del poble de Gurian", i es presentà amb un informe sobre l'esmentada República Soviètica Autònoma de Gurian. Entre el 18 i el 21 de desembre de 1920 se celebrà la primera conferència de repúbliques autònomes, territoris i regions de tota Rússia. Kaminski transmeté a la conferència salutacions en nom de Stalin, que no pogué assistir-hi per trobar-se malalt. La moció per a enviar una salutació a Stalin s'aprovà per unanimitat. Però en aqueix Congrés dels Pobles de l'Est, diuen les actes: "Foren elegits presidents honoraris del congrés: els camarades Lenin, Zinòviev i Trotski [...] Estrepitosos aplaudiments [...] Membres honoraris de la presidència foren elegits [...] i Djugaixvili-Stalin..." Una altra vegada en últim lloc!

A Viena, assessorat per Lenin, Stalin havia escrit una obra interessant sobre el problema nacional, però el seu intent de continuar-la independentment a Sibèria donà tal resultat que Lenin jutjà impossible publicar ni tan sols el seu article. En la conferència de març de 1917, Stalin desenrotllava la tesi que l'opressió nacional és producte del feudalisme, perdent totalment de vista l'imperialisme com a principal factor de l'opressió nacional en la nostra època. En 1923 situava en el mateix pla del nacionalisme granrús, que tenia al seu darrere tradicions seculars i l'opressió de nacions febles, el nacionalisme defensiu d'aquestes últimes. Aquests errors palmaris, errors stalinistes, són explicables en conjunt, com ja s'ha apuntat, pel fet que no hi ha una sola qüestió en què s'eleva a una concepció sistemàtica. Se serveix de proposicions inconnexes del marxisme conforme les necessita en el moment, escollint-les com qui tria sabates per la grandària d'una sabateria. Per això es contradiu amb tanta facilitat a cada nou caire dels esdeveniments. Així, fins i tot al camp del problema nacional, que es convertí en la seua especialitat, Stalin no pogué arribar a un concepte integral.

"Reconèixer el dret a la secessió no significa recomanar-la [escrivia en *Pravda* el 10 d'octubre de l'any 1920]. La secessió de les comarques limítrofes hauria minat el poder revolucionari de la Rússia central, que estimulava el moviment alliberador de l'oest i de l'est. Les nacions limítrofes segregades haurien caigut inevitablement sota la dominació de l'imperialisme internacional. Basta fer una ullada a Geòrgia, Armènia, Polònia, Finlàndia, etc., que s'han separat de Rússia i només serveixen una mera il·lusió d'independència, ja que, en realitat, s'han convertit en vassalles incondicionals de l'Entente. Basta recordar la recent història d'Ucraïna i d'Azerbaidjan, la primera violada pel capitalisme alemany, i el segon per l'Entente per a comprendre en tota la seua plenitud el sentit contrarevolucionari de l'exigència de secessió d'un país limítrof en les condicions internacionals regnants."

“L'onada revolucionària del nord [escrivia Stalin en el primer aniversari de la Revolució d'Octubre] s'ha difós per tota Rússia, inundant un territori rere altre. Però en aquest punt s'ha trobat amb un dic format pels “consells nacionals” i els “governos” territorials (el Don, Kuban, Sibèria), que s'organitzaren fins i tot abans d'octubre. Burgesos per naturalesa, no desitjaven de cap mode destruir el vell món burgès. Ans al contrari, jutjaven el seu deure preservar-lo i enrobustir-lo amb totes les seues forces. Naturalment, esdevingueren focus de reacció, agrupant en torn seu quant havia de contrarevolucionari a Rússia [...] Però la lluita dels “governos nacionals” i territorials (contra el centre soviètic) resultà desigual. Atacats per ambdós costats, de fora pel govern soviètic, i de dins pels seus propis obrers i camperols, els “governos nacionals” hagueren de retrocedir després del primer xoc [...] Completament derrotats, els “governos nacionals” hagueren de sol·licitar ajuda, contra els seus propis obrers i camperols, dels imperialistes d'occident.”

Així començà l'onada d'intervenció estrangera i l'ocupació dels territoris limítrofes, poblats predominantment per nacionalitats no russes, que no podien menys d'odiar Koltxak, Denikin, Wrangel, o a la seua policia imperialista i russificadora. En un informe que presentà Stalin en Bakú, el 8 de novembre de 1920, amb el títol de *Tres anys de revolució proletària*, trobem les següents paraules decisives: “No hi ha dubte que el nostre camí dista molt d'ésser fàcil, però tampoc és dubtós que no ens espanten les dificultats...” Parafrasejant certes paraules de Luter, Rússia podria haver dit: “Ací estic, a la frontera entre el vell món capitalista i el món socialista; en aquesta frontera unisc els esforços dels proletaris de l'oest amb els dels camperols de l'est, per a tirar a baix el vell món. Que el déu de la Història m'ajude!”

[Segons] Petskovski:

“A la primavera de 1918, el comitè central decretà crear la república tàrtarobashkir. Per a complir aquesta decisió més concretament, es convocà en el mes de maig una conferència a Moscou, composta de representants del partit i organitzacions soviètiques del territori de l'Ural, representants de les nacionalitats tàrtara i bashkir, i funcionaris del Comissariat Popular de Nacionalitats.

“Els delegats del territori de l'Ural en aquesta conferència eren els camarades Siromolotov i Tintul, i portaven amb ells un comunista bashkir “autèntic”, el camarada Shamigulov. Els tres eren adversaris resolts de la creació de la república tàrtarobashkir, considerant-la en certa manera com una concessió al nacionalisme panislàmic. En haver rebut aquest inesperat reforç, nosaltres, els “esquerrans” de la junta del Comissariat de Nacionalitats, cobràrem ànims i resolguérem oposar ferma resistència a l'“oportunisme” de Stalin. D'aquesta manera, els partidaris de crear una república es trobaren en minoria. L'únic que resoludament recolzà Stalin fou Nur-Vakhitov, dirigent dels comunistes tàrtars, amb Ibragimov, un socialista-revolucionari d'esquerra representant dels tàrtars d'Ufa. El comunista únic de Bashkir, Shamigulov, s'expressà en contra de la república, estimant-la com una concessió innecessària al nacionalisme. Pitjor fou la conducta d'un altre bashkir, Manatov. En la reunió votà per la república, per a no “renyir amb els seus superiors”, però en el vestíbul ens estimulava a lluitar resoludament contra la seua creació, perquè, al seu entendre, els bashkirs no desitjaven formar amb els tàrtars en una mateixa república.”

“Després Stalin convocà una sessió de la conferència i declarà que, per haver resultat per endavant l'assumpte el comitè central, s'havia de votar a favor de l'organització de la república; ens resistírem, i després de protestar contra la decisió de l'assumpte abans d'haver reunit la conferència, abandonàrem el míting de fracció i ens negàrem a participar en ulteriors deliberacions del consell. Al mateix temps ens

mofàvem de Stalin, dient que “es quedava amb un socialista-revolucionari d’esquerra”. Allò ens valgué una reprimenda escrita del comitè central.”

Després de proclamada la república autònoma de Bashkir al novembre de 1917, brollà de les masses una gran simpatia envers el govern soviètic. La direcció d’aquestes masses de Bashkir passà a les mans dels elements nacionalistes acabdillats per Zak-Validov, que representava els interessos dels burgesos kulaks de la població. Gradualment, aquest grup degenerà en una avançada d’activitat antisoviètica, i establí contacte amb Dutov i Koltxak. No obstant això, per pressió de les masses, després de liquidar Koltxak l’autonomia de Bashkir, Zar-Validov es veié forçat a entaular negociacions amb el govern soviètic. Al febrer de 1919, després de la liquidació de Koltxak, el govern de Bashkir es passà al costat del govern soviètic, i cap a fins del mateix mes, en Simbirsk, al quarter general del Front Est, la delegació del govern bashkir signà un acord preliminar que garantia l’autonomia al poble bashkir a condició d’establir un govern sobre la base de la constitució soviètica i d’actuar en comú els destacaments bashkirs amb l’Exèrcit Roig contra els blancs, entre altres punts.

A primers de març de 1919, Stalin entaulà, en Moscou, les negociacions amb la delegació bashkir a propòsit de crear la República Soviètica de Bashkiria. El resultat d’aquestes negociacions fou l’acord del govern soviètic central amb el govern de Bashkir respecte a la Bashkiria soviètica autònoma, concertat el 20 de març de 1919. A primers de març també haguí de sortir de Moscou, havent declinat participar en el VIII Congrés del partit en vista dels revessos militars soferts en les proximitats d’Ufa. Stalin continuà tranquil·lament en Moscou, al congrés, i fins al 20 del mateix mes menà endavant les negociacions amb la delegació bashkir. No obstant això, els historiadors contemporanis de Bashkiria a penes citen Stalin en relació amb aquest assumpte. [Les dues cites següents (la primera d’Antagulov i la segona de Samoilov) són típiques]:

1.-“La lluita entre els camarades russos i bashkirs esdevingué més profunda, i començà una anarquia completa. En un lloc els russos eren detinguts en nom del govern de Bashkiria; en altres, els bashkirs eren detinguts en nom del govern local. El viatge del camarada Trotski a Ufa coincidí casualment amb aquesta situació (març de 1920). Els representants bashkirs començaren de nou negociacions amb el govern soviètic a través del camarada Trotski, i assoliren posar-se d’acord en molts punts.”

2.-“Mentre, com a resultat d’informacions rebudes de Bashkiria, el centre dedicà força atenció a l’assumpte bashkir. A meitat de març, el camarada Trotski, que arribà a Ufa amb poders especials, ens cridà allí per a conferenciar sobre les qüestions bashkirs. A aquella conferència de Sterlitamak, representant als bashkirs hi acudiren Validov, Tukvatulin, Rakmatuvín i Kasprenski representant al comitè territorial, i al centre, foren Dudnik, Samoilov, Sergueiev (Artemi), Preobrazenski, i el president del Comitè Executiu Provisional d’Ufa, Eltsin.”

Durant els anys inicials del règim soviètic, el bolxevisme era feble en Ucraïna. La causa cal cercar-la en l’estructura nacional i social del país. Les ciutats, la població de les quals estava constituïda per granrussos, jueus, polonesos i només en petita proporció per ucraïnesos, eren en grau considerable una espècie de colònies. Entre els obrers industrials d’Ucraïna, bona part eren granrussos. Entre la ciutat i el camp hi havia un abisme gairebé impossible de salvar. Aquells intel·lectuals ucraïnesos que s’interessaven per l’aldea, per l’idioma i la cultura ucraïnesos, trobaven a la ciutat una acollida semiburlanera, i allò, naturalment, els impel·lia amb ressentiment en direcció al patrioterisme. Les faccions socialistes no ucraïneses de les ciutats no tenien sentit d’afinitat amb la vida de les masses als pobles. A les ciutats ucraïneses representaven la cultura dels granrussos amb la que la majoria d’ells, especialment els intel·lectuals jueus, no estaven àmpliament familiaritzats. D’ací, en bona part, el caràcter exòtic del

bolxevisme ucraïnès, l'absència del mateix durant el període en què podria haver fet sòlides arrels, la seua profunda independència, i els múltiples conflictes, picabaralles i constants disputes fraccionalistes intestines.

Era deure de Stalin, en la seua qualitat de comissari popular de nacionalitats, no perdre de vista el desenvolupament del moviment nacionalista a Ucraïna. Només per això estava més íntimament relacionat que d'altres amb el partit bolxevic ucraïnès. Aquella afinitat començà en 1917, poc després de la Revolució d'Octubre, i es perllongà diversos anys. A Ucraïna, Stalin representava al comitè central rus dels bolxevics. En canvi, en certs congressos generals del partit representava a les organitzacions ucraïneses. Açò era corrent per aquella època. Participà en les conferències del Partit Comunista Ucraïnès com un dels seus dirigents efectius, i com la vida de l'organització ucraïnesa es consumia en gran part en contínues querelles, conflictes i agrupacions fraccionalistes, Stalin se sentia en tal atmosfera com un peix a l'aigua.

El seu període ucraïnès estigué ple de relliscades, i per això roman totalment, secret. [Els relats oficials stalinians, obligats a consignar un fracàs rere un altre en l'intent d'imposar la línia del partit en Ucraïna durant tota la permanència de Stalin al capdavant del Comissariat Popular de Nacionalitats, esquiven atentament qualsevol menció del seu nom en connexió amb l'epidèmia de fracassos. No afirmen que, al capdavant, "els errors en les qüestions camperola i nacional comesos a Ucraïna a principis de 1919, i que contribuïren a la caiguda del govern soviètic allí" es devien a la poc adequada defensa que Stalin féu de la política fixada pel comitè central del Partit Comunista Rus. Criticant aquest desencert, Lenin deia: "Només una part molt petita de les granges ben administrades s'haurien de convertir en granges soviètiques, perquè, altrament, no ens entendrem amb els camperols [...] Necessitem una política semblant a la seguida a finals de 1917 i molts mesos de 1918 [...] Per consegüent, hem de dedicar un gran nombre de granges soviètiques al repartiment general de terres."]

[En presentar-se en la IV Conferència del partit de tota Ucraïna el 16 de març de 1920, com a representant plenipotenciari del comitè central, armat de l'explícita resolució d'aquell organisme sobre la qüestió ucraïnesa, Stalin es trobà de nou enfront d'una bigarrada oposició, el punt d'avantguarda de la qual eren els adeptes de la tendència del "centralisme democràtic" de Sapronov, derrotada en discutir-ne hom en la conferència del partit de tota Rússia al desembre anterior. Aquesta vegada es coneixien per endavant tots els arguments d'aqueixa oposició, i el comissari popular de nacionalitats adduí les refutacions que per al cas li havia preparat Trotski, a qui confià aqueixa tasca el politburó. No obstant això, fou derrotat en la lliça de la conferència ucraïnesa. El comitè central hagué d'intervenir dissolent el comitè central ucraïnès elegit per la IV Conferència i fent tornar d'Ucraïna diversos funcionaris addictes al xovinisme granrús, abans que pogueren difondre la seua política, que insistia sobre la inflexible imposició del principi de l'"autodeterminació de les nacions". El punt cardinal de la resolució del comitè central adoptat en la conferència del partit en tota Rússia, celebrada al desembre de 1919, declarava:]

"En vista del fet que la cultura ucraïnesa [...] ha estat suprimida durant segles pel tsarisme i les classes explotadores de Rússia, el Comitè Central del Partit Comunista Rus fa obligatori per a tots els membres del partit contribuir per tots els mitjans a vorellar qualsevol obstacle que s'opose al lliure desenvolupament de la llengua i la cultura ucraïneses. A causa de segles d'opressió, les tendències nacionalistes es troben entre els sectors més endarrerits de les masses ucraïneses, i tenint açò en compte, és deure dels membres del partit tractar-los amb extrema tolerància i discreció, oferint-los una amistosa explicació de la identitat d'interessos de les masses treballadores d'Ucraïna i de Rússia. Els membres del partit [...] han d'imposar efectivament el dret de

les masses treballadores a estudiar en llengua ucraïnesa i usar aquesta en totes les institucions soviètiques [...], esforçant-se per fer de la llengua ucraïnesa una arma per a l'educació comunista de les masses obreres. S'han d'emprendre en l'acte gestionades per tal d'assolir un nombre suficient de funcionaris, en totes les institucions soviètiques, que coneixen l'idioma ucraïnès, procurant que, d'ara en avant, tots els empleats estiguin en condicions de parlar aqueix idioma.”

Açò hauria d'haver estat una tesi de fàcil defensa. Encara que, per regla general, Stalin no era un polemista afortunat, considerant la relació de forces sorprèn la seua derrota, de totes maneres. És molt possible que, en haver advertit des d'un principi que l'actitud de la conferència era adversa a la seua tesi, Stalin resolgués jugar a qui perd, guanya, donant a entendre per intermediaris que defensava aquella tesi, no per pròpia convicció, sinó per qüestió de disciplina. D'aquesta manera podia comptar de matar dos ocells d'un tret: guanyar-se la simpatia dels delegats ucraïnesos i transferir l'abominació de la derrota sobre mi, com a autor de la tesi. Semblant intriga cabia molt bé en l'índole de l'home!

{La socialdemocràcia georgiana no limitava les seues ambicions al camperolat empobrit de la petita Geòrgia; aspirava també, i no sense cert èxit, a la direcció del moviment “de la democràcia revolucionària de tota la Rússia sencera.” Durant els primers mesos de la revolució, els cercles dirigents de la *intel·liguència* georgiana considerava Geòrgia no com a una pàtria nacional sinó com a una Gironda, una província meridional elegida per a fornir de líders tot el país. Però aquest estat d'ànim no pogué persistir més enllà del temps en què existí l'esperança de mantenir la revolució dins el marc d'una democràcia burgesa. Quan el perill d'una victòria del bolxevisme aparegué clarament, la socialdemocràcia georgiana trencà immediatament els seus lligams amb els conciliadors russos i s'uní als elements reaccionaris de la mateixa Geòrgia. Quan els soviets guanyaren, els campions georgians d'una Rússia una i indivisible esdevingueren igualment d'ardents campions del separatisme...}

[Els següents documents de l'època llancen nova claredat sobre la soviètzació de Geòrgia]:

1

“Al Consell Revolucionari de Guerra del Front Caucàsic. Per a Ordxonikidze. Hem rebut la teua lletra de queixa. Estàs equivocat en jutjar la meua pregunta, que és el meu deure, com a falta de confiança. Espere que abans d'una entrevista personal amb mi abandonaràs aquest injustificat to de molèstia.

Lenin.

/96.

3 d'abril de 1920

2

“A Bakú, per Rostov.

Al membre del Consell Revolucionari de Guerra del Front Caucàsic, Ordxonikidze:

(Per a lliurar per persones responsables, informant del lliurament a Sklianski, del Consell Revolucionari de Guerra de la República.)

El comitè central t'ordena retirar totes les unitats del territori de Geòrgia a la frontera, i abstenir-te de penetrar en Geòrgia. Després de les negociacions de Tbilisi, és evident que no està descartada la pau amb Geòrgia. Informa immediatament de tots els fets més precisos sobre els rebels.

Per ordre del Politburó:

Lenin, Stalin.

3

“/004/109

5 de maig de 1920

[Hi ha una lletra escrita en paper amb capçalera del comandant en cap de totes les forces armades de la república, datada a Moscou el 17 de febrer de 1921, 864, i amb la indicació de “Secret, Personal”, dirigida al vicepresident del Consell Revolucionari de Guerra de la República. Portava dues inscripcions al marge, una de Sklianski, transferint-la a Lenin; una altra de Lenin, tornant-la a Sklianski. L’essencial del text era]:

...Per iniciativa del comandament del II Exèrcit, ens trobem davant el fet consumat de la incursió en Geòrgia: s’han creuat les fronteres i l’Exèrcit Roig ha entrat ja en contacte amb el de Geòrgia...

Comandant en cap, S. Kàmenev,

Comissari Militar del E. M. / S. / Danilov.

Cap de Personal del Consell Revolucionari de Guerra, / P. / Lebedev

4

“Ekaterinburg.

A Moscou, per a Sklianski. Secret.

Fes el favor d’escriure’m un resum succint d’allò relatiu a les operacions militars contra Geòrgia, quan començaren, per ordre de qui, i la resta. Necessite aqueixa nota per al ple.

Trotski.”

“/16.

21 de febrer de 1921.

5

(Escrita a màquina, signada pel camarada Sklianski.) (Escrit per Lenin; còpia d’un document secret.)

Absolutament secret.

El comitè central estava inclinat a permetre que el II Exèrcit ajudés activament l’aixecament en Geòrgia i l’ocupació de Tbilisi, ajustant-se a les normes internacionals i sempre que tots els membres del Consell Revolucionari de Guerra II, després d’examinar seriosament tots els testimonis, estiguen segurs de l’èxit. Vos advertim que estem units sense pa, a causa del transport, i que, per consegüent, no vos donarem un sol tren ni un sol vagó. Ens veiem forçats a obtenir del Caucas tan sols gra i oli. Demanem immediatament resposta per fil directe, amb la signatura de tots els membres del Consell Revolucionari de Guerra II, així com de Smilga, Sitin, Trifonov, Frumkin. Fins a la nostra resposta als telegrams de totes aquestes persones, no emprengueu res decisiu.

Per ordre del comitè central:

Krestinski, Sklianski.

//Sense data//

6

“Camarada Sklianski: Immediatament fes posar açò en clau en la teua presència i amb la màxima atenció, després de fotografiar l’original, i envia-li’l a Smilga, perquè acudisca personalment al fil directe i el desxifre ell mateix. (Informa d’això el comandant en cap, però sense ensenyar-li’l.)

Stalin mateix enviarà Ordxonikidze.”

Així, una precaució triple i diversa. Sota la teua responsabilitat.

Lenin.

14 de febrer de 1921.

(Escrit de pròpia mà pel camarada Lenin.)”

La Geòrgia menxevic no podia resistir. Això ho compreníem tots. No obstant això, no hi havia unanimitat quant al moviment i als mètodes de soviètzació. Jo era partidari d'un període preliminar de treball dins de Geòrgia, a fi de desenrotllar la sublevació i acudir després en la seua ajuda. Pensava que després de la pau amb Polònia i la derrota de Wrangel, no hi havia perill directe des de Geòrgia, cosa per la qual el desenllaç es podia ajornar. Ordxonikidze, secundat per Stalin, insistia en el fet que l'Exèrcit Roig envaís immediatament Geòrgia, on suposava la sublevació ja madurada. Lenin s'inclinava a unir-se als dos membres georgians del comitè central. La qüestió es decidí en el politburó el 14 de febrer de 1921, mentre jo estava en els Urals.

La intervenció militar es realitzà amb ple èxit i no provocà cap complicació internacional, de no tenir en compte la frenètica campanya de la burgesia i de la II Internacional. I, no obstant això, el mètode de soviètzació de Geòrgia tingué enorme importància durant els anys següents. En regions on les masses obreres abans de la revolució havien procurat, en la majoria dels casos, passar-se al bolxevisme, acceptaren les dificultats i patiments subsegüents com vinculats a la seua pròpia causa. No fou el mateix en les regions més endarrerides, on la soviètzació estava a càrrec de l'exèrcit. Allí, les masses treballadores consideraven les privacions addicionals com a resultat del règim imposat des de fora. A Geòrgia, la soviètzació prematura donà alè als menxevics durant un cert període, i menà a la insurrecció de masses de 1924, quan, segons admeté el mateix Stalin, “Geòrgia havia d'esser “llaurada de nou””.

Capítol IX: LA GUERRA CIVIL

Quan hom examina les publicacions històriques corrents que tracten d'aquest període, hom veu sorgir a cada instant un nou conflicte: en Brest-Litovsk, Trotski no complí les instruccions de Lenin; al front meridional, Trotski procedí contra les directrius de Lenin; al front oriental, Trotski actuà en oposició a les ordres de Lenin, i així successivament. En primer lloc, cal advertir que Lenin no podia donar-me ordres personals. En el partit no es procedia així. Ambdós érem membres del comitè central, que resolvia totes les divergències d'opinió. Sempre que Lenin i jo dissentíem, i açò ocorria més d'una vegada, la qüestió passava immediatament al politburó del comitè central, el qual s'encarregava de decidir. Així, doncs, en sentit estricte mai pogué hom parlar que jo no complís les directrius de Lenin. Però aqueix és només un aspecte de l'assumpte, l'aspecte formal. Entrant en l'essencial, és inevitable preguntar: era raonable atènyer-se a les directrius de Lenin, que havia col·locat al capdavant del departament de guerra una persona que no feia sinó cometre errades i crims; al capdavant de l'economia nacional a Rikov, “convicte” restaurador del capitalisme i futur agent del feixisme; al capdavant de la Internacional Comunista a aquell futur feixista i traïdor, Zinòviev; i en la direcció del periòdic oficial del partit i entre els dirigents de la Internacional Comunista a aquell futur bandit feixista, Bukharin?

Tots aquells que acabillaren l'Exèrcit Roig durant el període stalinista (Tukhatxevski, Iegorov, Blücher, Budienni, Iakir, Uborevitx, Gamarnik, Dibenko, Fed'ko [Kork, Putna, Feldman, Alksnis, Eideman, Primakov i molts d'altres]), foren promoguts cadascú al seu temps a llocs militars de responsabilitat quan estiguí al capdavant del departament de guerra, en la majoria dels casos ascendits per mi personalment durant les meues visites als fronts i la meua directa observació de la seua tasca militar. Per molt defectuosa que fos la meua direcció, per consegüent, segons sembla era prou bona per a haver escollit els caps militars millors de què es disposava,

ja que durant deu anys Stalin no pogué trobar qui els reemplaçés. És veritat que quasi tots els caps de l'Exèrcit Roig de la guerra civil, tots els que més tard organitzaren el nostre exèrcit, resultaren casualment "traïdors" i "espies". Però això no altera la qüestió. Ells foren els qui defensaren la revolució i el país. Si en 1933 es descobrí que fou Stalin i ningú més qui havia organitzat l'Exèrcit Roig, llavors seria natural que la responsabilitat d'escollir semblant quadre de caps recaigués sobre ell. D'aquesta contradicció, els historiadors oficials es desembarassen no sense una certa dificultat, però amb aplom. La responsabilitat de la designació de traïdors per a ocupar llocs de comandament recau enterament sobre mi, mentre que l'honor de les victòries assolides per aqueixos mateixos traïdors precisament pertany a Stalin. Avui no hi ha xic de l'escola que no conega, per una història, editada pel mateix Stalin, tan singular divisió de funcions històriques.

La tasca militar presentava dos aspectes en l'època de la guerra civil. Un era el d'escollir els col·laboradors necessaris, treure'n el millor partit, muntar la inspecció imprescindible sobre el personal de comandament, apartar els sospitosos, pressionar, castigar. Totes aqueixes activitats de la màquina administrativa s'ajustaven exactament als talents de Stalin. Però hi havia un altre aspecte, que era el de la necessitat d'improvisar un exèrcit a costa del material humà disponible, apel·lant al cor dels soldats i dels comandants, despertant en ells el millor de la seua personalitat, i inspirar-los confiança en la nova direcció. D'això era absolutament incapaç Stalin. És impossible, per exemple, imaginar-se Stalin presentant-se a cel obert davant un regiment; per a això mancava totalment d'aptituds. Mai es dirigí a les tropes amb arengues escrites per endavant, sens dubte per no fiar-se de la seua pròpia retòrica de seminari. La seua influència en els sectors del front on actuà fou insignificant. Romangué sense personalitat, burocràtic i policíac.

Si el front atreïa Stalin, també el repel·lia. La màquina militar garantia la possibilitat d'emetre ordres. Però Stalin no estava al capdavant d'aquella màquina. Al principi només tingué al seu càrrec un exèrcit entre vint; més tard s'ocupà d'un dels cinc o sis fronts. Imposà una disciplina severa, empunyà fermament tots els ressorts, no tolerà la desobediència. Al mateix temps, mentre estava al capdavant d'un exèrcit, incitava sistemàticament els altres a violar les ordres del front. Al comandament del Front Sud o Sud-est, infringí ordres del comandament en cap. En l'exèrcit tsarista, a més de la seua subordinació militar hi havia una altra implícita; els grans Ducs que exercien un alt lloc de comandament o administratiu superior solien passar per alt als seus oficials superiors i introduir el caos en l'administració de l'Exèrcit i l'Armada. Recorde d'haver advertit Lenin que Stalin, aprofitant-se indegudament de la seua posició com a membre del comitè central del partit, estava introduint en el nostre exèrcit el règim dels grans Ducs. [Deu anys després] Vorotxilov [reconeixia volublement en el seu assaig sobre Stalin i l'Exèrcit Roig], que "Stalin contravenia fàcilment tota regulació, tota subordinació". Els gendarmes es recluten entre els caçadors furtius.

Els conflictes entre diverses categories estan en l'ordre natural de les coses. L'exèrcit sol estar quasi sempre descontent del front; el front s'agita de continu contra l'estat major general, sobretot quan els assumptes no marxen molt bé. Allò que caracteritzava Stalin és que sistemàticament explotava aquestes friccions i les feia degenerar en plets irreconciliables. Enredant els seus col·laboradors en conflictes perillosos, Stalin els soldava els uns als altres i els col·locava sota la seua dependència personal. Dues vegades el feren venir del front una ordre directa del comitè central. Però a cada nou gir dels esdeveniments se'l tornava a enviar-hi. Malgrat repetides oportunitats no assolí guanyar prestigi en l'exèrcit. No obstant això, els col·laboradors

militars que estigueren sota les seues ordres quedaren després íntimament relacionats amb ell. El grup de Tsaritsin es convertí en el nucli de la fracció stalinista.

El paper de Stalin en la guerra civil potser es podrà apreciar millor pel fet que en acabar aquella la seua autoritat personal no havia augmentat gens ni mica. A ningú li podia cabre al cap aleshores dir o escriure que Stalin “salvà el Front Sud o que havia exercit una part essencial al Front Est, o bé que havia salvat Tsaritsin de la caiguda. En nombrosos documents, memòries i antologies dedicades a la guerra civil, el nom de Stalin no se cita per a res o figura entre altres molts. [A més, la guerra amb Polònia posà una taca indeleble en la seua reputació (almenys als cercles millor informats del partit). Defugí participar en la campanya contra Wrangel, ja per trobar-se realment malalt, ja per altres motius; ara és difícil precisar-los. En tot cas, de la guerra civil emergí desconegut i estrany a les masses, com li succeí en acabar la Revolució d’Octubre.]

“En aquell difícil període, 1918-1920 [escriuen dos historiadors d’ara], el camarada Stalin era traslladat d’un front a un altre, als llocs de més risc per a la revolució.” En 1922, el comissari popular d’educació publicà una *Antologia de cinc anys*, composta de quinze articles, entre ells un de titulat “Organitzant l’Exèrcit Roig”, i un altre sobre “Dos anys a Ucraïna”, ambdós relatius a la guerra civil. No hi ha una sola paraula de Stalin en cap dels dos articles. L’any següent es publicà una antologia en dos volums amb el títol de *La Guerra Civil*. Consistia en documents i un altre material referent a la història de l’Exèrcit Roig. En aquell temps ningú estava interessat en donar a una antologia així caràcter tendenciós. En tota ella no hi ha una sola paraula sobre Stalin. El mateix any 1923, el Comitè Executiu Central del Soviet publicà un volum de 400 pàgines titulat *Cultura Soviètica*. En la secció dedicada a l’exèrcit hi ha nombrosos retrats sota l’epígraf “Els creadors de l’Exèrcit Roig”. No hi figura Stalin. En la secció denominada “Les forces armades de la revolució durant els primers set anys d’octubre”, no s’esmenta ni tan sols el nom de Stalin. I, no obstant això, en aqueixa secció, a més de la meua fotografia, figuren les de Budienni i Blücher i fins i tot de Vorotxilov, i entre els caps de la guerra civil que s’hi citen no sols estan Antonov-Ovsenko, Bibenko, Iegorov, Tukhatxevski, Uborevitx, Putna, Sharangovitx, sinó molts d’altres, quasi tots els quals han estat acusats més tard d’enemics del poble i afusellats. Dels [esmentats, només] dos (Frunze i S. Kàmenev) moriren de mort natural [sens dubte per haver encertat a morir-se abans de la gran depuració]. I encara flota un núvol sobre les circumstàncies de la mort de Frunze. Entre els esmentats en aquest volum, en concepte de comandant de les flotes del Bàltic i del Caspi durant la guerra civil, està Raskolnikov (qui es negà a tornar a la Unió Soviètica en ésser cridat quan exercia el càrrec de ministre dels soviets en Bulgària en 1938, en els moments en què la depuració de Stalin requeia sobre el cos diplomàtic. Després d’escriure una lletra oberta acusant Stalin, morí sobtadament en circumstàncies misterioses, segons sembla enverinat).

Vorotxilov sosté descuidadament que “en el període 1918-1920, Stalin era potser l’únic home en el comitè central enviat d’una batalla a una altra”. La paraula “potser” ha de servir de bàlsam per a la consciència de Vorotxilov, perquè en escriure semblant cosa li constava bé que molts membres i agents del comitè central exerciren en la guerra civil una part no menor que Stalin, i la d’altres (entre ells I. N. Smirnov, Smilga, Sokolnikov, Lasxevitx, Muralov, Rosenholtz, Ordzonikidze, Frunze, Antonov-Ovsenko, Berzin, Gussev) fou infinitament major. Tots aquests homes, com ell sabia, passaren els tres anys sencers en els diversos fronts, ja com a membres dels consells revolucionaris de guerra de la república, els fronts i els exèrcits, ja al capdavant d’exèrcits i de fronts, i fins i tot (com Sokolnikov i Lasxevitx) com a caps militars, mentre que la permanència total de Stalin als fronts fou de menys d’un any en el curs dels tres que durà la guerra civil.

En algunes de les publicacions oficials s'esmenta de passada, segons sembla sobre la base d'algun document que consta als arxius, que Stalin pertanyé alguna vegada al Consell Revolucionari de Guerra de la República. No es fa referència específica al període concret de la seua participació en aquell suprem organisme militar. En una monografia especial, *El Consell Revolucionari de Guerra de l'URSS en deu anys*, composta per tres autors en 1938, quan tot el poder estava ja concentrat a mans de Stalin, es diu:

“El 2 de desembre de 1919, el camarada Gussev fou incorporat al Consell Revolucionari de Guerra. Més endavant, en tot el curs de la guerra, foren designats per al mateix diverses vegades, els camarades Stalin, Podvoiski, Okulov, Antonov-Ovsenko i Serebriakov.”

Una història del partit comunista editada per NL Meshtxervakov en 1934, després de repetir loquaçment la mentida que Stalin “passà el període de la guerra civil sobretot al front”, declara que Stalin “fou membre del Consell Revolucionari de Guerra de la República de 1920 a 1923”. En el volum XX de la miscel·lània de Lenin (p. 9), s'esmenta Stalin com a “membre del Presídium del Consell Revolucionari de Guerra de la República... des de 1920”. En el número de *Pravda* dedicat en 1931 a l'aniversari de l'Exèrcit Roig, es publicaren tres “documents inèdits”, tots ells telegrames de l'any 1920. Un d'aquests telegrames és de Stalin, com a membre del Consell Revolucionari de Guerra de la República, a Budienni i Vorotxilov, datat el 3 de juny; el segon, un informe corrent de la situació al front, que dirigeixen Budienni i Vorotxilov a Stalin, en la seua esmentada qualitat, amb data 25 de juny; el tercer telegrama és de Frunze, comandant del Front Sud, a Lenin, president del Consell de Defensa, anunciant la terminació de les operacions militars contra Wrangel (açò és, al final de la guerra civil pròpiament dita, el 15 de novembre). Sobre la base d'aquests documents, únic testimoni publicat fins ara, podria semblar que Stalin fou efectivament membre del Consell Suprem de Guerra de la República almenys des del 3 de juny al 25 del mateix mes, o siga durant poc més de tres setmanes, en 1920. No s'addueix prova alguna que pertanyés al mateix abans o després d'aquestes dues dates de juny de l'esmentat any. Per què no? Cert és que els cinc toms publicats pel departament de guerra en què es recollien les meues ordres, proclames i discursos, no sols s'han confiscat i destruït, sinó que s'han convertit en “tabú” les referències o simples cites d'ells. *La Revolució Proletària*, periòdic històric oficial del partit, en el seu número d'octubre de l'any 1924, parlava d'aquests cinc volums, que només contenien documents de la guerra civil: “En aquests [...] volums, els historiadors de la revolució trobaran una gran quantitat de material d'enorme valor documental.”

Però als arxius del departament de guerra se serven ressenyes taquigràfiques de les sessions del consell de guerra. Les actes d'aquella institució se servaren amb escrupolosa cura i es guardaren en completa seguretat. ¿Per què no se citen aquestes actes per a fixar el període en què realment fou Stalin membre del Consell Revolucionari de Guerra de la República? La resposta és molt senzilla: perquè Stalin no s'esmenta en les minutes de les seues sessions entre els presents, excepte una o dues vegades com a peticionari en qüestions d'ordre local, i mai com a membre efectiu del consell, i menys del seu presídium, que no existia. No obstant això, Stalin fou nomenat membre d'aquell organisme per ordre del comitè central del partit a la primavera de 1920.

L'explicació d'aquest trencaclosques, pel que recorde, és prou reveladora del caràcter de Stalin. Durant tot el curs de la guerra civil, a cada conflicte amb Stalin, tractí de moure'l a què formulés les seues opinions sobre els problemes militars d'una manera clara i definida. Tractí de convertir la seua rústica i subreptícia oposició en obert

antagonisme, o reemplaçar-la per la seua articulada participació en un òrgan militar rector. D'acord amb Lenin i Kretinski, els quals recolzaven cordialment la meua política militar, assolí per fi (no recorde ara amb quin pretext), que es designés Stalin membre del Consell Revolucionari de Guerra de la República. A Stalin no li quedava altre recurs que acceptar el nomenament. Però trobà la manera d'esquivar-lo; sota pretext d'estar aclapat de treball, no assistí ni a una sola sessió.

Ara bé, pot semblar estrany que ningú, en el curs dels primers dotze anys de règim soviètic, haja esmentat la suposada "direcció" de Stalin en qüestions militars o fins i tot la seua "activa" participació en la guerra civil. Però açò s'explica fàcilment pel senzill fet que hi hagueren molts d'altres milers de militars al voltant que sabien què i com ocorregué realment.

Fins i tot en el número de *Pravda* dedicat en 1930 a l'aniversari de l'Exèrcit Roig, no es pretenia encara que Stalin hagués estat el principal organitzador de l'Exèrcit Roig en conjunt, sinó només de la Cavalleria Roja. Exactament vuit anys abans, el 23 de febrer de 1922, *Pravda* havia publicat un relat quelcom diferent de la formació de la Cavalleria Roja en un article sobre la guerra civil:

Mamontov ocupà Kolzov i Tambov durant un temps, causant gran estrall. "Proletaris, a cavall!" Aquella consigna del camarada Trotski per a la formació d'unitats a cavall fou acollida amb entusiasme, i el 10 d'octubre l'exèrcit de Budienni estava assestant colps a Mamontov més avall de Voronekh.

[Ja en] 1926, no sols després de la meua separació del departament de guerra, sinó després d'haver estat objecte de cruels persecucions, l'Escola de Guerra publicà una obra d'investigació històrica, *Com es lluità en la revolució*, en la que els autors, coneguts stalinistes, escrivien:

"La consigna del camarada Trotski: "Proletaris, a cavall!", fou l'estímul que portà a l'organització de l'Exèrcit Roig en aquest domini", és a dir, en el de crear la Cavalleria Roja. En 1926, encara no s'esmentava Stalin com a organitzador de la cavalleria.

[Vorotxilov insisteix en] la gran participació de Stalin en l'organització de les forces a cavall. "Aquest fou [escriu Vorotxilov] el primer experiment d'unir divisions de cavalleria en una sola unitat tan gran com un exèrcit. Stalin preveïé la potència de les unitats a cavall en la guerra civil. Comprenqué perfectament la seua enorme importància per a una maniobra d'assolament. Però anteriorment ningú tingué una experiència tan excepcional com l'acció d'exèrcits a cavall. Res consta sobre això en obres científiques, i en conseqüència tal mesura suscitava sorpresa o franca oposició. Especialment oposat a ella era Trotski." [Argumentant així, Vorotxilov exposa simplement la seua ignorància en assumptes militars, que només queda per davall de les seues aptituds de prevaricador. La veritat és que la qüestió d'] unir dos cossos i una brigada de tiradors en un exèrcit especial a cavall o deixar aquestes tres unitats a disposició del comandament del front, era un problema que res tenia de comú amb l'apreciació general o la manca d'apreciació de la importància de la cavalleria. El punt més essencial era el del comandament: Serà Budienni capaç de manejar tal massa de genets? Podrà elevar-se de tasques tàctiques a empreses d'estratègia? Sense un excepcional comandant del front, que conegués i comprenqués la cavalleria, i sense mitjans segurs de comunicació, la creació d'un exèrcit a cavall especial podria haver resultat insensata, perquè una aglomeració excessiva de cavalleria sempre amenaça de minvar l'avantatge bàsic de la unitat, [que és la seua] mobilitat. Les desavinences sobre aquest particular tingueren caràcter episòdic, i si la història no es repetís, jo tornaria a tenir els meus dubtes. [No obstant això, les circumstàncies específiques eren tals que] creàrem l'exèrcit a cavall.

[En realitat, la] campanya per a crear la Cavalleria Roja constituí la major part de la meua tasca durant molts mesos en 1919: com ja he dit (en un altre lloc), l'Exèrcit Roig fou obra de l'obrer que mobilitzava el camperol. L'obrer tenia un avantatge sobre el camperol, no sols en el seu nivell general de cultura, sinó especialment en la seua destresa per a manejar armes de nova tècnica. Açò assegurava als obrers un doble avantatge en l'exèrcit. Quant a la cavalleria, ja era distint. La pàtria dels genets eren les estepes russes. Els millors homes a cavall eren els cosacs, i en segon lloc els rics camperols de les estepes que posseïen cavalls i sabien fer-ne ús. La cavalleria era la part més reaccionària de l'antic exèrcit i defensà el règim tsarista més temps que cap altre sector del servei. Per això fou doblement difícil reclutar un exèrcit a cavall. Calia acostumar els obrers a muntar a cavall. Era necessari que els obrers de Petrograd i de Moscou cavalcaren en efecte, encara que només fos com a comissaris o soldats d'última fila. La seua missió consistia en crear cèl·lules revolucionàries sòlides i segures en els esquadrons i regiments de cavalleria. Tal era el sentit de la meua consigna: "Proletaris, a cavall!" Tot el país, totes les ciutats industrials es veieren cobertes de cartells amb aqueixa consigna. Recorreguí el país d'una punta a una altra, i confií tasques relatives a la formació d'esquadrons i regiments (de cavalleria) a treballadors bolxevics de confiança. Un dels meus secretaris, Poznanski, s'ocupava personalment (i amb gran fortuna, puc agregar) de la formació d'unitats de la Cavalleria Roja. Només aquesta tasca de proletaris muntats a cavall pogué transformar els titubejants destacaments de guerrillers en unitats de cavalleria ben entrenades (i féu possible la creació d'un exèrcit a cavall eficaç).

Tres anys de règim soviètic foren anys de guerra civil. El departament de guerra determinà la tasca de govern de tot el país. La resta de l'activitat governamental en depenia. I el segon en importància era el comissariat d'abastiments. La indústria treballava principalment per a la guerra. Tots els altres departaments i institucions estaven subjectes a constant contracció o reducció, i alguns s'arribaren a suprimir per complet. Tots els homes actius i valents estaven subjectes a mobilització. Membres del comitè central, comissaris del poble i altres [bolxevics prominents], passaven la major part del seu temps al front com a membres de comitès revolucionaris de guerra, i a vegades com a comandants d'exèrcit. La guerra mateixa era una dura escola de disciplina governamental per a un partit revolucionari que tan sols uns mesos abans havia sortit de la il·legalitat. La guerra, amb les seues despietades exigències, separava el gra de la palla dins del partit i de l'aparell de l'estat. Pocs membres del comitè romangueren a Moscou: Lenin, que era el centre polític; Sverdlov, que era no sols president del Comitè Executiu Central del Soviet, sinó també secretari general del partit, fins i tot abans d'ésser creat [formalment tal] lloc; Bukharin, com a director de *Pravda*; Zinòviev, a qui tothom, fins i tot ell mateix, considerava inepte per a assumptes militars, es quedà en Petrograd com a director polític; Kàmenev, el dirigent de Moscou, fou enviat diverses vegades al front, encara que també ell era decididament home civil per naturalesa. Lasxevitx, Smilga, IN Smirnov, Sokolnikov, Serebriakov, [tots] membres dirigents del comitè central, estaven de continu al front.

Ens portaria massa lluny enumerar tan sols que fos succintament les carreres d'aquests i molts altres militars en la clandestinitat revolucionària, a l'octubre i durant la guerra civil. Qualsevol d'ells no és gens inferior a Stalin i alguns el superaven en aqueixes qualitats que més aprecien els revolucionaris: claredat política, valor moral, habilitat com a agitadors, propagandistes i organitzadors. Baste recordar que quan estava organitzant-se l'Exèrcit Roig es considerà altres homes més aptes per a tal finalitat que no Stalin. El Consell Suprem de Guerra, creat el 4 de març de 1918, es componia de: Trotski, president; Podvoiski, Sklianski i Danisxevski, vocals; Bonch-

Bruievitx, oficial major, i una plantilla d'oficials tsaristes com a especialistes militars. Quan es reorganitzà el 2 de setembre de 1918, per a convertir-se en Consell Revolucionari de Guerra de la República, el formaven Trotski, president; Vatzers, comandant en cap de les forces armades, i els següents vocals: Ivan Smirnov, Rosenholtz, Raskolnikov, Sklianski, Muralov i Iurenev. En decidir el 8 de juliol de 1919 comptar amb un quadre més reduït i compacte, el Consell Revolucionari de Guerra es formà amb Trotski com a president: Sklianski, vicepresident; Rikov, Smilga i Gussev, vocals, i, S. Kàmenev en qualitat de comandant en cap. Com altres, també Stalin trobà lloc en l'Exèrcit Roig, i aquest féu adequat ús dels seus talents. El que no s'ajusta als fets és el pretès paper prominent que ara es tracta d'assignar-li en l'organització de l'Exèrcit Roig i en la direcció de la guerra civil.

L'exèrcit s'organitzà en ple combat. Els mètodes seguits, en els que predominà la improvisació, es veieren sotmesos a immediata prova al camp de batalla. Per tal de resoldre cada nou problema d'ordre castrense, calia organitzar regiments i divisions partint del no-res. L'exèrcit (creixent a capritx, per salts i rebots) fou creat per l'obrer que mobilitzava el camperol i atreia l'antic oficial i el col·locava davall la seua vigilància. No era fàcil aquella tasca. Les condicions materials eren summament difícils. La indústria i els transports estaven completament desorganitzats, no hi havia subministraments de reserva, ni economia agrícola, i tots els processos de la dissociació industrial estaven cada vegada pitjor. En tal situació, no podia parlar-se de servei militar obligatori i mobilització forçada. De moment, almenys, s'havia de recórrer al voluntariat.

Aquells que havien rebut instrucció militar estaven cansats de lluitar a les trinxeres, i per a ells la revolució significava l'alliberament de la guerra. No era cosa fàcil mobilitzar-los de nou per a una altra guerra. Més fàcil resultava atreure els xavals que res sabien de combats; però calia instruir-los, i el nombre dels nostres propis oficials, relacionats d'una manera o un altra amb el partit i d'absoluta confiança, era insignificant; per això exerciren en l'exèrcit un grandíols paper polític. Però la seua visió militar era miop. Quan la seua capacitat resultava insuficient, solien usar, sense prudència, la seua autoritat revolucionària i política, destorbant així la tasca de constituir l'exèrcit. El mateix partit, que nou mesos abans havia sorgit de la clandestinitat tsarista i pocs mesos després es veié sotmès a la persecució del Govern Provisional, trobava difícil, després de la brillant victòria d'octubre, ajustar-se a la idea que encara quedava per davant la guerra civil. En suma, eren gairebé insuperables les dificultats que s'oposaven a la creació de l'Exèrcit Roig. A vegades semblava que les discussions foren a consumir tota l'energia aplicada. Serem o no capaços de crear un exèrcit? La sort de la revolució es ventilava en tal pregunta.

La transició de la lluita revolucionària contra el vell estat a la fundació d'un estat nou, de la demolició de l'exèrcit tsarista a la creació d'un Exèrcit Roig, fou acompanyada d'una crisi del partit, o més bé d'una sèrie de crisis. A cada pas, els vells modes de discórrer i els vells estils venien a xocar amb les tasques de l'hora. Era necessari rearmar el partit. Puix que l'exèrcit és la més necessària de totes les organitzacions de l'estat, i ja que durant els primers anys del règim soviètic el centre d'atenció era la defensa de la revolució, no és estrany que totes les discussions, conflictes i agrupacions dins del partit voltaren entorn dels problemes d'organitzar l'exèrcit. Sorgí una oposició quasi des del mateix moment en què férem els nostres primers esforços per passar de destacaments armats inconnexos a un exèrcit centralitzat. La majoria del partit i del comitè central, en definitiva, defensaven la direcció militar, ja que victòria rere victòria parlaven a favor seu. No obstant això, no faltaven atacs i titubejos. En el partit existia completa llibertat de crítica i oposició en el moment més

agut de la guerra civil. Fins i tot en el mateix front, en reunions estrictes del partit, els comunistes feien sovint objecte de furibunds atacs al comandament militar. A ningú se li ocorregué per aquells dies perseguir els crítics. Els càstigs al front eren molt rigorosos (fins i tot tractant-se de comunistes), però només s'imposaven per incompliment d'obligacions militars. Dins del comitè central, l'oposició revestia caràcter menys dur, perquè jo comptava amb el suport de Lenin. En general, ha de dir-se que quan Lenin i jo estàvem d'acord, el que succeïa quasi sempre, els altres membres del comitè central ens secundaven en general unànimement; l'experiència de la Revolució d'Octubre s'havia infiltrat en la vida del partit com una poderosa lliçó.

No obstant això, cal advertir que el suport de Lenin no era incondicional. Lenin vacil·là més d'una vegada, i en algunes ocasions s'equivocà clarament. El meu avantatge sobre ell raïa en què jo viatjava quasi de continu per tots els fronts, em posava en contacte amb una infinitat de gent, des de camperols locals, presoners de guerra i desertors, fins als màxims caps de l'exèrcit i del partit que es trobaven allí. Aquesta massa de variades impressions era d'inestimable valor. Lenin mai sortia de Moscou, i tots els fils estaven concentrats en les seues mans. Havia de jutjar sobre assumptes militars, que eren nous per a tots nosaltres, a base de la informació que majoritàriament procedia dels membres destacats del partit. Ningú era tan expert en comprendre veus individuals dels de baix com Lenin. Però aquestes veus només arribaven fins a ell excepcionalment.

A l'agost de 1918, estant jo al front prop de Sviaxsk, Lenin sol·licità la meua opinió respecte a una proposició presentada per un dels membres més prominents del partit, de reemplaçar tots els oficials de l'estat major per comunistes. Jo responguí categòricament en sentit negatiu. "És veritat [repliqué per fil directe des de Sviaxsk al Kremlin el 23 d'agost] que molts dels oficials són traïdors. Però hi ha proves de sabotatge també als ferrocarrils, durant els moviments de tropes, i a ningú se li ocorre proposar que se substituïska els enginyers ferroviaris per comunistes. Considere completament inadequada la proposició de Larin. Estem ara creant condicions sota les quals realitzem una inflexible selecció d'oficials; d'una banda, camps de concentració, i d'una altra, la campanya al Front de l'Est. Les mesures catastròfiques com la que Larin proposa estan només dictades pel pànic [...] Les victòries al front ens permetran millorar els nostres mètodes actuals de selecció, i ens donaran quadres d'homes segurs per a l'estat major. Els que més protesten contra l'ús d'oficials, o són espantadissos o estan molt allunyats del mecanisme militar, o bé es tracta d'aqueixos activistes militars del partit que són pitjors que qualsevol sabotejador; no saben com fer les coses, es comporten com a sàtrapes, no fan res per la seua banda, i quan tot els surt malament, llencen la culpa als de l'estat major.

Lenin no insistí. Mentre, les victòries començaren a alternar amb les derrotes. Les victòries reforçaren la confiança en la meua política militar; els revessos, en multiplicar inevitablement el nombre de traïcions, suscitaven una nova onada de crítiques i protestes en el partit. Al març de 1918, en la sessió nocturna del Consell de Comissaris del Poble, amb relació a un despatx referent a la traïció de certs caps de l'Exèrcit Roig, Lenin m'escrigué una nota: "No seria millor expulsar tots aqueixos especialistes i nomenar Lasxevitx comandant en cap?" Comprenguí que els adversaris de la política del departament de guerra, i particularment Stalin, havien fet pressió amb especial insistència sobre Lenin durant els dies anteriors, i havien despertat en ell certs dubtes. Escriguí la meua resposta en el revers de la seua mateixa nota: "Puerilitats." Segons sembla, aquesta contundent rèplica causà impressió. Lenin agradava de les formulacions categòriques. L'endemà, amb l'informe de l'Estat Major General en la meua butxaca, entrí al despatx de Lenin en el Kremlin i li preguntí:

“-Saps quants oficials tsaristes tenim en l'exèrcit?”

“-No, no ho sé -respongué, interessat.”

“-Aproximadament?”

“-No ho sé -insistí decidit a abstenir-se de conjectures.”

“-Almenys trenta mil! -La xifra el sorprengué visiblement-. Ara –prosseguí jo-, compta la proporció de traïdors i desertors entre ells i veuràs que no és tan gran. Mentre, hem organitzat un exèrcit a partir del no-res. Aquest exèrcit està creixent i enfortint-se.”

Pocs dies després, en un míting celebrat en Petrograd, Lenin exposà el balanç dels seus propis dubtes sobre la qüestió política militar. “Quan recentment el camarada Trotski em referia que [...] el nombre d'oficials s'eleva a diverses desenes de milers, m'adoní perfectament de com aprofitar millor als nostres enemics; de com obligar els adversaris del comunisme a edificar-lo; de com alçar el comunisme a costa de les rajoles acumulades pels capitalistes en contra nostre [...] No tenim altres rajoles.”

La pedanteria i els llocs comuns no eren estranys. Recorriem a tota mena de combinacions i experiments en la nostra marxa cap a l'èxit. Manava un exèrcit un antic sotsoficial, amb un general al capdavant de l'estat major. Un altre exèrcit estava a les ordres d'un antic general, i el seu lloctinent era un guerriller. Un antic soldat ras era cap de divisió i la del costat tenia el capdavant un coronel d'estat major. Aquest “eclecticisme” venia imposat per les circumstàncies. No obstant això, la proporció considerable d'oficials instruïts exercia una influència en gran manera favorable en el nivell general del comandament. Els comandants llecs aprenien sobre la marxa, i molts d'ells esdevingueren excel·lents oficials. En 1918, un 76% de tot el comandament i administració de l'Exèrcit Roig consistia en antics oficials de l'exèrcit tsarista, i només el 12,8% eren novells comandants rojos, que, naturalment, ocupaven els llocs de segona fila. Al final de la guerra civil, els quadres de comandants estaven integrats per treballadors i camperols sense una altra instrucció militar que l'experiència directa de la guerra, que els havia promogut des de simples soldats en el curs de la lluita civil; antics soldats i sotsoficials de l'exèrcit imperial; joves comandants que havien fet un brevíssim curs d'estudis a les escoles militars soviètiques; i, finalment, oficials diplomats i reservistes de l'exèrcit del tsar. Més del 43% dels comandants no tenien instrucció militar; 13% eren antics sotsoficials; 10% havien passat pels cursos de l'Escola Militar Soviètica, i 34% eren oficials de l'exèrcit tsarista.

De l'antic cos d'oficials passaren a l'Exèrcit Roig, d'una banda, elements progressius que comprenien el sentit de la nova època (una petita minoria), un bon nombre d'elements inerts i de poques llums, que s'incorporaven a l'exèrcit senzillament perquè no sabien fer una altra cosa; i, d'altra banda, contrarevolucionaris actius que esperaven el moment oportú per a trair-nos. Els sotsoficials de l'antic exèrcit es reclutaven per mitjà d'una mobilització especial. D'ells sortiren prou caps militars excepcionals, entre ells, com més famosos, l'antic sergent major de cavalleria, Simeó Budienni. Però tampoc ells eren molt de fiar com a classe, perquè abans de la revolució els sotsoficials eren principalment fills dels camperols rics i de la burgesia de les ciutats. Entre ells sortiren no pocs desertors, que exerciren important paper en aixecaments contrarevolucionaris i en l'exèrcit blanc. A cada comandant s'assignava un comissari, generalment un treballador bolxevic amb experiència de la guerra mundial. Estàvem resolts a preparar un cos d'oficials segurs.

“La institució dels comissaris [declarí quan estava al capdavant del departament de guerra, al desembre de 1919] ha de servir de bastida [...] A poc a poc podrem anar retirant aquesta bastimentada.” Llavors ningú s'imaginava que vint anys més tard ressuscitaria la institució dels comissaris, i aquesta vegada amb fins diametralment oposats. Els comissaris de la revolució eren representants del proletariat victoriós que

vigilaven els comandants procedents majoritàriament de les classes burgeses; els comissaris d'avui són representants de la casta burocràtica que vigilen oficials procedents majoritàriament de la base mateixa.

[El 22 d'abril de 1918 es publicà un decret referent a la centralització dels comissaris de guerra de pobles, regions i territoris.] Al juliol informí el V Congrés dels Soviets (el congrés que ratificà el tractat de Brest-Litovsk i el pla de creació de l'Exèrcit Roig) que molts dels comissaris inferiors no s'havien organitzat encara per falta de militars competents. El nostre objectiu consistia en centralitzar els òrgans militars administratius per a mobilitzar i formar unitats de l'exèrcit regular. Al capdavant de cada regió militar hi havia un consell revolucionari de guerra compost de tres membres: un representant del partit, un altre del govern i un especialista militar. Com un considerable nombre d'especialistes militars estaven assignats simultàniament al front i a comissariats de guerra regionals, provincials, territorials i de ciutat, estàvem naturalment en gran manera caminant a les palpentes. Organitzàrem un comitè de garantia militar. Però no tenia a la seua disposició la informació necessària per a avaluar degudament els antics generals i oficials des del punt de vista de la seua lleialtat al nou règim revolucionari. No oblidem que la tasca s'emprengué a la primavera de 1918 (açò és, pocs mesos després de la conquesta del poder), i que la màquina administrativa s'estava muntant enmig del màxim caos, amb ajuda de les improvisacions d'auxiliars d'ocasió admesos en bona part sobre la base de recomanacions accidentals. Certament, no hauria pogut fer-se altrament en aquelles circumstàncies. L'examen dels especialistes militars, la seua selecció definitiva i altres tasques anàlogues, tot s'anà fent gradualment.

Entre els oficials hi havia molts, potser la gran majoria, que no sabien ells mateixos el terreny que aixafaven. Els reaccionaris declarats havien fugit al principi, els més actius cap a la perifèria, on s'estaven organitzant els fronts blancs. Els restants vacil·laren, es prengueren temps, no es resolgueren a abandonar les seues famílies, ni sabien què en seria d'elles, i per inèrcia es trobaren en els aparells de comandament o d'administració de l'Exèrcit Roig. La conducta ulterior de molts d'ells derivà del tracte de què se'ls féu objecte. Els comissaris prudents, enèrgics i hàbils (que eren els menys), es guanyaren als oficials de seguida i aquests que, per la força del costum, els havien mirat amb desdeny, es veieren sorpresos per la seua decisió, abrivament i ferma política. Tals unions entre comandants i comissaris solien durar llarg temps, i es distingien per una gran estabilitat. Quan el comissari era ignorant i tosc i fustigava l'especialista militar, comproment-lo sense mirament davant els soldats de l'Exèrcit Roig, no hi havia cordialitat, i l'oficial, vacil·lant, acabava per inclinar-se vers l'enemic del nou règim.

L'atmosfera de Tsaritsin, amb la seua anarquia administrativa, el seu esperit guerriller, el seu desacatament al centre, absència d'ordre administratiu i rústica agressivitat enfront dels especialistes militars, no era, naturalment la més propícia per a guanyar la voluntat d'aquests últims i fer-los lleials servidors del nou règim. Indubtablement, seria un error pretendre que Tsaritsin funcionà sense especialistes militars. Cadascun dels comandants havia de tenir al seu costat un oficial que conegués la rutina dels assumptes militars. Però la classe d'especialistes de Tsaritsin s'havia reclutat de l'excrement de l'oficialitat: alcohòlics desproveïts de tot vestigi de dignitat humana, homes sense estimació pròpia, disposats a arrossegar-se davant el nou amo, a adular-lo i a abstenir-se de tota contradicció, etc. Aquesta és l'espècie d'especialista que trobí en Tsaritsin; precisament d'aquest tipus era el cap d'estat major de Vorotxilov. En cap banda s'ha esmentat el nom d'aquell insignificant oficial, i res sé de la seua sort. [Era] un excapità de l'exèrcit tsarista, dòcil i submís, lliurat sense remei a les begudes

alcohòliques. Enfront d'aquest cap d'estat major, el comandant del X Exèrcit mai havia d'inclinar el cap desconcertat.

Per a ascendir els comandants més afectes al règim soviètic, es féu una mobilització especial de sotsoficials de l'antic exèrcit tsarista. La majoria d'ells havien estat promoguts a llocs de sotsoficial durant l'última part de la guerra, de manera que els seus coneixements castrenses no eren molt considerables. No obstant això, els antics sotsoficials, sobretot en cavalleria i artilleria, tenien excel·lent idea dels assumptes militars i estaven realment millor informats i eren més experts que els oficials de carrera a les ordres dels quals havien servit. A aquesta categoria pertanyien homes com Budienni, Blücher, Dibenko i molts d'altres. En temps del tsarisme, aquests homes es reclutaven entre els més lletrats, els millor instruïts, els més habituats a manar. D'ací que no causés sorpresa trobar que aquells sotsoficials eren gairebé exclusivament fills de camperols acomodats, de nobles de segon ordre, burgesos de ciutat, mestres, tenidors de llibres, etc. Els sotsoficials d'aqueix tipus s'encarregaven gustosos dels comandaments, però no eren propicis a sotmetre's i a tolerar la superior autoritat d'oficials de carrera.

Tampoc ho eren a reconèixer l'autoritat del partit comunista, aplanar-se a la seua disciplina i simpatitzar amb els seus objectius, especialment en l'esfera de la qüestió agrària. Les compres a preus fixos i, sobretot, l'expropiació de gra als camperols, despertaven en ells una furiosa hostilitat. Entre aquests es comptava Dumenko, de cavalleria, comandant de cos d'exèrcit en Tsaritsin i immediat superior de Budienni (aleshores aquest manava una divisió). Dumenko era més intel·ligent que Budienni; però acabà aixecant-se, matà tots els comunistes del seu cos d'exèrcit, intentà unir-se a les forces de Denikin, i fou capturat i executat. Budienni i els comandants pròxims a ell travessaren igualment un període de vacil·lació. Un dels comandants de brigada en Tsaritsin, subordinat de Budienni, es revoltà; molts dels soldats de cavalleria s'uniren als verds. La traïció de l'antic oficial tsarista Nossovix, que ocupava un càrrec administratiu purament burocràtic, produí, naturalment, menys dany que la de Dumenko. Però com l'oposició militar (el viver de la fracció de Stalin) depenia al front d'elements del tipus de Dumenko, aquest motí avui no s'esmenta per a res.

El lector que no estiga familiaritzat amb el curs vertader dels esdeveniments i que en l'actualitat no puga tenir accés als arxius, trobarà dificultats per a imaginar-se fins a quin punt s'han tergiversat les seues proporcions. Tot el món ha escoltat parlar avui de la defensa de Tsaritsin, del viatge de Stalin al front de Perm i de la discussió anomenada dels sindicats. Aquests episodis destaquen avui com a cimes de la serralada històrica dels successos. Però aquestes suposades cimes han estat creades artificialment. De l'enorme quantitat de material que omple els arxius, s'han destacat certs episodis especials, rodejant-los d'efectes teatrals històrics impressionants. Obres subsegüents de la historiografia oficial han acumulat noves exageracions, basades en les precedents; i s'hi agreguen de tant en tant intencions descarades. L'efecte total és producte de tramoia més que fet històric. Pràcticament no es troba una sola referència a documents. La premsa estrangera, i fins i tot historiadors erudits, han arribat a considerar aquestes faules com a fonts originals. En uns quants països poden trobar-se especialistes d'història que coneixen versions de tercera mà de Tsaritsin i de la discussió dels sindicats, però no tenen pràcticament idea de successos que tingueren importància i significació enormement majors. La falsificació en aquest respecte ha assolit proporcions d'allau. [Però és senzillament] sorprenent l'escassíssima quantitat de documents i altres materials autèntics que s'han publicat amb relació a l'activitat de Stalin al front i, en general, durant el període de la guerra civil.

En ressenyes publicades durant els anys de la guerra civil, el relat de Tsaritsin fou un dels molts sense la menor relació amb el nom de Stalin. La seua actuació darrere de la cortina, que fou efímera com a màxim, només era coneguda d'un curt nombre de persones, no brindà de cap manera ocasió a moltes paraules. En l'article que Ordzonikidze escrigué en ocasió de l'aniversari del X Exèrcit, no s'hi esmenta Stalin, tanmateix que el seu autor és un antic camarada de Stalin que li fou lleial fins al suïcidi. El mateix ocorre amb altres articles d'aquest tenor. El bolxevic Minin, alcalde de Tsaritsin aleshores, i més tard membre del consell titulat "La Ciutat Assetjada", on s'al·ludeix tan poc a Stalin amb relació als esdeveniments de Tsaritsin que Minin acabà, al final, essent titllat d'"enemic del poble". El pèndol de la història hauria d'oscil·lar molt abans que Stalin fos elevat a les altures d'un heroi de l'epopeia de Tsaritsin.

Des de fa anys s'ha fet tradicional presentar les coses com si a la primavera de 1918, Tsaritsin fos de gran importància estratègica i Stalin hi hagués estat enviat per a salvar la situació militar. Res d'això és cert. Es tractava simplement d'una qüestió de provisions. En la sessió del Consell de Comissaris del Poble, de 28 de maig de 1918, Lenin discutia amb Tsuriupa, aleshores encarregat dels abastiments, sobre els mètodes extraordinaris llavors en voga per a proporcionar queviures a les capitals (Moscou i Petrograd) i als centres industrials. En acabar la reunió, Lenin escrigué a Tsuriupa: "*Posa't avui mateix en contacte amb Trotski, per telèfon, perquè demà pugui tenir-ho tot en marxa.*" A més, en la mateixa comunicació, Lenin informava Tsuriupa de l'acord del Sovnarkom que el comissari popular d'abastiments, Shliapnikov, sortís immediatament vers el Kuban per a coordinar les activitats d'abastiment en el sud, en benefici de les regions industrials. Tsuriupa respongué, entre d'altres coses: "Stalin està conforme en marxar al nord del Caucas. Envieu-lo. Coneix les condicions locals allí i Shliapnikov trobarà útil tenir-lo prop." Lenin assentí: "Envie als dos avui." Durant els dies següents, Shliapnikov i Stalin prengueren diverses mesures complementàries. Finalment, segons es registra en la *Miscel·lània*, de Lenin, "Stalin fou enviat al nord del Caucas i a Tsaritsin com a encarregat general d'activitats d'abastiments en el sud de Rússia". {Cap menció de tasca militar.}

A Stalin li ocorregué el mateix que a d'altres funcionaris soviètics, a multitud d'ells. Sortien destinats a diverses províncies per a mobilitzar els excessos de gra recollits. Una vegada allí es trobaven enmig d'insurreccions blanques, amb la qual cosa els seus destacaments d'intendència es transformaven en destacaments militars. Molts activistes dels comissariats d'educació, agricultura i d'altres, es veieren absorbits pel remolí de la guerra civil en regions distants i, per dir-ho així, a la força hagueren de canviar les seues respectives professions per la de les armes. L. Kàmenev, amb la sola excepció de Zinòviev, era entre els membres del comitè central el menys militar, fou enviat a l'abril de 1919 a Ucraïna per a accelerar el moviment de provisions vers Moscou. Hi constatà que Lugansk estava encerclada i amenaçava perill tota la conca del Don; a més, la situació de la tot just recentment recuperada Ucraïna es feia cada vegada més desfavorable. Exactament igual que Stalin en Tsaritsin, Kàmenev a Ucraïna es trobà implicat en operacions militars. Lenin telegrafia a Kàmenev: "Absolutament necessari que tu personalment [...] no sols inspeccions i despatxes assumptes, sinó que portes els reforços a Lugansk i a tota la conca del Don, perquè, altrament, la catàstrofe serà, sens dubte, enorme i escassament remeiable; segurament perirem si no netegem per complet la conca del Don en poc de temps..." aquest era l'estil habitual de Lenin en aquells dies. A base d'aquestes cites és possible demostrar que Lenin considerava la sort de la revolució dependent de la direcció militar de Kàmenev en el sud. Diverses vegades, el poc bel·licós Kàmenev exercí important paper en uns quants fronts.

Mitjançant una concentració totalitària de tots els instruments de propaganda oral i escrita, és possible crear una reputació falsa tant a una ciutat com a un home. Avui, molts heroics episodis de la guerra civil s'han oblidat. Ciutats en què Stalin intervingué, per a res a penes es recorden, en tant que el nom de Tsaritsin s'ha investit de mítica importància. Cal tenir present que la nostra posició central i la disposició de l'enemic en un ampli cercle ens permetia actuar al llarg de línies d'operacions interiors, i reduïa la nostra estratègia a una senzilla idea: la consecutiva liquidació dels fronts, segons la seua relativa importància. En aquella guerra de maniobra, profundament mòbil, unes quantes zones del país assoliren excepcional significació en determinats moments crítics, i després la tornaren a perdre. No obstant això, la lluita per Tsaritsin no pogué arribar a ésser tan transcendent com, com és ara, la lluita per Kazan, d'on arranca la carretera a Moscou, o la lluita per Orel, d'on surt una carretera que per Tula va fins a Moscou, o la lluita per Petrograd, la pèrdua de la qual hauria estat per si sola un colp fatal i, a més, hauria obert el camí vers Moscou pel nord. A més, malgrat les afirmacions dels historiadors de l'hora present, que diuen que Tsaritsin fou "l'embrió de l'escola de guerra, on es crearen els quadres de comandaments per a molts altres fronts, comandaments que avui estan al capdavant de les unitats bàsiques de l'exèrcit", el fet és que els organitzadors i caps militars millor dotats no procedien de Tsaritsin. I no em referisc només a figures centrals, com Sklianski, l'autèntic Carnot de l'Exèrcit Roig; o Frunze, cap militar de gran talent, que més tard fou col·locat al capdavant de l'Exèrcit Roig; o Tukhatxeski, el futur reorganitzador de l'exèrcit; o Iegorov, el futur cap de l'estat major; o Iakir, o Uborevitx, o Kork, sinó a molts, moltíssims més. Cadascun d'ells es provà i ensinistrà en altres exèrcits i en altres fronts. Tots ells adoptaren una actitud decididament negativa respecte a Tsaritsin; en els seus llavis, fins a la paraula "tsaritsinita" tenia un sentit despectiu.

El 23 de maig de 1918, Sergi (Ordzonikidze) telegrafiava a Lenin:

"La situació és roïna. Necessitem adoptar mesures enèrgiques [...] Els camarades ací són massa fluixos. Tot desig d'ajudar els sembla ingerència en els assumptes locals. Sis trens de gra preparats per a Moscou estan detinguts a l'estació [...] Insistisc en el fet que necessitem mesures summament rigoroses..."

Stalin arribà a Tsaritsin al juny de 1918, amb un destacament de guàrdies rojos, dos trens blindats i plens poders per a tractar d'abastir de cereals els famèlics centres polítics i industrials. Poc després de la seua arribada, diversos regiments de cosacs i del Kuban s'havien revoltat contra el govern dels soviets. L'exèrcit voluntari (dels blancs), que havia estat vagant i voltant per les estepes del Kuban, era ja prou nombrós. L'exèrcit soviètic del nord del Caucas (aleshores únic graner de la República Soviètica) patia molt a causa de les seues depredacions.

No era missió de Stalin quedar-se en Tsaritsin. Tenia l'encàrrec d'[organitzar l'expedició de queviures a Moscou] i prosseguir cap al nord del Caucas. Però no portava en Tsaritsin una setmana, quan el 13 de juny telegrafià a Lenin que la situació en aquella ciutat "havia canviat molt, perquè un destacament de cosacs s'hi havia presentat a unes quaranta verstes". D'aquest telegrama de Stalin es desprèn que Lenin esperava que viatgés a Novorosisk i s'encarregués de resoldre la situació crítica relacionada amb l'enfonsament de la flota del Mar Negre. Durant les dues setmanes següents, seguí confiant que anés a Novorosisk. En el seu discurs del 28 de juny de 1918, en la IV Conferència dels Comitès de Sindicats i Fàbriques de Moscou [Lenin digué:]

"Camarades! Ara [...] contestaré a la pregunta relativa a la flota del Mar Negre [...] He de dir-vos que fou el camarada Raskolnikov qui hi intervingué [...] El camarada Raskolnikov vindrà en persona i vos dirà que ell insistí en destruir la flota a consentir que les tropes alemanyes l'empraren contra Novorosisk [...] Tal era la situació, i els

comissaris del poble, Stalin, Shliapnikov i Raskolnikov aviat vindran a Moscou i vos diran com ocorregué tot.”

[No obstant això, en compte de seguir viatge fins al nord del Caucas, o, si els plans s'alteraren pel canvi de la situació militar, fins a Novorosisk] Stalin romangué en Tsaritsin fins que la ciutat fou encerclada al juliol pels blancs.

Stalin havia esperat trobar poques dificultats i molt de lluïment enviant milions de sacs de gra a Moscou i d'altres centres. Però tot allò que assolí enviar, tot i la seua duresa, fou una expedició de tres gavarres, que s'hi refereixen en el seu telegrama de 26 de juny. Si hagués enviat més, s'haurien publicat i comentat fa molt de temps altres telegrams referents a això. Lluny d'això, es troben confessions implícites del seu fracàs com a abastidor de gra en els seus propis informes, que culminen el 4 d'agost en reconèixer que era inútil esperar més provisions de Tsaritsin. Incapaç de complir la seua jactanciosa promesa de subministrar aliments al centre, Stalin es passà del “front d'abastiments” al “front militar”. Es féu dictador de Tsaritsin i del front del nord del Caucas. S'adjudicà facultats àmplies i pràcticament il·limitades, com a representant autoritzat del partit i del govern. Tenia dret de portar a terme la mobilització local, requisar propietats, militaritzar fàbriques, detenir i jutjar, admetre i acomiadar. Stalin exercia autoritat amb mà dura. Tots els esforços es concentraren en la tasca de la defensa. Es féu càrrec de totes les organitzacions locals del partit i dels treballadors, completant-les amb noves forces; s'equiparen les partides de guerrillers. La vida de tota la ciutat fou sotmesa a la pressió d'una dictadura inflexible. “Als carrers i als encreuaments hi havia patrulles de l'Exèrcit Roig [escriu Tarassov-Rodionov], i enmig del Volga, ancorada, amb la seua negra panxa molt fora de l'aigua, hi havia una gran barca, a la que mirava de gaidó un desmadeixat funcionari de destenyit uniforme, mentre xiuxiuejava amb angoixa a les velletes de la vora: “És la Txeca!” Però allò no era la Txeca mateixa, sinó només la seua presó flotant. La Txeca treballava a l'interior de la ciutat, a la vora de la comandància de l'exèrcit. Estava treballant... a tota marxa. No passava dia sense que descobrís tota mena de conspiracions als llocs que semblaven de més seguretat i respecte.”

[El 7 de juliol, aproximadament un mes després de la seua arribada a Tsaritsin, Stalin escrivia a Lenin (en la lletra hi ha una nota que diu: “Isc escapat al front... Escric només oficialment”).]

“La línia sud de Tsaritsin encara no s'ha restablert. Estic constrenyent-los, i reprement tothom. Espere que aviat la tindrem restaurada. Pots estar segur que no tindrè amb ningú miraments, ni tan sols amb mi. Però tindreu el gra. Si els nostres “especialistes” militars (els sabaters!) no estigueren dormint, no haurien trencat la línia, i si aquesta es refà no serà gràcies als militars, sinó malgrat seu.”

[L'11 de juliol tornà a telegrafiar Stalin a Lenin:]

“Les coses s'han complicat perquè l'Estat Major de la Regió Militar del Nord del Caucas ha resultat ésser completament incapaç per a lluitar contra la contrarevolució. No és que els nostres “especialistes” siguin psicològicament ineptes per a fer front amb enteresa a la contrarevolució, sinó també que per ésser el que són només saben fer còpies al ferrocianur i proposar plans de reforma, i tot allò que significa acció no els interessa [...], a banda que se senten al marge [...] No crec tenir dret a contemplar açò amb indiferència, quan el front de Kaledin ha quedat tallat del punt d'abastiment i el nord de la regió cerealista. Continuaré corregint aquestes i altres deficiències, on vullga que les trobe: estic prenent una sèrie de mesures i així seguiré, encara que haja de destituir tots els alts funcionaris i comandants que siguin hostils, tanmateix els inconvenients formalistes, que passaré per alt sempre que calga. És natural que assumisca tota la responsabilitat davant els organismes supremes.”

[El 4 d'agost, Stalin escrigué des de Tsaritsin a Lenin, Trotski i Tsuriupa:]

“La situació en el sud dista d'ésser falaguera. El Consell de Guerra s'ha trobat amb una herència de desordre extrem, deguda en part a intrigues de persones als qui aquell ha situat en els diversos departaments de la regió militar [...] hem hagut de començar de nou [...] Deroguem tot allò que jo anomenaria l'antic ordre criminal, i només després de començar el nostre avanç...”

{Semblants comunicacions venien en aquells dies de totes les bandes del país perquè el caos estava en tot arreu. Allò que pot sorprendre són les paraules “herència de desordre extrem”. Les regions militars havien estat establides en abril i a penes havien abordat les seues tasques; era, doncs, almenys prematur parlar d'una “herència de desordre extrem”.}

La tasca d'assegurar l'abastiment sobre una gran escala era pràcticament impossible de resoldre a causa de la situació militar: “Els contactes amb el sud i amb les seues càrregues de provisions estan interromputs [escrivia Stalin el 4 d'agost], i la mateixa regió de Tsaritsin, que connecta el centre amb el Caucas septentrional, està tallada, o gairebé tallada del centre.” Stalin explicava la causa de l'extrem agreujament de la situació militar, d'una banda per la mudança de l'acèrrim camperol, “que a l'octubre havia combatut a favor del govern dels soviets, i ara està en contra seu (odia amb tot el seu cor el monopoli de cereals, els preus estables, la requisita, la lluita amb els recaptadors); i d'una altra pel llastimós estat de les tropes [...] En general he de dir [concloïa] que fins no reprendre el contacte amb el nord del Caucas no podem comptar [...] amb la regió de Tsaritsin en allò tocant a provisions”.

L'arrogació per part de Stalin de les funcions de gestor de totes les forces militars del front havia estat confirmada per Moscou. El telegrama del Consell Revolucionari de Guerra de la República, que portava anotat el seu enviament amb la conformitat de Lenin, expressament delegada en Stalin per a “imposar ordre, agrupar tots els destacaments en unitats regulars, organitzar els comandaments degudament, després de substituir tots els subordinats”. Així, els drets assignats a Stalin foren signats i fins i tot formulats per mi, en quant hom pot jutjar pel text de la disposició corresponent. La nostra tasca comuna aleshores consistia en subordinar les províncies al centre, imposar disciplina i sotmetre tots els grups de voluntaris i guerrillers a l'exèrcit i als serveis del front. Malauradament, l'activitat de Stalin en Tsaritsin prengué una direcció totalment distinta. Llavors no sabia jo que Stalin havia posat en un dels meus telegrams l'anotació de “no fer cas”, doncs que no tingué mai el suficient valor per a informar-ne el centre. La meua impressió era que Stalin no lluitava amb suficient fermesa contra l'autonomia local, les guerrilles comarcals i la insubordinació general de la gent de la regió. L'acusí d'ésser massa tolerant amb l'errada política de Vorotxilov i d'altres, però mai pensí que ell fos l'instigador de tal política. Açò es posà en evidència poc després, pels seus propis telegrams i per les confessions de Vorotxilov i la resta d'assabentats.

Stalin passà en Tsaritsin uns quants mesos. El seu treball de sapa contra mi, que ja aleshores constituïa bona part de les seues activitats, es feia conjuntament amb l'oposició solapada de Vorotxilov, que era el seu més íntim associat. No obstant això, Stalin es comportà de manera, que en qualsevol moment pogués retrocedir sense comprometre's. Lenin coneixia Stalin millor que jo, i, segons sembla, sospità que la pertinàcia dels tsaritsinites podia explicar-se per l'actuació de Stalin darrere de la cortina. Resolguí arreglar d'una vegada els assumptes de Tsaritsin. Després d'un nou xoc amb el comandament, decidí que Stalin tornés. Açò es féu per mediació de Sverdlov, que sortí en persona en un tren especial per a emportar-se Stalin. Lenin

desitjava reduir el conflicte a proporcions mínimes, i en aqueix aspecte tenia raó, com és natural.

Llavors, mentre que l'Exèrcit Roig havia assolit victòries de consideració al front de l'est, deixant el Volga gairebé aïllat, les coses marxaven malament en el sud, on tot anava de mal en pitjor a conseqüència que no s'obeïen les ordres. El 25 d'octubre, en Kozlov, dictí una ordre relativa a la unificació de tots els exèrcits i grups del Front Sud davall el comandament del Consell Revolucionari de Guerra del mateix, compost per l'antic general [Siton i tres bolxevics: Shliapnikov, Mekhonosxin i Lazimir]: "Totes les ordres i instruccions del consell han d'ésser objecte d'execució incondicional i immediata." L'ordre comminava els insubordinats amb severes penes. Després telegrafí a Lenin:

"Insistisc categòricament que es depose Stalin. Les coses van malament al front de Tsaritsin, malgrat comptar-hi amb forces sobrades. Vorotxilov és capaç de manar un regiment, no un exèrcit de 50.000 homes. No obstant això, li deixaré el comandament del X Exèrcit en Tsaritsin, sempre que retia informes al comandant de l'Exèrcit del Sud, Sitin. Fins ara, Tsaritsin no ha enviat parts d'operacions a Kozlov. He disposat que s'informe respecte a reconeixements i operacions dues vegades al dia. Si no es fa demà, portaré Vorotxilov i Minin a un consell de guerra, i publicaré el fet en una ordre de l'exèrcit. Segons els estatuts del Consell Revolucionari de Guerra de la República, Stalin i Minin, mentre romanguen en Tsaritsin, no són més que membres del Consell Revolucionari de Guerra del X Exèrcit. Ens queda poc de temps per a prendre l'ofensiva abans que comencen els fanguers de la tardor, que els camins locals estan impracticables, tant per a la infanteria com per als cossos a cavall. No serà possible cap acció seriosa sense coordinar amb Tsaritsin. No pot perdre's temps en negociacions diplomàtiques. O Tsaritsin se sotmet, o haurà d'afrontar les conseqüències. Tenim una superioritat de forces enorme, però regna absoluta anarquia en les altures. Puc acabar amb açò en vint-i-quatre hores, si conte amb la teua signatura i el teu concurs declarat. En tot cas, és l'únic recurs que concep."

[L'endemà] rebia Lenin aquest telegrama directe:

"He rebut el telegrama següent: "L'ordre militar de Stalin, número 118, ha d'ésser anul·lada. He enviat instruccions completes al comandant del Front Sud, Sitin. Les activitats de Stalin soscaven tots els meus plans [...] Vatzetis, comandant en cap; Danisxevski, membres del Consell Revolucionari de Guerra."

[Stalin fou separat de Tsaritsin en la segona meitat d'octubre. Açò és el que] escrigué en *Pravda* (30 d'octubre de 1918) [respecte al Front Sud]:

"L'objectiu del principal atac de l'enemic era Tsaritsin. Es comprèn açò, perquè la presa de Tsaritsin i el tall de comunicacions amb el sud hauria assegurat el compliment de tots els propòsits de l'enemic, unint els contrarevolucionaris del Don amb el sector nord dels cosacs dels exèrcits d'Astracan i Ural, creant un front continu contrarevolucionari des del Don als txecoslovacs. Hauria donat als contrarevolucionaris el domini del sud del Caspi, dins i fora; i les tropes soviètiques del nord del Caucas s'haurien vist desemparades..."

["Confessava" així Stalin que era culpable d'haver agreujat la situació amb les seues intrigues i la seua indisciplina? Res d'això. No obstant això, quan tornava a Moscou des de Tsaritsin, Sverdlov preguntà] cautament quines eren les meues intencions, i després em proposà que parlés amb Stalin, que marxava en el seu tren.

"-Penses realment en destituir-los tots? -em preguntà Stalin en to d'exagerada submissió-. Són uns xicotets excel·lents".

“-Aqueixos xicots excel·lents estan compromentent la revolució, que no pot esperar que adquirisquen judici [li contestí]. El que pretenc és només rescatar Tsaritsin per a la Rússia dels soviets.”

A partir d'aleshores, sempre que haguí de danyar predileccions, amistats o vanitats personals, Stalin anava reunint hàbilment tota la gent agreujada. Tenia molt de temps per a això, ja que així afavoria les seues íntimes ambicions. Els esperits dominants de Tsaritsin es convertiren, d'allí en avant, en els seus instruments principals. Tan prompte com Lenin caigué malalt, Stalin, per mitjà dels seus satèl·lits, féu canviar el nom de Tsaritsin pel de Stalingrad.

//Els opositoristes de Tsaritsin eren una curiosa col·lecció. L'home que més detestava als especialistes militars era Vorotxilov [“el manyà de Lugansk”, com l'anomenaren els cronistes d'última hora), un subjecte planer i descarat, no extremadament intel·lectual, però astut i poc escrupolós. Mai pogué fer la carrera de la teoria de l'art militar, però tenia el de saber arrufar les celles i no tenir el menor inconvenient a traure partit de les idees de subordinats més enginyosos, ni falsa modèstia quant a presentar com a propis els seus encerts. La seua candidesa intel·lectual en matèria de teoria militar i de marxisme s'havia de demostrar àmpliament en 1921, any en què], seguint sense discerniment les orientacions d'algun fosc ultraesquerrà, manifestà que l'agressivitat i la tàctica de l'ofensiva eren conseqüència de “la condició de classe de l'Exèrcit Roig”, presentant al mateix temps com a “prova de la necessitat de prendre l'ofensiva” algunes cites dels reglaments militars francesos de 1921.//

//La seua “fidel mà dreta” era Sxadenko [comissari polític del X Exèrcit, sastre d'ofici, a qui els cronistes d'avui havien d'immortalitzar com segueix]: “Arrufant amb enuig les seues aquilines celles, mirant amb experts ulls a dreta i esquerra, marxava per tot el front, inflammat en el seu esforç d'ésser la fidel mà dreta de Klim.”//

//Igualment gelós, però força diferent dels altres dos, era Sergi Minin. [Una curiosa mixtura de poeta i demagog, que s'havia lliurat amb ànima i vida a la causa i patia una cega fòbia contra tots els oficials tsaristes.] Popular entre els treballadors de Tsaritsin des que, essent un jove estudiant, participà en la Revolució de 1905, Tsaritsin s'enorgullia de tenir en ell el seu més conspicu i apassionat orador. Era, amb molt, el més honest del grup, però potser el menys raonable. Sincer en la seua intransigència, posà tota la seua part de dany en l'agreujament de la situació militar de Tsaritsin. [Era un instrument innocent, però el més eficaç, de la intriga de Stalin en Tsaritsin, i fou apartat tan prompte com ja no pogué ésser-li útil.]//

//Hi havia, a més a més, l'enginyer Rukhimovitx, antic comissari popular de guerra de la República de Donetsk-Kriviog [una de les efímeres repúbliques roges dels primers dies de la revolució], que donà a Vorotxilov el seu primer encàrrec d'organitzar un exèrcit proletari. Posat al capdavant de la Independència, el provincià Rukhimovitx no comprenia altres necessitats que les del X Exèrcit. No hi havia exèrcit que engolís tants fusells i municions, i en quant se li negaven, alçava el crit contra la traïció dels especialistes de Moscou. [Ell, com el vocal més jove del Consell de Guerra, Valeri] Mexlauk, ascendiren a astres de segon ordre en la jerarquia estaliniana, per a eclipsar-se després [per raons desconegudes. Estaven així mateix] Zhloba, Khartxenko, Gorodovitx, Savitski, Parhomenko i d'altres, les aportacions dels quals a l'Exèrcit Roig i a l'estat soviètic no sobrepujaven els d'altres centenars de milers, però els noms dels quals se salvaren del més complet oblit només per la seua prèvia relació amb Stalin en Tsaritsin.//

//“Trotski [escrigué més tard Tarasov-Radionov] parlà en el Consell Revolucionari de Guerra, enutjat i altiu. Soltà una granissada de punxants reprotxes per l'enorme malbaratament de material [...] Trotski no tenia oïdes per a explicacions...”//

//L'1 de novembre telegrafia a Sverdlov i a Lenin des de Tsaritsin://

//“La situació, pel que fa al X Exèrcit, és la següent: Hi ha moltes forces ací, però no hi ha qui dirigisca les operacions. L'estat major del Front Sud i Vatzetis estan a favor d'un canvi de comandant. Veuré si és possible conservar Vorotxilov, donant-li un estat major experimentat i eficaç. Ell no hi està conforme, però confie que l'assumpte pugui arreglar-se [...] L'únic obstacle seriós és Minin, que està portant una política summament perniciosa. Insistisc seriosament que se'l trasllade. Quan estaran llestes les medalles?”//

//Després d'inspeccionar tots els sectors de l'exèrcit en Tsaritsin, en una ordre especial de 5 de novembre de 1918, reconeixia els serveis de moltes de les unitats i dels seus caps, fent notar alhora que algunes parts de l'exèrcit consistien en unitats que s'anomenaven a si mateixa divisions sense ser-ho en realitat; que “el treball polític en certes unitats no s'havia iniciat encara”, que “l'ús de reserves militars no s'efectua sempre amb la deguda precaució”; que “en certs casos, el comandant, poc favorable a complir una ordre d'operacions, la fa discutir en una reunió...”, etc. “Com a ciutadans [deia l'ordre], els soldats són lliures durant les seues hores franques per a celebrar reunions sobre qualsevol assumpte. Com a soldats, han d'obeir les ordres militars sense la menor objecció.”//

Després de visitar el Front Sud, fins i tot Tsaritsin, informí al VI Congrés dels Soviets de 9 de novembre de 1918. “No tots els funcionaris dels soviets han comprès que la nostra administració s'ha centralitzat i que totes les ordres emanades de dalt són terminants [...] Hem d'ésser inflexibles amb els funcionaris dels soviets que no ho han comprès encara; els deposarem, els expulsarem de les nostres files, els extirparem a força de repressions.” Açò es referia a Stalin molt més que a Vorotxilov, contra qui estaven en aquella ocasió dirigides les paraules ostensiblement. Stalin estava present al congrés i servà silenci. També romangué callat en la sessió de politburó. No podia defensar obertament la seua conducta. Com a màxim, el que féu fou emmagatzemar còlera. En aquells dies (deposat de Tsaritsin, amb profund rancor i set de venjança en el cor) escrigué el seu article sobre el primer aniversari de la república. La finalitat del mateix era atacar el meu prestigi, girant contra mi l'autoritat del comitè central encapçalat per Lenin. En aquell article d'aniversari, dictat per una ira continguda, a Stalin, no obstant això, no li quedà altre remei que escriure el següent:

“Tota la tasca d'organització pràctica de la insurrecció fou realitzada sota la immediata direcció del president del comitè de Petrograd, camarada Trotski. És possible declarar amb seguretat que el partit li deu al camarada Trotski principalment, i en primer lloc, que la guarnició es passés tan prompte de banda dels soviets i que s'executés amb tal atreviment la tasca del Comitè Militar Revolucionari.”

El 30 de novembre, per iniciativa del Comissariat de Guerra d'organitzar un Consell de Defensa, el Comitè Executiu Central de tota Rússia aprovà una resolució en el sentit de convocar el Consell de Defensa, compost de Lenin, el que escriví, Krassin, el comissari de Vies i Comunicació, el comissari d'Abastiments i el president de la Comissió Permanent del Comitè Executiu Central, Sverdlov. D'acord amb Lenin, proposí que s'hi inclogués també Stalin. Lenin desitjava donar a Stalin alguna satisfacció per haver-lo retirat de l'exèrcit de Tsaritsin; jo volia donar-li ocasió de formular obertament les seues crítiques i propostes, sense mullar la pólvora en el departament de guerra. La primera sessió, que delineà les nostres tasques en sentit general, se celebrà durant l'1 de desembre. De les notes que prengué Lenin en aquella reunió, resulta que Stalin parlà sis vegades; Krassin, nou; Skilyanski, nou; Lenin, vuit. No es permetia parlar més de dos minuts cada vegada. La direcció del treball del Consell de Defensa, no sols pel que fa a qüestions de relleu, sinó en qüestions de detall,

es concentrà enterament en mans de Lenin. Es confià a Stalin la missió de redactar una tesi sobre la lluita contra el regionalisme, i una altra sobre el mode de combatre el burocratisme. No hi ha cap prova que es redactés ni una ni l'altra. A més, a fi de facilitar el treball, es convingué que “els decrets de la comissió designada pel Comitè de Defensa, signats per Lenin, Stalin i els representants del departament afectat, tindran la força d'un decret del Consell de Defensa”. Però en quant afectava Stalin, tot allò es reduí a un altre epígraf que res tenia a veure amb el treball efectiu.

[Malgrat totes aquestes concessions, Stalin continuà recolzant en secret a l'oposició de Tsaritsin, anul·lant els esforços del departament de guerra per imposar ordre i disciplina en aquell sector. En Tsaritsin, el seu principal instrument era Vorotxilov; a Moscou, Stalin mateix exercia tota la pressió que podia sobre Lenin. Calgué, doncs, enviar el següent telegrama des de Kursk, el 14 de desembre:]

“Al president del Consell de Comissaris del Poble: Lenin. La qüestió de depositar Okulov no pot resoldre's per si mateixa. Okulov fou nomenat per tal de contrabalancejar Vorotxilov, com a garantia del compliment de les ordres militars. És impossible deixar que Vorotxilov continue després d'haver inutilitzat tots els intents de guerra, amb un nou comandant, i Vorotxilov ha de marxar a Ucraïna.

“El president del Consell Revolucionari de Guerra de la República, Trotski.”

[Vorotxilov fou llavors traslladat a Ucraïna. La capacitat combativa del X Exèrcit augmentà considerablement. No sols el nou comandant, sinó també el successor de Stalin en el Consell de Guerra, Shliapnikov, resultaren infinitament més eficaços, i millorà la situació militar en Tsaritsin.]

[Pocs dies després de la substitució de Vorotxilov, i després dels mesos de forçosa abstenció d'un assumpte tan summament temptador com el d'intervenir en qüestions militars, des de la seua pròpia deposició de Tsaritsin, Stalin trobà de nou ocasió d'actuar al front, aquesta vegada per un parell de setmanes, i l'aprofità per a organitzar una nova maquinació contra Trotski. L'incident començà amb el següent intercanvi de telegrams entre Lenin i Trotski:]

1

Telegrama xifrat al camarada Trotski, en Kursk o qualsevol altre lloc en què puga trobar-se el president del Comitè Revolucionari de Guerra de la República.

“Moscou, 13 de desembre de 1918.

“Notícies summament alarmants de les proximitats de Perm. Està en perill. Tem que ens hàgem oblidat dels Urals. S'envien reforços amb suficient intensitat a Perm i als Urals? Lasxevitx ha dit a Zinòviev que només s'hi han d'enviar unitats ja foguejades. - Lenin.”

2

A Trotski, en Kozlov o onsevulla que es trobe el president del Comitè Revolucionari de Guerra de la República.

“Moscou, 31 de desembre de 1918.

“Hi ha diversos informes del partit dels voltants de Perm sobre l'estat catastròfic de l'exèrcit i sobre embriaguesa. T'els transmet. Demanen que hi vages. He pensat en enviar Stalin. Tem que Smilga siga massa bla amb Lasxevitx, que segons sembla també beu amb excés i no és capaç de restablir l'ordre. Telegrafia la teua opinió.-Lenin.”

[66.847.]

3

Per fil directe en xifra a Moscou, Kremlin, per al president del Consell de Comissaris del Poble, Lenin.

Resposta a [66.847].

“Voronekh, 1 de gener de 1919, a les 19 (7 vesprada).

“Dels parts d’operacions del III Exèrcit he deduït que la direcció està completament desconcertada, i he proposat un canvi de comandament. La decisió s’ha ajornat. Ara considere inajornable la substitució.”

“Estic completament d’acord sobre l’excessiva blenor del camarada enviat allí. D’acord d’enviar Stalin amb poders del partit i del Consell Revolucionari de Guerra de la República per a restablir l’ordre, depurar la plantilla de comissaris i castigar severament els culpables. El nou comandant es nomenarà d’acord amb Serpukhov. Propose nomenar Lasxevitx membre del Consell Revolucionari de Guerra del Front Nord, on no tenim una persona responsable del partit, i el front pot adquirir prompte major importància.

“President del Consell Revolucionari de Guerra de la República, Trotski.”

[9.]

[L’assumpte passà llavors al comitè central, que resolgué:]

“Designar una comissió investigadora del partit, composta dels membres del comitè central, Stalin i Dzerzinski, perquè realitze una minuciosa investigació dels motius de la rendició de Perm i de les recents derrotes al Front de l’Ural, i aclarisca totes les circumstàncies concernents els esmentats fets.”

//El III Exèrcit havia rendit Perm a les tropes de l’almirall Koltxak, que avançaven, i pres posicions en Viatka, on se sostenia a males penes. Stalin i Dzerzinski arribaren a Viatka mentre el III Exèrcit la defensava dels atacs enemics. El dia de la seua arribada allí, 5-I-1919, Stalin i Dzerzinski telegrafiaren a Lenin. //

//“Ha començat la investigació. Te’n informarem de tant en tant sobre el curs. Mentre, creiem necessari informar-te de les necessitats del III Exèrcit que no admeten ajornament. El cas és que, d’aquest exèrcit que constava de més de 30.000 homes, només queden 1.100 soldats espeuats i exhaustos, que a penes poden resistir la pressió de l’enemic. Les unitats enviades pel comandant en cap no són de confiança, fins i tot en part hostils a nosaltres, i necessiten una seriosa garbella. Per tal de salvar les restes del III Exèrcit i evitar el ràpid avanç de l’enemic sobre Viatka (segons la informació de l’estat major del front i del mateix exèrcit, aquest perill és completament real), és absolutament necessari enviar immediatament des de Rússia, i posar a disposició del comandant de l’exèrcit, almenys tres regiments d’absoluta confiança. Insistim amb força en què faces la deguda pressió en aquest sentit sobre la institució militar competent. Ho repetim: sense aquesta mesura a Viatka li espera la mateixa sort que a Perm.”//

//El 15 de gener, Stalin i Dzerzinski informaven el Consell de Defensa://

//“S’han enviat al front 1.200 baionetes i sabres de confiança; l’endemà, dos esquadrons de cavalleria. El dia 10 sortiren també el 62 Regiment de la 3a Brigada (ben tamisada prèviament). Aquestes unitats ens permeten contenir l’avanç de l’enemic, alçar la moral del III Exèrcit i començar el nostre avanç sobre Perm. A reraguarda de l’exèrcit s’efectua una ajustada depuració de les institucions del soviètic i del partit. S’han organitzat comitès revolucionaris en Viatka i en les direccions de partit. També s’ha començat a organitzar i continuen organitzant-se forts quadres revolucionaris als pobles. S’està restaurant tot el treball del partit i del soviètic sobre noves línies. El control militar s’ha renovat i reorganitzat. Així mateix ha estat depurada la txeca provincial, al capdavant de la qual s’han posat nous activistes...”//

//Després d’investigar les causes de la catàstrofe, Stalin i Dzerzinski informaren Lenin que eren://

//“La fatiga i l’esgotament de l’exèrcit en el moment d’avançar l’enemic, la nostra falta de reserves aleshores, la manca de contacte de l’estat major amb l’exèrcit, el desconcert del comandant de l’exèrcit, els mètodes intolerablement criminals d’administrar el front el Comitè Revolucionari de Guerra de la República, que

paralitzaven la possibilitat d'oferir oportuna ajuda al III Exèrcit; la falta de confiança en els reforços enviats de reraguarda, a causa dels vells mètodes de reclutament, i l'absoluta inseguretat de la reraguarda en virtut de la completa ineptitud i incapacitat de les organitzacions locals del soviets i del partit.”//

//Quasi tots els extrems d'aquest informe constituïen un colp contra Trotski. Si Lenin, el Consell de Defensa, el comitè central i el seu politburó hagueren pres seriosament aquests càrrecs contra Trotski, no hi hauria hagut més remei que destituir-lo del seu càrrec. Però Lenin coneixia massa bé Stalin per a estimar aquest informe del seu associat en Viatka, menys d'acord amb els fets que incriminatori, com una venjança per haver-lo rellevat de Tsaritsin, i per haver-se negat a donar-li una altra oportunitat al Front Sud, on pogués tornar-se a reunir amb Vorotxilov i els altres tsaritsinites.//

//Mentre, en Ucraïna, utilitzant les seues prerrogatives polítiques i la seua categoria de comandant de l'exèrcit, Vorotxilov continuava xocant amb els especialistes militars, desfent el treball de l'estat major i destorbant l'execució de les instruccions del quarter general. Amb ajuda de Stalin i d'altres, féu aviat la seua presència al Front Sud tan intolerable que el 10 de gener de 1919 fou necessari telegrafiar://

“A Moscou.

“Al president del Comitè Executiu Central, Sverdlov.

“...He de manifestar categòricament que la política de Tsaritsin, que ha ocasionat el total desmembrament de l'exèrcit d'aquella zona, no es pot tolerar en Ucraïna... Okulov surt vers Moscou. Propose que Lenin i tu presteu la màxima atenció al seu informe sobre la tasca de Vorotxilov. La línia de Stalin, Vorotxilov i Rukhimovix significa la ruïna de tot el que estem fent.

“President del Consell Revolucionari de Guerra de la República, Trotski.”

[Mentre Stalin intrigava amb ajuda de Dzerzinski en Viatka], Lenin insistí en el fet que era necessari que arribés a un enteniment amb Stalin:

“Stalin aniria amb molt de gust a treballar al Front Sud [...] Stalin espera que el resultat de la seua tasca ens convencerà de la justesa dels seus punts de vista [...] En informar-te, Lev Davidovix, d'aquestes declaracions de Stalin, et pregue que les estudies amb deteniment i em contestes, en primer lloc, si estàs d'acord amb què Stalin explique en persona l'assumpte, sobre el qual es troba disposat a informar-te; i en segon lloc, si creus possible, a base de certes condicions concretes, arranjar el conflicte anterior i arribar a una col·laboració que Stalin veuria complagut. Quant a mi, crec que cal fer tot allò que es puga per treballar conjuntament amb ell. -Lenin.”

Evidentment, Lenin havia escrit aquesta lletra constret per la insistència de Stalin. Aquest cercava el conveni, la conciliació, més treball d'ordre militar, fins i tot a costa d'una capitulació passatgera i fingida. El front li atreïa perquè hi podia treballar per primera vegada amb l'aparell administratiu més acabat de tots, que és el militar. Com a membre del Consell Revolucionari de Guerra i al mateix temps del comitè central del partit, era inevitablement la figura cimera en tots els consells de guerra, en tots els exèrcits, en tots els fronts. Quan els altres dubtaven, ell decidia. Podia manar, i cada ordre seua anava seguida de la seua execució pràcticament automàtica, no com en la Junta del Comissariat de Nacionalitats, on s'havia d'ocultar dels seus antagonistes a la cuina del comandant.

En 11 de gener contestí a Lenin per línia directa:

“Un compromís és naturalment necessari, però no sotmetent-se a tot. El fet és que tots els tsaritsinites s'han congregat ara en Kharkov. Pots adonar-te del que són per l'informe d'Okulov, fet enterament de material demostrable, i dels parts dels comissaris. Considere que la defensa que fa Stalin de la tendència tsaritsinista és una úlcera summament perillosa, pitjor que qualsevol traïció o perfídia d'especialistes militars [...]

Rukhimovitx és un àlies de Vorotxilov. D'ací a un mes haurem de sortir d'un altre compromís com el de Tsaritsin, però aquesta vegada no tindrem davant els cosacs, sinó els anglesos i els francesos. I no és Rukhimovitx l'únic. Estan fermament lligats entre ells, erigint la ignorància en principi. Vorotxilov, més les guerrilles d'Ucraïna, més el baix nivell de la població, més la demagògia [...] no podem tolerar açò de cap manera. Que designen Artemi, però no Vorotxilov ni Rukhimovitx [...] De nou insistisc en el fet que s'examine amb atenció l'informe d'Okulov sobre l'exèrcit de Tsaritsin i com es desmoralitzà Vorotxilov amb la cooperació de Stalin.

4 de febrer de 1919”

Amb relació a aquest primer període d'activitat de Stalin al Front Sud no s'ha publicat res. La qüestió és que tal període no durà molt i finí per a ell d'una manera força desagradable. És una llàstima que no puga basar-me en cap escrit que complete els meus records d'aquest episodi, perquè no deixà traça alguna en els meus arxius personals. Naturalment, els arxius oficials han quedat al Comissariat de Guerra. En el Consell Revolucionari de Guerra del Front Sud, amb Iegorov de comandant, estaven Stalin i Berzin, que després es dedicà per complet al treball militar i exercí un important paper, encara que no rector, en les operacions militars de l'Espanya republicana. Un dia, a la nit (sent no poder puntualitzar la data exacta), Berzin em trucà a la línia directa i em preguntà si estava “obligat a signar una ordre d'operacions del comandant del front, Iegorov”. Segons les normes, la signatura del comissari o membre polític del Consell de Guerra en una ordre d'operacions significava simplement que l'ordre no tenia cap mòbil contrarevolucionari. Quant al sentit de l'ordre, era per complet de la responsabilitat del comandant. En aquest cas, l'ordre del comandant del front consistia en interpretar una altra del comandant en cap i transmetre-la a l'exèrcit sota el seu comandament. Stalin declarà que l'ordre de Iegorov no era vàlida, i que no la signava. En vista de la negativa d'un membre del comitè central a signar-la, Berzin no es determinava a posar-hi la seua pròpia signatura. I, d'altra banda, una ordre d'operacions signada només pel cap militar no tenia força d'obligació.

¿Quina objecció suscitava Stalin contra una ordre que, pel que puc recordar, era d'importància secundària, encara que he oblidat totalment de què es tractava? Cap. Simplement no volia signar-la. Li hauria estat perfectament possible trucar-me per fil directe i explicar-me les seues raons, o, si ho preferia, dirigir-se a Lenin amb la consulta. El comandant del front, si no estava conforme amb Stalin, per la mateixa norma podia haver exposat els seus propis arguments al comandant en cap o a mi. L'objecció de Stalin s'hauria discutit immediatament en el politburó, i llavors s'haurien sol·licitat del comandant en cap explicacions suplementàries. Però, el mateix que en Tsaritsin, Stalin preferia obrar de molt distinta manera: “No vull signar-la”, declarà, per a gallejar de la seua importància davant els seus col·laboradors i subordinats. Jo repliqué a Berzin: “L'ordre del comandant en cap certificada per un comissari és obligatòria per a tu. Signa-la immediatament; en cas contrari, hauràs de comparèixer davant el tribunal”. Immediatament, Berzin hi posà la seua signatura.

L'assumpte es portà al politburó. Lenin digué, no sense un cert embaràs: “Què podem fer? Una altra vegada Stalin ficat en un embolic!” Es decidí retirar Stalin del Front Sud. Aquesta era ja la segona vegada que li fallava el tret. Recorde que tornà submís, però no semblava ressentit. Al contrari, fins i tot manifestà que havia assolit el seu propòsit de cridar l'atenció sobre les relacions impròpies entre el comandament suprem i el del front, i que si bé l'ordre del comandant en cap no contenia res hostil, s'havia dictat sense sondejar abans l'opinió del Front Sud, la qual cosa no estava bé. Aquesta era, segons explicà, la raó de la seua protesta. Se sentia completament satisfet de si mateix. La meua impressió fou la que havia volgut abastar massa. Agafat en la

trampa d'una fanfarronada casual, no havia pogut desfer-se'n després. En tot cas, era evident que feia tot el possible per dissimular la relliscada i per fer entendre que no havia passat res. [Per a deixar-lo en bon lloc, es proposà després, probablement per iniciativa de Lenin, destinar-lo al Front Sud-oest. Però Stalin replicà:]

“4 de febrer de 1919.

“Al comitè central del partit, camarades Lenin i Trotski: “...Tinc la profunda convicció que res pot canviar en la situació la meua presència allí... - Stalin.”

//[Durant tres o quatre mesos després d'allò, refrenà el seu afany de treballar en l'aparell militar i tornà a col·laborar en *La Vida de les Nacionalitats*.]//

//[La liquidació dels tsaritsinites era més aparent que real. De fet, Stalin i els seus aliats havien variat simplement de camp d'acció i de mètodes d'atac. El nou camp era el partit, i els mètodes s'hi ajustaren.] Com en 1912-1913, amb referència als conciliadors, i com durant la temporada anterior a octubre respecte a l'oposició de Zinòviev i Kàmenev, així també en el VIII Congrés [del partit, Stalin, ostensiblement aliè en absolut a l'oposició militar, treballava de ferm per reforçar-la, i l'utilitzà com a palanca contra Trotski.]//

L'oposició militar constava de dos grups. Hi estaven els nombrosos activistes il·legals totalment exhaurits per la presó i el desterrament, i que no pogueren trobar lloc adequat en l'organització de l'exèrcit i de l'estat. Miraven amb fonda malvolença qualsevol classe d'estrany, dels que no pocs ocupaven càrrecs responsables. Però en aquella oposició hi havia també molts treballadors avançats, elements de lluita amb una nova reserva d'energia, que tremolaven d'aprensió política en veure enginyers, oficials, mestres, catedràtics del dia anterior ocupant una altra vegada llocs de direcció. Aquesta oposició de treballadors reflectia en definitiva manca de confiança en les seues pròpies forces, i inseguretat que la nova classe que havia pujat al poder fos capaç de dominar i controlar els amplis cercles de la vella intel·lectualitat.

Durant el primer període, quan la revolució anava propagant-se dels centres industrials vers la perifèria, s'organitzaren destacaments armats de treballadors, mariners i exsoldats, per a establir el règim soviètic en unes quantes localitats. Aquests destacaments havien d'entaular, de vegades, encontres de menor importància. Com que gaudien de la simpatia de les masses, els era fàcil sortir-ne victoriosos. Adquiriren així cert tremp, i els seus caps alguna autoritat. No hi havia enllaços regulars entre tals destacaments. La seua tàctica tenia el caràcter d'incursions de guerrillers, i, de moment, amb allò bastava. Però les classes derrocades, amb ajuda dels seus protectors estrangers, començaren a organitzar els seus propis exèrcits. Ben armats i dirigits, prompte els tocà el torn d'engegar l'ofensiva. Acostumats a victòries fàcils, els destacaments de guerrillers no trigaren en palesar la seua inutilitat; no tenien seccions adequades d'informació, ni enllaços entre ells, ni eren capaços d'executar una maniobra de relativa complexitat. D'ací que en diverses ocasions i en distints punts del país, la guerra de partides no produís més que desastres. No era fàcil incloure aquells destacaments aïllats en un sistema centralitzat. La capacitat militar dels seus comandants no era gran, i, a més a més, miraven amb hostilitat els oficials antics, en part per no tenir confiança política en ells, i en part per dissimular la seua falta de confiança en si mateixos. No obstant això, encara al juliol de 1918, els socialistes-revolucionaris d'esquerra continuaven insistint en el fet que podíem defensar-nos amb guerrillers, sense necessitat d'un exèrcit centralitzat. “Açò és tant com dir-nos [hi repliquí] que no necessitem ferrocarrils, i que podem arreglar-nos amb carros de cavalls per al transport.”

Els nostres fronts tendien a contreure's en un cercle de més de 8.000 quilòmetres de circumferència. Els nostres enemics escollien la direcció, creaven una base a la perifèria, rebien ajuda de l'exterior, i descarregaven el colp apuntant vers el centre.

L'avantatge de la nostra situació consistia en ocupar una posició central i actuar al llarg de línies d'operacions internes. Tan prompte com l'enemic elegia la seua direcció d'atac, nosaltres podíem escollir la nostra per al contraatac. Estàvem en condicions de moure forces i acumular-les per a escometre en les direccions més importants en qualsevol moment donat. Però aquest avantatge només podia aprofitar-se si assolíem una centralització completa de gestió i de comandament. Per a sacrificar temporalment algun dels sectors més remots o menys importants a fi de salvar els més propers i importants, havíem de procedir de manera que les ordres de dalt es compliren en compte de sotmetre's a discussió. Tot açò és massa elemental perquè necessitem explicar-ho ací. No comprendre-ho, obeïa a aquelles tendències centrífugues nascudes de la revolució, al provincialisme del vast país de comunitats aïllades, a l'esperit elemental d'independència que encara no havia tingut temps o oportunitat de madurar. Basta dir que al principi, no sols províncies, sinó fins i tot regió rere regió tingué el seu propi consell de comissaris del poble, amb el seu corresponent comissariat de guerra. Els èxits de l'organització regular, induïren els dispersos destacaments a adaptar-se a certes normes i condicions, a consolidar-se en regiments i en divisions. Però l'esperit i el mètode continuaren sovint com abans. Un cap de divisió, no segur de si mateix, es mantenia massa condescendent amb els seus coronels. Vorotxilov, com a cap d'exèrcit, era àmpliament indulgent amb els caps de les seues divisions. Però tant més rancorosa era la seua actitud cap al centre, que no es donava per satisfet amb la transformació externa de les partides de guerrillers en regiments i divisions, sinó que insistia en els requisits més fonamentals de l'organització militar. En controvèrsia amb un dels guerrillers de Stalin, jo escrivia al gener de 1919:

“En un dels nostres exèrcits es considerava senyal de suprem revolucionarisme no fa molt, burlar-se vulgarment i estúpida dels “especialistes militars”, açò és, de tots els que hagueren estudiat en escoles militars; però en el mateix exèrcit que així procedia no es desenrotllava el menor treball polític. L'actitud no era menys hostil allí, o potser ho era més, contra els comissaris comunistes que contra els especialistes. Qui semblava aqueixa hostilitat? Els pitjors entre els nous comandants: els militarment ineptes, gent entre guerrillera i del partit, que no desitjava tenir ningú en torn seu, ja foren activistes del partit, ja experts i seriosos militars. Aferrats per a tota la vida als seus llocs, execraven amb furor fins i tot l'esment d'estudis militars [...] molts d'ells, ficats finalment en un embolic irremeiable, acabaven simplement rebel·lant-se contra el govern dels soviets.”

En un moment de greu perill, el 2on Regiment de Petrograd, que ocupava un sector decisiu, abandonà el front per la seua pròpia iniciativa, capitanejat pel seu comandant i el seu comissari, agafà un vapor fluvial i baixà pel Volga des de les proximitats de Kazan en direcció a Níkhni-Novgorod. El vaixell fou detingut per ordre meu, i els desertors sotmesos a un consell de guerra. El comandant i el comissari del regiment foren afusellats. Aquest fou el primer cas d'afusellament d'un comunista, el comissari Panteleiev, per violació dels deures militars. Al desembre de 1918, *Pravda* publicà un article que, sense esmentar el meu nom, però sens dubte al·ludint-me, es referia a l'afusellament dels “millors camarades sense formació de causa”. L'autor de l'article, un cert A. Kamenski, era en si mateix una figura de poca importància, ostensiblement un mer peó, un testafarro. Semblava incompreensible que un article que contenia acusacions tan dures i transcendents es pogués publicar en l'òrgan central. El seu director era Bukharin, comunista d'esquerra i, per això, oposat a l'ús de “generals” en l'exèrcit. Però, especialment aleshores, era incapaç d'intrigar. L'enigma es resolgué quan poguí descobrir mitjançant l'oportuna investigació, que l'autor de l'article, o més bé el seu firmant, A. Kamenski, estigué en la plana major del X Exèrcit, i aleshores es

trobava sota la influència directa de Stalin. No hi ha dubte que Stalin gestionà subreptíciament la publicació de l'article. La mateixa terminologia de l'acusació; la descarada referència a l'afusellament "dels millors camarades", i, a més, "sense formació de causa", era sorprenent per la monstrositat de la invenció i per la seua inherent absurditat. Però, precisament aquesta desvergonyida exageració de càrrecs, revelava Stalin, l'organitzador dels futurs judicis de Moscou. El comitè central arranjà l'assumpte. Recorde que es repregué al consell de redacció i a Kamenski, però la mà intrigant de Stalin romangué invisible.

//[Més tard, estant al Front Sud, Stalin continuà utilitzant aquesta desacreditada faula per mediació dels seus instruments al congrés del partit. Quan n'arribaren a Trotski notícies, mentre es trobava al front durant les sessions del VIII Congrés, es veié obligat a recórrer al comitè central per segona vegada, sol·licitant "obrir una investigació sobre el cas de l'afusellament de Panteleiev", com consta en les minutes de la sessió del comitè central del 18 d'abril de 1919, "en vista que l'assumpte s'havia portat de nou al congrés del partit". Amb Stalin present en la reunió del comitè central, la demanda passà a l'orgburó, on, també en presència de Stalin (era vocal d'ambdós organismes), l'orgburó decidí igualment per unanimitat] designar una comissió composta per Krestinki, Serebriakoc i Smilga, els tres membres de l'orgburó i del comitè central, perquè estudiaren tot l'assumpte. Naturalment, la comissió arribà a la conclusió que Panteleiev fou afusellat després d'un judici, i no per comunista i [comissari], sinó per roí desertor, "no perquè el seu regiment abandonés la posició, sinó perquè ell abandonà la posició al mateix temps que el regiment" [amb paraules del comandant Slavin, cap de l'exèrcit a què pertanyia el regiment de Panteleiev]. Deu anys més tard, aquest episodi hauria de figurar també com a part de la campanya de Stalin contra mi sota el mateix títol de "L'afusellament dels millors comunistes sense formació de causa".//

El VIII Congrés del partit celebrà les seues sessions des del 18 fins al 23 de març de 1919, a Moscou. El mateix dia anterior al congrés els blancs ens infligiren una forta derrota prop d'Ufa. Fiu a una banda el congrés i resolguí acudir immediatament al Front Oriental. Després de suggerir la tornada dels delegats militars al front, sense demora em preparí per a marxar a Ufa. Alguns dels delegats estaven descontents: havien anat a la capital amb uns dies de llicència, i no volien malgastar-los. Algú ideà el rumor que jo tractava d'evitar debats sobre política militar. Aquella mentida em sorprengué. Presentí una proposta en el comitè central el 16 de març de 1919, per a anul·lar l'ordre de tornada immediata al front dels delegats militars, confií la defensa de la política militar a Sokolnikov i partí immediatament vers l'est. La discussió dels assumptes militars en el VIII Congrés, tanmateix la presència d'una oposició molt crescuda, no em dissuadí: la situació del front em semblava molt més important que les maniobres electorals al congrés, especialment perquè no tenia dubte que la política que considerava l'única correcta havia de triomfar pels seus propis mèrits. El comitè central aprovà la tesi que prèviament havia presentat jo, i nomenà Sokolnikov informador oficial sobre ella. L'informe de l'oposició estigué a càrrec de V. M. Smirnov, vell bolxevic i exoficial d'artilleria en la Guerra Mundial. Smirnov era un dels dirigents de l'esquerra comunista, adversaris resolts de la pau de Brest-Litovsk, i havia demanat que s'emprengués una guerra de guerrilles contra l'exèrcit regular alemany. Açò constituí sempre la base del seu programa fins a 1919, encara que, certament, s'havia refredat en l'interval un poc. La formació d'un exèrcit centralitzat i regular era impossible sense especialistes militars i sense substituir la improvisació per una direcció apropiada i sistemàtica. Els comunistes d'esquerra, calmats ja fins a un cert punt, tractaven d'adaptar les seues opinions d'ahir al creixement de l'aparell estatal i les necessitats de l'exèrcit regular.

Però cedien el seu terreny pam a pam, utilitzant com podien el seu antic bagatge, i cobrint les seues tendències essencialment guerrilleres sota noves fórmules.

En començar el congrés es produí un episodi d'importància secundària, però molt característic, relacionat amb la composició de la mesa. Indicava en certa manera l'índole del congrés, encara que només fos en la seua fase inicial. En l'ordre del dia figurava l'àrdua qüestió militar. No era un secret per a Lenin que, darrere de la cortina, Stalin estava realment al capdavant de l'oposició respecte a aquell extrem. Lenin havia arribat a un acord amb la delegació de Petrograd sobre la composició de la mesa. Els oposicionistes proposaren vanes candidatures suplementàries amb diversos pretextos, incloent-hi no sols oposicionistes, sinó també d'altres noms. Per exemple, incloïen Sokolnikov, el principal portaveu del punt de vista oficial. No obstant això, Bukharin, Stassova, Oborin, Rikov i Sokolnikov refusaren, estimant com a obligació personal l'acord a què s'havia arribat extraoficialment sobre la qüestió de la mesa presidencial. Però Stalin no refusà. Allò demostrà palmàriament la seua actitud oposicionista. Semblava haver-se afanyat molt per omplir el congrés de partidaris seus i treballat entre els delegats. Lenin ho sabia, però a fi d'evitar dificultats, féu tot allò que pogué per a evitar-li a Stalin la prova d'un vot a favor o en contra seua. Per mediació d'un dels delegats, Lenin plantejà la qüestió prèvia següent: "Fan alguna falta candidats suplementaris a membres de la mesa?" I sense el menor esforç assolí una resposta negativa. Stalin patí una derrota, però Lenin la féu tan impersonal i inofensiva com li fou humanament possible. Avui, la versió oficial és que Stalin recolzà la posició de Lenin sobre la qüestió en el VIII Congrés. Per què no es publiquen ara les actes, puix que ja no cal servir [tals] secrets militars?

En la Conferència d'Ucraïna, al març de 1920, Stalin em defensà formalment, en informar en representació del comitè central; al mateix temps, valent-se de gent seua incondicional, féu tot el possible per tal d'assolir que les tesis del comitè central no triomfaren. En el VIII Congrés del partit era difícil maniobrar així, perquè tots els tràmits estaven davall la directa observació de Lenin, diversos altres membres del comitè central i activistes militars responsables. Però, en l'essencial, Stalin ací també tingué una intervenció semblant a la de la Conferència d'Ucraïna. Com a membre del comitè central, o parlava ambigüament en defensa de la política militar oficial, o servava silenci, però per mediació dels seus íntims amics, Vorotxilov o Rukhimovix i d'altres tsaritsinites, que eren les tropes de xoc de l'oposició al congrés, continuà soscant no tant la política militar com al seu principal portaveu. Incità aqueixos delegats al més vil dels atacs personals contra Sokolnikov, que havia assumit la defensa del comissariat de guerra sense la menor reserva. El nucli de l'oposició era el grup de Tsaritsin, en el que destacava sobretot Vorotxilov. Durant algun temps abans del congrés estigueren en contínua relació amb Stalin, el qual els donava instruccions i refrenava la seua impaciència, centralitzant al mateix temps la seua intriga contra el departament de guerra. Aquesta fou la suma i substància de la seua actitud en el VIII Congrés.

//"Fa un any [informava Sokolnikov al VIII Congrés del partit], en el moment del col·lapse complet de l'exèrcit, quan no hi havia organització militar per a defensar la revolució proletària, el govern soviètic féu ús del sistema de formacions de voluntaris, i al seu dia aquest exèrcit voluntari complí la seua missió. Ara, girant els ulls a aquell període, com a una fase ja passada, hem de considerar els seus aspectes positius i negatius. L'essència del seu costat positiu rau en què hi participaven els millors elements de la classe treballadora [...] Però junt amb aquests aspectes brillants del període de guerrilles cal comptar les facetes fosques, que en definitiva sobrepujaren allò que el sistema pogués tenir de bo. Els millors elements es retiraren, moriren o caigueren

presoners [...] Quedà tan sols una aglomeració dels pitjors elements [...] I aquests elements perniciosos es veieren completats pels qui es decidien a allistar-se en l'exèrcit voluntari perquè l'enfonsament catastròfic de l'ordre social els havia llençat al carrer [...] I als uns i als altres s'hi agregà el rebuig de la desmobilització de l'antic exèrcit. Per això, durant el període de guerrilles en la nostra organització militar es desenvoluparen tals forces que ens veiérem obligats a liquidar aquell sistema de defensa. A la fi, els destacaments petits i independents s'agruparen entorn de caps diversos. I, en suma, no sols es dedicaren a lluitar en defensa del govern soviètic, en defensa de les conquestes de la revolució, sinó també al bandolerisme i al saqueig. Es convertiren en guerrilles que eren el baluard dels aventurers. En canvi, en el present període [continuava Sokolnikov], l'edificació de l'estat [...] l'exèrcit [...] marxa endavant...”//

“Es discutí molt i amb vehemència [deia Sokolnikov, passant a un altre apartat del seu informe] sobre la qüestió dels especialistes militars [...] Ara, aquest assumpte s'ha resolt essencialment en la teoria i en la pràctica. Fins i tot els adversaris de l'ús d'especialistes militars admeten que aquesta polèmica és cosa passada [...] Els especialistes militars s'utilitzaren per a convertir l'exèrcit de guerrilles en exèrcit regular [...] Així aconseguírem estabilitzar el front i obtinguérem èxits militars. En canvi, on no s'han aprofitat els serveis d'aquests especialistes, esmicolem les nostres forces fins a la màxima disgregació [...] El problema dels especialistes militars suposa per a nosaltres no sols un problema purament militar, sinó un problema especial general. ¿Quan es plantejà la qüestió d'invitar els enginyers a encarregar-se de les fàbriques, de sol·licitar la col·laboració dels antics organitzadors capitalistes, no recordeu com els comunistes d'esquerra, ultrarajos, ens vexaven amb les seues despietades crítiques “supercomunistes” [...], dient que la tornada dels enginyers a les fàbriques era el retorn a la plana major de comandaments de la burgesia? I ací se'ns torna a fer objecte d'una crítica semblant, aplicada ara a l'organització de l'exèrcit. Se'ns diu que en tornar els exoficials a l'exèrcit restauraran l'antiga casta d'oficials i l'antic exèrcit. Però aqueixos camarades obliden que junt amb aqueixos comandants hi ha comissaris, representants del govern soviètic; que aquests especialistes militars estan als comandament d'un exèrcit dedicat íntegrament al servei de la revolució proletària [...] Aquest exèrcit, que té desenes de milers d'antics especialistes, ha demostrat en la pràctica ésser l'exèrcit de la revolució proletària.”

L'informador de l'oposició, Smirnov, contestant directament a la declaració de Sokolnikov que “alguns semblaven ésser partidaris d'un exèrcit de guerrilles, i altres de l'exèrcit regular”, féu ressaltar que sobre la qüestió d'usar especialistes militars “no hi ha desavinences entre nosaltres amb relació a la tendència general en la nostra política militar”. La discrepància bàsica raïa en la necessitat d'ampliar les funcions dels comissaris i dels membres del Consell Revolucionari de Guerra, a fi d'assegurar la seua participació en la direcció de l'exèrcit i en matèries concernents a operacions, reduint així la influència dels comandants. El congrés acollí aquesta crítica a mitges. Es decidí continuar reclutant els antics especialistes militars amb la mateixa intensitat, però posant en relleu la necessitat de preparar quadres nous de comandament com a instrument d'absoluta confiança per al sistema soviètic. Que aquesta i totes les altres decisions s'adoptaren unànimement, amb una sola abstenció, s'explica pel fet que mentre l'oposició havia renunciat a la majoria dels seus prejudicis principals. Impotent per a oposar la seua línia a la de la majoria del partit, hagué d'associar-se a la conclusió general. No obstant això, alguns dels efectes del guerrillerisme del període anterior es palesaren durant tot l'any 1919, particularment en el sud: a Ucraïna, el Caucas i Transcaucàsia, on eliminar la tendència guerrillera fou tasca ímproba.

En 1920, un eminent activista militar escrivia: “Malgrat tots els esforços, lamentacions i soroll que ha costat la nostra política militar, quant al reclutament d’especialistes militars en l’Exèrcit Roig i d’altres extrems, l’encarregat del departament de guerra, camarada Trotski, ha demostrat tenir raó. Amb mà de ferro ha anat desenrotllant la política militar indicada, desdenyant totes les amenaces [...] Les victòries de l’Exèrcit Roig en tots els fronts constitueixen la millor prova de la justesa d’aqueixa política militar.” No obstant això, fins avui mateix persisteixen sense remissió en innumerables llibres i articles les velles llegendes de la traïció dels “generals” als qui jo nomení. Aquestes acusacions sonen a nècies, sobretot en recordar que vint anys després de la Revolució d’Octubre, Stalin ha acusat de traïció i exterminat gairebé tots els comandaments que ell mateix nomenà. Pot afegir-s’hi, a més a més, que Sokolnikov, l’informador oficial, i V. M. Smirnov, portaveu de l’oposició, i ambdós participants actius en la guerra civil, també caigueren més tard víctimes de la depuració stalinista.

Durant el congrés se celebrà una conferència militar especial les actes de la qual se servaren, sense publicar-se mai. La finalitat de tal conferència era donar oportunitat a tots els concurrents, en especial als descontents de l’oposició, per a manifestar-se amb tota amplitud, llibertat i franquesa. Lenin pronuncià un enèrgic discurs en aquesta conferència, defensant la política militar. Què digué Stalin? Parlà a favor de la posició del comitè central? És difícil contestar aquesta pregunta en termes categòrics. No hi ha dubte que actuà darrere de la cortina, incitant diversos oposicionistes en contra del comissariat de guerra. No pot dubtar-se’n, tenint en compte les circumstàncies i els records dels qui assistiren al congrés. Una prova flagrant és el fet mateix de no haver-se publicat encara les actes de la conferència militar del VIII Congrés, bé perquè en ella no parlés Stalin una sola paraula, bé perquè la seua intervenció no li siga molt còmoda en l’actualitat. // [Stalin, junt amb Zinòviev, era també membre d’una] comissió especial de conciliació per a redactar els acords definitius. Què hi fes, roman ignorat, excepte el mer fet que un satèl·lit seu, Iarolavski, fou presentat com a informador d’ella.//

// Poc després del VIII Congrés contestí a la declaració de Zinòviev (el qual, sens dubte d’acord amb Stalin, s’havia encarregat de defensar l’“insultat” Vorotxilov) en una lletra al comitè central, el següent: “La sola culpa que em puc retreure amb referència a ell [Vorotxilov] és haver-hi invertit massa temps, sobretot dos o tres mesos, esforçant-me en actuar per mitjà de negociacions, persuasions, combinacions personals, quan en interès de la causa el que importava era una ferma decisió organitzadora. Perquè, en última instància, la tasca pertinent en allò que feia al X Exèrcit no consistia en convèncer Vorotxilov, sinó en assolir èxits militars en el mínim temps possible.” [I això, naturalment, depenia de la màxima coordinació de plans en tot el] país, que estava dividit en vuit districtes militars compostos de 46 comissaris militars de província i 344 de regió.//

// [Stalin féu tot allò que pogué per tal d’enverinar l’esperit del congrés respecte a la posició adoptada pel comissariat de guerra sobre la qüestió militar.] Tots els documents disponibles proven que en virtut de la seua posició en el comitè central i en el govern, era ell qui capitanejava l’oposició. Si jo ho havia sospitat abans, ara estic plenament convençut que les maquinacions de Stalin amb els ucraïnesos, les seues intrigues en el comitè central del Partit Comunista Ucraïnès i d’altres semblants estan directament relacionades amb les maniobres de l’oposició militar. [En no haver] collit llorers en Tsaritsin, tractava de veremar la seua venjança [en l’ombra].//

Capítol IX: LA GUERRA CIVIL (continuació)

A la primavera de 1919, l'exèrcit voluntari del nord-oest, al comandament del general Iudenitx, prengué inesperadament l'ofensiva i amenaçà Petrograd. Al mateix temps, l'esquadra anglesa enfilava la badia de Finlàndia. El coronel Bulak-Balakhovitx, al capdavant de la seua unitat, dirigia el colp contra Pskov, i al mateix temps les unitats estonianes s'agitaven al front. El 14 de maig, el cos de l'exèrcit del general Rodzianko trencà el front del VII Exèrcit, força afeblit per les contínues sostraccions de forces per a altres fronts més actius, ocupà Iamburg i Pskov, i emprengué un ràpid avanç simultani sobre Gatzina, Petrograd i Luga. El comandant del VII Exèrcit, apostat als afores de la segona ciutat, es posà en comunicació amb Iudenitx i organitzà una conjura entre les guarnicions que circumdaven la capital de la Revolució d'Octubre: Kronstadt, Oraniembau, Krasnaia Gorka, Sieraia Losxad, Krasnoie-Selo. Els conspiradors, d'acord amb Iudenitx, es disposaren a ocupar la capital conjuntament amb les forces d'aqueix general. Esperaven ajuda dels mariners disgustats i, especialment, directament de la flota. Però els mariners dels dos cuirassats soviètics no recolzaren la insurrecció, i la flota anglesa [es limità, de moment, a una espera vigilant]. L'empresa resultà un complet fracàs. El 12 de juny de 1919, només Krasnaia Gorka [i Sieraia Losxad romanien] en mans dels conspiradors, i durant quatre dies no es féu res per tal de recuperar-les. Finalment, després d'un intercanvi de trets amb Kronstadt, Krasnaia Gorka fou ocupada el 16 de juny per un destacament de mariners rojos. [Sieraia Losxad] caigué amb idèntica facilitat.

Zinòviev, dirigent del partit i del govern a la ciutat i la regió de Petrograd, havia sentit pànic davant l'avanç enemic, i el politburó hi envià Stalin en el seu socors.

Amb poders especials del comitè central del partit i del govern soviètic, Stalin arribà a Petrograd a últims de maig de 1919. [La seua inflexibilitat i resolució es feren sentir immediatament. Poques setmanes després de la seua arribada, telegrafiava a Lenin:]

“Després de Krasnaia Gorka, s'ha liquidat també Sieraia Losxad. Els canons estan allí en perfecte estat. S'està procedint molt de pressa a la neteja i reforç dels forts i fortalises. Els especialistes navals m'asseguren que la presa de Krasnaia Gorka des del mar trastorna tota la ciència naval. No puc fer una altra cosa que lamentar-ho per l'anomenada ciència. La ràpida captura de Gorka s'explica per la duríssima intervenció meua i d'altres paisans en matèria d'operacions, que arribaren a l'extrem d'anul·lar ordres en mar i terra per a imposar-ne d'altres pròpies. Crec el meu deure manifestar que d'ara en avant continuaré procedint així, tanmateix tots els meus respectes envers la ciència.”

Lenin es molestà per aquest to de provocativa ostentació. Des de Petrograd era possible en tot moment comunicar amb el Kremlin i el seu estat major, reemplaçar comandants incompetents o dubtosos, reforçar la plana major, és a dir, fer el mateix que feien tots i cadascun dels activistes militars del partit una vegada i una altra, en qualsevol front, sense violar les regles elementals del bon gust, de la cortesia, del manteniment de relacions correctes, ni soscar l'autoritat del comandament de l'exèrcit i del seu estat major. Però Stalin no podia obrar així. No concebia un altre mode de fer sentir la seua autoritat sobre altres més que insultant-los; ni encertava a quedar satisfet de la seua tasca sense donar violenta sortida al seu desdeny envers els que li estaven subordinats. En no tenir altres recursos a la seua disposició, convertí la duresa en recurs, i feia gala de la seua aptitud especial per a la contumèlia envers persones i institucions que gaudien del respecte dels altres. El seu telegrama acabava amb aquestes paraules:

“Envia ràpidament dos milions de cartutxos a la meua disposició, per a sis divisions.”

En aquesta postdata, tan típica de Stalin, es conté tot un sistema. L'exèrcit tenia, com és natural, el seu propi cap de subministraments. Sempre hi havia penúria de projectils, i es distribuïen d'acord amb les instruccions directes del comandant en cap, tenint en compte les reserves disponibles i la importància relativa dels fronts i dels exèrcits. Però Stalin se saltava tots els tràmits establerts i violava tota aparença d'ordre. Prescindint del cap de subministraments, demanava cartutxos per mediació de Lenin, no ja per a posar-los a disposició del comandament de l'exèrcit, sinó a la seua disposició personal, a fi que pogués fer-ne obsequi a un determinat comandant de divisió a qui voldria donar impressió de la seua pròpia importància.

[Deu anys després, aquesta breu excursió de Stalin a Petrograd a últims de primavera de 1919 fou aprofitada per Vorotxilov com a element germinatiu per a falsificar una vegada més la història. Però ara aquella llavor s'ha convertit en un mite de cos sencer denominat “Stalin, el salvador de Petrograd”. És un mite subtil, estranyament fonamentat en un deliberat canvi d'estacions.] El fet és que [Iudenitx tractà de prendre Petrograd] *dues vegades* en el curs de 1919, al maig i a l'octubre.

La primera incursió de Iudenitx amb forces escasses fou una simple sortida, i pràcticament passà inadvertida al partit, atent per complet als fronts est i sud, d'interès molt major. La situació de Petrograd quedà dominada en breu lapse de temps, i de nou l'atenció del partit i del país tornà a fixar-se en l'est i en el sud. Mentre, Iudenitx, protegit per Estònia i amb una ajuda molt major d'Anglaterra, formà durant els quatre mesos següents un nou exèrcit, àmpliament dotat d'oficialitat i ben proveït. Aquest segon intent era la campanya vertadera, que començà amb fortuna per a Iudenitx. Segur que no podria atendre tots els fronts al mateix temps, Lenin proposà rendir Petrograd. Jo m'hi oposí. La majoria del politburó, incloent-hi Stalin, es posà de la meua banda. Després d'haver anat jo a Petrograd, Lenin m'escrigué el 17 d'octubre de 1919:

“He passat la nit en el Consell de Defensa i t'he enviat [...] el decret del consell. Com veuràs, el teu pla ha estat acceptat. Però el trasllat dels activistes de Petrograd al sud no s'ha revocat, naturalment. (Es diu que l'has arranjat conversant amb Krassin i Rikov...) Incloc una proclama que m'ha encarregat el Consell de Defensa. Tenia pressa, i no m'ha sortit bé. És millor que poses la meua signatura a sota de la teua. Salutacions. - Lenin.”

La lluita per Petrograd adquirí un caràcter summament dramàtic. L'enemic estava a la vista de la capital, que s'aprestava a lluitar en carrers i places. Quan s'esmentà en la premsa soviètica la defensa de Petrograd, sense més explicacions, es tractava d'aquesta campanya de tardor, la segona de Iudenitx, i no la de primavera. Però a la tardor de 1919, Stalin es trobava en el sud, i res tingué a veure amb la vertadera salvació de Petrograd. Els documents oficials relatius a aquesta operació bàsica contra Iudenitx es publicaren fa uns anys. Però ara s'han confós les seues dues campanyes en una sola, i la famosa defensa de Petrograd es presenta com a obra de Stalin.

{Jo no dubtava que l'exèrcit blanc, fort amb vint-i-cinc mil combatents, fins i tot si assolía envair una ciutat de més d'un milió d'habitants, marxaria a la seua pèrdua si ensopegava amb una resistència seria i ben organitzada. Per altra banda, estimava que era indispensable, sobretot en cas que Estònia i Finlàndia entraren en campanya, preparar un pla de retirada de l'exèrcit i els obrers vers el sud-est: era l'únic mitjà de salvar l'élite de la classe obrera de Petrograd amenaçada d'extermini.}

{La jornada del 21 d'octubre fou decisiva; el 22, l'Exèrcit Roig prengué l'ofensiva. Iudenitx havia tingut temps de fer avançar les seues reserves i de reforçar els seus rengles. El combats esdevingueren acarnissats. En la nit del 23, ens apoderàrem de

Dietskoie-Selo i de Pavlovsk. Durant aquest temps el XV Exèrcit, els nostre veí, començà a exercir una pressió per la banda sud, amenaçant cada vegada més la reraguarda i l'ala dreta dels blancs. Es produí un capgirament. Aquelles tropes nostres que havien estat sorpreses per l'ofensiva, i que un seguit de reversos les havien enfurismat, rivalitzaren en abnegació i heroisme. Pensant en el caràcter ferotge del combat, llancí, el 24 d'octubre, una ordre del dia dient: "Malaurat el soldat indigne que aixequi la seua arma contra un presoner!" I després que tres dels nostres torpediners s'enfonsaren per les mines, repetia el meu advertiment: "... Però fins i tot actualment, quan combatem amb acarnissament el mercenari d'Anglaterra, Iudenitx, vos demane que no oblideu mai que existeixen dos Anglaterra. Al costat de l'Anglaterra dels beneficis, de la corrupció, existeix una Anglaterra del treball, plena de puixança espiritual, consagrada a l'ideal de la solidaritat internacional. Tenim contra nosaltres l'Anglaterra dels borsistes. L'Anglaterra treballadora, el poble, està amb nosaltres." L'alta tasca de l'educació socialista estava estretament relacionada per a nosaltres amb les de la guerra. }

{Avui és difícil d'evocar, fins i tot de recordar, l'explosió d'entusiasme que provocà la victòria assolida en Petrograd. Zinòviev em féu arribar el següent document: }

Kinto sur le chemin du pouvoir (1920).

{“Defensar Petrograd roja, ha estat rendir un servei inapreciable al proletariat mundial, i, en conseqüència, a la Internacional Comunista. El primer lloc en la defensa

de Petrograd vos pertany, ben entès, camarada Trotski. En nom del comitè executiu de la Internacional Comunista, vos transmet les banderes que vos pregue remeteu als elements més meritats del gloriós Exèrcit Roig que dirigiu.”}

{Rebí documents del mateix gènere de part del soviets de Petrograd, dels sindicats i d'altres organitzacions. Transmetí les banderes a diversos regiments; els meus secretaris arranjàren els documents en els arxius. Tanmateix, la història stalinista oficial ensenya avui en dia que Petrograd fou salvada per Stalin.}

//[Estant encara en Petrograd, Stalin aprofità una oportunitat per a calumniar el Consell Revolucionari de Guerra de la República, i per il·lació al seu president, segons resulta del següent telegrama que envià des de Petrograd:]//

//“4 de juny de 1919//

//Confidencial.//

//Al camarada Lenin.//

//T'envie un document agafat als suïssos. S'hi desprèn clarament que no sols el cap de l'estat major del VII Exèrcit treballava per als blancs (recorda la deserció de l'11ena Divisió per a unir-se a Krasnov a la tardor de l'any passat, prop de Borisoglebsk, o la de diversos regiments al front de Perm), sinó tot l'estat major del Consell Revolucionari de Guerra de la República, i al seu capdavant Kostiaiev. (Les reserves són assignades i traslladades per Kostiaiev.)//

//Ara li toca al comitè central adoptar les mesures necessàries. Tindrà el valor de fer-ho?//

//Continua l'examen de les proves, i apareixen noves “possibilitats”. Escriuria amb més detall, però no tinc un minut lliure. Peters t'informarà.//

//Estic completament segur que://

//1er) Nadezin no és un comandant. És incapaç de manar. Acabarà perdent el Front Occidental.//

//2on) Funcionaris com Okulov, que inciten els especialistes contra els comissaris, ja de per si prou desanimats, són danyosos, perquè afebleixen la vitalitat del nostre exèrcit. - Stalin.”//

//[Lenin rebé aquest telegrama estant en conferència. Sense fer cas de les acusacions, evidentment desencertades, escrigué la següent nota al vicepresident del Consell Revolucionari de Guerra de la República, Shlianski:]//

//“Stalin demana que es retire Okulov, a qui s'atribueixen intrigues i tasca desorganitzadora.”//

//L'irònic “s'atribueixen” parla per si mateix. Sklianski contestà en el mateix tros de paper://

//“Okulov és allí l'únic funcionari decent.”//

//[La reacció de Lenin, registrada immediatament, fou:]//

//“En aquest cas, redacta el telegrama (exposant exactament el que Okulov atribueix al VII Exèrcit), i l'enviaré en xifra a Stalin i Zinòviev perquè el conflicte no seguísca endavant i quede degudament conclòs.”//

//[L'assumpte es portà després a l'executiva del partit, i la seua decisió es comunicà immediatament a Trotski, Kharkov, per fil directe:]//

//“En vista del conflicte, que s'està agreujant, entre tots els membres del comitè central de Petersburg i Okulov, i en ésser absolutament necessària la màxima solidaritat en el treball militar d'aquella plaça i una immediata victòria en aquell front, el politburó i l'orgburó del comitè central han resolt de moment depositar Okulov i deixar-lo a disposició del camarada Trotski.//

//4 de juliol de 1919. [2.995]//

//Pel politburó i l'orgburó del comitè central, Lenin, Kàmenev, Serebriakov, Stassova.”//

//Aquesta era una concessió necessària a Stalin i Zinòviev. No hi havia altre remei que acceptar-la. [Quant a Kostiaiev, aquell habilíssim] general tampoc m'inspirava confiança. Feia la impressió d'un estrany entre nosaltres. No obstant això, Vatzetis sortí en la seua defensa i Kostiaiev secundà prou bé l'irascible i capritxós general en cap. No era cosa fàcil reemplaçar Kostiaiev. [A més] no havia fets en contra seua. La frase “un document agafat als suïssos” no tenia sentit, perquè mai tornà a figurar en cap banda. En tot cas, s'advertia immediatament el propòsit d'associar Kostiaiev amb la traïció de qualsevol dels regiments organitzats sota la mirada vigilant del partit. Quant a Nadezin, tingué ocasió de manar al VII Exèrcit, el que [salvà realment] Petrograd [en el moment crític]. I la culpa d'Okulov consistia simplement en el seu rigorós interès per complir el més fidelment possible totes les ordres i reglaments, i en la seua decidida repugnància a participar en cap intriga contra el centre. [Respecte al] to provocativament peremptori i gosat de Stalin, s'explica pel fet que s'adonava d'haver trobat al fi suport efectiu en el Consell de Guerra del Front Est, on el descontentament envers el general en cap s'estava desviant cap a mi.//

//El desacord respecte a l'estratègia al Front Est es ventilava entre el comandant en cap Vatzetis i el cap que manava el Front Est, S. S. Kàmenev. Ambdós havien estat coronels d'estat major de l'exèrcit del tsar. Sens dubte hi havia entre ells rivalitat. I els comissaris acabaren agafats en el conflicte. Els comunistes del nostre estat major recolzaven Vatzetis, mentre que els membres del Consell Revolucionari de Guerra del Front Est (Smilga, Lasxevitx, Gussev) estaven cordialment de part de Kàmenev. És difícil dir quin dels dos coronels era més competent; ambdós eren sens dubte estratèges de primer ordre, amb àmplia experiència de la Guerra Mundial, i decididament optimistes, cosa indispensable per a exercir el comandament. Vatzetis era el més obstinat i puntmirat, i indubtablement el més propici a cedir a la influència d'elements hostils a la revolució. Kàmenev era més tractable, i s'aplanava amb més facilitat a la influència dels comunistes que treballaven amb ell. Però, tot i que era un militar capaç i un home d'imaginació i d'abrivament, li mancava profunditat i fermesa. Més tard, Lenin perdé la seua fe en ell i en distintes ocasions censurà acrement els seus informes. [Una vegada arribà a dir:] “La seua resposta és estúpida, i a estones nècia.”//

//El 7 de setembre, unitats del V Exèrcit començaren a atacar els accessos de Kazan. [Hi hagué] una batalla enverinada, amb grans pèrdues. Els txecs no es pogueren sostenir, i emprengueren la retirada. El 10 de setembre, el V Exèrcit ocupà Kazan. [Era] la primera gran victòria [soviètica]. Fou la cartada que salvà la jove república d'una total derrota. Succeí davant els meus ulls en Kazan. El moment es presentà solemne i terrible. Després de perdre Simbirsk havíem lliurat Kazan pràcticament sense combat. Nihni era el més pròxim. Si els blancs s'hagueren apoderat de Nihni-Novgorod, haurien tingut obert el camí vers Moscou. Per això la batalla de Kazan tingué una importància decisiva. El V Exèrcit, creat en el curs d'aquesta batalla, es cobrí de glòria. Arrancàrem Kazan dels guàrdies blancs i dels txecoslovacs. Aquell dia fou el del canvi decisiu de rumb de la revolució. La presa de Kazan era el principi de la liquidació del moviment contrarevolucionari en l'est. Els treballadors de tot el país celebraren la captura de Kazan com una gran victòria. I major fou encara la importància d'aquell triomf per a l'exèrcit.//

//[Però en] març de 1919, amb 3.000 baionetes i 60.000 sabres a la seua disposició, Koltxak avançava ràpidament vers el Volga. La situació tornava a ésser precària. En vigílies del VII Congrés del partit, Lenin era de l'opinió que jo

inspeccionés en persona les operacions al front oriental. Aquest detall mereix recordar-se ara i recolzar-se amb proves documentals, per a refutar la falsificació acostumada.//

//1

//“10 d’abril de 1919.//

//A Skliansky, per a transmetre a Trotski, a Nihni-Novgorod.//

//En vista de la situació extremadament difícil al front oriental, crec que seria el millor que hi romangueres, especialment no havent-hi assumptes seriosos per al 13. L’orgburó del comitè central ha decidit enviar-te el mateix telegrama ahir, però tem que no ho haurà fet, per la partida de Stassova. Estem examinant de pressa varies mesures de les més extraordinàries per tal d’ajudar al Front Est, i d’elles t’informarà Sklianski. Fes-nos saber la teua opinió. -Lenin.”//

//2

//“Per fil directe de Nihni-Novgorod a Moscou, per a Lenin.//

//D’acord per complet amb la necessitat de quedar-me al Front Est, *cride l’atenció del comitè central sobre l’agitació demagògica comunista d’esquerra en el III Exèrcit*, on s’exciten els ànims contra els caps militars i contra una suposada ordre que posa en vigor les salutacions militars i altres extrems. Cal enviar homes fermes del partit, centralistes. De la màxima importància que els activistes ajuden Simbirsk, on el comitè provincial és molt feble, especialment als districtes rurals.//

Trotski

//10 d’abril de 1919. [1047.]”//

3

//“Confidencial.

Extracte de l’acta de la sessió del politburó del comitè central, Partit Comunista Rus (Bolxevic).//

//18 d’abril de 1919.

Presentes: Camarades Lenin, Krenstinski, Stalin, Trotski.//

//*Deliberat:*

//2. El camarada Trotski declara que el grup sud del Front Oriental, compost de quatre exèrcits, està al comandament del camarada Frunze, que no té suficient experiència per a exercir missió tan gran, i que és necessari reforçar el front.//

//*Acordat:*//

//2. Proposar al comandant en cap Vatzetis que vaja al Front Oriental, perquè l’actual cap del front, camarada Kàmenev, pugui dedicar-se completament a dirigir els exèrcits del grup sud.”//

//4

//“Extracte de l’acta del politburó del comitè central, Partit Comunista Rus (Bolxevic), del 12 de maig de 1919.//

//Presentes: Camarades Lenin, Stalin, Krestinski.//

//*Deliberat:*

//9. Telegrama del camarada Trotski al camarada Lenin sobre la necessitat de prestar especial atenció a Saratov, que per la sublevació dels cosacs [de l’Ural] s’està convertint en un important punt estratègic.//

//*Acordat:*

//9. a) Fer venir immediatament de Saratov els camarades Antonov, Fedor, Ivanov, Ritzberg i Plaksin.//

//b) Enviar immediatament A. P. Smirnov a actuar en Saratov com a president del comitè executiu provincial i membre del consell de la fortalesa.”//

//L’avanç contra Koltxak, després de dos períodes de retirada, prosseguia ara amb èxit complet. Vatzetis considerava que el perill essencial estava aquesta vegada en

el sud, i proposà mantenir l'exèrcit del Front Est en els Urals durant l'hivern, fins que el perill cedís prou, a fi de transportar diverses divisions al Front Sud. La meua posició general s'explicava amb anterioritat en el telegrama de l'1 de gener. Jo era partidari de sostenir una ofensiva ininterrompuda contra Koltxak. No obstant això, l'assumpte en concret depenia de la relació de forces i de la situació estratègica de conjunt. Si Koltxak comptava amb importants reserves dellà els Urals, si el nostre avanç en contínues batalles havia esgotat seriosament l'Exèrcit Roig, entossudir-se ara en noves lluites a l'altra banda de la serralada era exposar-se a un perill, perquè això requeria noves reposicions de comunistes i comandaments, tot això es necessitava ara per al Front Sud.//

//Cal afegir-hi que jo havia perdut molt de contacte amb el Front Est, una vegada completament segur, i que totes les meues inquietuds estaven ara amb el Front Sud. Era difícil apreciar de lluny fins a quin punt els exèrcits victoriosos del front oriental havien servat la seua vitalitat, açò és, en quina mesura es trobaven en condicions de prosseguir una nova ofensiva no sols sense ajuda del centre, sinó fins i tot sacrificant-se en benefici del Front Sud, que necessitava les millors divisions. En certa manera, deixí a Vatzetis llibertat d'acció, considerant que si hagués resistència per part del comandament de l'est i resultés possible desenrotllar un nou avanç per allí sense dany per al Front Sud, hi hauria prou de temps per a rectificar el comandant en cap mitjançant un acord del govern.//

//En aquestes circumstàncies sorgí un conflicte entre Vatzetis i Kàmenev. Amb motiu de diverses evasives del Front Est, que tractava de seguir la seua política autònoma, Vatzetis sol·licitava el relleu de Kàmenev per Samoïlov, antic comandant del VI Exèrcit. [Així es féu. Però immediatament protestaren els comissaris afectes a Kàmenev. Lenin consultà Trotski sobre el particular i sobre la queixa de Stalin contra Kostiaïev des de Petrograd, i Trotski contestà per fil directe des de Kiev:]//

//“D'acord amb què torne Kàmenev al Front Est en compte de Samoïlov, però no sé on està ara Kàmenev. Tampoc m'opose a la substitució de Kostiaïev; sovint he plantejat jo mateix aquest assumpte, però la dificultat està a trobar qui el reemplace i no siga pitjor. No crec que Lasxevitx siga més ferm que Aralov; simplement la seua blanor és d'una altra mena. Gussev és més adequat per a l'estat major de campanya. De totes maneres, en tornar Kàmenev al seu lloc, i a més en substituir a Kostiaïev, cal discutir l'assumpte per endavant amb el comandant en cap, per a no desorganitzar tota la maquinària. Propose que es comence per allò de més urgent, açò és, per la tornada de Kàmenev, i per a això, el primer és trobar-lo i fer-lo marxar de seguida a Moscou. Al mateix temps cal proposar possibles substituïts per a Kostiaïev i Aralov, la qual cosa és menys urgent. Comuniquem-me la vostra decisió. - Trotski.//

//P. D. He de dir, no obstant això, que Kuzmin, Orekhov, Naumov i Vatosxin opinen de Samoïlov el mateix que Lasxevitx, Gussev i Smilga de Kàmenev i Aralov de Kostiaïev. Les lleialtats del front són la nostra comuna desventura.//

//21 de maig de 1919.”//

Durant els primers mesos de 1919, l'Exèrcit Roig assestà un tremend colp a la contrarevolució en el sud, integrada principalment per l'exèrcit cosac del Don al comandament del general Krasnov, protegit per una cortina de cavalleria. Però darrere de Krasnov en el Kuban i al nord del Caucas, s'estava formant l'exèrcit de voluntaris de Denikin. A meitat de maig, el nostre exèrcit, en prossecució del seu avanç i molt esgotat, es trobà amb les tropes de refresc de Denikin i començà a retrocedir. Perdèrem tot allò que havíem guanyat i, a més a més, tota Ucraïna, que acabava d'ésser alliberada. Mentre, al Front Est, al comandament del seu antic cap, coronel Kàmenev, amb Smilga i Lasxevitx en el Consell Revolucionari de Guerra, la situació havia millorat tant i les

coses marxaven tan bé que suprimí totalment les meues visites allí i arribí gairebé a oblidar-me de les fraccions de Kàmenev. Embriagats per l'èxit, Smilga, Lasxevitx i Gussev, portaven a coll al seu comandant, brindaven fraternalment amb ell i escrivien a Moscou informes entusiàstics sobre els seus mèrits. Quan el comandant en cap, açò és, Vatzetis, d'acord amb mi en principi, havia suggerit que l'Exèrcit de l'Est romangués d'hivernada en els Urals, a fi de traslladar algunes divisions al sud, on la situació es presentava amenaçadora, Kàmenev, recolzat per Smilga i Lasxevitx, havia oposat una obstinada resistència. //Kàmenev argüia que podia posar diverses de les seues divisions de l'est a disposició del Front Sud sense interrompre la seua ofensiva en els Urals. A partir d'aleshores, la seua autoritat cresqué a costa de la de Vatzetis, sobretot perquè aquest persistia en el seu error després d'haver quedat en evidència.//

Stalin tragué estelles del conflicte entre el Front Est i el comandant en cap. Tractava Vatzetis, que havia condemnat oficialment la seua intervenció en matèria d'estratègia, amb hostilitat i esperava l'ocasió de venjar-se'n. Ara es presentava la millor oportunitat. Smilga, Lasxevitx i Gussev proposaren, evidentment amb la cooperació de Stalin, nomenar Kàmenev comandant en cap. L'èxit del Front Est persuadí Lenin i trencà la meua resistència.

Kàmenev fou nomenat comandant en cap, i en la sessió matutina del 3 de juliol de 1919, el comitè central reconstituí el Consell Revolucionari de Guerra de la República. Aquesta vegada es componia de Trotski, Sklianski, Gussev, Smilga, Rikov i el comandant en cap Kàmenev.

La primera tasca del nou comandant en cap fou traçar un pla per a agrupar les forces al Front Sud. Kàmenev es distingia pel seu optimisme i per una viva concepció estratègica. Però la seua perspectiva era encara relativament modesta. Els factors socials del Front Sud (treballadors, camperols ucraïnesos, cosacs) li eren poc coneguts. Examinava el Front Sud des del punt de vista del comandant del Front Est. El més fàcil era concentrar les divisions retirades de l'est al llarg del Volga i atacar cap a Kuban, quarter general de Denikin. Aquesta havia estat la base del seu pla quan prometé cedir les divisions oportunament sense detenir el seu avanç.

En matèria d'estratègia, jo cedia sempre la paraula al comandant en cap. No obstant això, la meua familiaritat amb el Front Sud m'induí a creure que aquest pla era erroni en els seus fonaments. Denikin havia assolit transferir la seua base de Kuban a Ucraïna. Avançar contra els cosacs era empenyar-los per la força en direcció a Denikin. Era evident per a mi que, per contra, el colp principal havia de descarregar-se al llarg de la línia de divisió entre Denikin i els cosacs, per la faixa de terreny on la població era completament hostil als cosacs i a Denikin, i partidària de nosaltres. Però la meua oposició al pla de Kàmenev s'interpretà com una prolongació del conflicte entre el Consell Revolucionari de Guerra de la República i el Front Est. Smilga i Gussev, amb la col·laboració de Stalin, presentaren la qüestió com si jo fos contrari al pla per falta de confiança en el nou comandant en cap, per principi. Lenin, segons sembla, ho reelava així també; però estava fonamentalment equivocat. Jo no exagerava els mèrits de Vatzetis. Saludí Kàmenev amistosament, i tractí en quant em fou possible d'alleujar-li la càrrega. Però l'erroni del pla era tan patent per a mi, que quan el confirmà el politburó, votant tots, fins i tot Stalin, en contra meua, presentí la meua dimissió. [El 5 de juliol de 1919, el comitè central em respongué el següent] amb referència a la meua dimissió:

“El buró d'organització i el buró polític del comitè central, havent examinat la declaració del camarada Trotski i després d'estudiada en tots els seus aspectes, han arribat a la conclusió unànime que no poden acceptar la dimissió del camarada Trotski ni els és possible de cap manera atendre la seua petició. El buró d'organització i el buró

polític del comitè central faran tot allò que puguen per fer la missió del camarada Trotski al Front Sud (el més difícil, perillós i important), el més convenient possible per a ell i el més fructífera per a la república. Com a comissari popular de guerra i president del Comitè Revolucionari de la República, el camarada Trotski té plens poders per a actuar en qualitat de membre del Consell Revolucionari de Guerra del Front Sud, d'acord amb el comandant del mateix front (Iegoriev), nomenat per ell i confirmat pel comitè central.”

“El buró d'organització i el buró polític del comitè central ofereixen al camarada Trotski plena oportunitat per a procurar per tots els mitjans allò que considera una millora de la política en l'aspecte militar, i, si així ho desitja, tractaran d'accelerar la convocatòria del congrés del partit.”

“Fermament convençuts que la dimissió del camarada Trotski és impossible en les circumstàncies actuals i causaria dany als interessos de la república, el buró d'organització i el buró polític del comitè central sol·liciten amb insistència al camarada Trotski que no suscite de nou la qüestió, i seguisca en el futur exercint les seues funcions en la seua màxima amplitud, disposats a reduir-la, si així ho desitja, mentre concentra els seus esforços al Front Sud.”

“En virtut del que antecedeix, el buró d'organització i el buró polític del comitè central tampoc admeten la dimissió del camarada Trotski com a membre del politburó i com a president del Consell Revolucionari de Guerra de la República i comissari popular de guerra...”

“Lenin, Kàmenev, Krestinski, Kalinin, Serebriakov, Stalin, Stassova...”

//Retirí la meua dimissió, i partí immediatament vers el front meridional.

Tres dies després, estant en Kozlov, al front, rebí un telegrama xifrat del Consell de Comissaris del Poble, des del Kremlin, informant-me que un oficial acusat de traïció havia confessat i declarat en termes que feien possible inferir la intel·ligència de Vatzetis amb una conspiració militar://

//“Consell de Comissaris del Poble//

//R. S. F. S. R.//

//El Kremlin//

//Moscou//

//“Tot en clau.//

//Estrictament confidencial//

//8 de juliol de 1919//

//“A Trotski, en Kozlov://

//“Dmzirov, que ha confessat i resultat ésser un traïdor, ha testificat amb fets l'existència d'una conspiració en què participa principalment Isaiev, que estigué prou de temps agregat al servei del comandant en cap i vivia amb ell en el mateix pis. Moltes altres proves, tota una partida de dades concretes, demostren que el comandant en cap estava assabentat de la conspiració. Caldria detenir-lo...”//

//[Aquest] telegrama estava signat per Dzerzinski [cap de la Txeca]; Krestinski [secretari del comitè central del partit], Lenin i el meu delegat Sklianski. Pels noms esmentats en el telegrama, s'apreciava clarament que es referia al comandant en cap recentment depositat. Així, doncs, Vatzetis fou arrestat, quasi immediatament després del relleu ni més ni menys que per sospites de traïció. Açò donava a la controvèrsia sobre estratègia sinistres derivacions. Les relacions dins del politburó es feren més tibants, i el canvi del comandament central considerablement complicat. Fins ara no he pogut explicar-me per complet les circumstàncies i detalls d'aquest episodi. Com que Vatzetis fou posat de seguida en llibertat i nomenat, a més a més, professor de l'Escola de Guerra, és lògic suposar que el seu coneixement d'una suposada conspiració era menys

que infinitesimal. No és improbable que, descontent per haver estat rellevat del càrrec de comandant en cap, hagués parlat un poc massa en presència dels oficials que el rodejaven de prop. [No obstant això, és decididament] versemblant que Stalin intervingués a fons en la seua arrest. Stalin tenia un compte de vells desdenys que ajustar amb Vatzetis. A més, la influència amistosa que exercia sobre el cap de la Txeca li inspirava una sensació d'impunitat i seguretat, així com el suport dels responsables del Front Est i del nou comandant en cap. Això li proporcionava la satisfacció suplementària de descarregar indirectament un colp contra el comissari de guerra. Es traslluia l'evident intriga que s'ocultava darrere d'aquest episodi, i la invisible presència de Stalin darrere de Dzerzinski.//

//[El 27 de juliol] fui cridat molt de pressa a Kozlov per Sokolnikov, “a causa d'extraordinàries circumstàncies”. Hi descobrí que el comandant del Front Sud, Iegoriev, considerava el pla d'operacions de Kàmenev per al sud, impropï, i tanmateix que l'estava posant en pràctica, no esperava que sortís bé. Tal era també l'actitud del cap de la secció d'operacions, Peremitov, així com la del mateix Sokolnikov. Al principi no discutí l'assumpte amb ningú, excepte amb Sokolnikov, ni invití Iegoriev a entrar en detalls en allò que es referia a com d'eixelebrat era el pla, sinó que telegrafí immediatament a Lenin com a president del Consell de Defensa://

//“Sense entrar en una anàlisi de la controvèrsia en si, considere enterament inadmissible una situació sota la qual es porta endavant un pla per persona que no té confiança en el seu èxit. L'única cosa viable és substituir a l'instant (abans que comencen les operacions) el comandant del sud per qui reconega l'autoritat del comandant en cap en matèria d'operacions i estiga d'acord amb el seu pla. Potser Selivatxev estiga conforme amb Kàmenev. En aquest cas ha d'ésser nomenat immediatament comandant adjunt del sud, per a poder-li designar d'ací a una setmana comandant d'aquest front.//

//“Espere instruccions.//

//“27 de juliol de 1919. [277 s.]//

//L. D. Trotski.”//

//[La resposta a aquest telegrama no era de Lenin, sinó que es féu en nom del politburó. Portava només la signatura de la secretària tècnica del comitè central, Elena Stassova, com per a destacar, la seua impersonalitat:]//

//“Confidencial.

//“Al camarada Trotski, en Penza://

//“El politburó del comitè central ha examinat el teu telegrama número 277 s. i està completament acord amb tu respecte al perill de qualsevol gènere de vacil·lació en la ferma execució d'un pla aprovat. El politburó reconeix per complet l'autoritat del comandant en cap en matèria d'operacions, i et demana que així ho expliques a tots els funcionaris responsables. El politburó designa membres del Consell Revolucionari de Guerra del Front Sud, a més dels actuals, a Smilga, Serebriakov i Lasxevitx. Per ordre del comitè central,//

//Stassova.//

//28 de juliol de 1919.”//

//[La qüestió d'estratègia al Front Sud era decisiva. Però la controvèrsia a propòsit del mateix, agreujada per l'episodi de Vatzetis, havia arribat a l'extrem de desenvolupar-se per insinuacions i per conductes exageradament oficials. L'acusament immediat de recepció de les anteriors instruccions s'expedí al lloctinent de Trotski, a Moscou, perquè el transmetés al comitè central. Deia així:]//

//“Confidencial://

//“Al camarada Sklianski, per a transmetre al comitè central://

//“No entenc el sentit del vostre telegrama. En vista dels dubtes de Iegoriev, suggeriria el nomenament d’un adjunt que en cas necessari el pogués reemplaçar. Aquesta és la solució menys penosa de l’assumpte. Durant la meua estada en Kozlov relleví al cap d’operacions, Peremitov, que mostrà desacord amb el pla del comandant en cap, i el reemplaçí per Berenda, a qui precipitadament feu venir de la Inspecció Militar. Abans de la meua partida, d’acord amb Sokolnikov i en la seua presència, plantegí planerament a Iegoriev la necessitat d’executar sense condicions el pla del comandant en cap. Hi replicà en termes categòrics i, pel que poguí apreciar, sense reserves mentals. No obstant això, considere molt convenient que vinga Selivatxev com a adjunt, després de la conversa preliminar que el comandant en cap sostingué amb ell. No he rebut contestació a aquesta senzilla proposta, excepte la recomanació d’instil·lar (a qui?) normes de disciplines.”//

//“Crec que és absurd agregar al Consell Revolucionari de Guerra (ja recarregat de personal amb els seus sis membres: Iegoriev, Iegorov, Sokolnikov, Okulov, Vladimirov, Serebriakov) d’altres dos nous, i propose que es revoque aquest acord, especialment havent estat nomenat Lasxevitx comandant de Petrograd i essent Smilga membre del grup de Shorin.”//

//“És desastrosa per al front la manca de cartutxos i l’escassetat extrema de fusells. El IX Exèrcit té 20.000 útils, però no tenen armament, i només la meitat esperen rebre’l. Els projectils se subministren en quantitats terriblement mesquines, la qual cosa en cas de qualsevol complicació lleugera ocasiona desastroses conseqüències. A base d’observar la situació en els quatre exèrcits del Front Sud, i de parlar amb el comandant del mateix, vos previnc que qualsevol operació pot fracassar per falta de municions.

“29 de juliol de 1919. [284.]//

//Trotski.”//

[Els preparatius per a l’ofensiva al Front Sud, conforme al pla del nou comandant en cap, continuaren amb dificultats. A finals de la primera setmana d’agost (açò és, al voltant d’una setmana abans d’iniciar realment l’ofensiva), el politburó hagué d’enfrontar-se amb] diversos problemes greus. [Era perfectament clar] que Denikin molt probablement intentaria dirigir-se cap a Ucraïna més bé que no cap a l’est, a fi d’establir contacte amb Romania i Polònia i traslladar la seua base d’Ekaterinodar a Odessa i Sebastopol. A banda de les mesures preses pel comandant en cap per a obviar aquest perill, que era el més seriós de moment, calia decidir de seguida el mode de desenvolupar la imminent campanya per a la conquesta d’Ucraïna. En primer lloc s’havia de reunir el XII Exèrcit amb el XIV, que, per carència d’enllaç telegràfic, es trobava aïllat del Front Sud. No sols estaven ja confoses les reraguardes d’ambdós exèrcits, sinó que cada vegada es veien més obligades a enfrontar-se amb un mateix enemic: Denikin. Proposí, doncs, retirar el XIV Exèrcit de la jurisdicció del Front Sud, fusionant la direcció dels dos exèrcits en la persona del comandant del XIV, Iegorov i el seu estat major, anomenant a aquest nou grup Front Sud-oest, amb quarter general en Konotop, i col·locant-lo directament a les ordres del comandant en cap i de l’estat major general. Per a mantenir la capacitat de lluita d’[aquest proposat front sudoccident] era necessari, com a mínim] fer un extraordinari esforç per a tallar el bandolerisme, la destrucció de línies fèrries i altres actes anàlegs, amb ajuda d’unitats comunistes traslladades allí transitòriament des de sectors més inactius, activistes de la regió de Moscou i fins i tot certes unitats de tota garantia de l’exèrcit txec. Tots els oficials rojos disponibles foren enviats immediatament a Ucraïna en trens especials, sense tenir en compte els seus precedents destins. Calgué enviar també a Ucraïna tots els activistes polítics prèviament destinats a diversos altres exèrcits, a més de botes, bales i fusells. El XII Exèrcit no tenia municions; per falta d’elles hagué de lluitar contra els colons

amotinats a Odessa amb granades de mans. Els consells de guerra d'ambdós exèrcits eren poc enèrgics. Per acord entre el Consell de Defensa d'Ucraïna i els consells revolucionaris de guerra dels dos exèrcits, fou designat Vorotxilov per a sufocar la rebel·lió a la seua reraguarda. Totes les institucions i el personal consagrat a combatre les insurreccions d'Ucraïna es col·locaren sota el seu comandament.

[Anàlogues dificultats, tan diverses com les localitats en què es produïen, però essencialment iguals per la seua naturalesa, trobàvem per tot arreu i a cada pas. Lenin s'impacientava. Justament en iniciar-se l'ofensiva, escrigué a Sklianski:]

“Estic malalt. Hauria d'allitar-me. Per consegüent conteste'm per un missatger. L'ajornament de l'ofensiva sobre Voronekh (des de l'1 fins al 10 d'agost!) és monstruós. L'èxit de Denikin és enorme.”

“Què succeeix? Sokolnikov deia que les nostres forces són quatre vegades més nombroses que les seues.”

“Què és el que ocorre, llavors? Com hem pogut perdre l'ocasió tan miserablement?”

“Digues-li al comandant en cap que les coses no poden seguir així. Ha de dedicar a l'assumpte seriosa atenció.

“No seria millor que enviàrem al Consell Revolucionari de Guerra del Front Sud (còpia a Smilga) aquest telegrama en xifra?:”

“Completament inadmissible demorar atac, perquè el retard lliura a Denikin tota la Ucraïna i ens destrossa. Ets responsable de cada dia i cada hora més que es retarde l'ofensiva. Comunica immediatament les teues explicacions, dient quan heu de començar d'una vegada l'ofensiva resoludament.”

“President del Consell de Defensa.-Lenin.”

[L'ofensiva al Front Sud, d'acord amb el pla de S. S. Kàmenev, començà a meitat d'agost. A les sis setmanes, finalitzant setembre], escriguí al politburó, que havia votat contra el meu pla: “L'ofensiva al llarg de la línia de major resistència ha redundat en profit de Denikin, *com estava previst* [...] Ara mateix la nostra situació al Front Sud és pitjor que quan l'estat major començà a executar el seu pla *a priori*. Seria pueril tancar els ulls a açò.” Llavors, l'error fatal del pla s'havia palesat a molts dels seus antics defensors, fins i tot a Lasxevitx, que havia estat traslladat del Front Est al meridional. Unes tres setmanes després, el 6 de setembre, jo havia telegrafiat des del front, en clau, al comandant en cap i al comitè central que “el centre de la dificultat en la campanya del Front Sud s'havia desviat vers Kursk-Voronex, on no hi ha reserves”. I cridava [[la seua] atenció també, sobre els problemes següents:

“L'esforç per liquidar Mamontov no ha donat fins ara resultats pràctics. Les unitats motoritzades de metralladores no es s'han format perquè no s'han rebut aquestes, ni tan sols un petit nombre d'automòbils. S'aprecia clarament que Mamontov s'està reunint amb les seues pròpies tropes en tot el front de Kursk. Les nostres febles i disperses unitats d'infanteria a penes li posen obstacles. El comandament de Lasxevitx està paralitzat per falta de mitjans de comunicació. La unificació de Mamontov es pot considerar assolida. El perill d'una ruptura del front pel sector Kursk-Voronex es palesa. La tasca immediata de Lasxevitx és perseguir l'enemic tractant de taponar aqueix buit. S'intentarà molestar Mamontov amb incursions de guerrilles [...] La destrucció de ferrocarrils pertorba els transports per la banda de Tsaritsin cap a la zona de Kursk. Però la situació exigeix amb insistència portar reserves a l'oest. Tal vegada es puga traslladar el cos de cavalleria de Budienni a marxes forçades. Cal afegir que la situació empitjora a cada moment pel complet enfonsament de l'aparell del front. Les tasques més pràctiques se'ns presenten en la manera següent:

“1er. Nomenar immediatament Selivatxev comandant del Front Sud.

“2on. El comandant adjunt del Front Sud, Iegorov, ha d’ocupar el lloc de Selivatxev

“3er. Enviar les reserves, fins i tot la 21a Divisió, darrere de Mamontov, en direcció a Kursk.

“4art. Tornar el IX Exèrcit de la direcció de Novorosis a Starobelsk.

“5è. Traslladar el cos de Budienni tot el possible al centre dreta.

“6è. Apressar l’enviament de reserves i subministraments per als exèrcits VIII i XIII.”

[A més], proposava diversos reagrupaments d’exèrcits que suposaven la liquidació del fracassat pla. [Açò succeïa a penes tres setmanes després d’haver emprès l’ofensiva.] Serebriakov i Lasxevitx signaren el telegrama amb mi. Però el nou comandant en cap era [tan tossut en l’error como el precedent], i el politburó el sostenia amb interès. El mateix dia, 6 de setembre, rebí en Oriol la següent resposta per fil directe:

“El politburó del comitè central, havent considerat el telegrama de Trotski, Serebriakov i Lasxevitx, ha confirmat la resposta del comandant en cap i expressa la seua sorpresa amb relació als esforços encaminats a revisar el pla estratègic bàsic aprovat el 6 de setembre de 1919 [96] sh

“Per ordre del politburó del comitè central.- Lenin.”

Al cap de dos mesos, el curs de les operacions militars havia reduït al no-res el pla original. A més, durant aquests dos mesos de contínues i infructuoses batalles, molts dels camins quedaren totalment obstruïts, i la concentració de reserves es féu incomparablement més difícil que al juny i juliol. I el radical reagrupament de forces era més necessari que mai. Proposí que el cos de cavalleria de Budienni es traslladés a marxes forçades cap al nord-est, i que en la mateixa direcció sortiren altres unitats. [Però el politburó, incloent-hi naturalment Stalin, continuà rebutjant en tot aquest lapse de temps aqueixa proposició i d’altres, aprovant persistentment] les instruccions del comandant en cap [que continuava insistint en el fet que] “el pla bàsic per a avançar pel Front Sud es manté sense alteracions; en altres termes, l’atac principal està a càrrec del grup especial de Shorin, éssent la seua missió destruir l’enemic en el Don i en el Kuban”. [Mentre, no obstant això], l’ofensiva s’havia empantanat considerablement. La situació en el Kuban, on s’havien enviat les millors tropes, esdevingué summament greu, i Denikin avançava cap al nord.

“Per tal d’estimar el pla d’operacions [escrivia jo a finals de setembre], no estaria de més examinar els seus resultats. El Front Sud ha rebut més forces que cap altre fins ara: en començar l’ofensiva, el Front Sud comptava amb almenys 180.000 baionetes i sabres, i un nombre proporcional de canons i metralladores. Al cap de mes i mig de batalla, estem marcant llastimosament el pas en la banda est del Front Sud, mentre que en la banda oest tenim una retirada difícil, amb pèrdua d’unitats i desorganització [...] La causa del fracàs s’ha de cercar completament en el pla d’operacions [...] Unitats de resistència mitjana s’han dirigit [...] a localitats habitades en la seua totalitat per cosacs que no participaven en l’avanç, però que defensaven les seues aldees i les seues llars. L’atmosfera d’una guerra nacional en el Don exerceix una influència disgregant sobre les nostres unitats. En aquestes condicions, els tancs de Denikin, maniobrant amb habilitat, i altres factors anàlegs, li han assegurat una superioritat enorme.”

[Prompte] no s’hagué ja de tractar del pla, sinó de les seues desastroses conseqüències, materials i psicològiques. El comandant en cap, d’acord amb la màxima napoleònica, havia confiat, pel que es veu, perseverant en l’error, de derivar d’ell tots els avantatges possibles i assegurar en definitiva la victòria. El politburó, fins i tot

perdent confiança, persistia en la seua pròpia decisió. El 21 de setembre, les nostres tropes abandonaren Kursk. El 13 de setembre Denikin ocupà Oriol i s'obrí camí vers Tula, on estaven concentrades les més importants fàbriques de municions, i darrere de la qual es trobava Moscou. Jo posí al politburó davant el dilema de canviar el nostre pla estratègic o evacuar Tula, destruint les indústries de guerra de la ciutat, i resistir l'amenaça directa contra Moscou. Aleshores ja s'havien trencat l'obstinació del comandant en cap, que rebutjà part de l'antic pla, i el suport del politburó. A meitat d'octubre, havia acabat el reajustament de les forces per al contraatac. Un grup estava concentrat al nord-oest d'Oriol per a amenaçar el ferrocarril Kursk-Oriol; un altre, a l'est de Voronex, portava al seu capdavant el cos de cavalleria de Budienni. Açò venia a ésser precisament el pla que havia suggerit jo. [Tenint-ho en compte, és instructiu considerar la ressenya que d'aquell període fan a última hora els historiògrafs stalinistes:]

“Durant setembre i primers d'octubre, Denikin assolí considerables èxits al Front Sud. Capturà Oriol el 13 d'octubre. Per tal de remeiar la situació, summament difícil i perillosa, derivada de fracassos persistents al Front Sud, el comitè central del partit envià el camarada Stalin al Consell Revolucionari de Guerra del front. El camarada Stalin preparà el nou pla estratègic contra Denikin, que confirmaren Lenin i el comitè central del partit. La realització d'aquest pla produí la derrota de Denikin.”

[Les versions de Stalin varien de tant en tant respecte a la persona que proposà el pla correcte, que fou rebutjat, i respecte a qui mereixia censura pel pla equivocat que resultà ésser tan costós. L'any 1923, Stalin narrava allò que havia succeït al Front Sud, ostensiblement per a demostrar certs principis polítics, però en realitat per a saldar certs comptes polítics que l'interessaven:]

“Podria establir-se fàcilment una analogia entre aquests principis d'estratègia política i els d'estratègia militar: per exemple [...] la lluita contra Denikin. Tot el món recorda el final de 1919, quan Denikin s'apropava a Tula. En aquell temps sorgiren interessants debats entre els militars respecte a la direcció en què s'havia d'assestar el colp decisiu contra Denikin. Alguns militars proposaven [...] la línia Tsaritsin-Novorosisk [...] d'altres [...] la línia Voronex-Rostov, [...] El primer pla era [...] desavantatjós perquè pressuposava el nostre moviment a través de regions hostils al govern soviètic i exigia per això grans sacrificis; era, a més, perillós perquè obria als exèrcits de Denikin el camí de Moscou per Tula i Serpukhov. El segon pla [...] era l'únic plausible, perquè segons aqueix pla els nostres grups principals havien d'operar per regions [...] que simpatitzaven amb el govern soviètic i no requeria en conseqüència sacrificis excessius; i, a més, perquè desorganitzava l'acció del cos principal de les tropes de Denikin en ruta vers Moscou. Una majoria dels militars es pronunciaren a favor d'aquest segon pla [...] Així es decidí la sort de tota la guerra contra Denikin...”

Stalin semblava relatar açò com a exemple casual de certs conceptes al camp de l'estratègia política. En realitat, l'exemple no era accidental. Avançava 1923, Stalin estava [sobre brases] esperant un terrible atac de Lenin, i per tant, tractava sistemàticament de minar l'autoritat d'aquest. Als cercles rectors del partit se sabia bé que darrere de l'erroni i costós pla havien estat no sols certs membres de la direcció “militar” (com el comandant en cap [S. S. Kàmenev]), sinó també la majoria del politburó, amb Lenin al capdavant. No obstant això, Stalin preferia parlar de desacord entre els “militars”, sense al·ludir a la pugna dins del politburó. Sabia que els membres dirigits del partit recordaven massa bé que es tractava del meu pla, del pla que jo [havia estat defensant des de començaments de juliol], i que ell només havia vingut a recolzar a finals d'octubre o principis de novembre, després que el mateix comandant en cap havia repudiat en la pràctica el seu propi projecte original. Però el 19 de novembre

de 1924, deu mesos després de la mort de Lenin, Stalin [arribà més enllà]. Llavors féu la primera temptativa de crear una versió deliberadament falsa de la lluita al Front Sud, dirigint-la contra mi:

“Ocorregué a la tardor de 1919. L’ofensiva contra Denikin fracassà [...] Denikin pren Kursk, avança sobre Oriol. El camarada Trotski acudeix per ordre del comitè central a una sessió d’aquest, des del Front Sud. El comitè central reconeix la situació com alarmant i decideix enviar nous activistes militars a aquell front, rellevant el camarada Trotski. Els nous activistes militars demanen que el camarada Trotski “no intervinga” en els assumptes del Front Sud. El camarada Trotski cessa d’intervenir-hi directament. Se succeeixen operacions contínues al Front Sud, i es capturen Rostov del Don i Odessa sense el camarada Trotski. Que proven a negar aquests fets!”

És cert que deixí el Front Sud cap al 10 d’octubre, i marxí a Petrograd. El nostre contraatac al Front Sud havia d’haver començat el 10 d’octubre. Tot estava preparat; la concentració d’unitats per a atacar es trobava quasi acabada, i la meua presència era molt més necessària en Petrograd, que estava en tràngol mortal d’ésser ocupada per Iudenitx. Repassant més de tres anys de guerra civil i examinant els periòdics i la correspondència dels meus viatges per tots els fronts, veig que gairebé mai tinguí ocasió d’acompanyar un exèrcit victoriós, de participar en un atac, de compartir directament les victòries amb altres. Els meus viatges no tenien caràcter de turisme. Només acudia als sectors en situació crítica després d’haver trencat l’enemic les nostres línies. La meua tasca era convertir els regiments fugitius en força atacant. Jo em retirava amb les forces, però mai avancí amb elles. Tan prompte com les escalabrades divisions es reordenaven i el comandament feia el senyal d’avanç, m’acomiadava de l’exèrcit per a anar a un altre sector esgotat, o bé tornava per uns dies a Moscou per a resoldre els problemes acumulats del centre. Així, durant tres anys no tinguí, literalment, ni una sola ocasió de veure les cares felices dels soldats després d’una victòria, ni d’entrar amb ells a les ciutats conquerides. [Per això, com Stalin no podia menys de saber], no visití el Front Sud ni tan sols una vegada en tot el període de la nostra victoriosa ofensiva allí després de meitat d’octubre. El frau de Stalin està, per tant, en donar a un fet innegable una significació totalment falsa.

{[Però encara no hi havia cap suggeriment que Trotski era l’autor d’un pla responsable del fracàs de l’ofensiva de juliol-setembre contra Denikin] Hom es limitava llavors a una vaga asserció concernent noves ajudes militars que haurien demanat (a qui?) la “no intervenció” del camarada Trotski. De fet, els tretze decrets presos pel comitè central, el 15 d’octubre, havien estat proposats per mi per escrit i unànimement aprovats per tots el membres, incloent-hi Stalin, Lenin, Kàmenev i Krestinski; aquests decrets concernien la comissió que, d’acord amb la meua proposta, estava encarregada d’enviar nous militants al Front Sud per tal de reemplaçar els antics, que les constants derrotes havien fatigat i desencoratjat. Stalin no en formava part. Quin d’aquests nous militants hauria demanat la meua no intervenció i a qui, això no ho diu Stalin.}

{[En 1929, Vorotxilov afegia açò]}

{“Stalin formulà davant el comitè central tres condicions essencials: 1) Trotski no ha d’intervenir en el assumptes del Front Sud i no ha de sobrepasar la línia de la demarcació; 2) grups sencers de treballadors que Stalin considera incapaços de restablir la situació entre les tropes han d’ésser cridats immediatament; i 3) a aquest front seran enviats immediatament nous treballadors escollits per Stalin que seran capaços d’acomplir aquesta tasca. Aquestes condicions foren plenament acceptades.”}

{On? Com? Quan? Per qui? Ni Stalin ni el seu satèl·lit no respongueren a aquestes preguntes. Tanmateix, si bé Vorotxilov acreditava a Stalin la revisió del pla erroni, en 1929 encara no gosava afirmar que el pla erroni era el meu. Pel seu silenci

sobre aquest punt, admetia tàcitament que jo havia estat adversari d'aquest pla. No obstant això, aquesta omisió s'ha reparat en la historiografia més recent. [Hom ens diu ara, segons l'autoritat de Zinaida Ordxonikidze, que:]

{“Stalin [...] refusà categòricament l'antic pla d'anihilament de Denikin establert pel quarter general dirigit per Trotski [...]”}

{“Aquest projecte insensat d'una marxa a través una contrada hostil sense camins, ens amenaça amb un complet esfondrament”, escrivia Stalin en una nota a Lenin [...] En comptes del pla ja refusat per la mateixa vida, Stalin en establí un per a l'avanç dels rojos, a través del proletari Kharkov i de la conca del Donetz, sobre Rostov [...] L'estratègia del gran Stalin assegurà la victòria de la revolució.”}

{Stalin repeteix ací paraula per paraula aquests arguments contra el pla de juliol-setembre que jo havia desenvolupat, en el seu moment, alhora oralment i per escrit i que ell havia rebutjat llavors, amb la majoria del buró polític. Como tots els membres del buró polític estaven familiaritzats amb l'evolució de la qüestió, no podia, en aquell moment, tenir Stalin la idea de col·locar sobre mi la responsabilitat del pla desastrós. Al contrari, blasma contra el comandant en cap i el “jove estrateg prodigi” que li havien assignat, aquest mateix Gussiev amb el qual Stalin havia comptat en juliol, quan el comandant havia estat canviat.}

[El 4 de desembre de 1919, Joan Smirnov informava des del Front Est que] “Koltxak ha perdut el seu exèrcit [...] No hi hauran més batalles [...] Espere capturar tot l'estat major mòbil abans del baixador de Taigà [...] El ritme de la persecució és tal que el 20 de desembre estaran en el nostre poder Barnaul i Novokilaievsk”. [Iudenitx havia estat completament derrotat al Nord-oest i Denikin estava en franca fuga en el sud. Fracassat en els seus esforços per guanyar-se el suport dels camperols mitjançant equívokes “reformes agràries” i privat dels militars i els hisendats a causa de la seua desastrosa derrota al front a mans de l'Exèrcit Roig, Denikin perdé la confiança dels blancs. El 26 de març de 1920 renuncià formalment al càrrec de comandant en cap a favor del baró Wrangel, que havia assolit reagrupar les disperses tropes dels guàrdies blancs a Crimea.]

[Els blancs estaven encara apallissant les unitats roges de cavalleria i infanteria al Front del Caucas. En les batalles dels dos primers dies de febrer de 1920, Mamontov rebutjà l'ofensiva de l'Exèrcit Roig i passà a l'atac en les proximitats de Novotxerkassk. Les files de l'Exèrcit Roig al Front del Caucas s'havien afeblit no sols per les pèrdues patides en combat, sinó per l'epidèmia de tifus. Els reforços i provisions no havien arribat per una confusió dels ferrocarrils. Es requeria una mà dura per a portar uns i altres a aquell front. Lenin i Trotski enviaren Stalin, que llavors es trobava en el Consell Revolucionari de Guerra del Front Sud-oest:]

“El comitè central jutja necessari, per a salvar la situació, que vages immediatament a l'ala dreta del Front del Caucas, per Debal'tsevo, on està ara Shorin. Al mateix temps hauràs d'adoptar mesures extraordinàries per a enviar considerables reforços i activistes del Front Sud-oest. Per a estabilitzar la situació se t'ha inclòs en la plantilla del Consell Revolucionari de Guerra del front caucàsic, sense aturar-te per això en el del Front del Sud-oest.

“3 de febrer de 1920. [9.] sh.

Lenin, Trotski.”

[No es disposa del text de la resposta de Stalin, però sembla que feia objeccions al seu nou càrrec, probablement adduint tasques d'urgència en què exercia. Açò ocasionà a la rèplica següent:]

“El comitè central no insisteix en el teu trasllat, sempre que en el curs de les properes setmanes concentres tota la teua atenció i energia en els serveis del Front del

Caucas amb preferència als del Front Sud-oest. Enviem Arzanov a Voronex per tal d'activar els necessaris trasllats. Presta-li l'oportuna col·laboració i tingue'ns al corrent del curs de les mateixes.

“4 de febrer de 1920. [512.]

“President del Consell de Defensa,
Lenin.

“President del Consell Revolucionari de Guerra de la República,
Trotski.”

[Dues setmanes després telegrafiava Lenin a Stalin:]

“El politburó no pot demanar-te que vingues en persona, perquè considera com a tasca primordial i urgent escombrar Denikin, pel que hauràs d'accelerar els reforços per al Front del Caucas tot el que pugues.

“19 de febrer de 1920, [34.]

Lenin.”

[Un dia després insistia una altra vegada sobre el mateix tema:]

“La situació en el Caucas està adquirint un caràcter cada vegada més seriós. Si hom jutja per la situació d'ahir, no s'exclou la possibilitat que perdem Roskov i Novotxerkassk, ni un intent enemic d'estendre els seus èxits vers el nord, amenaçant el territori del Don. Pren mesures extraordinàries per a accelerar el trasllat de les divisions 43 i letona i reforçar el potencial combatent. Espere que, coneixent la situació general, poses tota la teua energia en joc i aconseguis resultats grandiosos.”

[36]/sh.

Lenin.”

[Stalin hi contestà com segueix:]

“Absolutament confidencial.

En xifra.

Lenin, Kremlin. Moscou.

Còpia per al comitè central del partit.

“No veig per què l'assumpte del front caucàsic se m'imposa precisament a mi. En l'ordre natural, la responsabilitat de reforçar l'esmentat front recau completament en el Consell Revolucionari de Guerra de la República, els membres del qual, segons les meues notícies, gaudeixen d'excel·lent salut, i no en Stalin, que està aclaparat de treball de tot tipus.

“20 de febrer de 1920. [970.]

Stalin.”

[Lenin replicà amb la reprimenda següent:]

“L'assumpte d'accelerar l'enviament de reforços del Front Sud-oest al del Caucas se t'ha encomanat. En termes generals, cadascú ha d'ajudar com millor pugui, sense subtilitzar sobre jurisdiccions departamentals.

“20 de febrer de 1920. [37]/sh.

Lenin.”

Kursk, 19 de gener de 1920.

//“Al president del Consell Revolucionari de Guerra de la República, camarada Trotski. Moscou.”

//“Em dirigisc a tu amb el prec urgent de què m'alliberes de la inactivitat. Porte gairebé tres setmanes sense motiu justificat al quarter general del Front Sud-oest, i no he fet res en dos mesos. No puc explicar-me la causa de la demora ni aconseguir un altre ús. Si durant quasi dos anys que he estat manant diversos exèrcits he donat proves d'algun mèrit, et pregue que em dones oportunitat d'aplicar les meues aptituds a un

treball efectiu, i si no n'hi ha al front, assenyalé'm tasca en el servei de transports o a al comissariat de guerra.//

//“[2.] Comandant d'exèrcit Tukhatxevski.”//

//[Pel que es veu, Stalin no havia trobat aplicació al talent de Tukhatxevski al Front Sud-oest, on era pràcticament l'amo per la seua autoritat política com a membre del comitè central, de l'orgburó i del politburó. Tukhatxevski només comptava llavors quelcom menys de trenta anys. Fins a la presa del poder pels bolxevics havia estat tinent en l'exèrcit del tsar. La Revolució d'Octubre el guanyà per complet; no sols oferí els seus serveis a l'Exèrcit Roig, sinó que es féu comunista. Es distingí quasi des del primer moment al front, i a l'any arribà a ésser general de l'Exèrcit Roig. La seua capacitat com a estrateg era reconeguda pels sorpresos enemics als qui la féu sentir. Trotski anota en el seu telegrama: “Informar els camarades Lenin i Stalin.” No està molt clar quines foren les mesures adoptades en aquest cas; però hi ha una cosa inequívoca. Es donà a Tukhatxevski el comandament del front occidental, encarregat de les operacions d'ofensiva contra Varsòvia.]//

[La República de Polònia fou hostil al govern dels soviets des del moment de la seua creació. En haver-se apoderat de Vílnius a despit de la garantia donada als lituans en contra per la Lliga de les Nacions en 1919, els polonesos envaïren el territori de Rússia Blanca i, a la tardor, havien ocupat Minsk i considerables zones de Volínia i Podòlia. Després paralizaren la seua activitat en vista dels èxits del general Denikin. Temien que al triomfar els exèrcits blancs, compromesos en restaurar en la seua integritat territorial l'imperi tsarista, s'oposarien a les ambicions territorials de Polònia, no sols a Ucraïna i Rússia Blanca, sinó també en la pròpia Polònia. Però tan prompte com els exèrcits rojos començaren a descarregar cops decisius contra Denikin, l'exèrcit polonès reprengué la seua activitat. Recolzat per les tropes de la tot just acabada de formar República de Letònia, els exèrcits polonesos ocuparen Dvinsk al gener de 1920, obligaren l'Exèrcit Roig a lliurar Latgàlia, prengueren Mozyr al març, i davall el comandament personal de l'“alliberador” de Polònia, Iossif Pilsudiski, desencadenaren una vigorosa ofensiva contra Ucraïna a l'abril, aliats a les forces del difunt govern de Petliura. Tot i que la guerra havia estat imposada a l'Exèrcit Roig, el propòsit del govern soviètic era no sols rebutjar l'atac, sinó portar la revolució bolxevic a la mateixa Polònia i obrir així una sortida al comunisme cap a tot Europa.]

El 30 d'abril escriguí al comitè central del partit: “Precisament per tractar-se d'una lluita a vida o mort, tindrà un caràcter summament intens i rigorós.” Per consegüent, era necessari “estimar la guerra amb Polònia, no sols com a simple tasca del front occidental, sinó com a tasca central de tota la Rússia treballadora i camperola”. El 2 de maig feu difondre per la premsa un telegrama contra les esperances exageradament optimistes d'una revolució a Polònia: “Que la guerra *acabarà* en la revolució obrera a Polònia, no pot dubtar-se; però, al mateix temps, no hi ha base per a suposar que la guerra *comence* per una revolució semblant [...] Seria extremadament frívol pensar que la victòria [...] caurà senzillament en les nostres mans.” El 5 de maig, en un informe a la reunió conjunta de totes les institucions soviètiques, diguí: “Seria un greu error suposar que la història començarà desencadenant en el nostre obsequi la revolució dels treballadors a Polònia i alliberant-nos així de la necessitat de sostenir una contesa armada. [I acabava]: Camarades, voldria que vos emportàreu d'aquesta reunió, com a conclusió capital, la idea que la lluita que ens amenaça ha d'ésser dura i enverinada.” Totes les meues ordres militars i manifestacions públiques d'aquell temps estaven impregnades d'aquesta idea. “Actualment, el Front Oest és el més important front de la república [diu una ordre de 9 de maig, signada per mi en Smolensko]. Els òrgans d'abastiment han de preparar-se per a una campanya gens fàcil ni breu, sinó al contrari,

llarga i porfídiosa.” Jo era oposat a la marxa sobre Varsòvia perquè, considerant la feblesa de les nostres forces i els nostres recursos, només podia acabar amb fortuna si en la mateixa Polònia esclatava una insurrecció, i no hi havia cap seguretat que tal cosa ocorregués. Ja he explicat l'essència del conflicte en la meua autobiografia¹³.

El principal iniciador de la campanya fou Lenin. El recolzaven contra mi Zinòviev, Stalin i fins i tot el caut Kàmenev. Rikov fou un dels membres del comitè central que es mantingueren al meu costat, però encara no formava part del politburó. Radek també s'oposava a l'aventura de Polònia. Tots els documents confidencials d'aquell temps estan a la disposició dels actuals cercles rectors del Kremlin, i si hagués almenys una sola línia en aquests documents en coincidència amb la versió actual d'aqueixa aventura, fa temps que s'hauria publicat. Precisament és el caràcter inconsistent de la versió, i sobretot, la contradicció entre una i altra afirmació, el que mostra que ací també hem d'ensopegar amb la mateixa mitologia termidoriana.

Una de les raons que la catàstrofe de Varsòvia assolís proporcions tan terribles, fou la conducta del comandament del grup occidental dels exèrcits del sud, que marxava en direcció a Lemberg. La principal figura política en el Consell Revolucionari de Guerra d'aquell grup era Stalin. Desitjava a tota costa entrar en Lemberg alhora que Smilga i Tukhatxevski en Varsòvia. El ràpid avanç dels nostres exèrcits vers el Vístula havia induït al comandament polonès a concentrar tots els seus esforços i, amb ajuda de la missió militar francesa, considerables reserves a les regions de Varsòvia i Lublin. En aquest moment decisiu, la línia d'operacions al Front Sud-oest divergia en angle recte de la del front occidental principal: Stalin estava fent la seua pròpia guerra. Quan el perill en què es trobava l'exèrcit de Tukhatxevski es féu evident i el comandant en cap ordenà al Front Sud-oest desviar marcadament la seua direcció vers Zamostie-Tomashev, per a caure de flanc sobre les tropes poloneses pròximes a Varsòvia, el comandant del Front Sud-oest, estimulat per Stalin, continuà el seu avanç cap a occident: ¿Que no era més important apoderar-se de Lemberg que ajudar “altres” a prendre Varsòvia? Durant tres o quatre dies, el nostre estat major general no pogué aconseguir que s'executés l'esmentada ordre. Només després de reiterades demandes reforçades amb amenaces, canvià la direcció el comandament del grup sud-oest; però aleshores el retard d'uns dies ja havia produït el seu efecte fatal. El 16 d'agost, els polonesos emprengueren la contraofensiva i obligaren les nostres tropes a retrocedir.

Durant els debats secrets sobre la guerra de Polònia en una reunió a porta tancada del X Congrés del partit, Stalin presentà la declaració (que sorprèn tant per la seua roïndat com per la seua falsedat) que Smilga, el membre més conspicu del Consell Revolucionari de Guerra del front occidental havia defraudat al comitè central “prometent” prendre Varsòvia en data determinada i deixant de complir la seua “promesa”. Les accions del Front Sud-oest, açò és, del mateix Stalin, obeïen, pel que es veu, a la “promesa” de Smilga, en qui requeïa, doncs, la responsabilitat del desastre. Amb muda hostilitat escoltava el congrés a l'esquerp orador en els ulls del qual llampegava la característica espurna groga. Amb aquell discurs, Stalin no ferí ningú sinó a si mateix. No tingué ni un sol vot en el seu suport. Jo protestí immediatament contra aquella inesperada insinuació. La “promesa” de Smilga no significava sinó que havia “esperat” prendre Varsòvia; però aquella esperança no eliminava l'element imprevist, peculiar de tota guerra, i en cap cas donava a ningú el dret d'obrar a base d'un càlcul a priori i no del desenvolupament real de les operacions. Lenin, terriblement contrariat per les dissensions, intervingué en la discussió i es manifestà en el sentit que no era el seu

---

¹³ Veure *La meua vida*: <http://www.marxists.org/catala/trotsky/1930/xx/LameuavidaTrotsky1930.pdf> [NdT]

propòsit culpar ningú personalment. Per què no publica Stalin la ressenya taquigràfica d'aquest debat?

En 1929, A Iegorov, [comandant del Front Sud-oest durant la campanya de Polònia, féu el primer intent públic de justificar la seua conducta en una monografia especial titulada *Lemberg-Varsovia* en la que es veié obligat a admetre:]

“Precisament en aquest respecte han criticat tots els nostres historiadors la campanya del Front Sud-oest. Ningú que conega aquesta campanya pels escrits avui existents tindrà com a secret que l'explicació del fracàs de les operacions de l'oest tingué relació directa amb les del Front Sud-oest. Les acusacions formulades en aquest sentit contra el comandant del front es redueixen, en suma, a exposar que el Front Sud-oest seguí una política particular d'operacions, sense tenir en compte la situació general de tot el front polonès ni l'acció desenrotllada al front occidental contigu; que en el moment decisiu no li prestà la necessària cooperació [...] En línies generals, tal és la versió reiterada en totes les obres dedicades més o menys al tema de la col·laboració al front en 1920, sense excloure tampoc les publicades més recentment [...] Així veiem, per exemple, a l'obra seria i interessant de M. Movtxin, *Les operacions subsegüents segons l'experiència del Marne i del Vístula* (publicada pels editors de l'estat en 1928), una referència directa al “fracàs del Front Sud-oest en el compliment de les instruccions categòriques del comandant en cap relatives a l'avanç del I Exèrcit a cavall sobre Zamostie-Tomashev”. Els graduats de la nostra Escola de Guerra han estudiat les campanyes de Polònia a base d'aquestes i altres manifestacions anàlogues i continuen portant amb si als quadres del nostre exèrcit impressions en conseqüència. Per a dir-ho breument, la llegenda sobre la intervenció desastrosa del Front Sud-oest en 1920 [...] no suscita avui el menor dubte, i es reconeix com un fet que ha d'estudiar la futura generació de tàctics i estratèges.”

No és molt d'estranyar que Iegorov, responsable en gran part com a comandant en cap del Front Sud-oest de la capritxosa estratègia de Stalin, tracte de dissimular la gravetat del seu error presentant una interpretació dels fets militars de 1920 menys desfavorable per a ell. No obstant això, sorgeix immediatament la sospita en considerar que Iegorov només es decidí a intentar disculpar-se nou anys després dels successos, quan “la llegenda sobre la intervenció desastrosa del Front Sud-oest” havia assolit, segons les seues pròpies paraules, confirmació definitiva i, fins i tot, s'havia incorporat a la història militar. Aquesta demora s'explica pel fet que l'exèrcit i el país, que tant patiren a causa del fracàs de la campanya de Polònia, haurien refusat amb indignació qualsevol subterfugi, especialment de part dels responsables de tal fracàs. Per força hagué d'esperar, en silenci.

{Quant a mi, guiat per el neguit del prestigi necessari del govern, i pel desig de no mantenir querelles al si de l'exèrcit, que estava ja prou desmoralitzat, no al·ludí, ni amb una paraula, al conflicte agut que havia precedit la campanya. Iegorov ha hagut d'esperar la instauració d'un regim totalitari abans de poder respondre. El prudent Iegorov, la manca d'independència del qual és ben coneguda, a escrit sens dubte sota l'ordre directa de Stalin, encara que aquest nom, per molt que açò sembla increïble, no es mencionat ni una sola vegada en el llibre. Recordem que 1929 obre el primer període de la revisió sistemàtica del passat.}

Però si Iegorov tractà de reduir indirectament la culpa de Stalin al mateix temps que la seua, no es proposà encara carregar-la a l'altra part. Tampoc ho féu Vorotxilov en l'article francament apològic que porta la seua signatura, *Stalin i l'Exèrcit Roig*, publicat en el mateix any 1929. “Només el fracàs de les nostres tropes prop de Varsòvia [declara Vorotxilov vagament], interrompé l'avanç de l'exèrcit a cavall que es proposava atacar Lemberg i s'hi trobava llavors a deu quilòmetres.” No obstant això,

l'assumpte no podia quedar-se en mera justificació pròpia. En tals coses Stalin mai es deté a meitat de camí. Per fi arribà el moment en què pogué atribuir-se la responsabilitat del fracàs al front a aquells que destorbaren la marxa sobre Lemberg. [En 1935, el professor roig] S. Rabinovitx, [en la seua] *Història de la Guerra Civil*, escrivia:

“El I Exèrcit, que es veié implicat en la batalla de Lemberg, no podia ajudar directament el front occidental sense prendre aquesta plaça. No hauria pogut prestar gran concurs al front occidental, perquè això hauria suposat traslladar nombroses forces a les proximitats de Lemberg. Malgrat això, Trotski demanà categòricament que es retirés el I Exèrcit a cavall de Lemberg i es concentrés prop de Lublin per a atacar de revés els exèrcits polonesos que avançaven pel flanc de les tropes del front occidental [...] A conseqüència de les instruccions profundament errònies de Trotski, el I Exèrcit hagué de renunciar a prendre Lemberg sense poder, d'altra banda, prestar ajuda als exèrcits del front occidental.”

[Naturalment], aquella possibilitat es perdé només perquè la cavalleria de Budienni-Vorotxilov, d'acord amb les instruccions de Iegorov-Stalin, i en oposició a les ordres del comandant en cap, es dirigí contra Lublin diversos dies després del que devia. [Però l'any següent, el periòdic militar] *Krasnaia Konnitsa (La Cavalleria Roja)* [fou encara més lluny en l'article] *Ruta d'Armes del I Exèrcit a cavall*. Ací l'autor declarava que l'exèrcit a cavall [...] “no sols no pogué evitar que l'exèrcit polonès es retirés darrere del riu Bug, sinó que ni tan sols frustrà el contraatac dels polonesos contra els flancs de les tropes roges que marxaven vers Varsòvia”. Stalin i Vorotxilov, preocupats amb la nova ocupació de la Galítzia, objectiu d'importància secundària, no desitjaven senzillament ajudar Tukhatxevski en la tasca principal, que era l'avanç sobre Varsòvia. I Vorotxilov argüïa que només la captura de Lemberg li hauria permès “descarregar un colp indiscutible a la reraguarda dels polonesos de la Guàrdia Blanca i les seues tropes de xoc”.

És totalment impossible comprendre com la captura de Lemberg, que distava 300 quilòmetres del principal teatre d'operacions, hauria servit per a caure sobre la “reraguarda” de les formacions poloneses de xoc, que, mentre, havien perseguit ja a l'Exèrcit Roig fins a cent quilòmetres a l'est de Varsòvia. Per a intentar atacar els polonesos per la seua “reraguarda” hauria estat necessari perseguir-los en primer lloc, i en conseqüència abandonar Lemberg primer que res. Per què, doncs, calia ocupar-lo? La captura de Lemberg, que intrínsecament no mancava d'importància militar, es podria haver revestit de significació revolucionària només organitzant una insurrecció dels galitzians contra la dominació polonesa. Però això requeria temps. Els ritmes de les tasques militar i revolucionària no coincidiren gens ni mica. Des del moment que es palesà el perill d'un contraatac decisiu prop de Varsòvia, seguir l'avanç cap a Lemberg resultava no sols va, sinó francament criminal. Però en aquell punt intervingué la suspicàcia entre els dos fronts. Stalin, segons la [pròpia confessió] de Vorotxilov, no vacil·lava a transgredir reglaments i ordres.

{“La nostra situació sembla completament desesperada, escrivia Pilsudski. Veig l'únic punt lluminós en l'ombrívol horitzó en la fallida de Budienni en llançar el seu atac sobre la meua reraguarda [...] en la feblesa que mostra el XII Exèrcit”, és a dir l'exèrcit que, sota les ordres del comissari Stalin, havia refusat la seua ajuda a l'exèrcit de Tukhatxevski, i s'havia mantingut allunyat. [Alguns anys més tard, volent justificar la conducta de Stalin, l'*Estel Roig* exclamava amb indignació:] “Revelant les seues malaurades maniobres derrotistes, el traïdor Trotski, deliberadament i conscient, menà l'exèrcit a cavall al nord, probablement per a ajudar el Front de l'Oest.” Malauradament, podria jo afegir-hi, obtinguí aquest canvi massa tard. Si Stalin i Vorotxilov, i l'il·letrat Budienni, na haguessen menat avant la “seua pròpia guerra” en Galítzia, i si la cavalleria

roja hagués estat en Lublin a temps, l'Exèrcit Roig no hauria patit el desastre que ens obligava a signar el Tractat de Riga, el qual, en tallar-nos d'Alemanya, exercí una decisiva influència en el desenvolupament dels dos països. Després de les esperances despertades per l'avanç ràpid sobre Varsòvia, la desfeta actua com un terratrèmol a través del partit sencer, capgirant el seu equilibri. }

[Escrivint en *Pravda* el 23 de febrer de 1930, l'historiador del partit N. Popov, al mateix temps que reconeix que l'avanç sobre Varsòvia fou un error del politburó, declarava que] “Trotski [...] era oposat a aquest avanç, com un petit burgès revolucionari que jutjava inadmissible portar la revolució a Polònia des de fora. Per les mateixes raons, Trotski era contrari a què l'Exèrcit Roig ajudés els rebels de Geòrgia al febrer de 1921. El criteri antibolxevic, krautskista, de Trotski fou categòricament rebutjat pel comitè central al juliol de 1920, en el cas de Polònia, i al febrer de 1921, en el del govern menxevic de Geòrgia.” [Cinc anys més tard, Rabinovitx, en la seua *Història de la Guerra Civil*, atribueix els “errors de Trotski en la guerra de Polònia [a la posició] política fonamental” que per la nostra part la guerra servia per a estimular i activar la revolució a Polònia, portar la revolució a Europa en les baionetes de l'Exèrcit Roig... altrament, la victòria del socialisme en Rússia és impossible. Per açò, Trotski, en oposició als arguments de Lenin i Stalin, declarà que “el front polonès és el front de vida o mort per a la República Soviètica”. La vella acusació es girava així del revés. Encara en 1930 es reconeixia que jo era oposat a la marxa sobre Varsòvia, i el crim de què se m'acusava era no sentir-me inclinat a introduir el socialisme a punta de baioneta. Però en 1935 es proclamava que jo defensava la marxa sobre Varsòvia guiat per la meua determinació d'imposar el socialisme en Polònia amb les baionetes.

Així, gradualment, Stalin resolgué el problema a la seua peculiar manera, carregant la responsabilitat de la campanya de Varsòvia sobre mi. Però la veritat és que jo era contrari a tal campanya. La responsabilitat de la desfeta de l'Exèrcit Roig, pressuposada per la falta d'una sublevació al país i agreujada per la seua pròpia estratègia independent, recaigué per part seu sobre mi, malgrat haver-los previngut de la possibilitat d'una catàstrofe i d'haver sol·licitat moderació en l'entusiasme por èxits efímers com el de la presa de Lemberg.

Desviar les inculpacions, a poc a poc, vers l'adversari és un mètode fonamental de lluita per a Stalin, i assoleix el seu màxim desenvolupament en els judicis de Moscou. Diguem també de passada que Stalin no contribuí a la campanya de Polònia amb cap esforç constructiu que pague la pena esmentar. El correu i els telegrams de l'època fan constar amb qui tinguí aleshores ocasió de correspondre diàriament per a determinar la política del moment en relació amb la guerra de Polònia: Lenin, Txitxerin, Karakhan, Krestinski, Kàmenev, Radek. D'aquestes sis persones, només Lenin encertà a morir-se a temps. Txitxerin morí en desgràcia, aïllat per complet; Radek viurà detingut la resta dels seus dies; Karakhan, Krestinski i Kàmenev han estat executats.

El final de la campanya de Polònia ens permeté concentrar les nostres forces contra Wrangel, que a la primavera sortí de la península de Crimea i, amenaçant ocupar la conca del Donetz, posà en risc les reserves de carbó de la república. Diversos vigorosos atacs de Nikopol i Stakhovka desallotjaren de les seues posicions les tropes de Wrangel, i l'Exèrcit Roig avançà, demolint en la culminació de la campanya les fortificacions dels istmes de Perekop i de Sivasx. Crimea tornà a ésser soviètica. [Com podia esperar-se, “la idea estratègica bàsica de la imminent operació fou anunciada personalment pel camarada Stalin”. Iegorov escrivia en *Pravda*, el 14 de novembre de 1935, en celebrar-se el XV aniversari de la derrota de Wrangel:]

“Trotski sostenia la desgavellada opinió que el front de Wrangel no era més que un sector a banda, de tercer ordre. Enfront d'aquest perillós criteri, el camarada Stalin

hagué de manifestar-se decididament. El comitè central, encapçalat per Lenin, es posà completament de part de Stalin.”

Baste dir que S. Gussev, que era un vertader agent de Stalin en l'Exèrcit Roig com avui ho és Mekhlis, en l'article *La derrota de Wrangel* [publicat] en 1925, no jutjà necessari esmentar ni tan sols el nom de Stalin.

Durant tota la guerra civil, Stalin continuà essent una figura de tercera categoria, no sols en l'exèrcit, sinó també al camp de la política. Presidia les reunions de la Junta del Comissariat de Nacionalitats i els congressos d'algunes d'aquestes. Portava les negociacions amb Finlàndia, Ucraïna, els bashkirs, açò és, exercia comissions de govern essencials, però d'ordre secundari. Res tenia a veure amb les qüestions d'alta política plantejades als congressos del partit, dels soviets o de la III Internacional. En la XI Conferència del Partit Comunista Rus, celebrada al desembre de 1921, Iaroslavski, en nom del comitè organitzador, proposà per a la mesa presidencial els següents: Lenin, Zinòviev, Trotski, Kàmenev, Petrovski, Ordzonikidze, Vorotxilov, Iarolavski, Sulimov, Komarov, Rudzutak, I. N. Smirnov i Rukhimovix. La llista és interessant, tant per la seua composició com per l'ordre dels noms. Els autors de la llista, vells bolxevics com Iaroslavski, col·locaven Zinòviev en segon lloc, com per a recordar que era un antic bolxevic. Fora de les quatre primeres figures, els altres designats, vells bolxevics així mateix, eren tots dirigents regionals. No hi hagué en aquella llista lloc per a Stalin, encara que el calendari assenyalava ja el final de l'any 1921. La guerra civil pertanyia ja al passat, i no havia fet de Stalin un líder.

Capítol XI: DE LA FOSCOR AL TRIUMVIRAT

El final de la guerra civil deixà Stalin, políticament, en l'ombra. Els cabalers del partit el coneixien, per descomptat, però no el consideraven un dels dirigents d'importància. Per a la base del partit era un dels membres menys coneguts del comitè central, tanmateix pertanyer al totpoderós politburó. El país, en general, havia escoltat parlar-ne molt poc. El món extrasoviètic ni tan sols sospitava la seua existència. Però en menys de dos anys el seu domini sobre l'aparell polític del partit s'havia fet tan formidable, i la seua influència es jutjava tan lesiva per a Lenin, que aquest, a primers de març de 1923, trencà amb ell tota "relació de camaraderia". Passaren altres dos anys, i Trotski, el més eminent, a banda de Lenin, dels adalils de la Revolució d'Octubre i del govern dels soviets, havia estat relegat per l'aparell de Stalin a una posició política precària. Stalin no sols arribà a ésser membre del triumvirat que regia el partit en lloc del malalt Lenin, sinó que esdevingué el més poderós dels triumvirs i després l'únic successor de Lenin. A més, amb els anys adquirí un poder molt major que el que havia exercit mai Lenin: de fet, adquirí més autoritat absoluta que cap dels tsars en la llarga història del règim absolut a Rússia.

[Com pogué succeir açò? Quines foren les causes i els graus de l'elevació de Stalin des de la foscor a la preeminència política?]

Cada fase de desenvolupament, fins i tot les catastròfiques, com la revolució i la contrarevolució, és una conseqüència de la fase precedent, on està arrelada i a la qual s'assembla. Després de la victòria d'octubre, hi hagué escriptors que sostenien que la dictadura del bolxevisme era simplement una nova versió del tsarisme, negant-se, a l'estil de l'estruç, a reconèixer l'abolició de la monarquia i de la noblesa, l'extirpació del capitalisme i la introducció de l'economia planificada, l'abolició de l'església estatal, i l'educació de les masses en els principis de l'ateisme, l'abolició del senyoriu agrari i la distribució de la terra als vertaders conreadors del sòl. De manera anàloga,

després, del triomf de Stalin sobre el bolxevisme, molts dels mateixos escriptors (com Webbs, els Well i els Laski, que primer criticaren el bolxevisme per a convertir-se després en propagandistes viatgers del stalinisme) tancaren els ulls al fet cardinal i inflexible que, tot i les mesures de repressió utilitzades per necessitats de circumstàncies especials, la Revolució d'Octubre ocasionà una subversió de relacions socials en els interessos de les masses treballadores; mentre que la contrarevolució stalinista ha iniciat subversions socials que contínuament van transformant l'ordre social soviètic en profit d'una minoria privilegiada de buròcrates termidorians. Igualment insensibles als fets elementals són certs renegats del comunisme, molts d'ells satèl·lits de Stalin en una altra època, que amb els caps ben enfonsats al fang de la seua amarga desil·lusió, no adverteixen que, malgrat semblances superficials, la contrarevolució acabdillada per Stalin es diferencia en certs definits punts essencials de les contrarevolucions dels cabdills feixistes; no veuen que la diferència té la seua arrel en la disparitat entre la base social de la contrarevolució de Stalin i la base social dels moviments reaccionaris dirigits per Mussolini i Hitler, i que es desenvolupa paral·lelament a la diferència entre la dictadura del proletariat, fins i tot desfigurada pel burocratisme termidorià, i la dictadura de la burgesia, a la diferència entre un estat de treballadors i un estat capitalista.

A més, aquesta disparitat fonamental té el seu exemple (i en un cert sentit, fins i tot el seu epítom) en la singularitat de la carrera de Stalin comparada amb les carreres dels altres dos dictadors, Mussolini i Hitler, cadascun d'ells iniciador d'un moviment, ambdós agitadors excepcionals i tribuns populars. La seua exaltació política, per fantàstica que sembla, es produí pel seu propi impuls a la vista de tots, en connexió indestructible amb el desenvolupament dels moviments que encapçalaren des del començament. Completament distint és el caràcter de la pujada de Stalin. No pot hom comparar amb res de temps passats. Sembla no tenir prehistòria. El procés de la seua elevació transcorregué en alguna banda, darrere d'una cortina política impenetrable. En un determinat moment, la seua figura, en ple vestit de poder, es destacà sobtadament de la paret del Kremlin, i per primera vegada el món s'adonà de Stalin com a dictador ja fet així. Tant més viu és l'interès amb què la humanitat pensant examina la naturalesa de Stalin, personalment i política. En les peculiaritats de la seua personalitat cerca la clau de la seua fortuna política.

És impossible comprendre Stalin i el seu èxit d'última hora sense comprendre la font principal de la seua personalitat: ànsia de poder, ambició, enveja, una enveja activa, mai endormiscada, a tots els millor dotats, més poderosos, a quants destaquen sobre ell. Amb aquella arrogància característica que és essencial en Mussolini, aquest li digué a un dels seus amics: "Mai he trobat al meu igual." Stalin mai hauria pogut dir tal frase, ni fins i tot als seus amics més íntims, perquè hauria sonat descarnada, absurda, ridícula en excés. En els mateixos quadres bolxevics abundaven homes que superaven Stalin en tots els aspectes, excepte en el de la seua reconcentrada ambició. Lenin estimava molt el poder com a instrument d'acció; però l'amor al poder pel poder mateix li era totalment aliè. No succeeix així amb Stalin. Psicològicament, el poder per a ell sempre fou una cosa a banda dels fins a què aquest s'entén destinat. El desig d'exercir la seua voluntat com l'atleta utilitza els seus músculs per a dominar els altres: heus aquí l'origen de la seua personalitat. Així, la seua voluntat fou adquirint una força cada vegada més concentrada, que es dilatava en agressivitat, en activitat, en radi d'expressió, sense detenir-se davant res. Totes les vegades que Stalin tingué ocasió de convèncer-se que li faltaven molts atributs per a adquirir el poder, tant més intensament s'esforçà per compensar cada deficiència de caràcter, amb tanta més subtileza convertí cada defecte en avantatge sota determinades condicions.

Les acostumades comparacions oficials entre Stalin i Lenin són senzillament indecoroses. Si la base de comparació és l'expansió de la personalitat, és impossible parangonar Stalin ni tan sols amb Mussolini o Hitler. Per pobres que siguem les "idees" del feixisme, els dos victoriosos cabdills de la reacció, l'italià i l'alemany, des del començament mateix dels seus respectius moviments desplegaren iniciativa, impulsaren les masses a l'acció, obriren noves rutes a través de la jungla política. Res d'açò pot dir-se de Stalin. El partit bolxevic fou obra de Lenin. Stalin brollà de la seua màquina política, del seu aparell polític, i continua inseparablement unit al mateix. Mai ha tingut contacte amb les masses o amb els esdeveniments històrics sinó a través de l'aparell. En el primer període del seu accés al poder ell mateix es veié sorprès pel seu propi èxit. Pujà les escales sense seguretat, mirant a dreta i esquerra i per damunt del muscle, sempre disposat a escapolar-se o a cercar refugi. Emprat com a contrapès enfront de mi, l'abonaren i animaren Zinòviev i Kàmenev, i amb menys calor Rikov, Bukharin i Tomski. Cap d'ells pensava aleshores que Stalin arribés a destacar per damunt dels seus caps. En el primer triumvirat, Zinòviev tractava Stalin amb un cert aire circumspecte de protector; Kàmenev, amb un deix d'ironia. //Però ja en parlarem després amb més detall.//

//L'escola stalinista de falsificació no és l'única que floreix avui al camp de la història russa. De fet, deriva una part del seu suport de certes llegendes basades en la ignorància i el sentimentalisme, com les fantàstiques falòrnies relatives a Kronstadt, Makhno i altres episodis de la revolució. Baste saber que allò que el govern soviètic féu en Kronstadt, molt al seu pesar, fou una tràgica necessitat; naturalment, el govern revolucionari no podia "regalar" la fortalesa que protegia Petrograd als mariners insurgents només perquè uns quants dubtosos anarquistes i socialistes-revolucionaris patrocinaren un grapat de camperols reaccionaris i soldats amotinats. Consideracions semblants són aplicables també al cas de Makhno i d'altres elements potencialment revolucionaris que tal vegada tingueren bones intencions, però ho demostraven de forma detestable.//

//Lluny de desdenyar la cooperació de revolucionaris de tots els corrents del socialisme els bolxevics de l'era heroica de la revolució la sol·licitaren amb afany en qualsevol ocasió, i transigien fins al límit per tal d'aconseguir-la. Per exemple, Lenin i jo estudiàrem seriosament una vegada la possibilitat de cedir certes comarques als anarquistes, naturalment amb l'assentiment de la població interessada, i permetre'ls portar a efecte el seu experiment d'ordre social sense estat en la seua jurisdicció. Aquell projecte morí en l'etapa de discussió, i no per culpa nostra. El moviment anarquista deixà de passar per la prova dels fets reals al terreny d'assajos en la revolució russa. Molts dels anarquistes més capaços i sans convingueren que podrien servir millor la seua causa incorporant-se a les files del *nostre* partit.//

//Encara que prenguérem tots sols el poder a l'octubre, demostràrem la nostra disposició a cooperar amb altres partits soviètics, negociant amb ells. Però les seues exigències eren fantàsticament desafortades; pretenien ni més ni menys que la decapitació del nostre partit. Després formàrem un govern de coalició amb l'únic partit que llavors es prestava a la cooperació en termes raonables, que fou el dels socialistes-revolucionaris d'esquerra; però aquests es retiraren del govern en senyal de protesta contra la pau de Brest-Litovsk al març de 1918, i al juliol apunyalaren el govern a traïció col·locant-lo enfront del fet consumat de l'assassinat de l'ambaixador alemany Mirbach i d'un colp d'estat frustrat. ¿Què els hauria agradat als senyors liberals que férem en tals circumstàncies: deixar que la Revolució d'Octubre, el país i nosaltres mateixos, fórem desfets pels nostres traïdors excompanys del govern de coalició i aixafats per l'exèrcit imperial alemany en ple avanç? Els fets són irreductibles. La

Història recorda que el partit dels socialistes-revolucionaris d'esquerra quedà reduït a pols pel xoc dels esdeveniments subsegüents, i molts dels seus membres més llançats es feren lleials bolxevics, entre ells Blumkin, l'assassí del comte Mirbach. ¿Eren els bolxevics simplement venjatius, o eren "liberals" en advertir el mòbil revolucionari darrere de l'estúpid i desastrós acte de provocació de Blumkin, i en concedir-li l'entrada amb plens drets en el partit i en el treball de greu responsabilitat? (I Blumkin no fou l'únic, ni de bon tros, encara que el seu cas siga més conegut que altres d'anàlegs.) Lluny de ferir-nos, la rebel·lió dels socialistes-revolucionaris d'esquerra, que ens privà d'un aliat i company de viatge, ens enfortí comptat i debatut. Finí amb la defecció dels comunistes d'esquerra. El partit estretí els seus rengles. La influència de les cèl·lules comunistes en l'exèrcit i en les institucions soviètiques cresqué enormement. La política del govern adquirí molta major fermesa.//

//Privats de legalitat soviètica al juny de 1918, els partits menxevic i socialista-revolucionari de dreta i centre, després de la seua directa participació en la guerra civil contra el govern soviètic, manifestada no sols en actes de terror individual, sinó també en altres de sabotatge, diversió, conspiració i fins i tot guerra oberta, els bolxevics es veieren obligats a portar també a la llista de proscripció els socialistes-revolucionaris d'esquerra després del seu traïdorenc colp d'estat de juliol. Però el decret promulgat pel Comitè Executiu Central del Soviet de tota Rússia el 14 de juny, expulsant d'aquest organisme els menxevics i socialistes-revolucionaris, i recomanant l'adopció de la mateixa mesura a altres institucions soviètiques es revisà cinc mesos després, quan aquests partits tornaren a la posició de lluita de classes axiomàtica per a socialistes declarats. A l'octubre de 1918, el comitè central dels menxevics reconeixia en una resolució que la revolució bolxevic d'octubre de 1917 fou "històricament necessària", i repudiava "tota mena de col·laboració política amb classes hostils a la democràcia", refusant "participar en qualssevol combinació governamental, fins i tot coberta per la bandera democràtica, basada en coalicions "nacionals generals" de la democràcia amb la burgesia capitalista o dependent de l'imperialisme i el militarisme estranger". En vista de tals declaracions dels menxevics, el Comitè Executiu Central de tota Rússia, en sessió de 30 de novembre de 1918, decretà que es considerés anul·lada la seua resolució de 14 de juny "en quant es refereix al partit dels menxevics". Uns mesos més tard el caire "vers l'esquerra" s'inicià en una secció dels socialistes-revolucionaris. La conferència dels representants de diverses organitzacions de socialistes-revolucionaris als territoris de la Rússia soviètica, que se celebrà el 8 de febrer de 1919 en Petrograd, repudià "resoludament la temptativa de derrocar el govern dels soviets per les armes". Llavors, el Comitè Executiu Central de tota Rússia decretà el 25 de febrer de 1919 l'anul·lació de la seua disposició de 14 de juny de 1918 "amb referència a tots els grups del partit dels socialistes-revolucionaris que consideren obligatòria per a ells l'esmentada resolució de la conferència de partits dels socialistes-revolucionaris".//

//Però a la primavera, una sèrie de sublevacions de kulaks en unes quantes províncies i l'avanç victoriós de Koltxak, induïren aquests partits, a excepció d'alguns dels seus representants, a les posicions d'abans. En conseqüència, el comitè central del Partit Comunista Rus (bolxevic), al maig de 1919, promulgà una disposició "referent a la detenció de tots els menxevics i socialistes-revolucionaris de qualitat, dels que no se sabés personalment que estigueren disposats a recolzar activament el govern soviètic en la seua lluita contra Koltxak". Així es posà en evidència que les anteriors protestes de lleialtat a la "democràcia" soviètica eren simples maniobres per part dels partits menxevic i socialista-revolucionari. La seua constant agitació per l'abolició de la Txeca i de la pena de mort, fins i tot per a espies i contrarevolucionaris, repercutí en benefici dels guàrdies blancs i difongué la desmoralització en la reraguarda de l'Exèrcit Roig.//

//Durant els primers dies (o hores) següents a la insurrecció, Lenin plantejà la qüestió de l'Assemblea Constituent. “Hem d'ajornar-la [insistia], hem d'ajornar les eleccions. Hem d'ampliar els drets electorals atorgant-los als majors de divuit anys. Hem de trobar el mode de rectificar les llistes de candidats. Els nostres no són bons: massa intel·lectuals no provats, quan el que necessitem són treballadors i camperols. Els kornilovians i els cadets [demòcrates constituents] han d'ésser desposseïts d'estat legal.” Als que opinaven: “no és polític ajornar-ho ara; s'interpretarà com a liquidació de l'Assemblea Constituent, sobretot havent-hi acusat nosaltres al Govern Provisional de l'ajornament”, Lenin replicà: “Ximpleries! El que importen són fets, no paraules. Amb relació al Govern Provisional, l'Assemblea Constituent era o pogué haver estat un pas endavant; però amb relació al govern soviètic només pot ésser un pas enrere. Per què no és polític ajornar-la? I si l'Assemblea Constituent resulta ésser un conglomerat de cadets, menxevics i socialistes-revolucionaris, serà això polític?”//

//“Però aleshores serem més forts [argumentaven altres], mentre que ara no ho som. El govern soviètic és pràcticament desconegut a les províncies. I si allí s'assabenten que ajornem l'Assemblea Constituent, la nostra posició serà encara més feble del que ja ho és.” Sverdlov, sobretot, s'oposava enèrgicament a l'ajornament, i ell coneixia millor les províncies que cap de nosaltres. Lenin es quedà sol en la seua posició. Solia moure el cap amb gest de desaprovació, insistint: “És un error, un error evident, que ens pot costar car! Espere que no li coste el cap a la revolució...” Però, una vegada adoptada la decisió contrària a l'ajornament, Lenin concentrà tota la seua atenció en mesures per a posar en pràctica la convocatòria de l'Assemblea Constituent.//

//Mentre, es veié clar que estariem en minoria, fins i tot amb els socialistes-revolucionaris d'esquerra, que es presentaven en la mateixa candidatura que els socialistes-revolucionaris de dreta i eren defraudats a cada pas. “Naturalment, haurem de dissoldre l'Assemblea Constituent [digué Lenin]. Però, i els socialistes-revolucionaris d'esquerra?” No obstant això, el vell Natanson¹⁴ ens tranquil·litzà sobre el particular. Vingué a “assessorar-nos”, però les seues primeres paraules foren: “Em sembla que haurem de dispersar per la força l'Assemblea Constituent.” Lenin exclamà: “Bravo! El que està bé, està bé! Però, voldrà la teua gent anar tan lluny?” Natanson contestà: “Alguns vacil·len, però crec que al fi s'hi avindran tots.” Els socialistes-revolucionaris d'esquerra estaven llavors a la lluna de mel del seu extrem radicalisme: efectivament, consentiren en la dissolució. Lenin es dedicà amb ardor al problema de l'Assemblea Constituent. Intervenía a fons en tots els preparatius, pensava en tots els detalls, i sotmetia Uritski, que, amb gran pesar seu, havia estat designat comissari de l'Assemblea, al turment d'esgotadors interrogatoris.//

---

¹⁴ Marc Andreievitx Natanson, alies Bobrov (1849-1919), un dels grans revolucionaris russos, dirigent populista, formà entre els organitzadors del Cercle Txaikovski, que participà de forma revolucionària important en el moviment *khoxdenie v narod* (marxant vers el poble). Després de la seua deportació en la província d'Arkangel, organitzà en 1876 l'*Obstxestvo Seveniikh Narodnikov* (Societat Populista del Nord), palesament conspirativa, i en aquell estiu inicià i dirigí el grup que realitzà la fuga de Kropotkin. Fundador amb d'altres del partit *Zemlia i Svoboda* (Terra i Llibertat), arribà a ésser dirigent del *Narodnaia Volia* (Voluntat del Poble), després de l'escissió i un destacat protagonista de la seua política de terror. Detingut en 1881 amb motiu de l'assassinat del tsar Alexandre II, fou sentenciat a deu anys de deportació a Sibèria. En 1891 organitzà, amb Víctor Txernov, el partit *Narodnaia Pravo* (Drets del Poble). Detingut en 1894, complí la seua condemna en la fortalesa de Peterpavloski i en Sibèria Oriental. Fou un dels fundadors del partit socialista-revolucionari, membre del seu comitè central i cap de la seua ala esquerra des de 1905. Durant la Primera Guerra Mundial fou un conseqüent internacionalista i un dels inspiradors de la Conferència de Zimmerwald. Passà a ésser un dels dirigents dels socialistes-revolucionaris d'esquerra després de l'escissió de 1917, i en juliol de 1918, després del colp frustrat d'aquest grup contra els bolxevics es posà al capdavant d'una fracció de socialistes-revolucionaris d'esquerra oposada al colp i coneguts com a comunistes revolucionaris. Fou vocal de la Comissió Permanent del Comitè Executiu Central de tota Rússia. Morí al 1919 a l'estranger.

//Incidentalment, Lenin s'ocupà en persona del trasllat d'un dels regiments letons, de composició predominantment proletària, a Petrograd. "El mugic podria vacil·lar si succeeix quelcom [observà], i ací necessitem resolució proletària."//

//Els delegats bolxevics a l'Assemblea Constituent que es reuniren en totes parts de Rússia es distribuïren (per pressió de Lenin i dirigits per Sverdlov) entre totes les fàbriques, instal·lacions i unitats militars. Foren un element important de l'aparell organitzador de la "revolució suplementària" de l'1 de gener. Quant als delegats socialistes-revolucionaris d'esquerra, jutjaven impropï de la seua elevada missió entossudir-se en una lluita: "El poble ens ha elegit: que ens defense." Essencialment, aquells pobletans provincials no tenien la menor idea de com conduir-se, i la majoria d'ells eren covards. Però en compensació, prepararen amb gran meticulositat el ritual de la primera sessió. Disposaren ciris, per si els bolxevics apagaven la llum elèctrica, i gran quantitat d'entrepans, per si faltaven provisions. Així, la Democràcia, armada d'entrepans i ciris, presentà batalla a la Dictadura. El poble no pensà ni tan sols un moment en defensar als qui es tenien pels seus elegits, quan no eren més que vagues ombres d'un període revolucionari definitivament caducat.//

//Jo estava en Brest-Litovsk quan es liquidà l'Assemblea Constituent. Però, tan prompte com fui a Petrograd amb motiu d'una conferència, Lenin em féu el relat de la dissolució: "Fou, naturalment, molt arriscat per a nosaltres no demorar la seua convocatòria [...], una vertadera imprudència. Però, en última instància, resultà millor així. La dissolució de l'Assemblea Constituent pel govern és una liquidació franca i total de la democràcia de forma en nom de la dictadura revolucionària. Des d'ara, l'elecció no suscitarà dubtes." Així, la generalització teòrica anà de la mà amb l'ús del regiment de fusellers letons.//

//Indubtablement, fou llavors quan Lenin concebí amb tota claredat les idees que després formulà en el I Congrés de la Komintern, en les seues notables tesis sobre la democràcia.¹⁵//

//Com és ben sabut, la crítica de la democràcia formal té la seua pròpia i dilatada història. Nosaltres i els nostres predecessors explicàvem el caràcter transitori de la revolució de 1848 pel col·lapse de la democràcia *política*. Aquesta havia estat substituïda per la democràcia "social". Però l'ordre social burgès fou capaç d'obligar l'última a ocupar el lloc que la democràcia pura ja no podia sostenir. La història política passà després per un període perllongat durant el qual la democràcia social, surant a costa de la seua crítica de la democràcia pura, exercia realment el paper d'aquesta última, i se saturà per complet dels seus vicis. El que ocorregué s'havia repetit més d'una vegada en la història; l'oposició es veié cridada a resoldre de forma conservadora les tasques mateixes que les forces compromeses d'ahir no eren ja capaces de portar endavant. Començant com a estat provisional de preparació per a la dictadura proletària, la democràcia havia arribat a ésser el suprem criteri, l'últim ressort regulador, l'inviolable santuari dels santuaris, açò és, la més refinada hipocresia de l'ordre social burgès. El mateix havia succeït en el nostre cas. Després de rebre un colp mortal a l'octubre, la burgesia intentà ressorgir al gener sota la forma sacrosanta de l'Assemblea Constituent. L'ulterior desenvolupament victoriós de la revolució proletària, després de la dissolució franca, manifesta, brusca de l'Assemblea Constituent, assestà a la democràcia el colp de gràcia del que mai es recobrarà. Per això tenia raó Lenin en dir: "En última instància, resultà millor així." Sota l'aspecte de l'Assemblea Constituent socialista-revolucionària, la república de febrer havia aprofitat simplement l'oportunitat de morir per segona vegada. [Quan, durant el breu mandat de Kàmenev com a primer

¹⁵ Veure *Tesis sobre la democràcia burgesa i la dictadura del proletariat*: <http://grupgerminal.org/?q=node/385> [NdT]

president de la república (en qualitat de president del Comitè Executiu Central del Soviet) i per iniciativa seua] fou abolida la pena de mort contra soldats promulgada per Kerenski, la indignació de Lenin no tingué límits. “Absurd! [clamà]. Com compteu que una revolució segueisca endavant sense execucions? Creieu de veres que podeu tractar amb tots aqueixos enemics després de desarmar-vos? Quines altres mesures de repressió existeixen? La presó? Qui dóna importància a això durant una guerra civil, quan ambdues parts confien en vèncer?” Kàmenev tractà d’argumentar que es tractava només de revocar la pena de mort instituïda per Kerenski, especialment contra els desertors. Però Lenin es mostrà irreconciliable. S’adonava clarament que darrere del decret d’abolició s’ocultava una actitud frívola enfront de les dificultats inaudites que ens esperaven. “Una equivocació [reiterà], blanor imperdonable, il·lusions pacifistes”, etc. Proposà que es revoqués immediatament el decret, però hom li objectà que això produiria una impressió desfavorable. Algú suggerí que seria millor recórrer a les execucions quan es veïés que no hi havia un altre remei. Finalment, l’assumpte es deixà com estava.//

//“I què passaria [em preguntà una vegada Vladimir Ilitx d’improvís] si els guàrdies blancs ens mataren als dos? Seran capaços Bukharin i Sverdlov de fer front a la situació?” [Al principi, Lenin confiava en Sverdlov més que en Stalin per a centralitzar el poder amb mà dura. Sverdlov fou qui primer definí la divisió de funcions entre el partit i les màquines polítiques dels soviets. Se l’elegí president del primer Comitè Constitucional (del que formava part Stalin). Sverdlov incorporà en aquella primera constitució soviètica no sols els principis teòrics del leninisme, sinó també l’experiència pràctica inicial d’administració en matèries com ara la correlació entre els òrgans centrals i locals del govern soviètic, els comitès de pobres i els soviets a les aldees, les fronteres i funcions de les repúbliques constituents i de les regions autònomes, i moltes qüestions específiques que la teorització mai hauria pogut comprendre concretament. “Sverdlov [d’acord amb un panegíric de Stalin] fou un dels primers, si no el primer, que hàbilment i sense esforç resolgué [...] la complexa tasca organitzadora [...] de construir la nova Rússia [...] El govern dels soviets, el govern dels obrers i els camperols”, que “per primera vegada en la història de la humanitat” escometé l’empresa de convertir “el partit fins llavors il·legal en una entitat nova, creant els instruments de correlació entre el partit i els soviets, assegurant la direcció del partit i el desenvolupament normal dels soviets...”.] Sverdlov era vertaderament irremplaçable: resolt, animós, ferm, expedit, un tipus de bolxevic insuperable. Lenin pogué conèixer i estimar plenament Sverdlov en aquells mesos d’inquietud. Moltes vegades, en telefonar Lenin a Sverdlov suggerint-li aquesta o l’altra mesura d’urgència, rebia com a invariable resposta: “Ja!”, expressió de què estava fet el que interessava. Sovint bromejàvem sobre això, dient: “Amb Sverdlov no cal dubtar: ja!”//

//[Quan es creà el Comissariat Popular d’Inspecció d’Obrers i Camperols, es designà Stalin per a exercir-lo. En proposar la creació d’aquest nou comissariat en el VIII Congrés de 1919, Zinòviev el descrivia com “un comissariat de control socialista que inspeccione totes les unitats del nostre mecanisme soviètic, enfonsant els seus tentacles en totes les branques de l’esforç constructiu dels soviets”. Lenin no tingué empatx en recolzar la designació de Stalin per a aquell ministeri de ministres, quan, en replicar a les objeccions dels opositoristes, digué:]//

//“Ara, parlem de la Inspecció d’Obrers i Camperols. És una empresa gegantina [...] Cal posar al seu capdavant un home d’autoritat; altrament, ens enfonsarem al fang, ens ofegarem en minúscules intrigues. Crec que ni el mateix Preobrazenski podria proposar una altra candidatura que la del camarada Stalin.”//

//[La funció del nou comissariat era extirpar de totes les institucions soviètiques la burocràcia i la paperassa. No obstant això, sota Stalin no trigà en convertir-se en planter d'intrigues polítiques i en un dels principals instruments amb què aixecà el seu aparell polític. En un memoràndum confidencial datat l'1 d'abril de 1922, Trotski escrigué al respecte:]//

//“És impossible tancar els ulls al fet que el Rabkrin està ple precisament de persones que han fracassat en diverses esferes. D'ací prové també l'extraordinari desenrotllament d'intrigues en el Rabkrin, que ja fa temps que s'ha convertit en proverbial en tot el país. No hi ha raó per a suposar que aquesta institució (no els seus petits cercles rectors només, sinó tota l'organització) es pot sanejar i enfortir, perquè en el futur els activistes eficients se seguiran destinant a l'autèntic treball, i no a la seua inspecció, Resulta, doncs, evident la fantasia del pla de millorar la maquinària de l'estat soviètic mitjançant la palanca del Rabkrin.”//

//[A aquesta crítica contestà Lenin el 6 de maig:]//

//“El camarada Trotski està radicalment equivocat respecte al Rabkrin. Amb el nostre desenfrenat “departamentalisme”, fins i tot entre els millors comunistes, el baix nivell cultural dels nostres funcionaris, les intrigues entre unes i altres branques del govern [...] és impossible seguir endavant sense el Rabkrin. Hem de treballar sistemàticament i persistent, per a convertir-lo en el mecanisme d'inspecció i millora de totes les activitats governamentals.”//

//[Però Lenin no trigaria molt en canviar d'opinió sobre aquest tema, i en almar-se encara més que Trotski per l'empatx de burocràcia i la corrupció d'aquest comissariat instituït precisament per a combatre-la.]//

//Stalin trobà els més lleials dels seus primers col·laboradors en Ordxonikidze i Dzerzinski, ambdós en desgràcia amb Lenin aleshores. Ordxonikidze, dotat indubtablement de fortalesa, decisió i fermesa de caràcter, era en essència home d'escassa cultura, irascible i completament incapaç de dominar-se. Mentre fou un revolucionari, predominaren el seu abrivament i el seu esperit de sacrifici; però en esdevenir funcionari important, la seua rudesia i rusticitat apagaren qualsevol altra qualitat. Lenin, que havia sentit per ell simpatia en un altre temps, a poc a poc fou apartant-se'n, i Ordzonikidze ho advertí. Les seues relacions tibants arribaren al límit quan Lenin proposà excloure'l del partit per un any o dos, com a sanció per abús de poder.//

//Anàlogament s'extingí el seu afecte vers Dzerzinski. Aquest es distingia per la seua profunda honestat, caràcter apassionat i impulsivitat. El poder no aconseguí corrompre'l. Però no sempre la seua capacitat estigué a l'altura de les missions que se li confiaren. Invariablement se'l reelegia per al comitè central; però, mentre Lenin visqué, no es podia pensar en incloure'l en el politburó. En 1921, o potser en 1922, Dzerzinski, home excessivament altiu, se'm queixà, amb to de resignació en la seua veu, que Lenin no li atribuís capacitat política. Com és natural, fiu allò que poguí per tal de dissuadir-lo. “No em considera organitzador, home d'estat”, insistia Dzerzinski. “Què et fa pensar així?” “S'obstina en no acceptar el meu informe com a comissari popular de vies de comunicació.”

Segons sembla, Lenin no estava molt entusiasmat amb l'informe de Dzerzinski en tal concepte. En realitat, Dzerzinski no era un organitzador en el sentit ampli de la paraula. Solia reunir els seus col·laboradors i organitzar-los entorn de la seua persona, però no d'acord amb el seu mètode. Aquest mètode no era evidentment el més oportú per a posar ordre al Comissariat de Vies de Comunicació. En 1922, Ordxonikidze i Dzerzinski se sentien molt descontents de la seua posició respectiva, i molestos en grau considerable. Stalin els reclutà immediatament.//

//[Mentre, en el mateix partit s'havia produït un canvi subtil, però penetrant. La lluita per la democràcia dins del partit s'havia iniciat al recinte del X Congrés, girant principalment entorn del lema de les justes relacions entre l'estat, el partit i els sindicats. L'anomenada oposició obrera, dirigida per Shliapnikov i, Kollontai, proposava un programa que els cercles rectors havien denunciat com "una desviació anarcosindicalista". Segons els historiadors oficials, aquest programa propugnava que els sindicats, com a organitzadors de la producció assumiren no sols les funcions de l'estat, sinó també les del partit. Trotski, al contrari, sostenia que essent essencial perseguir una política igualitària al camp del consum, era encara necessari continuar insistint per algun temps en els "mètodes de xoc" en l'esfera de la producció, la qual cosa, segons Trotski, significava "acomodar la maquinària sindical al sistema administratiu de règim econòmic", i de conformitat amb els seus adversaris, convertir els sindicats en institucions estatals. Lenin opinava que els sindicats havien de continuar sota el control del partit, i convertir-se cada vegada més en una vasta "escola de comunisme". En aquesta controvèrsia, Stalin recolzà el criteri de Lenin. Al congrés es manifestaren altres diverses opinions sobre el tema, però l'assumpte es reduí principalment a una controvèrsia triangular entre els grups els portaveus principals dels quals foren Lenin, Trotski i Kollontai. A més, la discussió no es limità a les sessions del mateix congrés, sinó que prosseguí públicament i envaí les institucions soviètiques de tot tipus.]//

//[Aquesta atmosfera de lliure discussió havia canviat radicalment quan el partit es reuní en el seu XI Congrés, celebrat entre el 2 de març i el 2 d'abril de 1922. Durant l'any transcorregut, en haver estat oficialment proscrietes les fraccions per acord del X Congrés, els oposicionistes s'organitzaren clandestinament tan bé que diverses proposicions patrocinades pel grup rector en l'XI Congrés foren rebutjades per gran majoria.]//

//[Els oposicionistes no sols donaren mostres del seu coratge secretament, sinó que hi hagué turbulentes expressions d'aprovació quan l'oposicionista Riazanov apostrofà al grup dominant en una de les seues intervencions i quan els delegats s'oposaren amb tenacitat a expulsar del partit els dirigents de l'oposició obrera, Shliapnikov, Medvedev i Kollontai, desafiant resolta la petició de Lenin en aquest sentit. L'oposició oberta, a més a més, era simptomàtica d'una oposició secreta força més extensa. El grup rector considerava els dissidents tàcits més perillosos encara, perquè les seues maquinacions estaven carregades de penoses sorpreses. Era indubtable que el sistema de responsabilitat dividida entre tres membres iguals del secretariat, cadascun poc favorable a fer-se plenament responsable, era inadequat per a afrontar la funció inherent a la secretaria de designar camarades "lleials" per als llocs clau i elegir delegats "lleials" per als congressos del partit. Lenin i els seus adjunts decidiren, en conseqüència, reforçar la secretaria en dos sentits: instituint el càrrec de secretari general, amb els altres dos membres en qualitat d'auxiliars seus més bé que com a col·legues, i elegint per a aqueix lloc l'home més capaç de portar-lo amb mà dura, a Iossif Stalin. Dos dels seus millors seguidors, Molotov i Kuibishev, foren designats ajudants seus.]//

//[Stalin fou elegit secretari general el 2 d'abril de 1922. Dos mesos després, Lenin caigué greument malalt. Llavors, una propícia combinació de circumstàncies, més que les seues pròpies maquinacions, situà ja a Stalin en una posició potencialment estratègica. Si Lenin s'hagués restablert ràpidament, és probable que Stalin hagués recaigut en la foscor; és probable, no absolutament segur. Però la malaltia de Lenin fou de mal en pitjor.]//

Les relacions entre Lenin i Stalin es pinten oficialment com d'íntima amistat. Realment, aquestes dues figures polítiques estaven a gran distància, no sols pels deu anys de diferència d'edat que hi havia entre ambdós, sinó, fins i tot, per les mateixes dimensions de les seues personalitats respectives. No podia haver-hi amistat entre l'un i l'altre. Sens dubte, Lenin arribà a apreciar la capacitat de Stalin com a organitzador pràctic durant l'atzarosa època de la reacció de 1907 a 1913. Però en els anys de règim soviètic, la rudesia de Stalin li repel·lia cada vegada més, reduint les possibilitats d'una plàcida col·laboració entre ells. Per açò, sobretot, Stalin seguí en tàcita oposició contra Lenin. Envejós i ambiciós, Stalin no podia menys d'entossudir-se en sentir a cada moment la indiscutible superioritat intel·lectual i moral de Lenin. [Variant constantment de grau, aquesta inestable] relació persistí [en termes prou satisfactoris per a tots els fins pràctics] fins que Lenin caigué tan greument malalt [que s'abstingué de participar activament en els assumptes d'estat], i llavors es convertí en una oberta pugna que culminà en ruptura final.

[Ja a la primavera de 1920], en celebrar-se el cinquantenari de Lenin, Stalin tingué l'atreuiment de pronunciar un discurs sobre els errors del festejat. Difícil és de dir quins mòbils el guiaren a fer-ho; en tot cas, el discurs semblà tan fora de lloc a tots, que l'endemà, 24 d'abril, [en la seua ressenya de l'acte], tant *Pravda* com *Izvestia* es limitaren a consignar que el “camarada Stalin parlà de diversos episodis del treball d'ambdós en comuns abans de la revolució”. Però també aleshores Stalin es posà en evidència consignant en lletra de motlle el que havia après i deixat escrit per a la mateixa ocasió, amb el títol de *Lenin com a organitzador i director del Partit Comunista Rus*. A penes mereixeria aquest article l'intent de descobrir-hi algun valor teòric o literari. Baste dir que comença afirmant el següent:

“Mentre a l'oest (a França, a Alemanya) el partit obrer es nodria dels sindicats en condicions que permetien l'existència d'un i altres [...] a Rússia, per contra, la formació d'un partit proletari es realitzà sota l'absolutisme més cruel...”

Aquesta afirmació seua, exacta quant a Gran Bretanya, que deixa d'esmentar com a exemple, dista de ser-ho quant a França, i és una monstruosa falsedat en el que fa a Alemanya, on el partit havia creat els sindicats pràcticament del no-res. Fins ara, com en 1920, la història del moviment obrer és un llibre tancat per a Stalin, i, per consegüent, continua essent inútil esperar-ne orientació teòrica en aquest terreny.

L'article és interessant perquè no sols en el títol, sinó en tota la seua concepció de Lenin, l'autor l'aclama primer com a organitzador, i només en segon terme com a dirigent polític. “El mèrit màxim del camarada Lenin [que Stalin consigna en primer lloc] està en el seu furiós atac contra la falta de mètode organitzador dels menxevics.” Concedeix crèdit a Lenin pel seu pla d'organització, perquè “generalitzava magistralment l'experiència organitzadora dels millors activistes pràctics”. I més endavant:

“Només en virtut d'aquesta política organitzadora, el partit pogué consolidar la unitat interna i la sorprenent solidaritat que li permeté sorgir sense esforç de la crisi de juliol i de Kerenski, sostenir a coll la Revolució d'Octubre, salvar el difícil període de Brest sense crebant i organitzar la victòria sobre l'Entente...”

Només després afegia Stalin: “Però el valor organitzador del Partit Comunista Rus representa únicament un costat de la qüestió”, i torna llavors al contingut polític de la tasca del partit, al seu programa i a la seua tàctica. No és exagerat dir que cap altre marxista i, per descomptat, cap marxista rus, hauria compost d'aquesta manera un elogi de Lenin. Certament, les qüestions d'organització no constitueixen la base de la política, sinó més bé les derivacions de la cristal·lització de la teoria, el programa i la pràctica. I no és casual que Stalin conceptués com a bàsica la palanca organitzadora; tot allò que

tracte de programes i polítiques fou sempre per a ell essencialment un ornament de l'organització com a base.

En el mateix article, Stalin formulava per última vegada, si fa o no fa correctament, el criteri bolxevic, prou nou llavors, del paper del partit proletari sota les condicions de les revolucions democraticoburgeses de l'època. Ridiculitzant els menxevics, Stalin escrivia que els qui havien dirigit malament la història de les antigues revolucions es figuraven que "... el proletariat no pot tenir l'hegemonia en la revolució russa; la direcció ha d'oferir-se a la burgesia russa, a la mateixa burgesia que era oposada a la revolució. El camperol s'ha de col·locar igualment sota el patrocini de la burgesia, relegant el proletariat al paper d'una oposició d'extrema esquerra. Aquests repugnants ressos d'un detestable liberalisme eren allò que els menxevics oferien com última paraula d'autèntic marxisme..."

És sorprenent que només tres anys més tard, Stalin apliqués aquesta mateixa concepció, paraula per paraula i literalment, a la revolució democraticoburguesa xinesa, i després, amb cinisme incomparablement major, a la revolució espanyola de 1931-1939. Una inversió tan monstruosa no hauria estat possible de cap manera si Stalin hagués assimilat i comprès bé el concepte leninista de revolució. Però allò que Stalin havia assimilat, era simplement el concepte leninista d'un aparell centralitzat de partit. Tot just que compregué allò, perdé de vista les consideracions teòriques de què es deriva, la seua base programàtica quedà reduïda a poc més de res, i, d'acord amb el seu propi passat, el seu propi origen social, preparació i educació, estava naturalment inclinat cap a una concepció petit burgesa, cap a l'oportunisme, cap a la transacció. En 1917 no arribà a realitzar la fusió amb els menxevics només perquè Lenin li ho impedí; en la revolució xinesa féu realitat el criteri menxevic amb mètodes bolxevics, açò és, amb l'aparell polític centralitzat que per a ell era l'essència del bolxevisme. I amb experiència molt major, amb una eficàcia perfeccionada, realment mortal, desenvolupà la mateixa política en la revolució espanyola.

De manera que si l'article de Stalin sobre Lenin, que s'ha reproduït des d'aleshores innumerables vegades en multitud d'exemplars i d'idiomes, era una caracterització prou senzilla del seu tema, ens subministra la clau de la naturalesa política del seu autor. Fins i tot conté línies que, en un cert sentit, són autobiogràfiques:

"No rares vegades els nostres mateixos camarades (no sols els menxevics) acusaren el camarada Lenin d'ésser massa propens a polèmiques i escissions en la seua pugna irreconciliable contra els conciliadors [...] No hi ha dubte que ambdues coses es produïren al seu temps..."

En 1920, Stalin considerava encara Lenin massa propens a polèmiques i escissions, com l'havia jutjat ja en 1913. A més, justificava aquesta tendència en Lenin sense eliminar l'estigma de les acusacions que el pintaven com donat a exageracions i a l'extremisme.

//[Lenin servava tot funcionari útil com un tresor. Era afectuós amb tots ells. El veiem xerrant "deu o quinze minuts" a la capçalera de Sverdlov, agonitzant de grip, malgrat el risc d'infecció; el veiem reprenent Tsuríupa: "Benvolgut A. D.: T'estàs tornant insofrible de veres en el maneig de la propietat del govern. Les teues ordres: cura de tres setmanes! I has d'obeir les autoritats mèdiques que volen enviar-te al sanatori. Fes-me cas, doncs, que no és productiu ésser descuidat amb la mala salut. Has de posar-te bo!" D'anàloga manera, quan Stalin hagué de fer-se una operació en el Soldatenkovski, hospital de Moscou, al desembre de 1920, Lenin, segons testifica el metge que atenia Stalin, doctor Rosanov,]//

//"... em trucava per telèfon diàriament, dues vegades, al matí i a la nit, i no sols em preguntava per la seua salut, sinó que insistia a demanar qualsevol classe de detalls.

L'operació practicada al camarada Stalin fou molt difícil. Calia fer una ampla incisió entorn de l'apèndix per a extirpar-se'l, i no vèiem possibilitat de garantir l'èxit. Era evident que Vladimir Ilitx se sentia preocupat. "Si passés quelcom [em digué], telefone'm a l'instant, a qualsevol hora, de nit o de dia." Quan, quatre o cinc dies després de l'operació, tinguérem la certesa que ja no hi havia perill i li ho comunicuí així, exclamà en to d'absoluta sinceritat: "Gràcies, moltes gràcies...! Però seguiré emprenyant-lo amb les meues diàries telefonades de totes maneres."//

//"Una vegada, en visitar el camarada Stalin a la seua habitació, m'hi trobí amb Vladimir Ilitx. Em saludà cordialment, i cridant-me a banda em féu una infinitat de preguntes a propòsit de la malaltia i el restabliment del camarada Stalin. Li diguí que era necessari enviar-lo una temporada a descansar, perquè es recuperés el millor possible de la penosa operació. I llavors ell assentí: "Açò és el que li estava dient! Però no vol fer-me cas. No obstant això, jo ho arreglaré. Però no en un dels sanatoris. Em diuen que estan ben ara, però gens bo he vist en ells encara." Jo li proposí: "Per què no va directament a les seues muntanyes natal?" Al que Vladimir Ilitx respongué: "Té vostè raó! Allí estarà més lluny de tot, i ningú l'importunà. Ens hi ocuparem."//

//[Però Stalin ajornà la seua visita a la seua Geòrgia natal fins a juliol següent. En el curs d'aquella tornada seua a Geòrgia, on es trobà amb una oposició bel·licosa, Stalin recaigué en la seua malaltia. El 25 de juliol de 1921, Lenin telegrafia a Ordxonikidze, lloctinent de Stalin i principal executor de la política i el programa de "pacificació" a Geòrgia:]//

//"He rebut el teu 2.064. Envia'm nom i adreça del metge que assisteix Stalin, i digues-me quants dies ha estat Stalin sense treballar. Espere la teua resposta per telegrama xifrat. Assistiràs al ple del 7 d'agost? Nm. 835.

Lenin."//

//[I el 28 de desembre de 1921, Lenin envià la següent nota a un dels seus secretaris:]//

//"Recorde'm demà que he de veure Stalin, i abans (ejec. 29-XII-21) connecte'm per telèfon amb OBUJ (Dr.), sobre Stalin."//

//[Menys de tres mesos més tard, el mateix Lenin estava massa malalt per a assistir a un ple del comitè central, si bé s'aprestava a participar en l'XI Congrés. Dos mesos després, Lenin s'expressava amb dificultat i tenia el braç i la cama dreta impedita, a conseqüència del seu primer atac d'arteriosclerosi aguda del 26 de maig de 1922, no se'n donaren notícies fins al 4 de juny. Després d'interminables millores i recaigudes en el curs de l'estiu, Lenin es restituí a les seues funcions a l'octubre, i el mes següent, fins i tot parlà davant el IV Congrés de la Internacional Comunista, en ocasió del cinquè aniversari de la Revolució d'Octubre. Però estava massa malalt per a concórrer al X Congrés dels Soviets de la tot just acabada de constituir Unió Soviètica a finals de desembre, perquè patí un segon atac, el qual l'immobilitzà enterament el braç dret, el 16 del mateix mes. Havia acabat la seua activa participació en els assumptes de l'URSS. Igualment que Moisès en la Muntanya Nebo, contemplava des de lluny la terra promesa al proletariat mundial, i en els seus intervals de calma entre els atacs, dictà les seues últimes disposicions, el seu testament, que finí el 4 de gener de 1923: els seus assajos *Sobre la Cooperació, La nostra Revolució, Com s'hauria de reorganitzar la Inspecció d'Obrers i Camperols, Val més menys i millor* i *Pàgines d'un Diari*. Aquests mesos compregueren l'últim dels esforços creadors de Lenin, que culminà la nit del 5 al 6 de març, en dictar la seua última lletra a Stalin, trencant amb ell tota relació de camaraderia. El 9 de març l'escometé l'últim i més terrible accés, que el sumí en una agonia d'atroços patiments, agreujats per l'insomni i l'excitació nerviosa. Ja no podia

parlar, i tenia mig cos completament paralitzat. Però la seua voluntat de viure i d'actuar era indomable.]]

[[Cap a les acaballes de l'estiu següent millorà un poc, cessà el continu malson de l'insomni, començà a caminar, podent de nou parlar una altra vegada. A l'octubre, ja en condicions de caminar recolzat en un bastó, es féu portar a Moscou, on visità el seu despatx del Kremlin i en tornar a Gorki es detingué en l'Exposició d'Agricultura que aleshores s'estava organitzant. Diàriament li tornava l'ús de la paraula. No semblava ja llunyà el dia del seu complet restabliment. I llavors, en despertar-se indisposat el 20 de gener de 1924, es queixà de mal de cap, inapetència i malestar general. El següent dia tornà a sentir-se malament, esmorzà i menjà lleugerament, a instàncies dels que el rodejaven. En acabant de dinar es gità un estona. A les sis de la vesprada li sobrevingué un fort atac i la seua respiració es féu cada vegada més fatigosa, es posà pàl·lid, li pujà la temperatura a salts, i perdé el coneixement, morint als cinc minuts. Una hemorràgia cerebral paralizà els seus òrgans respiratoris i la vida s'extingí dins d'ell. Justament quinze anys i set mesos a partir d'aleshores, la vida del seu col·laborador en el que el món conegué com a Govern Lenin-Trotski havia de cessar així mateix per hemorràgia cerebral, aquesta vegada provocada de forma menys subtil pel colp de piolet d'un assassí. Lenin tenia cinquanta-quatre anys menys tres mesos quan morí; Trotski era, en morir, set anys més vell. Stalin, a qui el seu més devot admirador entre els periodistes americans, després de dèsset anys de pacients serveis, hauria de descriure com "un animal de presa, que jogueteja primer amb la seua víctima per a recrear-se en la seua força, i després la immobilitza a colps, i retrocedeix a observar l'efecte, matant-la finalment", ha sobreviscut a ambdós. Durant la malaltia de Lenin es cuidà d'assentar els mitjans d'aquesta supervivència.]]

[Quan Lenin patí el primer atac, es féu creure a tothom, fins i tot en la Rússia dels soviets, que la seua malaltia no era greu i que aviat tornaria a les seues activitats. Era un home de fèrria tenacitat en cos i esperit, i a penes havia passat la cinquantena. Al principi, els membres del politburó compartiren sincerament aquella opinió. Senzillament, no es preocuparen de desenganyar el públic (ni tan sols els treballadors i camperols de la Unió Soviètica ni els camarades de la base del partit) quan, més tard, es veié que la veritat era força distinta. Amb Lenin malalt passatgerament, es donà per segur que el politburó seguiria endavant. Tanmateix que per a tots, en general, semblava ésser Trotski el més probable successor de Lenin, i així pensaven també els membres més joves del partit, els cabalers polítics de l'aparell d'aquest no veien en Trotski un digne successor d'Ilitx, enfront de qui no molts anys abans havien alçat fraccions, ni tampoc en altres membres del politburó, tots els quals semblaven simples escuders, comparats amb el líder indiscutible. L'única successió imaginable de Lenin, passatgerament malalt o definitivament allunyat, era un directori de eminències del partit, membres titulars o suplents del politburó i del comitè central. Açò se suposava haver succeït tot just que Lenin caigué malalt.]

[Però, en realitat, ocorregué quelcom distint. La successió es confià a un triumvirat que dirigia Zinòviev, amb Kàmenev de suplent i Stalin de col·laborador més jove. //Així, per a bé o per a mal, Zinòviev esdevingué successor de Lenin per obra de la seua majoria al si del politburó, degut no a què els seus col·legues el conceptuaren com més apte i meritori sinó, per contra, a que el tenien com menys capaç de dirigir i més vulnerable políticament. Dels set components del politburó, Lenin estava malalt; Trotski, aïllat en la seua opinió d'ésser el successor natural de Lenin, opinió molt estesa fora de l'aparell del partit, i que li feia el membre més temut i avorrit dins del politburó i entre els cabalers del partit; Zinòviev tenia el sòlid suport de Kàmenev i Bukharin (els qui se sentien més lliures d'expressió i acció i amb oportunitat d'estendre la seua esfera

d'influència sota la direcció nominal d'aquell) i el suport reticent de Stalin, que encara no estava en condicions d'imposar-se, a més del concurs de Tomski. Tots comprenien tàcitament, menys Zinòviev mateix, no sols en el politburó, sinó també en el comitè central, on també gaudia de majoria, que era només un testaferro i no un líder, i açò únicament mentre es comportés d'acord amb els secrets desitjos de cadascun dels altres, que consistien a deixar-lo gaudir d'aquella aurèola fins que el vertader cap es considerés preparat per a apoderar-se'n.]]

[A qui preferia Lenin com a successor seu? Fins al seu segon atac, sobre el 16 de desembre de 1922, no havia dedicat una seriosa atenció a l'assumpte, confiat en restablir-se i assumir de nou la direcció. El seu testament, escrit diversos dies més tard, era positivament un esforç per exposar el seu sincer parer sobre els diversos candidats, més bé que per fixar la seua decisió. Precisament pel poder que li procurava el seu immens prestigi, no li agradava imposar la seua voluntat. Manifestava les seues preferències i les seues objeccions, feia recomanacions, especialment sobre la separació de Stalin del càrrec de secretari general, a causa de la seua "rudesia" i la seua "deslleialtat", però no passava d'opinar a propòsit de com podrien col·laborar millor els seus successors, i de prevenir contra el desastre que seria per al partit i la causa bolxevic un seriós conflicte entre Trotski i Stalin. No obstant això, abans de transcórrer dos mesos cregué necessari adoptar la ferma i irrevocable decisió de trencar formalment les seues relacions de camaraderia (que era tant com tallar tot vincle polític i personal) amb un sol dels seus lloctinents, amb Stalin. Aquesta "excomunió" es produí durant el curs dels preparatius per al XII Congrés del partit, al que Lenin, prostrat pel seu tercer atac greu, no pogué assistir. Era el primer congrés que se celebrava sense Lenin, i el primer també atestat de delegats de la collita particular del secretari general. Marcava el començament de la fi del règim leninista i el clarejar del stalinisme com nova orientació política.]

[La ruptura entre Lenin i Stalin es produí després de pacients esforços per part de Lenin per a evitar-la. Quan], en l'XI Congrés, cap a fins de març de 1922, Zinòviev i els seus més fidels aliats recolzaven Stalin per al càrrec de secretari general, esperant aprofitar l'hostilitat d'aquest cap a mi en el seu propi benefici, Lenin posà objeccions a la seua candidatura (en una discussió extraoficial entre els seus íntims), advertint que "aquell cuiner no faria més que plats molt carregats de pebre". Temia que es reproduís la seua malaltia, i estava desitjós d'aprofitar el temps que transcorregués fins al seu pròxim accés, que podria ésser-li fatal, per a establir una direcció col·lectiva harmònica per acord comú, i particularment per a arribar a una intel·ligència amb Stalin. D'aquí l'intens esforç per la seua banda per tal de coordinar la seua pròpia tasca amb la de la secretaria. Era molt meticulós quant a sostenir l'autoritat de Stalin. Encara el 21 d'octubre de 1922, Lenin rebutjà la indignada protesta de l'oposició georgiana contra Stalin i Ordxonikidze amb un telegrama que alçava l'epidermis. De manera anàloga continuà defensant-lo o atenuant les crítiques de què era objecte mitjançant moderats reprotxes d'altres decisions. El trencament no sorgí fins que Lenin es convencé que Stalin era incorregible. La qüestió georgiana fou només un dels motius que conduïren a tal desenllaç.]

L'única peça de literatura marxista seriosa que Stalin haja afegit mai a l'arsenal de teoria bolxevic es referia a la qüestió de les nacionalitats, i datava de 1913. És de presumir que contingués la suma i compendi de les seues pròpies observances en el Caucas, els resultats de conclusions extretes del treball revolucionari pràctic i algunes generalitzacions històriques àmplies que, com ja hem consignat, havia plagiat de Lenin. Stalin se les havia apropiat en sentit literari, açò és, enfilant-les amb les seues pròpies conclusions, però sense digerir-les per complet i, per descomptat, sense assimilar-les.

Açò es veié plenament en el curs del període soviètic, en què els problemes resolt per escrit reaparegueren sota forma de tasques administratives d'importància culminant, determinant com a tals tots els altres aspectes de la política. Llavors fou quan quedà demostrat que majoritàriament era fictícia la tan cloquejada concòrdia de Stalin amb Lenin en tot, i, especialment, la seua solidaritat de principis en matèria de nacionalitats.

En el X Congrés, de març de 1921, Stalin havia llegit de nou el seu inevitable informe sobre la qüestió nacional. Com sol succeir si és el cas, per obra de l'empirisme, deduïa generalitzacions, no del material viu, no de l'experiència del govern soviètic, sinó d'abstraccions inconnexes i exemptes de coordinació. En 1921, com en 1917, continuava repetint l'argument general de què els països burgesos no podien resoldre els seus problemes nacionals, en tant que la terra dels soviets tenia totes les possibilitats de fer-ho. L'informe produí desencant i fins i tot perplexitat. En el curs del subsegüent debat, els delegats més interessats en la qüestió, principalment els de partits minoritaris nacionals, expressaren la seua disconformitat amb ell. Fins i tot Mikoïan, que era un dels millors aliats de Stalin i arribà a ésser després un dels seus escuders més devots, es queixava que el partit necessitava instruccions respecte "als canvis que procedia introduir en el sistema, i al tipus d'ordre soviètic que calia instrumentalitzar en les nacions limítrofes [...] El camarada Stalin res en diu".

Els principis mai exerciren influència sobre Stalin, i en la qüestió nacional potser menys que en cap altra. La tasca administrativa immediata sempre se li apareixia més gran que totes les lleis de la història. En 1905 s'adonà del moviment creixent de les masses només amb permís del seu comitè de partit. Als dies de la reacció defensà el moviment clandestí perquè el seu temperament se sentia atret per un aparell polític centralitzat. Després de la Revolució de Febrer, quan aquella màquina quedà aixafada sota pretext d'il·legalitat, Stalin perdé de vista la diferència entre menxevisme i bolxevisme, i estigué disposat a unir-se amb el partit de Tseretelli. Finalment, conquerí el poder a l'octubre de 1917, totes les tasques, tots els problemes, totes les perspectives quedaren subordinades a les exigències d'aqueix aparell d'aparells que és l'estat. Com a comissari de nacionalitats, Stalin ja no tornà a considerar la qüestió nacional des del punt de vista de les lleis històriques, plenament acatades per ell en 1913, sinó sota l'aspecte de la convivència de la funció administrativa. Així, necessàriament, havia de trobar-se en desacord amb les necessitats de les nacionalitats més endarrerides i oprimides, i procurà indeguts avantatges a l'imperialisme burocràtic granrus.

La població de Geòrgia, gairebé enterament camperola o petit burgesa, es resistí vigorosament a la soviètzació del seu país. Però les grans dificultats que d'aquí nasqueren, s'agreujaren considerablement pels procediments i el mètode d'arbitrarietat militarista utilitzats per a soviètzar Geòrgia. Sota tals condicions, calia doble prudència envers les masses georgianes per part del partit rector. Ací fou on es produí l'agut antagonisme entre Lenin, que insistia en la necessitat d'una política pacient, molt flexible i circumspecta, envers Geòrgia i, en general, Transcaucàsia, i Stalin, per a qui la possessió dels ressorts de l'estat era una garantia de seguretat. L'agent de Stalin en el Caucas era Ordxonikidze, l'exaltat i impacient conquistador de Geòrgia, que veia en tota manifestació de resistència una ofensa personal. [Stalin semblava haver oblidat que no molt abans] havíem reconegut la independència de Geòrgia i concertat amb ella un tractat. [Açò havia ocorregut el 7 de maig de 1920 però l'11 de febrer de 1921] destacaments de l'Exèrcit Roig havien envaït Geòrgia per ordres de Stalin i ens havien posat davant un fet consumat. Iremaixvili, l'amic de Stalin en la puerícia, escriu:

"Stalin era oposat al tractat. No volia que el seu país natal quedés fora de l'estat rus, vivint davall el règim dels menxevics, als qui detestava. La seua ambició l'empentava a ensenyorir-se de Geòrgia, on la pacífica i sensata població s'oposava a la

seua propaganda destructiva amb freda obstinació [...] L'ansia de venjar-se dels líders menxevics, que s'havien negat tenaçment a recolzar els seus utòpics plans i l'expulsaren de les seues files, no li deixava conciliar la son. Contra la voluntat de Lenin, per la seua iniciativa pròpia, Stalin realitzà la bolxevització o stalinització del seu país natal [...] Stalin organitzà l'expedició a Geòrgia des de Moscou, i des d'allí mateix la dirigí. A meitat de juliol de 1921 entrà personalment en Tbilisi com a conquistador.”

En 1921, Stalin visità Geòrgia amb aspecte molt diferent del que el caracteritzava quan durant la seua estada allí era encara Sosso i després Koba. Aquesta vegada era el representant del govern, de l'omnipotent politburó, del comitè central. Però ningú a Geòrgia veié en ell un dirigent, sobretot a les files senyeres del partit, on l'acolliren no com a Stalin, sinó com a membre de la direcció suprema del partit, és a dir, no a base de la seua personalitat, sinó de la seua comesa. Els seus antics camarades de treball il·legal es consideraven almenys tan competents com ell en els assumptes de Geòrgia, i mostraren francament el seu desacord. Quan es veieren obligats a sotmetre's ho feren al seu pesar, amb crítiques dures i amenaçant de demanar una revisió de tot el problema en el politburó del comitè central. Stalin no era un líder ni tan sols en el seu [país d'origen. Allò li ferí en el més viu. Mai oblidaria semblant afront a la seua autoritat] com a representant del comitè central del partit en tot quant es relacionés amb Geòrgia. Si a Moscou basava la seua autoritat en el fet d'ésser un georgià assabentat de la situació local, en Geòrgia, on es presentava com a representant de Moscou, exempt de simpatia o prejudicis nacionals d'índole local, tractava de comportar-se com si no fos georgià, sinó un bolxevic delegat per Moscou, comissari de nacionalitats, i com si per a ell els georgians no fossen sinó una de tantes nacionalitats diverses. Aparençava desconèixer les condicional nacionals de Geòrgia: evidentment, es tractava d'un lleuger excés de compensació pels seus extremats sentiments nacionalistes de la joventut. [Es comportava com un russificat granrus, menyspreant els drets del seu propi poble com a nació.] A aquests els anomenava Lenin estrangers russificadors; i ho deia tant per Stalin com per Dzerzinski, [polonès transformat en russificador. Segons Iremaixvili, que sens dubte peca d'exagerat:]

“Els bolxevics georgians, que al principi estigueren implicats en la invasió stalinista russa, perseguen com a objectiu la independència de la República Soviètica de Geòrgia, que res hauria de tenir de comú amb Rússia, sinó el punt de vista bolxevic i l'amistat política. Continuaven essent georgians, per als qui la independència del seu país era el primer de tot [...] Però després vingué la declaració de guerra de Stalin, que trobà lleial assistència entre els guàrdies rojos russos i la Txeca que hi envià.”

{Iremaixvili ens diu de seguida que Stalin ensopegà amb l'hostilitat general en Tbilisi. Durant un míting en el teatre convocat pels socialistes de Tbilisi, Stalin fou objecte d'una demostració d'hostilitat. Sembla versemblant que el vell menxevic Iremaixvili dominà el míting i acusà Stalin obertament. Hom també ens diu que d'altres oradors atacaren Stalin de la mateixa manera. Malauradament cap acta estenografiada d'aquests discursos ha estat conservada i hom no es veu forçat a prendre molt literalment aquesta part del records d'Iremaixvili: “Durant hores Stalin fou obligat a escoltar els seus adversaris en silenci i a encaixar les seues acusacions. Mai abans i mai després Stalin no havia estat forçat a suportar tal indignació oberta, coratjosa.”}

[Els següents episodis es poden consignar en forma succinta.] Stalin traí de nou la confiança de Lenin. Per tal de consolidar la seua influència política en Geòrgia, hi instigà, a esquenes de Lenin i de tot el comitè central, amb ajuda d'Ordxonikidze i no sense el concurs de Dzerzinski, una vertadera “revolució” contra els millors membres del partit, cobrint-se al mateix temps pèrfidament amb l'autoritat del comitè central. Aprofitant-se de la circumstància que Lenin no podia reunir-se amb els camarades de

Geòrgia, Stalin intentà enredar-lo amb informació falsa. Lenin sospità la jugada i encarregà a la seua secretària particular que recollís dades relatives a la qüestió georgiana; després d'estudiar-la, decidí ensenyar cartes. És difícil dir el que més estranyava a Lenin; si la deslleialtat personal de Stalin o la seua incapacitat crònica de captar l'essencial de la política bolxevic en allò tocant al problema de les nacionalitats, o bé una barreja d'ambdues coses.

[Cercant la veritat a les palpentes, el prostrat Lenin decidí dictar una lletra programàtica que esbossés la seua posició fonamental respecte a la qüestió nacional, perquè no hagués equívocs entre els seus camarades sobre els extrems en debat. El 30 de desembre dictà la nota següent:]

“Crec que en aquest assumpte la precipitació i la impulsivitat administrativa de Stalin han estat fatals, com també la seua rancúnia contra el “nacionalisme nacional” notori. En termes generals, la rancúnia en política és d'allò més perniciosos.”

[I l'endemà dictà, per a la lletra programàtica:]

“Naturalment, cal fer responsables Stalin i Dzerzinski d'aquesta extremada campanya nacionalista gran russa.”

[Lenin anava pel bon camí. El que precisament havia ocorregut a esquenes seues, com Trotski puntualitzà vuit anys més tard, és que] la fracció de Stalin derrotà a la fracció de Lenin en el Caucas. Aquella fou la primera victòria dels reaccionaris en el partit, i donà començament al segon capítol de la revolució [la contrarevolució stalinista].

[Lenin es veié per fi obligat a escriure als opositoristes de Geòrgia, el 6 de març de 1923:]

“Als camarades Mdivani, Makharadze i d'altres (còpia als camarades Trotski i Kàmenev):

Estimats camarades:

Estic, de tot cor, al vostre costat en aquest assumpte. M'indignen l'arrogància d'Ordxonikidze i la condescendència de Stalin i Dzerzinski. A favor vostre estic preparant unes notes i un discurs.

Amb la meua estimació,

Lenin.”

El dia abans havia dictat la següent nota per a mi:

“Estrictament confidencial i personal.

Estimat camarada Trotski:

Et pregue encaridament que assumisques la defensa de l'assumpte de Geòrgia en el comitè central del partit. Ara està “confiada” a Stalin i Dzerzinski, de manera que no puc confiar en la seua imparcialitat. Ben al contrari! Si estàs d'acord en encarregar-te'n, quedaré tranquil. Si per qualsevol motiu no ho estigueres, torna'm tots els papers. Amb això em bastarà per a saber que et negues.

Amb les meues millors salutacions de camarada,

Lenin.”

[També féu saber per mitjà de dos dels seus secretaris personals el seu desig que Trotski es cuidés així mateix d'açò en el XII Congrés. Tal indicació de Lenin, es transmeté per telèfon, i els documents (la lletra sobre la qüestió nacional i les notes) arribaren a mans de Trotski per mediació de les senyoretas Glasser i Fotieva, amb una nota de la senyoreta Voloditxeva, que havia pres les notes taquigràfiques, informant-li que Kàmenev, substituït de Lenin com a president del politburó i del govern soviètic, “sortia vers Geòrgia el dimecres, i Vladimir Ilitx li havia encomanat preguntar a Trotski si tenia algun missatge que enviar-li al seu torn”. Les secretàries de Lenin havien visitat a Trotski el dimecres 7 de març de 1923.]

“Una vegada que ha llegit la nostra correspondència amb vostè [em digué Glasser], Vladimir Iliix s’ha animat. Açò fa variar les coses. M’ha encarregat que li enviés el material manuscrit amb què comptava causar l’efecte d’una bomba en el XII Congrés.” Kàmenev m’havia assabentat que Lenin acabava d’escriure una lletra trencant totes les seues relacions de camarada amb Stalin, i jo proposí que havent de sortir Kàmenev aquell mateix dia vers Geòrgia a fi d’assistir a un congrés del partit, podria convenir ensenyar-li la lletra sobre nacionalitats a fi que fera el que fos necessari. Fotieva replicà: “No ho sé. Vladimir Iliix no m’ha dit que transmeta la lletra al camarada Kàmenev, però puc preguntar-li-ho.” Uns minuts després tornà amb l’encàrrec següent: “de cap mode; Vladimir Iliix diu que Kàmenev ensenyaria la lletra a Stalin, i aquest transgria en aparença, per a vendre’ns després.”

“Amb d’altres paraules, ¿la cosa ha anat ja tan lluny que Iliix no creu possible arribar a un acord amb Stalin fins i tot en termes justos?”, preguntí. “Sí [confirmà ella]; Iliix no es fia de Stalin. Es proposa manifestar-se obertament contra ell primer que res en el partit. Està preparant una bomba.”

Ara es veia clarament la intenció de Lenin. Servint-se com a exemple de la política de Stalin, es disposava a plantejar davant del partit (sense contemplació de cap mena) el perill de la transformació burocràtica de la dictadura. Però quasi immediatament després, potser no més de mitja hora, Fotieva tornà amb un altre encàrrec de Vladimir Iliix, el qual, segons digué, havia decidit obrar en l’acte, i havia escrit la nota, [abans reproduïda, a] Mdivani i Makharadze, amb instruccions de transmetre còpies a Kàmenev i a mi.

“Com t’expliques el canvi?”, preguntí a Fotieva.

“Sens dubte [contestà], Vladimir Iliix se sent pitjor i té pressa per fer tot el que puga.”

//[Dos dies després Lenin patí el seu tercer atac.]//

//[En vigílies del congrés, en la reunió de 16 d’abril del comitè central, Stalin tractà, segon sembla, de cobrir-se amb un atac solapat contra Trotski a propòsit de les notes i la lletra de Lenin sobre la qüestió nacional, especialment sobre l’assumpte de Geòrgia. Els dos següents documents de Trotski fan alguna llum sobre la situació:]//

//1//

//“Confidència núm. 200 T.

Als membres del comitè central.

Assumpte: Declaració del camarada Stalin del 16 d’abril.//

//1. L’article del camarada Lenin em fou enviat confidencialment i personalment pel camarada Lenin a través de la camarada Fotieva, i, tanmateix la meua expressa intenció d’assabentar del mateix als membres del politburó, el camarada Lenin expressà categòricament la seua oposició a això per mitjà de la camarada Fotieva.//

//2. Com que, dos dies més tard de rebre jo l’article, el camarada Lenin empitjorà, naturalment cessà tota comunicació amb ell respecte a aquest assumpte.//

//3. Després d’algun temps, la camarada Glasser em reclamà l’article, i jo el torní.//

//4. En feu una còpia per al meu ús particular (a fi de formular correccions a la tesi del camarada Stalin, escriure un article, etc.)//

//5. Res sé de les instruccions que donés Lenin amb relació al seu article i altres documents sobre l’assumpte de Geòrgia (“Estic preparant discursos i articles”); supose que les instruccions pertinents estan en poder d’Esperança Konstantinovna [Krupskaia, l’esposa de Lenin], Maria Iliinixna [Ulinova, la germana de Lenin], o de les camarades secretàries de Lenin. No creguí oportú preguntar a ningú sobre això per raons que no necessiten aclariment.//

//6. Només pel que ahir em comunicà la camarada Fotieva per telèfon, per la seua nota al camarada Kàmenev, m'assabentí que el camarada Lenin no havia pres disposicions amb relació a l'article. Doncs que el camarada Lenin no ha expressat formalment els seus desitjos sobre aquest assumpte, haurà de decidir-se a base del principi de factibilitat política. És natural que no podia assumir personalment la responsabilitat de tal decisió, i per això he recorregut al comitè central en aquest sentit. Ho he fet sense perdre minut tan prompte he sabut que el camarada Lenin no havia donat instruccions directes i formals sobre el destí ulterior del seu article, l'original del qual serveix les seues secretàries.//

//7. Si algú creu que he obrat malament en aquest assumpte, propose que passe a examen de la comissió de conflictes del congrés o d'una altra especial. No veig un altre camí.//

//17 d'abril de 1923."//

//2//

//Personal; escrita sense còpia.//

//"Camarada Stalin://

//Ahir, en conversa personal amb mi, digueres que estava perfectament clar, al teu parer, que en l'assumpte de l'article del camarada Lenin no hi havia res que retraure'm i que formularies una declaració escrita en aquest sentit.

Fins aquest matí (a les onze) no he rebut tal declaració. És possible que el teu informe d'ahir t'haja fet demorar-la.//

//En tot cas, la teua primera declaració segueix fins a l'hora present sense desmentit per la teua banda, i això dóna peu a certs camarades per a difondre una versió en conseqüència entre determinats delegats.//

//Com no puc permetre ni l'ombra d'una vaguetat en aquest assumpte (per raons que no et serà difícil comprendre), crec necessari accelerar la solució. Si en resposta a aquesta nota no rep una comunicació teua manifestant que enviaràs a tots els membres del comitè central una declaració que excloga qualsevol classe d'equívoc sobre el cas, estimaré que has canviat de propòsit des d'ahir i apel·laré a la comissió de conflictes, perquè faça una investigació des del principi fins al final.//

//Tu pots comprendre i apreciar millor que ningú que si no ho he fet així abans no ha estat perquè estiga disposat a tolerar que se'm perjudique de cap manera.//

//18 d'abril de 1923. Núm. 201."//

Dirigint-se al congrés el 23 d'abril, Stalin digué en les seues observacions finals sobre la qüestió nacional:

"Ací s'han referit molts a les notes i articles de Vladimir Iliix. No voldria citar el meu mestre, el camarada Lenin, perquè no està ací, i tem que podria referir-me a ell sense la deguda precisió i encert..."

Aquestes paraules són, sens dubte, un model del més extraordinari jesuïtisme de què hi ha notícia. Stalin sabia ben bé com d'indignat estava Lenin amb la seua política nacional, i que només una malaltia greu impedia al "mestre" enviar al seu "deixeble" als núvols a propòsit d'aquest assumpte precisament.

Capítol XII: EL CAMÍ AL PODER

//A primers de 1923, els principals dirigents coneixedors de la situació política s'havien adonat que Stalin estava saturant l'immediat XII Congrés, la màxima autoritat del partit, de delegats que li eren incondicionalment fidels.//

{En l'interval entre la seua primera i segona crisi, Lenin no pogué treballar més que a meitat de la seua energia d'abans. Constantment el seu sistema arterial sofria

sotragades, poc greus en aparença però amenaçadores. En una de les sessions del buró polític, quan s'aixecà per a enviar a algú un nota, trontollà lleugerament. M'adoní únicament perquè tenia també el semblant desfet. Encara era un dels nombrosos advertiments que li enviaven els centres vitals.}

{Lenin no es feia il·lusions. La seua preocupació dominant era llavors el futur del partit: como marxaria el treball sense ell i després d'ell? En aquesta època es forma ja en el seu cap el document que, després, s'ha conegut como el seu testament.}

{En el mateix període, algunes setmanes abans de la segona crisi, tinguí amb d'ell una gran conversa. A causa de la importància política de l'entrevista, la contí també a nombrosos dels meus amics; és el motiu pel qual serve de les proposicions de Lenin un record tan precís.}

Lenin s'alarmà tant en veure el caire dels assumptes, que em cridà a la seua habitació del Kremlin, i parlà del terrible auge del burocratisme en el nostre aparell soviètic i de la necessitat de trobar una solució al problema. Sugerí la conveniència de nomenar una comissió especial del comitè central i em demanà que hi intervingués activament.

“Valdimir Ilitx, estic convençut que en la present lluita contra el burocratisme en l'aparell soviètic no hem de perdre de vista el que està ocorrent: s'està formant una selecció molt especial de funcionaris i especialistes, membres del partit i no membres, a base de la seua lleialtat a certes personalitats dominants i grups rectors del partit dins del mateix comitè central. Cada vegada que s'ataca un funcionari subaltern, ensopega hom amb un dirigent destacat del partit [...] No puc encarregar-me'n en les actuals circumstàncies.”

Lenin quedà pensatiu per un moment, i (estic citant-lo literalment) digué: “Amb d'altres paraules, jo propose una campanya contra el burocratisme en l'aparell soviètic, i tu parles d'ampliar-la entaulant-la també contra el burocratisme de l'orgburó del partit. No és això?”

Em llencí a riure per com d'inesperada era la sortida, perquè en aquell moment no se m'havia acudit una formulació tan exacta i completa de la idea. I li responguí: “Crec que sí.”

“Llavors, molt bé [respongué Lenin]. Fem un bloc.”

“És un plaer formar un bloc amb una bona persona”, diguí.

Convinguérem que Lenin iniciaria la proposta de tal comissió del comitè central per a combatre el burocratisme “en general” i el de l'orgburó en particular. Em prometé reflexionar sobre “altres” detalls d'organització de l'assumpte. I ens acomiadàrem.

Passaren dues setmanes; Lenin es trobava cada vegada pitjor. Llavors, les seues secretàries em portaren les seues notes i la seua lletra sobre el problema de les nacionalitats. Durant mesos romangué prostrat a causa de l'arteriosclerosi, i res pogué fer-se del nostre bloc contra el burocratisme de l'orgburó. Evidentment, el pla de Lenin anava dirigit contra Stalin, encara que no esmentés el seu nom; estava d'acord amb l'ordre d'idees explícitament consignat per Lenin en el seu testament.

[Si llavors Stalin tenia en les seues mans la comissió central de control, l'orgburó i la secretaria, Zinòviev continuava tenint majoria en el politburó i en el comitè central, per la qual cosa era el més destacat del triumvirat. La pugna entre ell i Stalin, tàcita i dissimulada, però no per això menys vehement, es relacionava amb la majoria en el futur congrés. Zinòviev dominava per complet l'organització de Leningrad, i el seu soci Kàmenev la de Moscou. Aquestes dos capitals, centres del partit, tenien prou amb l'ajuda d'alguns altres centres secundaris per tal d'assolir la majoria al congrés. Tal majoria era necessària per a l'elecció d'un comitè central i per a ratificar les resolucions favorables a Zinòviev. Però aquest no assolí reunir aqueixa

majoria; un nombre predominant d'organitzacions del partit fora de les de Petrograd i Moscou, resultaren estar fermament sotmeses al secretari general.]

[No obstant això, Zinòviev cometé la imprudència d'insistir en ocupar el lloc de Lenin en el XII Congrés i d'assumir el paper de successor de Lenin fent l'informe polític en la seua sessió inaugural. Durant els preparatius per al congrés, amb Lenin malalt i impossibilitat d'assistir-hi], la qüestió més espinosa era la de qui havia de pronunciar aquest discurs fonamental, que des de la creació del partit havia estat prerrogativa de Lenin. En plantejar-se el tema en el politburó, Stalin fou el primer que digué: “L'informe polític el farà, naturalment, el camarada Trotski.”]

Jo no ho desitjava, perquè equivalia per a mi a anunciar la meua candidatura al lloc de successor de Lenin quan aquest es trobava lluitant amb una greu malaltia. Repliquí si fa o no fa: “Açò és provisional. Confïem que Lenin aviat es restablirà. Mentre, l'informe ha de fer-lo, atenent al seu càrrec, el secretari general. Així s'elimina tot fonament de vanes especulacions. A més, ambdós tenim serioses diferències en qüestions econòmiques, i jo estic en minoria.”

“Però, suposant que no hi hagués diferències?”, preguntà Stalin, com donant a entendre que estava disposat a fer àmplies concessions, açò és, a pactar en aparença.

Kalinin intervingué en el diàleg. “Quines diferències? [digué]. El politburó aprova sempre les teues propostes.”

Continuí insistint en el fet que Stalin fes l'informe.

“De cap manera [replicà amb ostentosa modèstia]. El partit no ho comprendria. Ha de fer l'informe el membre més popular del comitè central.”

[Al capdavant, la majoria de Zinòviev al comitè central decidí l'assumpte. Açò féu creure tots els membres del partit que Zinòviev era el successor de Lenin en la direcció del mateix. Amb els delegats que ell controlava i la majoria del seu associat, segon al triumvirat, tenia motius sobrats per a esperar una ovació en el moment d'aparèixer a la tribuna en el seu paper de bolxevic número u per a fer l'informe polític. Però el secretari general enganyà el seu cotriumvir; Zinòviev no fou saludat pels aplaudiments de costum. Pronuncià el seu fonamental discurs enmig d'un silenci virtualment aclaparador. El veredict de dels delegats era clar: en aquesta nova funció, Zinòviev era un usurpador.]

[El XII Congrés, que se celebrà durant la setmana del 17 al 25 d'abril de 1923, elevà Stalin de l'últim al primer lloc dins del triumvirat. Havia acabat la majoria de Zinòviev en el comitè central i en el politburó. Stalin s'imposà a ambdós. Però la seua més important feina en el XII Congrés fou la portada a terme en la Comissió Central de Control; la majoria dels seus membres estaven fets a la seua forma. Però les comissions de control provincials, de districte i locals, moltes d'elles elegides abans de la seua designació com a secretari general, no quedaven sota el seu domini. Stalin resolgué el problema del mode característic en ell. Amb un o altre pretext, els casos sotmesos a la jurisdicció de comissions de control hostils, i d'interès per a l'aparell polític de Stalin, s'elevaven a la Comissió Central de Control en consulta sempre que era possible; a més, quan hi havia ocasió de fer-ho sense cridar molt l'atenció, s'aprofitava qualsevol pretext per a suprimir senzillament des de la Comissió Central de Control algunes de les subalternes que fossen hostils. Açò, amb una bé organitzada maquinació en les conferències provincials i regionals de les comissions de control, produí resultats fructífers.]

//[La Junta del Partit, composta de membres de la Comissió Central de Control i especialment creada en aquest congrés per a “jutjar” i “liquidar” opositoristes, estava totalment en poder de partidaris de Stalin. El nombre de components de la mateixa Comissió Central de Control fou augmentat de 7 a 50, amb 10 suplents; més alts càrrecs

que repartir entre els incondicionals. A més, la nova definició de les seues funcions i activitats efectives transformà la Comissió Central de Control en una OGPU especial per a membres del Partit Comunista.]/

[En haver estat derrotat en el XII Congrés, Zinòviev tractà de rescabalar-se políticament pactant amb els dirigents principals. Vacil·lava entre dos plans: 1er, reduir la secretaria a la seua condició primera subordinada al politburó, privant-la dels poders de nominació que ella mateixa s'havia arrogat; i 2on, donar-li un caràcter "polític", constituint una junta especial de tres membres del politburó dins d'ella com a màxima autoritat, a saber: Stalin, Trotski i un altre a elegir entre Kàmenev, Bukharin o Zinòviev. Era necessària una combinació per l'estil per a compensar l'excessiva influència de Stalin.]

[Inicià les seues converses sobre l'assumpte en un celler proper a Kislovodsk, cèlebre balneari del Caucas, al setembre de 1923. Vorotxilov, que aleshores es trobava en Rostov, rebé de Zinòviev una invitació telegràfica per a assistir-hi, al igual que Ordxonikidze, l'amic de Stalin. Els altres concurrents eren Zinòviev, Bukharin, Lasxevitx i Evdokimov. Zinòviev, que redactà un sumari de les opinions expressades en aquella conferència, en una lletra dirigida a Stalin i lliurada personalment per ell al seu dilecte amic Ordxonikidze per a transmetre-la al destinatari, informà que:]

["El camarada Stalin ha contestat amb un telegrama quelcom rude, encara que en to amistós [...] Poc després ha arribat [...] i hem sostingut diverses converses. Finalment, s'ha decidit que no tocaríem la secretaria, però, a fi de coordinar el treball d'organització amb les activitats polítiques, situaríem tres membres del politburó en l'orgburó. Aquesta idea, no molt pràctica, ha estat del camarada Stalin, i l'acceptem. Els tres membres del politburó eren els camarades Trotski, Bukharin i jo. He assistit a les reunions de l'orgburó una o dues vegades, crec, i els camarades Trotski i Bukharin no ho han fet ni una sola vegada. Tot s'ha quedat en res..."]

//[En realitat, tot allò que el confiat Zinòviev hagué de fer, fou assistir a una o dues reunions de l'orgburó per a convèncer-se que ningú aliè a l'aparell de Stalin podia intentar "ficar-hi basa": Trotski i Bukharin tingueren almenys la cautela i la imaginació de mantenir-se a distància.]/

[Mentre, la situació revolucionària en Alemanya havia arribat a un punt crític. Però els triumvirs i els seus aliats en el politburó estaven encara molt enfeinats soscant el prestigi de l'ultrapopular camarada Trotski i apunyalant-se entre ells, per a preocupar-se en fer una ullada superficial al suprem problema de la revolució mundial. Els camarades alemanys reberen contínues ordres de manejar la palanca de la tàctica del Front Únic fins al límit. Després, Zinòviev convocà l'executiu ampliat del Komintern a Moscou, i des del 12 al 24 de juny els líders del comunisme mundial estigueren parlant de revolució.] {[L'executiu ampliat havia de dissenyar les grans línies de l'acció i fixar el paper que cada secció havia d'exercir, les discussions i les conclusions foren tan confuses que els mateixos participants no sabien ben bé dir quines decisions s'havien pres, i les interpretacions que en feien eren de vegades clarament divergents. Per la resta, no feien més que reflectir les interpretacions que feien els triumvirs]}

//[Les desesperades masses alemanyes (quinze milions a les ciutats, set milions al camp) recolzaren la secció alemanya del Komintern. Però amb Lenin paralític i sense parla, i Trotski incapacitat per la disciplina de partit i reduït políticament a la impotència pel seu aïllament en el politburó, els dirigents del Komintern de Moscou res havien de dir als líders comunistes d'Alemanya. No circularen ordres, i res succeí. Durant aquell nefast mes d'agost de 1923, Stalin escrigué, el 7 d'agost de 1923, les següents línies a Zinòviev (llavors al capdavant de la Internacional Comunista) i a Bukharin (considerat oficialment com "el teòric principal del comunisme després de Lenin")://

“Han d'intentar els comunistes, en aquesta l'ocasió, fer-se amos del poder sense els socialdemòcrates? N'estan prou madurs? Aqueixa és la qüestió, a judici meu. Quan nosaltres ocuparem el poder, teníem a Rússia, com a reserva, els recursos següents: a) la promesa de pau; b) la consigna de “la terra per als camperols”; c) el suport de la gran majoria de la classe treballadora, i d) la simpatia del camperolat. En aquest moment, els comunistes alemanys res en tenen. Naturalment, compten per veí amb un país soviètic, cosa que nosaltres no teníem; però, què podem oferir-los...? Si el govern d'Alemanya es vingués ara a baix, per dir-ho així, i els comunistes hagueren de fer-se'n càrrec, acabarien en fallida. Això, en el millor dels casos; en el pitjor, serien reduïts a fragments i desallotjats. La qüestió en el seu conjunt no és que Brandler vullga “educar les masses”, sinó que la burgesia, amb els socialdemòcrates de dreta, estan en situació de convertir tals lliçons (la manifestació) en una batalla general (contra els comunistes alemanys). Com és natural, els feixistes no s'adormen; però ens té compte esperar que ataquen ells. Així s'agruparà tota la classe treballadora al voltant dels comunistes (Alemanya no és Bulgària). D'altra banda, tota la nostra informació indica que en Alemanya el feixisme és feble. Al meu parer, els alemanys necessiten fre més que esperonar-los.”

{[Aquest lamentable document, on s'hi veu una aclaparadora ignorància a cada línia, marca el principi de Stalin en la seua participació en els treballs de la Internacional Comunista; no havia assistit a cap dels seus congressos, i hom compren perquè la direcció del Partit Comunista Rus el hi tenia apartat.]}

//[Aquesta opinió del principal membre del triumvirat i amo secret del Partit Comunista de la Unió Soviètica, era tant com una ordre a la direcció de la Internacional Comunista, que en aquest sentit formulà les seues instruccions a la del Partit Comunista Alemany. Com totes aquestes declaracions, era “secreta” i “confidencial”, i llavors no fou generalment coneguda. Trotski, ignorant de l'“opinió” particular de Stalin, però molt més conscient de la gravetat de la situació en Alemanya, demanà que es fixés de seguida un termini provisional elàstic, de vuit a deu setmanes, per a desencadenar la insurrecció en Alemanya, i que els preparatius es començaren sense pèrdua de temps. Però la majoria del comitè central no feia res sense comptar amb Stalin.]//

//[Brandler, que fou a Moscou a primers de setembre a la cerca de consell i ajuda, no pogué entrevistar-se ni tan sols amb els líders de la revolució mundial. Després d'ésser enviat d'un despatx a un altre, dia rere dia i setmana rere setmana, pogué, al fi, fer-se amb una oportunitat d'exposar el seu coneixement i el seu criteri sobre la situació en Alemanya en presència de Stalin i Zinòviev. El consell que aquests donaren a Brandler fou d'acord amb la decisió de l'executiu del Komintern de juny anterior: formar un govern obrer participant en el govern socialdemòcrata de Saxònia. En advertir que Brandler vacil·lava, li digueren que aquella maniobra era la millor manera de preparar la insurrecció. Stalin tallà tot ulterior argument amb una ordre peremptòria de col·laborar immediatament, i Zinòviev, com a cap del Komintern, envià ordres telegràfiques al partit comunista saxó perquè s'incorporés al govern socialdemòcrata immediatament. A més, se li digué a Brandler que entrés ell mateix en el govern. D'aquesta manera se li posà davant l'alternativa d'abandonar la direcció del Partit Comunista Alemany, si no obeïa. I s'hi sotmeté.]//

//[Els atropellats preparatius que començaren a finals de setembre foren llastimosament impropis i mal conduïts. El Partit Comunista Alemany havia organitzat destacaments de combatents, les anomenades centúries roges, en cada centre comunista, i els mantenia preparats per al moment que s'assenyalaria en una conferència projectada per al 21 d'octubre en Chemnitz. La insurrecció devia començar en Saxònia. Si es desenrotllava d'acord amb el pla, el partit comunista s'encarregaria de la direcció; en

qualsevol altre cas, el partit declinaria tota responsabilitat, ocultant-se darrere de la cortina de l'aparent coalició amb els socialdemòcrates, amb l'ajuda dels quals tractarien d'atallar la inevitable reacció.]]

//[Era una maniobra típicament stalinista. Així s'havia conduït a l'octubre de 1917 a Rússia, durant els debats en el comitè central bolxevic, recolzant clandestinament Zinòviev i Kàmenev, obertament oposats a la insistència de Lenin en la insurrecció, mentre vigilava atentament per a veure qui quedava damunt. A Rússia no tingué importància la seua postura per al desenllaç de la insurrecció, perquè no estava en les seues mans preparar-la. Però en la situació d'Alemanya en 1923 era ell el suprem patró.]]

//[Quan en la Conferència de Chemnitz de 21 d'octubre els socialdemòcrates saxons llençaren a baix la proposta de Brandler a favor d'una vaga general i una insurrecció armada, Brandler donà l'única consigna que podia donar d'acord amb les instruccions rebudes de Stalin i Zinòviev: revocar la revolució. Però aquella no era la primera vegada que s'ajornava una revolució en Alemanya després d'haver-la preconitzat. I no pot esperar-se que un partit revolucionari a qui es refrena perquè no actue, responga indefinidament amb la regularitat d'una aixeta d'aigua. Dos dies després de l'ordre de negativa de Chemnitz, la insurrecció d'Hamburg. Tot en va. Els combatents estaven sense caps i sense objectiu. L'aixecament s'extingí. Allò que pogué ésser una revolució es quedà en aventura insensata i de Stalin, en l'àmbit internacional, el seu primer assaig general de la primera capitulació davant Hitler en 1933.]]

{Hom no es pot sorprendre que un moviment revolucionari engegat en tals condicions finís en desfeta. Els triumvirs que tenien la plena responsabilitat no tenien, tanmateix, cap altre neguit que trobar un boc emissari i desviar sobre ell les crítiques; denunciaren l'home que estava aleshores al capdavant del Partit Comunista Alemany, Brandler, como a "dretà" i el feren condemnar per totes les seccions de la Internacional Comunista en les que el "monolitisme" es començava a implantar. }

[La derrota alemanya tingué una immediata repercussió en el Partit Comunista de la Unió Soviètica. Els comunistes estaven desconcertats; molts d'ells insistien en el fet que calia un poc més que un simple informe de balanç dels dirigents del partit, i reclamaven que es ventilaren els problemes en oberta discussió. La seua primera petició fou, per consegüent, que es restablís el dret de formar fraccions dins del partit, abolit pel X Congrés en 1921 durant els dies crítics de la rebel·lió de Kronstadt. El descontentament envers el domini del triumvirat havia estat fermentant sense parar des del XII Congrés, i no es limitava als triumvirs, sinó que apuntava també al comitè central en el seu conjunt. Quaranta-sis bolxevics prominents, entre ells Piatakov, Saprónov, Serebriakov, Preobrazenski, Ossinski, Drobnis i V. M. Smirnov, formularen una declaració en què manifestaven, entre altres extrems:]

"El règim que s'ha instituït en el partit, és absolutament intolerable. Destruïx la iniciativa dins del partit; està reemplaçant el partit per un aparell... que funciona prou bé quan no hi ha dificultats, però que inevitablement flaqueja en els moments de crisi i amenaça amb la seua total fallida davant els greus esdeveniments que s'apropen. La situació present es deu al fet que el règim de dictadura fraccional que s'imposà objectivament després del X Congrés ha sobreviscut a la seua utilitat."

[Els quaranta-sis no es quedaren satisfets amb els vans gestos del ple de setembre d'"ampliar la democràcia" en el partit. S'organitzaren mítings de protesta i agitació pública contra el règim burocràtic que se seguia, no sols en institucions soviètiques, sinó fins i tot en les organitzacions del partit.]

[En un esforç per tal de catalitzar aquest creixent moviment de protesta, que amenaçava de degenerar en una oposició conjunta de l'esquerra, Zinòviev, en

representació del triumvirat, publicà en el número de *Pravda* de 7 de novembre, dedicat al VII aniversari de la revolució bolxevic, un article que legalitzava la discussió, proclamant l'existència de “democràcia obrera” dins del partit. Al mateix temps, per negociacions entre els dirigents més destacats, s'arribà finalment a una resolució esbossada en el politburó i adoptada pel comitè central el 5 de desembre de 1923, en la que es condemnaven calamitats com ara la burocràcia, els privilegis especials i d'altres semblants i es prometia solemnement restaurar el dret de crítica i eleccions netes en tots els dominis. Trotski, que havia estat malalt des de primers de novembre i per això impossibilitat de participar en la discussió general, posà en l'esmentat acord la seua signatura amb la dels altres membres del politburó i del comitè central.]

[La lluita interior s'havia desenrotllat sota tal secret que el partit en conjunt res en sabia, i tots, a banda d'un grapat d'iniciats de confiança, miraven Trotski com un decidit i lleial sostenidor del règim imperant. Per això decidí afegir a la seua signatura en la resolució del comitè central de 5 de desembre una declaració de la seua pròpia actitud, en la que francament exposava els seus dubtes respecte als perills de la burocràcia, a les possibilitats de degeneració política del moviment bolxevic, i aconsellava a la joventut que arremetés contra l'obediència passiva, l'arribisme i el servilisme.]

[La lletra alçà una tempestat de furor entre els dirigents. El més enutjat de tots era Zinòviev, que, com Bukharin revelà en el curs d'una contesa de fraccions quatre anys després, insistia en el fet que hom detingués Trotski per la “traïció” implícita en la seua lletra del “nou curs”¹⁶. A més, encara que la discussió havia estat autoritzada oficialment, la Comissió Central de Control actuà amb màxima diligència. Així ho féu també l'aparell polític íntegre del secretari general i triumvir major. La XIII Conferència del partit, reunida del 16 al 18 de gener de 1924, per a planejar l'immediat XIII Congrés del partit que s'havia de celebrar al maig, adoptà una resolució, a base de l'informe de Stalin, que condemnava la discussió prodemocràcia i la intervenció de Trotski amb les paraules següents:]

["L'oposició acabdillada per Trotski ha exhibit la consigna de destruir l'aparell del partit i ha intentat transferir el centre de gravetat de la lluita contra la burocràcia en l'aparell de l'estat a la lluita contra la “burocràcia” en l'aparell del partit. Una crítica tan sense base, i el clar propòsit de desacreditar l'aparell del partit, parlant en termes objectius, no té una altra finalitat que la d'emancipar l'aparell de l'estat de la influència del partit...”]

[I que allò era, naturalment, una “desviació petit burgesa”. Finalment, el politburó ordenà al malalt Trotski que fos a guarir-se al Caucas. Era un mode cortès (quant a la seua popularitat estaven obligats a tractar-lo amb moderació) de desterrar-lo del centre polític de moment. A penes arribat al Caucas, Trotski rebé un telegrama de Stalin dient-li que Lenin, la salut del qual havia millorat últimament, acabava de morir d'improvís.]

Políticament, Stalin i jo hem estat molt de temps en camps oposats i irreconciliables. Però en certs cercles s'ha fet cosa corrent parlar del meu “odi” envers Stalin i suposar *a priori* que tot el que jo escrivia, no sols sobre el dictador moscovita, sinó de l'URSS també, està inspirat per tal sentiment. Durant el meu actual desterrament de més de deu anys, els agents literaris del Kremlin s'han excusat sistemàticament de la necessitat de contestar de forma adequada al que escric sobre la Unió Soviètica, al·ludint amb habilitat al meu “odi” envers Stalin. El difunt Freud no tenia en la menor estima aquesta mena barata de psicoanàlisi. L'odi és, al capdavant, una espècie de vincle

¹⁶ Veure *El nou curs*: <http://www.marxists.org/catala/trotsky/1923/nou-curs/index.htm> [NdT]

personal. Però Stalin i jo hem estat separats per successos tan terribles, que han consumit en flames i reduït a cendres tot allò de personal, sense deixar el menor residu. En l'odi hi ha un cert element d'enveja. Ara bé, per a mi, pense i sent que l'exaltació sense precedents de Stalin representa l'enfonsament més profund. Stalin és el meu enemic. Però també Hitler ho és, i Mussolini, i molts d'altres. Avui alimente tan poc odi envers Stalin com cap a Hitler, Franco o el Mikado. Per damunt de tot tracte de comprendre'ls, a fi d'estar millor proveït per a combatre'ls. En termes generals, quan es tracta d'assumptes d'importància històrica, l'odi personal és un sentiment minúscul i menyspreable. No sols degrada, sinó que cega. Però a la llum d'esdeveniments recents en l'àmbit mundial i en l'URSS, fins i tot molts dels meus adversaris estan ja convençuts que jo no estava tan cec; aquelles prediccions meues que semblaven menys probables han resultat correctes.

Aquestes línies d'introducció en la meua defensa són més necessàries doncs que m'aprove a tractar un tema força espinós. He tractat d'oferir una semblança general de Stalin basada en l'observació directa i en un minuciós estudi de la seua biografia. No negue que el retrat resultant és ombrívol i fins i tot sinistre. Però desafie qualsevol que extraga una altra figura més humana d'aquests fets que han escandalitzat la imaginació de la Humanitat en el curs d'aquests darrers anys: les depuracions en massa, les inaudites acusacions, els judicis fantàstics, l'extermini de tota una generació revolucionària i, finalment, les més recents maniobres al camp internacional. Ara em dispose a aduir uns pocs fets prou anòmals, guarnits de certs dubtes i sospites, de la història de com un revolucionari provincià esdevingué dictador d'un gran país. Aquests dubtes i sospites no han arribat fins a mi plenament desenrotllats. Han madurat lentament, i quan me vingueren al cap en un altre temps, els feia a una banda com a producte d'una excessiva desconfiança. Però els judicis de Moscou (que han revelat un infernal eixam d'intrigues, falsificacions, invencions, enverinaments subrepticis i assassinats darrere de la figura del dictador del Kremlin) han projectat una claredat sinistra sobre els anys passats. Aleshores comencí a preguntar-me amb creixent insistència: quina fou l'actuació efectiva de Stalin en l'època de la mort de Lenin? No féu alguna cosa el "deixeble" per a accelerar la mort del seu "mestre"?

Més que ningú, m'adone de la monstruositat de tal sospita. Però no puc remeiar-ho, ja que es desprèn de les circumstàncies, dels fets i del caràcter mateix de Stalin. En 1922, l'aprensiu Lenin havia advertit: "Aquest cuiner no prepara més que plats carregats de pebre." De fet, resultaren més que carregats de pebre, verinosos, i no sols en metàfora, sinó en realitat. Fa dos anys escriguí per primera vegada sobre fets que en el seu temps (1923-24) només conegueren set o vuit persones, a més a més, únicament parcialment. D'aquests persones, a banda de mi, únicament Stalin i Molotov continuen en el món dels vius. Però aquests dos (fins i tot concedint que Molotov estigués entre els iniciats, de tot això no n'estic segur) no tenen motius per a confessar el que diré ara. He d'afegir que tots els fets que conte, tota referència o cita, es pot comprovar consultant publicacions oficials soviètiques o documents que consten en els meus arxius. Tinguí ocasió d'informar de paraula i per escrit davant la comissió del doctor John Dewey que investigà els judicis de Moscou, i mai s'ha impugnat ni un sol dels documents que hi exhibí per centenars.

La iconografia, rica en quantitat (res diem de la seua qualitat), produïda en aquests darrers anys, invariablement presenta Lenin en companyia de Stalin. Ambdós estan asseguts l'un al costat de l'altre, canviant impressions, i també mirades amistoses. La insistència d'aquest motiu, reiterat en pintures, en escultures, en la pantalla, obeeix al desig de fer que la gent oblide el fet que l'últim període de la vida de Lenin estigué ple d'intens antagonisme entre ell i Stalin, que culminà en una total ruptura. Tampoc hi

havia aleshores res de personal en l'hostilitat de Lenin envers Stalin. Indubtablement apreciava molt certs trets de caràcter de Stalin, la seua fermesa, la seua perseverança, i fins i tot la seua rudesia i dissimulació, atributs indispensables en la lluita i, per tant, també al quarter general del partit. Però amb el temps, Stalin s'aprofitava cada vegada més de les oportunitats que el seu càrrec li brindava per a reclutar gent que li fos afecta i per a prendre venjança sobre els seus adversaris. En ésser designat en 1919 per a ocupar el Comissariat Popular d'Inspecció, Stalin el convertí gradualment en un instrument de favoritisme i intrigues. Transformà la secretaria general del partit en una font inexhaurible de mercès i prebendes. De la mateixa manera, abusava amb fins personals de la seua condició de membre de l'orgburó i del politburó. En totes les seues accions s'hi podia discernir un mòbil personal. A poc a poc, Lenin es convencé que certes característiques de Stalin, multiplicades per l'aparell polític, eren francament danyoses per al partit. D'aquí sorgí la seua decisió d'apartar Stalin de l'aparell i transformar-lo així en un membre de base del comitè central. En l'URSS d'avui, les lletres que Lenin escrigué llavors són d'allò més "tabú" en matèria de documents. Afortunadament, hi ha diverses d'elles en els meus arxius, en còpia o en fotografia, i algunes ja s'han publicat.

La salut de Lenin empitjorà de sobte cap al final de 1921. El primer accés es presentà al maig de l'any següent. Durant dos mesos no pogué moure's, ni parlar, ni escriure. A partir de juliol es començà a recuperar lentament. A l'octubre tornà del camp al Kremlin i reprengué les seues tasques. Fou gran la seua sorpresa davant el desenvolupament que observà de burocràcia, arbitrarietat i intrigues de les institucions del partit i del govern. Al desembre obrí el foc contra els procediments de Stalin en matèria de política de nacionalitats, especialment contra els utilitzats en Geòrgia, on l'autoritat del secretari general era objecte d'oberta hostilitat. Es pronuncià en contra de Stalin en la qüestió del monopoli del comerç estranger, i per al pròxim congrés del partit estava preparant amb les seues secretàries un discurs que, segons les seues pròpies paraules, seria "una bomba per a Stalin". El 23 de gener, amb gran consternació del secretari general, proposà com a projecte organitzar una comissió de control de treballadors que posés límit al poder de la burocràcia. "Parlem francament [escrivia Lenin el 2 de març]; el Comissariat d'Inspecció no gaudeix avui de la més mínima autoritat [...] No hi ha pitjor institució entre les nostres que el Comissariat Popular d'Inspecció...", i altres coses anàlogues. Al capdavant de la inspecció estava Stalin, el qual comprenia massa bé de qui es parlava en aquell escrit.

A meitat de desembre de 1922, la salut de Lenin tornà a empitjorar. S'hagué de mantenir allunyat de conferències, limitant el seu contacte amb el comitè central a notes i telegrams. Stalin intentà immediatament aprofitar-se d'aquesta situació, ocultant a Lenin bona part de la informació que s'anava concentrant a la secretaria del partit. S'instituïren mesures d'aïllament contra persones de la intimitat de Lenin. Krupskaja féu tot allò que pogué per tal de sostroure el malalt de les jugades hostils de la secretaria. Però Lenin sabia fer un quadro complet de la situació a base de simples indicacions disperses i gairebé imperceptibles. "Preserveu-lo d'inquietuds!", insistien els metges. Però era més fàcil dir-ho que fer-ho. Encadenat al seu llit, aïllat del món exterior, Lenin estava encès d'alarma i indignació. El seu principal motiu de preocupació era Stalin. La conducta del secretari general es féu més agosarada a mesura que els pronòstics dels doctors sobre la malaltia de Lenin anaven essent menys favorables. En aquells dies, Stalin estava malhumorat, amb la pipa fermament subjecta entre les dents, i una espurna sinistra en els seus groguencs ulls, limitant les seues respostes a un confús grunyit. Veia el seu destí en la balança, i s'havia proposat salvar tots els obstacles. Llavors fou quan es produí el trencament final entre ell i Lenin.

L'antic diplomàtic soviètic Dimitrievski, molt amic de Stalin, parla d'aquest dramàtic episodi tal com es propalà entre els qui estaven al voltant del secretari general:

“Quan Krupskaja, que el tenia fart amb les seues constants molèsties, li trucà per telèfon una vegada més des del camp per a demanar-li una certa informació, Stalin... l'increpà desafortadament. Krupskaja, plorant a llàgrima viva, fou immediatament a queixar-se a Lenin. Els nervis d'aquest, excitats ja fins al límit per les intrigues, no pogueren resistir més. Krupskaja s'afanyà a enviar a Stalin la lletra de ruptura de Lenin... “Però ja coneixes a Valdimir Ilitx [digué Krupskaja amb aire de triomf a Kàmenev]. Mai s'hauria resolt a trencar amb Stalin tota relació personal si no cregués necessari aixafar-lo políticament.””

És cert que Krupskaja digué aqueixes paraules, però no “amb aire de triomf”; al contrari, aquella dona tan sincera i sensible estava terriblement espantada i inquieta pel que havia passat. No es “queixà” de Stalin; lluny d'això, en tot allò que pogué tractà d'interposar-se per tal d'amortir el xoc. Però davant les insistents preguntes de Lenin, no pogué deixar de contar-li allò que el secretari general li havia dit, i Stalin havia callat els assumptes més principals. La lletra del trencament, o, millor dit, la nota de breus línies dictades el 6 de març a una taquígrafa de confiança, expressava secament la ruptura de “tota relació personal i de camaraderia amb Stalin”. Aquella nota, l'últim document que sobreviu de Lenin, és al mateix temps el compendi final de les seues relacions amb Stalin. Després sobrevingué l'accés més violent de tots, i la pèrdua de la parla.

Un any després, quan Lenin estava ja embalsamat al seu mausoleu, la responsabilitat de la ruptura, segons deixa apreciar clarament el relat de Dimitrievski, s'atribuí obertament a Krupskaja. Stalin l'acusà d'“intrigar” en contra seu. El famós Iaroslavski, que solia ocupar-se dels encàrrecs tèrbols de Stalin, digué al juliol de 1926, en una reunió del comitè central: “Caigueren tan baix, que s'atreverien a anar a Lenin, malalt, queixant-se que Stalin els havia insultat. Quina vergonya, complicar la política en coses tan importants amb assumptes personals!” El “ells” es refereix a Krupskaja. Aquesta fou venjativament castigada pels greuges que Lenin havia fet a Stalin. Per la seua banda, la viuda em contà la fonda desconfiança que Stalin inspirà a Lenin en l'última època de la seua vida, “Volodia deia: “aqueix [Krupskaja no el citava pel seu nom, sinó que assenyalava amb el cap vers l'habitació de Stalin] no té l'honradesa més elemental, la simple honradesa humana...””

L'anomenat “testament” de Lenin (açò és, el seu últim informe sobre com organitzar la direcció del partit) fou escrit en dues vegades, durant la seua segona malaltia, el 25 de desembre de 1922 i el 4 de gener de 1923. “Stalin, una vegada nomenat secretari general [diu el testament], ha concentrat en les seues mans excessiu poder i no estic segur que sàpiga usar-lo sempre amb suficient prudència.” Deu dies després, aquesta mesurada fórmula li semblà insuficient, i hi afegí en una postdata: “Propose als camarades que vegem el mode d'apartar Stalin d'aquest lloc i col·locar en el seu lloc un altre” que fos “més lleial, més cortès i més considerat envers els camarades, menys capritxós, etc.” Lenin tractava d'expressar el seu judici sobre Stalin del mode més inofensiu possible. Però plantejava el tema d'apartar Stalin del lloc que podria fer-lo poderós.

Després de tot el que havia succeït als mesos precedents, el testament no pogué ésser una sorpresa per a Stalin. No obstant això, el prengué com un terrible afront. Quan llegí per primera vegada el text (que Krupskaja li havia transmès per al proper congrés del partit) en presència del seu secretari Mekhlis, més tard cap polític de l'Exèrcit Roig, i del destacat polític soviètic Sirtsov, que ulteriorment ha desaparegut de l'escena, prorrompé a propòsit de Lenin en un llenguatge tan groller que revelava els seus

vertaders sentiments envers el seu “mestre” en aquells dies. Baxanov, un altre antic secretari de Stalin, ha descrit la sessió del comitè central en què Kàmenev féu conèixer el testament: “Una terrible torbació paralizà tots els presents. Stalin, assegut als escalons de la tribuna presidencial, se sentia insignificant i angoixat. Jo l’observava de prop: malgrat el seu aplom i la seua calma aparent, es veia bé que estava en joc la seua sort...” Radek, que estava al meu costat en aquella memorable sessió, s’inclinà cap a mi per a dir-me: “Ara no s’atreviran a anar contra tu.” Pensava, en dir açò, en els dos passatges de la lletra: un, que em descrivia com “l’home millor dotat de l’actual comitè central”, i un altre, que demanava la substitució de Stalin a causa de la seua rudesia, la seua deslleialtat i la seua propensió a abusar del poder. Jo responguí: “al contrari, ara tractaran d’arribar a l’extrem, i a més com més aviat millor.” En realitat, el testament no sols no encertà a liquidar la lluita interna, que era el desig de Lenin, sinó que més bé l’intensificà fins a la febre. Stalin no podia dubtar ja que el retorn de Lenin a l’activitat suposaria la mort política del secretari general; i inversament, que només la mort de Lenin aclariria el camí a Stalin.

Durant la segona malaltia de Lenin, cap a fins de febrer de 1923, en una reunió dels membres del politburó, Zinòviev, Kàmenev i l’autor d’aquestes línies, Stalin ens informà, abans de sortir de la secretaria, que Lenin l’havia cridat demanant-li un verí. Lenin estava desesperat per la pèrdua de la parla, considerava el seu estat irremeiable, preveia la proximitat d’un altre accés i no tenia confiança en els seus metges, als qui sense esforç sorprenia en contradiccions. El seu cervell funcionava perfectament, i patia d’una manera intolerable. Jo poguí seguir diàriament el curs de la seua malaltia pel nostre metge comú, el doctor Guétier, que era també amic de la nostra família.

-És possible, Fedor Alexandrovitx, que açò siga el final? [li preguntàvem una vegada i una altra la meua dona i jo].

-No pot assegurar-se. Valdimir Ilitx es restablirà probablement. Té una constitució sòlida.

-I les seues facultats mentals?

-Fonamentalment estan intactes. Potser algunes notes puguen perdre quelcom de la seua puresa anterior, però el virtuós ho continuarà essent.

Continuàrem amb aquesta esperança. Però ara em trobava de sobte amb la inesperada novetat que Lenin, que semblava l’autèntica encarnació de l’afany de viure, tractava d’enverinar-se. Com de mal se sentiria per dins!

Recorde com d’enigmàtic, extraordinari i fora de to amb les circumstàncies em semblà el semblant de Stalin. La petició que ens referia era tràgica; i, no obstant això, en la seua cara, com en una màscara, es dibuixava un malsà somriure. No era cosa nova per a nosaltres el desacord entre l’expressió del seu rostre i les seues paraules, però aquella vegada resultava francament insofrible. L’horror del cas augmentava per la reticència de Stalin, que semblava reservar-se la seua opinió sobre el desig de Lenin com esperant a saber el que els altres pensaven; ¿era el seu propòsit captar els matisos de la nostra reacció davant el cas, sense empenyorar res de la seua banda, o tenia certes ocultes idees pròpies...? Veig davant meu al pàl·lid i silenciós Kàmenev, que estimava sincerament Lenin, i a Zinòviev, atordit, com sempre en moments difícils. ¿Estaven ells assabentats de la petició de Lenin des d’abans de començar la reunió, o se l’havia reservada Stalin per a sorprendre els seus aliats del triumvirat al mateix temps que a mi?

-Naturalment, no cal pensar ni tan sols en fer-li cas! [exclamí]. Guétier no ha perdut l’esperança. Lenin pot restablir-se encara.

-Ja li ho he dit [respongué Stalin, no sense un deix de fàstic]. Però no vol atènrse a raons. El vell està patint. Diu que vol tenir un verí a mà... per a no usar-lo sinó quan estiga convençut que la seua malaltia no té remei.

-De totes maneres, no cal pensar-hi [insistí jo, aquesta vegada recolzat per Zinòviev, segons crec]. Pot cedir a una temptació passatgera i fer un desbarat irrevocable.

-El vell està patint [repetí Stalin, mirant vagament per damunt de nosaltres, i, com abans, procurant no comprometre's].

Segurament pensava en quelcom paral·lel a la conversa, però no en una consonància com calia amb ella.

És possible, per descomptat, que els esdeveniments posteriors hagen influït en certs detalls dels meus records, encara que, per regla general, he après a confiar en la meua memòria. De totes maneres, aquest episodi és dels que deixen en la consciència, per sempre, una empremta indeleble. A més, en tornar a casa li ho contí a la meua dona fil per randa. I des d'aleshores, sempre que mentalment evoque aquella escena, no puc menys de repetir-me: la conducta de Stalin, tota la seua actitud, era desconcertant i sinistra. Què vol? I per què no deixa la seua careta aqueixa insidiós somriure...? No es votà res, perquè no es tractava d'una conferència formal, però ens separàrem amb la implícita intel·ligència que no es podia pensar ni tan sols en facilitar un verí a Lenin.

Ací sorgeix naturalment la pregunta: com i per què Lenin, que aleshores desconfiava moltíssim de Stalin, es dirigí a ell amb una petició que per la seua índole mateixa pressuposava un grau summe de confiança personal? A penes un mes abans de fer-li aquest encàrrec, Lenin havia escrit la seua despietada postdata al testament. Pocs dies després d'haver-ho fet, trencà amb ell tota relació personal. El mateix Stalin no podia menys d'haver-se plantejat la pregunta de per què es dirigia Lenin a ell i no a un altre qualsevol. La resposta és fàcil. Lenin veia en Stalin a l'únic home que accediria a la seua tràgica pretensió, per estar interessat en fer-ho. Amb el seu infal·lible instint, el malalt s'imaginava allò que estava ocorrent al Kremlin i fora de les seues parets, i el que realment pensava Stalin d'ell. Lenin no tenia necessitat de repassar la llista dels seus camarades per a dir-se que, excepte Stalin, cap d'ells li faria aquell "favor". Al mateix temps, és possible que tractés de provar-lo, de veure amb quina gelosia era capaç d'aprofitar-se d'aquella oportunitat el cuiner dels plats carregats de pebre. En aquells dies no sols pensava en la mort, sinó també en el destí de partit. El nervi revolucionari de Lenin fou indubtablement l'últim a rendir-se a la ineluctable deïtat.

Essent molt jove, a la presó, Koba solia incitar d'amagat els exaltats caucàsics contra els seus adversaris, donant així origen a baralles i en alguna ocasió fins i tot a un homicidi. A mesura que passaren els anys, perfeccionà la seua tècnica. El totpoderós aparell del partit, combinat amb la màquina totalitària de l'estat, li obriren possibilitats que ni tan sols predecessors seus com ara Cèsar Borja haurien pogut somiar. El despatx en què els inquisidors del GPU practiquen els seus minuciosos interrogatoris està connectat amb un micròfon amb el de Stalin. L'invisible Iossif Djugaixvili, amb la seua pipa a la boca, escolta àvidament el diàleg esbossat per ell mateix, fregant-se les mans i rient sense soroll. Més de deu anys abans dels famosos judicis de Moscou havia confessat a Kàmenev i Dzerzinski, davant una botella de vi, una nit d'estiu, a la galeria d'un balneari estival, que el seu gaudi suprem en la vida era no perdre de vista un enemic, preparar-ho tot amb minuciositat, venjar-se sense compassió, i anar-se'n a dormir satisfet. Més tard es venjà a costa de tota una generació de bolxevics! No hi ha per què tornar ací a la tramoia dels judicis de Moscou. La sentència que se'ls imposà al seu dia fou alhora autoritzada i definitiva. Però si es vol comprendre el vertader Stalin i la seua conducta durant el període de la malaltia i mort de Lenin, cal fer llum sobre certs episodis de l'última audiència representada al març de 1938.

A la banquetta dels acusats ocupava un lloc especial Heryn Iagoda, que havia treballat en la Txeca i en el GPU durant setze anys, primer com a ajudant principal i

després com a cap, sempre en íntim contacte amb el secretari general en qualitat d'auxiliar de màxima confiança en la lluita d'aquest contra l'oposició. El sistema de confessions de crims mai comesos és obra de Iagoda, si no creació seua. En 1933, Stalin recompensà Iagoda amb l'Ordre de Lenin; en 1935, l'elevà al rang de comissari general de defensa de l'estat, açò és, cap de la policia política, dos dies tan sols després d'haver estat elevat l'intel·ligent Tukhatxevski a la dignitat de mariscal de l'Exèrcit Roig. En la persona de Iagoda s'elevà una nul·litat que tots coneixien i menyspreaven. Els vells revolucionaris deuen haver intercanviat mirades d'indignació. Fins i tot en el condescendent politburó féu hom intenció d'oposar-s'hi. Però algun secret lligava Stalin amb Iagoda, segons sembla, amb caràcter permanent. El misteriós vincle fou revelat també misteriosament. Durant la gran "purga", Stalin decidí liquidar així mateix el seu còmplice, que sabia massa. A l'abril de 1938, Iagoda fou arrestat. Com sempre, Stalin assegurava així diversos avantatges suplementaris: per la promesa d'un perdó, Iagoda es declarava en la vista culpable personal de crims que la murmuració havia atribuït a Stalin. Naturalment, la promesa no es complí. Iagoda fou executat, per a provar així millor que Stalin és irreconciliable en matèria de llei i de moral.

Però en aquell judici es feren públiques circumstàncies summament aclaridores. D'acord amb el testimoni del seu secretari i confident, Bulnanov, Iagoda tenia una caixa especial de verins, de la qual extreia sempre que calia preciosos flasconets que confiava als seus agents amb instruccions apropiades. El cap del GPU, antic farmacèutic, s'interessava en gran manera pels verins. Tenia a la seua disposició diversos toxicòlegs, per als quals organitzà un laboratori especial, proveint-los de mitjans sense límit ni control. És, per descomptat, impossible que Iagoda pogués muntar tal empresa per a les seues pròpies necessitats personals. Lluny d'això, en aquella ocasió, com en altres, estava exercint les seues funcions oficials. Com a enverinador, era simplement *instrumentum regni*, com el vell Locusta a la cort de Neró, amb la diferència que havia sobrepassat en molt al seu ignorant predecessor en matèria de tècnica!

Junt a Iagoda, en la banqueta dels acusats, s'asseien quatre metges del Kremlin, acusats de la mort de Màxim Gorki i de dos ministres del govern soviètic. "Confesse que [...] receptí medicaments inadequats per a la malaltia del cas..." Així, "Jo fui el responsable de la mort prematura de Màxim Gorki i de Kuibistxev". Durant els dies de la vista, amb el seu fons bàsic de falsedat, les acusacions, com les confessions d'haver enverinat l'ancià i xacrós escriptor, em semblaven fantasmagòriques. Informació posterior i una anàlisi més detinguda de les circumstàncies, m'induiren a canviar d'opinió. No tot en les actuacions era mentida. Hi havia enverinats i enverinadors. No tots els enverinadors estaven en la banqueta dels acusats. L'enverinador principal dirigia l'audiència per telèfon.

Gorki mai fou conspirador ni polític. Era un vell bondadós, defensor de l'agreuat, un protestant sentimental. Tal fou el seu paper durant els primers dies de la Revolució d'Octubre. En el curs dels dos primers plans quinquennals, la fam, el descontentament i les repressions assoliren el límit màxim. Els cortesans protestaren. Fins i tot protestà l'esposa de Stalin, Al·liluieva. En aquella atmosfera, Gorki constituïa una seriosa amenaça. Mantenia correspondència amb escriptors europeus, era visitat per estrangers, els oprimits es queixaven a ell, i l'escriptor, per la seua banda, modelava l'opinió pública. Però el més important és que hauria estat impossible obtenir la seua aquiescència a l'extermini, que llavors es preparava, dels antics bolxevics, als qui havia conegut íntimament durant molts anys. La protesta pública de Gorki contra les trampes hauria trencat immediatament l'encant hipnòtic de la justícia de Stalin davant els ulls de tot el món.

No hi havia manera de fer-li romandre callat. I menys possible encara era detenir-lo, desterrar-lo o afusellar-lo. La idea d'accelerar la liquidació del malalt Gorki per mitjà de Iagoda, "sense sang", degué semblar a l'amo del Kremlin l'única manera de sortir d'aquella situació. La ment de Stalin està constituïda de tal manera que tals decisions se li ocorren per impacte de reflexos. En haver acceptat l'encàrrec, Iagoda es confià als seus metges "particulars". No aventurava res. Negar-se, d'acord amb les pròpies paraules del doctor Levin, "hauria jurat la ruïna per a mi i per a la meua família". A més, "no hi ha mode d'escapar de Iagoda. És un home que no es deté davant res. Vos trobaria encara que vos amagàreu davall terra". Però, ¿per què no es queixaren els poderosos i respectats metges del Kremlin als membres del govern, als qui tots ells coneixien per ésser pacients seus? Només entre la clientela del doctor Levin figuraven vint-i-quatre funcionaris de la màxima categoria, fins i tot membres del politburó i del Consell de Comissaris del Poble. La resposta és que el doctor Levin, com qualsevol que visqués al Kremlin o als seus voltants, sabia perfectament a qui servia Iagoda. El doctor Levin se sotmeté a Iagoda perquè no tenia poder per a resistir a Stalin.

Quant al descontent de Gorki, els seus desitjos d'anar a l'estranger, la negativa de Stalin a facilitar-li un passaport perquè sortís del país..., tot això era conegut a Moscou per tothom, i constituïa el tema de murmuració general. Les sospites que Stalin havia ajudat d'alguna manera a les forces destructives de la Naturalesa brollaren immediatament després de la mort del gran escriptor. Una tasca concomitant del judici contra Iagoda era esvaïr tals sospites respecte a Stalin. D'ací les repetides declaracions de Iagoda, els metges i els altres acusats que Gorki era "íntim amic de Stalin", "persona de confiança", "stalinista", enterament conforme amb la política del "líder", i que parlava "amb entusiasme excepcional" de la missió de Stalin. Si només una meitat de tot allò hagués estat veritat, Iagoda no s'hauria atrevit a matar Gorki, i menys s'hauria arriscat a confiar tal projecte a un metge del Kremlin, que l'hauria pogut enfonsar només telefonant a Stalin.

Ací hi ha un simple "detall" extret d'una sola causa. Hi hagueren diversos i moltíssims "detalls". Tots ells portaven la marca inesborrable de Stalin. La feina és bàsicament seua. Al mateix temps que fa passejos pel seu despatx, analitza minuciosament plans per a reduir a qualsevol que li disguste al grau màxim d'humiliació, per a forjar denúncies contra els seus més acostats per a traïr-se del mode més horrible a si mateix. Per al que resisteix, malgrat tot, sempre queda una fioleta. Només Iagoda ha desaparegut: la seua caixa de verins perdura.

En el judici de 1938, Stalin acusa Bukharin, com de passada, d'haver preparat en 1918 un atemptat contra la vida de Lenin. El còndid i fogós Bukharin venerava Lenin, l'estimava com un xiquet ama a sa mare, i quan atrevidament polemitzava amb ell no ho feia sinó de genolls. Bukharin, "blanc com la cera", per a usar l'expressió del mateix Lenin, no tenia ni podia tenir designis d'ambició personal. Si en aquells temps algú hagués vaticinat que arribaria una ocasió en què Bukharin es veiés acusat d'atemptar contra la vida de Lenin, cada un de nosaltres, i Lenin el primer, s'hauria llençat a riure, aconsellant portar semblant profeta a un manicomi. Per què, doncs, recorregué Stalin a una acusació tan notòriament absurda? El més probable és que aquesta fos la seua resposta a les sospites de Bukharin, imprudentment expressades, amb referència al mateix Stalin. En general, totes les acusacions estan tallades pel mateix patró. Els elements bàsics dels paranys de Stalin no són productes de la pura fantasia; es deriven de la realitat; majoritàriament, de les accions i designis del mateix cap de cuina amic del pebre. El mateix "reflex de Stalin" ofensiu-defensiu, tan clarament revelat en el cas de la mort de Gorki, desenrotllà tota la seua intensitat en la qüestió de la mort de Lenin també. En el primer episodi, Iagoda pagà amb la vida; en el segon, Bukharin.

M'imagino el curs dels fets aproximadament com segueix: Lenin demanà un verí a finals de febrer de 1923. A principis de març estava de nou paralític. El pronòstic facultatiu fou aleshores reservadament desfavorable. Sentint-se més segur, Stalin començà a procedir com si Lenin ja no visqués. Però el malalt el defraudà. El seu vigorós organisme, sostingut per la seua voluntat inflexible, s'imposà. Cap a l'hivern, Lenin començà a millorar lentament, a caminar amb més llibertat d'una banda a l'altra; escoltava la lectura i ell mateix llegia; la parla es reafirmava. El parer dels metges era cada vegada més falaguer. El restabliment de Lenin no hauria pogut impedir, naturalment, que la revolució quedés suplantada per la reacció burocràtica. Krupskaia tenia bons motius per a dir l'any 1926: "Si Volodia fos viu, estaria empresonat."

Per al mateix Stalin no es tractava del curs general dels successos, sinó del seu propi destí; o se les arreglava per a convertir-se aquell mateix dia en senyor de l'aparell polític, i en conseqüència del partit i del país, o acabaria exercint un paper de tercer ordre per a la resta de la seua vida. Stalin anava darrere del poder, íntegre, a costa del que fos. Ja el tenia gairebé en els seus mans. La meta estava pròxima, però el perill que Lenin significava guanyava encara més terreny. En aquell moment Stalin resolgué indubtablement que era hora d'actuar sense dilació. Per tot arreu tenia còmplices la sort dels quals penjava de la seua pròpia. Al seu costat estava el farmacèutic Iagoda. No sé de cert si Stalin envià a Lenin el verí amb la insinuació que els metges havien perdut tota esperança que es guarís, o si féu ús de mètodes més directes; però estic convençut que Stalin no hauria pogut esperar passivament quan el seu destí penjava d'un fil i la decisió no requeria més que un lleu gest per la seua banda.

Poc de temps després de mitjan de gener de 1924, sortí vers Sukhum, en el Caucas, amb idea d'alliberar-me d'una pertinaç i misteriosa infecció, l'índole de la qual segueix encara essent un misteri per als meus metges: la notícia de la mort de Lenin m'agafà de camí. Segons una versió difosa, jo perdí autoritat per no haver estat present als funerals de Lenin. Aquesta explicació a penes pot prendre's en consideració. Però el fet de la meua absència en les cerimònies fúnebres despertà en molts dels meus amics serioses sospites. En la lletra del meu fill major, que llavors tenia divuit anys, hi havia una nota de juvenil desencant: havia d'haver estat a qualsevol preu! També eren aqueixes les meues intencions. El telegrama xifrat relatiu a la mort de Lenin ens trobà a la meua dona i a mi a l'estació ferroviària de Tbilisi. Immediatament envií una nota en xifra per fil directe al Kremlin: "Crec necessari la meua tornada a Moscou. Quan són els funerals?" La resposta de Moscou trigà cosa d'una hora. "Els funerals se celebraran el dissabte. No podràs tornar a temps. El politburó opina que, en vista del teu estat de salut, has de seguir fins a Sukhum. Stalin." No pensí que fos pertinent sol·licitar que s'ajornés la cerimònia per la meua causa. Però en Sukhum, prostrat entre llençols a la galeria d'un sanatori, m'assabentí que el funeral s'havia ajornat fins al diumenge. Les circumstàncies relacionades amb el primer assenyalament i la ulterior demora de la data de l'enterrament són tan confuses que no poden aclarir-se en unes línies. Stalin maniobrà, enganyant no sols a mi, pel que sembla, sinó també els seus aliats del triumvirat. A diferència de Zinòviev, que en tot considerava l'aspecte de la seua eficàcia immediata com a agitació, Stalin es guiava en les seues arriscades maniobres per mòbils no tangibles. És possible que pensés en la possibilitat que jo associés la defunció de Lenin amb la conversa de l'any anterior a propòsit del verí, preguntés als metges si podia haver hagut enverinament i sol·licités una autòpsia especial. Era, doncs, molt millor en tots sentits mantenir-me lluny fins que embalsamaren el cadàver, cremaren les vísceres i ja no fos possible un examen ulterior inspirat en tals sospites.

Quan preguntí als metges de Moscou quina fou la causa immediata de la mort de Lenin, que aquells no esperaven, no encertaren a explicar-se-la. No molestí Krupskaia,

que m'havia escrit una lletra molt afectuosa a Sukhum, amb preguntes sobre el particular. No reprenguí relacions personals amb Zinòviev i Kàmenev fins a dos anys després, quan ells trencaren amb Stalin. Evidentment, evitaren qualsevol conversa a propòsit de la defunció de Lenin, contestant-me amb monosíl·labs i sense sostenir la mirada. Sabien quelcom, o només tenien sospites? De totes maneres, havien estat en tan íntim tracte amb Stalin durant els tres anys precedents que no podien menys de sentir-se cohibits per la idea que caigués sobre ells també una ombra de recel.

{Davant el fèretre de Lenin, Stalin llegí, escrit sobre una fulla de paper, el seu jurament de fidelitat als manaments del seu mestre, redactat en l'estil de les homilies que havia estudiat en el seminari teològic de Tbilisi. Aquest jurament fou, en l'època, a penes notat; avui en dia, està en tots els manuals escolars, ha reemplaçat els Deu Manaments.}

Els noms de Neró i de Cèsar Borja s'han esmentat més d'una vegada amb motiu de la "judicis de Moscou" i dels últims esdeveniments internacionals. Ja que s'han evocat aquests vells espectres, em sembla pertinent parlar ací d'un súper Neró i un súper Borja, perquè els crims d'aquella època semblen modestos, quasi ingenus, en comparació amb les gestes dels nostres temps. No obstant això, és possible discernir un significat històric més profund en analogies purament personals. Els costums del decadent Imperi Romà es formaren durant la transició de l'esclavitud a la servitud, del paganisme al cristianisme. L'època del Renaixement marcà la transició de la societat feudal a la societat burgesa, del catolicisme al protestantisme i al liberalisme. En ambdós casos, la moralitat antiga s'extingí abans que la nova es formés.

Ara també vivim en una època de trànsit d'un sistema a un altre, en una època de màxima crisi social, que va acompanyada, com sempre, d'una crisi moral. Allò vell s'ha commogut fins en els seus fonaments. La novetat a penes ha començat a emergir. Quan el sostre s'ha després, i s'han desencaixat portes i finestres, la casa no abriga, i és dur viure-hi. Avui bufen violentes ràfegues per tot el nostre planeta. Tots els tradicionals principis de moral estan cada vegada pitjor, no sols aquells que emanen de Stalin.

No obstant això, una explicació històrica no és una justificació. Neró fou també un producte de la seua època; però quan perí es destruïren les seues estàtues, i el seu nom fou esborrat de totes parts. La venjança de la Història és més terrible que la del més poderós secretari general. M'atrevisc a dir que açò és consolador.

SUPLEMENT 1: LA REACCIÓ DEL TERMIDOR

Després del prodigiós esforç de la revolució i la guerra civil s'inicià una reacció política. [Aquesta fou fonamentalment diferent d'una manifestació social paral·lela en països no soviètics.] La reacció era contra la guerra [imperialista] i els que havien dirigit [aquella capritxosa i més que inútil matança, decididament] impopular [fins i tot als països "victoriosos"]. En Anglaterra estava dirigida contra Lloyd George i l'aïllà políticament fins a finals de la seua vida. Clemenceau a França [i Wilson als Estats Units] patiren anàloga sort.

L'enorme diferència de sentiments de les masses després d'una guerra imperialista i una guerra civil era natural. A Rússia, obrers i camperols estaven saturats de la certesa que es ventilaven els seus propis interessos i que la guerra era, en un sentit molt directe, la seua guerra. La satisfacció per la victòria era molt gran i també gran, en proporció, la popularitat dels qui havien contribuït a acabar-la. // [Al mateix temps era necessari donar-li el colp de gràcia, tornar per fi a les tasques civils, a restablir els

processos normals i pacífics encaminats a satisfer necessitats humanes. El mateix heroisme s'havia fet cosa fútil i el poble estava fart dels horrors inherents a ell.]]

[[Tot i que no que no dirigit contra els caps de la guerra civil, aquest imponent afany de pau girava els ulls vers aquells encarregats de qüestions tan enutjoses com el racionament de queviures, l'habitatge i la col·locació en bones ocupacions amb la major retribució possible. Stalin i d'altres com ell, la missió dels quals en la guerra civil havia estat secundària, es destacaren llavors, posant-se al capdavant del moviment de transició, tàcit, però potent, de la guerra a la pau, del sacrifici a la prosperitat. Aquest gir no exercí un efecte tan fort sobre la joventut i les masses en general (les més exposades durant la guerra civil) com sobre les persones de mitjana edat, amb creixents responsabilitats familiars, i sobre els afortunats que comptaven amb treball permanent en les activitats civils. Però això no vol dir que no fos fort i extens.]]

Els tres anys de guerra civil deixaren una empremta indeleble en el mateix govern soviètic en virtut del fet que moltíssims dels administradors, una capa considerable d'ells, s'havien acostumat a manar i a exigir incondicional submissió a les seues ordres. Els teoritzadors que intenten provar que l'actual règim totalitari de l'URSS prové, no de tals condicions històriques, sinó de la mateixa naturalesa del bolxevisme, obliden que la guerra civil no procedí de la naturalesa del bolxevisme, sinó dels esforços de la burgesia russa i internacional per a enfonsar el règim soviètic. No hi ha dubte que Stalin, com molts altres, fou format per l'ambient i les circumstàncies de la guerra civil, al mateix temps que el grup que caminant el temps l'ajudà a implantar la seua dictadura personal (Ordxonikidze, Vorotxilov, Kaganovitx) i tota una capa d'obrers i camperols [elevats a la categoria de comandants i administradors].

{[A més a més, en els cinc anys que seguiren la Revolució d'Octubre més del 97% dels efectius del partit consistien en membres que havien adherit al partit després de la victòria de la revolució. Cinc anys més tard encara, i] la immensa majoria del milió de membres del partit no tenien més que una vaga concepció d'allò que el partit havia estat en el primer període de la revolució, per no parlar de la clandestinitat prerevolucionària.}

{Serà suficient amb dir que els tres quarts, almenys, del partit es componien aleshores de membres que s'hi havien unit solament després de 1923. El nombre dels membres del partit adherents d'abans de la revolució (és a dir, els revolucionaris del període il·legal) era inferior a l'1%. En 1923, el partit havia estat envaït per masses joves i inexperimentades [ràpidament modelades i formades] per a exercir el paper de servils "sí-sí" sota l'agulló dels professionals de l'aparell. Aquesta extrema reducció del nucli revolucionari del partit era una necessitat prèvia per a les victòries de l'aparell sobre el "trotskisme".}

En 1923 començà a estabilitzar-se la situació. La guerra civil, com la sostinguda contra Polònia, eren ja coses del passat. S'havien vençut les més horribles, conseqüències de la fam; la NEP havia donat impuls a un ressorgir vivificador de l'economia nacional. El constant trasllat de comunistes d'un lloc a un altre, d'una esfera d'activitat a una altra, aviat passà a ésser excepció en compte de regla. Els comunistes començaren a cobrir llocs permanents, col·locacions que es consideraven seues i conduïen a d'altres més destacades que permetien dominar de forma planificada les regions o districtes d'activitat econòmica i política confiats a la seua discreció administrativa. [Ràpidament anaven convertint-se en funcionaris, en buròcrates, conforme] la col·locació de membres i activistes del partit adquiria un caràcter més sistemàtic i regular. Ja no es consideraven les missions com quelcom transitori i quasi fortuït. La qüestió dels destins tingué cada vegada més relació amb la del mode i condicions de vida de la família [del nomenat] i amb la seua carrera.

Fou aleshores quan Stalin començà a sobresortir amb creixent prominència com a organitzador, dispensador de credencials, tasques i col·locacions, preparador i monitor de la burocràcia. Elegia els seus homes d'acord amb l'hostilitat o indiferència d'aquests envers els seus adversaris i, particularment, envers qui en el seu concepte era el principal de tots ells, l'obstacle capital de la seua ascensió a la cima. Stalin generalitzà i classificà la seua pròpia experiència administrativa, en primer terme l'experiència d'intrigar de continu darrere de la cortina, i la posà a l'abast dels més íntims associats a ell. Els ensenyà a organitzar les seues màquines polítiques locals pel patró de la seua pròpia; com reclutar col·laboradors, com utilitzar les seues flaqueses, com enfrontar uns camarades amb altres.

A mesura que fou augmentant la vida burocràtica, aquesta engendrà una creixent necessitat de benestar. Stalin cavalcava al capdavant d'aquest espontani moviment cap a la comoditat humana, guiant-lo i equipant-lo segons els seus propis designis. Recompensava els més lleials amb les col·locacions més atractives i avantatjoses. Ell fixava els límits dels beneficis que podien derivar-se'n. Seleccionava els membres de la comissió de control, instil·lant en molts d'ells la necessitat de perseguir sense misericòrdia a aquells que dissentien. Al mateix temps els ensenyava a mirar cap altra banda i passar per alt l'extravagant mode de viure dels funcionaris lleials al secretari general, perquè Stalin mesurava tota situació, tota circumstància política, tota combinació personal [per un sol arrasador: utilitat] per a ell, per a la seua lluita pel poder, per a la seua inextingible prouja de dominar els altres.

Tota la resta estava intel·lectualment fora del seu abast. Impel·lia dos dels seus màxims competidors a una contesa. Convertia el seu talent per a utilitzar antagonistes personals i de grup en vertader art, en un art inimitable en el sentit que en ell s'havia desenrotllat un instint quasi infal·lible per a practicar-lo. En cada nova situació, la seua primera i principal consideració era com traure'n partit. Sempre que els interessos generals apareixien en conflicte amb els seus personals, sacrificava sense excepció els primers. En qualsevol ocasió, amb qualsevol pretext i sense tenir en compte el resultat, feia tot allò que li era possible per crear dificultats als seus competidors més destacats. Amb la mateixa persistència procurava recompensar tot acte de lleialtat envers la seua persona. Secretament al principi, i després amb més desvergonyiment, la igualtat fou titllada de prejudici petit burgès. Sortia en defensa de la injustícia, en defensa dels privilegis especials per als buròcrates d'alta categoria.

En aquesta deliberada desmoralització, Stalin mai s'interessà per llunyanes perspectives, ni es detingué a pensar en la transcendència social d'aquest procés en què s'havia adjudicat el paper principal. Obrava, doncs, com ara, al mode de l'empíric que és. Escull als qui li són lleials, els recompensa; els ajuda a assolir llocs privilegiats, demanant-los que renunciïn a fins polítics personals. Els ensenya a crear per a ells la maquinària destinada a influir sobre les masses i mantenir-les sotmeses. Mai s'atura a considerar que la seua política va directament contra la lluita en què posà cada vegada més interès Lenin durant l'últim any de la seua vida: la lluita contra la burocràcia. Pensa en la manca d'atenció, en el desendrecament de les oficines, etc., però roman sord i cec davant la formació de tota una casta privilegiada soldada pels lligams de l'honor dels lladres, pel seu comú interès [com a explotadors privilegiats de tota la política de cos] i pel seu incessant allunyament del poble. Sense sospitar-ho, Stalin està organitzant no sols una nova màquina política sinó una nova casta.

{Únicament veu les qüestions des del punt de vista d'escollir els quadres, de millorar l'aparell, d'assegurar el seu control personal sobre aquest aparell, del seu propi poder. Li sembla, sense dubte, malgrat que neguitege amb qüestions d'ordre general, que el seu aparell li donarà al govern més força i estabilitat, que garantirà així els nous

desenvolupaments del “socialisme en un sol país”. En el domini de les generalitzacions, s’aventura molt poc. Que la cristal·lització d’una nova capa dirigent de funcionaris instal·lats en una situació de privilegi, camuflats a la vista de les masses per la idea del socialisme, que la formació d’aquesta nova capa dirigent arxiprivilegiada i arxipotent canvia l’estructura social de l’estat i, en una mesura cada vegada més considerable, la composició social de la nova societat, és una consideració que rebutja plantejar; i totes les vegades que li es suggerida, l’aparta amb el seu braç o amb el seu revòlver. }

{ Així, Stalin, l’empíric, sense trencar formalment amb la tradició revolucionària, sense repudiar el bolxevisme, esdevé el destructor més eficaç tant d’una com de l’altre, traint-los tots dos. }

En l’època de la discussió del partit, a la tardor de 1923, l’organització de Moscou estava dividida aproximadament en dues meitats, amb lleuger avantatge de l’oposició al principi. No obstant això, les dues meitats no eren de la mateixa força en el seu [potencial] social. Al costat de l’oposició estava la joventut i una considerable part de la base; però al costat de Stalin i del comitè central estaven en primer terme tots els polítics especialment exercitats i disciplinats, més pròxims a l’aparell polític del secretari general. La meua malaltia, que m’impedí participar en la contesa, fou, ho reconec, un factor d’una certa entitat; no obstant això, no s’ha d’exagerar la seua importància. En últim terme, només fou un simple episodi. [Tingué gran importància el fet] que els treballadors estaven cansats. Els que recolzaven l’oposició no sentien l’estímul d’una esperança en canvis grans i seriosos. Al contrari, la burocràcia combatia amb extraordinari acarnissament: [lluïtava instintivament per la seua futura prosperitat]. És cert que en aquest camp hi hagué, almenys, un moment de completa confusió, però no ho sabérem a temps. Més tard ens ho contà Zinòviev. Una vegada, en arribar a Moscou des de Petrograd, trobà el comitè central i els dirigents de Moscou presos de vertader pànic. Stalin estava, sens dubte, ordint una maniobra amb ànim d’associar-se a l’oposició a costa dels seus aliats, Zinòviev i Kàmenev. Açò era molt propi d’ell. Aleshores, les reunions del politburó se celebraven en ma casa, a causa de la meua malaltia. Em féu clares insinuacions, mostrant inesperat interès per la meua salut. Zinòviev, segons el seu relat, posà fi a aquella situació equívoca de Moscou tornant a Petrograd a la cerca d’auxili. Emprengué l’organització d’un quadre il·legal d’agitadors i tropes de xoc que foren enviats en automòbil d’un establiment a un altre per a difondre tergiversacions i calúmnies. Sense trencar amb els seus aliats, naturalment, Stalin cobria a favor seu el camí de retirada a l’oposició. Zinòviev era més atrevit, pel seu caràcter aventurer i irresponsable. Stalin era previngut. Encara no s’adonava perfectament dels canvis que s’havien operat entre els elements més destacats del partit, i, especialment, en l’aparell soviètic [canvis que ell mateix havia fomentat]. No confiava en la seua pròpia força intel·lectual. Temptejava el camí, sentint tota resistència, calculant tot possible suport. Deixà que Zinòviev i Kàmenev es comprometeren, mentre ell servava la llibertat de maniobra.

Durant aquest mateix debat de la tardor fou quan es desenrotllà definitivament i es posà a prova la tècnica de l’aparell en la seua lluita amb l’oposició. En cap cas podia permetre’s que l’aparell es trenqués per pressió des de baix. L’aparell havia de mantenir-se ferm. El partit podia modificar-se de nou, refondre’s o tornar-se a agrupar. Era possible expulsar alguns membres, pactar amb altres, o espantar-los. Finalment, cabia fer malabarismes amb fets i números. Els homes de l’aparell s’enviaven d’una a una altra fàbrica en automòbil. Les comissions de control, que s’havien establert amb el propòsit de combatre precisament aquesta usurpació de poder per l’aparell, esdevingueren simples dents de les seues rodes. En les reunions del partit, sobretot, funcionaris d’absoluta confiança de les comissions de control anotaven el nom de tot

orador sospitós de simpatitzar amb l'oposició, i després escodrinyaven amb tot afany en la seua vida passada. Sempre, o gairebé sempre, resultava prou senzill trobar alguna cosa més o menys tangible (algun error pretèrit o simplement un origen social dubtós) per a justificar un càrrec o provocar una violació de la disciplina del partit. Llavors era possible expulsar, traslladar, intimidar per a imposar silenci, o concertar un arranjament amb l'adversari de l'oposició.

Aquesta part del treball de Stalin s'efectuava sota la seua immediata direcció. Dins de la mateixa Comissió Central de Control tenia el seu òrgan especial, capitanejat per [Soltz] Iaroslavski, i Shkiriátov. La seua missió consistia en formar llistes negres dels dissidents i iniciar després investigacions sobre la seua genealogia als arxius de la policia tsarista. Stalin tenia un arxiu especial ple de qualsevol classe de documents, acusacions, rumors difamatoris contra tots els dirigents soviètics destacats, sense excepció. En 1929, quan trencaren obertament amb els membres dretans del politburó, Bukharin, Rikov i Tomski, Stalin assolí mantenir Kalinin i Vorotxílov al seu costat amenaçant-los de posar-los en evidència.

{En 1925, un periòdic humorístic publicà una caricatura representant el cap del govern en una situació força comprometedora. El paregut era colpidor. En el text escrit en un estil molt suggestiu, a més a més, hi havia una referència a Kalinin per les seues inicials, "M.K.:" No podia creure els meus ulls. "Què significa açò?" preguntí a nombrosos amics, entre els quals estava Serebriakov que havia conegut íntimament Stalin en la presó i l'exili.}

{-És l'últim advertiment de Stalin a Kalinin. Em digué.}

{Però, perquè?}

{Certament no perquè neguitege per la seua conducta [em digué Serebriakov tot rient]. Kalinin s'haurà entestat en alguna cosa...}

Kalinin, que coneixia massa bé el que succeeix últimament, es negà al principi a reconèixer Stalin com a cap. Tingué por durant molt de temps d'unir la seua sort a la de Stalin. "Aqueix cavall [solia dir als seus íntims] acabarà per ficar-nos el carro en una rasa." Però, gradualment, remugant i resistint-se, es girà primer contra mi, després contra Zinòviev, i, finalment, amb més repugnància encara, contra Rikov, Bukharin i Tomski, amb els qui estava més estretament unit per les seues opinions moderades. Ienúkidze passà per la mateixa evolució, seguint les empremtes de Kalinin, encara que més en l'ombra i, sens dubte, amb un patiment interior més fondo. Per la seua pròpia índole, ja que la seua principal característica era l'adaptabilitat, Ienúkidze acabà trobant-se a si mateix al camp dels termidorians. Però no era un arribista, ni menys un bergant. Fou dur per a ell trencar amb velles tradicions, i més dur girar-se contra persones a les que estava habituat a respectar. En moments crítics, Ienúkidze no sols no manifestà un entusiasme agressiu, sinó que, per contra, es lamentà, murmurant i resistint-se. Stalin n'estava ben assabentat, i previngué Ienúkidze més d'una vegada. Jo ho sabí pràcticament de primera mà. Malgrat que fins i tot en aquells dies el sistema de denúncies havia enverinat ja no sols la vida política, sinó també les relacions personals, encara quedaven ací i allà alguns oasis de confiança recíproca. Ienúkidze era molt amic de Serebriakov, malgrat la notorietat d'aquest últim com a dirigent de l'oposició d'esquerra, i no rares vegades li feia confidències. "Què més vol [Stalin]? [es lamentava Ienúkidze]. Estic fent tot el que em demana, però res li basta. Pretén que reconega que és un geni."

{Stalin prengué Zinòviev i Kàmenev sota la seua protecció quan recordí la seua conducta en 1917. "És completament possible [escrivia] que alguns bolxevics hagen tremolat durant les jornades de juliol. Jo sé, per exemple, que nombrosos bolxevics

llavors arrestats estaven prestos a desertar dels nostres rengles. Però condemnar certs... membres del comitè central és deformar la història.”}

{El que hi ha d'interessant en questa cita no és tant la defensa sense reserves de Zinòviev i Kàmenev sinó la referència fora de lloc a “nombrosos bolxevics arrestats”; estava dirigida contra Lunatxarski que no estava en qüestió. En els documents agafats a la policia després de la revolució, hom trobà l'interrogatori de Lunatxarski quan l'investigà la policia. Certament no feia honor al seu coratge polític. Això no era, en si mateix, de gran importància per a Stalin: bolxevics menys coratjosos encara estaven en el seu medi immediat. Allò que l'exasperava era que en 1923, Lunatxarski havia publicat *Siluetes dels caps de la revolució*, entre les quals no estava la de Stalin. L'omissió no fou deliberada; Lunatxarski no tenia res contra Stalin; simplement no li vingué al cap, com a qualsevol en aquella època, de comptar amb Stalin entre els caps de la revolució. Però en 1925 la situació havia canviat, i era una manera de fer comprendre a Lunatxarski que havia de modificar la seua política o si no atènyer-se a ésser posat en la picota. Se li donà un termini; Lunatxarski comprengué de seguida a qui es feia al·lusió i canvià radicalment la seua posició política; els seus pecats de 1917 foren immediatament oblidats.}

No tots els joves revolucionaris de l'era tsarista [eren herois de llegenda]. També hi havia entre ells alguns que no es conduïren amb el degut valor durant les indagacions [de la policia secreta]. Si la seua conducta posterior permetia d'oblidar aquesta falla, el partit no els expulsava irrevocablement, sinó que els admetia de nou a les seues files. En 1923, Stalin, com a secretari general, començà a concentrar en les seues mans proves d'aquell censurable procedir, servint-se'n per a intimidar centenars d'antics revolucionaris que havien redimit molt de sobra les seues febleses d'altre temps. Amençant-los de fer publicitat del seu antic historial, sotmeté aquella gent a una obediència d'esclaus, reduint-los a poc a poc a un estat de completa desmoralització. [Els lligà a la seua persona per sempre obligant-los a exercir les tasques més brutes en les seues maquinacions contra l'oposició.] Aquells que es negaren a humiliar-se foren triturats políticament per l'aparell o es veieren impel·lits al suïcidi. Així perí un dels meus més propers col·laboradors, el meu secretari particular Glazman, home d'excelsa modèstia i [d'exemplar] devoció envers el partit, [molt temperat i sensible, revolucionari d'impecable honestedat. Se] suïcità ja en 1924. El seu acte de desesperació produí una impressió tan desfavorable que la comissió central de control es veié obligada a exculpar-lo després de mort i a formular una censura (molt cauta i suau) al seu propi òrgan executiu.

//[Dos anys després es produí un intent descarat d'agressió sagnant. Encara que Trotski i Muralov ja havien caigut en desgràcia, la seua situació encara no havia cristal·litzat. Era l'any 1926. Al juliol, Zinòviev, que mentre havia trencat amb Stalin i format un bloc oposicionista amb Trotski i Kàmenev, fou eliminat del politburó. Tres mesos després, en el subsegüent ple del comitè central i de la comissió central de control, expulsaren d'aquell organisme altres dos dirigents de l'oposició. En l'interval, Trotski i la seua esposa], acompanyats per Muralov i altres camarades del temps de la guerra civil, personalment afectes, marxaren per a unes breus vacances en el Caucas. Ienúkidze posà [a la seua disposició] la mateixa caseta que havia ocupat altres vegades en Kislovodsk. Trotski fou objecte de les mateixes deferències que de costum. Les autoritats locals li mostraren respecte sincer i fins i tot entusiasme de vegades sense poder-lo ocultar. En reunions casuals o no casuals, saludaven Lev Davidovitx [Trotski] amb genuïna efusió. En tots els sanatoris de Kislovodsk invitaren successivament Lev Davidovitx a fer conferències. Tot el món l'acollia bé i acudia a acomiadar-lo amb ostensible grat. No obstant això, la pressió del centre es podia observar ja. Oficialment

les províncies no havien rebut ordres de canviar de “front”. *Stalin no s’atrevia encara a donar tals ordres obertament*. Però de manera subreptícia tingué ocasió de fer conèixer els seus desitjos als sàtrapes que li servien. En conseqüència, de quan en quan ensopegàvem amb manifestacions d’ostensible fredor per part d’algun grup nouvingut de Moscou. Ens digueren que en alguns sanatoris es discutia si era o no procedent invitar L. D. Però els oposats a invitar-lo eren fins llavors tan pocs i de tan escassa influència, que continuà essent invitat per decisió unànime, davant la insistència d’una majoria entusiasta. Tal franca expressió de simpatia envers L. D. no era ja tolerable en Moscou.]//

//[Muralov fou ben informat de tot allò que ocorria. Era molt delicat i comprensiu per a aquestes coses. Nosaltres estàvem inquiets, i en guàrdia constantment. Com de costum, les partides de caça eren organitzades pel GPU local, perquè coneixia millor les condicions locals. Continuàvem confiats a la seua custòdia i protecció, com abans. Però davant el canvi de circumstàncies, aquesta guàrdia del GPU adquirí un doble sentit, no exempt de perill: jo no hi dipositàvem tanta seguretat com en la guàrdia personal de L. D., que ens havia acompanyat des de Moscou i estava lligada a L. D. pels estrets lligams del front en la guerra civil.]//

//Una vegada tornàrem de caça un poc més tard que de costum. El retard no fou culpa nostra; suposàrem més bé que era premeditat. A mitjanit, justament quan ens apropàvem a Kislovodsk, descarrilà de sobte el tramvia en què anàvem, es desvià descrivint un cercle i es detingué bruscament. Ens caiguérem tots, sense adonar-nos al principi del que passava. Els empleats que tractaren d’explicar-nos la causa d’aquell accident estaven molt torbats. Les seues explicacions no tenien sentit. Semblava allò un “accident” premeditat i frustrat, sens dubte una venjança per l’èxit de L. D. en Kislovodsk. L’“endarrerit” caucàsic i de totes les províncies en la seua companyia, necessitava aprendre mitjançant un bon escarment.]//

No molt després d’açò, la pressió exercida sobre membres i simpatitzants de l’oposició esquerrana fou augmentant a poc a poc. El tracte de què foren objecte els centenars de persones que posaren les seues signatures en la declaració dels 83, de 26 de maig de 1927, només fou superat en brutalitat i cinisme pel que patiren els milers que els recolzaren verbalment. Foren obligats a comparèixer davant tribunals del partit només perquè, en reunions del partit, expressaven criteris distints del consagrat pel comitè central stalinista, que d’aquesta manera els privava, descaradament, com a membres del partit dels seus més elementals drets en qualitat de tals. L’opinió pública del partit estava essent preparada per a la franca expulsió dels oposicionistes. Açò es reforçà mitjançant certes estranyes mesures adoptades contra membres i simpatitzants de l’oposició. “Vos heu estat rient de la borsa del treball”, digué amenaçador un membre del politburó i del comitè central del Partit Comunista Ucraïnès, en una de les reunions que el partit celebrà en Kharkov. “Vos expulsàrem dels vostres llocs”, comminava en Moscou el secretari del comitè del partit d’aquesta ciutat. [I no eren simples bravates. Quan] es veié que l’amenaça de la fam no feia callar l’oposició, el comitè central recorregué obertament al GPU. Hom havia d’estar cec per a no adonar-se que la lluita contra l’oposició per tals mitjans era una lluita contra el partit. //[[Podria parlar-se d’unitat, esgrimint tals armes? Què significava la unitat per als stalinistes? Que potser es tractava de la unitat del llop amb el corder que s’estava engolint...?]]//

{Menxinski, successor de Dzerzinski al capdavant del GPU, havia pertangut al moviment oposicionista en temps de Lenin. Havia estat al costat del boicotejadors, després havia simpatitzat amb els anarcosindicalistes i encara tenia d’altres desviacions en seu haver. Fou en la seua joventut. Però cap a la fi de la seua carrera quedà fascinat per l’aparell repressiu. Res l’interessava ja més que el GPU. Consagrà totes les sues

facultat intel·lectuals a allò que era la seua única tasca: mantenir el seu aparell en perfecte estat de funcionament. Per a d'això li calia recolzar fermament el govern. Un dia, durant la guerra civil, Menxinski em previngué, davant la meua sorpresa, de les intrigues de Stalin contra mi: hi he fet al·lusió en la meua autobiografia¹⁷. Quan el triumvirat es féu amb el poder, Menxinski fou fidel al triumvirat. Transferí la seua fidelitat a Stalin quan el triumvirat s'enfonsà. En la tardor de 1927, quan el GPU començà a intervenir en les diferències internes del partit, nombrosos d'entre nosaltres (Zinòviev, Kàmenev, Smilga, jo i pense que algun altre més) anàrem a veure Menxinski. Li demanàrem que ens mostrés les actes dels testimonis dels que havia informat amb gran èxit contra nosaltres en la recent sessió del comitè central. No negà, essencialment, que aquests documents eren falsos, però refusà clarament mostrar-nos-els.}

{“Recordeu, Menxinski, [li preguntí jo] que em parlareu una vegada, en el meu tren, quan estàvem en el front sud, d'una intriga de Stalin contra mi?” S'apocà. Iagoda, que llavors era l'agent de Stalin per damunt del cap del GPU, intervingué aleshores. “Però el camarada Menxinski, [digué avançant el seu cap de rabosa] mai ha estat al front sud.”}

{(Iagoda havia estat farmacèutic en la seua joventut; en una època tranquil·la s'hauria extingit obscurament en la botiga d'alguna petita ciutat.)}

{L'interrumpí; li diguí que no era a ell a qui parlava sinó a Menxinski i repetí la pregunta. Llavors Menxinski respongué:}

{“Sí, estiguí en el vostre tren en el front sud i vos posí en guàrdia contra tal o tal altra maquinació, però no crec haver anomenat cap persona.” El somriure estrany d'un sonàmbul errava en la seua cara mentre es decidia a respondre.}

{No poguérem arrencar-li res. Stalin anà a parlar-li després que nosaltres ens retiràrem amb les mans buides. Kàmenev tornà a veure'l a soles; al fi de comptes tampoc feia tant de temps que havia estat a la disposició de tot el triumvirat contra l'oposició. “Penseu vertaderament [li preguntà Kàmenev] que Stalin sol serà capaç d'afrontar les tasques de la Revolució d'Octubre?”}

{Menxinski evità la pregunta. “Per què, doncs, li heu permès d'adquirir una força tan formidable?” respongué ell pregunta a pregunta. “Ara és massa tard.”}

A la primavera de 1924, després d'un dels plens del comitè central, al que no assistí per estar malalt, diguí a [I. N.] Smirnov: “Stalin es farà dictador de l'URSS”. Smirnov coneixia bé Stalin. Havien compartit la tasca revolucionària i la deportació anys sencers, i en tals condicions, la gent arriba a conèixer-se millor que de cap altre mode.

-Stalin? [em preguntà, sorprès]. Però si és una mediocritat, una nul·litat incolora!

-Mediocritat, sí; nul·litat, no [li contestí]. La dialèctica de la història l'ha enganxat i l'elevàrà. El necessiten tots: els fatigats radicals, els buròcrates, els de la NEP, els kulaks, els estranys, els rèptils, tots els cucs que sorgeixen del revolt sòl de la revolució. Ell sap com tractar-los en el seu propi terreny, parla el seu llenguatge i coneix el mode de conduir-los. Té la merescuda reputació de vell revolucionari, que el fa inapreciable per a ells com a visera per a cobrir els ulls del país. Li sobra voluntat i audàcia. No vacil·larà en utilitzar-los i moure'ls contra el partit; ja ha començat a fer-ho. Ara mateix està disposant en torn seu als solapats bergants del partit, als destres trampistes. Com és natural, poden produir-se en Europa, Àsia i el nostre país grans esdeveniments que trastornen tots aquests plans. Però si tot continua automàticament com fins ací, Stalin esdevindrà automàticament dictador.

¹⁷ Veure *La meua vida* en: http://www.marxists.org/catala/trotsky/1930/xx/meua_vida.html

En 1926 tinguí una discussió amb Kàmenev, que insistia en el fet que Stalin no era més que “un polític de llogaret”. Naturalment, hi havia una partícula de veritat en una caracterització tan sarcàstica, però només una partícula. Atributs de caràcter com ara l’astúcia, la perfídia, l’habilitat d’explotar els més roïns instints de la naturalesa humana, estan desenvolupats en grau extraordinari en Stalin, i considerant la fortalesa del seu caràcter, representen armes terribles en una contesa. Clar que no és una contesa qualsevol. La lluita per a alliberar les masses requereix altres atributs. Seleccionar homes per a llocs privilegiats, unir-los en l’esperit de casta, debilitar i disciplinar les masses, són, en canvi, tasques per a les quals els atributs de Stalin no tenen preu i el converteixen per dret propi en cabdill de la reacció burocràtica. [No obstant això,] Stalin continua essent una mediocritat. No sols el seu esperit és limitat sinó que és incapaç de discórrer amb lògica. Cada frase dels seus discursos té una finalitat pràctica immediata. Però un discurs seu, en conjunt, mai s’eleva al rang d’una construcció lògica.

Si Stalin hagués pogut preveure fins on conduiria la seua lluita contra el trotskisme, indubtablement s’hauria contingut tanmateix la perspectiva de victòria contra els seus antagonistes. Però no preveïé absolutament res. Els vaticinis dels seus adversaris, que es convertiria en adalil del Termidor, en enterraments del partit de la revolució, li semblaven vanes fantasies [i expressions buides]. Creia en la suficiència de l’aparell del partit, en la seua capacitat de realitzar totes les tasques. No tenia la menor idea del paper històric que estava representant. La manca d’imaginació creadora, la seua incapacitat de generalitzar i preveure matà en Stalin al revolucionari tan prompte empunyà pel seu compte el timó. Però aqueixos mateixos trets, abonats per la seua autoritat d’antic revolucionari, li permeteren dissimular l’auge de la burocràcia termidoriana.

La seua ambició adquirí un tint d’asiàtica incultura, intensificada per la tècnica europea. Li era indispensable que la premsa l’exalcés diàriament amb extravagància, publicqués els seus retrats, es referís a ell amb el més mínim pretext, i imprimís el seu nom en grans titulars. Avui, fins i tot els telegrafistes saben que no han d’admetre un telegrama dirigit a Stalin en què no se’l cride pare del poble, o el gran mestre, o geni. La novel·la, l’òpera, el cinema, la pintura, l’escultura, fins i tot les exposicions agrícoles, tot ha de girar entorn de Stalin com entorn del seu eix. La literatura i l’art de l’època stalinista passaran a la història com a exemple del més absurd i abjecte bizantinisme. [En 1925, Stalin estava ressentit amb Lunatxarski perquè aquest havia deixat d’esmentar-lo en un llibre seu com un entre molts pronoms. Però uns dotze o més anys després] el gran escriptor [rus] Alexis Tolstoi, que porta el nom d’un dels més insignes i més independents escriptors del país, ha escrit a propòsit de Stalin:

*Tu, refulgent sol de les nacions,
Sol sense ocàs de la nostra època,
I més que el sol, perquè el sol no és sapient...*

[i Stalin s’ho pren seriosament. Li complau. I més encara s’alegra, sens dubte, quan algun escriptor de segona fila s’apropa més al seu propi nivell literari amb el següent *Cant al sol que torna*, que diu, entre altres coses:]

*De Stalin ens arriba la llum,
i de Stalin la nostra pròspera vida...
fins i tot la bona vida de la tundra que baten les neus
la vivim units a ell,
al fill de Lenin,
a Stalin el savi.*

[Stalin no adverteix que tals efusions literàries sonen] més a grunyit de porc [que a poesia]. L’article sobre el tsar Alexandre III, de “feliç regnat”, escrit per a una antiga

enciclopèdia russa per un obsequiós cortesà, és un model de veracitat, moderació i bon gust comparat amb l'article sobre Stalin inserit en l'última enciclopèdia soviètica.

El bloc amb Zinòviev i Kàmenev contingué Stalin. En haver passat llargs períodes d'aprenentatge sota Lenin, apreciava el valor de les idees i dels programes. Encara que de tant en tant incorria en monstruoses desviacions del programa del bolxevisme, i en violacions de la seua integritat ideològica, tot això amb aparences de subterfugi militar, mai traspassava certs límits. Però quan el triumvirat es desféu, Stalin es trobà lliure de tot fre ideològic. Els membres del politburó no es veieren ja desconcertats per la seua manca de fons o la seua extrema ignorància. Discussions i arguments perderen tota la seua influència, especialment en allò tocant assumptes del Komintern. Per aquell temps, ni un sol membre del politburó hauria reconegut que cap de les seccions estrangeres tingués la menor significació independent. Tot es reduïa a la qüestió de si estaven “per” o “contra” l'oposició. En el curs dels anys precedents, una de les meues tasques en la Komintern havia consistit en observar el moviment obrer francès. Després del capgirament en la Komintern, que començà a finals de 1923 i persistí tot l'any 1924, els nous dirigents de les diverses seccions tendien a desviar-se cada vegada més de les velles doctrines. Recorde que una vegada portí a una sessió del politburó l'últim número de l'òrgan central del Partit Comunista Francès i traduï uns passatges de l'article programàtic. Aquells passatges expressaven amb tal vigor la ignorància dels seus [autors] i el seu oportunisme, que per un minut hi hagué una certa confusió en el politburó. Però, naturalment, ells no podien abandonar els seus “xicots”. L'únic membre d'aquell politburó stalinista que creia saber quelcom de francès, resso tènue dels seus anys escolars d'adolescent, era Rudzutak. Em demanà el retall i començà a traduir-lo a primera vista, ometent paraules i frases desconegudes per a ell, deformant el sentit d'altres, i afegint els seus propis capritxosos comentaris. Al punt, tots el recolzaren a cor. És difícil fer-se idea del sentiment de pena, d'indignació...

Avui semblaria quasi inútil sotmetre a una avaluació teòrica la producció de literatura contra el trotskisme que, malgrat l'escassetat de paper, inundà literalment la Unió Soviètica. El mateix Stalin no hauria pogut tornar a llegir tot allò que escrigué i digué aproximadament des de 1923 a 1929, perquè està en flagrant contradicció amb tot el que escrigué, digué i féu en el curs del decenni següent. Ho repudia tan completament amb les seues últimes afirmacions, que reproduir aqueix fem polític, fins i tot en extractes de la màxima concisió, seria una tasca de Sísif per a mi, i tan insípida com aigua d'escurar per al pacient lector. Per al nostre objecte és suficient indicar només les poques idees noves ixents que, a poc a poc, cristal·litzaren en el curs de la polèmica entre l'aparell stalinista i l'oposició, i adquiriren importància decisiva en quant proporcionaven punts ideològics de suport als iniciadors de la lluita contra el trotskisme. Entorn d'aqueixes idees s'agruparen les forces polítiques. Eren tres en conjunt, i al seu temps se supliren i reemplaçaren en part unes a altres.

La primera es referia a la industrialització. El triumvirat començà alçant-se contra el programa d'industrialització preconitzat per mi i, en interès de la polèmica, el titllà de superindustrialització. Tal actitud s'intensificà encara més quan es desféu el triumvirat i Stalin formà bloc amb Bukharin i l'ala dreta. La tendència general del criteri oficial contra l'anomenada superindustrialització, sostenia que la industrialització ràpida únicament és possible a costa dels camperols. Per consegüent, cal avançar a pas de caragol. La qüestió del ritme de la industrialització no té importància, en realitat; i així, successivament. La veritat és que la burocràcia no volia pertorbar a aquelles capes de la població que havien començat a enriquir-se, a la bromera de la petita burgesia nepista. Aquest fou el seu primer error d'envergadura en la seua lluita contra el trotskisme. Però mai ha reconegut el seu error. Simplement féu un salt mortal a propòsit de l'assumpte, i

escometé alegrement la tasca de batre tots els antics rècords de superindustrialització..., malauradament, predominantment en el paper i en els discursos.

En la segona fase, durant 1924, la lluita es concentrà contra la teoria de la revolució permanent. El contingut polític d'aquesta contesa es reduí a la tesi que no estem interessats en la revolució internacional, sinó en la nostra pròpia seguretat, a fi de desenvolupar la nostra economia. La burocràcia tenia cada vegada més por d'arriscar la seua posició pel perill de complicació implícita en una política revolucionària internacional. La campanya contra la doctrina de la revolució permanent, sense valor teòric intrínsec, serví d'expressió a una desviació conservadora nacionalista del bolxevisme. D'aquesta lluita sorgí la teoria del socialisme en un sol país. Només aleshores Zinòviev i Kàmenev arribaren a comprendre les complicacions de la lluita que ells mateixos havien iniciat.

La tercera idea de la burocràcia en la seua campanya contra el trotskisme es relacionava amb la lluita contra l'anivellament, contra la igualtat. L'aspecte teòric d'aquesta contesa tenia el caràcter de curiositat. En la lletra de Marx relativa al programa de Gotha de la socialdemocràcia alemanya, Stalin trobà una frase en el sentit que durant el primer període del socialisme, la desigualtat, o, com Marx deia, la prerrogativa burgesa en l'esfera de la distribució ha de mantenir-se encara. Marx no volia significar amb açò la creació d'una nova desigualtat, sinó simplement una eliminació gradual, que no sobtada, de l'antiga desigualtat en l'esfera de la distribució. Aquesta cita s'interpreta erròniament com a declaració dels drets i privilegis dels buròcrates i els seus satèl·lits. El futur de la Unió Soviètica quedava ací divorciat del futur del proletariat internacional, i la burocràcia es trobava amb una justificació teòrica de privilegis i poders especials sobre les masses treballadores dins de la Unió Soviètica.

Semblava com si la revolució hagués combatut i vençut expressament per a la burocràcia, que renyia furiosa i furiosa batalla contra l'anivellament, el qual amenaçava els seus privilegis, i contra la revolució permanent, que posava en perill la seua existència mateixa. No és estrany que Stalin trobés en aquesta lluita multitud de partidaris. Entre ells hi havia antics liberals, socialistes-revolucionaris i menxevics. Acudien a bandades a l'estat i fins i tot a l'aparell del partit, cantant hosannes al sentit pràctic de Stalin.

La lluita contra la superindustrialització es menà avant amb molta cautela en 1922, i obertament i amb violència en 1924, i continuà després en distinta forma i amb diverses interpretacions en el curs de tots els anys següents. La lluita contra les acusacions de Trotski sobre la desigualtat començà cap a finals de 1925, i esdevingué, en essència, l'eix del programa social de la burocràcia. La controvèrsia relativa a la superindustrialització es mantingué francament i directa en profit dels kulaks. El pas de caragol en el desenvolupament industrial es necessitava per a donar al kulak un antídote anodí contra el socialisme. Aquesta filosofia era, al mateix temps la filosofia de l'ala dreta, a més d'ésser la del centre stalinista. La teoria del socialisme en un sol país fou propugnada en aquell període per un bloc de la burocràcia, amb la petita burgesia agrària i urbana. La lluita contra la igualtat uní més sòlidament que mai la burocràcia, no sols amb la petita burgesia agrària i urbana, sinó també amb l'aristocràcia obrera. La desigualtat es transformà en la base social comuna, la font i la raó d'ésser d'aquests aliats. D'aquesta manera, vincles econòmics i polítics solidaritzaren la burocràcia i la petita burgesia de 1923 a 1928.

Llavors fou quan el Termidor rus desplegà el seu més evident semblant amb el seu prototip francès. Durant aquell període es permeté al kulak prendre en lloguer la terra del camperol pobre i llogar a aquest com a jornalier seu. Stalin es disposava ja a deixar la terra a propietaris particulars per un període de quaranta anys. Poc després de

la mort de Lenin féu una temptativa clandestina de transferir la terra nacionalitzada, com a propietat particular, als camperols de la seua Geòrgia natal, sota l'aparença de "possessió" de "parcel·les particulars" per "molts anys". Ací palesà una vegada més com de fortes eren les seues antigues arrels agràries i el seu dominant i profund nacionalisme georgià. Per ordre secreta de Stalin, el comissari popular georgià d'agricultura preparà un projecte per a donar la terra en possessió als camperols. Només la protesta de Zinòviev, que s'assabentà de la conspiració, i l'alarma alçada pel projecte als cercles del partit, obligaren Stalin, que encara no se sentia segur de si mateix, a repudiar el seu propi projecte. Naturalment, el cap de turc resultà ésser en aquest cas l'infortunat comissari popular georgià.

Però Stalin i el seu aparell es feren cada vegada més gosats, especialment després d'alliberar-se de la influència moderadora de Zinòviev i Kàmenev. En efecte, la burocràcia portà tan lluny el seu atreviment a favor dels interessos i peticions dels seus aliats, que en 1927, tots s'adonaren, com des d'un principi s'adonà qualsevol economista lletrat, que les exigències del seu aliat burgès eren ilimitades per la seua mateixa naturalesa. El kulak volia la terra, la seua exclusiva propietat. El kulak volia tenir dret a disposar lliurement de la seua collita sencera. El kulak feia tot el possible per crear els seus propis agents a la ciutat, en forma de comerciants i industrials lliures. El kulak no volia transigir amb lliuraments forçosos a preus fixos. El kulak, juntament amb l'industrial modest, treballava per la completa restauració del capitalisme. Així s'inicià la irreconciliable brega al voltant del producte sobrant del treball nacional. Qui en disposarà en el proper futur: la nova burgesia o la burocràcia soviètica? Aquesta fou la immediata qüestió plantejada. Qui dispose del producte sobrant compta amb el poder de l'estat. Així començà la lluita entre la petita burgesia, que havia ajudat la burocràcia a trencar la resistència de les masses obreres i dels seus portaveus de l'oposició esquerrana, i la mateixa burocràcia termidoriana, que havia ajudat a la petita burgesia a dominar les masses agràries. Era una porfídia descarada pel poder i la renda.

Evidentment, la burocràcia no derrotà l'avantguarda proletària, s'alliberà de les complicacions de la revolució internacional i legitimà la filosofia de la desigualtat, per a rendir-se després a la burgesia i esdevenir criat seu, i ésser potser desplaçada al seu torn de l'olla de l'estat. La burocràcia s'espantà mortalment de les conseqüències de la seua política de sis anys. En conseqüència, es girà iradament contra el kulak i el nepista. Al mateix temps, emprengué l'anomenat tercer període i la lluita contra els dretans. Als ulls del ximple, la teoria i la política del tercer període semblava la tornada als principis bàsics del bolxevisme. Però no n'hi havia res, d'això. Es tractava només d'un mitjà per a un fi, el fi d'escombrar l'oposició dretana i els seus satèl·lits. Les estúpides maldats del famós tercer període dins i fora del país són massa recents perquè necessiten descripció ací. Serien ridícules, si els seus efectes sobre les masses no hagueren estat tan tràgics. No és un secret per a ningú que en la lluita contra l'ala dreta, Stalin ha acceptat l'almoïna de l'oposició d'esquerra. Ell no ha aportat una sola idea. La seua tasca intel·lectual s'ha limitat a amenaçar i repetir les consignes i arguments de l'oposició, deformant-los demagògicament, com és natural. //No sols ha recollit els vells parracs de l'oposició, sinó que, per a dissimular-los, n'ha arrancat trossos, i sense prendre's el treball d'unir-los per a formar una nova ensenya (tals miraments mai l'han inquietat) ha cobert amb ells la seua nuesa al compàs de les necessitats. No obstant això, no pot dir-se que aquells parracs, compostos d'una mànega esquerra, una butxaca dreta, un camal (tot això tallat a la mesura d'algun altre), es pogueren estimar com a vestimenta satisfactòria per a la nuesa del líder. I els seus sequaços no li podien ajudar, perquè havien d'ajustar perfectament el seu pas als moviments del pare de nacions.//

La literatura de l'oposició d'esquerra en 1926-1927, es distingeix, per contra, per la seua excepcional riquesa. L'oposició reaccionà a cada indicatiu de vida fora i dins del país, a cada acte del govern, a cada decisió del politburó, amb documents individuals i col·lectius dirigits a les diverses institucions del partit, principalment al politburó. Aquells foren els anys de la revolució xinesa, del comitè angloruss i d'una gran confusió en qüestions internes. La burocràcia continuava encara temptejant el seu camí, fent tords de dreta a esquerra i després al revés. Molt del que escrigué l'oposició no estava destinat a la premsa general, sinó només a informar les institucions rectores del partit. Però, fins i tot el que s'escribia especialment per a *Pravda* o per a la revista teòrica mensual *El Bolxevic*, mai s'arribà a publicar en la premsa soviètica.

La majoria del politburó havia resolt fermament estrangular l'oposició (almenys, ofegar-la, sufocar-la, eliminar-la, paraitzar-la), Aquest era el mode de Stalin de contestar als arguments. No tots els membres del politburó estaven conformes amb aquest mètode; però, a poc a poc, Stalin els féu participar en la lluita. Fou podant les seues reserves mentals, llimant els seus prejudicis i fent de cada pas ulterior conseqüència inevitable del precedent. Allí estava ell en el seu element; en tal ambient, la seua mestria era indiscutible. Arribà un moment en què els membres disconformes del politburó es cansaren de protestar, ni tan sols mesuradament, contra els disbarats dels "activistes" més maldestres de Stalin. I, a poc a poc, es veieren impulsats des d'un silenci indiferent a la pública aprovació d'un atropellament rere un altre...

La part dels escrits oposicionistes que aconseguí emportar-me en ocasió de la meua expulsió a Turquia, se serva actualment a la Biblioteca de Harvard i està a disposició de quants puguen interessar-se per l'estudi, en les fonts originals, de la ressenya d'aquella notable lluita. Repassant aqueixos documents mentre escric la present obra (açò és, gairebé quinze anys després), he d'admetre que l'oposició estava encertada en dos aspectes: vaticinava amb raó i parlava intrèpidament al mateix temps; féu proves de notable empena i persistència en el desenvolupament de la seua línia política. Els arguments de l'oposició mai han estat refutats. No és difícil imaginar-se el furor que despertaven en Stalin i en els íntims de la seua camarilla. La superioritat intel·lectual i política dels representants de l'oposició sobre la majoria del politburó es feia veure en cada línia dels documents oposicionistes. Stalin no digué res en resposta, ni mai intentà donar-la. Recorria al mateix mètode que havia estat part de si mateix des de la seua primerenca joventut, i que consistia en no discutir amb un adversari, descobrint les seues pròpies opinions davant d'un auditori, sinó comprometre'l personalment, i si li era possible, exterminar-lo físicament. La seua impotència intel·lectual davant l'argumentació, davant la crítica, donava origen a la fúria, i aquesta, al seu torn, l'impulsava a afanyar les seues mesures per a liquidar l'oposició. Així passaren els anys 1926-1927. Aquell període constituí, simplement, un assaig general de la perfídia i la degeneració que sorprengueren al món deu anys després.

A una banda d'aqueixa gran polèmica estava l'oposició d'esquerra, intel·lectualment il·luminada, incansable en les seues demostracions i indagacions, esforçant-se amb afany en trobar solució adequada als problemes de les mudables situacions internacionals i internes, sense violar per això les tradicions del partit. A l'altra banda, el fred interès de la colla burocràtica per a donar bon compte dels seus crítics, dels seus contendents, dels pertorbadors que no els deixaven tranquils, que no els permetien gaudir en pau del triomf que havien assolit. Mentre alguns membres de l'oposició estaven aqueferats analitzant els errors bàsics de la política oficial en Xina o sotmetent a crítica el bloc amb el Consell General dels Sindicats britànics, Stalin féu córrer el rumor que l'oposició recolzava Austen Chamberlain contra la Unió Soviètica, que aquest o l'altre oposicionista estava usant indegudament automòbils de l'estat, que

Kàmenev havia signat un telegrama a Miquel Romanov, que Trotski havia escrit una lletra frenètica contra Lenin. I sempre les dates, les circumstàncies, tots aqueixos detalls quedaven envoltats en la boira.

No eren aquests els únics mètodes de refutació stalinista. Ell i els seus servidors descendien, fins i tot, a pescar en les fangoses aigües de l'antisemitisme. Recorde, sobretot, una caricatura en la *Rabotxaia Gazeta* (Gasetta dels Treballadors), titulada "Els camarades Trotski i Zinòviev". N'hi hagueren moltes d'aquestes caricatures i al·leluies de caràcter antisemita en la premsa del partit, que eren acollides amb sornegueres rialletes. L'actitud de Stalin davant aquest creixent antisemitisme era d'amistosa neutralitat, Però les coses arribaren a tal punt, que necessità atallar-les amb una declaració pública del tenor següent: "Estem combatent Trotski, Zinòviev i Kàmenev, no perquè siguen jueus, sinó perquè són opositoristes", etc. Era absolutament clar per a qualsevol que discorregués políticament que la seua declaració deliberadament equívoca, estava dirigida simplement contra els "excessos" d'antisemitisme, difonent al mateix temps per tota la premsa soviètica el significatiu recordatori: "No oblideu que els líders de l'oposició són jueus." Tal declaració donà llargues mànigues als antisemites.

La majoria dels membres del partit votà a favor de la derrota de l'oposició contra la seua voluntat, contra les seues simpaties, contra els seus records mateixos. S'havien vist induïts a votar, com ho feren gradualment, davall la pressió de l'aparell; igualment, l'aparell fou llançat a la lluita contra l'oposició de dalt a baix. Stalin deixà els papers principals a Zinòviev, Kàmenev, Bukharin i Rikov, perquè estaven molt millor proveïts que ell per a sostenir una polèmica oberta contra l'oposició, però, al mateix temps, perquè no volia cremar al seu darrere tots els ponts. Els forts cops descarregats sobre l'oposició, cops que aleshores semblaren decisius, despertaren una simpatia secreta, però, no obstant això, profunda envers els vençuts i decidida hostilitat cap als vencedors, especialment cap a les dues figures més visibles, Zinòviev i Kàmenev. Així Stalin també acumulava capital. Públicament es dissocià de Kàmenev i Zinòviev, fent-los aparèixer com a principals culpables de la impopular campanya contra Trotski. I assumí el paper de conciliador, de mediador imparcial i moderat en la lluita fraccional.

En 1925, Zinòviev, tractant d'impressionar Rakovski amb els seus triomfs de bandositat, digué, parlant de mi: "Un polític mediocre. No sabé donar amb la tàctica adequada. Per això el desbancaren." Un any després, aquest infortunat detractor de la meua tàctica estava cridant humilment a la porta de l'oposició d'esquerra. Ni ell ni Kàmenev pogueren imaginar-se encara en 1925 que s'havien convertit en instruments de la reacció burocràtica; erraren aleshores, com en 1917. En 1926 s'adonaren que no hi havia una altra "tàctica" possible per a un revolucionari, puix que, al capdavant, ells eren de la vella guàrdia, que no podia honradament concebre el bolxevisme sense la seua perspectiva internacionalista i el seu dinamisme revolucionari. Allò era la tradició que els vells bolxevics estaven cridats a sostenir. Per això, tot el partit dels temps de Lenin els mirava com un capital irremplaçable. L'interès especial i excepcional de Lenin per la vella generació de revolucionaris s'inspirava en la seua consideració política tant com en la seua solidaritat de camarada. Quan Zinòviev gallejava davant Rakovski de la seua pròpia afortunada "tàctica" contra mi, blasonava d'haver dissipat i malgastat aqueix capital. De 1923 a 1926, per iniciativa i, al principi, sota la direcció de Zinòviev, la batalla contra l'internacionalisme marxista qualificat de "trotskisme" es menà avant enarborant la consigna de salvar la vella guàrdia del bolxevisme. Es creà una comissió especial que vigilés l'estat de salut dels vells veterans bolxevics. El gir en direcció al Termidor descarat no es féu de notar de mode tan flagrant en res com en les transaccions polítiques de la mateixa vella guàrdia. [Allò fou] seguit del seu extermini físic. La comissió per a cuidar de la salut dels vells bolxevics fou substituïda al final per

un petit destacament d'executors [del GPU], a qui Stalin agracià amb l'Ordre de la Bandera Roja.

Lefebvre [en el seu llibre *Les Thermidoriens*] subratlla que la missió dels termidorians consistí en presentar el 9 de Termidor com un episodi de poca importància: una simple depuració d'elements enemics per tal de preservar el nucli fonamental dels jacobins i continuar la seua política tradicional. En el primer període del Termidor, l'atac no fou contra els jacobins en el seu conjunt, sinó només contra els terroristes. [Un procés anàleg es repetí en el Termidor soviètic.] La campanya contra el trotskisme començà en defensa de la vella guàrdia i de la línia política bolxevic; continuà en nom de la unitat del partit i culminà amb l'extermini físic dels bolxevics en la seua integritat. Durant ambdós termidors, aquest anihilament de revolucionaris es portà a terme en nom de la revolució i, segons sembla, pel màxim interès de la mateixa. Els jacobins no foren exterminats per ésser jacobins, sinó per ésser terroristes, per ésser robespierristes, etc.; de manera anàloga, els bolxevics no foren anihilats com a tals, sinó com a trotskistes, zinovievians, bukharinistes... Hi ha una notable similitud entre l'expressió russa *tratskítskoié okhvostíie*, que adquirí plens drets civils en les publicacions soviètiques, i el títol d'un fullet publicat per la *Méhée de la Touche* el 9 de Fructidor, *La queue de Robespierre*. Però la semblança entre ambdós mètodes termidorians fonamentals és encara més notable. Lefebvre escriu que l'endemà al 9 de Termidor, parlant en nom dels membres del Comitè de Salut Pública, Barère assegurava a la Convenció que gens important havia ocorregut.

“Parlant en nom seu el 10 de Termidor, Barère declarà que els successos ocorreguts el dia anterior no eren més que “una petita perturbació que deixava intacte el govern...”.

[I tres setmanes després:]

“El 2 de Fructidor (19 d'agost), Louchet, el mateix home que havia presentat l'acusació contra Robespierre, descrivia el progrés de la reacció, tornava a demanar que s'arrestés tots els sospitosos, i declarava que calia “mantenir el Terror en l'ordre del dia...”.

//[Aquest colp contra l'esquerra deixà naturalment desenfrenada a la dreta, i les passions pujaren de punt:]//

//[“Els termidorians, forçant el nou estat de coses, tenien sobretot temor... d'una sublevació. Els elements dretans explotaven aquest temor. Començà llavors una “purga” de clubs, amb arrestos i assassinats de jacobins. Els dretans, sostinguts pels de Termidor, feren tot el possible des d'aquell moment per tal de presentar tot signe de descontent, crítica o indignació, tant a París com en províncies, com a prova de conspiració per part dels terroristes.”]//

El prestigi dels dirigents, i no sols el prestigi personal de Lenin, constituïen en la seua totalitat l'autoritat del comitè central. El principi de direcció individual era absolutament aliè al partit. Aquest elegia les figures més populars per a la direcció, dipositava en ells la seua confiança i admiració, però continuava adherit a la idea que la direcció efectiva s'encarnava en el comitè central indivisible. Aquesta tradició fou aprofitada amb gran avantatge pel triumvirat, que insistia sobre la superioritat del comitè central respecte a tota autoritat individual. Stalin, arbitrista, centrista i eclèctic per excel·lència, expert en petites dosis gradualment administrades, se serví cínicament d'aquella confiança [en el comitè central] per al seu benefici.

A finals de 1925, Stalin encara parlava als dirigents en tercera persona i instigava el partit contra ells. Rebia els aplaudiments de la capa mitjana de la burocràcia, que refusava inclinar el seu cap davant cap líder. Però, en realitat, Stalin era ja un dictador. Era un dictador, però encara no ho percebia, i ningú l'estimava com a tal.

Era un dictador, no per la força de la seua personalitat, sinó pel poder de l'aparell polític que havia trencat amb els seus líders antics. Encara en el XVI Congrés de 1930, Stalin digué: “Pregunteu per què hem expulsat Trotski i Zinòviev? Perquè no volem tenir aristòcrates en el partit, perquè només tenim una llei en el partit, i tots els membres del partit tenen els mateixos drets.” I ho reiterà més tard, en el XVII Congrés de 1934.

{Se serví de la dreta com un ariet contra l'oposició d'esquerra, doncs que sols la dreta tenia un programa definit, interessos i principis que el triomf de l'esquerra hauria posat en perill. Però quan veié que l'exclusió de l'oposició d'esquerra provocava grans inquietuds i descontentament en el partit i irritació davant la dreta triomfant, Stalin comprengué com podria utilitzar aquest descontentament per a girar-se contra els dretans. El conflicte de les forces de classes en aquesta batalla entre dreta i esquerra el preocupava menys que el seu paper decebedor com a conciliador o com a element pacificador capaç de reduir al mínim el nombre inevitable de víctimes i preservar el partit d'un cisma. En el seu paper de suprem àrbitre, li hauria estat possible refusar la responsabilitat de mesures serveres preses contra certs membres popular del partit, tant d'una ala com de l'altra. Però les classes no poden ésser enganyades. En tant que maniobra, la política prokulak de 1924-1928 era pitjor que criminal: era absurda. Hom no pot enganyar el kulak. Jutja segons els impostos, els preus, els beneficis, no segons la xerrameca i les declamacions: jutja sobre els fets no sobre les paraules. La maniobra no pot reemplaçar l'acció i la reacció de forces de classe; o millor, la seua utilitat és limitada, i no hi res millor per a desintegrar la moral revolucionària d'un partit de masses que les maniobres clandestines sense principis. Res és més mortal per a la moral i el caràcter dels revolucionaris individuals. L'astúcia militar mai pot reemplaçar la gran estratègia. }

Smilga posà en relleu, parlant amb mi uns deu anys després de la insurrecció d'octubre, que durant els cinc primers anys existí una tendència encoberta a ajustar diferències; es taponaren antigues bretxes, es guariren velles ferides, hi hagueren reconciliacions, etc., mentre que en el curs dels cinc anys següents, a partir de 1923, el procés s'invertí; les esquerdes s'eixamplaven, la menor discrepància es dilatava i aguditzava, i no havia ferida sense rancúnia. El partit bolxevic, en la seua antiga forma, amb les seues velles tradicions i els seus antics components, es feia cada vegada més refractari a la nova capa dominant.

En aquesta contradicció rau l'essència del Termidor. Són estèrils i absurds els treballs de Sísif dels qui tracten de reduir totes les posteriors vicissituds a uns quants atributs que originals, com si un partit polític fos una entitat homogènia i un factor omnipotent de la història. Un partit polític és només un instrument històric transitori, un dels molts instruments i escoles de la història. El partit bolxevic s'assenyalà a si mateix com a meta la conquesta del poder pel proletariat. Ja que el partit realitzà aqueixa tasca per primera vegada en la història i enriqueix l'experiència humana amb tal gesta, ha complit una missió històrica transcendental. Només aquells que agraden de la discussió abstrusa poden demanar d'un partit polític que subjugue i elimine els factors, molt més poderosos, de masses i classes hostils a ell. La limitació del partit com a instrument històric es manifesta pel fet que en arribar a un cert punt, en un determinat moment, comença a disgregar-se. Sota la influència de pressions internes i externes, s'esquerda i aclivella, i els seus òrgans comencen a atrofiar-se. Iniciat aquest procés de descomposició, lentament al principi, en 1923, el seu ritme augmentà de pressa. El vell partit bolxevic i els seus antics quadres heroics seguiren el camí de tot ésser perible; sacsat per accessos de febre i espasmes, i atacs dolorosíssims, finí sucumbint. Per a establir el règim que amb tota justícia anomenen stalinista, allò que en veritat calia no era un partit bolxevic, sinó precisament exterminar el partit bolxevic.

Nombrosos crítics, publicistes, corresponsals, historiadors biògrafs i diversos sociòlegs d'afició han pretès fer veure a l'oposició d'esquerra allò en què s'ha equivocat en els seus mètodes, dient que l'estratègia d'aquesta oposició no era factible des del punt de vista de la lluita pel poder. No obstant això, no era just el mode d'examinar la qüestió. L'oposició d'esquerra no podia assolir el poder, ni tan sols esperava assolir-lo; almenys, aquest era el criteri dels seus dirigents més sensats. Una lluita de l'oposició d'esquerra, d'una organització marxista revolucionària pel poder, només es podia concebre sota les condicions d'un aixecament revolucionari. En tals moments, l'estratègia es basa en l'agressió, en la crida directa a les masses, en l'atac frontal contra el govern. Alguns membres de l'oposició d'esquerra havien pres molta part en tal lluita i tenien coneixement directe de com efectuar-la. Però durant els primers anys del segon decenni, i més tard, no hi hagué cap aixecament revolucionari en Rússia, sinó tot el contrari. En tals circumstàncies no es podia pensar en emprendre una campanya pel poder.

Cal tenir present que en els anys de la reacció, de 1908 a 1911 i després, el partit bolxevic refusà entaular una ofensiva directa contra la monarquia, limitant-se a la tasca de preparar l'eventual ofensiva lluitant pel ressorgiment de les tradicions revolucionaries i per la conservació de certs quadres, sotmetent els esdeveniments successius a una anàlisi constant, i utilitzant tota possibilitat legal o semilegal per a ensinistrar la capa més avançada dels treballadors. L'oposició d'esquerra no podia procedir altrament en condicions semblants. En efecte, les condicions de la reacció soviètica eren incomparablement més difícils per a l'oposició que ho foren les de la reacció tsarista per als bolxevics. Però, en el seu fonament, la tasca continuava essent la mateixa: servir les tradicions revolucionàries, mantenir contacte entre els elements avançats dins del partit, analitzar les peripècies del Termidor, preparar l'aixecament revolucionari al recinte mundial, així com en la Unió Soviètica. Hi havia perill en què l'oposició menystingués les seues forces i abandonés prematurament la prossecució de la seua tasca després d'alguns intents, que la guàrdia avançada necessàriament xoqués no sols contra la resistència de la burocràcia, sinó també amb la indiferència de les masses; i, així mateix, l'havia que, en haver-se convençut de la impossibilitat d'associar-se obertament a les masses, fins i tot a la seua avantguarda, l'oposició renunciés a la lluita i es posés a esperar temps millors. Açò era exposar-se a perdre per complet...

La revolució trenca i destrueix l'aparell del vell estat. Ací rau la seua essència. La lliça està repleta de contendents. Ells decideixen, actuen, legislen a la seua manera, exempts de precedents; jutgen i donen ordres. L'essència de la revolució està en què la mateixa massa es constitueix en propi òrgan executiu. Però quan la massa es retira del recinte, torna a les seues diverses residències, als seus habitatges particulars, perplexa, desil·lusionada, cansada, el teatre dels esdeveniments queda desolat. I la seua fredor s'intensifica quan l'ocupa la nova màquina burocràtica. Naturalment, els encarregats d'ella, insegurs de si mateixos i de les masses, tenen recel. Per això, en l'època de la reacció victoriosa, la màquina políticomilitar exerceix un paper molt més important que no sota l'antic règim. En aquesta oscil·lació de la revolució al Termidor, l'índole específica del Termidor rus prové del paper que el partit hi exercí. La Revolució Francesa no tingué res d'açò a disposició seua. La dictadura dels jacobins, personificada en el Comitè de Salut Pública, només durà un any. Aquesta dictadura tenia un efectiu suport en la Convenció, molt més fort que els clubs i seccions revolucionàries. Ací rau la clàssica contradicció entre la dinàmica de la revolució i el reflex parlamentari. Els elements més actius de les classes participen en la pugna revolucionària de forces. Els altres (els neutrals, els que romanen a l'expectativa, els endarrerits) semblen excloure's

ells mateixos. En època d'eleccions, augmenta la participació, que s'estén a una porció considerable dels semipassius i els semiindiferents. En els temps de revolució, els representants parlamentaris són enormement més moderats i contemporitzadors que els grups revolucionaris als qui representen. Per a dominar la Convenció, els muntanyesos deixaren que la Convenció regís el poble, millor que els elements revolucionaris del mateix poble fora de la Convenció.

Malgrat el caràcter incomparablement més profund de la Revolució d'Octubre, l'exèrcit del Termidor soviètic es reclutà essencialment entre les restes dels partits que anteriorment havien regit, i dels seus representants ideològics. Els antics hisendats rurals, capitalistes, homes de lleis, els seus fills (açò és, els que no havien fugit a l'estranger) foren absorbits per l'aparell de l'estat, i alguns fins i tot pel mateix partit. Una immensa majoria dels admesos en la maquinària de l'estat i del partit havien estat anteriorment membres dels partits petit burgesos: menxevics i socialistes-revolucionaris. Cal afegir-hi un enorme nombre de filisteus pelats que havien estat arrupits al marge durant l'època tempestuosa de la revolució i la guerra civil, i que, convençuts al final de l'estabilitat del govern soviètic, es dedicaren amb singular passió a la noble tasca d'assegurar-se càrrecs permanents i còmodes, si no al centre, almenys a les províncies. Tota aquesta enorme multitud bigarrada era el suport natural del Termidor.

Els seus sentiments anaven des del rosa pàl·lid al blanc nivell. Els socialistes-revolucionaris, naturalment, estaven en tot moment i fos com fos disposats a defensar els interessos dels camperols contra les amenaces dels industrialitzadors de mala intenció, en tant que els menxevics, en general, consideraven que havia de donar-se més llibertat i terra a la burgesia rural, de la que havien passat a ésser portaveus polítics. Els representants que quedaven de la gran burgesia i dels hisendats rurals, i que havien trobat accés a càrrecs governamentals, naturalment s'acolliren als camperols com a la seua taula de salvació. No podien esperar cap èxit com a campions dels interessos de la seua pròpia classe, de moment, i s'adonaven perfectament que haurien de passar un cert lapse de temps defensant els camperols. Cap d'aquests grups podia aixecar sense reserva el cap. Tots ells necessitaven el tint protector del partit dominant i del bolxevisme tradicional. La lluita contra la revolució permanent significava per a ells la lluita contra la institució permanent de les despulles que havien patit. És natural que acceptaren gustosos com a dirigents als bolxevics que es giraven contra la revolució permanent.

L'economia havia revifat. Aparegué un petit superàvit. Naturalment, es concentrà a les ciutats, a disposició de les capes rectores. Amb això vingué una reanimació dels teatres, restaurants i altres establiments d'esbarjo. Centenars de milers de persones de diverses professions que passaren els ardents anys de la guerra en una espècie de coma, ara ressorgien, estiraven els seus membres i començaven a participar en el restabliment de la vida normal. Tots ells estaven de part dels adversaris de la revolució permanent. Tots ells volien pau, creixement i enfortiment dels camperols, i prosperitat contínua dels establiments d'esbarjo de les ciutats. I tractaven d'assegurar la permanència d'aquest rumb més que no de la revolució. El professor Ustrialov preguntava si la Nova Política Econòmica de 1921 fou una "tàctica" o una "evolució". Aquesta pregunta incomodà molt Lenin. El curs ulterior dels esdeveniments mostrà que la "tàctica", mercè a una especial configuració de les condicions històriques, arribà a ésser la font de l'"evolució". La retirada estratègica subsegüent del partit revolucionari fou com el principi de la seua degeneració.

La contrarevolució s'inicia quan comença a desenrotllar-se el carret de les conquestes socials progressives. I aquest desenrotllament no sembla tenir fi. Però

sempre se serven algunes de tals conquestes. Així, a despit de monstruoses deformacions burocràtiques, la base classista de l'URSS continua essent proletària. Però recordem que aquest procés de desenvolupament encara no ha acabat, i que el futur d'Europa i del món durant els propers decennis no s'ha decidit encara. El Termidor rus hauria obert indubtablement una nova era de domini burgès, si tal domini no s'hagués desacreditat en tot el món. En tot cas, la lluita contra la igualtat i l'establiment de diferències socials molt profundes no ha aconseguit fins ara eliminar la consciència socialista de les masses ni la nacionalització dels mitjans de producció i de la terra, que foren les conquestes socialistes bàsiques de la revolució. Encara que deroga tals gestes, la burocràcia no s'ha atrevit encara a recórrer a la restauració de la propietat privada dels mitjans de producció. A final del segle XVIII, la propietat privada dels mitjans de producció fou un factor d'importància progressiva considerable. Encara li quedava Europa i el món per conquerir. Però en els nostres temps, la propietat privada és l'únic obstacle seriós que s'oposa al desenvolupament adequat de les forces productores. Encara que per l'índole del seu nou mode de viure, el seu conservadorisme, les seues simpaties polítiques, la immensa majoria de la burocràcia s'inclinava cap a la nova petita burgesia, les seues arrels econòmiques estaven ben enfonsades al terreny de les noves condicions de propietat. El creixement de les relacions burgeses amenaçaven no sols la base socialista de la propietat, sinó també els fonaments socials de la mateixa burocràcia. Es pot haver sentit inclinada a repudiar la perspectiva socialista de desenvolupament a favor de la petita burgesia; però a cap preu consentiria en repudiar els seus propis drets i privilegis per a beneficiar-la. Aquesta contradicció és la que menà al dur conflicte entre la burocràcia i el kulak.

{És aquí que el Termidor soviètic difereix radicalment del prototipus francès. El dictador jacobí havia estat necessari per tal de desarrelar la societat feudal i defensar el nou ordre social contra els atacs de l'enemic de fora. Fet açò, la tasca del regim termidorià consistí en crear les condicions necessàries del desenvolupament d'aquesta nova societat, que era burgesa, és a dir basada sobre la propietat privada i la llibertat del comerç alliberat de la majoria de traves anteriors. La restauració d'una llibertat de comerç limitada per la Nep en 1921 fou una retirada davant les exigències burgeses. Però de fet, aquest comerç lliure era tan restringit que no podia soscar els fonaments del règim (la nacionalització dels mitjans de producció) i les regnes del govern romanien a mans dels jacobins russos que havien dirigit la Revolució d'Octubre. Fins i tot, l'extensió ulterior d'aquesta llibertat comercial en 1925 no alterà les bases del règim, tanmateix que l'amenaça esdevingué llavors gran. La lluita contra el trotskisme era menada en nom del camperolat, darrere del qual s'amagava el nepman voraç i buròcrata àvid. Tot seguit que el trotskisme fou vençut es legalitzà l'arrendament de la terra, i el lliscament en tota la línia del poder de l'esquerra vers la dreta esdevingué palès, no obstant girs ocasional vers l'esquerra, doncs que aquests estaven sempre seguits de retorns encara més pronunciats a dreta. En la mesura en què la burocràcia utilitzà aquests balancejos vers l'esquerra per tal d'adquirir una acceleració del moviment per a cada salt consecutiu a dreta, el ziga-zaga es desenvolupava regularment a costa de les masses treballadores i en interès d'una minoria privilegiada; el seu caràcter termidorià és innegable.}

Rousseau ha explicat que la democràcia política era incompatible amb una excessiva desigualtat. Els jacobins, representants de la base de la petita burgesia, estaven impregnats d'aquesta doctrina. La legislació de la dictadura jacobina, especialment el paper del màxim, s'ajustava a aquestes normes. Així ocorregué també amb la legislació soviètica, que desterrà la desigualtat fins i tot de l'exèrcit. Sota el règim de Stalin tot açò ha canviat, i avui no sols hi ha desigualtat social, sinó també

econòmica. L'ha fomentada la burocràcia, amb cinisme i desvergonyiment, en nom de la doctrina revolucionària del bolxevisme. En la seua campanya contra les acusacions trotskistes de desigualtat, en la seua agitació per l'escala diferencial de salaris, la burocràcia invocava les ombres de Marx i Lenin, i cercava justificació per als seus privilegis escudant-se en l'afanyós camperol "mitjà" i en el treballador especialitzat. Al·legava que l'oposició d'esquerra tractava de desposseir el treballador competent del major salari a què tenia ple dret. Era la mateixa espècie de disfressa demagògica emprada pel capitalista i el grans terratinent que vessaven llàgrimes de cocodrils en pro del mecànic expert, del modest comerciant emprenedor i del camperol sempre sacrificat. Era una maniobra magistral per part de Stalin, i naturalment trobà immediat ressò entre els funcionaris privilegiats, que per primera vegada veieren en ell el seu cap dilecte. Amb desenfrenat cinisme, la igualtat es denuncià com a prejudici petit burgès; l'oposició fou denunciada com a principal enemiga del marxisme i màxima pecadora contra els evangelis de Lenin. Reclinats en automòbils tècnicament propietat del proletariat, de camí vers els punts d'estiu, també propietat del proletariat, en els quals només un grapat de privilegiats tenien entrada, els buròcrates reien: "Per a què hem estat lluitant?" Aqueixa irònica frase era molt popular aleshores. La burocràcia havia respectat Lenin, però sempre els havia semblat un poc enutjós el seu puritanisme. Un acudit corrent en 1926-1927 caracteritzava la seua actitud envers els dirigents de l'oposició unida: "Toleren Kàmenev, però no el respecten; respecten Trotski, però no el toleren; a Zinòviev, ni el toleren ni el respecten." La burocràcia cercava un líder que fos el primer entre iguals. La fermesa de caràcter de Stalin i la seua estretor de mires inspirava confiança. "No ens espanta Stalin [deia Ienukidze a Serebriakov]. Tan prompte com comence a donar-se importància, el destituïrem." Però, al capdavant, fou Stalin qui se'n desembarassà d'ells.

El Termidor francès, iniciat pels jacobins de l'esquerra, es convertí al final en una reacció contra els jacobins. "Terrorista", "muntanyès", "jacobí" s'empraven com a paraules injurioses. A les províncies es tallaren els arbres de la llibertat i s'aixafà l'escarapel·la tricolor. Açò era inconcebible en la república dels soviets. El partit totalitari tancava dins seu tots els elements indispensables de reacció, que mobilitzà davall la bandera oficial de la Revolució d'Octubre. El partit no tolerava cap competència, ni tan sols en la lluita contra els seus enemics. La campanya contra els trotskistes no es convertí en campanya contra els bolxevics perquè el partit l'havia fet exclusivament seua, assenyalant-li certs límits i sostenint-la en nom del bolxevisme.

Als ulls dels badocs, la teoria i la pràctica del "tercer període" semblaven refutar la teoria del període termidorià de la revolució russa. En realitat, no feren més que confirmar-la. L'essencial del Termidor fou, i no pot menys d'ésser, social quant a caràcter. La seua finalitat era cristal·litzar una nova capa privilegiada, crear un substrat nou per a la classe econòmicament superior. Hi havia dos pretendents a aquest paper: la petita burgesia i la mateixa burocràcia. Ambdues combateren unides [en la batalla per a vèncer] la resistència de l'avantguarda del proletariat. Quan s'assolí açò es desencadenà una terrible lluita entre ells. La burocràcia arribà a espantar-se del seu aïllament, del seu divorci del proletariat. Sola, no podia aixafar el kulak ni la petita burgesia, que havia crescut i continuava creixent sobre la base de la NEP; havia de comptar amb l'ajuda del proletariat. D'ací el seu esforç concertat per presentar la seua lluita contra la petita burgesia, pel producte sobrant i pel poder, com la lluita del proletariat contra les temptatives de restauració capitalista.

Ací cessa l'analogia amb el Termidor francès. La nova base social de la Unió Soviètica esdevingué dominant. Defensar la nacionalització dels mitjans de producció i de la terra és llei de vida o mort per a la burocràcia, perquè tal és l'origen social de la

seua posició dominant. Aqueixa era la raó de la seua lluita contra el kulak. La burocràcia podia sostenir aquesta contesa, i resistir fins al final, només amb ajuda del proletariat. La millor prova del fet que havia fet recluta d'aquest suport fou l'allau de capitulacions per part de representants de la nova oposició. La lluita contra el kulak, la pugna contra l'ala dreta, contra l'oportunisme (les consignes oficials d'aquell període), li semblaren als treballadors i a molts representants de l'oposició d'esquerra com un renaixement de la Dictadura del Proletariat i de la Revolució Socialista. Els advertírem llavors: no es tracta només del que es fa, sinó també de qui ho fa. En condicions de democràcia soviètica, açò és, d'autonomia obrera, la lluita contra els kulaks podria no haver assumit una forma tan convulsiva, pusil·lànime i bestial, i haver menat a un alça general del nivell econòmic de les masses, a base d'industrialització. Però la lluita de la burocràcia contra el kulak era una singular contesa [entaulada] a coll dels treballadors: i com cap dels gladiadors confiava en les masses, com ambdós temien les masses, la lluita revestí un caràcter convulsiu i sanguinari. Gràcies al suport del proletariat, acabà en victòria per a la burocràcia. Però no afegí res al pes específic del proletariat dins de la vida política del país.

Per tal de comprendre el Termidor rus és de la màxima importància adonar-se del paper del partit com a factor polític. En la Revolució Francesa no hi havia res ni remotament semblat al partit bolxevic. Durant el Termidor hi hagueren en França diversos grups socials, [amb diversos] rètols polítics, que lluitaven entre si en nom d'interessos oficials definits. Els termidorians atacaven els jacobins titllant-los de terroristes. La joventut daurada recolzava els termidorians per la dreta, amenaçant-los també. A Rússia, tots aquests processos, conflictes i unions quedaven coberts sota el nom del partit únic.

Exteriorment, un sol partit commemorava fases de la seua existència en iniciar-se el govern soviètic, i vint anys més tard, recurrent als mitjans en nom dels mateixos fins: la conservació de la seua puresa política i de la seua unitat. Certament, el paper del partit i la finalitat de les "purgues" havien canviat radicalment. En el primer període del poder soviètic, l'antic partit revolucionari eliminava de les seues files els arribistes; i, en conseqüència, els comitès es componien de treballadors revolucionaris. Aventurers, arribistes o simples bergants que tractaven d'aferrar-se al govern en nombre molt considerable eren llençats per la borda. Però les depuracions d'aquests darrers anys, per contra, es dirigien senzillament contra l'antic partit revolucionari. Els organitzadors d'elles eren els elements més burocràtics i de menys calibre del partit; i les seues víctimes, els elements més lleials, afectes a tradicions revolucionàries, i sobretot la seua més antiga generació revolucionària, els elements proletaris genuïnament lleials a la revolució. El significat social de les "purgues" s'ha alterat fonamentalment, però aquesta alteració queda oculta pel fet que les porta a terme el mateix partit. A França, veiem en circumstàncies homòlogues el moviment tardà dels districtes petit burgesos i obrers contra els més conspicus de la petita i mitja burgesia, representats pels termidorians secundats per bandes de la joventut daurada.

Fins i tot tals bandes de joves daurats es troben avui incloses en el partit i en la Lliga de la Joventut Comunista. Aquests eren els destacaments de campanya, reclutats entre els fills de la burgesia, joves privilegiats resolutament decidits a defensar la seua pròpia posició de privilegi o la dels seus pares. Basta assenyalar el fet que al capdavant de la Lliga de la Joventut Comunista ha estat durant anys Kossarev, a qui generalment es coneixia com un degenerat moral que abusava de la seua elevada posició en profit dels seus fins personals. Tot el seu aparell es componia d'homes d'aquest tipus. Tal era la joventut daurada del Termidor rus. La seua directa inclusió en el partit emmascarava la seua funció social com a destacament actiu dels privilegiats contra els treballadors i

els oprimits. La joventut daurada soviètica, cridava: “A baix el trotskisme! Visca el comitè central leninista!”, igualment que la joventut daurada de França cridava en el Termidor: “A baix els jacobins! Visca la Convenció!”

Els jacobins dominaren principalment per la pressió que el carrer exercia sobre la Convenció. Els termidorians, açò és, els jacobins desertors, pugnaven pels mateixos mètodes, però partint de propòsits oposats. Començaren organitzant a fills ben endiumenjats de la burgesia, extrets dels descamisats. Aquests joves daurats, o simplement “joves”, com els qualificava amb indulgència la premsa conservadora, arribaren a ésser un factor tan important en la política nacional, que quan els jacobins foren expulsats de tots els llocs administratius, els “joves” els reemplaçaren. Un procés idèntic s'està desenvolupant en la Unió Soviètica; encara que allí, sota Stalin, el seu abast és molt major.

La burgesia del Termidor es caracteritzava pel seu profund odi envers els muntanyesos, perquè els seus propis caps provenien dels que havien estat al capdavant dels descamisats. La burgesia, i amb ella els termidorians, temien sobretot un nou esclat del moviment popular. Precisament durant aquell període acabà de formar-se la consciència de classe de la burgesia francesa. Detestava els jacobins i els semijacobins amb odi feroç, com a traïdors als seus més sagrats interessos, com a desertors, com a renegats. L'origen de l'odi de la burocràcia soviètica envers els trotskistes té el mateix caràcter social. Ací hi ha gent de la mateixa capa, del mateix grup rector, de la mateixa burocràcia privilegiada, que abandona les files només per a lligar el seu destí al dels descamisats, els desheretats, els proletaris, els pobres d'aldea. No obstant això, la diferència rau en què la burgesia francesa ja existia abans de la Gran Revolució. Primer es desprengué del seu embolcall polític en l'Assemblea Constituent; però hagué de passar pel període de la Convenció i el de la dictadura jacobina per a arranjar-se amb els seus enemics mentre que durant el Termidor restaurà la seua tradició històrica. La casta dominant soviètica estava composta enterament per buròcrates del Termidor, reclutats no sols entre les files bolxevics, sinó entre elements dels partits petit burgesos i burgesos també. I aquests últims tenien molts comptes a ajustar amb els “fanàtics” del bolxevisme.

El Termidor descansava sobre una base social. Era un problema de pa, carn, habitatges, excés, i, d'ésser possible, luxe. La igualtat jacobina burgesa, que adoptà la forma de la reglamentació del màxim, restringia el desenvolupament de l'economia burgesa i l'augment del benestar burgès (prosperitat). En aquest punt, els termidorians sabien perfectament i comprenien per descomptat cap a on anaven. En la declaració de drets que formularen, exclogueren l'article essencial: “Els individus naixen i romanen lliures i iguals en drets.” Als que proposaven el restabliment d'aquest important precepte jacobí, els termidorians els replicaven que era ambigu i per això perillós; tots eren, naturalment, iguals en drets, però no en aptituds ni en possessions. El Termidor fou una protesta directa contra el tremp espartà i l'afany d'igualtat.

Hom troba la mateixa motivació social en el Termidor soviètic. Es tractava, en primer terme, de suprimir les limitacions espartanes del primer període de la revolució. Però també interessava assolir creixents privilegis per a la burocràcia. No era qüestió d'introduir un règim econòmic liberal. Les concessions en aquest sentit foren de caràcter transitori, i duraren molt menys temps del que es pensà en un principi. Un règim liberal a base de propietat privada significava concentració de riquesa en mans de la burgesia, especialment dels seus elements destacats. Els privilegis de la burocràcia tenen una altra font de procedència. La burocràcia s'apropià d'aquella part de la renda nacional que pogué assegurar-se per l'exercici de la força o en virtut de la seua autoritat, o bé per la seua intervenció directa en les relacions econòmiques. Quant a la producció

nacional sobrant, la burocràcia i la petita burgesia aviat passaren de l'aliança a l'enemistat. El domini del producte sobrant obrí a la burocràcia la ruta del poder.

SUPLEMENT 2: “KINTO” AL PODER

Abans d'ésser rei d'Israel, David guardava ovelles i tocava la flauta. La seua extraordinària carrera es comprèn en considerar que gairebé tots els fills dels israelites, seminòmades, guardaven ovelles, i que en aquells dies l'art de governar els pobles no era molt més complicat que pasturar ramats. Però des d'aleshores, la societat i l'art de governar han augmentat molt en complexitat. Quan un monarca [modern ha de] deixar el tron, [ja no cal] cercar-li successor entre els pastors. Qüestió tan delicada s'arregla a base de l'automatisme dinàstic.

La història humana ha conegut no poques carreres meteòriques. Juli Cèsar fou un candidat natural al poder, membre pel seu naixement d'una oligarquia no molt nombrosa. No així Napoleó I. I, no obstant això, ni tan sols aquest [fou tan netament estrany] com els principals dictadors del nostre temps. Almenys [en aquest respecte] fou fidel a la mateixa antiga [tradició que Juli Cèsar], [a saber, la que] un guerrer que hagués demostrat la seua capacitat de manar a homes armats en el combat, tenia tant més dret a governar un populatxo desarmat i indefens. Aquesta rànica tradició no fou estrictament observada [en el cas d'aquell Napoleó d'imitació generalment conegut per “el petit” o] el III, desproveït de dots militars. Però [fins i tot] ell no era un estrany integral. Se'l tenia almenys per nebot del seu [gran] oncle, i [destinat a la notorietat per] l'àguila mansa que volà sobre el seu cap [en una ocasió assenyalada. No seria generós deduir-hi que] sense l'au simbòlica, el cap del príncep Lluís Napoleó [hauria tingut tan poc per fora com per dins].

En vigílies de la [Primera] Guerra Mundial, fins i tot la carrera de Napoleó III semblava ja un fantàstic ressò del passat. La democràcia estava fermament assentada, almenys en Europa, Amèrica del Nord i Austràlia. [Els seus avanços en els] països sud-americans eren més instructius [que seriosos]; feia [progressos en Àsia]; despertava als pobles d'Àfrica. La mecànica del constitucionalisme semblava ésser l'únic mètode acceptable per a la humanitat civilitzada, l'únic sistema de govern. I com la civilització continuava creixent i eixamplant-se, l'esdevenidor de la democràcia semblava invencible.

Els esdeveniments de Rússia [al final d'aqueixa guerra] assestaren el primer colp al concepte històric. Al cap de vuit mesos d'inèrcia i de caos democràtic s'imposà la dictadura dels bolxevics. Però allò era, al capdavant, un mer “episodi” de la revolució, que es presentava a manera d'un producte de l'endarreriment de Rússia, d'una reproducció en el segle XX d'aquelles convulsions que patí Anglaterra a meitat segle XVII, i França a finals del XVIII. Lenin venia a ésser un Cromwell o un Robespierre moscovita. Els nous fenòmens, almenys, podien classificar-se i això ja servia de consol.

[Després vingué aquella] “neurosi del sentit comú” ([així defineix] Schmalhausen el feixisme), que [era un desafiament als historiadors]. No era fàcil trobar una analogia històrica per a Mussolini, i, onze anys després, per a Hitler. Hi havia indistints balbucejos de Cèsar, Sigfrid i... i al Capone. [Però decididament no tenien sentit.] En països civilitzats, democràtics, que havien passat per una perllongada experiència en el sistema representatiu, s'alçaven sobtadament al poder misteriosos desconeguts que en la seua joventut havien exercit feines quasi tan modestes com les d'un David o un Josuè. No tenien a favor seu proeses d'heroisme militar. No oferien al món idees noves. Darrere de d'ells no s'alçava l'ombra d'un gran antecessor amb barret

tricorne. La lloba romana no era l'àvia de Mussolini, ni l'esvàstica l'escut d'armes de Hitler, sinó únicament un símbol robat als egipcis i als indis. El pensament liberal democràtic [continuà] atònit i desemparat davant el misteri del feixisme. [Després de tot], ni Mussolini ni Hitler tenien aire de genis. Com s'explica, doncs, el seu vertiginós èxit?

[Ambdós campions del feixisme són representants de] la petita burgesia, [que] en aquesta època és incapaç d'aportar idees originals o direcció creadora pròpies. Tant Hitler com Mussolini han plagiat i imitat pràcticament tot i tots.

Mussolini furtà als bolxevics i Gabriel d'Annunzio, i trobà inspiració al camp dels grans negocis. Hitler imità els bolxevics i Mussolini. Així, els cabdills de la petita burgesia, dependents dels [magnats] del capitalisme, són cabalers típics, així com la mateixa petita burgesia, ja se la contemple des de dalt o des de baix, assumeix invariablement un paper secundari en la lluita de classes.

La dictadura de la petita burgesia fou encara possible a finals del segle XVIII. Però ni tan sols aleshores pogué mantenir-se [molt de temps]. Robespierre fou precipitat a l'abisme des de la dreta. [Els patètics entrebancs de Kerenski no nasqueren enterament de la seua impotència personal; fins i tot un home tan apte i emprenedor com Paltxinski resultà completament incapaç. Kerenski fou tan sols el més caracteritzat representant d'aquesta impotència social. Si els bolxevics no hagueren pres el poder, el món hauria tingut un home rus per al feixisme cinc anys abans de la marxa sobre Roma. Per què Rússia no es pogué aïllar de la profunda reacció que s'estengué sobre l'Europa de la postguerra a principis del tercer decenni del segle, és un tema que l'autor ha estudiat ja en un altre lloc. Basta dir que la coincidència de dates com ara l'organització del] primer govern feixista presidit per Mussolini el 30 d'octubre de 1922 a Itàlia; el colp d'estat de 13 de setembre de 1923 a Espanya, [que elevà Primo de Rivera al poder; la condemna] de la] declaració dels 46 bolxevics pel ple conjunt del comitè central i de la Comissió Central de Control, el 15 d'octubre de 1923, [no és un cas fortuït. Tals signes dels temps han de merèixer seriosa consideració].

No obstant això, dins del marc de les possibilitats històriques [al seu abast], Mussolini, ha demostrat gran iniciativa, habilitat per a esquivar, tenacitat i comprensió. [Segueix] la tradició de la llarga sèrie d'improvisadors italians. El do d'improvisar està en allò més íntim del temperament del país. Àgil i desordenadament ambiciós, sacrificà la seua carrera socialista a les seues ànsies d'èxit. El seu disgust en el partit es transformà en força impulsora. Creà i destruï teoria al seu pas. És la vertadera personificació de l'egoisme cínic [i de la covardia oculta darrere de la disfressa de la seua] jactància. Hitler dóna mostres de monomania i messianisme. La rancúnia personal tingué considerable part en el seu desenvolupament. Era un petit burgès "desclassat" que no es resignava a ésser obrer manual. Els obrers normals accepten la seua posició com a normal. Però Hitler era un presumit de mal seient i psiquisme alterat. Assolí elevar-se socialment recorrent a l'execració dels jueus i dels socialdemòcrates. Estava desesperadament resolt a pujar. De camí construï per a si mateix una "teoria" infestada de contradiccions i reserves mentals: un revoltim d'ambicions imperials alemanyes i de somnis dels dies rancorosos d'un petit burgès "desclassat". Si tractem de trobar un paral·lel històric per a Stalin hem de rebutjar no sols Cromwell, Robespierre, Napoleó i Lenin, sinó fins i tot Mussolini i Hitler. [Comprendrem millor Stalin] evocant figures com Mustafà Kemal o tal vegada Porfirio Díaz.

En reunions del comitè central en què m'alçava a llegir una declaració de l'oposició d'esquerra, m'interrompien constantment amb xiulits, crits, amenaces, juraments, a semblança del que m'ocorregué deu anys abans, quan m'aixequí a llegir una declaració dels bolxevics el dia inaugural del preparlament de Kerenski. Recorde a

Vorotxilov cridant: “Es condueix el mateix que en el preparlament!” Aquesta exclamació era més encertada del que suposava el seu mateix autor.

En 1927, les reunions oficials del comitè central es feren francament intolerables. No es discutia res pels seus mèrits. Tot es decidia entre bastidors, en una sessió reservada amb Stalin, que llavors concertà un pacte polític amb el grup dretà: Rikov, Bukharin i Tomski. En realitat, hi havia almenys dues reunions oficials del comitè central cada vegada. La línia d'atac contra l'oposició s'establia per endavant, distribuint a cadascú les seues respectives tasques i intervencions. Muntada la comèdia, cada vegada s'anava semblant més a una pantomima tavernària. El to d'aquell acaçament era de dia en dia més desenfrenat. Els membres més insolents, els arribistes acabats d'elevat al comitè central, pel sol títol de la seua capacitat de desvergonyiment contra l'oposició, interrompien contínuament els discursos dels revolucionaris veterans, repetint sense ordre ni concert vils acusacions, amb exclamacions d'inaudita vulgaritat i contumèlia. El director d'escena era el mateix Stalin. Es passejava d'una banda a una altra per darrere de la mesa presidencial, mirant a intervals els qui havien de participar en el debat segons allò que s'havia convingut, i no dissimulava la seua aprovació quan els renecs contra algun opositorista adquirien un caràcter en extrem desvergonyit. Era difícil imaginar-se que estiguérem en una reunió del comitè central del partit bolxevic; tan roí era el to, tan vulgars els participants i tan repugnant el vertader inspirador d'aquella xusma. Els costums dels carrers de Tbilisi s'havien traslladat al comitè central del partit bolxevic. Alguns de nosaltres ens recordàvem del retrat de Stalin fet per un dels seus antics col·laboradors, Felip Makharadze: “És, senzillament, un... *kinto*.”

Aproximadament llavors, un altre camarada de Stalin en el Caucas, Budu Mdivani, em referí una conversa que sostingué amb Stalin en el Kremlin. Mdivani tractava de persuadir-lo que calia arribar a un cert arranjamant amb l'oposició; altrament, el partit passaria d'una convulsió a una altra. Stalin escoltava en silenci, sense aparent disconformitat, mentre passejava d'una banda a una altra de l'habitació. I, després d'allunyar-se a grans camallades fins al racó més remot, es girà, dirigint-se en silenci cap a Mdivani. Amb els punys en tensió, empinant-se sobre les puntes dels peus i alçant un braç, es detingué de sobte: “Cal aixfar-los”, vociferà. Mdivani em digué que sentí francament por...

//Segons Basedovski://

//“L'assassinat del tsar fou obra de Stalin. Lenin i Trotski eren partidaris de retenir la família imperial en Iekaterinburg, mentre que Stalin temia que mentre Nicolau II estigués viu atreuria els guàrdies blancs, etc. El 12 de juliol de 1918, Stalin havia arribat a un acord amb Sverdlov. El 14 de juliol informà Golostxekin dels seus plans, i el 15 de juliol aquest últim envià un telegrama xifrat [...] relatiu a les intencions de Stalin i Sverdlov al comissari Boloborodov, encarregat de custodiar la família del tsar. El 16 de juliol, Boloborodov telegrafia a Moscou que Iekaterinburg cauria en un termini de tres dies. Golostxekin veié a Sverdlov; Sverdlov s'entrevistà amb Stalin. Guardant-se l'informe de Boloborodov en la butxaca, Stalin digué: “de cap mode ha d'ésser lliurat el tsar als guàrdies blancs.” Aquelles paraules equivalien a una sentència de mort.”//

A Stalin el caracteritza, sens dubte, una crueltat personal, física: allò que se sol denominar sadisme. Durant el seu tancament a la presó de Bakú, el company de cel·la de Stalin estava una vegada somiant amb revolucions. “T'atreu la sang?”, li preguntà d'improvís Stalin, que aleshores s'anomenava encara Koba. I empunyant un ganivet que portava ocult en la canya d'una de les seues botes s'aixecà un camal i es féu un profund tall en la cama. “Ací la tens!” Després de convertit en dignatari soviètic, solia divertir-se a la seua casa de camp degollant ovelles o vessant petroli sobre formiguers i calant-los foc. Abunden tals anècdotes a propòsit d'ell, procedents d'observadors imparcials. Però

hi ha molt poca gent de semblants inclinacions en el món. Foren necessàries condicions històriques especials perquè tan negres instints naturals assoliren tan monstruos desenrotllament.

{Tots aquests ressentiments, ferides, la seua amargor, la seua enveja, les transferí de la petita escala de la província a la gran escala del país sencer. No oblida res. La seua memòria és primer que res menyspreadora. Ha elaborat el seu propi “pla” de venjances, de cinc anys i fins i tot de deu anys.}

{Els khevsur (els costum de la vendetta). Si el khevsur vol venjar-se d’algú, llança un gat mort sobre la tomba del seu enemic.}

{“Sobre la tomba del mort”, dirà ell [Stalin]: “Fiqueu un gat mort”, (segons Zinaida Ordxonikidze).}

La unió de Stalin amb Hitler satisfeu el seu anhel de venjança. Sobretot, anhelava afrontar als governs d’Anglaterra i França, venjar les ofenses que havia patit el Kremlin abans que Chamberlain deixés de cortejar Hitler. Amb personal delit inicià negociacions secretes amb els nazis al mateix temps que aparenyava tractar obertament amb les missions amistoses anglesa i francesa, gaudint d’enganyar Londres i París, de presentar inopinadament el seu pacte amb Hitler. És tràgicament roí.

Si fos possible abocar en un motlle tot l’omnipotent i pèrfid misticisme, l’estrident abominació del socialisme i de la revolució; si, per dir-ho d’aquesta manera, pogués secularitzar-se el poema del *Gran Inquisidor*, el poema de la tragèdia de l’epigonisme... La idea de degeneració, en una altra escala; el segle XV... El poema de Dostoievski mostrant Crist besant en silenci l’inquisidor en els llavis. El comiat d’un dels epígons burocràtics de la Cristiandat. Tanmateix tota la seua reserva, Lenin li hauria escopit als ulls.

{El vell Soltz –l’estretor del filisteu.}

{Moroz – la consciència del partit, però sense consciència.}

{Txiriátov – un obrer lleugerament begut, buit, resignat. Petit Txiriátov diria a Lenin: “Ves-te’n; no ens molestes o te cremarem!”}

{Alexandre i Vladimir (la flor de la *intel·liguèntsia* russa. En la persona d’Alexandre, la *intel·liguèntsia* finí amb el seu tràgic passat; en la persona de Vladimir, construí un pont vers el futur.}

//No hi ha líders nats, com no hi ha criminals nats. Madame de Staël pensà que es pot observar una perfectibilitat lenta, però contínua, en el curs del desenvolupament històric.//

Pot dir-se que tots els personatges històrics genials, tots els creadors digueren l’essencial de quant havien de dir durant els primers vint-i-cinc o trenta anys de la seua vida. Després únicament vingué el desenvolupament, l’aprofundiment i, l’aplicació. Durant el primer període de la vida de Stalin no escoltàrem sinó una reiteració vulgaritzada de fórmules d’estereotípia.

Stalin fou elevat a la condició de geni només després que la burocràcia, dirigida pel seu genuí secretari general, hagué destrossat completament la plana major de Lenin. [A penes cal demostrar que un home que mai ha dit una sola paraula sobre cap tema i fou exaltat automàticament a la cima per la seua burocràcia quan ja havia passat amb molt els quaranta, no pot ésser considerat com un geni.]

Segons Nicolaievski, Bukharin descrigué Stalin com “acumulador de geni”. Expressió encertada, però només suprimint el “geni”. Ho escolté per primera vegada de llavis de Kàmenev. Tenia en el pensament l’habilitat de Stalin per a portar endavant els seus projectes a poc a poc com qui paga a terminis. Aquesta possibilitat pressuposa al seu torn la presència d’una poderosa política centralitzada. La tasca d’acumular consisteix en insinuar-se gradualment a l’aparell i després a l’opinió pública del país.

Accele're's el procés i faça's veure el canvi de sobte i en tota la seua magnitud, i això provocarà espant, indignació, resistència.

Dels dotze apòstols de Crist, només Judes sortí traïdor. Però si hagués aconseguit el poder, hauria presentat com a traïdors els altres onze apòstols, sense oblidar els setanta menors que esmenta Sant Lluç.

El 19 de novembre de 1924, en el seu discurs del ple de la fracció bolxevic dels sindicats, Stalin digué:

“Després d’escoltar el camarada Trotski, hom podria pensar que el partit dels bolxevics no féu en tot el període de preparació de març a octubre més que marcar el pas, corroït per contradiccions internes, i destorbar Lenin en tots els sentits. I que si no hagués estat pel camarada Trotski, la Revolució d’Octubre podria haver pres un altre rumb. És prou divertit escoltar discursos tan singulars de Trotski que en el pròleg del tercer volum de les seues obres diu: “l’instrument bàsic de la revolució proletària és el partit”.”

Naturalment, res diguí sobre la ineptitud o inutilitat del partit, i particularment del seu comitè central. Simplement havia esbossat la fricció interna. Però el que continua essent misteriós és com un partit, el comitè central del qual es componia en les seues dues terceres parts d’enemics del poble i agents de l’imperialisme, pogué vèncer. Encara no hem escoltat l’explicació d’aquest misteri. A partir de 1918, els traïdors tingueren majoria preponderant en el politburó i en el comitè central. En altres paraules, la política del partit bolxevic en els anys crítics de la revolució estigué determinada enterament per traïdors. No cal dir que Stalin no podia haver previst en 1924 que la lògica del seu mètode el duria a una absurditat tan tràgicament monstruosa al cap d’[una dècada i mitja]. El que és típic de Stalin és la seua capacitat per a escombrar tot record del passat a excepció dels ressentiments personals i de la seua insaciable set de venjança.

¿És possible deduir conclusions sobre 1924 a base dels anys 1936-1938, en què Stalin ja havia assolit desenrotllar en la seua persona tots els atributs d’un tirà? En 1924 encara estava batallant pel poder. Ja era aleshores Stalin capaç de tal maquinació? Totes les dades de la seua biografia ens mouen a contestar afirmativament. Des dels temps del seminari de Tbilisi deixà al seu darrere un rastre de les sospites i acusacions més malicioses. La tinta i el paper imprès li semblaven mitjans massa insignificants per a una brega política. Els morts són els únics que no tornen. Després de la ruptura de Zinòviev i Kàmenev amb Stalin en 1925, ambdós deixaren lletres guardades en un lloc segur:

“Si perírem de sobte, sapiguen que és obra de Stalin.”

M’aconsellaren fer un altre tant. “Creus que Stalin es preocupa de cercar arguments per a contestar als teus? [em deia Kàmenev]. Res d’això. Està cavil·lant com liquidar-te sense que el castiguen.”

“Et recordes de la detenció del Sultan-Galiïev, l’antic president del consell tàrtar de comissaris del poble, en 1923 [continuà Kàmenev]. Fou el primer arrest d’un destacat membre del partit efectuat per iniciativa de Stalin. Malauradament, Zinòviev i jo hi consentírem. Aquella fou la primera vegada que Stalin paladejà sang. Tan prompte com trencàrem amb ell, férem una espècie de testament, en el que advertíem que en cas de morir “per accident”, Stalin hauria d’èsser tingut per responsable. Aquest document se serva en un lloc segur. T’aconselle que faces el mateix. Pot esperar-se tot d’aqueix asiàtic.”

Per la seua banda, Zinòviev hi afegí: “En 1924 ja pogué acabar amb mi, si no li hagueren espantat les represàlies, els actes terroristes per part de la joventut. Per això Stalin decidí començar demolint els quadres de l’oposició i ajornant la teua liquidació

fins a tenir la certesa de poder realitzar-la impunement. El seu odi envers nosaltres, especialment cap a Kàmenev, obeeix principalment a què sabem d'ell massa. Però tampoc està preparat per a matar-nos encara." Aquestes no eren conjectures vanes; durant els mesos de lluna de mel del triumvirat, els seus components parlaven entre si amb tota franquesa.

L'èxit ininterromput de Stalin començar en 1923, quan, a poc a poc, fou adquirint la convicció que el procés històric pot ésser burlat. Els judicis de Moscou constitueixen el punt culminant d'aquesta política d'impostura i violència. Al mateix temps, Stalin començà a sentir amb aprensió que el sòl s'enfonsava i lliscava sota els seus peus. Cada nova decepció exigia una altra doble per a sostenir-lo; cada acte de violència eixamplava el radi de la violència necessària per a recolzar-lo. Aleshores començà un període definitiu de declinació, en el curs del qual el món se sorprengué no tant de la seua força, la seua obstinació i la seua implacabilitat com de la baixesa dels seus recursos intel·lectuals i dels seus mètodes polítics.

L'astúcia de Stalin és, en essència, força tosca i ajustada a ments primitives. Si, per exemple, examinem els judicis de Moscou en conjunt, hi veurem que sorprenen per la seua tosquedat de concepció i execució.

A l'abril de 1925 fui rellevat del càrrec de comissari de guerra. El meu successor, Frunze, era un antic revolucionari professional que havia passat molts anys a Sibèria, en treballs forçats. No estava destinat a romandre molt de temps en aquell càrrec: només uns [set] mesos. Al novembre de 1925 sucumbí al bisturí del cirurgià. Durant el seu breu mandat, Frunze desplegà excessiva independència en protegir l'exèrcit de la inspecció del GPU; aquest fou el mateix crim que dotze anys més tard li costà la vida al mariscal Tukhatxevski. Baxanov havia suggerit que Frunze era el centre d'una conspiració militar; açò era una insensata invenció. En el conflicte de Zinòviev i Kàmenev amb Stalin, Frunze era oposat a Stalin. L'oposició del nou comissari de guerra suposava enormes perills per al dictador. El submís Vorotxilov, insuficient mental, li semblava un instrument molt més de fiar. Per tot el partit corregué el rumor que la mort de Frunze s'havia produït perquè així convenia a Stalin.

Sobre la base de les dades disponibles, el curs dels esdeveniments es reconstrueix així: Frunze patia d'úlceres gàstriques; els seus metges particulars creien que el cor del pacient no resistiria els efectes del cloroform, i per això Frunze es resistia resolutament a tota intervenció. Stalin encarregà a un metge del comitè central, açò és, agent seu de confiança, que convoqués una consulta de selectes, els quals recomanaren que s'intervingués quirúrgicament al malalt; el politburó confirmà la decisió. Frunze s'hagué de sotmetre, és a dir, resignar-se a morir per obra de l'anestèsia. Les circumstàncies de la defunció de Frunze trobaren reflex deformat en la literatura [Boris Pilniak, *Llegenda de la Lluna inextinta*]. Stalin féu confiscar immediatament el llibre i sotmeté el seu autor al desfavor oficial. [Pilniak] hagué de penedir-se en públic del seu "error" molt humilment. Stalin jutjà necessari publicar arran d'allò diversos documents destinats a provar la seua innocència. És difícil dir quina siga la veritat, però la mateixa índole de la sospita és significativa. Demostra que a finals de 1925 el poder de Stalin era ja tan gran que podia confiar en un dòcil concili de metges armats de cloroform i bisturí. I, no obstant això, en aquell temps, a penes el coneixia el u per cent de la població.

Baxanov escrigué amb referència al meu desterrament a Turquia, al febrer de 1929:

"Açò és només quedar-se a la meitat. No reconec al meu Stalin... Hem fet alguns progressos des dels temps de Cèsar Borja. Llavors abocaven amb destresa unes pols actives en una copa de vi de Falerno, o bé moria l'enemic en mossegar una poma. Els mètodes d'acció de la nostra època estan inspirats en les més recents proeses de la

ciència. Un cultiu de bacils de Koch barrejats amb els aliments i sistemàticament administrats, ocasionen gradualment una tisi galopant i la mort sobtada [...] No està clar [...] per què Stalin no ha seguit aquest mètode, que és part integrant dels seus costums i del seu caràcter.”

En 1930, quan el llibre de Baxanov es publicà, em semblà simplement un exercici literari. Després dels judicis de Moscou ja li doní més importància. Qui havia inspirat el jove escriptor tals especulacions? D'on procedien? Baxanov s'havia exercitat a l'antesala de Stalin; allí la qüestió dels bacils de Koch i dels mètodes d'enverinament dels Borja s'hi degué discutir ja abans de 1926, any en què Baxanov deixà la secretaria de Stalin. Dos anys després, escapà a l'estranger i es convertí en un emigrat reaccionari.

Quan Iexov fou nomenat cap de l'OGPU canvià el mètode toxicològic, del que en tota justícia s'ha de reconèixer com a iniciador Iagoda. Però assolí resultats anàlegs. En el judici de febrer (2-13 de març) de 1938, s'acusà al secretari de Iagoda, Bulanov, entre altres coses, d'enverinador, i per això fou afusellat. Que Bulanov gaudia de la privadesa de Stalin, es dedueix clarament del fet d'haver estat designat per a acompanyar la meua dona i a mi des del nostre desterrament en Àsia central al de Turquia. En el meu desig de salvar els meus dos antics secretaris, Sermuks i Poznanski, demaní que fossen desterrats amb mi.

Bulanov, temorós d'una molesta publicitat a la frontera turca, i a fi d'arreglar-ho tot pacíficament, comunicà per fil directe amb Moscou. Mitja hora més tard em portà la cinta del despatx directe en què el Kremlin prometia que Poznanski i Sermuks em seguirien immediatament. Jo no ho creguí.

-Voleu enganyar-me -diguí a Bulanov.

-Llavors, em prens per un bergant.

-És un petit consol –hi responguí.

El secretari de Gorki, Kriutxkov, asseverà que Iagoda li digué: “És necessari disminuir l'activitat de Gorki, perquè es travessa en el camí dels “capitostos”.” Aquesta fórmula dels “capitostos” es repeteix diverses vegades. La referència a la cort s'interpretà com al·lusiva a Rikov, Bukharin, Kàmenev i Zinòviev. Però això és una absurditat patent; perquè llavors aquests homes eren uns pàries, víctimes de la persecució del GPU. “Capitostos” era una manera de designar els amos del Kremlin, i, especialment, Stalin. Recordem que Gorki morí pràcticament en vigílies de la vista contra Zinòviev.

Stalin no preveí les conseqüències del primer judici. Esperava que l'assumpte es limitaria a l'extermini de diversos dels seus enemics més odiats, sobretot de Zinòviev i Kàmenev, l'anihilament del qual havia estat planejant durant deu anys. Però errà: la burocràcia s'espantà i quedà horroritzada. Per primera vegada veia Stalin, no com el primer entre iguals, sinó com un dèspota asiàtic, un tirà, Gengis-Kan, com Bukharin el motejà una vegada. Stalin començà a témer que perdria la seua condició d'autoritat inapel·lable entre els veterans de la burocràcia soviètica. No era possible esborrar en ells el record que tenien d'ell; ni sotmetre'ls a l'hipnotisme de la seua irrogada dignitat com superàrbitre de tots ells. La por i l'horror cresqueren al compàs del nombre de vides afectades i el volum d'interessos amenaçats. Cap dels antics cregué en l'acusació. L'efecte no fou com ell esperava. Hagué d'anar més enllà de les seues primeres intencions.

Fou durant la preparació de les depuracions en massa de 1936 quan Stalin proposà redactar una nova constitució, “la més democràtica del món”. Tots els Walter Durentu i Louis Fischer cantaren sonores alabances a la nova era de la democràcia. La finalitat de tot aquest escandalós enrenou entorn de la constitució stalinista era guanyar-se el favor de l'opinió pública en tot el món, per a després, amb tal propici suport,

aixafar tota l'oposició a Stalin com a agent del feixisme. És típic de la miopia intel·lectual de Stalin que estigués més preocupat de la seua venjança personal que de contenir l'amenaça del feixisme en la Unió Soviètica i contra els treballadors. Mentre preparava "la constitució més democràtica", la burocràcia estava molt aqueferada amb una sèrie de banquetes en què es parlà prolixament de "la vida nova i feliç". En cadascun d'ells es retratava Stalin rodejat d'obres i obreres, amb un xiquet rialler sobre els seus genolls, o quelcom semblat. El seu morbós egotisme reclamava aquesta compensació. "Està vist [previnguí jo] que es cova quelcom terrible." Altres persones iniciades en la mecànica del Kremlin s'inquietaven així mateix davant l'excés d'amabilitat i decència de Stalin.

Alguns corresponsals moscovites de certa mena repeteixen que la Unió Soviètica ha sortit de les "purgues" més monolítica que mai. Aqueixos senyors han cantat llaors al monolitisme stalinista, fins i tot abans de les depuracions. No obstant això, és difícil comprendre com cap persona sensata pot creure que els més conspicus representants del govern i del partit, del cos diplomàtic i de l'exèrcit resulten provats agents de l'estranger sense ésser al mateix temps heralds d'un profund descontent intern envers el règim. Les depuracions foren una manifestació de greu malaltia. Suprimir els símptomes no significa guarir. Tenim un precedent en el règim autocràtic del govern tsarista, que arrestà al ministre de la guerra, Sukhomilov, acusant-lo de traïció. Els diplomàtics aliats observaren a Sazonov: "El vostre govern és fort, si s'atreveix a detenir el seu propi ministre de la guerra en temps de guerra." En realitat, aquell govern estava en vigílies d'ésser derrocat. El govern soviètic no sols ha detingut i executat el ministre de la guerra, Tukhatxevski, en ple exercici del seu càrrec, sinó que ha arribat a l'extrem d'exterminar tot l'Estat Major Central de l'Exèrcit, l'Armada i l'Aviació. Ajudada per acomodaticis corresponsals estrangers a Moscou, la màquina de propaganda de Stalin ha estat enganyant sistemàticament l'opinió pública mundial sobre l'actual estat de coses en la Unió Soviètica. El govern monolític stalinista és un mite.

Amb els seus monstruosos judicis, Stalin ha provat molt més del que pensava; o, millor, no ha assolit provar allò que pretenia. Simplement ha revelat el seu laboratori secret, i ha obligat 150 persones a confessar crims que mai havien comès. Però la totalitat d'aqueixes confessions s'han convertit en la confessió de Stalin mateix.

En el curs d'un parell d'anys, Stalin ha executat tots els lloctinents de Vorotxilov, els seus més acostats col·laboradors, la seua gent de més confiança. Com s'entén açò? És possible que Vorotxilov comencés a acusar signes d'independència en la seua actitud envers Stalin? És més probable que Vorotxilov fos impulsat per persones molt acostades a ell. La màquina militar és molt exigent i voraç, i no tolera fàcilment les limitacions que l'imposen els polítics, els elements civils. Preveient la possibilitat de conflictes amb aquella poderosa màquina en el futur, Stalin decidí col·locar Vorotxilov al seu lloc abans que comencés a descarrilar. Per mitjà de l'OGPU, açò és, valent-se de Ixov, Stalin preparà l'extermini dels més íntims col·laboradors de Vorotxilov a esquena d'aquest, i sense el seu coneixement, i a última hora el posà davant el dilema d'escollir. Agafat així en la trampa del recel i la deslleialtat de Stalin, Vorotxilov col·laborà tàcitament en la liquidació de la flor dels quadres de comandament, i d'aquí en avant es veié obligat a fer un trist i impotent paper, incapaç de rebel·lar-se mai contra Stalin. Aquest és més que mestre en l'art de lligar un home a la seua estrella, no guanyant la seua admiració, sinó forçant-lo a complicitat en els seus odiosos i imperdonables crims. Tals són les rajoles de la piràmide que té a la seua cúspide a Stalin.

L'Etat c'est moi, és quasi una fórmula liberal comparada amb les actualitats del règim totalitari de Stalin. Lluís XIV s'identificava a si mateix només amb l'estat. Els

papes de Roma ho feien amb l'estat i l'església, però només durant l'època del poder temporal. L'estat totalitari va més lluny que el cesaropapisme, perquè ha comprès també tota l'economia del país. Stalin pot dir molt bé, a diferència del Rei Sol: *La Société c'est moi*.

APÈNDIX: Tres concepcions de la revolució russa

La Revolució de 1905 no va ser només “l'assaig general de 1917” sinó també el laboratori de què sortiren tots els agrupaments fonamentals del pensament polític rus, on es conformaren o delinearren totes les tendències i matisos del marxisme rus¹⁸. El centre de les polèmiques i diferències l'ocupava, naturalment, la qüestió del caràcter històric de la revolució russa i els camins que prendria el seu desenrotllament en el futur. En si i de per si aquesta guerra de concepcions i pronòstics no es relaciona directament amb la biografia de Stalin, qui no va tenir-hi cap participació independent. Els pocs articles propagandístics que escrigué sobre el problema manquen del menor interès teòric. Molts bolxevics, ploma en mà, popularitzaren les mateixes idees amb força més habilitat. L'explosió crítica de la concepció revolucionària del bolxevisme, per la seua mateixa naturalesa, hauria d'haver format part d'una biografia de Lenin.

No obstant, les teories sofreixen un destí propi. Si bé en l'època de la primera revolució, i posteriorment fins 1923, quan s'elaboraren i aplicaren les doctrines revolucionàries, Stalin no sostingué cap posició independent, des de 1924 en avant la situació canvia abruptament. S'obri l'etapa de la reacció burocràtica i de la revisió dràstica del passat. La pel·lícula de la revolució es projecta al revés. Es sotmeten les velles doctrines a nous enfocaments i noves interpretacions. De manera a primera vista prou inesperada es trasllada el centre de l'atenció a la concepció de “la revolució permanent”, a la que es presenta com a font de tots els disbarats del “trotskisme”. Durant diversos anys la crítica d'aquesta concepció conforma el contingut principal del treball teòric (*sit venio verb* [si és que es pot usar tal paraula]) de Stalin i els seus col·laboradors. Es pot dir que tot el stalinisme, considerant-lo en el pla teòric, es desenrotllà a partir de la crítica a la teoria de la revolució permanent tal com va ser formulada en 1905. En aquesta mesura, no pot deixar d'aparèixer en aquest llibre, encara que siga en forma d'apèndix, l'exposició d'aquesta teoria en les seues diferències amb les dels bolxevics i menxevics.

El que caracteritza en primer lloc el desenvolupament de Rússia és l'endarreriment. L'endarreriment històric, no obstant, no significa la mera reproducció del desenvolupament dels països avançats amb una simple demora d'un o dos segles. Engendra una formació social “combinada” totalment nova, en la que les conquestes més recents de la tècnica i l'estructura capitalista s'entrellacen amb relacions pròpies de la barbàrie feudal i prefeudal, transformant-les, sotmetent-les i creant una relació peculiar entre les classes. El mateix s'aplica al terreny de les idees. Precisament a causa del seu endarreriment històric, Rússia fou l'únic país europeu en què el marxisme com a doctrina i la socialdemocràcia com partit van aconseguir abans de la revolució burgesa un poderós desenrotllament. És, doncs, natural que precisament a Rússia s'haja sotmès a la més profunda anàlisi teòrica el problema de la relació entre la lluita per la democràcia i la lluita pel socialisme.

¹⁸ La revolució de 1905 en Rússia s'estengué a causa del malcontent per la guerra rusojaponesa. Culminà amb la instal·lació del Soviet de Diputats Obrers de San Petersburg en octubre i fou aixafada pel tsar en desembre (veure *Resultats i perspectives*, Trotski) [<http://www.marxists.org/catala/trotsky/1905/resultats/respersp.htm>]

Els demòcrates idealistes, especialment els *narodniki*¹⁹, es negaven supersticiosament a reconèixer que la revolució imminent seria burgesa. La retolaven de “democràtica”, tractant, amb una fórmula política neutral, d’ocultar als altres i a si mateixos el seu contingut social. Però, en lluita contra el narodnikisme, Plekhànov, el fundador del marxisme rus plantejà ja a principis de la dècada del 80 del segle passat que no havia cap raó per a suposar que Rússia seguiria un camí privilegiat. Igual que altres nacions “profanes” hauria de travessar el purgatori del capitalisme; així precisament assoliria la llibertat política indispensable per a la lluita posterior del proletariat pel socialisme. Plekhànov no sols separava com a tasques la revolució burgesa de la socialista, que posposava per a un futur indefinit; suposava que en cadascuna d’elles es donarien combinacions de forces totalment diferents. El proletariat conquistaria la llibertat política en aliança amb la burgesia liberal; després de diverses dècades, i amb un nivell superior de desenvolupament capitalista, realitzaria la revolució socialista en lluita directa contra la burgesia. Lenin, per la seua banda, escrivia a finals de 1904:

“A l’intel·lectual rus sempre li sembla que reconèixer la nostra revolució com a burgesa significa destenyir-la, degradar-la, rebaixar-la [...] Per al proletariat la lluita per la llibertat política i la república democràtica en la societat burgesa és, simplement, una etapa necessària en la lluita per la revolució socialista.”

“Els marxistes estan absolutament convençuts [escrivia en 1905] del caràcter burgès de la revolució russa. Què significa açò? Significa que les transformacions democràtiques que s’han tornat indispensables a Rússia [...] no impliquen, per si mateixes, la liquidació del capitalisme, del govern burgès. Abonaran, per contra, el terreny, per primera vegada i de manera real per a un desenvolupament del capitalisme ampli i ràpid, europeu i no asiàtic. Permetran per primera vegada el govern de la burgesia com a classe [...]”

“No podem botar por damunt del marc democràticoburgès de la revolució russa [insistí] però podem estendre aquest marc en grau colossal.” És a dir, podem crear dins de la societat burgesa condicions molt més favorables per a la lluita futura del proletariat. Dins d’aquests límits Lenin seguia a Plekhànov. El caràcter burgès de la revolució fou el punt de partida de les dues fraccions de la socialdemocràcia russa.

És prou natural que en aquestes condicions Koba [Stalin] no haja anat en la seua propaganda més enllà d’aqueixes fórmules populars que formen part del patrimoni comú de bolxevics i menxevics.

“L’Assemblea Constituent [escrigué al gener de 1905] electa en base al sufragi igualitari, directe i secret: per açò hem de lluitar ara. Només aquesta assemblea ens donarà la república democràtica, que tan urgentment necessitem en la nostra lluita pel socialisme.” La república burgesa com a escenari d’una postergada lluita de classes per la meta socialista; aqueixa és la perspectiva.

En 1907, és a dir, després d’innombrables discussions publicades en la premsa de Sant Petersburg i en la de l’estranger, i després d’una seriosa anàlisi dels pronòstics teòrics en base a les experiències de la primera revolució, Stalin escrivia:

“Sembla que tots estan d’acord en el nostre partit en què la nostra revolució és burgesa, que conclourà amb la destrucció de l’ordre feudal i no de l’ordre capitalista, que culminarà només amb la república democràtica.” Stalin no es referia a com

¹⁹ Els *narodnik* (populistes) foren el moviment organitzat d’intel·lectuals russos que realitzà activitats en el camperolat entre 1876 i 1879, any en què es dividí en dos partits: un era extremadament anarquista i fou aixafat després de l’assassinat del tsar Alexandre II en 1881; l’altre fou conduït per George Plekhànov (1856-1918) i es dividí de nou, convertint-se el grup de Plekhànov al marxisme; l’altre grup constituí el Partit Socialista Revolucionari, de base camperola. Plekhànov arribà a ser un líder de la fracció menxevic en la socialdemocràcia russa després de 1903.

comença la revolució sinó a com acaba, i per endavant i força categòricament la limitava a “només la república democràtica”. En va buscaríem en els seus escrits tan sols un indici d’alguna perspectiva de revolució socialista lligada a un tomb democràtic. Aquesta seguia estant la seua posició, encara al començament de la Revolució de Febrer de 1917²⁰, fins a l’arribada de Lenin a Sant Petersburg.

Per a Plekhànov, Axelrod i en general tots els líders del menxevisme²¹, la caracterització sociològica de la revolució com a burgesa era políticament vàlida sobretot perquè prohibia per endavant provocar la burgesia amb l’espectre del socialisme i “tirar-la” en braços de la reacció. “Les relacions socials han madurat a Rússia només per a la revolució burgesa”, deia el principal tàctic del menxevisme, Axelrod, en el Congrés d’Unitat [abril de 1906]. “Davant de la liquidació generalitzada dels drets polítics en el nostre país ni parlar es pot tan sols d’una batalla directa entre el proletariat i altres classes pel poder polític [...] El proletariat lluita per assolir les condicions que permetran el desenrotllament burgès. Les condicions històriques objectives determinen que siga el destí del nostre proletariat col·laborar inevitablement amb la burgesia en la lluita contra l’enemic comú.” D’aqueixa manera, es limitava per endavant el contingut de la revolució russa a les transformacions compatibles amb els interessos i posicions de la burgesia liberal.

És precisament en aquest punt que comença el desacord bàsic entre les dues fraccions. El bolxevisme es negava absolutament a reconèixer-li a la burgesia russa la capacitat de portar fins a la fi la seua pròpia revolució. Amb una força i una coherència infinitament superiors a les de Plekhànov, Lenin plantejà la qüestió agrària com el problema central del tomb democràtic a Rússia. “L’eix de la revolució russa [va repetir] és la qüestió agrària (de la propietat de la terra). Les conclusions respecte a la derrota o la victòria de la revolució han de basar-se en el càlcul [...] de la situació en què es troben les masses per a lluitar per la terra.” Igual que Plekhànov, Lenin considerava el camperolat com una classe petitburgesa; el seu programa agrari com un programa de progrés burgès. “La nacionalització és una mesura burgesa [insistia en el Congrés d’Unitat]. Donarà impulsos al desenvolupament del capitalisme; aguditzarà la lluita de classes, afavorirà la mobilitat de la propietat de la terra, provocarà la inversió de capitals en l’agricultura, farà abaixar els preus dels cereals.” Malgrat l’indubtable caràcter burgès de la revolució agrària, la burgesia russa seguia sent hostil a l’expropiació dels latifundis; precisament per això tendia al compromís amb la monarquia basat en una constitució de tipus prussià. Lenin contraposava a la idea de Plekhànov d’una aliança entre el proletariat i la burgesia liberal la d’una aliança entre el proletariat i el camperolat. Proclamà com a tasca de la col·laboració revolucionària d’aquestes dues classes la implantació d’una “dictadura democràtica”, únic mitjà de netejar radicalment a Rússia de tota el fem feudal, crear un sistema de camperols lliures i aplanar el camí al desenvolupament del capitalisme segons el model nord-americà, no el prussià.

El triomf de la revolució, escrivia, pot culminar “només en una dictadura, ja que la realització de les transformacions que el proletariat i el camperolat necessiten immediatament i urgent provocarà la resistència desesperada dels grans terratinents, la gran burgesia i el tsarisme. Sense la dictadura serà impossible trencar aquesta resistència i rebutjar els atacs contrarevolucionaris. Però no serà, per descomptat, una dictadura socialista sinó una dictadura democràtica. No podrà afectar (abans d’una sèrie d’etapes transitòries del procés revolucionari) els fonaments del capitalisme. Podrà, en

²⁰ La Revolució de Febrer (1917) en Rússia enderrocà el tsar i establí el govern provisional burgès que mantingué el poder fins que la Revolució d’Octubre portà els soviets, sota la direcció del Partit Bolxevic, al poder.

²¹ Paul Axelrod (1850-1925): fou un dels primer dirigents de la socialdemocràcia russa i editor d’*Iskra*. Es feu menxevic en 1903.

el millor dels casos, realitzar una repartició radical de la propietat agrària a favor dels camperols, introduir una democràcia coherent i plena fins instituir la república, fer desaparèixer totes les característiques asiàtiques i feudals tant de la vida quotidiana de l'aldea com de la fàbrica, començar a millorar seriosament la situació dels treballadors i a elevar el seu nivell de vida, i, el que és molt important, traslladar la conflagració revolucionària a Europa.”

La concepció de Lenin representà un enorme avanç en tant no partia de les reformes constitucionals sinó del canvi agrari com a objectiu central de la revolució i assenyalava l'única combinació de forces socials que realment podia realitzar-lo. El punt dèbil de la concepció de Lenin, no obstant, estava en la idea internament contradictòria de “la dictadura democràtica del proletariat i el camperolat”. El mateix Lenin subestimava la limitació fonamental d'aquesta dictadura en anomenar-la *burgesa*. Amb açò volia dir que, en funció de preservar la seua aliança amb el camperolat, el proletariat, en la revolució que s'apropava, hauria de postergar el plantejament directe dels objectius socialistes. Però açò hagués significat la renúncia del proletariat a la seua *pròpia* dictadura. En conseqüència, l'essència de la qüestió residia en la dictadura del camperolat, malgrat que amb la participació dels obrers.

En algunes ocasions Lenin ho plantejà precisament així. Per exemple, en la Conferència d'Estocolm [abril de 1906], quan refutà a Plekhànov, que es va pronunciar en contra de la “utopia” de la presa del poder, Lenin va dir: “Quin és el programa que està en discussió? El programa agrari. Qui se suposa que prendrà el poder amb aquest programa? Els camperols revolucionaris. Potser Lenin barreja el poder del proletariat amb aquest camperolat?” No, diu referint-se a si mateix: Lenin diferencia contundentment el poder socialista del proletariat del poder democràticoburgès dels camperols. “Però [exclama novament] com serà possible que triomfe la revolució camperola sense la presa del poder pel camperolat revolucionari?” En aquesta formulació polèmica Lenin revela amb particular claredat la vulnerabilitat de la seua posició.

El camperolat està dispers sobre la superfície d'un enorme país els llocs de concentració claus de la qual són les ciutats. El camperolat és incapaç de formular tan sols els seus propis interessos, mentre apareixen com diferents en cada districte. El lligam econòmic entre les províncies el creen el mercat i el ferrocarril, però aquests dos estan en mans de les ciutats. Al tractar de trencar amb les limitacions de l'aldea i generalitzar els seus propis interessos, els camperols inevitablement cauen en dependència política de la ciutat. Finalment, el camperolat és heterogeni en les seues relacions socials: el sector dels *kulaks* [camperols rics] tendeix naturalment a l'aliança amb la burgesia urbana, mentre que els sectors més pobres de l'aldea s'inclinen vers el proletariat urbà. En aquestes condicions el camperol com tal és totalment incapaç de prendre el poder.

És cert que en l'antiga Xina les revolucions portaren al poder als camperols o, més precisament, als dirigents militars de les insurreccions camperoles. Açò portava cada vegada a una nova divisió de la terra i a la instauració d'una nova dinastia “camperola”, a partir de la qual tot començava de nou; una nova concentració de la terra, una nova aristocràcia, un nou sistema d'usura i una nova insurrecció. En tant la revolució conserva el seu caràcter netament camperol la societat és incapaç de sortir-se'n d'aquests cercles viciosos. Aquesta va ser la base de la història antiga d'Àsia, incloent-hi la russa. A Europa, a partir de finals de l'Edat Mitjana, tota insurrecció camperola que triomfava no menava al poder un govern camperol sinó un partit urbà d'esquerra. Per a plantejar-ho amb més precisió, una insurrecció camperola tenia èxit exactament en la mesura en què assolía d'enfortir la situació del sector revolucionari de

la població urbana. En la Rússia burgesa del segle XX ni parlar cabia de la presa del poder pels camperols revolucionaris.

L'actitud envers la burgesia liberal fou, com ja ho hem dit, el que diferenciava a revolucionaris i oportunistes en els rengles socialdemòcrates. Fins on podia arribar la revolució russa? Quin caràcter tindria el futur govern provisional revolucionari? Quines tasques enfrontaria? I quin ordre? Aquestes qüestions tan importants podien plantejar-se correctament només tenint en compte el caràcter fonamental de la política del proletariat, determinat al seu torn per l'actitud que assumiria respecte a la burgesia liberal. Plekhànov, de manera evident i covarda, tancava els ulls a la conclusió bàsica que s'extrau de la història política del segle XIX: cada vegada que el proletariat avança com a força política independent la burgesia es bolca al camp de la contrarevolució. Com més audaç és la lluita de les masses més ràpida és la degeneració reaccionària del liberalisme. Ningú inventà encara una manera de paraitzar las conseqüències de la llei de la lluita de classes.

“Hem d'alegrar-nos pel suport dels partits no proletaris [repetia Plekhànov durant la primera revolució] i no allunyar-los de nosaltres amb accions poc tàctiques.” Amb aquesta mena d'argumentacions monòtones el filòsof del marxisme deixava clar com d'inaccessible li era la dinàmica viva de la societat. “La falta de tàctica” pot allunyar a un sensitiu intel·lectual individualment. El que atrau i rebutja les classes i els partits són els interessos socials. “Pot assegurar-se amb certesa [replicava Lenin a Plekhànov] que els liberals i els grans terratinents li perdonaran milions d'“accions poc tàctiques” però ni una única crida a prendre les terres.” I no sols els grans terratinents. Les capes més altes de la burgesia estan lligades amb els grans terratinents pels interessos que deriven de la propietat, i més estretament pel sistema bancari. Les capes més altes de la petita burgesia i la *intel·liguència* depenen materialment i moral dels grans i mitjans propietaris; tots ells temen el moviment independent de les masses. A més, per tal d'enderrocar el tsarisme és necessari decidir a desenes i desenes de milions d'oprimits a l'assalt heroic, abnegat, sense traves, que no es detindria davant de res. Les masses poden elevar-se fins a la insurrecció només sota l'estendard dels seus propis interessos, i en conseqüència de l'hostilitat irreconciliable cap a les classes explotadores, començant amb els grans terratinents. L'“allunyament” de la burgesia opositora respecte de los obrers i camperols revolucionaris era, doncs, una llei immanent de la revolució, i no es podia eludir-la amb la diplomàcia o el “tacte”.

Cada mes que passava confirmava la caracterització leninista del liberalisme. Contràriament a les expectatives dels menxevics, els cadets no sols no es disposaven a ocupar el seu lloc al capdavant de la revolució “burgesa”²², sinó consideraven, cada vegada en major mesura, que la seua missió històrica era la de lluitar contra la revolució.

Després de l'aixafament de la Insurrecció de Desembre²³, els liberals, que gràcies a l'efímera Duma sortiren a l'escena política, feren els majors esforços per a justificar-se davant de la monarquia i explicar com de poc activa va estar la seua conducta contrarevolucionària en la tardor de 1905, quan es veiren amenaçats els

²² Els demòcrates constitucionals russos, anomenats *cadets*, eren el partit liberal que promovia una monarquia constitucional en Rússia i, àdhuc finalment, una república. Era un partit de grans terratinents progressius, mitjana burgesia i intel·lectuals burgesos.

²³ Després de l'aixafament del Soviet de Diputats Obrers de San Petersburg al desembre de 1905, els obrers de Moscou i de San Petersburg protestaren mitjançant vagues i barricades; esclataren també revoltes a Sibèria, les províncies bàltiques i el Caucas. Junt amb l'aixafament dels alçaments, el govern preparà les eleccions per a la Primera Duma (parlament), eleccions que es celebraren en març de 1906.

fonaments més sagrats de la “cultura”. El dirigent liberal Miliukov²⁴, que dirigí les negociacions des del darrere de les bambolines amb el Palau d’Hivern, demostrà en la premsa, de manera prou correcta, que a finals de 1905 els cadets ni tan sols podien presentar-se davant de les masses. “Els que ara acusen al partit [cadet] [escrivia] per no haver protestat a temps convocant a manifestacions contra les il·lusions revolucionàries del trotskisme [...] simplement no comprenen o no recorden els ànims que dominaven les reunions o actes democràtics de llavors.” Per “il·lusions del trotskisme” el dirigent liberal entén la política independent del proletariat, que es guanyà als soviets la simpatia dels sectors més submergits de les ciutats, dels soldats, els camperols i tots els oprimits, que, per la mateixa raó, rebutjaven la “societat educada”. L’evolució dels menxevics va seguir línies paral·leles. Havien de justificar-se amb freqüència cada vegada major davant dels liberals per haver constituït un bloc amb Trotski després d’octubre de 1905. Les explicacions de Martov, el talentós publicista dels menxevics, foren tan baixes que arribà a plantejar que calgué fer concessions a les “il·lusions revolucionàries” de les masses.

En Tbilisi els agrupaments es conformaren sobre les mateixes bases principistes que en Sant Petersburg. “Que s’aixafe la reacció [escrivia Zordania, el dirigent dels menxevics caucàsians]²⁵ que es conquiste i s’aplique la constitució, dependrà de la unificació conscient de les forces del proletariat i de la burgesia i de la seua lluita en pro de l’objectiu comú [...] És cert que els camperols seran arrossegats al moviment inferint-li un caràcter elemental, però, no obstant, el rol decisiu el jugaran aquelles dues classes, mentre que el camperolat portarà aigua al seu molí.” Lenin es burlava dels temors de Zordania de què una política irreconciliable contra la burgesia enfonsés els obrers en la impotència. Zordania “discuteix el problema del possible aïllament del proletariat en la insurrecció democràtica i s’oblida... dels camperols! Entre tots els possibles aliats del proletariat assenyala els grans terratinents liberals i s’enamora d’ells. I no assenyala els camperols. I això en el Caucas!”

La refutació de Lenin, encara que correcta en essència, simplifica la qüestió en un aspecte. Zordania no s’“oblidava” del camperolat; com es desprèn de la mateixa cita de Lenin, no podria haver-lo oblidat en el Caucas, on s’estava revoltant tumultuosament sota les banderes dels menxevics. Zordania veia en els camperols, no obstant, no tant un aliat polític com un ariet històric que podia ser utilitzat per la burgesia aliada al proletariat. No creia que el camperolat pogués transformar-se en una força dirigent, ni tan sols independent, en la revolució; i en açò no s’equivocava. Però tampoc creia que el proletariat pogués portar al triomf la insurrecció camperola; i ací estava el seu error fatal.

La idea menxevic d’una aliança entre el proletariat i la burgesia significava en realitat el sotmetiment dels obrers i els camperols als liberals. L’utopisme reaccionari d’aquest programa estava determinat pel fet que l’avançada desintegració de les classes negava per endavant a la burgesia la possibilitat de constituir-se en un factor revolucionari. En aquest aspecte fonamental tenien absoluta raó els bolxevics: una aliança amb la burgesia liberal inevitablement posaria a la socialdemocràcia en contra del moviment revolucionari dels obrers i camperols. En 1905 els menxevics encara no tenien el coratge suficient com per a traure totes les conclusions necessàries de la seua teoria de la revolució “burgesa”. En 1917 portaren les seues idees fins a les seues

²⁴ Pavel Miliukov (1859-1943); líder dels cadets, fou ministre de relacions exteriors del govern provisional rus, de març a maig de 1917, i un destacat enemic de la revolució bolxevic. El Palau d’Hivern era la residència d’hivern del tsar. Després de la Revolució de Febrer, esdevingué en la seu del govern provisional; en l’actualitat és un museu.

²⁵ Noah N. Jordania (1870-1953); líder menxevic, fou cap de la República independent de Geòrgia després d’octubre de 1917. En 1921, a posteriori de la soviètzació de Geòrgia, emigrà a París.

últimes conseqüències i es trencaren el cap.

En el problema de l'actitud vers els liberals Stalin va estar del costat de Lenin durant la primera revolució. Cal aclarir que en aquesta època fins la majoria de la base menxevic estava més prop de Lenin que de Plekhànov pel que fa a la burgesia opositora. Era una tradició literària en el radicalisme intel·lectual el menyspreu als liberals. Seria no obstant tasca vana buscar en Koba [Stalin] una contribució independent sobre aquesta qüestió, una anàlisi de les relacions socials en el Caucas, nous arguments o, ni tan sols, una formulació nova dels arguments vells. Zordania era molt més independent respecte a Plekhànov que Stalin respecte a Lenin. “En va intenten els Senyors Liberals [escrivia Koba després del 9 de gener] salvar el tron trontollós del tsar. En va li estenen la mà! [...] Les masses populars rebel·lades es preparen per a la revolució, no per a la reconciliació amb el tsar [...] Sí senyors, els vostres esforços són inútils. La revolució russa és inevitable, tan inevitable com que isca el sol! Poden vostès evitar que isca el sol? Aqueixa és la qüestió!” I etcètera, etcètera. Koba no anà més enllà. Dos anys i mig després, repetint a Lenin quasi literalment, escrivia: “La burgesia liberal russa és antirevolucionària. No pot ser la força motriu ni, molt menys, la dirigent de la revolució. És l'enemic jurat de la revolució i s'imposa entaular una lluita audaç contra ella.” No obstant, precisament al voltant d'aquest problema fonamental Stalin anava a sofrir una metamorfosi total durant els deu anys següents. La Revolució de Febrer de 1917 el trobà participant en un bloc amb la burgesia liberal i, en conseqüència, fet un campió del plantejament de la unitat amb els menxevics en un sol partit. Només l'arribada de Lenin des de l'estranger posà punt final a la política independent de Stalin, a la que qualificà de caricatura del marxisme.

Els *narodniki* veien en els obrers i camperols simplement “treballadors” i “explotats”, tots igualment interessats en el socialisme. Els marxistes consideraven el camperol només un petit burgès que pot tornar-se socialista únicament en la mesura en què deixa, materialment o espiritualment, de ser un camperol. Amb el sentimentalisme que els era peculiar, els *narodniki* veien en aquesta caracterització sociològica un insult moral als camperols. Aquestes foren, durant dues generacions, les línies generals de la principal lluita entre les tendències revolucionàries de Rússia. Per tal de comprendre les polèmiques posteriors entre el stalinisme i el trotskisme és necessari fer notar, una vegada més, que Lenin mai, ni per un moment tan sols, considerà els camperols uns aliats socialistes del proletariat. Plantejava, per contra, la impossibilitat de la revolució socialista a Rússia perquè partia de la preponderància colossal dels camperols. Aquesta idea apareix en tots els articles en què es refereix directament o indirecta a la qüestió agrària.

“Recolzem el moviment camperol [escrivia Lenin al setembre de 1905] en la mesura en què és un moviment democràtic revolucionari. Ens preparem (ara, immediatament) a lluitar contra ell en la mesura en què es desenrotllarà com un moviment reaccionari, antiproletari. L'essència mateixa del marxisme resideix en aquesta doble tasca [...]” Lenin considerava aliats socialistes al proletariat occidental i parcialment als elements semiproletaris de l'aldea russa, però mai al camperolat com tal. “Des del principi recolzarem, fins a les últimes conseqüències, apel·lant a totes les mesures, fins a la confiscació [repetia amb la insistència que li era pròpia] al camperolat en general contra el gran terratinent, i posteriorment (i ni tan sols posteriorment sinó al mateix temps) recolzarem el proletariat contra el camperolat en general.”

“El camperolat conquerirà la revolució democràticoburguesa [escrivia al març de 1906] i d'aquesta manera esgotarà completament el seu esperit revolucionari. El proletariat conquerirà la revolució democràticoburguesa i d'aquesta manera desplegarà vertaderament el seu genuí esperit revolucionari socialista.” “El moviment camperol

[repetia al maig del mateix any] pertany a una classe diferent. No és una lluita contra els fonaments del capitalisme sinó per a liquidar les restes del feudalisme.” Es pot seguir en Lenin aquesta posició d’un a un altre dels seus articles, any a any, tom a tom. Varien la forma d’expressar-se i els exemples, però la idea bàsica segueix sent la mateixa. No podia ser d’una altra manera. Si Lenin hagués considerat els camperols uns aliats *socialistes*, no tindria per on agafar-se la seua insistència en el caràcter *burgès* de la revolució i en la limitació de la “dictadura del proletariat i el camperolat” a tasques democràtiques. En els casos en què Lenin acusà l’autor d’aquest llibre de “subestimar” als camperols no es referia, en absolut, al meu no reconeixement de les tendències socialistes d’aquest. Ben al contrari, allò que tenia en ment era la meua no acceptació, incorrecta des del seu punt de vista, de la independència democràticoburguesa d’aqueix sector, de la seua capacitat per a crear el seu propi poder i per tant impedir la implantació de la dictadura socialista del proletariat.

La reconsideració dels conceptes en joc al voltant d’aquest problema s’inicià en encetar-se la reacció termidoriana, els començaments de la qual vcoincidiren aproximadament amb la malaltia i la mort de Lenin. Des d’aleshores es proclamà que l’aliança dels obrers i els camperols russos constituïa per si mateixa una garantia suficient contra els perills de la restauració i un testimoni immutable de la realització del socialisme dins de les fronteres de la Unió Soviètica. Al reemplaçar la teoria de la revolució internacional per la del socialisme en un sol país, Stalin començà a considerar “trotskisme” la caracterització marxista dels camperols i, pitjor inclús, referint-se no sols al present sinó a tot el passat.

És admissible, per descomptat, plantejar-se si la concepció marxista clàssica dels camperols es demostrà errònia. Aquest tema ens portaria molt més enllà dels límits d’aquesta revisió. N’hi ha prou amb assenyalar ací que el marxisme mai atorgà a la seua caracterització dels camperols com a classe no socialista un caràcter absolut i estàtic. El mateix Marx va dir que els camperols no posseeixen només supersticions sinó també la capacitat de raonar. Davall condicions variables també varia la índole del camperol. El règim de la dictadura del proletariat obrí possibilitats molt àmplies d’influir sobre els camperols i reeducar-los²⁶. La història encara no ha esgotat els límits d’aquestes possibilitats.

No obstant, ara ja està clar que el creixent rol que juga la coerció estatal en l’URSS no ha refutat sinó confirmat, fonamentalment, l’actitud vers el camperolat que distingí els marxistes russos des de los *narodniki*. No obstant, siga quina siga la situació actual respecte d’això, hui, vint anys després d’instaurat el nou règim, és indiscutible que fins la Revolució d’Octubre, o més correctament fins a 1924, cap marxista, i Lenin menys que ningú, va considerar els camperols un factor socialista. Lenin repetia que sense l’ajuda de la revolució proletària a Occident la restauració seria inevitable a Rússia. No estava equivocat: la burocràcia stalinista no és una altra cosa que la restauració burgesa a Rússia.

Ja hem analitzat el punt de partida de cada una de les dues fraccions fonamentals de la socialdemocràcia russa. Però paral·lelament es formulà una tercera posició, ja amb el despuntar de la primera revolució, que quasi ningú acceptà en aquells anys. Ens veiem obligats a plantejar-la ací amb la necessària extensió, en part perquè els esdeveniments de 1917 la confirmaren. Però sobretot perquè set anys després de la Revolució d’Octubre aquesta concepció, després d’haver-la distorsionat al màxim, començà a fer un paper totalment imprevist en l’evolució de Stalin i del conjunt de la

²⁶ Dictadura del proletariat és el terme marxista per a la forma de govern exercit per la classe treballadora que succeirà al govern de la classe capitalista (“dictadura de la burgesia”). Substituts més moderns de “dictadura del proletariat” són “estat obrer” i (un terme que desagrada als trotskistes) “democràcia obrera”.

burocràcia soviètica.

Al començament de 1905 es publicà en Ginebra un fullet de Trotski. En ell s'analitzava la situació política tal com es donava en l'hivern de 1904. L'autor arribava a la conclusió que la campanya independent dels liberals de petitoris i banquets havia esgotat ja totes les seues possibilitats; que la intel·liguència radical, que havia posat totes les seues esperances en els liberals, estava junt amb d'aquests en un atzucac; que el moviment camperol estava creant les condicions favorables per a la victòria però era incapaç de garantir-les; que només es podria arribar a una definició a través d'una insurrecció armada del proletariat; que la fase següent d'aquest procés seria la vaga general. El fullet es titulava *Abans del 9 de gener*, perquè va ser escrit abans del Diumenge Sangós de Sant Petersburg²⁷. La poderosa onada de vagues que va esclatar després, junt als enfrontaments armats que complementaren les vagues, foren una confirmació inequívoca de les previsions estratègiques d'aquest fullet.

La introducció al meu treball l'escrigué Parvus, un emigrat rus que aleshores es destacava en Alemanya com a escriptor²⁸. Parvus era una personalitat excepcionalment creativa, tan capaç d'assumir les idees dels altres com d'enriquir als altres amb les seues idees. Li mancava l'equilibri intern i l'amor al treball necessaris per a brindar al moviment obrer la col·laboració digna del seu talent com a pensador i escriptor. Exercí una influència indubtable en el meu desenrotllament personal, especialment en el que fa a la comprensió socialista revolucionària de la nostra època. Uns anys abans de la nostra primera trobada, Parvus havia defensat apassionadament a Alemanya la idea de la vaga general; però llavors el país travessava un prolongat *boom* industrial, la socialdemocràcia s'havia adaptat al regim dels Hohenzollern²⁹; la propaganda revolucionària d'aqueix estranger no tingué més eco que una irònica indiferència. En conèixer, dos dies després dels sangosos esdeveniments de San Petersburg, el manuscrit del meu fullet, Parvus es sentí captivat per la idea del rol excepcional que estava destinat a fer el proletariat en l'endarrerida Rússia.

Passarem conversant aqueixos pocs dies que vam estar junts a Munic, que ens aclariren moltes coses als dos i ens aproparen personalment. La introducció al fullet escrita per Parvus entrà aleshores a formar part de la història de la revolució russa. En poques pàgines il·luminà les peculiaritats socials de la Rússia endarrerida; és cert que ja se les coneixia, però ningú havia plantejat les conclusions que es desprenen necessàriament d'elles.

“El radicalisme polític d'Europa occidental [escrigué Parvus] es recolzava, com ja se sap, fonamentalment en la petita burgesia. Aquesta estava constituïda pels artesans i, en general, per aqueix sector de la burgesia que havia estat atrapat pel desenvolupament industrial però al mateix temps fet a un costat per la classe capitalista [...] A Rússia, durant el període precapitalista, les ciutats avançaren més segons el model xinès que no l'europeu. Eren centres administratius, de caràcter purament burocràtic, sense la menor importància política, mentre que en termes econòmics servien només de centres comercials, de basars, per als grans terratinents i camperols rics dels voltants. L'urbs desenvolupament era insignificant encara quan irrompé el procés capitalista, que començà a crear ciutats seguint el seu propi model, és a dir, ciutats fabrils i centres del comerç mundial [...] El mateix element que obstaculitzà l'avanç de

²⁷ Diumenge sangós: el 9 de gener de 1905, quan les tropes tsaristes feren foc sobre una marxa pacífica d'obres de San Petersburg que portava un petitori de drets democràtics per al tsar i en mataren centenars de persones. Les vagues de masses que es declaren després en tota Rússia marcaren el començament de la Revolució de 1905.

²⁸ A. L. Parvus (1869-1924) fou un destacat propagandista teòric marxista en el període anterior a la Primer Guerra Mundial. Trotski trencà amb d'ell en 1914, quan esdevingué un dels líders de l'ala bel·licista de la socialdemocràcia alemanya.

²⁹ Hohenzollern fou el nom de la família governant de Prússia i Alemanya fins el 1918.

la democràcia petit burgesa afavorí la consciència de classe del proletariat rus, és a dir, el dèbil desenvolupament de les formes de producció artesanals. El proletariat es concentrà immediatament en les fàbriques [...]

“Els camperols es posaran en moviment inclús de forma més massiva. Però ells únicament poden que incrementar l’anarquia política del país i, d’aquesta manera, debilitar el govern; no poden constituir un compacte exèrcit revolucionari. Per tant, amb el desenrotllament de la revolució el proletariat haurà d’encarar una tasca política cada vegada més àmplia. Paral·lelament, augmentaran la seua autoconsciència i la seua energia polítiques [...].”

“La socialdemocràcia es veurà enfrontada a la disjuntiva d’assumir la responsabilitat del govern provisional o separar-se del moviment obrer. Els obrers consideraran seu aquest govern més enllà de com es conduísca la socialdemocràcia [...] Els únics que poden produir el canvi revolucionari a Rússia són els obrers. El govern revolucionari provisional de Rússia serà el govern d’una *democràcia obrera*. Si la socialdemocràcia encapçala el moviment revolucionari del proletariat rus, aquest govern serà socialdemòcrata [...].”

“El govern provisional socialdemòcrata no podrà realitzar la revolució socialista a Rússia, però el mateix procés de liquidació de l’autocràcia i establiment de la república democràtica li proporcionarà un terreny molt fèrtil per al seu treball.”

Em vaig trobar una vegada més amb Parvus, aquesta vegada en Sant Petersburg, en el tumult dels esdeveniments revolucionaris de la tardor de 1905. Mentre ens manteníem organitzativament independents d’ambdues fraccions, editàvem junts un periòdic obrer de masses, *Ruskoie Slovo* [La Paraula Russa], i en aliança amb els menxevics un periòdic polític, *Nachalo* [El Començament]. Sovint es relacionà la teoria de la revolució permanent amb els noms de “Parvus i Trotski”. Açò era correcte només parcialment. L’època d’apogeu revolucionari de Parvus fou el fi del segle passat, quan encapçalà la lluita contra el “revisionisme”, és a dir la distorsió oportunista de la teoria de Marx. El fracàs dels seus esforços per empenyar a la socialdemocràcia alemanya a una política més decidida minà el seu optimisme. Davant de la perspectiva de la revolució socialista a Occident Parvus començà a reaccionar amb reserves cada vegada majors. En aqueixa època considerava que “el govern provisional socialdemòcrata no podrà realitzar la revolució socialista a Rússia”. Les seues previsions no assenyalaven, per tant, la transformació de la revolució democràtica en socialista sinó l’establiment a Rússia d’un règim de democràcia obrera del tipus del d’Austràlia, on, sobre la base d’un sistema camperols, va sorgir per primera vegada un govern laborista que no superà els marcs del règim burgès.

Jo no compartia aquesta conclusió. La democràcia australiana va créixer orgànicament en la terra verge d’un nou continent i assumí, immediatament, un caràcter conservador, sotmetent un proletariat jove però prou privilegiat. La democràcia russa, per contra, sorgiria només com resultat d’un grandios tomb revolucionari, la dinàmica del qual en cap cas permetria al govern obrer a romandre dins dels límits de la democràcia burgesa. Les nostres diferències, que començaren poc després de la Revolució de 1905, acabaren en una ruptura total. Al començament de la guerra, Parvus, en qui l’escèptic havia matat el revolucionari, es posà de banda de l’imperialisme alemany, i després es convertí en el conseller i inspirador del primer president de la república alemanya, Ebert³⁰.

Començant amb el fullet *Abans del 9 de gener*, vaig tornar més d’una vegada al

³⁰ Friedrich Ebert (1871-1925): líder de l’ala dreta de la socialdemocràcia alemanya. Com a canceller dirigit amb Scheidemann l’aixafament de la revolució de novembre de 1918, executant a Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht i d’altres revolucionaris alemanys. Fou president de la República de Weimar de 1919 a 1925.

desenrotllament i justificació de la teoria de la revolució permanent. En vista de la importància que aquesta teoria adquirí posteriorment en l'evolució ideològica de l'heroi d'aquesta biografia, em cal presentar-la ací citant amb exactitud els meus treballs de 1905 i 1906.

“El conjunt de la població d'una ciutat moderna, almenys de les ciutats de certa significació economicopolítica, el constitueixen la classe netament diferenciada del treballador assalariat. És precisament aquesta classe, essencialment desconeguda durant la gran Revolució Francesa, la destinada a fer el paper decisiu en la nostra revolució [...] En un país econòmicament endarrerit el proletariat pot arribar al poder abans que en un país capitalista avançat. El supòsit d'una espècie de dependència automàtica de la dictadura proletària respecte a les forces i recursos tècnics d'un país és un perjudici derivat d'un materialisme 'econòmic' en extrem simplificat. Aqueixa concepció no té res en comú amb el marxisme [...] Malgrat que les forces productives de la indústria dels Estats Units són deu vegades superiors a les nostres, el rol polític del proletariat rus, la seua influència en la política del país i la seua possible influència en la política mundial són incomparablement majors que el rol i la significació del proletariat nord-americà [...]”

“La revolució russa, segons el nostre punt de vista, crearà les condicions sota què el poder pot (i amb el triomf de la revolució *ha de*) passar a les mans del proletariat abans que els polítics del liberalisme burgès tinguin oportunitat de desenrotllar al màxim el seu geni d'estadistes [...] La burgesia russa està lliurant totes les posicions polítiques del proletariat. De la mateixa manera haurà de lliurar la direcció revolucionària dels camperols. El proletariat en el poder apareixerà davant del camperolat com una classe emancipadora [...] El proletariat, recolzant-se en els camperols, posarà totes les seues forces en joc per a elevar el nivell cultural de l'aldea i desenrotllar la consciència política dels camperols [...] Però potser el camperolat passarà per damunt del proletariat i ocuparà el seu lloc? És impossible. Tota l'experiència històrica s'aixeca contra aquesta presumpció. Demostra que el camperolat és completament incapaç de fer un paper polític *independent* [...] Del que ja vàrem dir resulta clara nostra opinió sobre la idea de la 'dictadura del proletariat i el camperolat'. El nuc de la qüestió no radica en si la admetérem o no en principi, en si considerarem 'desitjable' o 'indesitjable' aquesta forma de cooperació política. La considerarem irrealitzable, almenys en un sentit directe i immediat [...]”

El ja explicat demostra com d'errònia és l'afirmació, més endavant indefinidament repetida, que la concepció ací presentada “botava per damunt de la revolució burgesa”. “La lluita per la renovació democràtica de Rússia [vaig escriure en aqueixa època] ha sorgit del capitalisme, les forces que la menen són producte del capitalisme i està dirigida *directament i primer que res* contra els obstacles que oposa la servitud feudal al desenvolupament de la societat capitalista.” La qüestió, no obstant, era: quines forces i mètodes poden remoure aquests obstacles? “Podem posar punt final a les qüestions que planteja la revolució afirmant que la nostra és *burgesa* pels seus fins objectius i en conseqüència pels seus resultats inevitables. Correm, així, el perill de tancar els ulls davant del fet que el principal agent d'aquesta revolució burgesa és el proletariat, i que tot el procés de la revolució empenyarà a aquest al poder [...] Podem tranquil·litzar-nos amb la idea que les condicions socials de Rússia no estan madures encara per a una economia socialista, i ens neguem així a considerar el fet que el proletariat, una vegada en el poder, es veurà inevitablement empenyat, per la mateixa lògica de la seua situació, a introduir una economia controlada per l'Estat [...] El mateix acte d'entrar al govern no com a hostes impotents sinó com a força dirigent permetrà als representants del proletariat trencar els límits entre el programa mínim i el màxim, és a

dir, *posar el col·lectivisme a l'ordre del dia*. En quin punt es detindrà el proletariat dependrà de la relació de forces, no de les intencions originals del seu partit [...]"

"Però no és massa prompte per a plantejar-se aquest problema: ¿inevitablement ha de restringir-se als límits de la revolució burgesa la dictadura del proletariat? No pot plantejar-se, sobre las bases *històricomundials* existents, assolir la victòria trencant aqueixos límits? [...] D'una cosa podem estar segurs: sense el suport estatal directe del proletariat europeu la classe obrera de Rússia no podrà romandre en el poder ni convertir el seu govern temporal en una dictadura socialista prolongada [...]" D'ací, no obstant, no es desprèn en absolut un pronòstic pessimista: "L'emancipació política encapçalada per la classe obrera de Rússia l'eleva com a dirigent a altures històriques sense precedents, li atorga forces i recursos locals i la converteix en pionera de la liquidació mundial del capitalisme, per a la que la història creà tots els requisits objectius necessaris [...]"

Sobre les possibilitats de què la socialdemocràcia complisca amb aquest objectiu històric, jo escrivia en 1906:

"Els partits socialistes europeus, especialment el més gran entre d'ells, l'alemany, han desenrotllat un conservadorisme propi, que és tant més gran com majors són les masses abraçades pel socialisme i com més alt és el grau d'organització i la disciplina d'aquestes masses. Conseqüentment, la socialdemocràcia, com organització, personificant l'experiència política del proletariat, pot arribar a ser, en un moment determinat, un obstacle directe en el camí de la disputa oberta entre els obrers i la reacció burgesa [...]. Concloïa la meua anàlisi, no obstant, expressant la meua plena seguretat que "La revolució en l'est contagiarà el proletariat de l'oest amb un idealisme revolucionari, despertant en ell el desig de parlar en "rus" amb als seus enemics."³¹

Recapitem. El narodnikisme, quan sorgiren els eslavòfils, partí d'il·lusions respecte als camins absolutament originals que seguiria el desenrotllament rus i deixava de costat el capitalisme i la república burgesa. El marxisme de Plekhànov feia l'eix en demostrar la identitat de principis entre les vies històriques de Rússia i les d'Occident. El programa que d'ací es derivava ignorava el conjunt de les peculiaritats de l'estructura social i el desenvolupament històric de Rússia, reals i per a res místiques. L'actitud dels menxevics vers la revolució, jalonada de desviacions episòdiques o individuals, es redueix al següent: el triomf de la revolució burgesa a Rússia es concep només sota la direcció de la burgesia liberal i ha de lliurar-li a aquesta el poder. El règim democràtic permetrà llavors al proletariat rus aliar-se amb els seus germans majors d'Occident en la lluita pel socialisme amb un èxit incomparablement major que l'obtingut fins aleshores.

La perspectiva de Lenin pot expressar-se breument com segueix: l'endarrerida burgesia russa és incapaç de portar fins al final la seua pròpia revolució. La victòria total de la revolució per mitjà de la "dictadura democràtica del proletariat i el camperolat" liquidarà del país el medievalisme, investirà el desenvolupament del capitalisme rus d'un ritme nord-americà, enfortirà el proletariat de la ciutat i el camp i obrirà àmplies possibilitats a la lluita pel socialisme. D'altra banda, el triomf de la revolució russa donarà un fort impuls a la revolució socialista a Occident, la que allunyarà de Rússia el perill de restauració i permetrà al proletariat rus conquistar el poder en un lapse històric relativament breu.

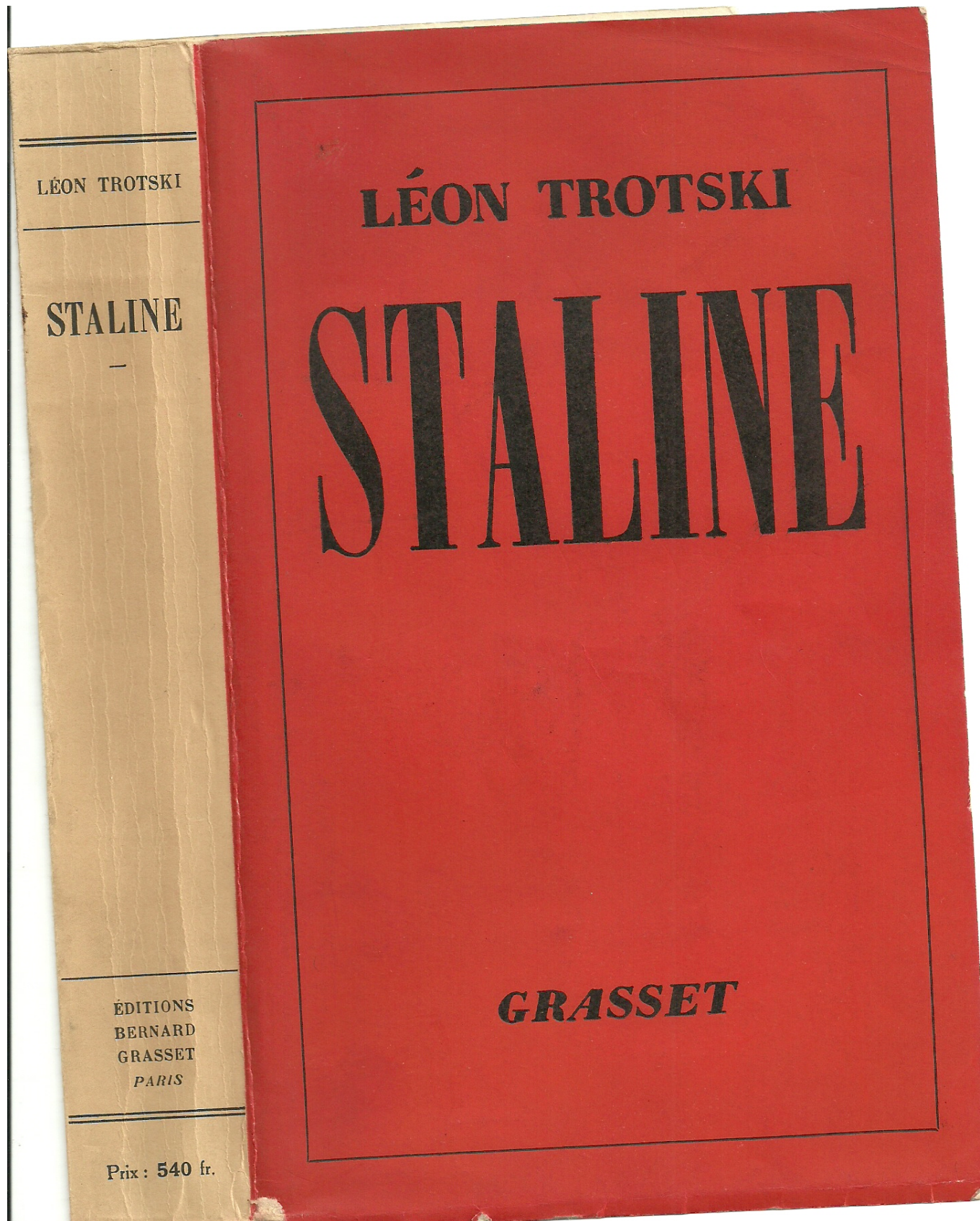
La perspectiva de la revolució permanent pot resumir-se en aquestes paraules: la victòria total de la revolució democràtica a Rússia és inconcebible d'altra manera que a través de la dictadura del proletariat recolzada en els camperols. La dictadura del proletariat, que inevitablement posarà a l'ordre del dia no sols tasques democràtiques

³¹ [Veure *Resultats i perspectives* (nota del traductor en català) <http://www.marxists.org/catala/trotsky/1905/resultats/respersp.htm>]

sinó també socialistes, donarà al mateix temps un poderós impuls a la revolució socialista internacional. Només el triomf del proletariat en Occident evitarà la restauració burgesa i permetrà construir el socialisme fins a les seues últimes conseqüències.

Aquestes formulacions concises revelen amb idèntica claredat tant l'hegemonia de les dues últimes en la seua oposició irreconciliable a la perspectiva liberalmenxevic amb les seues diferències, en extrem essencials, sobre la qüestió del caràcter social i les tasques de la "dictadura" que sorgiria de la revolució. L'objecció, sovint repetida, dels actuals teòrics de Moscou que el programa de la dictadura del proletariat era "prematuro" en 1905 manca totalment de sentit. L'experiència demostrà que el programa de la "dictadura democràtica del proletariat i el camperolat" era igualment "prematuro". La relació de forces desfavorable en l'època de la primera revolució feia impossible, no la dictadura del proletariat com tal sinó, en general, el triomf de la revolució. Mentrestant, totes les tendències revolucionàries dipositaven les seues esperances en la victòria total: sense aqueixa esperança seria impossible la lluita revolucionària sense traves. Les diferències es referien a les perspectives generals de la revolució i a les diferències estratègiques que d'allí es deduïen. La perspectiva menxevic era falsa fins a la medul·la de l'os; assenyalava al proletariat un camí totalment erroni. La del bolxevisme no era completa: assenyalava correctament l'orientació general de la lluita però caracteritzava incorrectament llurs etapes. La debilitat de la perspectiva bolxevic no es revelà en 1905 només perquè la mateixa revolució no assolí desenrotallar-se. Però al començament de 1917 Lenin, en lluita oberta contra els quadres més vells del partit, es veié obligat a canviar de perspectiva.

En política no es pot pretendre pronòstics tan exactes com en astronomia. És prou si indiquen correctament la línia general de desenrotllament i ajuden a orientar-se en el curs real dels esdeveniments, la línia bàsica del qual oscil·la inevitablement a dreta o esquerra. En aquest sentit és impossible no reconèixer que la concepció de la revolució permanent ha passat bé l'examen de la història. Durant els primers anys del règim soviètic ningú la negà expressament sinó que, per contra, hom l'acceptava en quantitat de publicacions oficials. Però, quan la reacció burocràtica contra Octubre s'obrí pas en la passiva i ossificada cúpula de la societat soviètica, des d'un principi atacà aquesta teoria. I és perquè ella reflectia més acabadament que cap altra la primera revolució proletària de la història i al mateix temps el caràcter incomplet, limitat i parcial d'aquesta. Així, per oposició, s'originà la teoria del socialisme en un sol país, el dogma bàsic del stalinisme.

LÉON TROTSKI

STALINE

ÉDITIONS
BERNARD
GRASSET
PARIS

Prix : 540 fr.

LÉON TROTSKI

STALINE

GRASSET